ROBERT MUSIL NİTELİK SİZ ADAM

·1·

ROBERT MUSIL NİTELİK SİZ ADAM ◇1◇

Matematik, felsefe ve psikoloji alanlarında yüksek öğrenim görmüştür. Eğitim alanındaki yükselişini, yazarlığa daha çok zaman ayırabilme uğruna arka plana atan Musil, James Joyce, Franz Kafka, Marcel Proust gibi yazarlarla birlikte modern edebiyatın önde gelen yazarlarından sayılmaktadır. Üzerinde uzun yıllar çalıştığı ve türlü nedenlerle tamamlayamadığı *Niteliksiz Adam* adlı yapıtı, en önemli eseri sayılmaktadır. Tüm eserlerinde öncelikli olarak toplumsal sorunlara eğilmiştir. Nietzsche'den etkilenen yazar, eserlerinin karmaşık yapısı nedeniyle kendi dönemi içerisinde yeteri derecede anlaşılmamıştır.

M. SAMİ TÜRK, 1986 İstanbul doğumludur. Lisans öğrenimini Marmara Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde, yüksek lisans öğrenimini İstanbul Üniversitesi'nin aynı bölümünde tamamlamıştır. Doktora çalışmasını yaptığı Sakarya Üniversitesi'nin yine aynı bölümünde 2011 yılından beri öğretim görevlisi sıfatıyla bulunmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Daha önce E.T.A. Hoffmann, Thomas Mann, Arthur Schnitzler, Franz Kafka, Thomas Bernhard, Elfriede Jelinek ve W. G. Sebald gibi yazarlardan edebi; C. G. Jung ve Thomas Macho'dan fikri eserler çevirmiştir.

Aylak Adam: Roman
©2018, Aylak Adam

ISBN 978-605-2060-66-7

Sertifika No 35073

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

—

I. Basım 2018

Kitabın Özgün Adı *Der Mann ohne Eigenschaften - Erstes Buch:*

Erster Teil (1-19. Kapitel) und Zweiter Teil (20-80. Kapitel)

Çeviriye Temel Alınan Baskı © 1957, Rowolt Verlag GmbH, Hamburg

Yayın Koordinatörü Gökhan Sarı

Yayına Hazırlayan Duygu Bolut

Düzelti Gökhan Yavuz Demir

Kapak Tasarım —ous! Studio/ Caner Çokbulan, Gizem Kara

Dizgi ve Mizanpaj Ulaş Kantemir

İç Baskı ve Cilt Altın Kitaplar Matbaa

Adres Göztepe Mah. Kazım Karabekir Cad. No: 32

Mahmutbey-Bağcılar/İstanbul

Telefon (0212) 446 38 88

Sertifika No 10766

—

Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. Ferah Han No: 16/26 Fatih/İstanbul

Telefon (0542) 586 7961

bilgi@aylakadamyayinlari.com • www.aylakadamdukkan.com.tr

facebook.com/aylakadamyayinlari • twitter.com/AylakAdamYayin

NİTELİKSİZ ADAM

I. CİLT

ÇEVİREN: M. SAMİ TÜRK

AYLAK ADAM

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KİTAP

BİRİNCİ KISIM: GİRİŞ MAHİYETİNDE

1. DİKKAT ÇEKİCİDİR ANCAK BUNDAN BİR SONUÇ ÇIKMAZ 13

2. NİTELİKSİZ ADAM'IN YAŞADIĞI BİNA VE DAİRESİ 17

3. NİTELİKSİZ BİR ADAM'IN DA NİTELİKLİ BİR BABASI VARDIR 20

4. GERÇEKLİK DUYGUSU DİYE BİR ŞEY VARSA,
İHTİMAL DUYGUSU DA OLMALIDIR 23

5. ULRICH 26

6. LEONA VEYA PERSPEKTİF DEĞİŞİKLİĞİ 31

7. ULRICH ZAYIF BİR ÂNINDA YENİ BİR SEVGİLİ EDİNİR 36

8. KAKANYA 43

9. BÜYÜK BİR ADAM OLMAYA YÖNELİK ÜÇ TEŞEBBÜSÜN İLKİ 49

10. İKİNCİ TEŞEBBÜS. NİTELİKSİZ ADAM'IN
AHLÂKINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR 51

11. EN ÖNEMLİ TEŞEBBÜS 54

12. SPOR VE MİSTİSİZM SOHBETİNDEN SONRA
ULRICH'İN SEVGİSİNİ KAZANDIĞI KADIN 58

13. DÂHİ BİR YARIŞ ATI, NİTELİKSİZ BİR ADAM
OLMA İDRAKİNİ OLGUNLAŞTIRIR 62

14. GENÇLİK ARKADAŞLARI 67

15. MANEVÎ DEVRİM 76

16. ESRARENGİZ BİR ZAMANE HASTALIĞI 79

17. NİTELİKSİZ BİR ADAM'IN NİTELİKLİ BİR ADAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 84

18. MOOSBRUGGER 94

19. MEKTUPLA İKAZ EDİLME VE NİTELİK KAZANMA FIRSATI.
İKİ TAHTA ÇIKMA OLAYININ REKABETİ 106

20. GERÇEKLİĞİN TEMÂSI. ULRICH NİTELİKSİZLİĞİNE BAKMADAN, GİRİŞKEN VE TUTKULU DAVRANIR 113

21. PARALEL FAALİYET'İN GERÇEK ANLAMIYLA KONT LEINSDORF TARAFINDAN İCADI 118

22. PARALEL FAALİYET, TARİFSİZ BİR MANEVÎ ZARAFETİ OLAN NÜFUZLU BİR HANIMEFENDİ SURETİNDE ULRICH'İ YUTMAYA HAZIR BEKLEMEKTEDİR 124

23. BÜYÜK BİR ADAMIN İLK MÜDAHALESİ 130

24. SERMAYE VE KÜLTÜR; DIOTIMA'NIN KONT LEINSDORF'LA DOSTLUĞU VE MEŞHUR MİSAFİRLERİ RUH İLE AHENGE SOKMA GÖREVİ 134

25. EVLİ BİR RUHUN IZTIRAPLARI 140

26. RUHUN İKTİSATLA BİRLEŞMESİ. BUNU YAPABİLECEK ADAM ESKİ AVUSTURYA KÜLTÜRÜNÜN BAROKVARİ BÜYÜSÜNÜ TATMAK İSTER. BÖYLELİKLE PARALEL FAALİYET İÇİN BİR FİKİR DOĞAR 146

27. BÜYÜK BİR FİKRİN ÖZÜ VE MAHİYETİ 150

28. DÜŞÜNCELERLE İLGİLENMEYİ PEK ÖNEMSEMEYENLERİN ATLAYABİLECEĞİ BİR BÖLÜM 152

29. NORMAL BİR BİLİNÇ HÂLİNİN AÇIKLAMASI VE YAŞADIĞI KESİNTİLER 156

30. ULRICH GAİPTEN SESLER DUYAR 161

31. KİME HAK VERİYORSUN? 163

32. BİR BİNBAŞININ KARISIYLA YAŞANAN, UNUTULMUŞ ANCAK GAYET ÖNEMLİ BİR HİKÂYE 166

33. BONADEA'DAN KOPUŞ 174

34. SICAK BİR IŞILTI VE SOĞUK DUVARLAR 177

35. MÜDÜR LEO FISCHEL VE YETERSİZ SEBEP PRENSİBİ 184

36. BELİRTİLEN PRENSİP SAYESİNDE, PARALEL FAALİYET DAHA NE OLDUĞU BİLİNMEDEN SOMUTLUK KAZANIR 187

37. "AVUSTURYA YILI" İCADIYLA BİR GAZETECİ KONT LEINSDORF'UN BAŞINA İŞ AÇAR; KONT HAZRETLERİ DERHAL ULRICH'İ ÇAĞIRTIR 191

38. CLARISSE İLE CİNLERİ 197

39. NİTELİKSİZ BİR ADAM, ADAMSIZ NİTELİKLERDEN İBARETTİR 205

40. BÜTÜN NİTELİKLERİ OLAN BİR ADAM AMA BU NİTELİKLERİN ONUN İÇİN ÖNEMİ YOKTUR. BİR ZİHİN HÜKÜMDARI TUTUKLANIR VE PARALEL FAALİYET FAHRİ SEKRETERİNE KAVUŞUR 209

41. RACHEL İLE DIOTIMA 223

43. ULRICH'İN BÜYÜK ADAMLA İLK KARŞILAŞMASI. DÜNYA TARİHİNDE AKILSIZCA ŞEYLER OLMAZ AMA DIOTIMA HAKİKİ AVUSTURYA'NIN BÜTÜN DÜNYA OLDUĞU İDDİASINI ÖNE SÜRER 237

44. BÜYÜK TOPLANTININ DEVAMI VE SONU. ULRICH, RACHEL'DEN HOŞLANIR; RACHEL, SÜLEYMAN'DAN. PARALEL FAALİYET SABİT BİR ORGANİZASYONA KAVUŞUR 243

45. İKİ DAĞ ZİRVESİNİN SESSİZ KARŞILAŞMASI 250

46. RUH DENEN BÜYÜK BOŞLUĞU DOLDURMAK İÇİN İDEALLER VE AHLÂK EN İYİ İLAÇTIR 254

47. HERKESTE AYRI AYRI OLAN, ARNHEIM'DA BİR KİŞİDE TOPLANMIŞ 258

48. ARNHEIM'IN ŞÖHRETİNİN ÜÇ SEBEBİ VE BÜTÜNDEKİ ESRAR 261

49. ESKİ VE YENİ DİPLOMASİ ARASINDA BAŞ GÖSTEREN ZITLIKLAR 266

50. GELİŞMELERİN DEVAMI. ŞUBE MÜDÜRÜ TUZZI, ARNHEIM'IN ŞAHSI HAKKINDA ZİHNİNİ NETLEŞTİRMEYE KARAR VERİR 272

51. FISCHEL'İN EVİ 278

52. ŞUBE MÜDÜRÜ TUZZI, NAZIRLIĞININ BÜNYESİNDE BİR BOŞLUK TESPİT EDER 285

53. MOOSBRUGGER YENİ BİR HAPİSHANEYE GÖTÜRÜLÜYOR 289

54. ULRICH, WALTER VE CLARISSE'LE SOHBETİNDE GERİCİ DAVRANIR 292

55. SÜLEYMAN VE ARNHEIM 300

56. PARALEL FAALİYET HEYETLERİNDE HARARETLİ ÇALIŞMALAR. CLARISSE, KONT HAZRETLERİNE YAZAR VE BİR NIETZSCHE YILI İLAN EDİLMESİNİ TEKLİF EDER 305

57. BÜYÜK ATILIM. DIOTIMA BÜYÜK FİKİRLERİN ÖZÜNE DAİR GARİP TECRÜBELER EDİNİR 310

58. PARALEL FAALİYET ENDİŞEYE YOL AÇAR. FAKAT İNSANLIK TARİHİNDE GÖNÜLLÜ OLARAK GERİ ÇEKİLMEK YOKTUR 316

59. MOOSBRUGGER DÜŞÜNCELERE DALAR 321

60. MANTIK VE AHLÂK ÂLEMİNE GEZİNTİ 330

61. ÜÇ MAKALE İDEALİ VEYA KESİN YAŞAM ÜTOPYASI 333

62. BAŞTA ULRICH OLMAK ÜZERE TÜM YERYÜZÜ DENEMECİLİK ÜTOPYASINDAN TARAFTIR 337

63. BONADEA BİR HAYAL GÖRÜR 350

64. GENERAL STUMM VON BORDWEHR, DIOTIMA'YI ZİYARET EDER 362

65. ARNHEIM İLE DIOTIMA'NIN KONUŞMALARINDAN 365

GİTMEYEN BİR ŞEYLER VARDIR 369

67. DIOTIMA İLE ULRICH 376

68. KONUDAN UZAKLAŞMA: İNSANLAR VÜCUTLARIYLA
UYUŞMAK ZORUNDA MIDIR, DEĞİL MİDİR? 386

69. DIOTIMA İLE ULRICH. DEVAM 390

70. CLARISSE HİKÂYE ANLATMAK İÇİN ULRICH'İ ZİYARET EDER 397

71. MAJESTELERİNİN TAHTA ÇIKIŞININ YETMİŞİNCİ YILI MÜNASEBETİYLE
YÖNLENDİRİCİ BİR KARAR ALACAK HEYET TOPLANTIYA BAŞLAR 403

72. BİLİMİN BIYIK ALTINDAN GÜLMESİ VEYA
KÖTÜLÜKLE İLK ESASLI KARŞILAŞMA 410

73. LEO FISCHEL'İN KIZI GERDA 418

74. M.Ö. DÖRDÜNCÜ YÜZYIL 1797'YE KARŞI.
ULRICH, BABASINDAN BİR MEKTUP DAHA ALIR 429

75. GENERAL STUMM VON BORDWEHR, DIOTIMA'YA GİTMEYİ GÖREVİNİN
SORUMLULUKLARI ARASINDA GÜZEL BİR DEĞİŞİKLİK OLARAK GÖRÜR 434

76. KONT LEINSDORF ÇEKİMSER DAVRANIR 438

77. GAZETECİLERİN GÖZDESİ ARNHEIM 442

78. DIOTIMA'NIN DÖNÜŞÜMLERİ 447

79. SÜLEYMAN ÂŞIK OLUR 457

80. SÜRPRİZ YAPARAK KONSÜLE KATILAN GENERAL STUMM'LA TANIŞMA 463

BİRİNCİ KİTAP

BİRİNCİ KISIM
GİRİŞ MAHİYETİNDE

I

DİKKAT ÇEKİCİDİR ANCAK BUNDAN BİR SONUÇ ÇIKMAZ

Barometre Atlantik'in üzerinde asgari değerleri gösteriyor, doğuya doğru, Rusya üzerinde yayılan azami değerlere geçiyor ve henüz kuzey yönüne kıvrılarak bu değerlerden kaçınma meyli göstermiyordu. İzoterm ve izoterler üzerlerine düşeni yaptı. Hava sıcaklığı, ortalama yıllık sıcaklıkla, başka bir deyişle en soğuk ve en sıcak ayların sıcaklığı ve aylık düzensiz sıcaklık dalgalanmalarıyla orantılı bir ilişki içerisindeydi. Güneş ile Ay'ın doğuş ve batış zamanları, Ay'ın, Venüs'ün ve Satürn'ün halkalarındaki ışıklarda görülen değişmeler ve daha başka birçok önemli gelişme, astronomi yıllıklarındaki tahminlere uyuyordu. Havadaki su buharının yoğunluğu doruk noktada, nem ise düşüktü. Biraz modası geçmiş olsa da gerçeği oldukça iyi niteleyen tabiriyle, 1913 yılının güzel bir ağustos günüydü.

Otomobiller, dar ve derin caddelerden aydınlık meydanların sığlığına vızır vızır ilerliyordu. Yayaların gölgeleri, bulutumsu sicimler oluşturuyordu. Hızın güçlü çizgilerinin, yayaların eğreti acelelerinin arasından geçtiği yerde bu sicim topluluğu yoğunla-

şıyor, bir an sonra süratlerini artırmaya başlıyor ancak birkaç salınımdan sonra tekrar o düzenli atan nabzı yakalıyordu. Yüzlerce ses birbirine karışarak kuvvetli bir gürültü hâline geliyor, bu gürültünün içinde bazı taraflar sivriliyor, sonra bu sivri taraflar boyunca keskin kenarlar uzanıyor ve ardından tekrar düzleşiyor, nihayet bu gürültü öbeğinden bazı duru sesler kıymık kıymık ayrılıp uçuşarak dört bir yana dağılıyordu. İnsan, niteliği tam olarak tasvir edilemeyen bu gürültüden, uzun süre uzak kalmış olsa da imparatorluğun başkenti Viyana'da bulunduğunu gözü kapalı anlardı. İnsanlar gibi şehirler de yürüyüşlerinden tanınabilir. Aynı insan, gözlerini açtığında aynı şeyi sokaklardaki hareketin kendine has salınımından da fark ederdi, üstelik herhangi bir belirleyici detayın ortaya koyacağından çok daha hızlı yapardı bunu. Elbette insan bunu yapabileceğini sadece vehmetse bile, ziyanı yoktur. İnsanın nerede bulunduğu sorusunun abartılması, beslenebileceği alanları aklında tutmak mecburiyetinde olduğu göçebelik zamanlarından kalma bir alışkanlıktandır. Birisi kırmızı bir burun görünce, üstünkörü, burnun kırmızı olmasıyla neden yetinir ve dalga boyuyla mikromilimetrik olarak tamı tamına söylenebilmesine rağmen bunun kırmızının tam olarak hangi tonu olduğunu neden hiç sormaz, bunları öğrenmek aslında önemli olabilirdi; hâlbuki insan, içinde yaşadığı şehir gibi çok daha karmaşık bir mesele söz konusuyken, bunun tam olarak hangi şehir olduğunu daima bilmek ister. Ancak bu istek yalnızca dikkati dağıtıp daha önemli şeylere odaklanmaya engel olur.

Demek ki şehrin ismine özel bir önem atfetmemek lazımdı. Bütün büyük şehirler gibi bu şehir de düzensizlikten, değişimden, orantısızlıktan, bir şeylere ayak uydurma yoksunluğu ile eşyanın ve meselelerin çatışmasından, aralarındaki sessizliğin dipsiz noktalarından, açık veya kapalı yollar ile büyük bir ritmin vurulmasından ve dahi bütün ritimlerin sonu gelmez yer değişimleri ve uyumsuzluklarından ibaretti ve bütününe bakıldığında; binalar, kanunlar, yönetmelikler ve tarihten süregelen göreneklerin sağlam malzemesinden yontulmuş bir kapta kaynayıp duran bir hava kabarcığıydı sanki. Bu şehirde geniş ve işlek bir caddeden yukarı doğru yürüyen iki insansa elbette bu intibaa

kapılmamıştı. Anlaşıldığı kadarıyla bu iki kişi, toplumun kibar bir kesimine mensuptu; kılık kıyafetleri, tavırları, birbirleriyle konuşma tarzları soyluydu, isimlerinin baş harfleri belirgin biçimde çamaşırlarına işlenmişti ve yine aynı şekilde, yani dıştan hissettirmeseler de muhtemelen bilinçlerinin o zarif iç çamaşırlarının altında, kim olduklarını da ait oldukları yerin bir imparatorluğun başkenti olduğunu da biliyorlardı. Farz edelim bu iki kişinin isimleri Arnheim ve Ermelinda Tuzzi olsun ki aslen doğru değildir bu, zira Bayan Tuzzi, ağustos ayında kocasının refakatinde Bad Aussee'de, Dr. Arnheim ise henüz İstanbul'da bulunmaktaydı fakat bu şartlar altında bile bu insanların kim olduğu muammasıyla karşı karşıya kalacağımız bir gerçektir. Hayat dolu insanlar, sokaklara çıktıklarında böylesi muammaları çok sık hissederler. Bu muammalar, dikkat çekicidir ki ancak unutulmak suretiyle –şayet bir sonraki elli adımda insan onları nerede gördüğünü hatırlayamazsa– çözülür. Bu iki insan, önlerinde bir kalabalığın toplandığını fark edince aniden durdular. Daha az evvel bir şey, çaprazlamasına bir hareketle sıradan ayrılıp savrulmuş, dönerek yan tarafa kaymıştı. Artık bunun, ani fren yapan ağır bir kamyon olduğu seçilebiliyordu; bir tekeri kaldırıma çıkmış hâlde öylece duruyordu. Aniden insanlar, kovanın başına üşüşen arılar misali ortalarında bıraktıkları küçük bir boşluğun etrafına toplanmışlardı. O sırada kamyonundan inen şoför, kese kâğıdı gibi solgun yüzüyle durmuş, kaba saba el kol hareketleriyle kazayı anlatıyordu. Olay mahalline gelenlerin bakışları önce şoföre yöneliyor, sonra da temkinli hareketlerle aşağıya, deliğin içine, ölü gibi boylu boyunca uzanan adamın bulunduğu kaldırımın kenarına kayıyordu. Herkesin hemfikir olduğu konu şuydu ki adam kendi dikkatsizliğinin kurbanı olmuştu. İnsanlar bir şeyler yapabilmek için sırayla adamın yanına çömeliyor, ceketini açıp kapıyor, onu doğrultmaya veya tam aksine tekrar yere yatırmaya çalışıyorlardı; aslında bütün bunların amacı, işinin ehli kimseler ile tıbbî yardım ambulansla olay mahalline gelene kadar zaman geçirmekten başka bir şey değildi.

Kadın ile refakatçisi de olay yerine yanaşmış, önlerinde duranların eğilmiş sırtları ve uzattıkları başlarının arasından yerde

yatan adama bakmışlardı. Sonrasındaysa geri çekilip duraksadılar. Kadın karın boşluğunda merhamet sanmakta haksız olmadığı nahoş bir his duydu; ne olduğu anlaşılamayan, felç edici bir histi. Refakatçisi bir süre sessiz kaldıktan sonra şöyle dedi: "Buralarda kullanılan bu ağır kamyonların fren mesafeleri çok uzundur." Kadın bunu duyunca bir rahatlama hissedip adama nazik bir bakışla teşekkür etti. Bu kelimeyi herhâlde daha önce de birkaç defa duymuştu ancak fren mesafesi nedir bilmiyor, bilmek de istemiyordu; bu ifadeyle bu korkunç hadisenin düzene sokulabiliyor olması ve kendisini doğrudan ilgilendirmeyen teknik bir meseleye dönüşmesi hanımefendi için yeterliydi. İşte bir ambulans sireninin tiz sesi de işitilir olmuş, ambulansın oraya hızla intikal etmesi, bekleyen herkesin içini kıvançla doldurmuştu. Bu tür sosyal müesseseler hayranlık uyandırıcıdır. Kazazede sedyeye kondu, sedyeyle birlikte arabaya yerleştirildi. Üzerlerinde üniformaya benzer kıyafetler olan adamlar ilgileniyordu onunla; görüldüğü kadarıyla arabanın içi bir hastane kadar temiz ve düzenliydi. İnsan oradan âdeta kanunî ve nizamî bir olay gerçekleşmişçesine haklı bir izlenimle ayrılıyordu. "İstatistiklere göre," dedi adam, "Amerika'da her yıl araba kazalarında yüz doksan bin kişi ölüyor, dört yüz elli bin kişi de yaralanıyormuş."

"Sizce adam öldü mü?" dedi yanındaki kadın, içinde hâlâ orada özel bir şeyler yaşadığına dair kaynağını bilemediği bir his vardı.

Adam, "Umarım sağdır," diye cevap verdi. "Arabaya yerleştirirlerken gayet sağ görünüyordu."

2

NİTELİKSİZ ADAM'IN YAŞADIĞI BİNA VE DAİRESİ

Bu küçük kaza hadisesinin yaşandığı yol, şehrin kıyısından şualar hâlinde fışkıran, dış muhitleri dolanıp banliyöye çıkan o uzun ve kıvrımlı, trafiğe açık caddelerden biriydi. Söz konusu zarif çift, o yolu bir müddet daha takip etseydi, kesinlikle beğenecekleri bir şey görmüş olacaktı. On sekizinci, hatta on yedinci yüzyıldan kalma, hâlâ bir kısmı sapasağlam duran bir bahçeydi bu; dövme demirden parmaklıklarının yanından geçerken ağaçların arasından, özenle kesilmiş çimlerin üzerinde eski zamanlardan kalma, kanat kısımları dar, küçük bir şato görülüyordu, bu bir av köşkü veya bir aşk şatosuydu. Daha doğrusu, şatonun taşıyıcı kubbeleri on yedinci yüzyıldan kalmaydı, park kısmı ile üst katıysa on sekizinci yüzyıl havasını taşıyordu, ön cephe on dokuzuncu yüzyılda yenilenmiş ve biraz bozulmuştu, hülasa bütüne bakıldığında üst üste bindirilmiş fotoğraflar gibi biraz bulanık bir görüntü oluşuyordu ama yine de insan şöyle bir durup, "Vay be!" demeden edemiyordu. Üstüne üstlük bu beyaz, şirin ve güzel şatonun pencereleri açılınca insan, bir âlimin evinin kitaplarla kaplı duvarlarının zarif sükûnetiyle karşı karşıya kalıyordu.

İşte bu bina ve bu daire, Niteliksiz Adam'a aitti.

Niteliksiz Adam pencerelerden birinin ardında durmuş; on dakikadan beridir, bahçeden yükselen havanın yumuşacık yeşil süzgecinden kahverengiye çalan caddeye bakıyor ve saat tutarak otomobilleri, faytonları, tramvayları ve görüş alanını çırpınan bir telaşla dolduran yayaların uzaktan bulanık görünen yüzlerini sayıyordu; gelip geçen yığınların hızlarını, açılarını, canlı kuvvetlerini tahmin ediyordu, bu yığınlar gözleri yıldırım hızıyla üzerlerine çekiyor, zapt ediyor, serbest bırakıyor, ölçüsü olmayan bir zaman içerisinde, dikkati bu yığınlara direnmeye, onlardan ayrılmaya, bir sonrakine sıçrayıp ona doğru atılmaya zorluyordu; kısacası Niteliksiz Adam, bir müddet zihninden hesap yaptıktan sonra saatini gülerek cebine koydu ve yaptığının saçmalık olduğunu fark etti – Dikkatin sıçrayışları, göz kaslarının performansı, ruhun sağa sola hareketleri ve bir insanın caddenin akışında ayakta durmak için katlanması gereken bütün o zahmetler ölçülebilse, muhtemelen, –kendisi böyle düşünmüş ve oyun oynayarak imkânsızı hesaplamaya çalışmıştı– öyle bir çap ortaya çıkardı ki bu çapa kıyasla Atlas'ın dünyayı dolaşmak için ihtiyaç duyacağı güç küçük kalır ve bugün hiçbir iş yapmayan insanın dahi ne muazzam bir performansa ulaştığı ölçülebilirdi.

Zira Niteliksiz Adam şu anda böyle bir insandı.

Peki ya iş yapan birisi?

"Bundan iki sonuç çıkarılabilir," dedi kendi kendine.

Gün boyu sakince yapacaklarını yapan bir vatandaşın kas performansı günde bir defa muazzam bir ağırlık kaldıran bir atletinkinden bariz biçimde daha yüksektir; bu, fizyolojik açıdan ispatlanmıştır, demek ki toplumdaki toplamları ve bu toplama uygunlukları göz önüne alınınca küçük gündelik işler bile dünyaya, kahramanlık eylemlerinden çok daha fazla enerji göndermektedir; hatta kahramanca bir iş burada âdeta ufacık görünür, tıpkı muazzam bir illüzyonla dağ başına konan bir toz zerresi gibi. Bu düşünce hoşuna gitti.

Fakat bu düşünceden burjuva hayatını sevdiği için falan hoşlanmadığını eklemek lazım; aksine sadece hoşuna gidiyordu, vaktiyle başkaca olan zorluk çıkarma eğilimlerine yaraşıyordu.

Muazzam yenilikte, kolektif ve karıncalarınkini andıran bir kahramanlığın baş göstereceğini önceden sezen kişi belki de dar görüşlü burjuvanın ta kendisidir? Belki de buna aklileştirilmiş kahramanlık diyecekler ve bu kahramanlığı beğeneceklerdir. Bunu daha bugünden kim bilebilir ki? Fakat o zamanlar, henüz cevaplanmamış ama çok önemli böyle yüzlerce soru vardı. Bu sorular boşlukta duruyor, insanların ayaklarının altını yakıyordu. Zaman hareket hâlindeydi. O sıralar henüz hayatta olmayan insanlar buna inanmak istemeyeceklerdir ancak daha o vakitlerde bile zaman, binek deve hızıyla hareket ediyordu; yani bugünün hadisesi değildir bu. Tek bilinmeyen, zamanın nereye hareket ettiğiydi. Aşağıda ve yukarıda ne var, ileri ve geri giden nedir; bunun ayrımı da pek yapılamıyordu. Niteliksiz Adam omuzlarını silkerek, "İnsan ne isterse onu yapabilir," dedi kendi kendine, "bu kuvvetler örgüsünde meselenin bu durumla zerre kadar alâkası yok!" Vazgeçmeyi öğrenmiş biri gibi pencereye sırtını döndü, hatta neredeyse her tür şiddetli temastan kaçınan bir hasta gibiydi; bitişikteki elbise odasını arşınlayıp orada asılı duran bir boks topunun yanından geçerken topa, tevekkül hallerinde veya zayıflık durumlarında pek de alışıldık olmayan bir hızla ve şiddetle vurdu.

3

NİTELİKSİZ BİR ADAM'IN DA NİTELİKLİ BİR BABASI VARDIR

Birkaç zaman önce yurtdışından döndüğü sırada Niteliksiz Adam aslında sırf kibrinden ve sıradan dairelerden duyduğu tiksintiden ötürü kiralamıştı bu şatocuğu, vaktiyle şehrin kapılarının önünde bulunan bir yazlık gibi yükselen şato, büyük şehir onu da yalayıp yutarak büyüyünce toprak fiyatlarının artmasını bekleyen ve kimsenin oturmadığı çorak bir arazi hâlini alarak kıymetini yitirmişti. Buna mukabil kira bedeli düşüktü ama her şeyi işler hâle getirip zamanın isteklerine uydurmak için gerekli diğer şeyler, beklenmedik derecede çok paraya mâl olmuştu; durum bir macera hâlini almış ve sonunu getirmek için hoşuna gitmiyor olsa da babasının yardımına başvurmaya mecbur kalmıştı, hâlbuki bağımsızlığına çok değer veriyordu. Kendisi otuz iki yaşına basmıştı, babasıysa altmış dokuz yaşındaydı.

İhtiyar adam dehşete düşmüştü. Esas sebep, bir anda karşı karşıya kaldığı bu durum olmamakla beraber biraz da öyleydi, çünkü düşüncesizlikten hiç hoşlanmazdı; esas sebep, eve katkıda bulunmak zorunda kalması da değildi, zira esasında oğlunun evini barkını ve kendi düzenini kurma ihtiyacını belirtmesini tasvip ediyordu. Ama küçültme ekiyle bile olsa "şato" demekten

geri durulamayacak bir binanın satın alınması duygularını incitiyor ve bunun uğursuzluk habercisi bir kendini beğenmişlik olmasından endişeleniyordu.

Kendisi de iş hayatına yüksek aristokrasinin evlerinde özel ders veren bir öğretmen olarak başlamıştı; üniversite yıllarında ve sonrasında genç bir avukatın yanında yardımcı olarak çalışmış ve kimseye muhtaç da olmamıştı, çünkü kendi babası da hali vakti yerinde bir adamdı. – Sonradan üniversitede hoca ve profesör olunca yaptıklarının mükâfatını aldığını hissetmişti çünkü itinayla sürdürdüğü ilişkiler faydasını göstermiş, ikinci bir iş yapmaya artık hiç ihtiyacı kalmasa da zaman içinde neredeyse ülkesindeki bütün feodal aristokrasinin hukukî müşavirliğine terfi etmişti. Bu sayede elde ettiği servet, oğlunun erken yaşta eceli gelen annesinin Renli bir sanayici ailenin kızı olarak çeyizinde getirdiği drahomasıyla kıyaslanabilecek seviyeye gelmiş olsa da yaşlı adam, gençliğinde edinip olgunluğunda sağlamlaştırdığı ilişkileri hiç bozmamıştı. Mesleğinde ilerlemiş bu bilgin, asıl işi olan hukuk alanından çekilmesine ve artık yalnızca ara sıra yüksek ücret aldığı bilirkişi işlerini kabul etmesine rağmen eski velinimetlerinin bulunduğu muhitle alâkalı her olayı bizzat kayıt tutarak itinayla dosyalamış, bu kayıtlar da büyük bir titizlikle babalardan oğullara, oğullardan da torunlara aktarılmıştı; alıcısını hürmet ve ortak hatıraların zarif karışımından oluşan duygularla kutlayan bir yazı olmaksızın tek bir ödül tevcihi, tek bir düğün daveti, tek bir doğum günü geçmemişti. Aynı dakiklikle, bu yazılara her defasında, sevgili dost ve muhterem bilgine teşekkür edilen kısa cevap yazıları geliyordu. Oğlu da bilinçsizce denebilecek olsa da, kesin ölçülü bir kibir içeren ve nezaket ölçüsünü tam ayarında tutturan bu aristokrasi kabiliyetine ta gençliğinden beri aşinaydı ve kendisi de bilim aristokrasisine mensup bir insanın; atları, tarlaları ve gelenekleri olan kimselerin karşısında duyduğu mahviyet onu daima cezbetmişti. Babasının buna duyarsız kalmasını sağlayan, yaptığı hesaplar değildi; koca bir kariyeri bu şekilde ardında bırakmasına yol açan, tabiî bir dürtüydü, babası sadece profesörlük yapmakla, akademilerin ve çok sayıda devlet ve bilim komisyonunun üyesi olmakla kal-

mamış; bir şövalye, bir kumandan olmuş ve hatta en büyük birinci sınıf nişanı almıştı, majesteleri de onu son olarak irsî asalet makamına yüceltmiş, öncesinde de meclis azası ilan etmişti. Bu mükâfatların sahibi, mecliste, bazen yüksek soylu kanadıyla ters düşen, liberal burjuva kanadına katılmış ancak dikkat çekicidir ki soylu velinimetlerinden hiçbiri buna alınmamış, hatta hayret bile etmemiştir; onun şahsında şimdiye dek hiç kimse gayretli bir burjuva ruhundan başka bir şey görmemişti. İhtiyar adam kanun koymaya yönelik teknik işlere hırsla iştirak ediyor, kıyasıya mücadelelerin yapıldığı oylamalarda burjuva cephesinde bulunsa da karşı taraftan kimse buna öfkelenmiyor, daha ziyade onun o kanada davet edilmediği hissine kapılıyorlardı. Siyasette yaptıkları, eski vazifesindeyken yaptıklarından farklı değildi, üstün, zaman zaman da yumuşak bir hamleyle olayları düzene sokacak bilgiyi, şahsî sadakatine her şeye rağmen güvenilebileceği izlenimiyle birleştiriyordu ve oğlunun iddiasına göre, çok esaslı bir değişim olmaksızın, özel öğretmenlikten kraliyet öğretmenliğine geçiş yapmıştı.

İhtiyar adam bu şato meselesini öğrenince bu mesele ona kanunen sınırları belirlenmemiş olsa da yine de çok dikkatle saygı gösterilmesi gereken bir sınırın ihlâli gibi görünmüştü ve oğluna, geçmiş zamanlarda ettiklerinden çok daha acı nice sitemler etmişti, hatta sitemleri, yeni yeni başlayan kötü bir sonun kehaneti gibi gelmişti kulağa. İhtiyar adamın hayatının temeline koyduğu hisler sarsılmıştı. Önemli yerlere ulaşan çoğu erkekte olduğu gibi bu hisler, hususî çıkarların çok uzağında, deyiş yerindeyse genel ve kişilerüstü yarara duyulan derin bir sevgiden, başka bir ifadeyle, laf olsun diye değil de ahenkle gelişen ve insanın genel sebeplerle menfaatinin temeli olarak gördüğü şeye duyduğu samimi saygıdan ibaretti. Bunun önemi çok büyüktür; asil bir köpek bile sofranın altında kendi yerini arar, tekmeleri umursamaz, bunun temelinde köpekçe bir alçaklık değil bağlılık ve sadakat yatar; soğukkanlılıkla her şeyin hesabını yapan insanlar bile, menfaatlerini korumalarını sağlayan kişi ve şartlara karşı gerçekten derin hisler besleyebilen karmaşık ruhlu kişiler kadar başarılı olamazlar şu hayatta.

4

GERÇEKLİK DUYGUSU DİYE BİR ŞEY VARSA, İHTİMAL DUYGUSU DA OLMALIDIR

Açık kapılardan rahatça geçmek için bu kapıların sağlam bir kasası olduğu gerçeğine de dikkat etmek lazımdır; yaşlı profesörün hayatında şiar edindiği bu prensip gerçeklik duygusunun bir gereğidir, hepsi bu. Ama gerçeklik duygusu diye bir şey varsa ki kimse onun varlık hakkından şüphe duymayacaktır, o zaman ihtimal duygusu denebilecek bir şey de varolmalıdır.

Bu duyguya sahip olan kişi mesela, burada filanca şeyler oldu, olacak, olmalıdır, demez; bilâkis o, burada şu olabilirdi, olmalıydı veya olacaktır, diye uydurur; ona bir şeyin mahiyeti açıklanınca da bu bir ihtimaldir, başka türlüsü de olabilir, diye düşünür. Bu anlamda ihtimal duygusu âdeta, gayet tabiî başka türlü de olabilecek şeyleri düşünebilme ve olanı, olmayandan daha fazla önemsememe kabiliyeti olarak tarif edilebilir. Böylesi yaratıcı istidatların sonuçlarının dikkate değer olabileceği görülmektedir, üzücüdür ki onlar, insanların hayrete düştükleri şeyleri çoğunlukla yanlış, yasakladıklarını caiz veya her ikisini de önemsiz gösterirler. Böyle ihtimal insanları, hani nasıl derler, ince bir dokuma üzerinde; sis, vehim, hülya ve şayetlerden örülü bir dokumada yaşarlar; buna yatkın çocuklar zorla bu eğilimlerinden vazgeçirilirler ve

onlara böyle kimselerin hayalperest, uyumadan düş gören, zayıf, çokbilmiş veya sürekli kusur bulan kimseler oldukları söylenir.

Övülmek istendiğinde bu delilere idealist dendiği de olur ama açıktır ki bütün bunlarla ancak onların gerçekliği kavrayamayan veya mızmızlanarak ondan kaçan zayıf tutumları, yani gerçeklik duygusunun eksikliğinin gerçekten kusur olarak varolduğu ifade edilmektedir. Fakat muhtemel olan, yalnızca sinirleri zayıf kimselerin hayallerini değil Tanrı'nın henüz şekillenmemiş niyetlerini de içine alır. Muhtemel bir tecrübe veya muhtemel bir hakikat, gerçek bir tecrübe ve hakikate olmadığı gibi gerçek olmak kıymetine bile eşit değildir; aksine bunlar içlerinde –en azından taraftarlarının görüşüne göre– fazlasıyla ilahî bir şey, bir ateş, bir kanatlanma, bir inşa arzusu ve gerçeklikten çekinmeyen fakat ona görev ve kurgu muamelesi yapan bilinçli bir ütopyacılık barındırır. Sonuçta yeryüzü hiç de öyle yaşlı değildir ve göründüğü kadarıyla hiçbir zaman bu kadar elverişli de olmamıştır. İmdi, şayet gerçeklik duygusunun ve ihtimal duygusunun insanlarını rahatlıkla birbirinden ayırmak istiyorsak o zaman tek yapmak gereken belli bir miktar parayı düşünmektir. Mesela bin mark ne gibi ihtimaller ihtiva ediyorsa, bu paraya sahip olun veya olmayın, bu ihtimallerin onda bulunduğuna hiç şüphe yoktur; paranın sahibinin falanca yahut filanca beyefendi olduğu gerçeğinin bu paraya katkısı, en fazla bir güle veya bir kadına sağlayacağı katkı kadar olabilir. Ama gerçeklik insanları, delinin biri parayı çorabına saklarken akıllı kimse onunla bir iş yapar, derler; hatta bir kadının güzelliğine bile, o güzelliğe sahip olan kişi tarafından bir şeyler eklendiği veya çıkarıldığı inkâr edilemez. İhtimalleri uyandıran gerçekliktir, bunu inkâr etmek kadar abes bir şey de olamaz. Buna rağmen, toplamdaki veya ortalamadaki ihtimaller hep aynı kalacak ve tâ ki kendisi için gerçek olanı hayalî olandan farksız gören biri gelene kadar bu ihtimaller tekrarlanacaktır. İşte bu kişidir ki yeni ihtimallere anlamlarını ve kaderlerini tayin eder ve onları uykusundan uyandırır.

Fakat böyle bir adam asla çok belirgin bir örnek teşkil etmez. Boş boş deli saçmaları olmadığı müddetçe onun fikirleri, henüz

günışığına çıkmamış gerçekliklerden başka bir şey değildir ve tabiî onda da gerçeklik duygusu vardır; ama bu duygu muhtemel gerçeklik duygusudur ve çoğu insanın sahip olduğu gerçek ihtimaller duygusuna nazaran hedefine çok daha yavaş varır. O âdeta ormanı ister, beriki ise ağaçları; orman dediğimiz de ifade edilmesi çok zor bir şeydir, oysa ağaçlar için belli nitelikte şu kadar metreküp denebilir. Belki de başka türlü söylense daha rahat olur, bu anlamda sıradan bir gerçeklik duygusu olan adam, kancayı kapıp da misinayı görmeyen bir balığa benzer, hâlbuki aynı zamanda ihtimal duygusu da denebilecek o gerçeklik duygusuna sahip adam sudaki misinayı çeker ve misinada yem olup olmadığından haberi yoktur. Yemi yutan cana duyduğu olağanüstü bir lakaytlığın karşısında bu adamda akıl almaz şeyler yapma tehlikesi yer almaktadır. Pratik olmayan bir adam –onun sadece görüntüsü değil özü böyledir– insan ilişkilerinde güvenilir değildir, sağı solu belli olmaz. Başkalarına nazaran kendisi için farklı anlamlar ifade eden faaliyetlerde bulunacak ancak olağanüstü bir fikrin içine hapsedilebilen her konu onu sakinleştirecektir. Ayrıca o hâlihazırda tutarlılıktan fersah fersah uzaktır. Mesela bir insanın zarar gördüğü bir cürmün ona, mücrimin değil toplum yapısının kabahatli olduğu sosyal bir başarısızlıktan ibaret görünmesi kuvvetle muhtemeldir. Hâlbuki kendi yediği bir tokadı toplumun bir ayıbı veya en azından bir köpeğin ısırması gibi görüp şahsına yönelik olmadığını mı düşünecektir, burası şüphelidir; muhtemelen bu noktada önce tokada karşılık verecek, sonra da bunu aslında yapmaması gerektiği kanaatine varacaktır. Dahası, sevdiği biri elinden alınsa, ne bu hadisenin gerçekliğini hepten bir kenara koyabilecek ne de bu yeni, şaşırtıcı hisle zararını tazmin edebilecektir. Bu gelişme henüz ilerleme aşamasındadır ve insan teki için hem zafiyet hem kuvvet demektir.

Niteliklere sahip olma durumu, onların gerçekliği karşısında belli ölçüde bir sevinç duymayı şart koşacağına göre bu, kendisine karşı bile gerçeklik duygusunu açığa vuramayan birinin kazara, günün birinde bizzat kendisinin kendi şahsına niteliksiz bir adam gibi görünmesine yol açacaktır.

5

ULRICH

Burada bahsi geçen Niteliksiz Adam'ın ismi Ulrich'ti ve Ulrich – üstünkörü tanıdığın birini durmadan vaftiz ismiyle çağırmak hoş olmuyor ama babasına saygıdan soyadı burada belirtilmeyecektir– sahip olduğu zihniyetin ilk sınavını, çocukluktan delikanlılığa geçişte yazdığı, vatanseverlik konulu bir kompozisyonla vermişti. Vatanseverlik Avusturya'da çok önemli bir meseleydi. Çünkü Alman çocukları Avusturya çocuklarının savaşlarını küçümsemeyi öğreniyorlar, onlara Fransız çocuklarının sinirleri harap olmuş sefihlerin torunları olduğu ve kocaman bir çember sakalı olan Alman bir redif üzerlerine yürüdüğünde bu sefihlerden binlercesinin çil yavrusu gibi dağıldığı öğretiliyordu. Rolleri değişerek ve yapılması arzulanan değişikliklerle, çoğu zaman kendileri de muzaffer olan Fransız, Rus ve İngiliz çocukları da aynısını öğreniyorlardı. Hadi çocuklar palavracıdır, hırsız polis oynamayı severler ve falanca sokağında yaşayan filanca soyundan büyük bir aileden geliyorlarsa eğer, o aileyi dünyanın en büyüğü sanmaya da her an hazırdırlar. Yani çocukları birer vatansever kılmak kolaydır. Ancak Avusturya'da bu durum biraz daha karışıktı. Çünkü Avusturyalılar da tarihlerindeki bütün savaşlardan

galip çıkmış olsalar da bu savaşların çoğundan sonra topraklarının bir kısmını kaybetmek zorunda kalmışlardı. Böyle şeyler zihni kolayca harekete geçirir; Ulrich de kompozisyonunda vatan sevgisi hakkında, ciddi bir vatan sevdalısının kendi vatanını asla en iyi vatan olarak göremeyeceğini yazar; hatta içine doğan bir yıldırımın hızıyla –bu yıldırımda neler olduğunu görmekten çok onun ışıltısıyla gözleri kamaşsa da– yazdığı o şüpheli cümlenin peşine bir ikincisini de eklemiş, muhtemelen Tanrı'nın bile dünyası hakkında ihtimaller üzerinden konuşmayı tercih edeceğini (*hic dixerit quispiam* = buna itiraz eden olabilir...) yazmıştı, çünkü tanrı dünyayı yaratır, yaratırken de onun gayet tabiî başka türlü olabileceğini de düşünür. Ulrich bu cümleden çok gurur duymuştu ama kendisini muhtemelen yeterince anlaşılır şekilde ifade etmemişti çünkü bu cümle büyük bir infiale yol açmıştı ve neredeyse okuldan atılmasına yol açacaktı fakat bir karara varılamamıştı, zira Ulrich'in bu haddini bilmez ifadesinin vatana mı yoksa Tanrı'ya mı hakaret sayılacağı konusunda uzlaşılamamıştı. Ulrich o zamanlar devletin en asil destekçilerini yetiştiren seçkin Theresia Şövalyelik Akademisi Lisesi'nde eğitim görüyordu; hiçbir yönüyle kendine çekmemiş çocuğunun sebep olduğu utançtan ötürü öfkeyle dolan babası da Ulrich'i yaban ellere, bilinmeyen bir şehirde bulunan, tam bir tüccar zihniyetiyle idare edilen ve düşük ücretlerle çok sayıda yoldan çıkmış öğrenci alarak yüksek kâr elde eden Belçika'daki bir terbiye kurumuna gönderdi. Ulrich orada başkalarının ideallerini hor görmeyi uluslararası seviyede ilerletmeyi öğrendi.

O günden bu güne on altı, on yedi yıl su gibi geçmişti. Ulrich bu yıllardan ne pişmanlık ne gurur duyuyordu, ömrünün otuz ikinci yılında o senelerin arkasından hayretle bakıyordu, o kadar. Bu arada bazen, kısa süreliğine olsa da memleketin şu veya bu yöresine gitmiş, her gittiği yerde de ipe sapa gelmez işlerle uğraşmıştı. Ulrich'in matematikçi olduğu yukarıda ima edilmişti zaten, bu konuda daha fazla bir şey söylemeye gerek yoktur, çünkü para için değil de severek yapıldığı zaman her meslekte, geçen senelerin bir anlam ifade etmediği bir an gelir. Bu an uzun müddet devam ettikten sonra Ulrich, insanların vatana, düşün-

ceyi köklü ve halis kılmak gibi esrarengiz bir kabiliyet atfettiklerini hatırladı ve her an kalkabileceğini sezdiği hâlde oturduğu bir banka sonsuza dek yerleşen bir gezgin hissiyle vatanına yerleşti.

Yerleşirken, İncil'de dendiği gibi, ev işlerini hal yoluna koyarken aslında beklemekte olduğu bir tecrübe yaşadı. Küçük ve köhne mülkünü keyfine göre en baştan dayayıp döşemek zorunda kalmak gibi hoş bir duruma sokmuştu kendini. Bu uğurda eski üslubu bozmayan bir rekonstrüksiyondan büsbütün aldırışsızlığa uzanan bir çizgide tüm prensipler emrine amadeydi, keza Asurluların tarzından kübizme kadar bütün üsluplar da kendini Ulrich'in ruhuna takdim ediyordu. Hangisini seçmeliydi? Modern insan hastanede doğar, hastanede ölür: yani Ulrich de bir hastanedeymişçesine yaşamalıydı! – Bu fikir birkaç zaman önce önde gelen mimarlardan birinden çıkmıştı; başka bir reformist içmimar ise, insan beraber yaşayarak başka insanlara güvenmeyi öğrenmek zorundadır, kendini bölücülükle tecrit etmemelidir gibi bir gerekçeyle dairelerin duvarlarının sürgülü olmasını önermişti. Tam o sıralarda yeni bir çağ başlamıştı (zaten her an olur bu), yeni bir çağın da yeni bir üsluba ihtiyacı vardır. Ulrich'in talihine bakın ki şato, onu bulduğu haliyle, zaten üst üste üç farklı tarzda inşa edilmişti bu yüzden de yapıya istenen her şeyi uygulamak mümkün olmuyordu; buna rağmen Ulrich, evini yeniden inşa etme sorumluluğundan ötürü büyük heyecan duyuyor, sanat dergilerinde okuyup durduğu, "Nasıl bir yerde oturduğunu söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim," tehdidi aklından çıkmıyordu. Bu dergileri adam akıllı inceledikten sonra, şahsiyetinin inşasını bizzat eline almanın daha iyi olacağı kararına vardı ve müstakbel mobilyalarını kendi eliyle tasarlamaya başladı. Ama ne zaman heybetli etkiler bırakacak bir form düşünecek olsa, onun yerine teknik bakımdan orta seviyede ve amaca yönelik bir form kullanabileceği de aklına geliyor, her tarafından güç akan betonarme bir form tasarlasa, on üç yaşındaki bir kızın körpe ve çelimsiz şeklini hatırlıyor, karar vermek yerine hülyalara dalıyordu.

Bu, –onu cidden hiç alâkadar etmeyen meselede– akla gelen fikirlerin ve bu fikirlerin merkez noktası olmaksızın yayılmasındaki bilindik alâkasızlık durumuydu, bu durum yaşadığımız zamanın karakterinde vardır ve onun garip aritmetiğini oluşturur, bir bütünlük sunmadan daldan dala atlar. Ulrich sonunda uygulamada inşa edilmesi mümkün olmayan odalar tasavvur eder oldu, dönen odalar, değişip duran eşyalar, ruh hâlini de değiştiren tertibatlardı hepsi ve sonunda fikirlerinin içi gitgide boşalmaya başladı. O sıra nihayet kendisini cezbeden noktaya vardı. Babası olsa aşağı yukarı şunları söylerdi: Eğer bir kimsenin her istediğini yapmasına müsaade edersen çok geçmeden şaşkınlıktan kafasını bir yerlere çarpar. Veya şöyle derdi: Her istediğini gerçekleştirebilen biri, çok geçmeden ne isteyeceğini bilmez olur. Ulrich bunları büyük bir keyifle kendi kendine tekrar etti. Bu kadim bilgelikler ona olağanüstü yeni fikirler gibi gelmişti. İnsanın imkânlarının da plan ve hislerinin de öncelikle peşin hükümler, gelenekler, zorluklar ve her türden kısıtlamalarla deli gömleği giydirilmişçesine sınırlandırılması lazımdır, meydana getirebileceği şey belki ancak o zaman başarılı olur, bir değer kazanır, istikrarlı olur – bu düşüncenin ne anlamlara geleceğini kestirmek pek mümkün değildir! Memleketine geri dönen Niteliksiz Adam'a gelirsek; kendisini yeniden, yani bu hayat şartlarında tekrar yetiştirmek için ikinci adımı da attı, mülahazalarının bu noktasında evin yeniden inşa edilmesi işini; gelenekmiş, peşin hükümlermiş, kısıtlanmaymış, hepsini temin edeceklerinden kesinkes emin olarak müteahhitlerinin dehasına bıraktı. Kendisi ise yalnızca, eskiden beridir orada bulunan çizgileri, küçük holün beyaz kemerlerinin altındaki koyu renk geyik boynuzlarını veya salonun gayet resmî görünüşlü tavanını rötuşladı, üstüne bir de kullanışlı ve rahat bulduğu ne varsa, onları yaptı.

Bütün işler bittiğinde başını iki yana sallayıp kendine şunu sordu: Benim olacak hayat bu mu yani? – Sahip olduğu şey, insanı hayran bırakan küçük bir saraydı aslında; insan oraya saray demeye âdeta mecbur kalıyordu, çünkü saray denince akla ne gelirse bu yapıda mevcuttu, tıpkı alanının önde gelen mobilya, halı ve tesisat firmalarının kafalarında canlandıracağı gibi, önemli şah-

siyetlere yakışır cinsten, zevkle döşenmiş bir konaktı burası. Tek eksik, bu göz alıcı mekanizmanın henüz kurulmamış olmasıydı, çünkü kurulmuş olsa, yüksek makam sahipleri beyefendiler ile zarif hanımefendilerin ekipajları evin yolundan yukarı çıkarlar ve arabalardan aşağı atlayan her uşak Ulrich'e şüpheyle bakarak, "Efendin nerede senin?" diye sorardı.

Ulrich aydan dönmüş, burayı da hemen aydaki yaşantısına benzetmişti.

6

LEONA VEYA PERSPEKTİF DEĞİŞİKLİĞİ

Ev işleri hâl yoluna kondu mu, insanın başgöz edilmesi lazım gelir. Ulrich'in o günlerdeki kız arkadaşının adı Leontine'ydi, kız, küçük bir varyetede şarkıcıydı; uzun boylu, zarif ve etine dolgundu, kışkırtıcı bir cansızlığı vardı, Ulrich onun adını Leona koymuştu.

Kadın, gözlerinin nemli koyuluğuyla; muntazam, güzel ve uzun çehresinin acıyla yoğrulmuş ızdıraplı ifadesiyle ve müstehcen şarkılara tercih ettiği duygulu şarkılarla Ulrich'in dikkatini çekmişti. Söylediği bütün o eski ve kısa şarkıların içeriği aşk, ızdırap, sadakat, terkedilmişlik, ormandaki hışırtılar, alabalıklardaki ışıltılardı. Leona küçük sahnede vakur ve iliklerine kadar terk edilmiş hâlde dikiliyor, şarkılarını bir ev hanımının sesiyle seyircilerine sabırla söylüyordu; arada bazı küçük ahlâkî cüretkârlıklar yapılsa da, bu kız, kalpteki hem trajik hem muzip duyguları, zar zor hecelenen jestlerle desteklediği için bu cüretkârlıklar daha da ürkütücü bir etki bırakıyordu. Sanki bu durum Ulrich'e eski fotoğrafları veya Alman kadın dergilerinin kayıp sayılarındaki güzel kadınları hatırlatmıştı; kadının yüzünü en ince detaylarıyla düşününce çehresinde gerçek olamayacak ama be-

lirleyici özelliklerini oluşturan birçok küçük hat fark etti. Elbette her devirde çeşit çeşit simalar vardır ama o çağın zevki her defasında bir çeşidi yüceltip onu saadet ve güzellikle eşdeğer kılarken diğer bütün simalar o simaya benzemeye çalışır; kuaförler ve moda yardımıyla çirkinler bile o çehreye benzemeyi aşağı yukarı becerirler, ancak tuhaf başarılar için doğmuş suratlar bunu asla başaramaz, onlarda eski bir devrin şahaneyken sürgün yemiş güzellik ideali tavizsiz biçimde ifadesini bulur. Böyle suratlar aşk meşk işlerinin büyük önemsizliği içinde eski şehvet oyunlarının cesetleri gibi dolanır. Leontine'nin şarkısındaki mebzul sıkıcılığa aval aval bakan ve kendilerine ne olduğunu anlamayan adamların hislerini ise saçları Tango modeli yapılmış genç ve küstah şantözlerin karşısında durmaktan çok daha başka duygular harekete geçirirdi. Ulrich de o kıza Leona demeye karar verdi ve ona sahip olmak kürkçülerin doldurduğu büyük bir aslan postu kadar arzulanası göründü gözüne.

Fakat tanışıklıkları başladıktan sonra Leona çağa uymayan başka bir özellik daha geliştirdi, kız fazlasıyla oburdu, hâlbuki bu fazlaca ilerletilmesi çoktan demode olmuş bir kusurdu. Meydana gelişine bakılırsa bu kusur, kızın fakir bir çocukken kıymetli yiyeceklere duyduğu özlemin nihayet giderilme fırsatı bulmasıydı; bu kusur, sonunda kabuğunu kırıp hükümranlığı ele geçiren bir idealin kuvvetine sahipti. Kızın babası galiba saygın bir küçük burjuvaydı, kızı ne zaman hayranlarıyla çıksa onu döverdi, onun bu buluşmalara katılmasının tek sebebi ise küçük bir pastanenin bahçesinde oturup yoldan geçenlere zarifçe bakarken dondurmasını kaşıklamaktan büyük zevk almasından başka bir şey değildi. Gerçi kızın şehvani olmadığı iddia edilemezdi ama müsaade edildiği müddetçe, onun, her işte olduğu gibi bu konuda da tembel olduğu ve işten kaçtığı söylenebilirdi. Serilmiş serpilmiş vücudunda her dürtünün beyne ulaşmak için son derece uzun bir zamana ihtiyacı oluyordu, hatta günün ortasında gözlerinin sebepsiz yere kaymaya başladığına şahit olunabilirken geceleri de hareketsizce, bir sineği takip ediyormuş gibi gözlerini tavandaki bir noktaya dikiyordu. Bazen de öyle oluyordu ki birkaç gün önce ses çıkarmadan dinlediği hâlde anlamını ancak o za-

man kavradığı bir fıkraya ortalık sessiz olmasına rağmen birden kahkahalarla gülmeye başlayabiliyordu. Aksi için özel bir sebebi yoksa kız bir hayli terbiyeliydi aslında. Bu mesleğe nasıl başladığını ondan öğrenebilmek hiç mümkün değildi. Anlaşılan bunu artık kendisi de pek hatırlamıyordu. Tek söylenebilecek şey, kızın şarkı söyleme eylemini hayatının ayrılmaz bir parçası saması ve sanat ile sanatçılar hakkında kulağına çalınan bütün büyük sözleri bu eylemle bağdaştırmış olmasıydı, bu yüzden de her akşam sigara dumanıyla sarmaladığı küçük bir sahneye çıkıp dokunaklı olduğu su götürmez şarkılar söylemek gayet doğru, eğitici ve zarif geliyordu ona. Elbette şarkı söylerken, olması gerektiği gibi işin terbiyeli kısmını canlandırmak uğruna bazen araya serpiştirdiği edepsizliklerden de asla geri durmuyordu ama kraliyet operasının kadın başvokalinin de aynı şekilde davranacağından şüphesi yoktu.

Bir insanın, mutat şekliyle, para için bütün benliğini değil de sadece vücudunu satmasına illa da fahişelik denecekse Leona yeri gelince fahişelik de yapıyordu. Ancak insan, Leona'nın yaptığı gibi on altı yaşından beri, yani dokuz yıldır, en aşağı gazinolardaki gündeliklerin azlığını tecrübe edince, kafasında tuvaletlerin ve çamaşırların fiyatları, kesintiler, patronların cimriliği ve keyfiliği, neşelendirdiği konukların yiyecek ve içecekleri ile yan oteldeki oda hesaplarının yüzdeleri olunca; her gün bunlarla uğraşıp bu sebeplerle hırgür yaşayarak hepsini tüccar kafasıyla hesaplayınca, acemi birine sefahat gibi görünüp onu sevindirecek böylesi bir eylem mantık, teknik ve kendine mahsus kurallarla oluşturulmuş bir meslek hâlini alır. Hele de fahişelik; nereden baktığına ve gözlemlediğine göre büyük farklılıklar gösteren bir meseledir.

Leona'nın cinsî konularda tamamen teknik bir anlayışı olsa da belli bir romantizmi de yok değildi. Tek farkla ki Leona'da taşkın, kibirli, müsrif her şey; gurur, kıskançlık, şehvet, hırs, fedakârlık hisleri, kısacası şahsiyetin ve toplumda yükselmenin dürtücü güçleri, tabiatın cilvesine bakın ki kalp denen şey yerine *tractus abdominalis*'e, yani yeme keyfiyetine bağlıydı, bu güçler, eski çağlarda da düzenli olarak bu keyfiyetle irtibat hâlinde süregelmişti;

bu durumu bugün bile, soyluluk da dâhil insanı öne çıkaran her şeyi, kişinin ağırbaşlılıkla ve bu ağırbaşlılığın tüm yan tezahürleriyle tıka basa karnını doyurduğu bir ziyafetle ifade edebilen iptidaî insanlarda veya zevkusefa içinde yaşayan köylülerde gözlemlemek mümkündür. Leona da şarkı söylediği meyhanenin masalarında görevini yapıyordu ama asıl hayalini kurduğu şey; bir bağlantısı vasıtasıyla onu taahhüt süresince bu işlerden kurtarıp zarif bir tavırla seçkin bir lokantada oturarak seçkin menüsünü izlemesine imkân sağlayacak bir kavalyeydi. Böyle bir şey olsa oradaki her yemeği bir kez tatmak ister, nasıl tercih yapması gerektiğini ve güzide bir menünün nasıl hazırlanacağını gösterebilmek de Leona'ya tezatlar içinde bir memnuniyet hissi verirdi. Leona sıra ancak tatlılara gelince hayal gücünü devreye sokabiliyordu, bundan da tam tersi bir dizilişte mükellef bir ikinci akşam yemeği ortaya çıkıyordu çoğu zaman. Koyu kahve ve iştah açıcı miktarlarda içeceklerle yemek yiyebilme kapasitesini tekrar eski hâline döndürüyor ve tutkusu dinene kadar çeşitli sürprizlerle iştahını açıyordu. Sonra da bedeni seçkin yiyeceklerle öylesine doluyordu ki ayakta durmaya mecali kalmıyordu. Etrafına aygın baygın bakıyor ve aslında hiç konuşkan olmamasına rağmen, bu hâldeyken yediği enfes yiyeceklere geri dönüp gözlemlerde bulunmaktan hoşlanıyordu. *Polmone à la Torlogna* veya *Pommes à la Melville* derken bunu öylesine alelade bir tavırla söylüyordu ki bu isimde bir prens veya lord ile konuştuğunu laf arasında belirten birine benziyordu âdeta.

Leona'yla toplum içinde dolaşmak Ulrich'in zevkine pek uymadığından onu doyurma işini, geyik boynuzları ve zarif mobilyaların tadını çıkarabileceği evine saklıyordu. Leona ise bu durumun kendisini toplum içinde yaşayacağı memnuniyetten mahrum ettiğini görüyor ve Niteliksiz Adam, sıradan bir aşçının bile yapabileceği adı sanı duyulmamış yemeklerle kadını yapayalnız bir taşkınlığa sevk edince Leona kendini, tıpkı iç güzelliği yüzünden sevilmediğini fark eden bir kadın gibi istismara uğramış hissediyordu. Leona güzeldi, bir şarkıcıydı, saklanmaya ihtiyacı yoktu ve her akşam ne istese yaptırabileceği birkaç düzine adamın arzuladığı bir kadındı. Bu adamsa onunla yalnız kalmak istemesine rağmen kendisine, 'Aman Tanrım, Leona, k... beni deli

ediyor!' demeyi, diğer tüm kavalyelerinden alışkın olduğu şekilde sırf ona bakmakla bile iştahı kabararak bıyıklarını burmayı dahi beceremiyordu. Leona, Ulrich'e sadık olmakla birlikte onu biraz da hor görüyordu ve Ulrich bunun farkındaydı. Gerçi yanında Leona varken ne yapacağını da gayet iyi biliyordu ancak ağzından böyle lafların döküldüğü ve dudaklarının üzerinde bıyığının olduğu günler çok geride kalmıştı. İnsan ne kadar budalalık olursa olsun eskiden yapabildiği bir şeyi artık beceremiyorsa bu, tıpkı ellere ve ayaklara felç inmesi gibi bir his uyandırıyordu. Yiyip içtikleri başına vuran kız arkadaşına bakınca Ulrich'in gözbebekleri titreşiyordu. Leona'nın güzelliğini ondan dikkatle sıyırıp alabilirdiniz. Bu güzellik, Scheffel'in Aziz Ekkehard'ını* manastırın kapısından geçiren kontesin güzelliğiydi, eldiveninde doğanla gezen soylu hanımefendinin güzelliğiydi, şu an hiçbiri sağ olmayan nice insanın hayranlık beslediği kocaman saç topuzuyla esrarengiz Kraliçe Elizabeth'in güzelliğiydi. Doğrusunu söylemek gerekirse, Leona Tanrıça Juno'yu da andırıyordu ancak onun ölümsüzlüğünü değil geçmiş veya geçmekte olan bir devrin Juno'ya benzettiği şeyi andırıyordu. Böylelikle varoluş rüyası, maddenin üzerine iliştiriliverilmişti. Leona ise ev sahibi hiçbir şey arzulamasa da kibar bir davet karşılığında bir şeyler borçlu olduğunu, bir tek kendine baktırmakla yetinemeyeceğini biliyordu; o yüzden de eli ayağı tekrar tutmaya başlayınca yerinden kalkıp rahat bir tavırla ama yüksek sesle şarkı söylemeye başladı. Böylesi akşamlar erkek arkadaşına defterden koparılmış bir yaprak gibi gelirdi, türlü türlü fikirler ve düşüncelerle canlandırılmış ama konuyla alâkasız duran her şey gibi mumyalanmış hâldeydiler, olduğu yerde ebediyen kalan şeyin, canlı resimlerin dayanılmaz cazibesini oluşturan o zorbalığıyla doluydular, sanki aniden uyku hapı vermişlerdi de hayat, kaskatı kesilmiş, kendiyle tamamen irtibat hâlinde olsa da keskin sınırların içine hapsedilmiş ama bütüne bakıldığında tamamen anlamsızmışçasına kalakalmıştı.

* 19. yüzyıl Alman Edebiyatı'nın çok okunan yazar ve şairlerinden Joseph Victor von Scheffel'in (1826-1886) kendisi henüz hayattayken 90 baskıya ulaşmış ünlü romanı. -ç.n.

7

ULRICH ZAYIF BİR ÂNINDA YENİ BİR SEVGİLİ EDİNİR

Ulrich bir sabah eve geldi, onu fena benzetmişlerdi. Paramparça kıyafetleri âdeta üstünden dökülüyordu, yara bere içindeki başına ıslak bezlerle tampon yapmak zorunda kalmıştı, saati ve cüzdanı yoktu. Onları kavga ettiği üç adam mı yürütmüştü yoksa baygın hâlde kaldırımda yatarken sessiz bir hayırsever mi çalmıştı, bilmiyordu. Yatağa yattı; uyuşuk uzuvları, dikkatle taşındıklarını ve sarmalandıklarını hissedince, Ulrich başından geçen macerayı tekrar düşündü.

O üç herif aniden önüne çıkmışlardı; geç vakitte o tenha caddede adamlardan birinin yanından sürtünerek geçmiş olabilirdi, çünkü aklı başka, kendisi başka yerdeydi ancak adamların yüzleri öfkelenmeye dünden razıydı; adamlar sokak lambasının ışığında garip bir biçimde yürüyorlardı. Ulrich o sıra bir hata yapmıştı. Korkmuş gibi hemen geri sıçraması, sıçrarken de arkasından gelen adama sırtıyla sağlam bir çarpması veya dirseğini midesine indirmesi lazımdı, aynı anda da oradan sıvışmaya bakmalıydı, çünkü üç güçlü adama karşı dövüşemezdi. Ancak Ulrich o bir an duraksamıştı. İnsan yaşlanınca böyle oluyordu; otuz iki senelik ömrü, husumeti ve sevgisi biraz daha fazla zamana ihtiyaç duy-

du. Gecenin bir vakti ansızın öfke ve küçümsemeyle kendisine bakan o üç suratın tek niyetinin parası olmasına inanmak istemiyor, kendisine duyulan nefretin bir araya gelip suret kazandığı yönündeki hissiyatına kulak veriyordu; bu serseriler ona hakaretler yağdırırken, bu adamların serseri olmayabileceğini, yalnızca biraz kafayı çekmiş ve Ulrich oradan geçerken onun görüntüsüne takılmış ve tüm çekincelerden azade, kendisi gibi birer vatandaş oldukları, Ulrich gibi başkalarına karşı da atmosferdeki fırtınalar misali patlamaya daima hazır öfkelerinin ona tesadüf ettiği düşüncesi Ulrich'i mutlu ediyordu. Çünkü benzer şeyleri o da bazen hissediyordu. Günümüzde inanılmaz sayıda insan inanılmaz sayıda başka insanla üzücü bir zıtlık içinde bulunduğunu hissediyor. İnsanın, kendi muhiti dışında yaşayan insanlara hemen hiç güven duymaması, yani sadece bir Cermen'in bir Yahudi'yi değil bir futbol oyuncusunun bir piyanisti de anlaşılmaz ve aşağılık bir varlık sayması, kültürün temel niteliklerinden biri olmuş. Nihayetinde eşya ancak kendi sınırlarıyla, dolayısıyla da çevresine karşı belli ölçüde düşmanca bir eylemle kaimdir; papa olmasa Luther, putperestler olmasa papa olmazdı, onun için de insanın hemcinslerine en derinden bağlılığının onları reddetmek olduğu inkâr edilemez. Ulrich elbette bunu bu kadar ayrıntılı düşünmedi; insanlığın geldiği bu çağda havanın her zerresini kaplayan belirsiz düşmanca atmosferi Ulrich de tanıyordu ve bu atmosfer kim oldukları meçhul olan ve sonradan da ebediyen ortadan kaybolan üç adamda aniden şimşekler çakıyormuşçasına bir araya gelince neredeyse bir rahatlamaya dönüşüyordu.

Yine de bu üç serseri konusunda galiba çok fazla kafa patlatmıştı. Zira ilki üstüne atladığında Ulrich adamın çenesine yaptığı bir hamleyle ondan erken davranmıştı ve adam gerisingeri uçmuştu gerçi ama Ulrich'in yumruğu ilkinin ardından hemen halledilmesi gereken ikinci serseriyi anca sıyırmıştı, çünkü o arada arkadan ağır bir cismin vurulmasıyla Ulrich'in kafası az kalsın darmadağın olacaktı. Ulrich diz çöktü, biri ona dokundu, derken çoğunlukla ilk çöküşün ardından gelen vücuttaki o neredeyse gayritabiî ayılmayla bir daha ayağa kalktı, yumruklarını yabancı vücutların oluşturduğu karmaşık yapıya savurdu ve gitgide çoğalan yumruklarla yere serildi.

Artık yaptığı hata tespit edildiğine ve bu hata, tıpkı insanın bir spor arenasında bazen sıçrayışını tam ayarlayamamasına benzer bir yanlış olduğuna göre, hâlâ sinirleri çelik gibi olan Ulrich, mağlubiyeti yavaş yavaş belli olurken içten içe hissettiği keyifle bilincinin elinden kurtulan halkaları kayıp gittiği sırada rahat bir uykuya dalmıştı.

Tekrar uyandığında yaralarının ciddi olmadığına emin olmak istedi ve yaşadığı tecrübeyi tekrar düşündü. Kavgaya karışmak daima nahoş bir tat bırakır arkasında, âdeta aceleci bir aşinalık tadıdır bu; saldırıya uğrayanın kendisi olmasına bakmaksızın Ulrich de yakışıksız davrandığına dair bir hisse kapıldı. Ama neye karşı yakışıksız? Her üç yüz adımda bir duran polislerin asayişi bozacak en ufak ihlâli bile affetmediği caddenin dibinde yaban orman hayatındakiyle aynı güç ve zihniyeti gerektiren diğer caddeler bulunuyor. İnsanlık, İncilleri ve tüfekleri, tüberküloz ile tüberkülini üretiyor. İnsanlık, krallar ve asillerle demokratikleşip kiliseler, kiliselere karşı da üniversiteler inşa ediyor; manastırları kışlaya çeviriyor ama kışlalara askerî rahipler tahsis ediyor. Elbette serserilerin eline de hemcinslerini yaralasın diye kurşun doldurulmuş lastik hortumlar veriyor, üstelik yalnız kalmış ve istismara uğramış o beden için bir de, tıpkı şu an Ulrich'in etrafını yüksek bir saygı ve hürmet görüyormuşçasına saran kuştüyü yatakları hazır bekletiyor. Hayattaki tezatlar, tutarsızlıklar ve kusurlu yanlara dair bilindik mesele işte. Bütün bunlara karşı çoğu zaman gülümsüyor veya iç geçiriyoruz. Ama Ulrich'in durumu böyle değildi. Kız kurusu bir teyzenin genç yeğeninin aşırılıklarını sineye çekmesi gibi hayatın tezatlarını ve eksikliklerini sineye çeken, hayata yönelik bu vazgeçiş ve karasevda karışımından nefret ediyordu Ulrich. Ancak yatakta kalmakla insanî ilişkilerdeki düzensizlikten menfaat sağlıyormuş gibi bir durum ortaya çıktı diye de hemen yatağından fırladığı falan yoktu, çünkü insan, umumun menfaati için uğraşmak yerine, şahsı adına kötülükten sakınıp iyilik yapıyorsa, bu eylem bazı bakımlardan davanın zararına olacak aceleci bir vicdanî rahatlama, fevri bir hareket, bir mahremiyete kaçış demektir. Bir yanda silahlar, öbür yanda krallar bertaraf ediliyor ve küçük veya büyük bir ilerleme,

aptallığı ve kötülüğü azaltsa da, yaşadığı talihsiz tecrübeden sonra bunlar Ulrich'e, zerre kadar kıymeti olmayan bir şey gibi geliyordu, çünkü iğrençliklerin ve kötülüklerin ölçeği her an yeniden doldurulur, sanki dünyanın bir ayağı öne giderken öbür ayağı hep geri gidiyordur. Aslî sebep ve gizli mekanizma da buradan anlaşılacakmış, daha neler! Elbette eskiyen esaslara bakılırsa bu, iyi bir insan olmaktan katbekat önemsiz olurdu, bu yüzden de ahlâkî bakımdan günlük iyiliklerin ucuz kahramanı olmaktansa kurmaylık Ulrich'i daha çok cezbediyordu.

Geceki macerasının devamını gözünde bir daha canlandırdı. Çünkü şansının yaver gitmediği kavgadan sonra tekrar kendine geldiğinde kiralık bir araba kaldırımın yakınlarında durmuş ve şoförü yaralı yabancıyı omuzlarından tutup kaldırmaya çalışmış, o arada da melek yüzlü bir hanımefendi üzerine eğilmişti. Bilincin şiddetle tırmanışa geçtiği böyle anlarda insan her şeyi çocuk kitaplarındaki hayal âlemlerindeymiş gibi görür ama bu baygınlık hali Ulrich'te yerini çok geçmeden gerçekliğe bırakmıştı, onunla ilgilenen bir kadının varlığı Ulrich'e âdeta soluk aldırmıştı; bu nefes, kolonya kokusu kadar yavan ve uyarıcıydı, bu sayede Ulrich de çok ağır yaralanmış olamayacağını hemen anladı ve uygun bir tavırla ayağa kalkmaya çalıştı. Bunu o an arzuladığı şekilde başaramadı ve hanımefendi endişeyle onu yardım alabileceği bir yere götürmeyi teklif etti. Ulrich eve götürülmesini rica etti ve gerçekten de hâlâ şaşkın ve çaresiz göründüğünden kadın ricasını kırmadı. Ulrich arabaya binince kendini toparlayabilmek için çabaladı. Yanı başında bir şefkat hissinin yayıldığını hissediyordu, yardımseverlik idealizmiyle dolu bir şefkat bulutuydu bu, Ulrich kendine gelirken bu bulutun sıcaklığında düşüncesiz bir eylemden duyulan şüphe ve korkunun küçük buzdan kristalleri oluşmaya başladı ve havayı kar yağışından hemen önceki o yumuşaklıkla doldurdular. Ulrich başından geçeni anlattı, ondan sadece birkaç yaş küçük olan, yani otuzlarında gösteren güzel kadınsa insanların kabalığından yakındı ve Ulrich'i ziyadesiyle acınacak hâlde buldu.

Elbette bu defa da Ulrich olup biteni hararetle savunmaya başladı ve yanı başında şaşkına dönmüş bu müşfik güzelliğe, böylesi kavga tecrübelerinin sonuca bakılarak değerlendirilemeyeceğini açıkladı. Bu tecrübelerin cazibesi gerçekten de çok küçük bir zaman diliminde, burjuva hayatında başka hiçbir yerde rastlanmayan bir çabuklukla ve pek idrak edilemeyecek işaretlerin yönetiminde sayıca o kadar çok, farklı, güçlü ve buna rağmen büyük bir titizlikle peş peşe sıralanan hareketler yapmak zorunda kalmaktan ileri gelir, öyle ki bu hareketleri bilinçli bir biçimde kontrol etmek tamamen imkânsız bir hâl alır. Hatta tam tersi, her sporcu bilir ki müsabakadan birkaç gün önce idman bırakılmalıdır, böylece kaslarla sinirler aralarında son anlaşmalarını yapabilir; irade, niyet ve bilinç bu işe karışmaz, onların söz hakkı artık yoktur. Ulrich, eylem ânında ise olayların gelişimi hep şöyle olur, diye tasvire başladı: Kaslar ve sinirler fırlayıp benlikle cedelleşir; vücudun bütünü, ruh, irade ve çevresiyle arasına medeni hukuk tarafından sınır çekilmiş bu temel şahsiyetin tamamını kapsayan benlikse kas ve sinirler tarafından tıpkı boğanın üstünde oturan Avrupa gibi tepesinden kavranır ve şayet durum böyle olmaz da talihsiz bir şekilde düşüncelerin ufacık bir huzmesi dahi bu karanlığa düşerse o zaman bütün teşebbüs topyekûn başarısızlığa uğrar. Ulrich kendini konuşmaya fena kaptırmıştı. Esasında – şimdi de böyle iddia ediyordu Ulrich– bilinçli kişinin neredeyse tamamen kendinden geçmesi veya kendini kaptırması olarak tanımlanabilecek bu tecrübesi, bütün dinlerdeki mistiklerin bileceği türden şu kaybolup giden tecrübelere benziyordu, bu bakımdan da sonsuz ihtiyaçların bir nevi çağdaş bir telafisiydiler; kötü bir telafi olsa da telafi telafidir; öyleyse, bu prensibi rasyonel bir sistem içinde organize eden boks ve benzeri spor türlerinin her biri de, herkesçe kabul görmesi istenemese bile, bir tür teolojidir.

Ulrich'in refakatçisine bu denli canlılıkla yönelmesinin sebebi kısmen de olsa herhâlde kadına kendisini bulduğu o acınası durumu unutturma arzusuydu. Ulrich ciddi mi konuşuyor yoksa dalga mı geçiyor, kadının bunu ayırt etmesi bu şartlarda zordu. Fakat her halükârda Ulrich'in teolojiyi sporla açıklamaya çalışması kadına tabiî gelmiş olabilirdi, bu açıklamaya belki de

ilginç bile denebilirdi çünkü spor çağdaş bir şeydir, oysa teoloji, hâlen çok sayıda kilise olmasına rağmen insanın hiç bilgisinin olmadığı bir konudur. Öyle veya böyle, kadın talihli bir tesadüf sayesinde çok ince ruhlu bir adamı kurtardığını düşünüyor ama ara sıra da kendi kendine adamın beyin sarsıntısı geçiriyor olma ihtimalini sorguluyordu.

Artık anlaşılır bir şeyler söylemek isteyen Ulrich fırsattan istifade, aşkın da dinî ve tehlikeli tecrübelerden biri olduğunu söyledi, çünkü aşk, insanı aklın kucağından çekip alır ve onu gerçek anlamda ayakları yere basmayan bir şeye dönüştürürdü.

Evet, –dedi kadın– ama spor kabadır.

Elbette, –diye itiraf etmek için acele davrandı Ulrich– spor kabadır. Denebilir ki dövüş oyunlarından türeyen, çok incelikle dağıtılmış genel bir nefretin ifadesidir spor. Elbette herkes bunun aksini iddia eder, spor birleştiricidir, insanları birbiriyle dost kılar, vesaire; bunun ispatladığı tek şeyse esasen kabalığın ve aşkın birbirlerinden ancak büyük, renkli ve sessiz bir kuşun bir kanadının diğerine mesafesi kadar uzak olmalarıdır.

Kanat, renkli ve sessiz bir kuş kelimelerini vurgulamıştı, – pek anlamı olmayan ama ölçüsüz bedeni içinde hayatın birbirine rakip bütün zıtlıkları aynı anda tatmin etmesini sağlayan o muazzam şehvanilikle dolu bir düşünceydi bu; Ulrich yanındaki kadının bunu zerre kadar anlamadığını fark etti ama yine de onun arabada yarattığı yumuşak kar havası giderek yoğunlaştı. O sıra Ulrich bütün vücuduyla kadına döndü ve acaba böyle bedenî meselelerden bahsetmekten tiksinti mi duyuyor, diye meraklandı. Bedeni çalıştırmak artık gerçekten fazlasıyla moda olmaya başlamıştı, aslına bakılırsa bu iş ürpertici bir hissi de kuşatıyordu çünkü çok idmanlı vücutlar üstün olurlar, hassas bir şekilde ayarlanmış hareketleriyle her uyarıya hiç sormadan o kadar kendinden emin cevap verirlerdi ki o vücudun sahibine kalsa kalsa ancak sonradan seyretmenin tekinsiz hissi kalır, mizacı ise vücudun herhangi bir kısmında âdeta kaybolup giderdi.

Sahiden de bu soru genç kadına çok dokunmuştu sanki; bu sözler yüzünden heyecana kapılmış gibiydi, hızlı hızlı nefes alı-

yordu, dikkatle ve hafifçe geri çekildi. Az önce tasvir edilene benzer bir mekanizma, nefesin hızlanması, cildin kızarması, kalbin küt küt atması ve belki bazı başka şeyler daha kadının vücudunda harekete geçmiş gibiydi. Ama tam o sırada araba Ulrich'in evinin önünde durdu. Ulrich, kurtarıcısının adresini son anda gülümseyerek sormuştu, böylece kadına bir teşekkür ziyaretinde bulunabilirdi ama şaşırtıcı bir şey oldu ve kadın, ona bu lütfu bahşetmedi. Bunun ardından siyah, dövme demirden parmaklıklar afallamış bir yabancının arkasından kapatıldı. Sonrasında muhtemelen eski bir parkın ağaçları sokak lambalarının ışığında yükseklere, karanlık gölgelerle uzanmış, camlar güneşin kızıllığıyla kavrulmuş ve buduvar misali küçük şatonun alçak kanatları kısa kesilmiş, yakut benzeri çimenlerin üzerine yayılmış, resimler ve renkli kitaplarla kaplı duvarlardan bir parça görülmüştü ve veda edilen arabadaki refakatçi, beklenmedik güzellikte bir varlık tarafından kabul görmüştü.

Olan biten işte bundan ibaretti; Ulrich yine, çoktan bezdiği bu aşk maceralarından biri için vaktini harcamak zorunda kalmasının ne kadar nahoş olacağını düşünürken, ismini vermek istemeyen bir hanımefendinin geldiği haberi verildi, kadın örtülere sarılmış bir hâlde içeri girdi. İsmini ve adresini söylemeyen kadının ta kendisiydi bu, ancak bu kez romantik ve hayırsever bir tarzla, Ulrich'in hâlini hatırını sormak bahanesiyle macerayı kendi isteğiyle devam ettiriyordu.

İki hafta sonra Bonadea artık on dört günlük sevgilisiydi.

8

KAKANYA*

Henüz terzilik ve berberlik işlerini savsaklamadığı ve aynaya bakmaktan hâlâ hoşlandığı yaşlarda insan sık sık, hayatını geçirmek istediği yeri veya en azından, kendi şahsı adına orada bulunmaktan hoşlanmadığını hissetse bile kalmanın bir tarz meselesi olarak görüleceği bir yer tasavvur eder. Böylesi sosyal nitelikte zorlama bir tasavvur, uzun zamandır her şeyin kronometre tutularak koşuşturma içinde halledildiği veya durakladığı fazlasıyla Amerikanvari bir şehirdir. Yer ve gök, kat kat yollarla örülü bir karınca çalışmasını teşkil eder. Hava trenleri, yer trenleri, yeraltı trenleri, pnömatik postayla bir yerlere yollanan insanlar, motorlu taşıt silsileleri yanlamasına vızır vızır işler ve ekspres asansörler insan yığınlarını bir trafik kademesinden öbürüne doğru diklemesine pompalar; insanlar kilit noktalarda bir nakil vasıtasından öbürüne âdeta sıçrayarak geçer ve bu vasıtaların gürleyerek ilerleyen süratli hareketleri arasında bir senkop, bir mola, yirmi saniyelik küçük bir yarık oluşturan ritmiyle, düşünmeden, olayın içine âdeta emilerek çekilir ve bu genel ritmin araların-

* Yazarın *kaiserlich* (imparatorluk) ve *königlich* (kraliyet) kelimelerinden türettiği *Kakanien* ismi, benzer ekli isimlerin Türkçede uğradığı telaffuz değişikliği dikkate alınarak, Türkçeye uyarlanmıştır. –ç.n.

da da birbirleriyle alelacele birkaç kelam ederler. Sorular ile cevaplar makine aksamları misali iç içe geçer, herkesin hatları çok belirgin görevleri vardır, meslek grupları belli yerlerde topluca bulunur; insanlar yemeklerini hareket hâlinde yerler. Eğlence mekânları ise şehrin belli bölgelerinde bir araya getirilmiştir ve yine insanın kadın, aile, gramofon ve ruh bulduğu mekânlar da bir başka yerde toplanmıştır. Gerginlik ve sakinlik, eylem ve aşk zamanları hep ayrı ayrıdır ve ayarları laboratuvarda edinilmiş tam ve eksiksiz tecrübelerle belirlenmiştir. Bu eylemlerin herhangi birinde bir zorluk yaşanırsa eylem derhal sonlandırılır zira mutlaka onun yerine yapılacak başka bir şey ya da çoğunlukla izlenecek daha iyi veyahut başka birinin ıskaladığı bir yol bulunur ve bunun hiç ziyanı olmaz; hâlbuki aslında hiçbir şey müşterek gücü, belli bir şahsî hedeften şaşmamayı görev bilme kibri kadar boşa harcamaz. Her bir yanından güç akan bir toplulukta, şayet çok fazla tereddüt etmez ve düşünmezseniz her yol sizi sağlam bir hedefe ulaştırır. Ulaşılacak hedeflerin aralarında kısa boşluklar olsa da nihayetinde hayat dediğimiz şey de kısadır, bu şekilde hayat döngüsü içinde azami miktarda şeye ulaşım sağlanır, zaten insanın da mutlu olmak için bundan fazlasına ihtiyacı yoktur; çünkü insanın ruhunu şekillendiren şeyler ulaşabildiği hedeflerdir; nitekim tatmin olmadan mütemadiyen istenen şeyler ruhu eğip büker; mutluluk için önemli olan, insanın ne istediği değil istediği şeye ulaşmasıdır. Ayrıca zooloji, belli sayıdaki kusurlu fertlerden pekâlâ dâhiyane bir bütün oluşabileceğini öğretmektedir.

İşlerin böyle yürüyeceği asla kesin değildir ama bu türden tasavvurlar, bizi de peşlerinden sürükleyen kıpır kıpır bir hareket hissinin, yansımasını bulduğu seyahat rüyalarındandır. Bu rüyalar derinliksiz, huzursuz edici ve kısadır. Gerçekte ne olacağını ancak tanrı bilir. Sanki her an bir işe başlamak elimizdedir ve her birimiz için bir plan yapmak zorunda kalmışızdır. Şu sürat işi hoşumuza gitmedi mi; başkasını yaparız! Mesela peçe misali dalgalanan, deniz salyangozu kadar esrarengiz bir mutluluğa ve Yunanların bile hayalini kurduğu inek gözlerini andıran derin bakışlara sahip olanını yaparız. Ancak durum hiç de böyle

değildir. Bu işin avucuna düşmüşüzdür bir kere. Gece gündüz onunla beraberizdir, sair zamanlarda ne yapıyorsak onunla yaparız; tıraş olur, yemek yer, sever, kitap okur, mesleğimizi icra ederiz, sanki etrafımızı kuşatan dört duvar duruvermiştir; insanı ürkütense duvarların; bizler farkında olmadan hareket etmesi ve yine bizi nereye götürdüklerini bilmeksizin raylarını, etrafı yoklamak için uzanan sivri parmaklar misali önden göndermesidir. Üstelik insan muhtemelen bizzat, zaman treninin yönünü tayin eden güçlerden biri olmak ister. Çok belirsiz bir roldür bu, uzunca bir aradan sonra duvarların arasından çıktığınızda manzaranın değiştiğine de şahit olabilirsiniz; oradan uçup geçen şey öylece gidiverir zira başka türlüsü mümkün değildir ancak ne kadar tevekkül edilse de nahoş bir his gitgide daha baskın bir hâl alır, sanki hedefinizi aşmış veya başka bir yola düşmüşsünüzdür. Günün birinde de ateşli bir ihtiyaç duyarsınız: İnmeniz gerekiyordur! Aşağı atlamanız gerekiyordur! Bir alıkonma, gelişmeme, olduğun yerde kalma, yanlış yola girmeden önceki son sapağa geri dönme hasretidir bu! Avusturya İmparatorluğu'nun henüz var olduğu o güzelim eski zamanlarda böyle bir şey yaşandığında insan zaman treninden çıkabilir, sıradan bir demiryolundaki sıradan bir trene binebilir ve memleketine geri dönebilirdi.

Orada, yani Kakanya'da, takdir görmediği hâlde aslında birçok konuda örnek teşkil etmiş, aradan geçen zamanla birlikte batmış ve anlaşılmamış olan bu devlette de tempo vardı elbet ancak aşırı değildi. İnsan uzaklardayken ne zaman burasını düşünse; düzenli nehirler gibi, açık renk asker dimisinden yapılma kuşaklar gibi dört bir yana uzanan ve ülkeleri yönetimin kâğıt beyazı koluyla sarmalayan, meşakkatli yürüyüşlerin ve acele postaların zamanından kalma beyaz, geniş, müreffeh caddelerin hatırası belirirdi gözlerinin önünde. Hem de ne ülkeler! Buz kütleleri ve deniz, karst ve Bohemya'nın tahıl tarlaları bulunurdu oralarda; cırcır böceklerinin tedirgin sesleri eşliğinde Adriyatik kıyılarındaki geceler ve şöminelerden çıkan dumanın yukarı kıvrılmış burun deliklerinden çıkar gibi yükseldiği ve köyün sanki yeryüzü dudaklarını biraz aralamış da çocuklarını bu aralıkta ısıtmak istiyormuş gibi iki küçük tepenin arasına çömeldiği Slovakya köyleri

vardı. O yollardan elbette otomobiller de geçiyordu ama çok fazla otomobil yoktu! Burada da havayı fethetme hazırlıkları vardı ama çok yoğun değildi. Ara sıra Güney Amerika veya Doğu Asya'ya bir gemi gönderildiği de olurdu ama çok sık olmazdı. İnsanlarda ekonomiye ve dünyaya hâkim olma hırsı yoktu; dünyanın eski akslarının kesiştiği Avrupa'nın orta yerinde otururduk; "koloniler" ve "denizaşırı ülkeler" gibi sözler kulağa hiç denenmemiş, uzak şeyler gibi gelirdi. Lüks merakı yine vardı ancak asla Fransızlar kadar aşırı titiz bir lüks tutkusu yoktu. Spor yapılırdı ama Anglosaksonlar kadar çılgınca yapılmazdı. Orduya büyük paralar harcanırdı ama harcanan para ancak büyük güçlerin en zayıf ikinci halkasına yetecek miktarda olurdu. Başkent de dünyanın diğer bütün büyük şehirlerinden biraz daha küçük, sıradan büyük şehirlerdense çok daha büyüktü. Konu yönetime gelince bu ülke aydınlanmış, pek hissedilmeyen, bütün sivrilikleri dikkatle törpüleyen, Avrupa'daki en iyi bürokrasi tarzıyla idare ediliyordu ama tek bir hatası vardı: Bu bürokratik tarz asilzade olmayan ya da devlet memuru imtiyazlarından faydalanamayan şahısların dehasını ve dâhiyane girişimciliğini arsızlık ve kibirlilik olarak değerlendiriyordu. Ama yetkisiz kimselerin lafa karışmasına kim izin verir ki zaten! Üstelik Kakanya'da dâhiler daima hödük sanılır ama asla başka yerlerde olduğu gibi, hödükler dâhi sanılmazdı.

Esasen Kakanya denen bu batık ülke hakkında anlatılacak o kadar tuhaf olay vardı ki! Mesela Kakanya hem imparatorluk krallığıydı, hem de imparatorluk ve krallıktı; i. k. veya i. v. k. ibarelerinden birisini her şey ve herkes taşırdı ama buna rağmen hangi kurumlar ve insanların i. k. veya i. v. k. diye çağrılacağını kesin olarak ayırabilmek için gizli bir bilime ihtiyaç duyulurdu. Ülkenin adı kâğıt üstünde Avusturya Macaristan Monarşisi'ydi ancak konuşmalarda Avusturya diye geçerdi; yani devletin resmî bir yeminle terk ettiği ama duyguların da devlet hukuku kadar önemli olduğunu ve hayatın gerçek ciddiyetinin resmî talimatlardan ibaret olmadığını göstermek için tüm duygu meselelerinde korunan bir ismi vardı. Anayasası liberaldi ama ülke ruhbanla yönetilirdi. Ruhbanla yönetilirdi ancak vatandaşlar fikri hür insanlardı. Ka-

nun karşısında bütün vatandaşlar eşitti ama herkes de vatandaş değildi işte. Bir meclis vardı ama meclis, özgürlüğünden o kadar fazla yararlanıyordu ki çoğunlukla kapalı kalıyordu; ama anayasada bir acil durum maddesi de vardı ve bu madde sayesinde işler meclis olmadan da yürüyor, herkes mutlakıyete ne zaman sevinecek olsa tahtta oturan kişi ülkenin tekrar meclis tarafından yönetilmesi emrini veriyordu. Bu devlette bu tür olaylar sıklıkla yaşanırdı ve aralarında, Avrupa'nın merakını celbeden ve bugün oldukça yanlış tasvir edilen şu millî mücadeleler de yer alıyordu. Bu mücadeleler öyle çetin olmuştu ki onlar yüzünden devlet cihazı yılda kaç defa sekteye uğrayıp dururdu ama yönetimin askıya alındığı bu fetret devirlerinde insanlar birbirleriyle çok daha iyi geçinir, hiçbir şey olmamış gibi davranırlardı. Zaten gerçekte bir şey olduğu da yoktu. Her insanın bir diğerinin gayretlerine karşı beslediği ve bugün her birimizin duyduğu tiksinti, bu devlet içerisinde çok erken zamanlarda tabiri caizse yüceltilmiş bir seremoni hâlini almıştı ve gelişimi bir felaket sonucu vaktinden önce kesintiye uğramasaydı bu seremoninin çok feci neticeleri olabilirdi.

Çünkü burada sadece birlikte yaşadıkları vatandaşlardan tiksinmek maşeri bir duyguya dönüşmemiş aynı zamanda insanın kendi şahsına ve kaderine karşı güvensizliği de derin bir netlik kazanmıştı. Bu ülkede –hem de tutkunun en son seviyelerine ve bunun getirdiği sonuçlara varana kadar– insanlar gerçekte niyet ettiklerinden farklı davranıyor veya davrandığından farklı düşünüyorlardı. Bilgisiz gözlemciler bunu kendilerince Avusturya mizacının sevimliliği, hatta zafiyeti saymışlardır. Ama bu yanlıştır; hem bir ülkedeki tezahürleri kolay yoldan oranın sakinlerinin karakteriyle izah etmek daima yanlış sonuçlara ulaştıracaktır. Çünkü bir ülkenin sakinlerinin en az dokuz karakteri olur: Biri meslek, biri devlet, biri sınıf, biri coğrafya, biri cinsiyet, biri bilinçli, biri bilinçdışı karakter ve belki bir de hususi karakterdir; kişi bütün bunları kendi içinde birleştirir ancak sonrasında hepsinin içinde eriyip gider, aslında kişi bütün bu derelerin doldurup boşalttığı bir çöküntüden başka bir şey değildir, bu dereler çöküntünün içine sızar sonra da diğer çaylarla birlikte başka

bir çöküntüyü doldurmak için bir öncekinden ayrılırlar. Bundan ötürü her yeryüzü sakinin bir de onuncu karakteri vardır ki o da doldurulmamış mekânlara bağlı edilgen hayalden ibarettir: Bu karakter insanın bir şey hariç her şeye ulaşmasına izin verir; bu, sayısı en az dokuzu bulan diğer karakterlerin yaptıklarını ve onların başına gelenleri ciddiye almaktır; diğer bir deyişle insan, tam da içini doldurması gereken şeyi ciddiye almaz. İtiraf etmek lazım ki tasviri gayet zor olan bu mekânın İtalya'daki rengi ve şekli İngiltere'dekinden farklıdır çünkü bunu ondan ayıran şeyin başka bir rengi ve şekli vardır ve bu şey, ötekinde de berikinde de aynı mekândır, boştur; gerçeklik bu mekânda, hayal gücünün terk ettiği küçücük, oyuncak bir şehir gibidir.

Bahsettiğimiz şey, bütün gözlerin görebildiği ölçüde Kakanya'da olmuştu, Kakanya daha dünya bundan bîhaberken bu konudaki en ileri devletti; o ancak kendi kendine bir şekilde ayak uydurabilen bir devletti, bu devlette insan negatif anlamda özgürdü, sürekli kendi varlığının yetersiz kalan yanlarını duyumsar ve olmayan ya da geri dönüşü imkânsız olayların hayaliyle, âdeta insanlığı yaratan okyanusların nefesiyle ıslanmış gibi olurdu.

Başka yerlerde başka insanların, "Vay canına, neler olmuş," diyecekleri olaylara, Kakanya'da "bir şey oldu," denip geçilirdi; Almanca konuşulan başka hiçbir yerde veya başka hiçbir dilde rastlanmayan garip bir kelimeydi bu, bu kelimenin nefesiyle olaylar ve feleğin silleleri, kuştüyü veya düşünceler kadar kolay gelirdi insana. Aleyhindeki onca şeye rağmen, evet, Kakanya belki de gerçekten bir dâhiler ülkesiydi ve çökmesinin sebebi de herhâlde buydu.

9

BÜYÜK BİR ADAM OLMAYA YÖNELİK ÜÇ TEŞEBBÜSÜN İLKİ

Ülkesine geri dönen bu adam, hayatında büyük biri olma iradesiyle yanıp tutuşmadığı bir an bile hatırlayamıyordu; Ulrich'te bu arzu sanki doğuştan vardı. Böylesi bir istekle birlikte kendini beğenmişlik ve budalalığın da peyda olabileceği doğrudur; buna rağmen bu isteğin, çok güzel ve doğru bir iştiyak olduğu da bir o kadar doğrudur. Muhtemelen bu duyguya sahip olmayan çok fazla büyük insan da yoktur.

İşin kötüsü Ulrich büyük biri olmanın yollarını bilmek şöyle dursun, büyük birinin ne olduğundan da bîhaberdi. Okul çağındayken Napoléon'u büyük adam sanırdı; bunun sebebi kısmen insanın gençken suça karşı beslediği tabiî hayranlık, kısmen de öğretmenler Avrupa'yı altüst etmeye çalışan bu zorbayı tarihin en gaddar canisi olarak gösterdikleri içindi. Sonuçta Ulrich, okuldan kurtulur kurtulmaz bir süvari bölüğünde subay oldu. O zamanlar bu mesleği tercih etmesinin sebepleri sorulsa herhâlde artık amacının bir zorba olmak olduğunu söylemezdi, zira böylesi arzular gizli kapaklıdır; Napoléon'un dehası, general olduktan sonra gelişmeye başlamıştı, daha subay olan Ulrich kumandanını bu şartın gerekliliğine ikna edemezdi ya! Daha süvari bölüğü

talimlerindeyken bile kumandanının onunkilerden farklı bir şeyler düşünmesi ender değildi. Buna rağmen Ulrich bu kadar hırslı olmasa, huzurlu yollarında kibrin ilhamdan ayrı tutulamayacağı talim meydanına sövüp saymazdı. O zamanlar Ulrich "halka silah talimi yaptırmak" gibi pasifist tabirlere zerre kadar değer vermez; efendilik, hâkimiyet ve gurur gibi sıfatların kahramanlık zamanlarını tutkuyla hatırlayarak ruhunu tatmin etmeye çalışırdı. Ulrich at yarışlarına ve düellolara giriyor, insanlar arasında yalnızca üç türün ayrımını yapıyordu: Subaylar, kadınlar ve siviller; siviller bedenen gelişmemiş, zihnen küçümsenecek bir sınıftı, subaylar onların karılarını ve kızlarını avlardı. Ulrich kendini muazzam bir kötümserliğe kaptırmıştı: Askerlik mesleği keskin ve yakıcı bir alet olduğundan insan dünyanın hayrı için bu aletle dünyayı yakmalıydı da kesmeliydi de.

Gerçi talihi yaver gitti ve başına hiçbir şey gelmedi ama bir gün bir şey keşfetti. Bir cemiyette, tanıdığı bir yatırımcıyla arasında küçük bir sürtüşme yaşandı ve Ulrich meseleyi muhteşem tarzıyla halletmek istedi, gelgelelim siviller arasında da ailelerinin dişi fertlerini korumayı bilen adamlar bulunduğu anlaşıldı. Yatırımcı, şahsen tanıdığı harbiye nazırıyla bir görüşme yaptı ve bunun sonucunda Ulrich kumandanıyla uzun uzadıya konuşmak zorunda kaldı, bu esnada bir arşidükle sıradan bir subay arasındaki farkı da öğrenmiş oldu. O günden sonra savaş mesleğinden artık eskisi kadar hoşlanmaz oldu. Ulrich, kahramanının bizzat kendisi olduğu ve dünyayı titreten bir macera sahnesinde bulunmayı ummuştu ancak bir anda, kendisine sadece taşların cevap verdiği sarhoş ve genç bir adamın boş ve geniş bir meydanda avare avare gezindiğini gördü. Bunu anlayınca teğmen rütbesine kadar yükseldiği bu nankör kariyerle vedalaşıp görevinden ayrıldı.

10

İKİNCİ TEŞEBBÜS. NİTELİKSİZ ADAM'IN AHLÂKINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Fakat Ulrich süvarilikten teknik alana geçerken yalnızca atını değiştirmiş oldu; yeni atında çelik parçalar vardı ve diğerinden on kat daha hızlıydı.

Goethe'nin dünyasında dokuma tezgâhlarının tıkırtısı bile insana rahatsızlık verirken Ulrich'in çağında insanlar makinelerle dolu depoların, perçin çekiçlerinin ve fabrika sirenlerinin şarkısını keşfetmeye başladı. Şüphesiz ki insanların gökdelenlerin at üstünde bir adamdan daha büyük olduğunu görür görmez fark ettiklerini zannetmemek lazım; aksine, bugün bile insanlar caka satmak istediklerinde bir gökdelenin tepesine değil yüksek bir beygire oturuyor ve rüzgâr gibi süratle at sürüp devasa bir teleskop gibi olmasa da şahin gibi keskin bakışlı oluyorlar: Hisleri akıllarını kullanmayı hâlâ öğrenmemiştir, bu ikisi arasında ise neredeyse kör bağırsakla beyin zarı arasındaki kadar büyük bir gelişim farkı vardır. Ulrich'in de hoyratlık zamanları geçtikten sonra tecrübe ettiği üzere, insanın, daha yüce bulduğu konularda elindeki makinelerin teknolojisinden daha iptidai davrandığının ayırdına varmak pek de öyle küçümsenecek bir saadet değildir.

Mekanik derslerinin verildiği sınıflara girdiği ilk andan itibaren Ulrich kendini bu işe tutkuyla kaptırmıştı. Turbodinamonun yeni biçimleri veya bir buharlı makinenin nasıl çalıştığını gördükten sonra insan *Belvedere Apollonu*'nu ne yapsın! İyi ile kötünün "sabit" değil birer "fonksiyon değeri" oldukları, bu yüzden de yapılan işlerin iyiliğinin tarihî şartlara, insanın iyiliğinin ise onun, niteliklerini yükselttiği psikoteknik kadere bağlı olduğu ortaya çıkmışken iyi ile kötünün ne olduğu konusundaki binlerce yıllık laf salatası kimi ilgilendirirdi ki! Teknik bir pencereden bakınca dünya garip bir yerdir; insanların birbirleriyle tüm ilişkileri pratiklik bakımından yetersizdir, usulleri bakımından hiç ekonomik ve sahih değildir; işlerini hesap cetveliyle halletmeye alışkın kimseler insanların iddialarının en az yarısını ciddiye alamazlar. Hesap cetveli dediğiniz şey sayı ve çizgiler içeren, duyulmadık bir keskinlikle iç içe geçmiş iki sistemdir; hesap cetveli dediğiniz şey en karmaşık görevleri, tek bir fikri boşa harcamadan anında çözmeye yarayan, düz trapez şeklinde kesiti olan, beyaz boyalı, iç içe geçmiş iki sopacıktan oluşur; hesap cetveli dediğiniz şey gömlek cebinde taşınan, sert beyaz bir çubuk şeklinde kalbin üstünde hissedilen küçük bir semboldür; bir hesap cetveliniz varsa, büyük iddialarda bulunan veya büyük önsezileri olan biri yanınıza geldiğinde şöyle dersiniz: "Lütfen bir saniye bekleyiniz, önce hata sınırlarını ve bütün bunlarla alâkalı en muhtemel değeri bir hesaplayalım!"

Bu hiç şüphesiz güçlü bir mühendislik tasavvuruydu. Bu tasavvur, kararlı hatları olan, dudaklarının arasında içimi sert tütünlü bir pipo taşıyan, kafasına spor bir şapka geçirmiş ve dükkânı için muazzam planlarını hayata geçirmek üzere muhteşem binicilik çizmeleriyle Cape Town ile Kanada arasında mekik dokuyan geleceğe yönelik cazip bir portrenin çerçevesini oluşturuyordu. Bazen insanın yine de teknik düşüncelerden dünyanın düzeni ve idaresi için öğüt almaya veya her atölyenin tepesinde asılı durması gereken, "İnsanlar yeryüzünde birer kehanet gibi yürürler, onların bütün eylemleri de deneme ve provadan ibarettir, zira her eylem ancak bir sonraki eylemle aşılabilir!" diyen Emerson'unkine benzer vecizeler döktürmeye vakti olur. – Aslı-

nı isterseniz bu cümle Emerson'un çok sayıda cümlesinin bazı bölümleri bir araya getirilerek Ulrich tarafından oluşturulmuştu.

Mühendislerin bu cümleye neden tam olarak uymadıklarını söylemek zordur. Mesela neden sık sık tek yönlü, dik bir yay çizerek yeleğin cebinden çıkıp yakaya yakın bir düğmeye uzanan köstekli saatlerden taşır veya köstekliyi neden bir şiirin mısrasıymışçasına bir vurgulu iki vurgusuz hece oluşturacak şekilde karınlarından sarkıtırlar? Neden kravatlarına üzerinde geyik dişi veya küçük bir at nalı olan kravat iğneleri iliştirmekten hoşlanırlar? Neden kıyafetleri otomobillerin ilk hallerine benzer şekilde yapılandırılmıştır? Son olarak ise neden mesleklerinden başka hemen hiçbir şeyden bahsetmezler; bahsedecek olduklarında da neden iç tarafta gırtlaktan ötesine geçmeyen özel, dik, alâkasız, sathi bir tavırla konuşurlar? Elbette bu hepsi için geçerli değildir ama çoğu için geçerlidir; Ulrich'in ilk kez bir fabrikadaki ofiste çalışmaya başladığında tanıştığı mühendisler de böyleydi, keza ikinci defasında tanıştıkları da böyleydi. Bunlar resim masalarına sıkı sıkıya bağlı olan, mesleklerini seven ve mesleklerinde hayranlık uyandırıcı yeteneklere sahip adamlar olarak gösteriyorlardı kendilerini ama fikirlerindeki pervasızlığı makineleri yerine kendilerine uygulama teklifini, bir çekici bir katil gibi amacının dışında kullanmaları bekleniyormuş gibi algılarlardı.

Ulrich'in tekniğin yolundan giderek sıradışı bir adam olmak için giriştiği ikinci ve daha olgun tecrübesi de böylelikle çabucak son buldu.

II

EN ÖNEMLİ TEŞEBBÜS

Ulrich bugün, o âna kadar yaşadığı zamanla ilgili olarak, sanki biri ona ölümünün ardından ruhunun başka bir bedene girdiğini anlatıyormuşçasına yalnızca başını iki yana sallamakla yetinebilir ama üçüncü teşebbüsü sorulsa bunu yapmazdı. Makineleri dünyanın dört bir yanına gönderiliyor olsa da bir mühendisin düşüncelerinin engin bir özgürlüğe açılacak yerde kendi hususi kişiliğine saplanıp kalması anlaşılacak bir şeydir, zira nasıl ki bir makine, temelinde yatan infinitezimal denklemleri kendi üzerine uygulamaya muktedir değilse, mühendisin de tekniğinin ruhundaki pervasız ve yeni yönleri kendi ruhuna aktarmaya muktedir olmasına gerek yoktur. Ancak aynı şey matematik için söylenemez; matematikte yeni düşünce öğretisinin kendisi, zihnin kendisi vardır, zamanın kaynakları ve muazzam bir dönüşümün özü matematiğe içkindir.

Şayet insanlığın ilk hayalleri uçabilmek ve balıklarla seyahat etmek, dev dağların altını oyup geçmek, ilahî hızlarda mesajlar göndermek, gözle görünmeyeni ve uzağı görebilip konuşulanları duymak, ölülerin konuştuklarını dinlemek, mucizeler yaratan şifa uykularına dalmak, ölümünden yirmi yıl sonra nasıl görüne-

ceğini bizzat görebilmek, yıldızlı gecelerde bu dünyanın altındaki ve üstündeki eskiden kimsenin bilmediği binlerce şeyi bilmek ilk rüyaların gerçekleşmesi ise, şayet ışık, ısı, güç, zevk, rahatlık ise – o zaman bugünün araştırmaları artık bilim değil büyüdür; bir gönül ve beyin gücünün en yüksek seviyelere ulaşabildiği bir seremonidir, Tanrı bu seremoni karşısında mantosunun kıvrımlarını peş peşe açar; dogmalarına matematiğin çetin, cesur, hareketli, bıçak gibi soğuk ve keskin düşünce öğretisinin nüfuz ettiği ve güç verdiği bir dindir bu.

İnkâr edilemeyecek bir şey daha var: Bütün bu ilk rüyalar matematikçi olmayanlara göre aniden, aslen düşünüldüğünden bambaşka bir şekilde gerçekleşmişlerdir. Baron Münchhausen'in postacı kornası fabrika mamulü ses kayıtlarından daha güzeldi, giyeni saniyeler içinde uzaklara götüren büyülü çizmeler kamyondan; Laurin'in âlemi demiryolları tünelinden güzeldi, adamotunun sihirli kökü resimli telgraftan; annesinin yüreğini yemek ve kuşları anlamak, kuş sesinin ifade hareketleri hakkında bir hayvan psikolojisi araştırması okumaktan daha güzeldi. Gerçekliği kazandık ama düşleri kaybettik. Artık ağacın altına yatıp ayak başparmağıyla ikinci parmağın arasından göğe bakmıyoruz, yaratıyoruz; maharetli olmak mı istiyorsun, aç ve hayalperest olamazsın, biftek yiyip daima hareket etmen lazımdır. Eski ve işe yaramaz insanlık bir karınca yuvasının üstünde uyuyakalmış da uyandığında karıncalar kanına sızmış ve insanlık o günden beri şu tiksindirici hayvansı çalışkanlık hissinden silkinip kurtulma imkânı olmaksızın en muazzam eylemleri gerçekleştirmek zorunda kalmış gibi. Bunun hakkında çok konuşmaya gerçekten gerek yok, bugün çoğu insan zaten matematiğin bir iblis misali hayatımızın tüm uygulamalarına girdiğinin farkında. Belki bütün bu insanlar, ruhun satılabileceği bir şeytan olduğu hikâyesine inanmıyorlardır ancak ruhbanlar, tarihçiler ve sanatçılar bundan iyi gelir elde ettikleri için ruhtan bir şeyler anlaması gereken tüm insanlar matematiğin ruha zarar verdiğine ve insanı yeryüzünün hâkimi fakat makinenin kölesi kılan kötücül bir aklın kaynağını oluşturduğuna şahitlik ediyorlar. Manevî kuraklık, fertteki keskinliğin ve bütündeki lakaytlığın muazzam karışımı,

insanın bir detaylar çölünde tekinsiz biçimde terk edilmişliği, huzursuzluğu, kötülüğü, kalbindeki benzersiz kayıtsızlığı, para hırsı, soğukluğu, zorbalığı, yani zamanımızı belirleyen tüm bu şeyler, anlatılanlara göre sadece ve sadece keskin bir mantığı temel alan bir fikrin ruhta yol açacağı kayıpların sonuçlarıdır! Ulrich matematikçi olduğu sıralarda da, insanlık inanç, aşk, saflık ve iyiliği kaybettiği için Avrupa kültürünün çökeceği kehanetinde bulunan kimseler vardı ve ne gariptir ki hepsinin gençlik ve okul çağlarında matematikte kötü oldukları ortaya çıkmıştı. Böylelikle onlar için daha sonraları, kesin tabiat biliminin anası ve tekniğin büyükannesi olan matematiğin aynı zamanda zehirli gazları ve savaş uçaklarını da meydana çıkaran zihnin ağababası olduğu ispatlanmıştı.

Aslında bu tehlikeden bîhaber yaşayanlar sadece bizzat matematikçiler ve onların öğrencileri, bütün olup bitenden anladıkları bodoslama giden ve önündeki rakibinin arka tekerinden başka dünyadaki hiçbir şeyin farkına varmayan yarışçılar kadar az olan tabiat araştırmacılarıdır. Ulrich hakkında kesin olarak söylenecek bir şey varsa o da onun matematiği, matematiğe tahammül edemeyen insanlardan ötürü sevmesiydi. O ilmî değil insanî açıdan âşıktı bilime. Bilimin, kendini yetkin gördüğü tüm meseleleri sıradan insanlardan farklı değerlendirdiğini görüyordu. İnsan ilmî görüşler yerine hayat görüşünü, hipotez yerine deneyi, hakikat yerine de eylemi koysa, saygın hiçbir tabiat araştırmacısının veya matematikçinin, cesareti ve yenilikçi yapısı bakımından tarihin en büyük eylemlerini katbekat aşamayacak tek bir büyük eseri bile olmazdı. Kendisine inananlara "çalın, öldürün, zina yapın" gibi emirler verebilecek adam henüz dünyaya gelmemişti – bizim öğretimiz öyle güçlüdür ki sizin günahlarınızın çamurlu havuzundan köpük köpük ak pak pınarlar akıtır; bilimde, o güne dek yanlış sayılan bir şeyin aniden bütün görüşleri yıkmasına veya göze çarpmayan ve küçümsenen bir düşüncenin yeni bir fikir dünyasının hâkimi olmasına her birkaç yılda bir rastlanır ve bilimdeki böylesi hadiseler yıkımdan ibaret değildir, her biri göğe uzanan birer merdiven misali insanı yükseklere ulaştırır. Bilimde olaylar tıpkı masallardaki gibi güçlü, aldırışsız

ve görkemli bir biçimde gelişir. Ulrich'se insanların bundan habersiz olduklarını hissediyordu; nasıl düşünüleceğine dair fikirleri yoktu; şayet onlara düşünmek yeniden öğretilebilseydi başka türlü yaşarlardı.

İmdi, elbette kendinize soracaksınız, acaba dünya bu kadar ters mi işliyor ki durmadan tersyüz edilmesi gereksin? Ama dünyanın buna çoktan verdiği iki cevabı var. Çünkü dünya var olduğundan beri çoğu insan gençliğinde onu tersyüz etmeden taraf olmuştur. Onlar yaşlıların mevcut düzene sarılmasını ve beyinleri yerine bir parça et olan yürekleriyle düşünmelerini gülünç bulmuşlardır. Bu genç insanlar yaşlılardaki ahlâkî ahmaklığın da tıpkı sıradan entelektüel ahmaklık gibi yeni şeylere bağlanamama eksikliğinden ileri geldiğini zannetmişlerdir, kendi tabiî ahlâkları ise bir verimlilik, kahramanlık ve değişim ahlâkı olmuştur. Yine de harekete geçme çağına girdiklerinde bunu artık bilmek ve hatırlamak istemezler. Bu yüzden matematiği veya tabiat bilimini meslek belleyen çoğu kimse bilimi Ulrich'inki gibi sebeplerden seçmiş olmayı istismar sayacaktır.

Buna rağmen Ulrich yıllar önce tutunduğu bu üçüncü meslekte, uzmanların takdirine göre hiç de azımsanmayacak şeyler yapmıştır.

12

SPOR VE MİSTİSİZM SOHBETİNDEN SONRA ULRICH'İN SEVGİSİNİ KAZANDIĞI KADIN

Bonadea'nın da büyük fikirlerin peşinde olduğu ortaya çıktı.

Bonadea, talihsiz boks gecesinde Ulrich'i kurtaran ve ertesi sabah yüzünü gözünü sıkı sıkıya kapatarak ziyaretine gelen kadındı. Ulrich ona Bonadea, yani İyi Kalpli İlâhe adını takmıştı, çünkü kadın, hayatına bir ilah gibi girmişti, bu aynı zamanda eski Roma'da, tuhaf bir dönüşle bütün taşkınlıkların merkezi hâlini alan tapınağın sahibi o iffet ilahesinin de adıydı. Kadın elbette bundan habersizdi. Ulrich'in ona verdiği bu hoş tınılı isim hoşuna gitti, bu ismi ziyaretlerinde görkemli nakışları olan bir günlük kıyafet gibi taşıyordu. "Demek ben senin iyi kalpli ilahenim, öyle mi?" diye sormuştu – "Senin Bona Dea'nım?" – bu iki kelimenin doğru telaffuzu, kadının kollarını Ulrich'in boynuna dolayıp başını hafifçe geriye atarak ona içli içli bakmasını gerektiriyordu.

Kadın saygın bir adamın karısı ve çok güzel iki oğlan çocuğunun şefkatli anasıydı. En sevdiği laf "çok terbiyeli" idi; bu sözü, haklarında iyi bir şey söylemek istediği insanlar, ulaklar, işler ve duygular için kullanıyordu. "Hakiki, iyi ve güzel" olanı,

bir başkasının söz gelimi perşembe günü demesi kadar sık ve tabiî olarak söyleyebiliyordu. Fikir ihtiyacını en derinden tatmin eden şey, kocası ve çocuklarından oluşan bir muhitte sessiz ve ideal bir hayat sürdürme tasavvuruydu, hâlbuki bu tasavvurun derinlerinde "beni ayartma" diye haykıran karanlık bir âlem yer alıyor, yaşattığı heyecanlarla ışıldayan mutluluğun parlaklığını kısarak yumuşak bir lamba ışığına dönüştürüyordu. Kadının tek yanlışı vardı: Son derece sıradışı bir biçimde erkeklerin bakışlarından bile tahrik oluyordu. Oysa katiyen şuh bir kadın değildi; nasıl başka insanların, mesela ellerinin terlemesi veya renklerinin hafifçe atması gibi kusurları varsa, bu kadının kusuru da şehvetli oluşuydu, görünen o ki bu doğuştan gelen bir kusurdu, buna hiç karşı koyamamıştı. Ulrich'le hayal gücünü olağanüstü derecede tahrik eden böylesi romanlara yaraşır şartlarda tanışınca da, ilk andan itibaren, merhametle başlayan, kısa ama çetin bir mücadeleden sonra ise gizli kapaklı yasaklara evirilen ve günah ile pişmanlığın verdiği azabın dönüşümlü olarak oynadıkları oyunlarla devam eden bir ihtirasın kurbanı olması kaçınılmaz hâle gelmişti.

Ama Ulrich'in bu kadının hayatındaki kaçıncı vaka olduğunu Tanrı bilirdi. Erkekler durumu anlar anlamaz, bu aşk tutkunu kadınlara çoğunlukla en aptalca yollarla mütemadiyen aynı tuzağa düşürülerek yoldan çıkarılabilen budalalardan daha iyi davranmamak âdetindedirler. Çünkü erkek fedakârlığının narinliği en fazla bir jaguarın bir parça ete homurdanması gibidir, bu esnada bir rahatsızlık yaşarlarsa çok alınırlar. Bu durum ise Bonadea'nın çoğu zaman saygın ve alelade bir burjuva gibi çifte bir hayat sürdürmesine neden oldu, bu sıradan burjuva, bilincinin karanlık koridorlarında bir at hırsızından farksız olsa da bir erkeğin kollarında olmayınca derhal bu sessiz ve vakur kadın hâlini alır, birinin kollarında olmak için katlandığı yalanlar ve haysiyetsizlikler yüzünden kendini aşağılanmış hissettiğindeyse yüreği daralır. Bonadea, duyuları tahrik edilince yumuşak kalpli ancak hüzünlü olurdu, hatta pusuda bekleyen depresyon eğilimi, heyecan ve gözyaşının vahşi bir tabiîlikle kaçınılmaz olarak ortaya çıkan pişmanlık karışımından ötürü su yüzüne çıkıverince, boğuk ses-

li bir davulun gümbürtülerini andıran heyecan verici bir cazibe kazanıyordu. Fakat nöbetlerin kesildiği aralıklarda çaresizliğini ona hissettiren iki zaafının arasında duyduğu pişmanlık nedeniyle kendisiyle geçinmeyi pek de kolaylaştırmayan şerefli taleplerle doluveriyordu. O zaman insanın samimi ve iyi olması, bütün talihsizliklerle hemhal olması, imparatorluk hanedanını sevmesi, saygı duyulabilecek her şeyi sayması ve ahlâkî bakımdan bir hastane koğuşundaymış gibi şefkatli olması gerekiyordu.

Ancak bu talepler karşılanmasa da meselenin gidişatı hiç değişmiyordu. Bonadea, hâlinin mazereti olarak evliliğinin o masum ilk yıllarında kocası tarafından bu acınası duruma düşürüldüğüne dair bir masal uydurmuştu. Kendisinden yaşça bir hayli büyük ve bedenen de iri olan kocası ona hiçbir şeye aldırış etmeyen vahşi bir hayvan gibi görünüyordu, Bonadea yeni aşkının daha ilk saatlerinde Ulrich'e de bu masalı üzgün ama anlamlı bir tavırla anlatmıştı. Bu adamın, mesleğinin icrasında işe yarar kabiliyetler sergileyen tanınmış ve itibar edilen bir hukukçu olduğunu, ayrıca hayvanları acı çektirmeden öldüren bir av meraklısı ve avcılar ile hukukçuların oturup sanat ya da aşk yerine erkek muhabbetleri yaptıkları türden masaların aranan bir konuğu olduğunu Ulrich, neden sonra öğrenmişti. Bu biraz safdil, iyi niyetli ve hayat dolu adamın tek hatası, karısıyla evli olması ve bu yüzden başka erkeklere kıyasla, karısıyla, haksız fiiller literatüründe fırsat ilişkisi denen bir ilişki içerisinde bulunmasıydı. Bonadea'nın gönlünden ziyade aklını kullanarak evlendiği bir adama yıllar boyu hoş görünmesinin ruhuna yaptığı tesir, zihninde vücudunun fazlaca tahrike açık olduğu gibi bir yanılgı oluşturmuş ve bu vehmi neredeyse bilincinden bağımsız bir hâle getirmişti. Kendisinin de kavrayamadığı manevî bir zorlama Bonadea'yı mevcut şartların yıldızını iyice parlattığı bu adama bağlıyordu; Bonadea kendi iradesinin zayıflığından ötürü onu küçümsüyor ama kendini onu aslında küçümseyemeyecek kadar da zayıf hissediyordu; ondan kaçmak için kocasını aldatıyor ama aldatırken en uygunsuz anlarda kocasından ve kocasından olma çocuklarından bahsediyor ve kendini ondan asla tam anlamıyla koparmayı başaramıyordu. Birçok mutsuz kadın gibi o da denge-

yi, aslında ciddi anlamda sarsılan aile hayatı içinde sapasağlam ayakta duran kocasına duyduğu tiksintide buluyor ve kocasıyla yaşadığı çatışmayı, onu kocasından koparması gereken yeni tecrübelerine yansıtıyordu.

Şikâyetlerine son vermesi için onu olabildiğince hızlı bir biçimde depresyonundan çıkarıp düşkün hâline geri döndürmekten başka pek bir çare kalmıyordu. O zaman Bonadea, bu şekilde davranarak onun zayıflığını istismar eden kişinin soylu tavırlardan bîhaber olduğunu söylüyor ama kendi ifadesiyle, benliğiyle arasına bilimsel bir mesafe koyduğu bu adama "meyelan edince" duyduğu acı, gözlerine nemli bir şefkat örtüsü çekiyordu.

13

DÂHİ BİR YARIŞ ATI, NİTELİKSİZ BİR ADAM OLMA İDRAKİNİ OLGUNLAŞTIRIR

Ulrich'in, uğraştığı bilim dalında bazı başarılara ulaştığını söyleyebilecek olması önemsiz bir şey değildir. Çalışmaları ona itibar da kazandırmıştı. Hayranlık demek biraz fazla olurdu, çünkü hakikat âleminde bile hayranlık ancak kişinin doçentliğe veya profesörlüğe uygun olup olmadığını belirleyen yaşlıca âlimlere duyulur. Aslını isterseniz Ulrich, ümit denen şey neyse o olarak kalmıştı; ruhların cumhuriyetinde ümit, cumhuriyetçiler için kullanılır, cumhuriyetçiler güçlerinin büyük bir kısmını maddî ilerlemeler için kullanmak yerine tamamını bir davaya adayabileceğini zanneden insanlardır; cumhuriyetçiler, ferdin yaptıklarının yetersiz olduğunu, ilerlemeyi de herkesin arzuladığını unutur ve toplumdaki gayret yükümlülüğünü ihmal ederler, bu yükümlülükte insan yükselme hırsıyla işe başlamak zorundadır ki başarıya ulaştığı yıllarda, lütuflarıyla sonradan gelenlerin de işlerinde yükselmesini sağlayacak bir destek ve dayanak bırakabilsin.

İşte günün birinde Ulrich de birileri için ümit olmak istemeyi bıraktı. Daha o sıralarda insanların futbol çimlerinin veya boks ringinin dehalarından bahsetmeye başladığı çağ yeni başlıyordu

ama gazete haberlerinde en az on dâhi kâşif, tenor veya yazara, hepsini toplasan ancak bir tane dâhi stoper veya tenis alanında büyük bir taktik ustası düşüyordu. Yeni ruhun hatları henüz çok kesin değildi. Ancak tam o sıralar Ulrich bir yerlerde, olgunlaşan yazın erken esintileri misali, aniden, "dâhiyane yarış atı" tanımıyla karşılaştı. Bu tanım heyecan uyandıran bir hipodrom zaferi hakkında yazılmış bir haberde geçiyordu; yazar, cemiyet ruhunun kalemine üfürdüğü bu fikrin ne kadar büyük olduğunun belki de hiç farkında değildi. Ulrich ise tüm kariyerinin yarış atlarının dehasıyla nasıl kaçınılmaz bir bağlantı hâlinde olduğunu bir anda kavradı. Çünkü at ezelden beridir süvarilerin kutlu hayvanı olmuştu, Ulrich de kışlada geçen gençliğinde atlardan ve kadınlardan başka herhangi bir şeyden bahsedildiğini duymamış, büyük biri olmak için bundan kaçmıştı ve muhtelif çabalarından sonra kendini tam da bütün gayretlerinin zirvesine yakın hissedecekken kendisinden önce davranan o at Ulrich'i zirveden selamlamıştı.

Bunun zaman bakımından muhakkak haklı bir tarafı vardı, zira hayranlık uyandıran bir erkek ruhu denince; insanların, cesareti ahlâkî bir cesaret, kuvveti bir itikadın kuvveti, sağlamlığı yüreğin ve erdemin sağlamlığı olan; çevikliği çocuksu, kurnazlığı nahoş ve hareketlilik ile atikliği vakara ters düşecek bir şey sayan bir varlık hayal etmesinin üzerinden henüz çok vakit geçmemişti. Bununla birlikte bu varlığa bir süre sonra canlı rastlanamaz olmuştur; söz konusu varlık olsa olsa lise ders kitaplarında ve türlü türlü yazılı ifadelerde geçer, bir tür ideolojik hayalet hâlini almıştır; hayatın artık kendisine yeni bir erkeklik sembolü bulması gerekiyordur. Böyle bir sembol ararken bir mucit beyninin bir mantık hesaplamasında kullandığı usûl ve hilelerin aslında zorlu talimlerden geçmiş bir bedenin mücadele taktiklerinden çok da farklı olmadığını keşfetmiştir; ruhun genel bir mücadele kuvveti vardır, bir görevin veya kanlı canlı bir düşmanın saldırıya açık cephesini tahmin etmeye alışkın olup olmadığı noktasında zorluklara ve ihtimaldışı durumlara katlanıp soğukkanlılık kazanarak akıllanır. Büyük bir zekâ ile bir ülkenin boks şampiyonu aynı anda psikoteknik analize tâbi tutulsa, ikisinin kurnazlı-

ğı, cesareti, kombinasyon becerileri ile önem verdikleri alandaki tepki hızları muhtemelen eşit olacaktır, hatta istisnai başarılarına vesile olan erdem ve yetenekleri de tahminen engelli koşularda favori olan bir yarış atından farklı olmayacaktır, zira bir çitin üzerinden atlarken ne denli fazla özelliğin ortaya konması gerektiğini asla hafife almamak gerekir. İmdi, buna ek olarak, büyük bir zekâ karşısında bir at ve bir boks şampiyonunun önde olduğu bir konu vardır ki bu, performanslarının ve değerlerinin eksiksizce ölçülebilmesidir. En iyileri sahiden en iyidir, bu sayede spor ve tarafsızlık da hak ettikleri gibi, eskimiş deha ve insanî yücelik kavramlarını yerinden etmek için harekete geçmişlerdir.

Ulrich'e gelince, onun bu konuda çağının birkaç yıl ötesinde olduğunu söylemek lazımdır. Sporcular rekorlarını nasıl bir galibiyetle, bir santimetreyle veya bir kilogramla arttırıyorsa, Ulrich de bilim alanında aynen bu şekilde çalışmıştı. Zekâsının keskin ve güçlü olduğunu ispatlamalıydı; nitekim güçlülere yaraşır işler yapmıştı. Zekânın kuvvetinden alınan bu haz bir beklenti, bir savaş oyunu, geleceğe yöneltilen bir tür belirsiz hükümranlık arzusuydu. Bu kuvvetle sonuca ulaştıracağı şeyin ne olduğunu tam kestiremiyordu; onunla her şeyi yapabilir veya hiçbir şey yapamazdınız, dünyanın kurtarıcısı olacağınız gibi bir canavar da olabilirdiniz. Varlığı sayesinde makineler ve keşifler dünyasının mütemadiyen yeni fikirler edindiği ruhanî durum da genel olarak aşağı yukarı böyle olsa gerektir. Ulrich bilimi bir hazırlık, bir alıştırma, bir tür antrenman olarak görmüştü. Bu düşüncenin çok yavan, keskin, dar çerçeveli ve ümitsiz olacağı anlaşıldığında insanın bunu, beden ve irade büyük bir başarı elde ettiğinde yüzde oluşan mahrumiyet ve gerginlik ifadesi gibi sineye çekmesi gerekirdi. Yıllardan beridir manevî mahrumiyeti sevmişti Ulrich. Nietzsche'nin ifadesiyle, "hakikat uğruna ruhuna açlık çektiremeyen" insanlardan nefret ediyordu; yolundan dönenlerden, cesareti kırılmışlardan, zayıflardan da nefret ediyordu ki bu kimseler, ruhlarını ruhla alâkalı saçmalıklarla avuturlar, güya akıl ruha ekmek yerine taş verdiği için ruhlarını sütle yumuşatılmış ekmeğe benzeyen dinî, felsefî ve kurmaca hislerle beslerler. Ulrich'e göre bu asırda insanlık, insanî olan ne varsa hepsiyle

birlikte bir keşif gezisine çıkmıştı; gurur, tüm faydasız sorulara "henüz olmaz" cevabı verilmesini ve sonradan gelenlerin ulaşacakları bir hedefin bilincinde olarak geçici esasların bulunduğu bir hayat sürülmesini gerektiriyordu. Esasen bilim, insan ırkının eski metafizik ve ahlâkî tasavvurlarını katlanılmaz hâle getiren, sert, mutedil ve manevî güç kavramını geliştirmiştir, hâlbuki bu kavram bilimin yerine yalnızca bir manevî fatihler ırkının ruhanî verimlilik vadilerine ineceği uzak bir günün geleceği ümidini yerleştirilebilir.

Fakat bu iş ancak insan, bakışlarını kehanetlerin görülebildiği mesafelerden gözün göreceği yakınlığa doğrultmaya zorlanmadığı ve burada bir yarış atının nasıl bir dâhi olduğunu okumak zorunda kaldığı müddetçe sorunsuz yürüyebilir. Ertesi sabah Ulrich, sol ayağına basarak ayağa kalkıp sağ ayağıyla kararsızca terliğini aradı. Olay, şu an ikamet ettiğinden farklı bir şehir ve caddede ancak birkaç hafta öncesinde cereyan etmişti. Penceresinin altında uzanan kahverengi asfaltın parlaklığının üzerinde arabalar vızır vızır işliyordu; sabah havasının tazeliği günün ekşiliğiyle dolmaya başlamıştı, perdelerden sızan süt rengi ışıkta, aynı saatlerde birçok insanın ofislerine gitmeden önce yaptığı gibi ve alışageldiği üzere çıplak vücudunu öne ve arkaya eğmeye, vücudunu karın kaslarını kullanarak yerden kaldırıp tekrar yatırmaya, son olarak da yumruklarıyla bir boks topunu dövmeye başlamak gözüne tarifsiz derecede saçma göründü bir anda. Günün bir saati, bilincin açık olduğu hayatın on ikide biridir ve idmanlı bir bedeni her maceraya hazır bir panter misali zinde tutmak için yeterlidir ama bu saat anlamsız bir beklenti uğruna feda edilir, çünkü böylesi bir hazırlığa layık olan maceralar asla yaşanmaz. Aynı şey insanın tam teşekküllü hazırlandığı aşk meselesi için de geçerlidir; Ulrich son olarak kendisinin bilimde de hiçbir hedef görmeden peş peşe sıradağları aşan bir adama dönüştüğünü keşfetti. Yeni bir düşünce tarzının ve yepyeni hislerin kırıntıları vardı içinde ancak bu yeniliğin başlarda çok güçlü olan görüntüsü gitgide çoğalan ayrıntılarda kaybolmuştu ve Ulrich, hayat kaynağından içtiğini zannetmişse de artık hemen hemen bütün beklentilerini de tüketmişti. Bunun üzerine büyük ve çok

şey vaat eden bir işi daha yarıda bıraktı. Meslektaşları artık ona kısmen, mantığı amansızca takip etmeye müptela birer mantık savcısı ve güvenlik şefleri, kısmen de dünyayı onlar için rakamların ve şeysiz ilişkilerin hayaliyle dolduran tuhaf ve solgun bir uyuşturucunun bağımlıları gibi göründü. "Azizler aşkına!" diye düşündü Ulrich, "ömrüm boyunca hiç matematikçi olmaya niyet etmedim ki ben!"

Peki, acaba niyeti neydi? Şu an içinde yönelebileceği tek alan felsefe olabilirdi. Fakat o sıralar içinde bulunduğu haliyle felsefe ona, Dido'nun hikâyesini* hatırlatıyordu; hikâyeye göre bir öküz derisinden kösele şeritleri kesilir ancak şeritlerle bir imparatorluk gerçekten de sarıp sarmalanabilir mi, orası çok belirsizdir; işte bu yenilikler de Ulrich'in bizzat yaptığına benzer türden şeylerdi ve onu cezbetmiyorlardı. Tek söyleyebileceği, kendini gerçekte olmak istediği şeyden gençlik zamanlarında olduğundan bile uzak hissetmesiydi; ne olmak istediği benliği için daima meçhul kalmadıysa tabiî. Mucizevi bir keskinlikle, gerek duymadığı para kazanma işi müstesna, zamanının yücelttiği tüm yetenek ve nitelikleri kendinde buluyordu ama bunları uygulama imkânı elinden kayıp gitmişti; futbolcular ve atlar bile deha sahibi olabiliyorsa, insanın özlüğünü kurtarmak için elinde kalan tek şey dehanın kullanımı olabileceğine göre Ulrich yeteneklerini sergileyebileceği uygun bir yol aramak için hayatından bir yıllığına izne ayrılmaya karar verdi.

* Finike kralının kızı. Erkek kardeşi parasına tamah ederek kocasını öldürünce Afrika'ya kaçmış, orada Kral İarbas'tan bir sığır derisi tutacak yer satın alıp, sığır derisini ince ince dilerek uzun şeritler hâline getirip toprağı bu şekilde ölçmek suretiyle arazinin sınırlarını genişletmiştir. –*ç.n.*

14

GENÇLİK ARKADAŞLARI

Ulrich geri döndüğünden beri arkadaşları Walter ile Clarisse'in yanına birkaç kez gitmişti, çünkü bu ikisi de mevsim yaz olduğu hâlde seyahate çıkmamış, Ulrich de onları yıllardır görmemişti. Ne zaman onlara gitse arkadaşları piyano çalıyor olurdu. Çaldıkları parça bitmeden onu böylesi bir anda fark etmemeyi gayet normal karşılıyorlardı. Bu seferki parça Beethoven'in *Neşeye Övgü* bestesiydi; Nietzsche'nin de tasvir ettiği gibi milyonlar tüyler ürpertici biçimde toza toprağa bulanıyor, düşman sınırlar parçalanıyor, dünyaların ahenginin amentüsü ayrılanları barıştırıp birleştiriyordu; onlar ki yürümeyi ve konuşmayı unutmuşlardı ve raks ederek havalara uçma yolundaydılar. Suratları lekeli, bedenleri iki büklümdü; başları bir aşağı bir yukarı sallanıyor, iyice açılmış pençeler şahlanan ses yığınına iniyordu. Derken hesapsız bir şeyler oldu; sınırları belirsiz, sıcak bir hissiyatla dolu bir balon patlayacak kadar şişti; heyecanlı parmak uçlarından, alındaki gergin kırışıklardan, vücudun seğirmelerinden bu muazzam şahsî kalkışmanın üzerine durmadan yeni duygular doğuyordu. Acaba kaç defa tekrarlanmıştı bu?

Ulrich dişlerini gösterir gibi sürekli açık duran bu piyanoya, arkadaşlarının hayatına boyun eğdiren geniş ağızlı, güdük bacaklı, av köpeği ve buldok melezi bu puttan tutun duvarlardaki resimlere ve hazır mobilyaların çırpı gibi ince tasarımlarına da hiç tahammül edememişti; evin hizmetçisi olmaması, bunun yerine yemek yapıp evi süpüren bir gündelikçi geldiği gerçeği bile tahammül sınırlarını zorluyordu. Evin pencerelerinin arkasında yaşlı ağaç öbekleri ve çatıları bel vermiş evlerin olduğu üzüm bağları, kıvrım kıvrım ormanlara bakıyordu ama tıpkı büyük şehirlerin uç kısımlarının kırlara uzandığı her yerde olduğu gibi yakınlardaki her şey düzensiz, boş, kimsesiz ve hasarlıydı. Böylesi bir yakınlık ile şirin bir uzaklık arasında enstrüman, yayını geriyor, loş ışıltılarla zayıflık ve kahramanlığın ateşten sütunlarını duvarlardan dışarı savuruyordu; oysa sütunlar incecik ses külleri hâlinde ufalanarak birkaç yüz adım uzaklıkta, içindeki orman yolunun orta kısmında bir meyhanenin de olduğu çam ağaçlarıyla bezeli tepeye bile erişemeden dağılıp gidiyordu. Yine de ev, piyanonun âdeta gürlemesini sağlıyordu; bu ev, ruhun kâinata, kösnümüş bir geyik gibi böğürmesine yardım eden o megafonlardan biriydi, bu geyiğe tek başına kâinata karşı inleyen binlerce başka ruhun bağırtılarından başka hiçbir şey cevap vermezdi. Ulrich'in bu evdeki güçlü konumu onun, müziği iradenin baygınlığı ve zihnin sarsılması ilan etmesinden ve müzik hakkında düşündüğünden daha da küçümseyici ifadelerle konuşmasından ileri geliyordu, zira müzik o vakitler Walter ve Clarisse'in en yüce ümidi ve en büyük korkusuydu. Onlar da müziği bu yüzden kısmen hakir görüyor, kısmen de kötü bir ruha tapar gibi tapıyorlardı ona.

Bu kez icraları bitince Walter, piyanonun karşısında kısmen arkaya dönük duran taburesinde yumuşak, bitkin ve kaybolmuş bir hâlde kalakaldı, Clarisse ise ayağa kalkıp habersiz gelen misafirini hararetle selamladı. Müzikle birlikte içine dolan elektrik yükü hâlâ Clarisse'in ellerinde ve yüzünde seğiriyor, coşku ve tiksinti karışımı bir gerilimin içinde güçlükle gülümsüyordu.

Clarisse, "Kurbağa Prens!" dedi, başıyla arka tarafta çalan müziği veya Walter'i işaret ediyordu. Ulrich, bu kadınla arasındaki

bağın esnek gücünün yeniden gerildiğini hissetti. Son ziyaretinde Clarisse ona gördüğü bir kâbusu anlatmıştı; vıcık vıcık bir yaratık ona uykusunda saldırmak istemişti, bu yaratık şişman ve yumuşak, şefkatli ancak dehşet vericiydi ve kurbağanın anlamı da Walter'in müziğiydi. Bu iki dostu Ulrich'ten pek sır saklamazlardı. Clarisse, Ulrich'i selamladıktan hemen sonra ona tekrar sırtını döndü, çabucak Walter'in yanına gidip yine "Kurbağa Prens!" diye belli ki Walter'in anlamadığı bir savaş nidası koyuverdi, çaldıkları müzik yüzünden hâlâ titreyen elleriyle hem acı çekip hem de çektirerek Walter'in saçlarını hoyratça çekiştirdi. Kocası sevimli bir tavırla afallamış bir yüz ifadesi takındı ve bir adım daha yaklaşarak müziğin kaygan boşluğundan geri döndü.

Sonra Clarisse ve Ulrich onu almadan akşam güneşinin yassı oklarının yağmuru altında gezintiye çıktılar; Walter piyanonun başında kalmıştı. Clarisse dedi ki: "Zararlı bir şeyi kendine yasaklayabilmek yaşama gücünün sınanması demektir! Zararlı şeyler dermansız kimseleri cezbeder! – Sen ne dersin? Nietzsche'nin iddiasına göre bir sanatçı sanatının ahlâkıyla çok fazla meşgul oluyorsa bu bir zayıflık alâmeti oluyormuş." Zemindeki ufak bir yükseltinin üzerine oturmuştu.

Ulrich omuzlarını silkti. Clarisse üç yıl önce Ulrich'in gençlik arkadaşıyla evlendiğinde yaşı yirmi ikiydi, Nietzsche'nin eserlerini ona düğün hediyesi olarak Ulrich vermişti. "Walter'in yerinde olsam Nietzsche'yi düelloya davet ederdim," diye karşılık verdi gülümseyerek.

Clarisse'in, elbisesinin altında gevşekçe süzülen incecik zarif sırtı yay gibi gerildi, suratı da şiddetle gerilmişti; endişeyle yüzünü arkadaşının yüzünden başka yöne çevirdi.

"Hâlâ hem küçük bir kız hem de kahraman gibisin..." diye ekledi Ulrich; bu bir soru olabilirdi de olmayabilirdi de, biraz alaycı ama aynı zamanda biraz da şefkatli bir şaşkınlık ifadesiydi; Clarisse onun neyi kastettiğini tam olarak anlamasa da daha önce de kullanmış olduğu bu iki kelime, alev almış bir okun sazlıktan yapılma bir çatıya saplanışı gibi içini delip geçmişti.

Ara sıra birbirinden bağımsız ses dalgaları ulaşıyordu onlara. Ulrich biliyordu ki Walter, Wagner çalınca Clarisse ondan haftalarca uzak duruyordu. Buna rağmen o Wagner çalıyordu; vicdan azabıyla, çocukluktan kalan bir günah gibi.

Clarisse, bu konu hakkında neler bildiğini Ulrich'e sormak istiyordu; Walter'in ağzında asla bakla ıslanmazdı, bu yüzden sormaya çekiniyordu. Derken Ulrich yanına gelip yakınındaki bir başka ufak yükseltiye oturdu, nihayet Clarisse bambaşka bir şey söyledi. "Sen Walter'i sevmiyorsun," dedi. "Gerçekte onun dostu falan değilsin." Sesi meydan okur gibi çıksa da aslında Clarisse bunu söylerken gülmüştü.

Ulrich beklenmedik bir cevap verdi. "Biz gençlik arkadaşıyız. İkimiz besbelli bitmeye yüz tutmuş bir gençlik arkadaşlığı ilişkisi içinde bulunurken sen daha çocuktun, Clarisse. Çok uzun yıllar önce birbirimize hayranlık duyardık, şimdiyse manevî bir bilgelikle birbirimize güvensizlik duyuyoruz. Herkesin istediği, kendini vaktiyle muhatabıyla karıştırmış olmanın yarattığı utanç verici bir izlenimden kurtulmak istiyor, böylelikle birbirimize dürüst birer dev aynası hizmeti veriyoruz."

"O hâlde sen," dedi Clarisse, "onun yine de bir şeyler başarabileceğini sanmıyorsun?"

"Yetenekli ve genç bir insan, kendini sıradan yaşlı bir insan gibi kıstırıyorsa kaçınılmazlığa dair bu insandan daha iyi bir örnek bulamazsın; hele de feleğin sillesiyle değil de onun için önceden belirlenmiş olan bir kalıba girmek için yapıyorsa bunu."

Clarisse dudaklarını sıkı sıkıya birbirine bastırdı. Gençlik çağlarında aralarında yaptıkları, itikat saygıdan önemlidir, şeklindeki bu eski anlaşma yüreğini kabartsa da aynı zamanda ona acı da veriyordu. Müzik! Tınılar hâlâ onlara kadar ulaşıyordu. Clarisse kulak kabarttı. Şu an, bu suskunluk esnasında, piyanonun kaynayışı açık seçik duyuluyordu. Dikkat etmeyince sanki yerdeki yükseltilerden çıkan "birbiriyle mücadele eden alevler" misali bir his yaratıyordu. Walter'in gerçekte nasıl biri olduğunu söylemek zordu. Konuşan, manidar bakışlarıyla rahat bir insandı o, otuz dört yaşını geçmiş olmasına rağmen bugün bile hoş bi-

riydi, burası kesindi, birkaç zamandır da sanat işleriyle alâkalı bir devlet dairesinde memurdu. Ona bu rahat memuriyeti babası sağlamış, kabul etmezse maddî desteğini keseceği tehdidiyle onu bu memuriyete bağlamıştı. Çünkü Walter aslında ressamdı; üniversitede sanat tarihi tahsili görürken aynı anda bir devlet akademisinin resim sınıfında ders almış, sonra da bir müddet bir atölyede ikamet etmişti. Clarisse'le açık havadaki bu eve taşındığında bile –onunla bu eve taşınmadan hemen önce evlenmişti– ressamlığa devam ediyordu ama göründüğü kadarıyla tekrar müzisyen olmuştu, on yıllık aşk çağı boyunca kâh ressam kâh müzisyen olmuş, yetmez gibi bir de şairliğe başlamıştı, bir edebiyat dergisi çıkarmıştı; evlenebilmek için, piyesler yayımlayan bir yayıncıda çalışmış, birkaç hafta sonra niyetinden vazgeçmiş ve birkaç zaman sonra yine, evlenebilmek için tiyatroda orkestra şefliği yapmış, altı ay geçince bunun da imkânsız olduğunu anlamıştı; babasıyla müstakbel kayınpederi bütün geniş yürekliliklerine rağmen buna daha fazla katlanamayacak duruma gelinceye dek resim hocası, müzik eleştirmeni, münzevi olmuş ve bazı başka mesleklerle de uğraşmıştı. Böyle eski topraklar Walter'in azminin olmadığını iddia edip duruyorlardı ama Walter'in ömrü boyunca çok yönlü bir acemi olduğunu söylemek de gayet mümkündü, bununla beraber garip olan şuydu ki müzikte olsun, resimde olsun, edebiyatta olsun, daima Walter'in istikbali hakkında heyecan verici hükümlerde bulunan uzmanlar çıkıyordu. Aksine Ulrich'in hayatında, kıymeti inkâr edilemeyecek bazı şeyler yapmış olmasına rağmen yanına gelip de "Siz hep aradığım ve dostlarımın da beklediği kişisiniz," diyecek birisi çıkmamıştı! Walter'in hayatındaysa her dört ayda bir olurdu bu. Söz konusu kişiler, olabilecek en yetkin karar mercileri sayılmasalar da hepsi bir nüfuza sahip, ümit vaat eden tekliflerde bulunan, ciddi adımlar atan, belli bir konumu ve hatırı sayılır dostluklarıyla teşviklere malik olan ve bütün bunları bizzat keşfettikleri Walter'in emrine amade eden insanlardı, Walter'in hayatı böylelikle bolca zikzak çizdiği bir rotada ilerlemişti. Bu adamın tepesinde belli bir başarıdan daha fazla anlam içeren bir şeyler geziniyordu. Belki de büyük bir kabiliyet sayılmak da başlı başına bir kabiliyetti.

Ama bu acemilikse şayet, o zaman Alman milletinin manevî hayatı büyük ölçüde acemiliğe dayanmaktadır, çünkü bu kabiliyetin, gerçekten çok kabiliyetli insanlara değin uzanan kademeleri mevcuttur, zira görünüşe bakılırsa bu kabiliyet çoğunlukla sadece çok kabiliyetli insanlarda bulunmaz.

Bu durumun iç yüzünü görme kabiliyeti bile vardı Walter'de. Herkes gibi o da başarılarına şahsî bir kazanç olarak bakmaya hazır olsa da talihli tesadüflerle böyle kolayca yukarılara taşınma ayrıcalığı Walter'i ezelden beridir korkutucu bir sinek sıklet gibi huzursuz etmişti ve uğraşlarını ve çevresindeki insanları ne sıklıkta değiştirirse değiştirsin, bunun kaynağı sırf istikrarsızlıktan değil aksine büyük manevî mücadelelerle ve aldatıcı şeylerin kendini imaen gösterdiği yerde kök salmadan önce, manevî duyuların saflığı adına yürümeye devam etmek zorunda olduğunu hissettiğindendi. Walter'in hayat yolu bir sarsıcı tecrübeler silsilesiydi; bu tecrübelerden tüm eksikliklere karşı koyan ve böylelikle kendi eksikliğine hizmet ettiğinden haberi olmayan bir ruhun kahramanca mücadelesi ortaya çıkıyordu. Zira manevî eylemlerinin ahlâkı uğruna bir dâhiye yaraşır şekilde acı çekerek mücadele eder ve büyük işler yapmaya imkân vermeyen kabiliyeti uğruna tüm gücünü tüketirken kaderi, onu içten içe sessizce bir döngüye sokarak hiçliğe geri döndürmüştü. Walter nihayet önünde hiçbir engelin kalmadığı yere varmıştı; yarı ilmî sayılabilecek sakin, geri planda ve sanat piyasasının bütün pisliklerinden uzak olan görevi, içindeki çağrıya kulak vermek için ona bol bol zaman ve bağımsızlık tanıyordu; sevdiğine kavuşabilmek yüreğindeki tüm dikenleri temizledi, evlendikten sonra karısıyla taşındığı "yalnızlığın kıyısındaki" evi yaratmak için de biçilmiş kaftandı: Ne var ki artık aşılacak bir şey kalmayınca beklenmeyen şey oldu, zihninin büyüklüğünün onca zaman vaat ettiği eserler gelmek bilmedi. Walter artık çalışamıyordu sanki; bir şeyleri saklıyor ve imha ediyordu; her sabah veya öğleden sonra eve geldiğinde kendini saatlerce içeri kilitliyor, kapalı eskiz defteriyle saatler süren gezintiler yapıyor ama bu meyanda meydana gelen az sayıdaki şeyleri de gizli tutuyor veya yok ediyordu. Bunun için yüzlerce farklı sebebi vardı. Ama genel itibariyle bu

sıralarda görüşleri de dikkat çekecek kadar değişmeye başladı. Walter, Clarisse'in on beş yaşından beri kendisiyle bağdaştırdığı "zamane sanatı" ve "geleceğin sanatı" gibi tasavvurlardan artık bahsetmiyor, bir yerlere –mesela müzikte Bach'ta, edebiyatta Stifter'de, son olarak resimde de Ingres'de– bir çizgi çekiyor ve o noktadan sonra gelenlerin abartılı, soysuz, aşırıya kaçan ve aşağılık kimseler olduğunu söylüyordu; hatta daha da ileri gidip günümüzdeki gibi manevî kökleri bu derece zehirlenmiş bir zamanda saf kabiliyetlerin bir şeyler yaratmaktan alabildiğine uzak durması gerektiğini iddia ediyordu. Dilinden böyle sert fikirler dökülmesine rağmen ihanet sayılabilecek kısım, kendini içeriye kapar kapamaz odasından artan bir sıklıkla Wagner'in tınılarının duyulmaya başlamasıydı; ilk yıllarında Clarisse'in bu dar görüşlü ve soysuz zamanın müziğinin bir timsali olarak hor görüp nefret etmesini sağlamaya çalıştığı ancak bu sıralarda bizzat, koyu kıvamlı, sıcak ve sersemletici bir içkiye mağlup olurcasına yenildiği bir müzikti bu.

Clarisse ise buna karşı koyuyordu. Sadece kadife ceketi ve bareti bile Wagner'den nefret etmesi için yeterliydi. Clarisse, sahne tasarımları tüm dünyada meşhur olan bir ressamın kızıydı. Çocukluğunu kulislerde boya kokularıyla; aktörlük, opera ve ressam atölyesi jargonları olmak üzere üç farklı sanat jargonunun içinde; kadifeler, halılar, deha, panter postları, biblolar, tavus kuşu tüyleri, sandıklar ve lavtalar arasında geçirmişti. Bu sebeple her türlü sanat hazzından bütün ruhuyla tiksiniyor ve ister atonal yeni sesli şiirin metageometrisi isterse de klasik formların bir kas preparatı gibi şeffaflaşmış iradesi olsun, her türlü yalın ve sabit formun cazibesine kapıldığını hissediyordu. Walter, onun bakire esaretine ilk mesajı ulaştıran kişiydi. Clarisse bu yüzden ona "Işık Prensim" demiş ve daha çocukken, Walter ile Clarisse birbirlerine Walter kral olmadan evlenmeyeceklerine dair yemin etmişlerdi. Walter'in değişimlerinin ve girişimlerinin hikâyesi aynı zamanda ödülü Clarisse olan hadsiz hesapsız ızdırap ve tutkunlukların hikâyesiydi. Clarisse, Walter kadar yetenekli değildi, bunu her zaman hissetmişti. Ama dehayı bir irade meselesi addediyordu. Ele avuca sığmaz bir enerjiyle müzik eğitimi

almaya çalışmıştı; müzikten hiç anlamaması imkânsız değildi ama Clarisse'in on adaleli piyano parmağı vardı ve kararlıydı; günlerce alıştırma yapıp parmaklarını fazlaca ağır bir şeyi yerden kaldırması gereken on sıska yük hayvanı gibi çalıştırdı. Ressamlığı da aynı şekilde yaptı. Daima bir dâhiyle evlenmek niyetinde olduğundan Walter'i on beş yaşından bu yana bir dâhi saymıştı. Dâhi olmamasına müsaade etmiyordu. Walter'in başarısızlığını fark edince yaşam atmosferindeki bu boğucu ve yavaş değişime şiddetle karşı koydu. Burası tam da Walter'in insanî yakınlığa ihtiyaç duyduğu noktaydı ve baygınlığı ona azap verdiğinde Walter, süt ve uyku arayan bir çocuk gibi Clarisse'e sırnaşmıştı fakat Clarisse'in küçük ve gergin bedeninde annelik hissinden eser yoktu. Clarisse, içine yuvalanmak isteyen bir parazitin istismarına uğruyormuş gibi bir hisse kapılıyor ve buna karşı koyuyordu. Walter'in teselli aradığı galeyan hâlindeki bu çamaşırhane sıcaklığıyla dalga geçiyordu. Bu belki de tüyler ürperticiydi. Ama Clarisse büyük bir insanın karısı olmak istiyor ve yazgısıyla mücadele ediyordu.

Ulrich, Clarisse'e bir sigara uzattı. Düşündüklerini önüne arkasına bakmadan söyledikten sonra daha ne diyebilirdi ki! Sigaralarının, akşam güneşinin ışıkları arkasından sürüklenen dumanı onlardan biraz uzakta birleşiyordu.

Clarisse oturduğu yükseltide, "Ulrich'in ne kadarından haberi var?" diye geçirdi içinden. "Ah, böyle mücadelelerden ne anlayabilir ki zaten!" Müziğin ve şehvetin verdiği acı içini daraltıp da Clarisse'in direnişi kendisine bir çare bırakmayınca Walter'in yüzünün nasıl da acı dolu bir hiçliğe doğru düştüğünü hatırladı; hayır –böyle bir varsayımda bulunuyordu– Himalayaların tepesinde yaşanan bir aşk oyununun korkunçluğundan; aşk, küçümseme, korku ve yükseklik yükümlülüklerinden yaratılmış bu canavardan Ulrich'in hiç haberi yoktu. Clarisse'in matematik hakkındaki düşünceleri pek de pozitif sayılmazdı ve Ulrich'i hiçbir zaman Walter kadar yetenekli saymamıştı. Ulrich zekiydi, mantıklıydı, çok şey bilirdi ama bütün bunlar barbarlıktan öte bir şey miydi? Bununla birlikte eskiden Walter'e göre kıyas ka-

bul etmeyecek kadar iyi tenis oynardı ve Clarisse onun gaddarca vuruşlarını görünce bazen Walter'in ressamlığı, müziği veya düşünceleri hakkında hiç kapılmadığı kadar şiddetli bir duyguya kapılır ve bu adam istediği her şeye ulaşacak, diye düşünürdü. Sonrasında aklından şöyle geçirdi: "Belki de hakkımızdaki her şeyi biliyordur da bir şey demiyordur!?" Nihayetinde Ulrich daha demin gayet açık biçimde kahramanlığına imada bulunmuştu. Aralarındaki bu suskunluk artık fazlaca ilginç bir hâl almıştı.

Ulrich ise şunları düşünüyordu: "Clarisse on yıl önce ne kadar da nazikti; üçümüz arasında geleceğe dair inançlı ve heyecanlı o yarı çocuk haliyle hem de." Clarisse'ten hazzetmediği tek bir an olmuştu, o da Walter'le evlendiği zamandı; kocasına sırılsıklam âşık genç kadınları, başka adamların gözünde çoğu zaman katlanılmayacak hâle getiren o nahoş iki kişilik bencilliği göstermişti. "Ama artık durum epey düzeldi," diye düşündü Ulrich.

15

MANEVÎ DEVRİM

Bugün artık hatırlayamadığı yeni yüzyıla henüz girildiği zamanlarda, çoğu insan bu yüzyılın da genç olduğunu zannettiği sıralarda Walter ve Ulrich de gençti.

O vakitlerde mezara giden yüzyılın ikinci yarısı pek de iyi geçmemişti. Teknik, ticaret ve araştırma alanlarında akıllıca davranmıştı ama enerjisinin odaklandığı bu alanlar dışında bir bataklık kadar sessiz ve sahteydi. O yüzyıl eskiler gibi resim çizmiş, Goethe ve Schiller gibi edebiyat yapmış, evlerini Gotik ve Rönesans tarzında inşa etmişti. En ideal olanı talep etme sistemi, bir tür polis karakolu gibi hayatın bütün dışavurumlarının hükümranıydı. Ancak insana, abartıya kaçmadan taklit etme imkânı tanımayan o gizli kanun sayesinde o zamanlar her şey, hayranlık duyulan örneklerin asla meydana getiremeyeceği ve izleri bugün bile caddelerde ve müzelerde görülebilecek kadar sanatlıydı ve bununla alâkası olsun olmasın, o devrin hem namuslu hem çekingen kadınları, tüm bedenlerini örten elbiseler giyseler de iri göğüslerini ve dolgun kalçalarını sergilemek zorunda kalıyorlardı. Bunlar dışındaysa türlü sebeplerden ötürü geçmiş zaman hakkında bilinen hiçbir şey, kişinin kendi yirmili yaşları ile ba-

balarının yirmili yaşları arasında bulunan otuz kırk senelik zaman dilimi hakkındaki bilgiler kadar yetersiz değildir. Bu yüzden kötü devirlerde yapılan en korkunç evlerin ve yazılan en korkunç şiirlerin de en iyi devirlerdekiyle aynı güzellikte olan esaslara göre şekillendiğini; geçmişte kalan iyi bir devirde edinilen başarıları yıkmakta katkısı bulunan herkesin bu başarıları düzeltme hissi taşıdığını ve böylesi bir çağın kansız genç insanlarının, taze kanları hakkında diğer tüm çağların gençleri kadar vesvese yaptıklarını hatırda tutmak faydalı olabilir.

Böyle kuru kuruya göçüp giden bir zaman diliminin ardından, o vakitlerde de olduğu gibi, ansızın küçük bir ruhanî yükselişin peyda olması her defasında bir mucize gibi gelir. On dokuzuncu yüzyılın son iki on yılının yağ gibi pürüzsüz ruhundan aniden tüm Avrupa'yı teşvik eden bir ateş yükselmişti. Gelişmekte olan şeylerin kimse tam olarak farkında değildi; bunun yeni bir sanat mı, yeni bir insan mı, yeni bir ahlâk mı yahut belki de toplumdaki sınıfların değişimi mi olacağını kimse bilmiyordu. Bu yüzden de herkes işine geleni söylüyordu. Yine de insanlar dört bir yandan eskiye savaş açmak için ayaklandılar. Nereye baksanız bir anda doğru adam doğru yerde oluyordu; en az bunun kadar önemli bir şey daha varsa o da pratik girişimlerde bulunma heveslisi erkeklerin, ruhanî girişim heveslileriyle bir araya gelmeleriydi. Eskiden boğulup gitmiş ya da sosyal hayata hiç karışamamış kabiliyetler gelişiyordu artık. Hepsi birbirlerinden oldukça farklılardı ve birbirine zıt hedefleri arasındaki mesafe yok denecek kadar azdı. Bir üstün insan sevdası, bir de alçak insan sevdası vardı; sağlığa ve güneşe de göğüs hastalıklarından muzdarip kızların narinliğine de tapılıyordu; kahramanlıklara da sıradan insana da coşkuyla inanılıyor ve taraf olunuyordu ve insanlar; hem inançlı hem septik, hem natüralist hem yapmacık, hem sağlam hem de çürüktü; eski şatoların yollarının, güz bahçelerinin, cam gibi göllerin, kıymetli taşların, haşhaşın, hastalık ve sağduyunun ama aynı zamanda da çayırların, muazzam ufukların, demircilerin ve haddehanelerin, çıplak savaşçıların, köle gibi çalışanların isyanlarının, çift olan ilk insanların ve toplumun çöküşünün hayali kuruluyordu. Hiç şüphesiz bunlar birbirine tezat, birbirinden

tamamen farklı savaş nidalarıydı ama ortak bir nefesleri vardı; o zamanı parçalarına ayırabilseydik ahşap demirden yapılmış olmayı arzulayan bir köşeli daire gibi bir saçmalık ortaya çıkardı, gerçekteyse her şey eriyip pırıltılı bir anlam bütünü hâlini almıştı. Tecessümünü yeni yüzyıla giriş denen o büyülü tarihte bulan bu illüzyon, kimilerinin yeni ve henüz kullanılmamış bu yüzyıla heyecanla çöreklenecekleri kadar güçlüydü, ne var ki yine başkaları zaten taşınmak zorunda oldukları bir evdeymiş gibi eski yüzyıla kendilerini şöyle bir kaptırıyorlardı da hiçbiri, bu iki davranış tipinin birbirinden çok farklı olduğunun ayırdına bile varamıyordu.

Yani insan istemiyorsa eğer, bu geçmiş "hareketi" abartmasına gerek yoktur. Bu hareket zaten Tanrı'ya şükür ki bugün yeniden başa geçen insanlarca bölünmez bir dünya görüşüyle gerçekleşiyor ve görüşlerdeki bütün farklılıklara rağmen, herkesçe hor görülen entelektüeller denen şu zayıf ve tutarsız kesim içerisinde hayat bularak kalabalığa tesir etmiyordu. Ama bu, tarihî bir hadiseye dönüşmemişse de, küçükten de olsa bir hadiseydi ve Walter ile Ulrich adındaki bu iki arkadaş henüz gençken bu hadisenin kırıntısı sayılabilecek bir parçasını tecrübe etmişlerdi. O zamanlar inançlar kargaşasının arasında bir şeyler yaşanıyordu, sanki çok sayıda ağaç aynı rüzgârda eğiliyormuş gibiydi; bir sapıklık ve ıslah ruhu, bir yola çıkışın ve yeni bir başlangıcın bahtiyar uyanışı, ancak en iyi çağlarda bilinen cinsinden küçük bir yeniden doğuş ve reformasyondu bu; o zamanlar dünyaya açıldığınızda daha ilk köşeyi döner dönmez o ruhun nefesini yanaklarınızda hissediyordunuz.

16

ESRARENGİZ BİR ZAMANE HASTALIĞI

Demek ki ikisi, gerçekten de birkaç zaman öncesinde delikanlıydılar –diye aklından geçirdi Ulrich, tekrar yalnız kalınca– tuhaftır, en büyük bilgiler de hem başka herkesten önce hem de aynı zamanda akıllarına geliyor, çünkü ikisinden birinin yeni bir şey söylemek üzere ağzını açması yetiyor, diğeri de derhal aynı muazzam keşifte bulunuyordu. Gençlik arkadaşlıkları gariptir; bir kuş olarak muhteşem geleceklerini daha yumurtanın sarısıyken hisseden bir yumurta gibidirler ama dış dünyada diğerlerinden ayırt edilemeyen, biraz ifadesiz bir yumurta emaresinden başka bir şey değildirler. Çocukluğundaki ve üniversite zamanındaki odaları Ulrich'in açık seçik gözlerinin önünde canlanıyordu, yabancı ülkelere yaptığı birkaç haftalık ilk gezilerinden döndüğünde orada buluşmuşlardı. Walter'in çizimler, notlar ve nota kâğıtlarıyla dolu, meşhur bir adamın istikbalinin parlaklığını önceden yansıtan çalışma masası; masanın karşısında, Walter'in bazı zamanlar şevk içinde, kazığa bağlanmış Aziz Sebastian misali başında dikildiği dar kitaplık ve ışığı Ulrich'in daima gizliden gizliye hayranlık duyduğu güzel saçlarına düşen lambası... Artık kullanılmadıklarında veya sohbetin hararetі onları ait ol-

dukları yere koymaya müsaade etmediğinde Nietzsche, Peter Altenberg, Dostoyevski veya en son kimi okudularsa onun eserleri yerde veya yatağın üzerinde tüm tevazularıyla öylece durmak durumunda kalırlardı. En büyük dimağları bile ancak işlerine geldiği gibi kullanacak kadar iyi bulan gençliğin taşkınlığı Ulrich'e o anda mucizevi bir şirinlikte göründü: Birlikte yaptıkları sohbetleri hatırlamaya çalıştı. Hani uyanırken insan uykudaki son düşünceleri yakalar ya, öyle bir rüya gibiydi hepsi. Öte yandan Ulrich, biraz da şaşırarak şöyle düşündü: O zamanlar bir iddiada bulunduk mu, iddialarımızı gerçekleştirmekten başka amaçlar da güderdik, işte o iddiaların bir amacı da mukavemet göstermekti! – Gençlikte kendini aydınlatma dürtüsü, aydınlıkta bir şeyleri görme dürtüsünden çok daha güçlüydü; Ulrich, âdeta ışıkların üzerinde süzülen bu gençlik hissinin hatırasını acı bir kayıp olarak görüyordu.

Öyle geliyordu ki kendisi, yetişkin bir erkeğe dönüştüğü yılların başlarında, ara sıra ortaya çıkan ancak çabucak durulan girdaplara rağmen gitgide düzensizleşip şevksizleşen bir nabız atışı gibi eriyip giden bir tür gevşekliğe kapılmıştı. Bu değişikliğin nereden kaynaklandığını söylemek kolay değildi. Birdenbire büyük adamların sayısı mı azalmıştı? Asla! Üstelik, mesele onlar da değildi; bir devrin yüceliği tamamen o büyük adamlara bağlı değildir, mesela ne altmışlı ve seksenli yılların insanlarındaki ruhsuzluk Hebbel ve Nietzsche'nin oluş safhalarına engel teşkil edebilmiş, ne de ikisinden biri çağdaşlarının ruhsuzluğunu bastırabilmişti. Sosyal hayat sekteye mi uğramıştı? Hayır; aksine daha da güçlenmişti! Eskiye nazaran felç edici tezatların sayısı mı artmıştı? Daha ne kadar artacaktı zaten! Eskiden hata yapılmaz mıydı? Yığınla yapılırdı! Aramızda kalsın: Zayıf adamlar için seferber olunur, güçlüler dikkate alınmazdı; aptalların lider, büyük yeteneklerinse garabet sayıldıkları olmuştu; Alman insanı, yozlaşmış ve marazi abartılar olarak nitelediği hiçbir doğum sancısını umursamaz, aile dergilerini okumaya devam eder ve başka sanatçılardan ayrılan gruplarla kıyas kabul etmeyecek büyüklükteki kalabalıklar hâlinde cam sarayları ve sanatçı evlerini ziyaret ederdi; hele siyasette, yeni akıllara ve onlara ait yayınlara

zerrece kulak asmazdı, kamu kurumlarındaysa yeniliğe karşı bir tür veba karantinası varmışçasına bir tavır takınılırdı. – Tabiri caizse o günden bu yana her şeyin düzeldiği söylenemez miydi? Eskiden yalnızca küçük tarikatların tepelerinde bulunan kimseler artık yaşlı ünlülere dönüştü; yayıncılar ve sanat tüccarları zengin oldu; yeni şeylerin tesis edilmeye hâlâ devam ediliyor; cümle âlem hem camdan sarayları hem de diğerlerinden ayrışan sanatçıları ve onlardan da ayrışan başka sanatçıları ziyaret ediyor; aile dergilerinde saçlar kısacık kestiriliyor; devlet erkânı kültür sanata vâkıf görünmeyi seviyor, gazeteler edebiyat tarihi yazıyor. Öyleyse elden giden nedir?

Ölçüye, tartıya gelmez bir şey. Bir alâmet. Bir illüzyon. Bir mıknatıs demir kırıntılarını salıveriyormuş da bu kırpıklar iç içe giriyormuş gibi. Bir yumağın ipleri dağılıyormuş gibi. Bir trenin vagonları gevşemiş gibi. Bir orkestra yanlış çalmaya başlıyormuş gibi. Doğrusu eskiden de mümkün olmayacak hiçbir detayın varlığı ispat edilemezdi ancak tüm şartlar biraz temelinden sarsılmış gibiydi. Hükümleri eskiden cılız kalan tasavvurlar semirdi. Eskiden umursanmayan kimseler şan şöhret kazandı. Kabalıklar yumuşadı. Ayrılanlar yeniden birleşti, bağımsızlar alkış toplamak için tavizler verdi, oturmuş zevkler konusunda yine tereddütler başladı. Bütün keskin sınırlar her yerde belirsizleşip yeni ve tarifi imkânsız bir hısım olma kabiliyeti, yeni insanlar ve tasavvurlar meydana getirdi. Bunlar kesinlikle kötü değildi; hayır, yalnızca iyiliğe fazlaca kötülük, hakikate yanılgı, mânâya da bir uyum sağlayış karıştı. Bu karışımda dünyada en çok revaç bulan, âdeta tercihe şayan bir yüzde oranı vardı sanki; nasıl ki bazı insanlara göre belli bir miktar incir veya hindiba kahvesi ilave etmek kahveye asıl kıymetli kahve niteliğini bahşediyorsa, bu meselede de esas, dehayı dâhiyane ve kabiliyeti ümit gibi gösteren küçük ancak yeterli miktarda bir tamamlayıcının kullanılmasıydı; derken birdenbire zihnin yeğ tutulan tüm önemli konumları bu tip insanlarca işgal edildi ve her karar onlara göre verildi. Elde bu olanlardan sorumlu tutulabilecek hiçbir şey yoktu. Her şeyin nasıl bu hâle geldiği de açıklanabilir gibi değildir. İnsan ne şahıslara, ne fikirlere ne de belli tezahürlere karşı mücadele verebilir.

Eksik olan ne yetenek, ne iyi niyet ne de karakterdir. Tek eksik hem her şey hem hiçbir şeydir: Âdeta kan veya hava değişmiş de esrarengiz bir hastalık eski devirlerdeki küçük deha alâmetini tüketmiştir ama yine de her şey yeniliğin ışığıyla parlar, en nihayetinde artık dünya mı kötüleşmiştir yoksa yalnızca kişinin kendisi mi yaşlanmıştır, anlayamazsınız. İşte o zaman kesinkes yeni bir devir başlamış demektir.

Demek zaman böyle; masmavi başlayıp yavaşça örtünen bir gün gibi değişmişti ancak Ulrich'i bekleme nezaketini göstermemişti. Ulrich de dehayı tüketmek suretiyle zamanın hastalığına zemin hazırlayan esrarengiz değişikliklerin sebebini alelade bir budalalık sayarak kendi zamanına mukabelede bulundu. Bunu asla hakarete varacak bir niyetle yapmadı. Çünkü budalalık içeriden kabiliyetle tıpatıp aynı görünmese, dışarıdan bakılınca da ilerleme, deha, ümit, yenilenme gibi durmasa, herhâlde kimse budala olmak istemez, budalalık diye bir şey de olmazdı. En azından budalalıkla mücadele çok kolay olurdu. Fakat ne yazık ki budalalıkta muazzam bir kazanma yönü ve tabiî bir taraf vardır. Mesela bir kimse yağlıboya baskıyı elle boyanmış bir yağlıboya resimden daha sanatkârane bir başarı olarak kabul ediyorsa, bunda da bir hakikat payı vardır ve bu hakikat van Gogh'un büyük bir sanatçı olduğu hakikatinden daha büyük bir kesinlikle ispatlanamaz. Keza piyes yazarı olarak Shakespeare'den daha güçlü veya hikâye yazarı olarak Goethe'den daha itidalli olmak da çok kolay ve işe yarar bir beceridir, hem gerçek bir harcıâlem söz, içinde, daima yeni bir keşiften daha çok insâniyet barındırır. Esasen budalalığın tatbikten anlamadığı önemli bir fikir yok dense yeridir, budalalık her yönüyle hareketlidir ve hakikatin her bir kisvesine bürünebilir. Oysa hakikatin yalnız bir kisvesi ve bir yolu vardır ve o hep avantajsız konumdadır.

Bir müddet sonra Ulrich'in aklına bununla bağlantılı olarak harika bir fikir geldi. 1274 yılında ölen büyük kilise filozofu Aquinolu Thomas'ın, devrinin düşüncelerini binbir zahmetle müthiş bir düzene koyduktan sonra bu konuda esaslı biçimde daha da derinlere indiğini ve işini de az evvel bitirdiğini hayal etti Ulri-

ch; filozof şu an, özel bir lütuf sayesinde gençliği bozulmadan, koltuğunun altında çok sayıda kitap forması, evinin yuvarlak kemerli kapısından çıkmaktaydı, tramvay burnunun dibinden vın diye geçiyordu. Geçmişte meşhur *Doctor Universalis* olarak anılan Thomas'ın olan bitenlere akıl erdirememekten kaynaklanan hayreti Ulrich'i eğlendirdi. Bir motosikletli boş yol boyunca ilerliyordu, kolları ve bacakları daire şeklini almış, perspektiften yukarı doğru gürleyerek geliyordu. Yüzünde muazzam bir ciddiyetle haykıran bir çocuğun ifadesi vardı. Bu sahne Ulrich'e birkaç gün önce bir dergide gördüğü, meşhur bir tenisçi kadının fotoğrafını hatırlattı; kadın ayak parmaklarının ucunda duruyordu, bacağı jartiyerinin üst kısmına kadar açıktı, bir topu karşılamak üzere raketini iyice gererken öbür bacağını da kafasına doğru savurmuştu; bir de yüzünde İngiliz dadılara özgü bir ifade vardı. Aynı dergide yarıştan sonra kendine masaj yaptıran bir kadın yüzücünün fotoğrafı da vardı; kadın çıplaktı, sırtüstü uzanmıştı ve bir dizini fedakârlık ediyormuşçasına bir tavırla karnına çekmiş hâlde yatakta yatarken ayak ve başuçlarında sokak kıyafetleri giymiş birer kadın duruyordu, kadınların ifadeleri ciddiydi; yandaki masörün elleri yüzücünün dizinde duruyordu, masörün sırtında bir doktor önlüğü vardı ve adam resimden dışarıya, kadının eti yüzülmüş de bir çengelde asılı duruyormuş gibi bakıyordu. Böyle şeyler o sıralar yeni yeni görülmeye başlamıştı ve nasıl yüksek yapıları ve elektriği olduğu gibi kabul ediyorsak, elimiz mahkûm bunları da kabul etmek zorundaydık. Bizzat zarar görmediği müddetçe kimse kendi zamanına küsemez, diye bir hisse kapıldı Ulrich. Canlılığın tüm bu suretlerini sevmeye de her daim hazırdı zaten. Asla beceremediği şey ise bunları, toplumsal huzurun gerektirdiği gibi, büsbütün sevmekti; yaptığı her şeyin üzerinde uzun zamandır bir tiksinti nefhası, bir baygınlık ve yalnızlık gölgesi vardı, içinde bu evrensel tiksintiyi bastıracak eğilimi bulamıyordu. Bazen Ulrich'e öyle geliyordu ki sanki hâlihazırda hedefi olmayan bir yetenekle doğmuştu.

17

NİTELİKSİZ BİR ADAM'IN NİTELİKLİ BİR ADAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ulrich ile Clarisse sohbet ederlerken, arkalarında çalan müziğin bazen kesintiye uğradığını fark etmemişlerdi. Müziğin kesilmesi Walter'in pencerenin önüne geçmesindendi. Walter ikisini göremiyor olsa da görüş alanının sınırlarının hemen ötesinde durduklarını hissediyordu. Kıskançlık içini kemiriyordu. Fazlasıyla şuh müziğin sıradan sersemliği ise onu cezbedip geri çeviriyordu. Arkasındaki piyano, gerçekle yüzleşmek zorunda kalmamak için uyanmayı reddeden birinin altüst ettiği bir yatak misali açık duruyordu. Sağlıklı insanların yürüdüğünü hisseden felçli birinin kıskançlığı ona azap veriyor, Walter onlara katılmayı nefsine bir türlü yediremiyordu, çünkü acısı, kendisini onlara karşı savunma imkânı tanımıyordu.

Walter sabahları kalkıp alelacele ofisine gitmek zorunda olduğunda, gündüz insanlarla konuştuğunda ve ikindi üzeri o insanların arasından ayrılıp eve gittiğinde önemli biri olduğunu ve özel istidatlarının bulunduğunu hissediyordu. Sonra her şeyi farklı gördüğünü sanıyordu; başkalarının dikkatsizce yanından geçip gittiği şeyler onun yüreğine dokunabiliyor, başkalarının aldırmadan bir şeye uzandığı yerde, kendi kolunun hareketi ona

ruhanî maceralarla doluymuş veya kendi kendine âşıkmışçasına bir felç durumundaymış gibi geliyordu. Walter hassastı, duyguları daima vesveseler, derin yarlar, coşkun vadiler ve dağlar misali hareket hâlindeydi; asla lakayt kalmıyor, her meselede bir uğur veya uğursuzluk görüyor, bu sayede de sürekli hararetli hararetli düşünmeye fırsatı oluyordu. Böyle insanların başkaları üzerinde sıradışı bir çekim gücü olur zira durmaksızın devam eden ahlâkî hareketlilikleri diğerlerine de sirayet eder; konuşmalarında her şey şahsî bir önem kazanır, insan onlarla münasebette bulunurken mütemadiyen kendisiyle meşgul olabileceği için bu insanların verdiği haz ancak ücret karşılığı gidilebilecek bir psikanaliz seansı ya da psikolog görüşmesinde elde edilebilir; üstelik şu farkla ki insan bu tip görüşmelerde kendisini hasta hissederken Walter gibiler o âna dek gözden kaçırdığınız sebepleri görmenize ön ayak olarak kendinizi çok önemli bulmanızı sağlayabilirler. Walter, Clarisse'in gönlünü de bu zihnen kendi kendiyle meşgul olma özelliğiyle fethetmiş ve zamanla tüm rakiplerini bir bir ortadan kaldırmıştı. Walter için her şey bir ahlâkî eylem hâlini aldığı için süslemelerin ahlâksızlığından, düz biçimin titizliğinden ve Wagner'in müziğindeki nahoş kokudan bahsederken yeni sanat zevkine uygun bir şekilde kendinden emin konuşabiliyor ve bu sözleriyle tavus kuşu kuyruğuna benzer eşsiz bir ressam kafası olan müstakbel kayınpederini bile ürkütebiliyordu. Demek Walter'in, arkasında bir takım başarılar bıraktığına şüphe yoktu.

Buna rağmen o, belki de kafası hiç olmadığı kadar olgun ve yeni izlenim ve planlarla dolu hâlde evine varır varmaz, içinde cesaretini kıran bir değişim hâsıl oluyordu. Şövaleye tuvalini veya masaya bir kâğıt koymayagörsün, yüreğinde bir şeylerin ürkütücü firarının işareti olurdu bu. Kafası berraklaşır, içindeki plansa âdeta aşırı şeffaf ve belirgin bir havanın içinde süzülür, hatta bu plan bölünür ve öne geçmek için birbirleriyle yarışabilecek nitelikte iki veya daha fazla plana dönüşürdü; fakat beyninin sanat icrası için ihtiyacı olan o ilk hamleyle bağlantısı kopuk gibi olurdu. Walter parmağını bile kıpırdatmaya karar veremezdi. O sırada oturduğu yerden dahi kalkmaz; düşünceleri, düşme anında dağılan kar taneleri misali üstlendiği görevin üzerinden kayıp

giderdi. Zamanı dolduran nedir, bilmez ancak daha ne olduğunu anlamadan vakit akşam olur ve böylesi birkaç tecrübeden sonra bu tecrübeleri yaşama korkusuyla eve gelir ve koca koca haftalar kayıp gitmeye başlayıp sunturlu bir uyuklama hali içinde geçerdi. Ümitsizlik yüzünden bütün karar verme süreçleri ve hareketleri yavaşlayınca Walter, acı bir hüznün içerisinde kıvranır ve bir teşebbüste bulunmaya karar verecek olsa âcizliği kafasının içinde yer eden, burun kanamasına benzer bir acıya dönüşürdü. Walter korkaktı ve bünyesinde idrak ettiği tezahürler onu çalışmaktan alıkoymakla kalmıyor, çok da korkutuyordu, zira bu tezahürler görünürde iradesinden o kadar bağımsızlardı ki Walter'in üzerinde sık sık, başlamaya yüz tutmuş bir zihin çökmesine benzer bir intiba uyandırıyorlardı.

Ne var ki durumu geçen yıl gittikçe kötüleşmeye başlayınca Walter, eskiden pek de umursamadığı bir düşünceden medet umdu. Bu, içinde yaşamaya mecbur olduğu Avrupa'nın geri döndürülemez bir biçimde yozlaştığı düşüncesinden başkası değildi. İçeride, özel gayretler ve yeni fikirler hedeflenmedikçe zaman galiba her meselenin, dolayısıyla ruhanî gelişimin de tecrübe ettiği bir çöküşe sürüklenirken dışarıdan her şeyin yolundaymış gibi göründüğü çağlarda akla ilk gelen soru, bu duruma karşı ne yapılabileceği olmalıdır ama akıllı, aptal, âdi ve güzelin oluşturduğu karmaşa tam da böylesi zamanlarda öylesine yoğun ve iç içe geçmiş hâldedir ki sırlara inanmak bile birçok insanın kolayına gelir, bu yüzden de o insanlar, tam hükmü verilemeyen ve sahici bir bulanıklık içinde olan bir şeylerin durdurulamaz çöküşünden bahsederler. Burada asıl kastedilen şey ırk mı, çiğ sebze yemek mi yoksa ruh mudur, fark etmez, çünkü bütün sağlıklı kötümserliklerde olduğu gibi mesele yalnız, insanın elinde, tutunabileceği ve kaçınılmaz bir şeyin olmasıdır. Walter daha iyi olduğu yıllarda böylesi öğretilere gülebilse de hepsini bizzat tecrübe etmeye başlayınca o da her birinin içinde barındırdığı büyük menfaatlerin farkına vardı. Şimdiye dek çalışmaktan âciz kalan ve kendini kötü hisseden bizzat kendisiyse de artık âciz olan zaman, sağlıklı olansa kendisiydi. Hiçbir yere varmayan hayatı bir anda, seküler ölçülerde, Walter'e layık olan muazzam bir

açıklamaya kavuşmuş, meşruiyet bulmuştu; hatta kalemi veya fırçayı eline alıp tekrar bırakması bile âdeta büyük bir fedakârlığa dönüştü.

Fakat Walter'in hâlâ kendiyle mücadele etmesi gerekiyor, Clarisse ise ona eziyet ediyordu. Clarisse, zamanı eleştiren sohbetlerine ilgi göstermiyor, doğrudan doğruya dehaya inanıyordu. Hâlbuki deha nedir, bilmiyordu ama bahsi geçince bütün vücudu titremeye ve gerilmeye başlıyordu; insan dehayı ya hisseder ya hissetmez, Clarisse'in ona dair tek delili buydu işte. Walter'in gözünde Clarisse daima on beşindeki o küçük, ürpertici kız olarak kalıyordu. Clarisse, Walter'in hissiyatını asla tam olarak anlamamış veya Walter, Clarisse'in üzerinde hâkimiyet kuramamıştı. Ancak tüm o soğuk ve sert, sonra da tekrar coşkuyla dolan halleriyle ve yok yere alevlenen iradesiyle Clarisse, Walter'in içine işlemek gibi esrarengiz bir kabiliyete sahipti, sanki Clarisse'in içinden, mekânın üç boyutuna sığmayacak bir yönden tekmeler geliyordu. Bu durum bazen tekinsiz bir hâl alıyordu. Mesela Walter birlikte müzik yaptıklarında bunu hissediyordu. Clarisse'in icrası, Walter'e yabancı bir heyecan yasasına itaat ediyordu, sert ve renksizdi; vücutları şeffaflaşıp ruhlarını gösterecek kadar alevlenince bu durum ürkütücü bir biçimde Walter'in içine sirayet ediyordu. O sıra Clarisse'in içinden belirsiz bir şeyler kopuyor ve ruhunu alıp kaçmakla tehdit ediyordu. Varlığında bulunan ve dikkatle kilit altında tutulması gereken gizli bir boşluktan geliyordu bu şeyler: Walter bunu nasıl olup da hissettiğini ve bunun ne olduğunu bilmiyordu; ama buna karşı bir şeyler yapmaya yönelik dile gelmez bir korku ve ihtiyaç duymak Walter'e acı verse de herhangi bir şey yapamıyordu çünkü bunu ondan başka fark eden kimse yoktu.

Pencereden Clarisse'in döndüğünü görünce, Ulrich hakkında kötü konuşma ihtiyacına yine karşı koyamayacağını belli belirsiz fark etti. Ulrich uygunsuz bir zamanda geri dönmüştü. Clarisse'e zarar veriyordu. Walter'in dokunmaya cesaret edemediği şeyi, Clarisse'in içindeki bela mağarasını, zavallı ve hastalıklı olanı, uğursuz dâhiyane yönü, günün birinde hepten gevşeyebilecek zincirleri tane tane kopan gizli ve boş odayı Ulrich vicdansızca

daha da kötü bir hâle sokuyordu. Şu an Clarisse Walter'in karşısında başı açıkta dikiliyordu, az önce içeri girmişti, bahçe şapkası elindeydi, Walter ona baktı. Clarisse'in gözleri alaycı, duru, şefkatliydi; belki biraz fazla duruydu. Bazen Walter Clarisse'in, kendisinde olmayan bir güce sahip olduğu hissine kapılıyordu. Daha çocukken bile kendisine rahat vermeyen bir diken gibi hissetmişti onu ve anlaşılan, başka türlü olmasını da hiç istememişti; belki de diğer ikisinin anlamadığı, hayatının sırrı buydu.

"Acılarımız ne kadar derin!" diye düşündü Walter. "Zannederim, iki kişinin birbirlerini bizim sevmek zorunda kaldığımız kadar derinden sevmesine sık rastlanmıyor." Hiç girizgâh yapmadan konuşmaya başladı: "Ulo sana neler anlattı, bilmek istemiyorum ama şu kadarını söyleyebilirim ki onun şaşkınlıkla baktığın kuvveti boşluktan başka bir şey değildir!" Clarisse piyanoya bakıp gülümsedi; Walter elinde olmadan yine açık duran kuyruklu piyanonun yanına oturmuştu. Devam etti: "Tabiatı hissiyatsız olunca, insanın kahramanca hisler taşıması ve her milimin nasıl bir bolluk gizleyebileceğinden hiç haberi olmayınca kilometrelerle düşünmesi kolay olmalı!" Gençliklerinde yaptıkları gibi ara sıra ona Ulo diyorlardı, bu yüzden Ulrich, insanın sütannesine karşı saçma bir saygı beslemesi gibi seviyordu onları. "Olduğu yere saplanıp kalmış!" diye ekledi Walter. "Sen farkında değilsin ancak benim onu tanımadığımı sanma sakın!"

Clarisse'in şüpheleri vardı.

Walter sözlerine şiddetle devam etti: "Bugün her şey çöküyor! Zekâ namına dipsiz bir uçurum var! Onda da zekâ var, bunu itiraf ediyorum ama tamamlanmış bir ruhun gücü hakkında hiçbir şey bilmiyor. Goethe'nin şahsiyet dediği, Goethe'nin hareketli düzen dediği şey hakkında en ufak fikri yok. Güç ve sınırlar, keyfilik ve kanun, özgürlük ve ölçü, hareketli düzen gibi şu güzel kavramlar –"

Mısralar dudaklarından dalga dalga dökülüyordu. Clarisse sanki güzel bir oyuncağı uçuruyorlarmış gibi bir hisle bu dudaklara şaşkınlıkla, sevecen bir tavırla baktı. Sonra aklına bir şey geldi ve ev hanımı edasıyla araya girdi: "Bira ister misin?" – "Bira mı? Neden olmasın? Biraya hayır demem."

"Ama evde bira yok!"

Walter iç geçirerek, "Sorman ayıp oldu o zaman," dedi. "Söylemesen belki aklıma gelmeyecekti."

Böylelikle mesele Clarisse için kapandı. Ancak Walter dengesini yitirmişti; lafın devamını doğru dürüst getiremiyordu. "Sanatçı hakkındaki sohbetimizi hatırlıyor musun?" diye tereddütle sordu.

"Hangisini?"

"Birkaç gün önceki. Bir insandaki canlı şekil esasının ne olduğunu açıklamıştım sana. Eskiden ölüm ve mantıkî makineleştirme yerine kan ve bilgeliğin hüküm sürdüğü sonucuna nasıl vardığımı hatırlamıyor musun?"

"Hayır."

Walter'in nutku tutulmuştu, aranıyor, sendeliyordu. Birden patladı: "Niteliksiz bir adam o!"

Clarisse kıkırdayarak, "Ne dedin?" diye sordu.

"Hiç. Hiçbir şey işte!"

Ama bu söz Clarisse'i meraklandırmıştı.

Walter, "Bu gün onlardan milyonlarca var," diye iddiada bulundu. "Çağımızın yarattığı bir insan nesli bu!" Kazara söylediği söz kendisinin de hoşuna gitmişti; bu söz onu sanki bir şiire başlıyormuşçasına, daha tam bir anlam çıkarmadan konuşmaya devam etmeye sevk etti. "Ona bir bak! Sence neye benziyor? Hekim gibi, tüccar, ressam veya diplomat gibi mi duruyor?"

Clarisse makûl bir tavırla, "Durmuyor, çünkü değil," dedi.

"Peki, acaba matematikçi gibi mi görünüyor?!"

"Bilmiyorum; matematikçiler nasıl görünür, bilmem!"

"Çok doğru bir şey söyledin! Matematikçi dediğin bir şeye benzemez; yani entelektüelliği o kadar geneldir ki belli bir içeriği yoktur! Roma Katolik Kilisesi ruhbanı hariç bugün artık kimse olması gerektiği gibi durmuyor, çünkü kafamızı ellerimizden çok daha gayrişahsî kullanıyoruz ama matematik bu işin zirvesi, vakti gelince et ve ekmek yerine güç haplarıyla beslendikleri zaman insanlar çayırlar, düveler ve tavuklar hakkında ne kadar az bilgiye sahip olacaklarsa bu da kendinden o kadar bîhaberdir!"

Clarisse bu arada sade akşam yemeğini sofraya koymuş, Walter de kendisini adamakıllı yemeğe vermişti; belki de ona bu benzetmeyi yaptıran şey yemekti. Clarisse onun dudaklarını seyrediyordu. Bu dudaklar ona ölmüş annesini hatırlatıyordu, kadınlarınkilere benzeyen dolgun dudaklardı bunlar, yemek yeme işini ev işi yapar gibi yapıyorlardı, tepelerinde de küçük, düzgün kesimli bir bıyık vardı. Walter'in gözleri, kâsede yalnızca bir parça peynir dahi arıyor olsa yeni soyulmuş kestane gibi ışıldardı. Walter minyon ve narin olmasa da yumuşak yapılı hâline rağmen etkileyiciydi ve daima ışıl ışıl görünen insanlardandı. Walter konuşmasına devam etti: "Ulrich'in görünümüne bakıp mesleğini tahmin edemezsin, bununla beraber mesleği olmayan bir adam gibi de durmuyor. Nasıl olduğunu bir düşün bakalım: Daima ne yapacağını bilen birisidir; bir kadının gözlerinin içine bakabilir; her an her şey hakkında adamakıllı düşünüp taşınabilir; boks yapabilir. Ulrich yetenekli, azimli, peşin hüküm vermeyen, cesur, sebatkâr, gözükara, tedbirlidir – onda bütün bu nitelikler olabilir, bunları tek tek sınamaya niyetim yok. Çünkü bunlar onda gerçekte yok! Ulrich neyse, bu nitelikler onu olduğu kişi yapmış, yolunu belirlemiş ama yine de o bu niteliklere sahip değil. O öfkelense bile içinde gülen bir şeyler olur. Üzülse bile bir şeylerin hazırlığını yapmaktadır. Bir şeye duygulansa da onu reddeder. Her kötü eylem bir cihetiyle ona hep iyi görünecektir. Bir meseleyi nasıl telakki ettiğine onun yerine daima muhtemel bir bağlam karar verecektir. Onun için sabit bir şey yoktur. Her şey değişkendir, bir bütünün parçasıdır, muhtemelen üst bir bütüne ait olan fakat Ulrich'in asla bilmediği sayısız bütünlerin parçasıdır. Bundan dolayı her cevabı kısmî bir cevap, her hissi yalnızca bir görüştür, hiçbir meselede onun için o meselenin ne olduğu önemli değildir, onun tek önemsediği, meseleyi ıskalayan bir nasıl sorusudur, herhangi bir katkıdır. Bilmem sana derdimi anlatabildim mi?"

"Anlattın," dedi Clarisse. "Ama bence çok kibar biri."

Walter elinde olmadan, giderek artan bir tiksintinin işaretlerini vererek konuşmuştu; zayıf dostuna karşı beslediği çocukluktan kalma bu his, kıskançlığını arttırıyordu. Çünkü Ulrich'in

birkaç yalın aklî deneme dışında başardığı hiçbir şey olmadığına kanaat getirmesine rağmen Walter, bedenen onun hep altında kalıyormuş gibi hissetmekten bir türlü kurtulamıyordu. Tasarladığı resim onu başarılı bir sanat eseri gibi azat ediyordu ama o resmi içinden çıkaran aslında Walter değildi, dışarıda, bir başlangıcın esrarengiz bir ilham kaynağı oluşu gibi kelimeler öylece yan yana gelmişti ve gelirken de, farkına varamadığı bir şey Walter'in içinden kopmuştu. İşi bittiğinde Ulrich'in bugünün bütün tezahürlerinde bulunan bu kopmuş varlıktan başka bir şey ifade etmediğini anlamıştı.

"Demek bu hoşuna gidiyor?" diye sordu Walter, acı verici bir şaşkınlıkla. "Ciddi olamazsın!"

Clarisse sürme peynirli ekmeğini çiğniyor, bu yüzden yalnızca gözleriyle gülümseyebiliyordu.

"Ah," dedi Walter, "eskiden belki biz de böyle düşünüyorduk. Ama burada görebileceğin şey bir ön safhadan başkası değil! Böyle bir insana insan denmez!"

Clarisse'in lokması bitmişti. "Kendisi de böyle söylüyor!" diye iddia etti.

"Neyi kendisi söylüyormuş?!"

"Ah, ne bileyim işte!? Bugün her şey bir çözülme hâlindeymiş. Ulrich, sadece kendisinin değil her şeyin bir yerlere saplanıp kaldığını söylüyor. Ama o senin kadar karamsar değil. Bir defasında bana uzun bir hikâye anlatmıştı: Bin kişinin varlığı parçalara ayrılacak olsa, bütün bu insanları oluşturan iki düzine nitelik, duygu, gelişim türü, inşa biçimi vesaireye rastlanırmış. Bizim bedenimiz parçalara ayrılsa, yalnızca su ve bu suyun üstünde yüzen birkaç düzine madde yığını bulunurmuş. Su bizim içimize de tıpkı ağaçlara yürüdüğü gibi yürür ve bulutları oluşturduğu gibi hayvan bedenlerini de oluştururmuş. Bence bu hoş bir şey. İnsan kendine bu konuda ne diyeceğini pek bilemiyor ama. Ne yapacağını da." Clarisse kıkırdadı. "Bunun üzerine ben de ona senin, izinde olduğun zaman balığa gidip günlerce su kenarında yattığını anlattım."

"Peki, sonra? Acaba o buna on dakika dayanabilir miydi? Ama *insanlar*," dedi Walter katı bir ses tonuyla, "bunu on binlerce yıl-

dır yapıyorlar, gözlerini göğe dikip yerin sıcaklığını hissediyorlar ve insan nasıl annesini parçalamazsa onlar da yeryüzünü parçalamıyorlar!"

Clarisse bir daha kıkırdayıverdi. "Ulrich diyor ki, o günden bu yana işler çok karışmış. Nasıl suda yüzebiliyorsak; bir ateş denizinde, elektrik fırtınasında, manyetik bir gökte ve sıcaklık bataklığında filan da öyle yüzüyormuşuz. Ama hiçbirini hissedemeden. Sonuçta da geriye yalnız formüller kalıyormuş. Bu formüllerin insanlar için ne anlama geldiğini tam ifade etmek de mümkün değilmiş; bütün mesele de buymuş zaten. Lisede öğrendiklerimi hatırlamıyorum gerçi ama sanırım şekilde bunlar doğru galiba. Ulrich diyor ki, bugün biri kalkıp da Aziz Fransis veya senin gibi kuşlara kardeşim diyecek olsa işini öyle hafife almamalı, bilâkis sobaya girmeyi, tramvayların elektrik hattından geçip yerin altına atlamayı veya atık su borularından kanalizasyona düşmeyi de göze almalıymış."

Walter, "Tabiî, tabiî!" diyerek lafını kesti. "Önce dört element birkaç düzine oluyordur, sonra da yalnızca ilişkiler ve süreçler üzerinde, bir süreçler ve formüller pasağında, bir şey mi, bir süreç mi, bir heyula mı yoksa Tanrı bilir ne olarak adlandırılacak bir durum mu olduğu belli olmayan bir şeyin üzerinde yüzüyoruzdur! O zaman artık bir güneşle bir kibrit arasında fark falan kalmaz, sindirim kanalının bir ucu olan ağızla bu kanalın öbür ucu arasında da! Aynı meselenin yüz farklı yönü, bu yönlerin yüz farklı ilişkisi vardır, her birine de farklı duygular bağlıdır. İnsan beyni eşyayı başarıyla bölmüş, eşya ise insan kalbini bölmüştür!"

Walter ayağa fırladı ancak masanın arkasından çıkmadı. "Clarisse!" dedi. "Ulrich senin için tehlike arz ediyor! Bak, Clarisse, bugün insanların hiçbir şeye sadelik, toprağa yakınlık ve sağlık kadar ihtiyacı yok –evet, tabiî, sen istediğini söyleyebilirsin burada– çocuklar için bile durum bu, zira insanı zemine sıkı sıkıya bağlayan şey çocuktur. Ulo'nun sana anlattıkları hep gayriinsanî şeyler. Seni temin ederim, eve geldiğim zaman seninle sadece kahve içecek, kuşları dinleyecek, biraz gezmeye gidecek, komşu-

larla iki kelam edecek ve günü sükûnetle sona erdirecek cesaret yalnızca bende var: İşte insan hayatı da budur!"

Bu tasavvurlardaki şefkat Walter'i Clarisse'e yavaş yavaş yakınlaştırdı fakat tıpkı babalık hislerinin yumuşak pes sesini uzaktan yükseltmesi gibi Clarisse aksileşti. Walter ona yaklaşırken yüzü duruldu ve bir savunma pozisyonu aldı.

Walter yanına varınca iyi bir köy sobası gibi sıcak bir yumuşaklık yaydı. Clarisse bu sıcaklığın içinde bir anlığına sendeledi. Sonra da dedi ki: "Yok bir şey, sevgilim!" Sofradan bir parça ekmek ve biraz peynir alıp Walter'i çabucak alnından öptü.

"Gece kelebekleri çıkmış mı, gidip bir bakayım."

"Ama Clarisse," diye rica etti Walter, "bu mevsimde kelebek mi kalır."

"Orasını hiç bilemezsin!"

Clarisse'ten geriye odada yalnız bir gülücük kaldı. Kadın, elindeki peynir ekmekle çimenlere koştu; ortalık güvenliydi, refakate ihtiyacı yoktu. Walter'in şefkati ateşten zamansız alınan sufle misali söndü. Derin bir iç geçirdi. Sonra duraksayarak tekrar piyanonun başına oturdu ve birkaç tuşa bastı. Niyeti bu olsun olmasın, bastığı tuşlardan Wagner operaları motiflerinden fanteziler çıktı ortaya; vaktiyle azamet zamanlarında kendine yasakladığı bu gelişigüzel kaynayan maddenin şırıltısıyla parmakları, ortaya çıkan ses tufanının içinde hışırdıyor ve gurulduyordu. Varsın bu ses uzaklardan duyulsun! Bu müziğin afyonuyla omuriliğini hissedemez oldu ve yazgısı hafifledi.

18

MOOSBRUGGER

O sıralarda kamuoyunu Moosbrugger vakası meşgul etmekteydi.

Moosbrugger dülgerdi, iri yapılı, geniş omuzlu, fazlalık yağları olmayan, başında kahverengi koyun postu gibi saçlara ve ürkütmeyen, kaba saba, güçlü ellere sahip biriydi. İyi niyetli kuvvet ve doğruluk iradesi yüzünden de okunuyordu, kuvveti gözle görülmese bile, otuz dört yaşındaki bu adamın bir parçası olan ve hem temkin hem gayret gerektiren bir işle, ağaçla uğraşmaktan kaynaklanan kaba, mert, kuru mesleği kokusundan tanınabilirdi.

Tanrı'nın tüm iyilik alâmetleriyle kutsadığı bu yüze ilk kez rastladığında insan olduğu yere mıhlanmış gibi kalırdı çünkü Moosbrugger'e çoğunlukla iki silahlı adlî kolluk kuvveti eşlik ederdi ve sıkı sıkıya bağlı ellerini önünde, sağlam ve çelikten bir zincire bağlı hâlde tutardı, zincirin ucu ise, refakatçilerinden birinin elinde olurdu.

Kendisine bakıldığını fark edince bakımsız saçlarla sakal ve bıyıkların çevrelediği geniş ve zararsız yüzüne bir gülümseme yayılırdı; üstünde açık gri pantolonuyla kısa, siyah bir ceket olurdu, bacaklarını açarak asker gibi dururdu ancak mahkeme salo-

nundaki muhabirleri en çok meşgul eden şey yüzündeki gülümsemeydi. Bu mahcup bir gülümseme de olabilirdi, kurnaz, alaycı, sinsi, acı dolu, delice, kana susamış ve tekinsiz bir gülümseme de. Ancak öyle görünüyordu ki muhabirler gülümsemesine tezatlı ifadeler bulmaya çalışıyorlar ve bu gülümsemede, adamın bütün o dürüst görünüşünün hiçbir detayında göremedikleri bir şeyi çaresizce arıyor görünüyorlardı.

Çünkü Moosbrugger bir kadını, en adisinden bir fahişeyi tüyler ürpertici bir biçimde öldürmüştü. Muhabirler maktulün gırtlaktan boyna uzanan bir boğaz yarası, göğsünde kalbi delen iki bıçak yarası, sırtının sol tarafında iki yara ve göğüslerinin de neredeyse elle tutulup kaldırılacak şekilde kesilmiş olduğunu anlatmışlardı; bundan duydukları tiksintiyi ifade etmişlerdi etmesine de karındaki otuz beş bıçak yarasını saymadan ve neredeyse göbekten kuyruksokumuna uzanan ve çok sayıda küçük kesiklerle sırttan yukarı devam eden kesikler olduğunu açıklamadan da durmuyorlardı, bir de boyunda boğulma izleri vardı. Kendileri de iyi niyetli insanlar olmalarına ve olup bitenleri teknik açıdan uzmanlıkla ve nefes kesen bir sürükleyicilikle tasvir etmelerine rağmen böylesi korkutucu bir hadiseyle Moosbrugger'in iyi niyetli çehresini bir türlü bağdaştıramıyorlardı. İyi bir muhabir günümüzde böylesi meselelerden fevkalade iyi anlardı ancak karşılarındaki kişinin bir akıl hastası olduğu gibi akla yatkın bir açıklama bile –çünkü Moosbrugger benzer suçlardan defalarca tımarhanede yatmıştı– muhabirlerin pek işine yaramıyordu; sanki hâlâ, onun kötü bir adam olma ihtimalini bir kenara bırakıp olayı kendi dünyalarından ayırıp hastaların dünyasına bırakmaya karşı direniyorlardı, oysa Moosbrugger'in sağlıklı olduğunu ilan eden psikiyatrlar da cezaî ehliyetinin olmadığını öne sürenler de bu konuda uyuşuyorlardı. Daha Moosbrugger'in hastalıklı taşkınlıkları pek ortaya çıkmamışken, gazetelerin sansasyon hırsını ayıplayan binlerce insanın bu taşkınlıkları "nihayet ilginç bir şey çıktı" şeklinde görmeleri gibi bir garabet de yaşandı; bu garabet hem aceleci memurlar, hem on dört yaşındaki oğlanlar hem de geçim endişesinden muzdarip ev hanımları cephesinde yaşanıyordu. Gerçi böyle bir ucubenin dünyaya gelmiş olmasına burun

kıvırıyorlar ama onunla içten içe kendi hayat gailelerinden daha çok meşgul oluyorlardı. Hatta o günlerde kendi hâlinde bir daire başkanının veya bir banka genel müdürünün tam uyuyacağı sırada uykulu karısına, "Ben Moosbrugger olsam ne yapardın?.." demiş olması bile mümkündür.

Gözleri, kelepçelerin üstündeki ilahî masumiyet alâmetiyle dolu bu yüze ilişince Ulrich hızla arkasını dönmüş, yakındaki eyalet mahkemesinin nöbetçi askerine birkaç sigara ikram etmiş ve biraz önce kapıdan çıkmış olan konvoyu sormuştu; bunun üzerine şunları öğrendi: Böyle şeyler herhâlde eskiden olurdu – zira olaylar böyle nakledilirdi, hani Ulrich de neredeyse kendi bile buna inanacaktı ama çağdaş hakikat şuydu ki Ulrich bütün bunları sadece gazetede okumuştu. Onun Moosbrugger'le şahsen tanışmasına daha çok vardı, Moosbrugger'i önceden bizzat görmeyi ise yalnızca bir defa, bir duruşma sırasında başarabildi. Sıradışı bir hadiseyi gazeteden öğrenme ihtimali, o hadisenin başınıza gelme ihtimalinden çok daha yüksektir; diğer bir deyişle bugün daha esaslı şeyler manen, önemsiz şeylerse maddeten vuku bulmaktadır.

Ulrich'in de bu yoldan Moosbrugger'in hikâyesi hakkında öğrendikleri aşağı yukarı şöyleydi:

Moosbrugger'in çocukluğu fakirlik içinde geçti, köy yolu bile bulunmayacak kadar küçük bir beldede çobanlık yapıyordu, tam bir zavallıydı, bir kez bile bir kızla konuşmamıştı. Kızlara bakmakla yetinirdi; çıraklık yıllarında ve sonrasında yollara düştüğü vakitlerde de durum değişmemişti. Ekmek ve su kadar ihtiyaç duyulan bir şeye ancak bakmakla yetinmek. Bunun ne demek olduğunu bir düşünün yeter. Bir yerden sonra, istemeseniz de onu arzularsınız. Kız önünüzden geçer, etekleri baldırlarının etrafında uçuşur. Bir çite tırmanır, bacakları dizlerine kadar açılır. Gözlerine bakarsınız, kapalı birer kutudurlar. Güldüğünü duyar, hemen o yöne döner ve daha demin bir farenin kaçtığı yerdeki bir delik kadar yusyuvarlak bir yüze bakarsınız.

Demek ki Moosbrugger'in daha ilk kadın cinayetinden sonra, suçu, gece gündüz yanına uğrayan ve kendisini takip eden ha-

yaletlere atması anlaşılır bir şeydir. Bu hayaletler Moosbrugger'i uyuduğu yatağından atıyor, çalıştığı sırada ona rahat vermiyorlardı; sonra Moosbrugger bunların gece gündüz birbirleriyle konuşup tartıştıklarını duydu. Akıl hastası değildi, kendisi hakkında böyle konuşulmasına katlanamıyordu, o kadar; elbette kendisi de durumu bazen hayaletlerle konuştuğu hatıralarına bağlıyor veya hapishanelerde kulağına çalınan rol kesme tavsiyelerine uyuyordu ama bunu yapacak malzemesi daima hazırdı ama pek dikkat edilmediğinde, biraz silik kalıyorlardı işte.

Seyahatlerinde de böyle olmuştu. Dülgerler kışın kolay kolay iş bulamazlar, Moosbrugger de çokluk haftalarca sokakta kalıyordu. Düşünsenize, günlerce yürümüş, bir yere ulaşmış ancak yatacak yer bulamıyor. Gece geç vakitlere kadar yürümeye devam etmesi gerekiyor. Moosbrugger, bir öğün yemeğe bile parası olmadığından, gözleri kayana ve vücudu kendinden geçene kadar içki içer. Sıcak çorbaları olsa da kısmen içlerinde haşerat kaynamasından kısmen de incitici külfetlerinden ötürü "evsizler yurdundan" kalacak yer istemeye de gönülsüzdür; birkaç kuruş dilenip bir çiftçinin samanlarının arasına kıvrılmayı yeğler. Elbette ona sormadan, çünkü uzun uzadıya dil döküp üstüne bir de hakaret işitmenin ne âlemi vardır. Sabah olunca şüphesiz çoğu zaman kavga çıkar; saldırı, serserilik ve dilencilik ihbarları yapılır ve en sonunda sabıkası giderek şişer, sanki Moosbrugger'i bütün bu bilgilerle tanımak mümkünmüşçesine her yeni hâkim de sabıkasını matah bir şey gibi açar.

Günlerce, haftalarca doğru düzgün yıkanamamak ne demektir, kim düşünür. İnsanın derisi öyle katılaşır ki ince hareketler yapmak isteseniz de ancak kaba hareketlere izin verir, böyle kalın bir kabuğun altındaysa canlı ruh kaskatı kesilir. Akıl muhtemelen bundan pek etkilenmez, gereken şeyler gayet aklı başında bir biçimde yapılır; akıl, ayaklar altında ezilmiş solucanlar veya çekirgelerle dolu, devasa ve seyyar bir deniz fenerindeki küçük bir ışık misali yanacaktır ama içindeki şahsî her şey çiğnenmiştir, hareket hâlindeki tek şey mayalanan organik maddedir. Seyahat hâlindeki Moosbrugger'in köylerden veya tenha sokaklardan

geçerken yoluna koca koca kadın kafileleri çıkmıştır. Önce biri, yarım saat sonra da bir başka kadın gelmiştir ama bu kadar uzun aralıklarla gelseler ve birbirleriyle hiç alâkaları olmasa bile, bütüne bakıldığında bunlar bir tür kafiledirler. Köy köy gezmişler veya az önce evin önüne bakmışlardır, katı ve yılankavi bir hatla kalçaları sarmalayan ceketler veya kalın çuhalar giymişlerdir, sıcak odalara girmişler veya çocuklarını önlerine katıp gitmişlerdir yahut sokakta karga kovalarcasına taş atabileceğiniz kadar yalnızlardır. Moosbrugger şehvet yüzünden adam öldüren biri olamayacağını, çünkü bu kadınlara karşı daima tiksinti duyduğunu iddia etti, bu da çok ihtimaldışı değildir, çünkü içinde şişman ve sarışın bir kanaryanın sağa sola sıçradığı bir kafesin karşısında oturan veya bir fareye vuran, onu serbest bırakan, sonra tekrar vuran, bunları da sırf onu kaçarken görmek için yapan bir kediyi bile anlamaya çalışan insanlarız; ya sadece mahsustan ısırarak, yuvarlanan bir tekerin peşinden koşan, insanın can dostu köpekler? Canlı, hareketli, kendi hâlinde yuvarlanan veya hızla yer değiştiren bir şeyle kurulan ilişkide, varlığından memnuniyet duyan hemcinsine karşı gizli bir tiksinti söz konusudur. Ya kadın bağırınca ne yapmak gerekir? Ya aklınızı başınıza devşirirsiniz ya da bunu yapamazsanız kadının yüzünü yere bastırır, ağzına toprak tıkarsınız.

Moosbrugger hepi topu bir dülger çırağıydı, yapayalnız biriydi ve çalıştığı her yerde etrafındakilerle iyi anlaşsa da arkadaşı yoktu. En güçlü dürtü, onun varlığını zaman zaman ürpertici şekilde dışa dönük kılıyordu ama belki de, seri katil veya tiyatro kundakçısı yahut büyük bir anarşist gibi bir meslek edinmek konusunda tek eksiği sahiden de eğitim ve fırsattı, çünkü Moosbrugger, gizli cemiyetlerde bir araya gelen anarşistlere onları küçümseyerek sahtekâr diyordu. Hasta olduğu besbelliydi ama görünürde, davranışlarının sebebi onu diğer insanlardan ayıran hastalıklı tabiatı olsa da, bu ona benliğine dair daha güçlü ve yüce bir hismiş gibi geliyordu. Tüm hayatı buna zorla geçerlilik kazandırmaya yönelik, gülmekten ve korkmaktan âciz bir mücadeleydi. Daha küçükken patronlarından biri ona dayak atmak istediğinde adamın parmaklarını kırmıştı. Bir başkasının elin-

den de parasını çalarak kaçmıştı; dediğine göre kaçınılmaz olan adaletin tecelli etmesi için yapmıştı bunu. Hiçbir yerde çok uzun süre tutunamıyordu; pek konuşmadan, dostane sakinliğini koruyarak ve devasa omuzlarını kullanarak çalışmasıyla, başlarda hep olduğu gibi, insanlarla arasındaki mesafeyi koruyabildiği sürece bir yere gitmiyordu ancak çevresindekiler artık onu tanımışçasına samimi ve saygısızca davranmaya başladılar mı, Moosbrugger pılını pırtını topluyordu, çünkü o zamanlarda içini, sanki derisi bedeninden kayıp gidecekmiş gibi tekinsiz bir his kaplıyordu. Bir defasında çekip gitmekte gecikmişti; o sıra bir inşaattaki dört duvarcı, üstünlüklerini hissettirmek adına onu iskelenin tepesinden aşağı ittirmek için kafa kafaya vermişlerdi; Moosbrugger adamlar daha çok uzaktayken kıkırdayarak kendisine yanaştıklarını sezmiş ve o acı kuvvetiyle bir anda üzerlerine çöreklenip birini iki merdiven aşağı atmış, diğer ikisinin de kollarındaki bütün sinirleri lime lime etmişti. Söylediğine göre bunun için ceza yemesi de kanına dokunmuş ve Moosbrugger ülkeden göç etmişti. Türkiye'ye gidip geri döndü, zira bütün dünya ona karşı bir olmuştu; bu komploya ne büyü ne iyilik işlerdi.

Moosbrugger bazı lafları tımarhanelerde ve hapishanelerde canla başla ezberlemişti; hükümran kimselere kaderi üzerinde "hüküm verme" hakkını bahşedenin lisan bilmek olduğunu anladığından beridir en uygunsuz yerlerde cümlelerine eklediği Fransızca ve Latince kırıntılarıydı hepsi. Aynı sebepten duruşmalarda da kelimelerini özenle seçerek yüksek Almanca konuşmaya uğraşıyor, mesela, "bu, vahşiliğime esas teşkil edecektir" veya "o kadını, bu cins kadınlar hakkındaki fikirlerimden çok daha fena tasavvur etmiştim" gibi şeyler söylüyordu ama bunun bile beklediği etkiyi göstermediğini fark edince büyük bir aktörmüşçesine rollere bürünüyor ve alay edercesine konuşarak, şayet işçileri ve cahil halkı sömüren berbat Yahudilerden hediye bekleyecek olsa sosyal demokratların her an kendisini kurtarmasına izin verebilecekleri "teorik bir anarşist" ilan ediyordu kendisini. İşte Moosbrugger bile böylece "ilim" sahibi oluyordu, hâkimlerindeki okumuşluk kibrinin cevap veremeyeceği bir alandı bu.

Bu durum ona çoğunlukla "kaydadeğer zekâdan" ötürü mahkeme salonlarında sansüre, duruşmalar esnasında şeref duyduğu bir dikkate ve daha katı cezalar almasına neden olsa da esasında gururu okşandığı için bu duruşmaları ömrünün en şerefli zamanları olarak görüyordu. Bu yüzden de kimseden, karmaşık varlığını sıradan bir meseleymiş gibi birkaç yabancı kelimeyle tanımlayabileceklerini zanneden psikiyatrlardan nefret ettiği kadar şiddetle nefret etmiyordu. Bu tip vakalarda hep olduğu gibi bunda da yetkili hukukî tasavvur dünyasının baskısıyla aklî durumu hakkında tıbbî raporlar ortalarda kol geziyor, Moosbrugger ise kamuya açık duruşmada psikiyatrlar karşısındaki üstünlüğünü ispatlamak ve şişirilmiş birer ahmak ve sahtekâr olan psikiyatrların maskelerini düşürmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu, çünkü bu psikiyatrlar çok cahildiler ve şayet kendisi rol yapıyorsa o zaman onu cezaevine göndermek yerine, ait olduğu yere, yani tımarhaneye tıkmalıydılar. Zira Moosbrugger yaptıklarını inkâr etmiyor, bunların büyük bir hayat anlayışının talihsiz vakaları olarak görülmesini istiyordu. Kıkırdayıp duran kadınlar ona karşı âdeta bir olmuşlardı; hepsinin peşlerinde satıcıları vardı, ciddi bir adamın doğru sözlerini ise hakaret saymasalar bile pek dikkate de almıyorlardı. Moosbrugger tahrike kapılmamak için elinden geldiğince onların yoluna çıkmıyordu ama bu her zaman mümkün olmuyordu. Bazı günler oluyor, bir erkek olarak büsbütün sersemliyor ve huzursuzluktan eli ayağı terlediği için hiçbir işe girişemiyordu. O vakit pes edilecek olsa şuna emin olunuz ki çok sapa bir yerdeyken daha ilk adımda başkalarının gönderdiği bir keşif kolu misali iki ayaklı bir zehirle, erkeklerle gizliden gizliye alay eden sahtekâr bir kadınla yolunuz kesişebiliyordu; bu kadın erkeği zayıflatır, ona fena roller keser ve belki de hepten vicdansız davranıp daha kötü şeyler de yapardı.

Böylelikle lakayt lakayt içki içerek geçirilmiş ve iç huzursuzluğunu dindirmek üzere gürültü patırtı çıkarılmış bir gecenin daha sonu gelmişti. İnsan sarhoş değilken de dünya tekinsiz bir yer olabilir. Sokakların duvarları, arkalarında sahneye çıkmak için anahtar kelimeyi bekleyen bir şeyin bulunduğu kulisler misali sallanır. Şehrin, insanın ay ışığıyla aydınlanan, ferah, kenar

kesimleri daha sakindir. Moosbrugger de bir kavis çizerek evin yolunu bulmak için buraya geri dönmek zorunda kaldı o gece, demir köprünün yanında da o genç kadın ona laf attı. Aşağı taraftaki çayırlıklarda kendilerini erkeklere pazarlayan kadınlardan biri, yersiz yurtsuz, evinden kaçmış bir hizmetçi kız, başörtüsünün altından yalnızca iki tane fındık kadar ancak çekici gözün görüldüğü minyon bir tipti. Moosbrugger onu başından savuşturup yürüyüşünü hızlandırdı; ancak kadın kendisini evine alması için ona yalvardı. Moosbrugger yürüdü; önce dümdüz, sonra köşeyi dönerek ilerledi, nihayetinde çaresizce sağa sola gitti; adımlarını genişletince bu kez kadın da yanından koşturmaya başladı; Moosbrugger durunca o da gölgesi gibi yanında durdu. Moosbrugger onu arkasından sürüklüyordu âdeta. Sonra onu savuşturmak için bir hamle daha yaptı; arkasını döndü ve iki kez kadının yüzüne tükürdü. Ama işe yaramadı; kadının aldırış ettiği yoktu.

Bütün bunlar en dar yerinden geçmek zorunda kaldıkları birkaç saatlik bir yürüyüş yolu olan parkta vuku buldu. Moosbrugger önce yakınlarda genç kadını kollayan birinin olması gerektiğine kanaat getirdi; aksi takdirde kadın istemediği hâlde onu takip edecek cesareti nereden bulurdu ki? Moosbrugger cebindeki bıçağa davrandı, çünkü birileri onunla alay etmek niyetindeydi; belki de üzerine çullanmak istiyorlardı, zira kadınların arkasında daima, insanla dalga geçen bir başka adam olurdu. Hem bu kadın da zaten gözüne kılık değiştirmiş bir adam gibi görünmemiş miydi? Gölgelerin hareket ettiğini gördü, çıtırtılar duydu, peşindeki genç kadın da uzaklardan çınlayan bir saat gibi biraz zaman geçince ricasını tekrarlıyordu ancak Moosbrugger'in devasa gücünün ensesine çökebileceği hiçbir şey yoktu ortalıkta, Moosbrugger bu tekinsiz sakinlikten korkmaya başladı.

Henüz çok karanlık olan ilk sokağa vardıklarında Moosbrugger'in alnı ter içinde kalmıştı, titriyordu. Sağına soluna bakmadan hâlâ kepenk indirmemiş olan bir kahvehaneye girdi. Koyu bir kahve, üç tane de brendi devirdi, bütün bunlarla ancak aşağı yukarı bir çeyrek saat kadar sükûnet bulabildi ama hesabı ödeyince, ya kadın dışarıda beklemişse ne yaparım düşüncesi peyda

oldu yine. Bazı düşünceler vardır, sicim gibidir ve bitmek bilmeyen düğümlerle kollara bacaklara dolanır. Moosbrugger karanlık caddede bir iki adım ancak atmıştı ki genç kadının yine yanı başında olduğunu hissetti. Kadın alçakgönüllülüğü hepten bırakmış, küstah ve kendinden emin bir tavır takınmıştı; artık ricada da bulunmuyor, sadece susuyordu. Bunun üzerine Moosbrugger kadından asla kurtulamayacağını, çünkü onu peşinden sürükleyenin kendisi olduğunu anladı. Boğazına iğrenç bir şey oturdu. Yürüyordu, biraz arkasındaki kişi yine kendisiydi. Tıpkı dinî törenlerde daima rastladığı gibi bir şeydi bu. Bir defasında bacağına saplanan büyük bir kıymığı sırf doktoru bekleyecek sabrı olmadığından kendisi çıkarmıştı; şu anda da bıçağını tıpkı o zamanki kadar net hissediyordu, uzun ve sert bıçak cebinde duruyordu.

Ama Moosbrugger bu kez âdeta ahlâkının gösterdiği insanüstü bir çabayla başka bir çare buldu. Yolun uzandığı tahta perdenin ardında bir egzersiz alanı vardı: orada kimseye görünmezdi, Moosbrugger de oraya döndü. Dar binanın içinde yere yattı ve başını en karanlık köşeye çekti; yumuşak, lanetli, ikinci benliği de yanına uzandı. Moosbrugger birazdan uyuyacakmış gibi yaptı, sonrasında oradan usulca kaçabilecekti. Ama ayakları önde, sessizce dışarı sürünürken o şey tekrar belirdi ve kollarını onun boynuna doladı. O an onun veya kendi cebinde hissettiği sert şeyi derhal hızla dışarı çıkardı. Makas mıydı yoksa bıçak mıydı, tam bilmiyordu; sapladı. Kadın o an bunun yalnızca makas olduğunu iddia etmişti ama aslında bıçaktı. Kadın kafa üstü kulübeye düştü; Moosbrugger onu bir parça dışarı, yumuşak toprağa doğru sürükledi ve ondan tam anlamıyla kurtulana kadar bıçağı defalarca sapladı. Sonra belki bir çeyrek saat daha yanında dikilip onu seyretti, gece tekrar sakinleşmiş, son derece pürüzsüz bir hâl almıştı. Kadın artık hiçbir adama hakaret edemez, hiçbirine askıntı olamazdı. Moosbrugger son olarak cesedi caddenin öte yanına taşıyıp, iddiasına göre daha kolay bulunup gömülebilsin diye bir çalılığın önüne bıraktı, çünkü artık kadının elinden bir şey gelmezdi.

Moosbrugger duruşmada avukatına akla hayale gelmeyecek zorluklar çıkardı. Sandalyesine yayılmış, seyirci gibi oturuyor, savcı halk için teşkil ettiği tehlikeye dair kendisine layık olduğunu düşündüğü bir şeyler sununca, "Bravo!" diye bağırıyor, Moosbrugger'de asla suça ehil olmayacak bir şeyler fark etmediklerini açıklayan şahitlere övgüler diziyordu. Duruşmayı idare eden hâkim onu zaman zaman, "Siz ne maskara bir adammışsınız," diye pohpohluyor, davalının ortaya koyduğu halkaları özenle birleştiriyordu. Sonra Moosbrugger bir anlığına arenada kışkırtılmış bir boğa gibi duruyor, gözleriyle etrafı tarıyor ve sıralarda oturanların yüzlerinde, anlayamadığı bir şeyi, işlediği suça biraz daha battığını fark ediyordu.

Savunmasının temelinde gölgelerin arasından çıkarılabilen bir plan olduğunun anlaşılması Ulrich'i bir hayli cezbetti. Moosbrugger ne öldürme niyetiyle yola koyulmuştu ne de vakarına bakılırsa hasta biriydi; bu vakada zevkten değil, ancak tiksinti ve küçümsemeden bahsedilebilirdi; demek ki yaptığı şey taammüden cinayetti; onu buna sevk edense bir kadının, kendi ifadesiyle, "bir kadın bozuntusunun" şüpheli davranışları olmuştu. Dedikleri doğru anlaşılınca Moosbrugger, cinayetinin siyasî bir suç olarak görülmesini istiyor, bazen de asla kendi adına değil, aksine bu hukuk yapısı için mücadele ettiği izlenimini uyandırıyordu. Hâkimin buna karşı uyguladığı taktik, her şeyde yalnızca, sorumluluktan kaçmak isteyen bir katilin beceriksiz ve hilekâr çabalarını gördüklerinde uyguladıkları sıradan taktikti: "Neden kanlı ellerinizi yıkadınız? – Bıçağı neden attınız? – Suçu işledikten sonra neden temiz çamaşır ve kıyafetler giyindiniz? – Pazar diye mi? Kanlı oldukları için değil mi? – Neden eğlenmeye gittiniz? Demek yaptığınız şey sizi bunu yapmaktan alıkoymadı? Peki, hiç pişmanlık duydunuz mu?" Moosbrugger'in böylesi anlarda, anlayışsızlıkla örülmüş bu ağın düğümlerini çözmesini engelleyen eksik eğitiminden yakındığı derin mahrumiyetini Ulrich iyi anlıyordu ama hâkimin lisanında cezalandırıcı bir vurguyla bu durum, "Suçu daima başkalarına atmayı iyi biliyorsunuz!" şeklini alıyordu. Hâkim, ne var ne yok her şeyi, polis raporlarından ve serserilikten dem vurarak tek bir eylemle özetliyor ve Moosbrug-

ger'i suçlu gösteriyordu; hâlbuki Moosbrugger için durum birbiriyle alâkası olmayan, her biri Moosbrugger'in dışında, dünyanın herhangi bir yerinde bulunup başka başka vesileleri olan münferit olaylardan ibaretti. Hâkimin gözündeyse Moosbrugger'in yaptıkları esas niyetinin ürünüydü, kendi gözündeyse oradan geçen kuşlar misali gelip onu bulan hadiselerdi hepsi. Hâkime göre Moosbrugger özel bir vakıaydı; kendisine göreyse o bir âlemdi ve bir âlem hakkında ikna edici bir şeyler söylemek daima çok zor olmuştur. Bunlar birbiriyle mücadele hâlindeki iki taktik, iki bütünlük ve iki tutarlılıktı ama Moosbrugger'in bulunduğu konum daha uygunsuzdu, zira onun tuhaf gizli sebeplerini, ondan daha akıllı birisi de gelse düzgünce ifade edemezdi. Bu sebepler doğrudan hayatındaki karmaşık yalnızlıktan doğuyor ve diğer bütün hayatlar yüzlerce kez var olurken –hem bu hayatları sürenler hem de onları teyit eden diğer herkes tarafından da aynı şekilde görüldüğünde– Moosbrugger'in gerçek hayatı yalnızca onun gözünde gerçekten vardı. Bu, durmadan şekli bozulan ve suret değiştiren bir esintiydi. Hiç şüphesiz Moosbrugger, hâkimlerine onların hayatları da özleri itibariyle farklı mı, diye sorabilirdi. Ama böyle bir şeyi hiç düşünmüyordu. Peşi sıra o kadar tabiî şekilde duran her şey, yargı karşısında Moosbrugger'in içinde anlamsızca yan yana duruyor ve Moosbrugger büyük çabalarla bu meseleye, hiçbir bakımdan zarif hasımlarının vakarının gerisinde kalmayacak bir anlam kazandırmaya uğraşıyordu. Hâkim onu bu çabasında desteklemeye ve Moosbrugger'i en korkunç sonuçların eline teslim edecek olsalar bile ona bazı kavramları açmaya uğraşırken handiyse iyi niyetli görünüyordu.

Bir gölgenin duvarla mücadelesiydi bu ve Moosbrugger'in gölgesi, iş bitince dehşet verici bir biçimde titremeye başladı. Bu son duruşmaya Ulrich de katılmıştı. Hâkim sanığın eylemlerinden sorumlu olduğuna dair psikiyatrların bulgularını okuyunca Moosbrugger ayağa kalkıp şunları söyledi: "Karardan memnunum ve amacıma ulaştım." Diğerlerinin buna cevabıysa, gözlerindeki alaycı ve inanmaz ifadelerdi. Moosbrugger bunun üzerine öfkeyle ilave etti: "Bu kamu davasını açtıran kişi ben olduğuma göre sunulan delillere de razıyım!" Tam anlamıyla bir katılık ve

ceza kesme abidesine dönen hâkim, mahkemenin onun rıza ve memnuniyetini önemsemediğini belirterek Moosbrugger'i azarladı. Sonrasında tam da Moosbrugger'in bütün duruşma boyunca salondakileri eğlendirerek anlattığı saçmalık artık ciddi ciddi cevaplandırılmak zorundaymışçasına idam hükmünü okudu. Moosbrugger korkuyormuş gibi görünmemek için hiçbir şey demedi. Sonra duruşma bitti, artık iş işten geçmişti. Ama Moosbrugger'in aklı gidip geliyordu; bu anlayışsız insanların kibrinden ötürü kendinden geçerek ayak sürüdü; adlî kolluğun dışarı çıkardığı adam arkasını döndü, söyleyecek birkaç kelime bulmak için çırpınıyor, ellerini yukarı kaldırıp başındaki bekçilerin itip kakışlarını savuşturacak şekilde bağırıyordu: "Bir deliyi mahkûm ettiğinizi itiraf etmem gerekse de durumdan memnunum!"

Tutarsızlıktı bu; Ulrich nefesini tutmuş öylece oturuyordu. Bu açıkça bir delilikti, delilik olduğu kadar da bariz biçimde varlığımıza dair öz unsurlarımızın çarpıkça bir araya getirilmiş haliydi. Paramparça ve kapkaranlık bir varoluştu bu ama bir şekilde Ulrich'in aklına şu geldi: Şayet insanlık bir bütün olarak aynı rüyayı görebilecek olsa, ortaya Moosbrugger çıkardı. Ulrich ancak, Moosbrugger'in nankör bir tavırla duruşma sırasında yakıştırdığı ifadeyle "avukat denen bu sefil budala" bilmem hangi detaylardan ötürü hükümsüzlük şikâyetinde bulunacağını söyleyince kendine gelebildi.

19

MEKTUPLA İKAZ EDİLME VE NİTELİK KAZANMA FIRSATI. İKİ TAHTA ÇIKMA OLAYININ REKABETİ

Zaman işte böyle geçerken Ulrich'e babasından bir mektup geldi.

"Sevgili oğlum! Senden gelen nadir haberlerden kariyerinde azıcık ilerleme kaydettiğin veya kaydetme hazırlığında olduğun sonucunu çıkarma imkânı olmaksızın yine aylar geçti.

"Son yıllarda takdir ettiğim birçok yerden başarılarının övüldüğünü ve bu başarılardan ötürü sana ümit vaat eden bir gelecek sözü verildiğini duyma memnuniyeti bana nasip oldu. Benden olmamakla birlikte sana miras kalan bir eğilim olarak bir görev seni cezbettiğinde ilk adımları fırtına gibi atıp da kendine ve ümitlerini sana bağlamış kişilere borçlu olduğun şeyleri âdeta bütünüyle unutman bir yandan, verdiğin haberlerden bundan sonraki hayatına yönelik bir plana dair ufak bir ize dahi rastlayamamış olmam durumu diğer yandan, beni büyük endişelere sürüklüyor.

"Başka erkeklerin hayatta çoktan sağlam bir yer edindikleri yaşta olmaman bir yana ecel her an kapımı çalabilir; sana ve kız kardeşine eşit pay edeceğim servet gerçi küçük olmayacak ama

bugünün şartlarında sana toplumda bir yer edinme teminatı verecek kadar da büyük olmayacak, kısacası hayattaki yerini artık bizzat edinmek zorundasın. Doktoranı bitirmenden beridir farklı farklı alanlara yayılan ve alışık olduğun şekliyle belki gözünde çokça büyüttüğün planlardan bahsedip dursan da öğretim alanında görev yapmanın sana sağlayacağı tatminden veya planların dâhilinde herhangi bir üniversiteyle irtibata geçtiğinden de, ilgili kesimlerle temas kurduğundan da hiç bahsetmemiş olmandır ki beni bazen büyük kaygılara boğmaktadır. Kırk yedi yıl önce, senin de bildiğin ve hâlihazırda on ikinci baskısı yayımlanmış olan 'Samuel Pufendorf'un İsnat Öğretisi ve Modern Hukuk' adlı eserimde, gerçek ilişkileri gün yüzüne çıkararak eski ceza hukuku ekolünün bu konudaki peşin hükümlerini kıran ilk kişi olmam vasfıyla, bilimdeki bağımsızlığı hakir görmek istediğim gibi bir şüpheyle asla karşılaşmak istemem; bununla birlikte çalışkanlıkla geçmiş bir ömrün tecrübelerine dayanarak, insanın kendi başına hareket etmesini ve ferdî çalışmalarına dayanak sağlayarak bunları verimli, teşvik edici bir bağlama ulaştıran bilim ile toplum ilişkilerini ihmal etmesini de takdirle karşılamam pek mümkün değildir.

"Bu yüzden en yakın zamanda senden haber almayı ve gelişimin için katlandığım külfetlerin, memleketine döndükten sonra böyle bağlantılar kurman ve bu bağlantıları artık ihmal etmemen suretiyle ödüllendirilmesini ümit etmekteyim. Bu anlamda hem kadim ve hakiki bir dostum hem de hamim olan eski maliye dairesi başkanı ve saray mareşalliği makamında bulunan imparatorluk aile mahkemelerinin şu anki başkanı, Ekselansları Kont Stallburg'a yazıp ondan önümüzdeki günlerde kendisine arz edeceğin ricanı, hayırhahlık gösterip kabul buyurmasını rica ettim. Bu kıymetli dost, bana derhal cevap yazmak yüceliğini gösterdi, talihin varmış ki kendisi seni yalnızca ağırlamakla kalmayacak; kariyerinden bahsedince hayli ilgili davrandı. Böylelikle, gücüm ve takdirim yettiğince ve senin de hem ekselanslarının gözüne girmen hem de yetkili akademik mecraların, hakkındaki görüşlerini sağlamlaştırmayı becermen şartıyla istikbalin sağlama alınmış olacak.

"Meseleyi öğrenir öğrenmez ekselanslarına arz etmekten hoşnut olacağın ricaya gelince, bu ricanın içeriği şöyledir:

"1918 yılında, Almanya'da, altıncı ayın on beşine rastlayan günlerde, İmparator II. Wilhelm'in hükümetinin otuzuncu yılı dolacak ve bu yıldönümünde Almanya'nın gücünü ve büyüklüğünü cümle âlemin hafızasına kazıyacak kutlamalar yapılacaktır; o güne daha yıllar olmasına rağmen, güvenilir kaynaklardan alınan bilgilere göre, daha şimdiden, elbette şu an için tamamen gayrıresmî bir bilgi olmakla birlikte, kutlamanın hazırlıklarına başlanmıştır. İmdi, sen de biliyorsun ki aynı yıl, bizim heybetli imparatorumuz da tahta çıkışının yetmişinci yılını kutlayacak; bu tarih Aralık ayının ikisine denk geliyor. Kendi vatanımızla alâkalı bütün meselelerde biz Avusturyalıların sahip olduğu tevazuyla şunu söylemem gerekir ki bir Königgrätz yenilgisi daha yaşamamızdan, yani Almanların etkileme üzerine kurulu metotlarıyla, söz konusu yenilgide biz daha şaşırtma yapmayı dahi akledemeden onların çakmaklı tüfekle bizi alt etmelerinden endişe edilmektedir.

"Bereket versin ki az evvel ifade ettiğim endişelere sağlam bağlantıları olan bazı başka vatansever şahsiyetler de kapılmışlar; sana şu kadarını söyleyeyim, bu endişenin gerçekleşmesini engellemek, rahmet ve zahmet dolu bir yetmişinci yıldönümünün otuzluk bir yıldönümü karşısındaki tüm ağırlığını ortaya çıkarmak için Viyana'da bir faaliyete başlandı. Dokuzuncu ayın ikisi hiçbir surette altıncı ayın on beşinin önüne alınamayacağı için 1918 yılının tamamını barışçıl imparatorumuzun yıldönümü kutlamasına ayırmak gibi iyi bir fikir bulundu. Fakat benim konu hakkındaki bilgim ancak, üyesi bulunduğum heyetlerin bu teşebbüsle alâkalı yaptıkları yorumlar kadardır, hazırlık komitesinde senin için gençliğinin şanına yaraşır bir pozisyon ayarlayan Kont Stallburg'un yanına gittiğinde ayrıntıları bizzat öğrenirsin.

"Hariciye Nezareti ve İmparatorluk Sarayı Şube Müdürü Tuzzi'nin ailesiyle artık, şimdiye dek kurduğun ve benim için utanç kaynağı olan şekliyle bir irtibat kurmamanı, senin de bildiğin gibi müteveffa biraderimin karısının kuzeninin kızı ve dolayısıyla senin de kuzinin olan, Tuzzi'nin karısına derhal bir nezaket

ziyaretinde bulunmanı da keza tavsiye ederim, çünkü bana söylendiğine göre kendisi, az evvel bahsettiğim projede fevkalade bir mevkii işgal etmekteymiş ve kıymetli dostum Kont Stallburg da yapacağın ziyaretten kendisine bahsetme âlicenaplığını göstermiş, dolayısıyla ziyarete gitmeyi bir an dahi geciktirmemen lazımdır.

"Benim söyleyebileceklerim bu kadar; sözünü ettiğim kitabımın yeni baskısı üzerindeki çalışmalar, konferanslar haricindeki tüm vaktimi ve ihtiyarlıkta insanın çalışma gücü namına neyi kalıyorsa hepsini alıyor. Zamanı iyi değerlendirmek lazım, zira vaktimiz çok kısa.

"Kızkardeşin hakkında tek duyduğum şey, sıhhatinin yerinde olduğudur; kaderine razı olduğunu ve kendini mutlu hissettiğini asla itiraf etmeyecek olsa da kocası çalışkan ve akıllı bir adam."

Seni seven ve hayır dualar eden baban.

İKİNCİ KISIM

BÖYLE ŞEYLER OLUR

20

GERÇEKLİĞİN TEMÂSI. ULRICH NİTELİKSİZLİĞİNE BAKMADAN, GİRİŞKEN VE TUTKULU DAVRANIR

Ulrich'in Kont Stallburg'a bir nezaket ziyareti yapmaya gerçekten karar vermesinin çeşitli sebeplerinden biri de meraklanmış olmasıydı.

Kont Stallburg, İmparatorluk ve Kraliyet Sarayı Hofburg'da vazifeliydi, Kakanya'nın imparator ve kralı ise efsanevi, ihtiyar bir beyefendiydi. Kral olduğu günden bu yana hakkında çok sayıda kitap yazıldı, neler yaptığı, neleri engellediği veya yapmadığı da çok iyi bilinmekteydi ama o sıralarda, Kakanya'nın ve bizzat kendi ömrünün son on yılında, bilim ve sanat dallarının kaynağına aşina olan gençlerin bazen, acaba bu kişi sahiden var mı, diye şüpheye düştükleri oluyordu. İnsanların gördüğü imparator resimlerinin sayısı neredeyse topraklarındaki nüfus kadar çoktu; doğum gününde Kurtarıcı'nın doğum günündeki kadar yenilir içilirdi; dağlarda ateşler yakılır ve milyonlarca insan hep bir ağızdan onu baba gibi sevdiklerini haykırırdı; en nihayetinde onun şerefine söylenen bir şarkı da, şiir sanatı ve musiki namına her Kakanyalının bir mısrasını bildiği tek yapıttı: Ancak bu tanınırlık ve yaygınlık o kadar ikna ediciydi ki ona inanmanın, aslında bin-

lerce yıl önce sönmüş olmalarına rağmen hâlâ görülebilen yıldızların durumuna benzer bir olay olması da gayet mümkündü.

Ulrich imparatorluk sarayına gittiğinde gördüğü ilk şey, dış avluda kendisini saraya ulaştırmak üzere bekleyen bir at arabasıydı, arabacı içerden geçebileceğini ancak iç avluda duramayacağını iddia ederek parasının peşin ödenmesini talep etmişti. Ulrich üçkâğıtçı veya korkak sandığı arabacıya kızıp onu teşvike çalıştı ama arabacının korkarak geri durması karşısında afallayıp kaldı ve bu geri duruşta aniden, kendisinden daha kuvvetli bir gücün yansımasını hissetti. Ulrich iç avluya ayak basınca, çok sayıda kırmızı, mavi, beyaz ve sarı ceket, pantolon ve kumluktaki kuşlar gibi güneşte kaskatı duran sorguçlar fazlasıyla gözüne battı. O zamana kadar Ulrich "majesteleri" hitabını tıpkı bir kişinin ateist olduğu hâlde yine de "Tanrı'ya şükür" demesi gibi alışkanlıktan kullanılan önemsiz bir deyiş sanmıştı; şu andaysa bakışları yüksek duvarları tırmanıp hızlı şehir hayatının, farkına bile varmadan yanından geçip gittiği kurşuni, ıssız ve silahlı bir adanın karşısında öylece durduğunu gördü.

Arzusunu belirttikten sonra merdivenlerden ve koridorlardan, odalardan ve salonlardan geçirildi. Giyimi oldukça iyi olmasına rağmen karşılaştığı her bakışın onu değerini biçmek üzere süzdüğünü hissediyordu. Burada kimse manevî zarafeti gerçek zarafetle karıştırmayı düşünmüyordu galiba, Ulrich'e de ironik protesto ve burjuva eleştirisinden başka bir kendini tatmin yolu kalmıyordu. Pek zengin bir içeriği olmayan koca bir kabuğun içinde yürüdüğünü fark etti; salonlar mobilyasız sayılırdı ama bu boş zevkte büyük bir üslubun haşinliği yoktu; tek tük muhafız ve hizmetkârların bulunduğu gevşek bir sıranın yanından geçti, bunlar iyi para ödenen ve iyi eğitimli yarım düzine detektifin çok daha etkili olarak sunacağı görkemli bir koruma sağlamaktan ziyade beceriksizce denebilecek bir koruma sağlıyorlardı; hele de uşaklar ile muhafızlar arasında dolanan, banka çalışanları misali gri elbise ve şapkalar giyen hizmetçi tipleri Ulrich'e, bürosuyla şahsî dairesini yeterince birbirinden ayırmayan bir avukatı veya diş hekimlerini hatırlattı. "Bunun bir zamanlar Biedermeier Dev-

ri* insanlarını görkemiyle nasıl ürkütmüş olabileceğini," diye geçirdi içinden, "insan gayet net hissediyor ancak bugün burası bir otelin güzelliği ve rahatlığıyla bile kıyas kabul etmez, o yüzden de kurnazca davranarak asil bir çekimserlik ve katılık sergileniyor."

Fakat Kont Stallburg'un yanına girdiğinde, ekselansları onu çok muntazam, büyük ve boş bir prizmanın içinde karşıladı, dikkat çekici bir yanı olmayan bu kel kafalı adam, odanın orta yerinde hafifçe öne eğilmiş, bir orangutan misali dizlerini bükmüş hâlde ve öyle bir tavırla karşısında duruyordu ki soylu bir aileden gelen yüksek bir saray mensubunun tek başına böyle görünmeyi öğrenmiş olması imkânsızdı, muhakkak bir şeyleri taklit ediyor olmalıydı. Omuzları çıkık, dudakları sarkıktı; yaşlı bir mübaşire veya dürüst bir muhasebe memuruna benziyordu. Birden adamın kimi hatırlattığı noktasında şüphesi kalmadı; Kont Stallburg şeffaflaştı ve Ulrich yetmiş yıldır en büyük iktidarın en yüce odak noktası olan bir adamın, kendi benliğinin arkasına geçip tebaasının en aşağısından biri gibi bön bön bakmakta belli ölçüde bir tatmin buluyor olması gerektiğini kavradı, buna göre bu en yüce şahsın yakınındayken ondan daha fazla kişilik sergilememek, iyi davranış demek oluyor ve mahremiyetin en tabiî şekline dönüşüyordu. Kralların kendilerini devletlerinin ilk hizmetkârları olarak adlandırmaktan bu kadar hoşlanmalarının nedeni de galiba buydu; derken Ulrich hızlı bir bakışla, ekselanslarının gerçekten de Kakanya'daki bütün mübaşir ve demiryolu bekçilerinde görülebilecek kırlaşmış, kısa, çene kısmı tamamen tıraşlı favorileri olduğuna ikna oldu. Bu memurların görünüşleri itibariyle imparator ve krallarını taklit ettikleri sanılabilirdi, hâlbuki böylesi hallerde daha derinde yatan ihtiyaç mütekabiliyete dayanıyordu.

Ulrich'in bunları düşünmeye vakti oldu, çünkü ekselansları kendisine hitap etmeden önce bir müddet beklemesi gerekti. Aktörlerin yaptığı gibi kılık değiştirme ve kendini dönüştürmeye yönelik hayatın zevklerinden sayılan şu en iptidai dürtü, kendini Ulrich'e en ufak bir tatsızlık bırakmadan, hatta rol yaptığını da belli etmeden sunuyordu; hem de öyle şiddetli sunuyordu

* İçmimari ve modada olduğu gibi edebiyatta da tutuculuğu belirten, 1818-1845 yılları arasında yaşanmış devir. –*ç.n.*

ki tiyatro inşa edip oyunculuğu saatlerce kiralanacak bir sanata çevirme şeklindeki burjuva alışkanlığı Ulrich'e, bu kendini fark etmeden sürekli sergileme sanatının yanında oldukça yapmacık, geç kalmış ve ikiye parçalanmış bir şey gibi geliyordu. Ekselansları nihayet bir dudağını öbüründen ayırıp da daha, "Sevgili pederiniz..." dedikten sonra tekrar susup da sesinde, dikkat çekici güzellikteki sarımtırak ellerini fark ettiren bir şey, tüm görüntüsünün etrafını çevreleyen gergin bir ahlâkçılığa benzer bir hâl vuku bulunca, Ulrich onun cazibesine kapılıp tahsilli insanların kolaylıkla yaptığı bir hataya düştü. Çünkü ekselansları ona, ne olduğunu sordu, Ulrich, "Matematikçiyim," diye cevap verince de, "Demek öyle, çok ilginç, hangi okulda?" dedi. Ulrich okulla alâkasının olmadığını belirtince ekselansları şöyle dedi: "Demek öyle, çok ilginç, anlıyorum, bilim, üniversite." Bunlar Ulrich'e çok aşina geldi, tıpkı insanın sanki evindeymiş gibi hazırlıksız davrandığını düşündüğü ve durumun sosyal gereklerinden ziyade kendi düşüncelerini takip ettiği ince ince işlenmiş bir toplum piyesine benziyordu. Birden aklına Moosbrugger geldi. Merhametin gücü hemen yakınındaydı, hiçbir şey bu güçten yararlanılabilir mi diye denemekten daha kolay görünmemişti gözüne. "Ekselansları," diye sordu Ulrich, "hazır fırsat bulmuşken, haksız yere ölüme mahkûm edilmiş bir adam için aracı olabilir miyim?"

Bu soruyu duyan Ekselans Stallburg'un gözleri iri iri açıldı.

"Vakıa, şehveti uğruna adam öldürmüş," diye itiraf etti Ulrich ama o an davranışının yakışıksız olduğunu kendi de fark etti. Hemen lafını, "Akıl hastası biri elbette," diye düzeltmeye çalıştı ve az kalsın, "Ekselansları, geçen asrın ortalarından kalma kanunlarımızın bu hususta gerici olduğunu bilirler," diye ekleyecekti ki yutkundu ve olduğu yerde kaldı. Zihinden uğraşlara önem veren her insan gibi çoğunlukla amaçsızca girişilen türden bir açıklamayı bu adama layık görmek hepten densizlik olurdu. Doğru serpiştirilmiş birkaç söz, çapalanmış bahçe toprağı gibi verimli olabilirdi ama burada bu sözler, birilerinin ayakkabılarıyla istemeden odaya getirdiği toz toprak gibi duruyorlardı. Fakat Kont Stallburg, Ulrich'in mahcubiyetini fark edince hakikaten büyük

bir teveccüh gösterdi. Ulrich ismi söyledikten sonra, biraz kendini zorlayarak, "Evet, evet, hatırlıyorum," dedi, "demek size göre bu adam akıl hastası, siz de ona yardım etmek istiyorsunuz?"

"Elinden bir şey gelmez."

"Evet, bu vakalar hep çok nahoş olur." Kont Stallburg bu vakaların zorluğu altında çok kez ezilmiş gibiydi. Ulrich'e ümitsizce bakıyordu, sanki başka bir şey beklenemezmiş gibi, Moosbrugger'in hükmünün kesinleşip kesinleşmediğini sordu. Ulrich hayır cevabı vermek durumundaydı. "Alın, işte, görüyor musunuz," diye devam etti rahatlayarak, "o zaman daha vakit var," sonra da Moosbrugger vakasını nazikçe muallakta bırakarak Ulrich'in "babasından" bahsetmeye başladı.

Ulrich yaptığı densizlik yüzünden bir anlığına dalıp gitmişti ama gariptir, hatası ekselansta kötü bir intiba bırakmamıştı. Gerçi Kont Stallburg başta neredeyse, birisi onun yanında ceketini çıkarmışçasına dilini yutacak gibi oldu ama sonrasında, referansları bu kadar kuvvetli bir adamın bu samimiyeti, gözüne girişken ve gayretli bir tavır olarak göründü, bu iki kelimeyi bulmuş olduğuna da memnundu, zira Ulrich'in niyeti iyi bir intiba bırakmaktı. Bu kelimeleri ("Girişken ve gayretli bir yardımcı bulduğumuzu umabiliriz") hemen, bu büyük vatanseverlik faaliyetinin başındaki kişiye düzdüğü referans mektubuna yazdı. Yazı birkaç saniye sonra Ulrich'in eline geçtiğinde Ulrich, avucuna bir parça çikolata bırakılarak geri yollanan bir çocuk gibi hissetti kendini. Şu an parmakları arasında bir şey tutuyor ve itiraz şansı bulunmamakla birlikte emir de olabilecek rica da olabilecek başka bir ziyaret için talimat kabul ediyordu. "Bir yanlış anlama olmuş, benim niyetim hiç ..." diyebilirdi ama büyük koridor ve salonlardan geçerek dönüş yoluna koyulmuştu bile. Birden olduğu yerde durup düşündü: "Beni alıp hiç istemediğim bir yere savurdu!" Döşemelerin sinsi sadeliğini merakla inceledi. Şu an bile üstünde bir etki bırakmadıklarını söyleyebilirdi; öylece ortalıkta bırakılmış bir dünyaydı bu, o kadar. Ama ona hissettirdiği ne kadar güçlü ve tuhaf bir özellikti! Lanet olsun, bunu başka türlü ifade edemezdi, bu dünya şaşırtıcı biçimde gerçekti.

21

PARALEL FAALİYET'İN GERÇEK ANLAMIYLA KONT LEINSDORF TARAFINDAN İCADI

Büyük vatanseverlik faaliyetinin hakiki itici gücü –bu güce artık kısaltma olması için ve "rahmet ve zahmet dolu bir yetmişinci yıldönümünün otuzluk bir yıldönümü karşısındaki tüm ağırlığını belirtmek üzere" Paralel Faaliyet denecektir– Kont Stallburg değil onun arkadaşı, Kont Leinsdorf Hazretleri idi. Bu büyük beyefendinin –şöhretin tabaka tabaka sükûneti, sadakati, altın sırmaları ve vakarının tam ortasındaki– güzel ve yüksek pencereli çalışma odasında, Ulrich'in Hofburg'a ziyarette bulunduğu sırada sekreter, elinde bir kitapla dikilmiş, kont hazretlerine, bulmasının emredildiği bir yeri okuyordu. Bu defaki Johann Gottlieb Fichte'den bir parçaydı, sekreter bunu *Alman Milletine Nutuklar* eserinden bulmuş, çok münasip olacağını düşünmüştü. "Üzerimize yapışan miskinlikten," diye okuyordu, "ve bu miskinliğin maiyetindeki ödleklik ve sahtelikten kurtulmak için insanların, tıpkı din tesis eden kimseler gibi hürriyet muammasını yapılandıracak örnek şahsiyetlere ihtiyacı vardır. Ahlâkî itikata ilişkin zaruri anlayış; sembolleri, ebedî hakikatlerin ilanı için birer tiyatro piyesi değil ders malzemesi olarak görülmesi gereken kilisededir." Sekreter *miskinlik*, *yapılandırma* ve *kilise* kelimelerini

vurgulamış, kont hazretleri kendisini teveccüh göstererek dinlemiş ve kitabın ona gösterilmesini istemişti ama sonra başını sallamıştı. Doğrudan krallığa bağlı olan kont, "Hayır," dedi, "kitap tamam ama şu kilise lafının geçtiği Protestanlık kısmı olmaz!" – Sekreter, bir eylem taslağı amirince beş defadır reddedilen küçük bir memur gibi haşin haşin baktı ve dikkatle itiraz etti: "Fakat Fichte'nin milliyetçi çevrelere etkisi muhteşem olurdu?" – "Bence," diye karşılık verdi kont hazretleri, "şimdilik bundan vazgeçmemiz lazım." Kapağı kapatılan kitapla birlikte kontun yüzü de kapandı, tek kelime etmeden emreder gibi bir ifadeyle sekreter de saygılı bir reverans yapmak üzere yere kapandı ve işini bitirip kitabı yan taraftaki kütüphaneye, diğer tüm dünya felsefe sistemlerinin arasına koymak üzere yanına aldı, zira kimse işini kendisi yapmaz, adamlarına yaptırırdı.

"Öyleyse," dedi Kont Leinsdorf, "şimdilik dört hususta mutabıkız: Barışçıl imparatorumuz, Avrupa'nın kilometre taşı, hakiki Avusturya, kültür ve sermaye. Genelgeyi buna göre kaleme almanız gerek."

Kont hazretleri o an siyasî bir fikre kapılmıştı, bu fikir kelimelere dökülse aşağı yukarı şu manaya gelirdi: Kendi kendilerine gelecekler! Kastettiği şey vatanındaki, kendilerini vatanlarından çok Alman milletine mensup hisseden çevrelerdi. Onlardan hazzetmiyordu. Sekreteri onların bu duygusunu okşayacak uygun bir alıntı bulmuş olsaydı (çünkü Johann Gottlieb Fichte bu amaçla seçilmişti) o kısım da kayda geçilirdi ama rahatsız edici bir ayrıntının buna engel olduğu şu an içerisinde, Kont Leinsdorf ferahlayarak rahat bir nefes aldı.

Kont hazretleri büyük vatanseverlik faaliyetinin mucidiydi. Almanya'dan o heyecan verici haber geldiğinde aklına ilk olarak barış imparatoru sözü düşmüştü. Bu sözle de hemen, emrindeki halkların gerçek babası olan seksen sekiz yaşındaki bir hükümdar ve yetmiş yıllık kesintisiz bir idare tasavvuru belirmişti zihninde. Bu iki tasavvur elbette ki efendisi imparatorun, kontun aşina olduğu hatlarını taşıyordu ama bu hatlarda bulunan hale, majestelik halesi değil vatanının dünyanın en yaşlı ve en

uzun hüküm sürmüş hükümdarına sahip olmasının verdiği haklı gururdu. İşten anlamayan kimseler bunda nadirattan bir şeye duyulan bir sevinç görmeye heveslenebilirler (mesela, Kont Leinsdorf'un, filigranlı ve bir tarafının tırtığı eksik, çok ender bulunan çapraz şeritli Sahra puluna sahip olmayı, El Greco'ya sahip olmaktan daha çok önemsemesi gibi bir şeydi bu, oysa kont her iki pula da sahipti ve hanesindeki meşhur resim koleksiyonunu hepten göz ardı etmiyordu) ama bu tip insanlar, bir teşbihin insanı dünyanın en büyük zenginliğinden bile daha çok zenginleştirebilecek bir güce sahip olduğunu anlamazlar. Kont Leinsdorf'un yaşlı hükümdar teşbihinde de hem sevdiği anavatanı hem de anavatanının örnek teşkil edeceği dünya yer alıyordu. Büyük ve acılı ümitler Kont Leinsdorf'u harekete geçirirdi. Ne diyeceğini bilemez hâldeydi: Anavatanının "milletler ailesindeki" kendisine layık olan şeref yerini tam olarak aldığını görememekten dolayı çektiği acı mı yoksa Avusturya'yı (1866 yılında, türlü dalaverelerle!) bu yerden eden Prusya'ya duyduğu kıskançlık mıydı onu harekete geçiren şey? Yoksa eski bir devletin asaletinden dolayı duyduğu gurur ve bu gururu örnek teşkil edecek şekilde ispatlama isteği miydi? Zira Avrupa halkları, konta göre, büsbütün materyalist bir demokrasinin girdabında savrulmaktaydılar; kontun hayalini kurduğu şey ise bu halklara hem ikaz hem de tefekkür işareti olacak yüce bir semboldü. "Avusturya'nın bu göz alıcı hayat belirtisinin" cümle âlem için "bir kilometre taşı" olması ve böylelikle tüm dünyanın öz ve hakiki varlığını yeniden bulmasına hizmet etmesi için Avusturya'yı bütün halkların önüne geçirecek bir şeylerin vuku bulması ve bu şeylerin kaynağı olarak seksen sekiz yaşındaki bir barış imparatoruna sahip olmanın gösterilmesi gerektiğinin farkındaydı. Fakat gerçekte bundan fazlasını veya daha ötesini Kont Leinsdorf da bilmiyordu. Ancak büyük bir fikir ürettiği kesindi. Bu fikir, ihtirasını yalnızca alevlendirmekle kalmıyor –katı ve sorumluluk bilinciyle dolu bir terbiye almış bir Hıristiyan böyle şeylere şüpheyle yaklaşmalıydı ne de olsa– aynı zamanda ayan beyan ve dosdoğru bir şekilde, hükümdar, anavatan ve dünya saadeti gibi yüce ve pırıl pırıl tasavvurlara da uzanıyordu. Bu fikrin karanlıkta kalan yanlarıysa kont

hazretlerini huzursuz edebilecek cinsten değildi. *Contemplatio in caligine divina*, yani kendi içinde sonsuz bir duruluğa sahip ama insan zekâsı için körlük ve zulmet demek olan ilahî karanlıkta temaşaya dair teolojik öğretiden kont hazretleri pekâlâ haberdardı; hem büyük işler başaran bir adamın çoğunlukla bu başarının sebebini bilmemesi de onun hayat şiarıydı – Cromwell de şöyle demez miydi zaten: "Bir adam en çok, nereye gittiğini bilmediği zaman ilerler!" Kısacası Kont Leinsdorf büyük bir memnuniyetle yaptığı teşbihin zevkine kaptırdı kendini, öyle hissediyordu ki bu teşbihin belirsizliği onu birçok kesinliğe göre çok daha fazla heyecanlandırıyordu.

Teşbihler bir yana, kontun siyasî görüşlerinde olağanüstü bir sağlamlık ve yüce bir mizacın ancak şüphelerin tamamen ortadan kalkmasıyla mümkün olabilecek o özgürlüğü vardı. Meşruta sahibi olarak senatodaydı ama ne siyaseten faaldi ne de sarayda yahut herhangi bir resmî dairede bir memuriyeti vardı; o "yalnızca bir vatanseverdi". Fakat tam da bunun ve bağımsız zenginliğinin sayesinde kont, imparatorluğun ve insanlığın gelişimini endişeyle takip eden diğer bütün vatanseverlerin odak noktası hâline gelmişti. İlgisiz bir izleyici olmamak, gelişmelere "yukarıdan yardım elini uzatmak" şeklindeki ahlâkî yükümlülük hayatının her zerresine nüfuz ediyordu. "Halk"ın "iyi" olduğuna kaniydi; sadece çok sayıdaki memur, çalışan ve hizmetkârları değil iktisadî varlıkları bakımından çok sayıda insan kendisine bağlı olduğundan, halkı hiç başka türlü tanımamıştı ancak toplumu, bir opera korosu misali neşeli ve rengârenk bir kalabalık hâlinde kulislerden taştığı pazar ve tatil günleri dışında pek tanımıyordu. Kont, zihnindeki tasavvura uymayan şeyleri tam da bu sebeple "kışkırtma unsurları"na bağlamaktaydı. Konta göre, bunlar sorumsuz, ham ve rezalet çıkarmaya meyilli kimselerin işiydi. Dindar ve feodal terbiye almış, asla sıradan insanlarla münasebetlerinde tezatlara maruz kalmamış olan, tahsil yoksunu olmamakla birlikte gençliğini korumaya alan ruhban pedagojisinin yan etkileri yüzünden, bir kitapta asla kendi prensiplerine uygunluk veya o prensiplerden saparak yanlış yola girme eyleminden başka bir şey göremeyen kont, çağdaşı insanların dünya

tasavvurlarını yalnızca meclisteki ve gazetelerdeki kavgalardan biliyordu; bu kavgalardaki birçok üstünkörü tarafı da görebilecek kadar bilgisi olduğu için derinlemesine bakıldığında gerçek burjuva dünyasının tam da onun fikirleriyle örtüştüğü yönündeki peşin hükmü her gün güçleniyordu. Zaten siyasî görüşlere yaptığı "hakiki" ilavesi, Tanrı'nın yarattığı fakat Tanrı'yı sık sık inkâr eden bir dünyada yönünü bulmak için kullandığı yardımcılarından biriydi. Hakiki sosyalizmin bile kendi görüşüyle uyum içinde olduğuna tam anlamıyla kanaat getirmişti; sosyalistlerin, kontun karargâhına geçebilecekleri bir köprü kurmak en başından beridir, kısmen kendi kendisinden bile gizlediği, en şahsî fikriydi. Fakirlere yardım etmenin şövalyelik vazifesi olduğu ve gerçek yüksek aristokrasi için fabrikatör bir burjuvayla onun işçisi arasında o kadar da büyük bir fark olamayacağı açıktır; kontun en sevdiği laflardan biri, "Derinlerde bir yerde hepimiz sosyalistiz" cümlesiydi ve bu cümle aşağı yukarı, ahirette toplumsal fark gözetilmeyeceği anlamına geliyordu, o kadar. Bu dünyada ise bunu gerekli bir olgu olarak görür, maddî refah meselelerinde istekleri yerine getirildiği takdirde işçi takımından, içine sürüklendikleri akılsızca laflardan uzak durmasını ve dünyanın, herkesin kendisi için belirlenmiş muhitte görevlerine ve gelişme fırsatlarına erişebileceği tabiî düzenini anlamasını beklerdi. Bundan ötürü gerçek aristokratlık da konta gerçek zanaatkârlık kadar önemli görünür, yine onun görüşüne göre siyasî ve iktisadî problemlerin çözüm yolları da esasen anavatan diye adlandırdığı ahenkli bir hayale çıkardı.

Kont hazretleri bunların ne kadarını sekreterinin gitmesinin ardından geçen çeyrek saatte düşündüğünü söyleyemezdi. Belki hepsini düşünmüştü. Orta boylu, yaklaşık altmış yaşlarındaki adam çalışma masasının önünde kıpırdamadan, ellerini kucağında kavuşturmuş oturuyor ve gülümsediğini fark etmiyordu. Gıdığı çıkmaya meyilli olduğundan alçak bir yaka takmıştı, ya aynı sebepten veya kısmen Wallenstein Devri'nin Bohemya aristokratlarının resimlerini andırdığından olacak, bıyık bırakmıştı. Yüksek tavanlı bir odada bulunuyordu, bu oda ise sofanın ve etrafında tabaka tabaka başka odaların, sükûnet, sadakat, ciddiyet

ve kıvrımlı iki taş merdivenin oluşturduğu çelengin yer aldığı kütüphaneyle çevrilmişti; merdivenlerin girişe uzandığı yerde, sırtında ağır ve sık şeritli bir palto ile elinde bir asa bulunan iri kıyım kapıcı bekliyor, kapı kemerinin deliğinden gündüzün akıcı aydınlığına bakıyordu, yayalar da bir balık fanusundaymışçasına yüzerek önünden geçiyorlardı. Bu iki dünyanın sınırında, sanat âlimleri arasında yalnız güzelliğinden ötürü değil yüksekliği eninden fazla olduğu için de meşhur olan Rokoko üslubu bir cephenin narin sarmaşıkları uzanıyordu; bugün bu bina cephesi, geniş ve rahat bir kır şatosunun kılıfını, burjuvanın daralttığı yanlamasına bir kesitin üstünde yükselen şehirdeki bir evin iskeletine gerdirmenin, böylelikle de feodal toprak beyliğinden burjuva demokrasisine geçişin ilk örneği sayılmaktadır. Burada Leinsdorfların varlığı, sanat kitaplarının tasdikiyle dünya ruhuna geçiş yapıyordu. Fakat bunu bilmeyen bir kimse, kanalının duvarından düşen su damlasından ne kadar haberdarsa bundan da ancak o kadar haberdar olurdu; tek fark edeceği şey de, sair kısımları sağlam olan ve caddeye bakan yumuşak, grimsi kapı boşluğuydu, boşluğunda elbise şeritlerinin ve kapıcının asasındaki büyük topuzun yaldızının parladığı şaşırtıcı, âdeta heyecan verici bir oyuktu bu. Hava güzel olunca bu kapıcı girişin ön kısmına çıkardı; sonra da uzaklardan görülebilen rengârenk bir mücevher gibi oradan geçen sayısız ve isimsiz kalabalığı bir cadde düzenine yükselten, kendi duvarları olmasına rağmen kimsenin bilincine ulaşmayan bir ev silsilesinin içine karışarak öylece dikilirdi. Kont Leinsdorf'un düzeni üzerine endişeyle ve biteviye düşündüğü "halk"ın büyük kısmının, kontun ismi anıldığında onunla kurabildikleri tek bağın bu kapıcının hatırası olduğuna bahse girilebilirdi.

Fakat kont hazretleri bunda bir mağduriyet falan görmüyordu; bu nevi kapıcılara sahip olmak bile soylu bir adama yakışan "hakiki bir feragat" olarak görülüyor olmalıydı.

22

PARALEL FAALİYET, TARİFSİZ BİR MANEVÎ ZARAFETİ OLAN NÜFUZLU BİR HANIMEFENDİ SURETİNDE ULRICH'İ YUTMAYA HAZIR BEKLEMEKTEDİR

Kont Stallburg'un arzusu üzerine Ulrich'in ziyaret etmesi gereken kişi işte bu Kont Leinsdorf'tu ama Ulrich bunu yapmamaya karar vermişti; yine de babasının tavsiye ettiği üzere "büyük kuzinini" ziyarete gitmeye niyetliydi, çünkü bu kuzini hiç olmazsa bir kez olsun kendi gözleriyle görmeyi önemsiyordu. Kendisini tanımıyor olsa da bir süredir ona antipati duyuyordu, zira ikisinin akraba olduklarını bilen ve Ulrich'in iyiliğini düşünen kişiler sürekli, "Hele de sizin bu kadınla tanışmanız şart!" diye tavsiyede bulunup duruyorlardı. Bu tavsiyelerde *siz* hitabı daima, muhatabının böylesi bir mücevheri takdir edeceğinden emin olmak istercesine, böylesi bir tanışma için ilgili kişinin deli divane olduğuna inandıklarını gizleyecek ve samimi bir yaltaklanma anlamına da gelebilecek özel bir vurguyla söyleniyordu. Bu yüzden Ulrich sık sık bu kadının özel nitelikleri hakkında sorular sormuş ama hiç tatmin edici cevaplar almamıştı. Ya "Tarifsiz bir manevî zarafeti var" ya, "Aramızdaki en güzel ve en zeki kadındır" deniyor; bazılarıysa, "İdeal kadın odur!" deyip geçiyordu. Ulrich, "Bahsettiğiniz şahıs kaç yaşında acaba?" diye soruyordu ama bunu kimse bilmiyordu, çoğu zaman da sorunun muhatabı nasıl olup da ken-

disinin bunu düşünemediğine hayret ediyordu. Nihayet Ulrich sabırsızca, "Peki sevgilisi kim oluyor?" diye sordu. "İlişkisi mi varmış?" Konuştuğu, pek de toy sayılamayacak olan genç adam şaşırdı. "Çok doğru dediniz. Kimse böyle bir zanda bulunmazdı." "Demek manevî güzellik," dedi Ulrich kendi kendine, "ikinci bir Diotima."* O günden itibaren kuzinine zihninde, şu meşhur aşk mütehassısının adını koydu.

Esasen kadının adı Ermelinda Tuzzi, hatta hakikat dile getirilecek olursa yalnızca Hermine'ydi. Gerçi Ermelinda, Hermine'nin tercümesi bile olamaz ama isim bir gün aniden yüce bir hakikat hâlinde zihninde beliriverince kuzini içgüdülerinin yarattığı bir fikirle bu güzel ismi kullanma hakkını kendine tanıdı, hâlbuki kocasının ismi hâlâ Giovanni değil, Hans'tı ve soyadına rağmen İtalyancayı ancak diplomasi akademisine gidince öğrenmişti. Ulrich'in, Şube Müdürü Tuzzi hakkındaki peşin hükümleri karısı hakkındakilerden daha az değildi. Tuzzi, Hariciye ve İmparatorluk Hanedanı Nezareti olarak diğer bütün hükûmet bürolarından farklı olan bir nezarette önemli bir mevkide bulunan tek burjuva memurdu ve bulunduğu konumda en nüfuzlu şubeyi idare ediyor, bakanların sağ kolu, hatta söylentilere göre beyni sayılıyordu ve Avrupa'nın yazgısına etki edebilen az sayıdaki adamdan biriydi. Fakat bu denli mağrur bir ortamda bir burjuva böylesi bir mevkie yükselince, onun, şahsının vazgeçilmezliğini mütevazı bir istifa imkânıyla avantajlı biçimde birleştirmek zorunda olan niteliklere sahip olması gerektiği çıkarımını yapmak yersiz olmayacaktır; Ulrich de bu nüfuzlu şube müdürünü, yüksek aristokrasinin gönüllü askerlerine kumanda etmek mecburiyetinde düzgün mizaçlı bir tür süvari başçavuşu olarak tasavvur etmekten kendini pek alamadı. Ulrich'in bütün o methiyelere rağmen artık hiç de genç ve hırslı sayılmayacak, burjuvazinin taktığı eğitim korsesini taşıyan biri olarak tasavvur ettiği bir hayat arkadaşı, buna tamamlayıcı bir unsur olarak mükemmelen uyum sağlıyordu.

* Platon'un *Symposion* (Şölen) diyaloğunda Sokrates'in, kendisinden Eros'un tabiatı hakkında bilgiler edindiğini belirttiği bilge kadın. *–ç.n.*

Ama Ulrich şaşkına döndü. O nezaket ziyareti sırasında Diotima onu, güzelliğinin farkında olan ve ancak ilk anda daima güzelliği düşündükleri için sıradan erkekleri affetmek zorunda kalan önemli bir kadının müsamahakâr gülümsemesiyle karşıladı.

"Ben de sizi bekliyordum," dedi; Ulrich ise bunu sevecen bir tavırla mı yoksa azarlayarak mı söylediğini anlayamadı. Kadının uzattığı el yağlıydı ve ağırlığını yitirmişti.

Ulrich kadının elini biraz uzunca tuttu, düşünceleri ondan hemen ayrılacak kudreti bulamıyordu. Kadının eli avcunda dolgun bir çiçek yaprağı gibi duruyordu; koruyucu kanatlar misali duran sivri tırnakları her an kadınla birlikte inanılmaz yerlere doğru uçup kaçabilecek gibiydi. Bu kadın elinin aşırı gerginliği Ulrich'i altüst etmişti; esasında el, insanın oldukça arsız bir uzvuydu, köpeklerin burnu misali her yere girerdi ancak dışarıya karşı sadakat, asalet ve şefkat makamı sayılırdı. Saniyeler geçerken Ulrich, Diotima'nın boynunun incecik derisi altında çok sayıda şişkinlik olduğunu fark etti; saçı Antik Yunan tarzında topuz yapılmıştı, inatla dimdik dururken kadının mükemmelliğinin tepesinde bulunan bir eşekarısı yuvasına benziyordu. Ulrich düşmanca bir şeyin, bu gülümseyen kadını öfkelendirmek gibi bir dürtünün sıkıntısını hissetti ama Diotima'nın güzelliğinden kendini tam olarak alamıyordu.

Diotima da ona uzun uzun, âdeta inceleyerek baktı. Kuzeni hakkında, kulaklarına hususi skandalların belli belirsiz havasını taşıyan bazı şeyler duymuştu, ayrıca bu adam onun akrabasıydı. Ulrich kadında bıraktığı bedenî intibadan onun da tam olarak kendisini alamadığını fark etti. Bu intibaa alışkındı. Yüzü tıraşlıydı, boyu uzun, bedeni atletik, esnek ve kaslıydı, siması aydınlık ve müphemdi; kısacası Ulrich ara sıra kadınların çoğunun, etkileyici genç bir adam hakkında kapıldıkları peşin hükümlere maruz kalıyor ama her zaman onları bu hükümden vakitlice kurtaracak gücü kendinde bulamıyordu. Fakat Diotima, ona manen acıyarak bu etkiye karşı koyuyordu. Ulrich, kadının mütemadiyen kendisini dikkatle süzdüğünü ve açıkçası görünüşünden hoşlanmamış gibi bir hali de olmadığını gözlemleyebiliyordu,

hâlbuki kadın kendine karşısındaki adamın böylesine ayan beyan sahip olduğu asil niteliklerin kötü bir yaşamın baskısı altında kalmış olabileceğini ve belki de kurtarılabileceklerini söylüyordu. Ulrich'ten çok daha genç olmamasına ve bedeni gonca gül gibi açılmış olmasına rağmen duruşundan, öz bilincine tuhaf bir tezat teşkil eden, manen henüz keşfolunmamış bir bekâret fışkırıyordu. Konuşmaya başladıklarında da birbirlerini gözlemlemeye devam ediyorlardı.

Diotima söze, Paralel Faaliyet'i, gerçekleştirilmesi en önemli ve büyük bir hadise sayılan, âdeta bir daha bulunmayacak bir fırsat ilan ederek başladı. "Kocaman bir fikri gerçekleştirmeye niyetli ve mecburuz. Elimize fırsat geçmişken bunu kaçıramayız!"

Ulrich safça sordu: "Düşündüğünüz belli bir şey var mı?"

Yoktu, Diotima belli bir şey düşünmüyordu. Hem nasıl düşünebilirdi ki! Dünyanın en büyük ve önemli hadisesinden bahseden hiç kimse esasen bunun gerçekte var olduğunu kastetmez. Peki, bu durum dünyanın hangi acayip niteliğiyle boy ölçüşebilir? Her kapı bu hadiselerden birinin diğerinden daha büyük, önemli, hatta daha güzel veya hüzünlü olduğuna, yani bir tür hiyerarşik düzen ve kıyaslamaya çıkar; herhâlde bunun bir zirvesi, en üst seviyesi de yoktur? Fakat çok mühim ve büyük bir mesele hakkında konuşmak isteyen birinin dikkatini buna çekecek olsanız, karşısında hissiz ve idealist olmayan birinin bulunduğuna dair bir tür güvensizliğe kapılır. Diotima'nın hali de böyleydi, zira Ulrich aynen bu şekilde konuşmuştu.

Zekâsına hayranlık duyulan bir kadın olarak Diotima'ya göre Ulrich'in itirazı saygısızcaydı. Kadın bir müddet sonra gülümseyerek cevap verdi: "Henüz gerçekleştirilmemiş olan o kadar büyük ve iyi şeyler var ki tercihte bulunmak kolay olmayacak. Ama halkın her kesiminden bize yardımcı olacak heyetler oluşturacağız. Yoksa sizce, Bay..., böyle bir vesileyle bir milleti, hatta gerçekte tüm dünyayı maddeci bir uğraşının ortasındayken maneviyatı hatırlamaya çağırmak muazzam bir meziyet değil midir? Miadı çoktan dolmuş bir vatanseverlik uğraşı içinde olduğumuzu zannetmeyiniz."

Ulrich bir latifeyle lafı değiştirdi.

Diotima gülmedi; gülümsemekle yetindi. Espritüel erkeklere alışkındı ama bu erkeklerin başka bir durumu daha vardı: Bu erkeklerin çelişkili olanları gözüne çiğ görünür ve büyük vatanseverce teşebbüse hem vakar hem sorumluluk borcu olan akrabalarına gerçekliğin ciddiyetini işaret etme ihtiyacı uyandırırlardı. Kadın artık farklı bir ses tonuyla konuşuyordu, bir konuyu kapatıp diğerini açar gibiydi; Ulrich elinde olmadan, onun kelimeleri arasında, nazırlıklarda dosyaların delinip birbirlerine tutturulduğu şu sarılı siyahlı bağları aradı. Fakat Diotima'nın ağzından sadece hükmetmeye muktedir laflar değil işin ehli kimselerin "sırf mantık ve psikolojinin hâkimiyetindeki ruhsuz zaman" veya "hâlihazırda ve ebediyet" gibi sözler de çıkıyordu; derken birden Berlin'den ve Prusya'nın aksine Avusturyalılığın hâlen muhafaza ettiği "duygu hazinesi"nden de bahsedildi.

Ulrich birkaç kez bu manevî taht konuşmasını bölmeye çalıştı ancak bir anda yüksek bürokrasinin mukaddesat kokusu, densizliğini nazikçe örterek bu çabanın üstüne çöreklendi. Ulrich şaşırdı. Ayağa kalktı, anlaşılan ilk ziyareti sona ermişti.

Bu kendini geri çekme anlarında Diotima onu, temkinli olmak için göstere göstere biraz abarttığı bir nezaketle ağırladı, bunu kocasından öğrenmişti; kocası hâlihazırda tebaası olan ama günün birinde amiri olabilecek genç soylularla ilişkilerinde bu nezaketten faydalanırdı. Diotima'nın onu tekrar gelmeye davet ediş tarzında zihnin kaba yaşam gücü karşısındaki azametli güvensizliğine dair bir şeyler seziliyordu. Ulrich kadının yumuşak ve bir ağırlığı olmayan elini tutunca göz göze geldiler. Ulrich o anda, aşk yüzünden birbirlerinin başına büyük dertler açmanın ikisinin ortak yazgısı olduğuna dair net bir fikre kapıldı.

"Hakikaten," diye düşündü, "tam bir güzellik ilahesi!" Büyük vatanseverlik faaliyetini kendi hâline terk etmeye niyetliydi ama bu faaliyet sanki Diotima'yla belli bir suret kazanmıştı ve Ulrich'i yutmaya hazırdı. Biraz nükteli bir fikirdi bu; yaşına ve tecrübesine rağmen Ulrich kendisini, büyük bir tavuğun dikkatle seyrettiği muzır ve ufak bir kurt gibi hissetti. "Tanrı aşkına," diye geçirdi

içinden, "sakın bu ruh devinin seni küçük rezaletler çıkarmak için ayartmasına izin verme!" Bonadea'yla ilişkisinden bezmiş, son derece dikkatli davranmayı kafaya koymuştu.

Evden çıkarken, ilk geldiğinde de hoş bulduğu bir intiba Ulrich'i teselli etti. Mahmur gözlü küçük bir odacı kız eşlik ediyordu Diotima'ya. Sofanın karanlığında Ulrich'in bedenini ilk süzen küçük gözlerini, siyah birer kelebeğe benzetmişti; giderken ise bu gözler karanlığın içine siyah kar taneleri gibi düşmüştü. Bu ufak kızın etrafını Araplara veya Mısır Yahudilerine has bir hava, Ulrich'in tam anlamıyla özümseyemediği bir tasavvur öylesine dikkat çekmeyen bir sevecenlikle sarmıştı ki Ulrich kızı dikkatle incelemeyi yine akıl edemedi; Diotima'nın varlığından sonra bu küçük şahsın görüntüsünün muazzam canlı ve ferah bir etkisi olduğunu ancak sokağa çıkınca hissedebilmişti.

23

BÜYÜK BİR ADAMIN İLK MÜDAHALESİ

Diotima ve odacısı, Ulrich gittikten sonra suspus olup panik içinde kalakaldılar. Fakat hizmetli kız ne zaman soylu bir ziyaretçiyi kapıdan uğurlasa, Diotima kendisini büyük, parlak bir duvara yıldırım hızıyla tırmanma imkânı bulmuş küçük siyah bir kertenkele gibi hissederken; bir insanı yola getirebilecek kudreti az da olsa içinde hissettiğinden, haddini aşan bir dokunuştan hoşlandığı söylenebilecek bir kadının titizliğiyle Ulrich'in hatırasını işliyordu. Ulrich'se aynı gün, kendisinin altında devasa bir keşif tepesi misali yükselen başka bir adamın, kadının hayatına girdiğini bilmiyordu.

Ulrich'ten hemen sonra Dr. Paul Arnheim, Diotima'yı ziyarete gelmişti.

Bu adam fevkalade zengin biriydi. Babası, "Demir Almanya"nın en güçlü simalarındandı, Şube Müdürü Tuzzi bile bu kelime oyununa razı gelmişti; insanın ifadelerinde özlü olması ve nüktedan sohbetlerde hepten vazgeçilemese de amiyane oldukları için kelime oyunlarından pek hazzetmemek Tuzzi'nin şiarıydı. Karısına bu ziyaretçiyi nezaketle karşılamasını bizzat kendisi

tavsiye etmişti, çünkü Alman İmparatorluğu'nda bu nevi insanlar hâlihazırda yüksek mevkilerde olmasalar ve saraya nüfuzları bakımından Krupp ailesiyle kıyaslanamasalar bile, Tuzzi'ye göre yarın öbür gün bu durum değişebilirdi, karısına tavsiye verirken mahrem bir söylentiyi de ilave etti, buna göre ziyarete gelen –kırkını çoktan devirmiş– oğlan, babasının mevkiini devralmaya çabalamıyordu, zamanın çekiminden ve uluslararası ilişkilerinden destek alarak imparatorlukta bir nazırlık konumu için hazırlanıyordu. Şube Müdürü Tuzzi'ye göre dünya batmadıkça böyle bir şey hiç şüphesiz ihtimaldışıydı.

Ancak Tuzzi, bunları söyleyerek karısının hayal gücünde ne fırtınalar kopardığını sezmiyordu. "Tüccarları" pek saymamak elbette mensup olduğu muhitin itikadındandı ama burjuva zihniyetli herkes gibi o da, kalbinin itikatlardan tamamen bağımsız olan derinliklerinde esasen zenginliğe hayranlık duyuyordu ve böyle hadsiz hudutsuz servet sahibi bir adamla şahsen görüşmek, yanına gelmiş bir meleğin altın kanatlarını çırpması gibi bir etki bırakıyordu üzerinde. Ermelinda Tuzzi kocasının terfiinden bu yana şöhret ve zenginliğe yabancı sayılmazdı ama zihnî çabalarla elde edilmiş şöhret, bu şöhretin sahipleriyle ilişki kurduğunuz anda akıl almaz bir çabuklukla kaybolup giderken feodal zenginlik ya genç ataşelerin sefih borçlarından gelir yahut geleneksel bir hayat tarzına bağlıdır ki bu tarz, üst üste yığılmış para tepecikleriyle şımarmaya veya büyük bankaların yahut dünya sanayiinin iş gördüğü altının kıvılcımlar misali sağa sola saçılmasına izin vermez. Diotima'nın bankacılık hakkında bildiği tek şey, ortalama banka çalışanları bile iş seyahatlerinde birinci sınıfta giderken kocasıyla birlikte olmadığı zamanlar kendisinin hep ikinci sınıfta seyahat etmek zorunda kalmasıydı, böylelikle bu türden bir şark işletmesinin en tepesindeki despotların etrafını çevreleyeceğini düşündüğü lüks hakkında bir fikri olmuştu.

Küçük hizmetçisi Rachel –elbette Diotima onu çağırdığı zaman bu ismi Fransızca telaffuz ediyordu– müthiş şeyler işitmişti. Anlatacağı şeylerin en basiti, Karun gibi zengin bu adamın kendi treniyle geldiği, koca bir otelin tamamını kiraladığı ve yanında

zenci bir köle gezdirdiğiydi. Hakikat ise çok daha mütevazıydı, zira Paul Arnheim asla dikkat çekecek şekilde davranmazdı. Sadece zenci oğlan kısmı doğruydu. Arnheim bu oğlana yıllar önce İtalya'nın en güneyinde bir yerlerde bir dans grubunda rastlayıp yanına almıştı, niyeti öncelikle kendisini parlatmak, sonra da bir varlığı aşağılardan çekip çıkarma eylemiyle ona aklî melekelerin yolunu açarak hayır işlemekti. Fakat çok geçmeden hevesi kaçtı ve artık on altısına basmış bu ufaklığı sadece hizmetçi olarak kullanır oldu, oysa on dört yaşına gelmeden önce okuması için ona Stendhal ve Dumas'nın eserlerini verirdi. Fakat Diotima'nın hizmetçisinin eve taşıdığı söylentiler, abartılı yanları bakımından onu gülümsetecek kadar çocuksu olmalarına rağmen Diotima tarafından bir bir tekrar ettirildi, çünkü "masumiyet derecesinde kültür dolu" olan bu yegâne büyük şehirde böyle şeylerin olabilmesini çok safiyane buluyordu. Tuhaftır, zenci oğlan Diotima'nın hayal gücünü bile meşgul etmişti.

Diotima bir ortaokul öğretmeninin kızı ve üç kız kardeşin en küçüğüydü, babasının hiç serveti olmadığı için kocası henüz pek tanınmayan, sıradan bir konsolos yardımcısıyken bile onu iyi bir kısmet olarak görmüştü. Diotima'nın kızlık zamanlarında sahip olduğu tek şey gururuydu; kocasının da gurur duyabileceği bir şeyi olmadığından tüm varlığı, bütünüyle içine kapanmış ve hassasiyet iğnelerini saplarcasına uzatmış dürüstlükten ibaret kalmıştı. Nitekim böyle bir kızın bile bazen gizli hırs ve hayalleri olabilir ve bütün bunlar kestirilemeyecek bir güç teşkil edebilir. Başlarda Diotima uzak ülkelerdeki uzak entrikalara ümit bağladıysa da çok geçmeden hüsrana uğradı, çünkü bu ümidi birkaç yıl sonra ancak, sahip olduğu bir parça egzotikliğe imrenen arkadaşları karşısında ihtiyatla yararlanabildiği bir avantaj hâline geldi ve yurtdışı görevlerinde geçen yaşamı ile evden bavuluyla beraber getirdiği diğer yaşamının temelde aynı olduğu tecrübesini bastıramadı. Diotima'nın yükselme hırsı uzun zaman boyunca beşinci sınıfın soylu ümitsizliğinde son bulma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı, derken yardımsever ve "ileri" görüşlü bir bakanın bu sıradan adamı merkezdeki başkanlık ofisine almasıyla kocasının terfii tesadüf eseri aniden başladı. Bu makama geçtikten

sonra birtakım istekleri olan herkes Tuzzi'ye gelmeye başladı ve o an itibariyle Diotima'nın içinde, varlığıyla kendisini de şaşkınlığa uğratan "manevî güzellik ve yücelik" hatıralarından oluşmuş bir hazine canlandı, bu hazineyi güya babaevinin kültürlü ortamında ve bulunduğu başka dünya şehirlerinde, gerçekteyse muhtemelen kız lisesindeyken örnek bir talebe olarak edinmişti ve bu hazineyi dikkatle değerlendirmeye koyuldu. Kocasının soğukkanlı ve son derece güvenilir zekâsı, dikkatleri Diotima'nın da gayriihtiyari üstüne çekmişti ve o da artık aklî üstünlüklerinin fark edildiğini anlayınca uygun yerlerde, pek kullanmadan içinde muhafaza ettiği bir şeyi tekrar dışarı salan ıslak bir sünger misali "çok akıllıca" fikirlerini büyük bir sevinçle ve saf bir tavırla konuşmalarının aralarına karıştırmaya başlamıştı. Kocasının yükselişi devam ederken Diotima'nın yakınlığını kazanmaya çalışan insan sayısı gitgide artmış, evleri de "cemiyet ile kültürün" buluştuğu mekân olarak nam salan bir "salon" hâlini almıştı. Çeşitli mecralarda hatırı sayılan şahsiyetlerle görüşünce Diotima da ciddi ciddi kendisini keşfe başladı. Hâlâ okuldaki gibi dikkati elden bırakmayan, öğrendiklerini iyi saklayan ve bunları birbiriyle düzgünce bağdaştıran tavrı, âdeta kendiliğinden, sadece genişlemek suretiyle bir kültüre dönüştü ve Tuzzilerin evi itibar edilen bir yer hâlini aldı.

24

SERMAYE VE KÜLTÜR; DIOTIMA'NIN KONT LEINSDORF'LA DOSTLUĞU VE MEŞHUR MİSAFİRLERİ RUH İLE AHENGE SOKMA GÖREVİ

Gelgelelim bu evin akıllarda yer etmesi Diotima'nın asil Kont Leinsdorf'la dostluğu sayesinde gerçekleşti.

Bedenin dostluklara ismini veren kısımları dikkate alınacak olursa, Leinsdorf'a ait olan tehlikeli parça, baş ile kalp arasındaki bir bölgede yer almaktaydı ve şayet bu söz hâlâ bir şeyler ifade ediyor olsaydı Diotima onun can dostudur demekten başka çare kalmazdı. Kont hazretleri uygunsuz fikirlere kapılmamakta ancak Diotima'nın zekâsına ve güzelliğine hayranlık beslemekteydi. Onun iyilikseverliğiyledir ki Diotima'nın salonu yalnızca sarsılmaz bir konum kazanmakla kalmamış, kontun sürekli dile getirdiği gibi bir tür resmî görev ifa eder olmuştu.

Kendi şahsına kalırsa, doğrudan imparatorluğa bağlı olan kont hazretleri "tam bir vatansever"di. Fakat devlet dediğiniz sadece taç, halk ve bunlar arasındaki ilişkiden ibaret değildir, devlette bir şey daha vardır ki o da düşüncedir, ahlâktır, fikirdir! – Kont hazretleri ne kadar dindar olsa da, her hücresine sorumluluk işlemiş ve üstelik arazilerinde fabrikalar işleten bir kafa olarak, aklın günümüzde birçok hususta kilisenin vesayetinden

kurtulduğu gerçeğine de sırt çevirmiyordu. Zira mesela bir fabrika, tahıl borsasındaki bir hareketlenme veya bir şeker kampanyası dinî esaslara göre nasıl yönetilir akıl sır erdiremiyordu, öte yandan modern bir mülkün varlığı, borsa ve sanayi olmaksızın rasyonel bakımdan düşünülemezdi; kont hazretleri, kendisine, spekülasyonlar yapan yabancı bir grupla irtibata geçildiği takdirde bir işin memleketteki toprak sahibi soyluların tarafında olarak yapıldığından daha iyi yönetilebileceğini gösteren finans müdürünün sunumunu dinlediğinde, çoğu zaman seçeneklerin ilkinde karar kılmak zorunda kalıyordu, zira şayet büyük bir iktisadî kuruluşun müdürü olarak yalnız kendinizin değil çok sayıda başka insanın da sorumluluğunu taşıyorsanız, teknik meseleler de kendilerine mahsus bir mantık geliştirir ve bu mantığın karşısına duyguları koymak mümkün olmaz. Uzmanlık vicdanı diye bir olgu vardır ki yeri gelince dinî vicdana muhalefet eder; Kont Leinsdorf da kardinallik mevkiindeki başpiskoposun bile kendisinden farklı davranmayacağına kanidir. Bu durumdan duyduğu üzüntüyü ve hayatın sadelik, tabiîlik, tabiatüstülük, sağlık ve Hıristiyanlık esaslarının zaruri kıldığı yolu tekrar bulacağına dair ümidini halka açık senato toplantısında her an dile getirmeye de hazırdı. Böyle açıklamalar yapmak üzere ağzını açtığında Kont, âdeta biri fişini prizden çekmiş bir makine misali başka bir dalga boyuna geçiyordu. Aslında düşüncelerini uluorta ifade eden çoğu insanın durumu böyledir; birisi kont hazretlerine alenen savaştığı şeyi kendi şahsı için yaptığı imasında bulunsa Kont Leinsdorf bunu kutlu bir inanmışlıkla, hayatın engin sorumlulukları hakkında hiçbir fikri olmayan kışkırtıcı unsurların demagojik lafazanlığı diye yaftalar geçerdi. Buna rağmen kontun kendisi de ebedî hakikatler ile geleneklerin hoş sadeliğinden çok daha karmaşık olan ticarî işleri arasındaki bağın, son derece önemli bir mesele teşkil ettiğini kabul ediyordu ve şunu da itiraf ediyordu ki bu bağ ancak ve ancak burjuvanın gördüğü derin tahsilde aranmalıydı; bu tahsil hukuk, yükümlülük, ahlâk ve güzellik alanlarındaki büyük fikir ve ideallerden başlayarak gündelik mücadelelere ve günlük tezatlara kadar uzanıyor ve kont bunu, canlı bir bitki yumağından oluşturulmuş bir köprüye benzetiyordu.

Gerçi bu köprüye kilisenin dogmalarına yaslanır gibi inançla ve güvenle yaslanılamazdı ama burası da zaruret ve sorumluluk bakımından daha aşağı kalmazdı, bu sebepledir ki Kont Leinsdorf yalnızca dindar değil aynı zamanda tutkulu bir sivil idealistti.

Kont hazretlerinin bu kanaatlerine, terkibi itibariyle Diotima'nın salonu birebir uyuyordu. Diotima'nın cemiyetlerinin şöhreti şundan ileri geliyordu ki önemli günlerde orada tek kelime edilemeyecek insanlara rastlanırdı; çünkü bu insanlar, alanlarında, onlarla son yenilikler hakkında konuşulamayacak kadar tanınmış olurlardı, hâlbuki dünya çapında ünlü oldukları araştırma sahasının adı çoğu zaman daha önce hiç duyulmamış bir şey olurdu. Bu cemiyetlerde Kenzinistler ve Kaninistler olurdu, bir Bo gramercisinin bir partigen araştırmacısına rastlaması, bir tokontoloğun bir kuantum teorisyenine rast gelmesi de mümkündü; sanat ve edebiyattaki yeni akımların temsilcileri bunun dışında tutulmalıydı, zira kendileri her yıl isimlerini değiştirirlerdi ve tanınmış meslektaşlarının yanında bu cemiyetlere ancak kısıtlı olarak girip çıkabilirlerdi. Buradaki muaşeretleri genel hatlarıyla öyle ince ayarlanmıştı ki her şey birbirine karışır, âdeta ahenkle iç içe girerdi; Diotima çoğu zaman yalnızca genç dimağları hususi davetiyelerle bir köşeye toplamaktan ve nadir gelen yahut özel konuklara, çaktırmadan imtiyaz gösterip etraflarında pervane olmaktan da iyi anlardı. Diotima'nın evini benzerlerinden ayıran şey, deyim yerindeyse, acemilik unsuruydu; pratik düşüncelere dökülen bu unsur –Diotima'nın ifadesiyle– vaktiyle teolojinin özü etrafında inançlı eserler ortaya koyan bir kavimden veya daha ziyade ruhbandan olmayan erkek ve kızlar topluluğundan ibaretti, yani kısacası bir *eylem* unsuruydu – teolojinin yerini millî iktisat ile fiziğe bıraktığı ve Diotima'nın yeryüzünde davet etmek istediği ruh idarecileri fihristinin zamanla *British Royal Society*'nin *Catalogue of Scientific Papers*'ına* eriştiği günümüzde, ruhbandan olmayan bu erkekler ve kızlar da, duruma uygun olarak banka müdürleri, teknisyenler, siyasîler, nazırlık müsteşarları ile hem yüksek sosyeteden hem de Diotima'nın cemiyetinden hanımlar

* İngiliz Kraliyet Akademisi, *Bilimsel Çalışmalar Kataloğu*. –ç.n.

ve beylerden ibaretti. Diotima bilhassa kadınları üzerine vazife sayıyordu ama "entelektüel olanlara" kıyasla "hanımefendilere" öncelik veriyordu. Diotioma davetlerde, "Günümüzde hayat, bilginin yükü altında öylesine ezilmekte ki 'cesaretini yitirmemiş kadından' asla vazgeçemeyiz" demeyi âdet edinmişti. Zira yalnızca cesaretini yitirmemiş kadının zekâyı sarıp sarmalama ve varlığın bütün kuvvetlerini barındıran o yazgı kudretine sahip olduğuna kaniydi, zaten Diotima'ya göre bu, zekânın kurtuluşu için zaruriydi. Diotima'nın evine girip çıkan genç asilzadeler, hem bir alışkanlık sayıldığından hem de Şube Müdürü Tuzzi herkesçe sevildiğinden, bu yaşamı sarmalayan kadın ve varlığın kuvveti fikrini oldukça beğeniyordu, çünkü parçalanmamış varlık dediğiniz şey asilzadelere göredir; insanlar arasında aşk randevuları ve uzun uzadıya görüşmeler için, çiftler hâlinde hiç dikkat çekmeden gidebildikleri ve Diotima'ya sezdirmeden sohbetlere dalabildikleri Tuzzi'nin evi de bir kiliseden daha fazla rağbet görüyordu.

Asaletli Kont Leinsdorf, Diotima'da birbirine karışan, kendi içinde bu kadar çeşitli bu iki unsuru, haydi "hakiki soyluluk" diye görmese de, "sermaye ve kültür" nitelemesiyle kuşatıyordu; ama bunlar için kullanmayı daha sık tercih ettiği, düşüncesinde mümtaz bir yer işgal eden şey, "görev" tasavvuruydu. Kontun fikrine göre –yalnızca memurların değil fabrika işçilerinin veya şarkıcılarınınki de dâhil– her performans bir görev demekti. "Her insanın," derdi daima, "devlet içerisinde bir görevi vardır; işçi, prens, zanaatkâr... Hepsi birer memurdur!" Kimseyi kayırmayan, daima ve her halükârda afaki olan düşüncesinin bir sonucuydu bu; en yüksek sosyetenin hanımları ve beyleri de, kontun gözünde, Boğazköy kitabeleri veya çift kabuklu yumuşakça araştırmacılarıyla laflamak ve finans aristokrasisinin orada bulunan eşlerini incelemek suretiyle, tam olarak tasvir edilemese de her hâlükârda bir görev ifa ediyorlardı. Kontun bu görev kavramı, Diotima'nın Ortaçağ'dan beri rağbet görmediğini belirttiği ve insan eylemlerinin dinî birliği olarak tanımladığı olguyu ikame ediyordu.

Aslına bakılırsa gerçekten de her mecburi samimiyet, şayet Diotima'daki gibi tam olarak safiyane ve katışıksız değilse, insanın

birbirinden çok farklı eylemlerini kucaklaması gereken ve asla mevcut olmayan insanî bir birlik havası oluşturma ihtiyacından doğar. Diotima işte bu yanılgıya kültür, çoğu zaman da özel bir ilaveyle eski Avusturya kültürü diyordu. Hırsı büyüyüp irfana dönüştüğünden beridir bu sözü gitgide daha sık kullanmayı öğrenmişti. Bu sözden anladığı, saray müzelerinde asılı duran güzel Velázquez ve Rubens tablolarıydı. Beethoven'in sözümona Avusturyalı olması gerçeğiydi. Mozart, Haydn, Stefan Katedrali, Burg Tiyatrosu'ydu. Geleneğin altında ezilen saray seremonileriydi. Elli milyonluk bir imparatorluğun en seçme elbise ve çamaşır mağazalarının sıkıştırıldığı birinci bölgeydi. Yüksek memurların mahremane tavırlarıydı. Viyana mutfağıydı. İngilizlerinkinin yanında en soylularından sayılan aristokrasi ve onun eski saraylarıydı. Toplumun bazen samimi bazen de yapmacık güzel sanatlar sevgisiyle kabul ettirdiği vurguydu. Diotima bu sözden aynı zamanda şu gerçeği de anlıyordu ki bu ülkede Kont Leinsdorf gibi kibar bir beyefendi dikkatini ona veriyor ve kendi kültürel girişimlerini onun evine kadar getiriyordu. Ama kont hazretlerinin bunu bir yandan da kendi sarayını, kontrolü kolaylıkla kaybedilebilecek bir yeniliğe açmayı uygun görmediğinden yaptığını bilmiyordu. Güzel arkadaşının, insanın ihtirasları ve bu ihtirasların yol açtığı karmaşalardan bahsederken sergilediği özgürlük ve hoşgörü veya devrimci fikirler karşısında Kont Leindsorf çoğu zaman gizliden gizliye dehşete düşüyordu. Ama Diotima bunu fark etmiyordu. Sözümona resmî edepsizlik ile hususi edep arasında, bir hekim veya hayırsever gibi bir ayrım gözetiyordu; söylenen bir söz şahsına çok dokunursa biri yarasına değmişçesine hassaslaşıyor ancak gayrişahsî olarak her konuda konuşuyor, konuşurken de Kont Leinsdorf'un bu karışımı çok cezbedici bulduğunu hissediyordu yalnızca.

Ne var ki hayat bir yerdeki taşları sökmeden başka bir yerde bir şeyler inşa etmez. Varlığının daha hiçbir şey ihtiva etmediği zamanlarda onu kuşatan ve iki kara gözlü deri bir seyahat bavulunu benzeyen Konsolos Yardımcısı Tuzzi'yle evlenmeye niyetlendiğinde bile içinde olan küçücük, rüya gibi tatlı fantezi çekirdeği, başarıya ulaştığı yıllarda Diotima'yı acı verici derecede şaşırtarak kaybolup gitmişti. Hiç şüphesiz Diotima'nın eski Avusturya kül-

türünden anladığı Haydn veya Habsburglar gibi şeylerin çoğu, vaktiyle yalnızca sıkıcı birer okul ödevinden ibaret olmuştu, oysa şimdi bunların tam ortasında yaşayabilmek, arıların yazın çıkardıkları vızıltılar kadar kahramancaydı ve büyüleyici bir cazibeleri vardı ama bu hayat zamanla yalnız tekdüze olmakla kalmadı, yorucu, hatta ümitsiz bir hâl aldı. Meşhur konuklarıyla Diotima'nın duruşu, Kont Leinsdorf'un banka işlerinden farklı değildi; bunları ruh ile ahenge sokmaya istediği kadar çalışsın, başarılı olamıyordu. İnsan otomobillerden ve röntgen ışınlarından bahsedebilir, bunlar bile duyguları tetikler ama her gün bir yenisi ortaya çıkan bütün o sayısız diğer icat ve keşifle insan, tamamen beylik bir tavırla âdemoğlunun icat kabiliyetine hayranlık duymaktan başka ne yapabilir, kaldı ki bu da uzun vadede insana zahmetli gelmeye başlar! Kont hazretleri ara sıra gelip bir siyasetçiyle konuşuyor yahut yeni bir misafirin kendisine takdim edilmesini istiyordu, derinlemesine bir irfan hayali kurmak onun için kolaydı fakat Diotima gibi bu meselenin ayrıntılarıyla uğraşınca, aşılamayan şeyin derinlik değil genişlik olduğu anlaşılıyordu. Yunanistan'ın asil sadeliği veya peygamberlerin hikmetleri gibi insanı doğrudan ilgilendiren konular bile, işin ehli kimselerle konuşunca, şüpheler ve imkânlarla dolu, vâkıf olunamayacak bir çeşitlilik içinde kayboluyordu. Diotima meşhur konukların bile akşamları daima çiftler hâlinde sohbet ettiklerini fark etmişti, zira insan o zamanlar bile en fazla ikinci bir kimseyle afaki ve akıllıca konuşabiliyordu, Diotima ise bunu aslında kimseyle yapamıyordu. Fakat esasında Diotima, çağdaşı insanların, medeniyet denen o bilindik ızdırabını keşfetmişti. Sabun, manyetik dalgalar, matematik ve kimya formüllerinin kibirli işaret dili, millî iktisat, tecrübî araştırmalar ve insanların basit ama neşeli biçimde bir arada olamama aczleriyle dolu engelleyici bir konumdu bu. Diotima'nın büyük bir dikkatle mükellef tuttuğu ve tüm başarılarına rağmen bazen hüsrana uğradığı, kendi içinde de yer edinmiş zihin asaletinin toplum asaletiyle olan ilişkisi, gözüne zamanla gitgide bir kültür değil de ancak bir medeniyet çağının karakterize edeceği türden bir yapıymış gibi görünmeye başladı.

Buna göre medeniyet, onun zihninin hâkim olamadığı her şeydi. Bu yüzden de uzun süredir ve bilhassa bizzat kocasıydı.

25

EVLİ BİR RUHUN IZTIRAPLARI

Diotima ızdırabı içinde çok kitaplar okudu ve sahip olduğunun daha önce pek farkına varmadığı bir şeyi yitirdiğini keşfetti: Ruhunu.

Nedir bu? – Ruhun negatif tarifi basittir, cebir dizilerinden bahsedilince korkup saklanan şeyin kendisidir o.

Ya pozitif tarifi? Göründüğü kadarıyla o, kendisini kavramak isteyen tüm uğraşlardan başarıyla sıvışmaktadır. Bir zamanlar Diotima'nın içinde de asla dair bir şeylerin, sezgilerle dolu bir hassasiyetin bulunmuş olması muhtemeldi, Diotima vaktiyle dürüstlüğünün iyice fırçalanarak temizlenmiş elbisesine sarınmıştı; şimdilerde ise onu, ruh dediği ve Maeterlinck'in batikle sarılmış metafiziğinde, Novalis'te ama özellikle de insanlık çağının kendine karşı zihin ve sanat protestosunun ifadesi olarak bir müddet etrafa saçtığı o isimsiz solgun romantik ve Tanrı özlemi dalgasında Diotima onu tekrar buldu. Diotima'nın içindeki bu aslî şeyin daha kesin biçimde, elverişli bir yol bulamamış ve kaderin bizimle oynadığı kurşun dökme oyununda kendisinin sahip olduğu idealizmin komik formuna bürünmüş sessizlik,

şefkat, huşu ve iyiliğe dair bir şey olarak belirlenmesi de mümkündür. Belki de fanteziydi o; belki bedenin örtüsü altında günbegün cereyan eden, tepesinden güzel bir kadının ruh dolu ifadesiyle yüzümüze baktığında ortaya çıkan içgüdüler ve bitkiler düzlemindeki bir çalışmanın sezgisiydi; belki Diotima'nın kendisini ferah ve sıcak hissettiği, duygularının ona her zamankinden daha canlı geldiği, hırs ve iradenin susup da hafif bir hayat sarhoşluğuyla tatmin duygusunun içini doldurduğu, en cüzi şeyler için bile olsa düşüncelerin satıhtan uzaklaşıp tâ derinlere yöneldiği ve dünyadaki hadiselerin bir bahçenin ötesinden gelen gürültüler misali uzaklarda kaldığı nitelenemez saatlerdi. Hâl böyle olunca Diotima, zahmetine katlanmadan, hakiki olanı doğrudan kendi içinde gördüğünü sanırdı; henüz ismi olmayan narin tecrübeler, örtülerini kaldırırdı ve Diotima –edebiyatta bunun için bulduğu birçok tasvirden sadece bir kaçını söylemek gerekirse– kendisini ahenkli, insanca ve dindar hisseder, kendi içinden yükselen her şeyi kutlu kılan ve kendi kaynağından gelmeyen her şeyi günahkâr bir çehreye bürüyen aslî bir derinliğe yakın hissederdi: Ama bütün bunları düşünmek güzel olsa bile, özel bir hâlin böylesi sezgi ve imalarını asla anlamlandıramayan bir tek Diotima değildi, başvurduğu kehanet kitapları da bunu başaramaz, yalnızca aynı meseleyi esrarengiz ve müphem kelimelerle öylece anlatırlardı. O zaman da bunun kabahatini, ruha erişmeyi engellemek adına araya set çektiren medeniyet çağına yüklemekten başka çaresi kalmazdı Diotima'nın.

Onun "ruh" dediği, muhtemelen, evleneceği sıralar sahip olduğu küçük bir sevgi sermayesinden başka bir şey değildi; Şube Müdürü Tuzzi bu sermaye için doğru yatırım imkânını sunmuyordu. Tuzzi'nin başlarda var olan ve uzunca bir süre de etkisi süren Diotima'ya üstünlüğü daha yaşlıca bir adam olmasından kaynaklanıyordu; sonra bunun üstüne bir de, kendisi hakkında karısına pek fikir vermeyen ve karısının yaptığı ufak tefek işleri iyilikle seyreden, esrarengiz mevkideki başarılı bir erkeğin üstünlüğü geldi. Taze damatlık zamanlarındaki şefkati hariç, Şube Müdürü Tuzzi daima, dengesini asla kaybetmeyen bir fayda ve akıl insanı olmuştu. Buna rağmen eylemlerindeki âdeta elbise

misali üzerine tam oturan sükûneti, bedeninin ve sakalının tabiri caizse nazik ve ciddi kokusu, tedbirli ve sağlam bariton ses tonu, bu adamın etrafını, henüz evlenmemiş Diotima'nın ruhunu, çenesini sahibinin dizine koymuş bir av köpeğinin, sahibinin yakınlığıyla heyecanlanması gibi heyecan verici bir esintiyle çevreliyordu. Tıpkı o av köpeğinin heyecan içinde koşuşturması gibi Diotima da ciddi ve afaki bir rehberin kontrolünde aşkın sonsuz bahçesine adımını atmıştı.

Şube Müdürü Tuzzi bu bahçedeki düz yolları tercih ediyordu. Yaşam alışkanlıkları hırslı bir işçinin alışkanlıklarından farksızdı. Ya at binmek ya da tercihen bir saatliğine yürüyüşe çıkmak için sabah erkenden kalkardı, yürüyüş sadece esnekliği muhafaza etmeye yaramıyor, aynı zamanda sebatla yapıldığı takdirde sorumluluk sahibi başarılar tablosuna muazzam yakışan titiz ve basit bir alışkanlık teşkil ediyordu. Şayet davetli değillerse veya misafirleri yoksa akşamları derhal çalışma odasına geçmesi çok anlaşılır bir şeydi, çünkü engin teknik bilgisini, soylu meslektaşlarına ve amirlerine olan üstünlüğünü koruyacak seviyede tutmaya mecburdu. Böylesi bir hayat insana katı sınırlar koyar ve sair faaliyetlere duyulan sevgiyi de düzenler. Hayal gücü erotizmle örselenmemiş her erkek gibi Tuzzi de bekârlık zamanında –arkadaşlarıylayken şurada burada diplomatik şöhret uğruna yanında tiyatro korolarında şarkıcılık yapan sıradan kızlarla görünmüş olsa da– sakin bir genelev müdavimi olmuş ve bu alışkanlığın düzenli nefesini evliliğine de taşımıştı. Bu yüzden Diotima aşkı, şiddetli, nöbetler hâlinde yaşanan ve alınganlığa sebebiyet veren bir olgu olarak tanıdı: Aşk, haftada ancak bir kez çok daha şiddetli bir güç tarafından serbest bırakılıyordu. İki insanın varlığındaki bir anda başlayan, birkaç dakika sonra yaşanan günlük hadiselerle ilgili konuşmalara evrilen ve akabinde uykuya intikal eden bir değişiklikti ve aradan geçen zamanda hiç sözü edilmiyor yahut en fazla ima ve kinayelerle kendisinden (mesela bedenin *patrie honteuse*'üyle* ilgili diplomatik bir şaka yapılırdı) bahsediliyordu, işte bu olgunun Diotima için beklenmedik ve zıt sonuçları oldu.

* (Fr.) Edep yeri. –ç.n.

Bu, bir yandan Diotima'nın had safhada yükselen idealliğinin, saldırgan ve dışa dönük şahsiyetinin doğuşuna vesile oldu; bu şahsiyetin sevme kudreti, manevî istekleri etrafında görünür bir hâl alan büyük ve soylu her şeye yayılıp onlara içtenlikle katılıyor ve Diotima'nın, kor hâlinde yanan ancak platonik bir aşk güneşiyle erkeklerin kafalarını karıştıran etkisini yaratıyordu, Ulrich'in onunla tanışmak için bu kadar meraklanmasının sebebi de bu aşk güneşinin tasviriydi. Öte yandan evlilikle temasının geniş ritmi Diotima'nın içinde yalnızca fizyolojik bir alışkanlık hâlini almıştı, bu alışkanlığın kendi başına bir cazibesi vardı ve Diotima'nın varlığının daha ulvî kısımlarıyla bağlantı kurmadan, öğünleri az ama besleyici olan bir uşağın açlığı misali belli belirsiz gösteriyordu kendini. Diotima'nın dudağının üstünde küçük tüyler biter ve kızlara has varlığına, olgunlaşmış bir dişinin erkeksi bağımsızlığı karışırken o, bu durumu zaman içinde ürpererek fark etmişti. Kocasını seviyordu ama sevgisine artan miktarda bir tiksinme, hatta ruhuna hakaret ediliyormuş gibi bir his karışıyordu, bu hakaret ancak yabancı bir askerin birini vurup öldürmek yerine cinsî bir hatıra bırakmasıyla veya büyük teşebbüslere girişen Arşimet'in sahip olacağı türden duygulanımlarla kıyaslanabilirdi. Kocasıysa bunu ne fark ediyor ne de bunun hakkında düşünüyordu ama Diotima yine de vücudunu her seferinde ona açtığı için kendisini zorlama bir hükümranlığa boyun eğmiş hissediyordu; herhâlde bu, erdemsiz sayılmayacak bir hükümranlıktı ama gidişatı Diotima'nın bir tikin ortaya çıkışını veya bir günahın kaçınılmazlığını hayal edeceği kadar acı vericiydi. Belki Diotima bu şekilde biraz daha hüzünlü ve daha ideal bir kadın olurdu ama talihsizliğe bakın ki olay, salonunun da ruhanî sıkıntılar çıkarmaya başladığı bir zamana denk geldi.

Şube Müdürü Tuzzi karısının entelektüel uğraşlarını gayet tabiî bir biçimde teşvik ediyordu, çünkü bu uğraşların kendi mevkiine nasıl bir fayda sağladığını çok geçmeden fark etmişti ama bu uğraşlara hiç iştirak etmedi, hatta onları ciddiye bile almadığı söylenebilirdi, zira bu tecrübeli adamın tek ciddiye aldığı şey güç, yükümlülük, soylu bir aile, bunların ardından da akıldı. Hatta Diotima'yı bile estetikle alâkalı resmî işlerine çok fazla hırs

karıştırmaması için uyardı, çünkü söz gelimi, kültür, hayat yemeğinin tuzuysa eğer, yüksek sosyete çok tuzlu yemeklerden pek hazzetmezdi; Tuzzi bunu alay etmeksizin söylüyordu, zira gerçek kanaati buydu, Diotima ise hafife alındığını hissediyordu. İdealleri yolundaki uğraşlarına kocasının durmadan bıyık altından gülerek eşlik ettiğini hissediyordu; kocası evde olsun olmasın, bu gülümseme –adam şayet gerçekten gülümsüyorsa, kaldı ki burası kesin değildi– ister özellikle kendisine karşı olsun, isterse mesleği icabı sürekli üstün görünmek mecburiyetinde olan bir adamın ifadesi gereği olsun, gittikçe daha dayanılmaz bir hâl alıyor ve Diotima bu gülümsemenin haklı çıkmak uğruna kendinde vehmettiği rezilce utançtan kurtulamıyordu. Bunun suçunu bazen dünyayı kötü, amaçsız bir oyun yeri yapan, tarihin materyalist bir dönemine yüklüyordu, bu oyunun ateizmi, sosyalizmi ve pozitivizmi arasında zengin bir iç dünyası olan kimse, kendi gerçek varlığına erişme hürriyetini bulamıyordu ancak bu suçlama da Diotima'nın işine yaramıyordu.

Büyük vatanseverlik faaliyeti olayları hızlandırdığı sıralarda Tuzzi'nin evindeki durum böyleydi. Kont Leinsdorf, aristokrasiyi ifşa etmemek adına aristokrasinin merkez noktasını hanım arkadaşının evine naklettiğinden beridir bu evde dile gelmez bir sorumluluk dalgası hüküm sürüyordu, çünkü Diotima kocasına, salonunun bir oyun alanı olmadığını ya şimdi ispatlayacak ya da hiç ispatlayamayacaktı. Kont hazretleri Diotima'ya bu büyük vatanseverlik faaliyetini taçlandıracak bir fikre ihtiyaç olduğunu söylemişti, Diotima'nın içi bu fikri bulma çabasıyla yanıp kavruluyordu. Koca bir imparatorluğun imkânlarıyla, üstelik de tüm dünyanın pürdikkat gözleri önünde bir şeyler gerçekleştirmek zorunda olma tasavvuru –ki bu kültürün en büyük içeriklerinden biri olacaktı yahut daha mütevazı bir ifadeyle, belki de Avusturya kültürünü kalbinden yakalayıp gözler önüne serecek bir şeydi– işte bu tasavvur Diotima'yı öylesine etkiliyordu ki salonunun kapıları çatırdayarak açılıyor ve engin bir deniz, zeminin devamı mahiyetinde eşiğe vuruyordu sanki. – Bu esnada ilk hissettiğinin ânında açılıveren hadsiz bir boşluk olduğu inkâr edilemezdi.

İlk intibaların çoğu zaman doğru bir yanları olur! Diotima eşsiz bir şeyler olacağından emindi ve sahip olduğu idealleri düşündü; küçük bir kızken tahsil gördüğü zamanlarda, imparatorluklar ve yüzyıllarla hesap yapmayı öğrendiği tarih derslerindeki coşku yeniden alevlendi; böyle bir durumda ne yapılması gerekiyorsa hepsini yaptı ama bu şekilde birkaç hafta geçtikten sonra aklına katiyen bir şey gelmediğini gözlemlemek durumunda kaldı. Şayet nefrete –bu alçakça eyleme!– kapılmaya muktedir olsaydı, Diotima'nın şu anda kocasına hissettiği duygu ancak nefret olurdu; bu yüzden hüzünlendi ve içinde o zamana dek keşfetmediği bir "her şeye öfke duyma" hali peyda oldu.

Bu tam da, Dr. Arnheim'ın küçük zenci oğluyla birlikte geldiği, Diotima'nın biraz sonra manidar ziyaretçisini ağırlayacağı zaman dilimiydi.

26

RUHUN İKTİSATLA BİRLEŞMESİ. BUNU YAPABİLECEK ADAM ESKİ AVUSTURYA KÜLTÜRÜNÜN BAROKVARİ BÜYÜSÜNÜ TATMAK İSTER. BÖYLELİKLE PARALEL FAALİYET İÇİN BİR FİKİR DOĞAR

Diotima uygunsuz düşünce nedir bilmezdi ama o gün muhtemelen, odacısı "Rachelle"i yanından gönderdikten sonra zihnini meşgul eden o masum ve küçük zenci oğlanın arkasında buna dair türlü türlü şeyler gizleniyordu. Ulrich büyük kuzininin evinden çıktıktan sonra Diotima odacısının anlattığı hikâyeyi bir kez daha nezaketle dinlemişti, bu güzel ve olgun kadın kendisini genç ve çıngıraklı bir oyuncakla meşgulmüş gibi hissediyordu. Vaktiyle aristokrat sınıfı, seçkin kesim, yanında daima bir zenci dolaştırırdı; Diotima'nın zihninde flamalı atların sürdüğü kızaklı arabalarla yapılan gezintilerin, tüylerle süslü şapkaları olan uşakların, iyice pudralanmış ağaçların olduğu çekici görüntüler belirdi ama asilzadelerin bu fantezilerle dolu yanı çoktan solup gitmişti. "Toplum hayatı artık ruhsuzlaştı," diye geçirdi

içinden. Yüreğinde, yanında bir zenci dolaştırma cüreti gösteren cesur münzeviden, usûl erkân nedir bilmeyen bir seçkinliği olan o burjuvadan, kendisine miras kalan soyluluğu âlim bir Yunan kölesinin vaktiyle Romalı efendilerini utandırması misali utandıran bu zıpçıktıdan yana olan bir şeyler vardı. Türlü şeylere dikkat etmekten eğilip bükülen kendine güveni bu adamdan tarafa bir kız kardeş edasıyla firar ediyor, hatta diğer bütün duygularına kıyasla çok tabiî olan bu his –söylentiler birbirleriyle tezada düşse ve henüz güvenilir bir kaynaktan haber alınamamış olsa da– Dr. Arnheim'ın Yahudi köklerini bile göz ardı ettiriyordu. Adamın babası bunu kesinkes belirtmişti ancak annesi öleli o kadar uzun zaman olmuştu ki net bir şey öğrenmek için belli bir sürenin geçmesi gerekiyordu. Öte yandan Diotima'nın yüreğindeki dehşetengiz bedbinliğin yalanlama falan beklemiyor olması da mümkündür denebilirdi.

Diotima düşüncelerini dikkatle zenciden efendisine kaydırdı. Dr. Paul Arnheim yalnızca zengin bir adam değildi, aynı zamanda önemli bir zihin dünyası vardı. Şöhreti, kendisinin dünyayı sarmalayan işlerin mirasçısı olmasından öteye geçiyordu; Arnheim boş zamanlarında, üst düzey çevrelerce olağanüstü sayılan kitaplar yazmıştı. Böylesi salt entelektüel çevrelere mensup insanlar paranın ve burjuvanın takdirinin çok üstündedir fakat zengin bir adamın kendileri gibi olmasının böyle insanlar için tam da zenginlikten kaynaklanan özel bir çekiciliği olduğu unutulmamalıdır, Arnheim'ın da programlarında ve kitaplarında bu konu hakkında söyledikleri ruhun iktisatla veya fikrin güçle birleşmesi gibi iddialı meselelerdi. Duyuları olacakları çok iyi sezen hassas kafalar, Doktor'un dünyada çoğunlukla birbirinden ayrı tutulan bu iki kutbu kendi içinde birleştirdiği bilgisini yayarak günün birinde imparatorluğun ve kim bilir belki de dünyanın kaderini daha iyi bir noktaya götürmeye kadir modern bir kuvvetin yolda olduğu söylentisine ışık tuttular. Zira eski zamanların siyaset ve diplomasinin esas ve usullerinin Avrupa'nın ayağını kaydırdığı çoktandır yaygın bir histi, zaten her hususta uzmanlardan yüz çevirme dönemi de o zamanlarda başlamıştı.

Diotima'nın durumu da eski diplomat ekolünün düşünme tarzına bir başkaldırı niteliğindeydi; bu yüzden o, kendi konumuyla bu dâhiyane münzevinin mevkii arasındaki mucizevi benzerliği derhal kavradı. Üstelik bu meşhur adam, nezaket ziyaretini olabildiğince hızla yapmıştı, hatta Diotima'nın evi, bu teveccühün nasip olduğu ilk evdi; müşterek bir dostun takdim yazısı da Habsburgların şehrinin ve bu şehrin insanlarının eski kültüründen bahsediyordu: Diotima'nın çalışkan misafiri, yoğun işleri arasında bu kültürün tadına varmayı ümit ediyordu; bu meşhur yabancının, söz konusu durumdan kültürel şöhretini takdir ettiğini anlayınca, Diotima kendisini, ilk kez yabancı bir ülkenin diline tercüme edilecek bir eser yazmış bir yazarın hissedebileceği kadar harika hissetti. Adamın hiç de Yahudi gibi görünmediğini, aksine antik Finike erkeklerini andıran zarif fikirli biri olduğunu fark etti. Fakat Diotima'nın yalnızca kitaplarını okumuş bir kadın olmadığını; hafif etine dolgun antik yapısıyla, klasik yönünün çok katı olmaması adına biraz daha etli Helenist güzellik idealine de uyan biri olduğunu görünce Arnheim da mest oldu. Yirmi dakika süren sohbetlerinde gerçekten dünya çapında bağlantıları olan bir adamda bırakabildiği izlenimin, biraz eskimiş diplomatik metotlara takılı kalan kocasının, karısının önemini küçümsemesine yol açan bütün şüphelerini baştan aşağı bertaraf ettiği, çok geçmeden Diotima'nın da dikkatini çekti.

Diotima, duyduğu hafif hazla, konuşulanları kendi kendine tekrar etti. Sohbetleri yeni başlamıştı ki Arnheim bu eski şehre sırf, eski Avusturya kültürünün Barokvari büyüsüne kapılarak hesap kitap işlerinden, materyalizmden ve bugün işi gücü üretmek olmuş medeniyet insanının ıssız aklından uzaklaşmak için geldiğini söyledi.

"Bu şehirde çok keyifli bir canlılık vardır," diye cevap vermişti Diotima, bu cevaptan da memnundu.

"Evet", demişti adam da, "içimizdeki sesler susmuş bizim; artık çok şey biliyoruz; akıl, hayatımıza zulmediyor."

Diotima da şöyle karşılık vermişti: "Kadınlarla haşır neşir olmaktan hoşlanıyorum, çünkü her şeyden bîhaberler ve cesa-

retleri kırılmamış." Arnheim da demişti ki: "Buna rağmen güzel bir kadın, mantığa ve psikolojiye rağmen hayata dair hiçbir şey bilmeyen bir adamdan çok daha fazlasını anlar." Bunun üzerine Diotima da ona, ruhun medeniyetten kurtarılmasına benzer bir meselenin buradaki otorite çevrelerini çok daha büyük ölçekte, devlet kademesinde meşgul ettiğini anlatmıştı: "Asıl gerekli olan–" dediğinde Arnheim onun lafını kesmişti: "iktidar mahfillerine taşınan yeni fikirler olması veya, böyle söylememde beis yoksa (burada hafiften iç geçirdi), en azından fikirlerin olması harika!" Diotima da devam etmişti: Bu fikirleri soruşturmak için halkın her kesiminden üyelerin bulunduğu heyetler oluşturmak istiyorlardı. – Fakat tam o sırada Arnheim muazzam önemli bir şeyi, öyle dostane bir samimiyetle ve dikkatli bir ses tonuyla söylemişti ki bu ikaz Diotima'nın zihnine kazınmıştı: "Bu şekilde," demişti sesini yükselterek, "büyük bir şey kolay kolay meydana gelmeyecektir; heyetlerden ibaret bir demokrasi değil ancak hem gerçek hayatta hem de fikir alanında tecrübeli, güçlü fertler bu faaliyeti yönetebilecektir!"

Diotima buraya kadar konuşmayı harfi harfine zihninde tekrarlamıştı ama tam bu noktada konuşma ani bir ışık patlamasıyla kesildi; kendi verdiği cevabı hatırlayamaz olmuştu. Belirsiz, heyecan verici bir mutluluk ve beklenti hissi onu konuşma süresince sürekli yukarılara taşımıştı; zihni şu an bir çocuğun elinden kaçıp pırıl pırıl ışıldayarak güneşe doğru yükselen küçük ve renkli bir balona benziyordu. Fakat bir saniye sonra balon patladı.

O sıra büyük Paralel Faaliyet için, o zamana dek eksik olan bir fikir doğdu.

27

BÜYÜK BİR FİKRİN ÖZÜ VE MAHİYETİ

Bu fikrin ne olduğunu söylemesi kolaydı ama hiç kimse onun anlamını tarif edemiyordu! Zira etkileyici ve büyük bir fikri sıradan, hatta belki de son derece sıradan ve yanlış bir fikirden ayıran, bu fikrin bir nevi erime hâlinde bulunmasıdır; bu hâl içinde benlik, engin ufuklara dalarken bir yandan da âlemlerin genişliği benliğin içine sızar da insan, kendisinin nerede bitip sonsuzluğun nerede başladığını seçemez olur. Bu yüzden etkileyici ve büyük fikirler, insanın bedeni gibi yekpâre ama zayıf olan bir bedenden ve bu fikrin önemini vurgulayan ancak yekpâre olmayan, aksine onu soğuk kelimelerle yakalamaya yönelik her teşebbüste kendi içinde çözülüp giden ebedî bir ruhtan ibarettir.

Bu girizgâhtan sonra şunu söylemek lazımdır ki Diotima'nın büyük fikri, Prusyalı Arnheim'ın büyük Avusturya faaliyetinin manevî idaresini üstlenmesinden başka bir şey değildi, hem de bu faaliyet Prusya Almanyasına karşı bir kıskançlık abidesi barındırıyor olmasına rağmen. Fakat bu, fikrin laftan ibaret ölü bedenidir ancak ve kim bu bedeni anlaşılmaz veya gülünç bulursa, bir cesedi istismar ediyor demektir. Oysa bu fikrin ruhuna gelinecek olursa, onun namuslu ve meşru bir ruh olduğu söylenmelidir; Diotima her hâlükârda, kararına bir anlamda Ulrich için bir

lahika ekliyordu. Diotima, kuzeninin de –Arnheim'dan çok daha derindeki bir düzlemde ve onun etkisiyle örtülü biçimde olsa da– onu etkilediğinin bilincinde değildi ve bunu fark edecek olsa muhtemelen kendisini küçümserdi ama yine de Ulrich'i bilinci karşısında "olgunlaşmamış" ilan ederek içgüdüleriyle bir karşı tedbir almıştı, hâlbuki Ulrich ondan daha büyüktü. Diotima ona acımayı kafasına koymuştu, bu da sorumluluk isteyen faaliyetin liderliğine onun yerine Arnheim'ı seçmenin bir yükümlülük olduğu kanaatini kabullenmesini kolaylaştırıyordu ama öte yandan, bu kararı verdikten sonra geride bırakılan kişinin artık yardımına muhtaç ve layık olduğuna dair o kadınsı tasavvur devreye girdi. Ulrich'te eksik kalan bir şey varsa, hiçbir şey bu eksikliği, kendisine mütemadiyen Diotima'nın ve Arnheim'ın yakınında bulunma fırsatı sunacak olan büyük faaliyete katkı sağlamaktan daha iyi şekilde gideremezdi. Bu yüzden Diotima bir karar daha verdi ancak bunlar en fazla tamamlayıcı mülahazalardan ibaretti, o kadar.

28

DÜŞÜNCELERLE İLGİLENMEYİ PEK ÖNEMSEMEYENLERİN ATLAYABİLECEĞİ BİR BÖLÜM

Bu arada Ulrich evindeki yazı masasına oturmuş, çalışıyordu. Haftalar önce, geri dönmeye karar verdiği sıralarda yarıda bıraktığı incelemeyi çıkarmıştı; niyeti incelemeyi bitirmek değildi, bütün bunları becerebiliyor olmak bile onu eğlendiriyordu. Hava güzeldi ama son günlerde evden yalnızca kısa mesafelere gidip gelmek üzere ayrılmıştı, onun dışında bahçeye bile çıkmıyordu, perdeleri çekmişti ve seyirciler içeri alınmadan önce işin ehli bazı kimselere tehlikeli ve yeni atlayışlarını sergileyen bir akrobat misali loş ışıkta çalışıyordu. Bu düşünüşün hayatın hiçbir yerinde eşi olmayan doğruluğu, gücü ve emniyeti, içini neredeyse hüzne boğuyordu.

Formüller ve işaretlerle dolu kâğıdı ileri itti; son olarak, tarifini yaptığı yeni bir matematik işlemini uygulamak için fizikî bir örnek olsun diye suyun denklemini yazmıştı kâğıda ama zihni galiba bir süre önce başka bir yere kaymıştı.

"Clarisse'e suyla ilgili bir şeyler anlatmadım mı ben?" diye sordu kendine fakat tam olarak hatırlayamadı. Hatırlasa da hatırlamasa da birdi, zihni miskince de olsa açılıyordu.

Edebiyatta düşünen bir insanı yansıtmak kadar zor bir şey yoktur maalesef. Aklına nasıl olup da bu kadar yeniliğin geldiği sorulduğunda büyük bir kâşif şöyle cevap vermiş: "Durmadan onları düşündüm." Gerçekten de, beklenmedik fikirlerin ancak ve ancak insanın onları beklemesiyle ortaya çıktığı söylenebilir. Bu fikirler, azımsanmayacak ölçüde mizacın, daimi eğilimlerin, kalıcı hırsın ve bitmek bilmez uğraşların sonucunda gelir. Böylesi bir sebat ne kadar sıkıcıdır kim bilir! Öte yandan zihindeki bir ödevin çözümü de yine, ağzında sopa taşıyan bir köpeğin dar bir kapıdan geçmek istemesinden çok farklı değildir; sopa aradan kayıp geçene kadar köpek, kafasını bir sağa bir sola çevirir, bizim yaptığımız da aslında budur, tek farkla ki biz gelişigüzel denemeler yapmayız, o işin nasıl yapılacağını tecrübeyle az çok biliyoruzdur zaten. Akıllı bir kafa da aptal bir kafaya göre bu çevirme işinde çok daha fazla beceri ve tecrübeye sahipse bile, sopanın aradan geçivermesi onun için de şaşırtıcı olur, birden aradan geçmiştir; insan da fikirlerin, müellifini beklemektense kendi kendilerini oluşturduklarını fark edince hafif bir afallama hissine kapılabilir. Bu afallama hissine çoğu insan bugün ilham diyor, eskiden de ilham denirdi zaten ve ilhamda gayrişahsî bir şeyler göreceklerini sanırlar ama onda gayrişahsî yalnızca tek bir şey vardır, o da bizzat birinin zihninde bir araya gelen şeylerin birbirleriyle alâkaları ve birbirlerine aidiyetidir.

Bir akıl ne kadar iyiyse onun içinde görülebilecek şey de o kadar az olur. Bu yüzden de tamamlanmadığı müddetçe düşünce, alabildiğine acınası bir olgudur, beynin kıvrımlarının kolik olması gibi bir şeydir bu ama düşünce tamamlandı mı, artık insanın yaşadığı düşüncenin şeklinde değildir, düşünülmüş olanın şeklini alır, maalesef bu da gayrişahsî bir şekildir, çünkü düşünce bu safhadan sonra dışarıya döner ve dünyaya aktarılmaya hazırlanır. Bir insan düşünürken şahsî ile gayrişahsî olanın arasındaki ânı yakalamak âdeta imkânsızdır; anlaşılan o ki tam da bu yüzden düşünmek yazarlar için kaçınmaktan hoşlandıkları bir mahcubiyettir.

Ne var ki Niteliksiz Adam düşünüyordu. Bundan en azından bu meselenin kısmen şahsî olmadığı gibi bir sonuç çıkarılabilirdi. Peki, neydi o zaman? Açan ve solan dünya ki dünyanın bir insanın zihninde oluşan iki yanıydı. Niteliksiz Adam'ın aklına önemli bir şey geldiği falan yoktu; su örneğiyle uğraştıktan sonra suyun karadan üç kat daha büyük bir varlık olduğundan başka bir şey gelmemişti aklına; herkesin su olarak kabul ettiği nehir, deniz, göl, pınar gibi şeyler bile dikkate alınsa durum böyleydi. Uzun süre suyun havayla yakın olduğuna inanıldı. Büyük Newton da böyle yaptı, buna rağmen başka fikirlerinin çoğu bugünkülere benzer. Yunanlara göre dünya ve hayatın kaynağı suydu. Bir tanrı vardı, adı Okeanos'tu. Sonraları su perilerini, Elfleri, tabiat ilahelerini icat ettiler. Tapınak ve kehanet mahallerini sahillere kurdular. Nitekim Hildesheim, Paderborn, Bremen katedralleri de pınarların üstüne inşa edilmişlerdir ama işe bakın ki bu katedraller hâlâ ayaktadır. Vaftiz de suyla yapılmaktadır. Hem ruhlarında garip, mezarı andıran bir sıhhat olan su düşkünleri ve şifacı havariler de yok mu? Demek dünyada üzeri silinmiş bir nokta veya üstüne basılmış çim gibi bir yer vardı. Elbette Niteliksiz Adam'ın aklının bir köşesinde, o an bunu düşünsün veya düşünmesin, yeniçağa dair bilgiler de vardı. Su dediğiniz de renksiz, yoğun hâldeyken çoğu zaman mavi görünen, kokusuz ve tatsız bir sıvıdır zaten, bu tarifi okulda o kadar çok tekrar etmişizdir ki asla unutmayız, hâlbuki suda fizyolojik bakımdan bakteriler, bitki maddeleri, hava, demir, kalsiyum sülfat ve bikarbonatlı kireç de vardır ve bütün sıvıların asıl yapısı fizikî olarak sıvı değil yerine göre katı bir cisimdir, gazdır ya da sıvıdır. Nihayetinde bütün bunlar, kendi aralarında tutarlı sayılan formüllere dökülürler ve koca dünyada su gibi basit bir şeyle ilgili bile aynı fikre sahip olan ancak birkaç düzine insan bulursunuz; başka herkes bu konu hakkında, bugün ile birkaç bin yıl öncesinde kullanılan onlarca farklı dilde konuşur. Demek ki bir insanın biraz olsun düşününce belli ölçüde, alabildiğine karmaşık yerlere düşebileceğini teslim etmek gerekir!

Ulrich birden bütün bunları Clarisse'e gerçekten de anlattığını hatırladı, Clarisse küçük bir hayvan kadar cahildi ama onu oluş-

turan bütün batıl inançlara rağmen insan belli belirsiz de olsa onunla bir olduğunu hissediyordu. Bu, Ulrich'in, tenine bir iğne batmışçasına irkilmesine neden oldu.

Ulrich sinirlendi.

Düşüncelerin hekimlerin keşfettiği meşhur bir yeteneği vardır: Benliğin bunaltıcı bölgelerinde oluşup derinlere kök salmış, marazi biçimde birbirine dolanmış kötülükleri çözüp dağıtırlar, işte bu yetenek muhtemelen düşüncelerin her bir mahlûkatı, diğer insanlarla ve eşyayla bağlayan sosyal ve dışadönük yaradılışından kaynaklanır fakat ne yazık ki düşüncelere bu iyileştirme gücünü veren şey, onların şahsî yanlarını törpüleyen şeyle benzerlikler gösterir. Burnun ucundaki bir kılı laf olsun diye zikretmenin, en önemli düşünceden daha fazla ağırlığı vardır; ne kadar sıradan ve gayrişahsî olursa olsun eylemler, hisler ve duygular tekrarlandığında bir olaya az veya çok, büyüklüğü fark etmeksizin şahsî bir hadiseye şahit olmuşçasına bir izlenim bahşeder.

"Budalaca," diye düşündü Ulrich, "ama gerçek bu." İnsanın tenini kokladığı zaman edindiği o budalaca derinlikte var olan, heyecan verici ve benliğe doğrudan temas eden izlenimi hatırladı. Ayağa kalktı ve penceresinin perdelerini açtı.

Ağaçların kabuklarında henüz sabah çiyleri vardı. Sokaktaysa menekşe rengi bir egzoz bulutu süzülüyordu. Güneşin ışıkları içeri vuruyor, insanlar dışarıda pürhayat hareket ediyorlardı. Şehirlerin meydana getirdiği cinsten bir asfalt baharıydı bu, güzün yaşanan mevsimsiz bir bahar günüydü.

29

NORMAL BİR BİLİNÇ HÂLİNİN AÇIKLAMASI VE YAŞADIĞI KESİNTİLER

Ulrich, Bonadea ile evde yalnız olduğunu gösteren bir işaret üzerinde anlaşmıştı. Kendisi her zaman yalnızdı ama işaret vermiyordu. Uzun zamandır Bonadea'nın şapkası ve örtüsüyle çağrılmadan içeri girmesini bekliyor olmalıydı. Çünkü Bonadea'nın kıskançlığı had safhadaydı. Bir erkeği ziyarete geldiği zaman –sırf söz konusu adamı küçümsemek için dahi olsa– daima manevî bir zayıflıkla gelirdi, zira yolun izlenimleri ve rastladığı erkeklerin bakışları karşısında içi, sanki deniz tutmuşçasına hafifçe bulanırdı. Ancak karşısındaki erkek bunu tahmin edip de onca zaman sevgisiz davranıp onu umursamadığı hâlde dümeni dosdoğru onun üzerine kırarsa Bonadea incinir, o erkekle tartışır, iple çektiği şeyi azarlarcasına konuşarak erteler ve aşk deryasına düşmüşken yüzerek kurtulmaya çalışan, kanadından vurulmuş ördek edalarına bürünürdü.

Derken Bonadea gerçekten de geldi, oturmuş ağlıyor, istismara uğradığını hissediyordu.

Âşığına sinirlendiği böylesi anlarda kocasından kaçamaklarını affetmesini dilerdi. Bonadea, sadakatsiz kadınların düşüncesizce bir sözle kendilerini yakalatmamak için uyguladığı eski

ve sağlam bir taktiği uygulayarak kocasına, arada bir, bir arkadaşının ailesinin evinde denk geldiği ilginç bir bilginden bahsetmişti, ama bu bilgini kendi evine davet etmiyordu, çünkü adam, sosyete içerisinde kendi evinden çıkıp da onlara gitmeye tenezzül etmeyecek kadar çok şımarmıştı. Zaten Bonadea da her şeye rağmen bu bilgini evine davet edecek kadar kaydadeğer bulmuyordu. Söylediklerinin yarısının doğru olması yalan söylemesini de kolaylaştırıyordu, diğer yarısıyla da sevgililerinden hıncını alıyordu. – Bahane olarak kullandığı hanım arkadaşıyla görüşmelerini aniden seyrekleştirse kocası ne düşünürdü?! Gösterdiği sempatide böylesi sallantılar olunca bunları kocasına nasıl açıklardı?! Bonadea hakikate kıymet verirdi, zira ona göre bütün idealler değerliydi; Ulrich ise onu bundan gereğinden fazla alıkoymaya çalışarak şerefini iki paralık ediyordu!

Bonadea, Ulrich'in yanında ihtiraslı bir çıkış yaptı; bu çıkışı yatışınca da o meyanda ortaya çıkan vakuma sitemler, yeminler, öpücükler çağladı. Onlar da geçince ortalık duruldu; havadan sudan laflar boşluğu doldurdu ve zaman, uzun süre beklemiş bir bardak su misali kabarcıklar oluşturmaya başladı.

"Hırçınlaşınca ne kadar da güzel oluyor," diye düşündü Ulrich, "ve her şey nasıl da kendiliğinden oluverdi yine." Bonadea'nın görüntüsü kalbini yumuşatmış, onu şefkatli davranmaya sevk etmişti; her şey olup bittikten sonra ise Ulrich yine, meselenin kendisini pek de ilgilendirmediğini hissetti. Sağlıklı bir insanı krize girmiş bir akıl hastasına çeviren böylesi değişikleri inanılmaz hızı, alabildiğine belirginleşti. Bilinçteki bu sevgi dönüşümünün çok daha genel bir şeyin özel bir hâli olduğunu düşündü Ulrich, çünkü tiyatroda geçirilen bir akşam, bir konser, bir ibadet; insanın maneviyatının tüm dışavurumları günümüzde ikinci bir bilinç hâlinin alışageldik bilinç durumuna ara sıra karışan ve hemen çözülüveren adacıklarıdır.

"Az öncesine kadar çalışıyordum hâlbuki," diye düşündü Ulrich, "ondan önce de dışardaydım ve kâğıt satın aldım. Fizik Derneği'nden tanıdığım bir adamla selamlaştım. Birkaç zaman önce onunla ciddi bir görüşmem olmuştu. Şimdiyse, eğer Bonadea

biraz acele ederse, kapı aralığından gördüğüm şu kitapları biraz karıştırabilirim. Ne var ki bu arada bir yanılgı bulutunun içinden geçtik; somut yaşantılarımızın, kaybolup giden bu boşluk üzerinden tekrar kapanarak çetin taraflarını göstermeleri de pek bir tekinsiz geldi."

Ama Bonadea acele etmiyordu, Ulrich de başka bir şey düşünmek zorunda kaldı. Çocukluk arkadaşı Walter, şu küçük Clarisse'in biraz tuhaflaşan kocası bir defasında kendisi hakkında şu iddiada bulunmuştu: "Ulrich, yalnızca gerekli görmediği şeyleri yapmak için daima var gücüyle çabalar!" Tam da şu an aklına gelmişti bu. "Bugün hepimiz için aynı şey söylenebilir," diye düşündü. Çok iyi hatırlıyordu: Yazlığın etrafını dolanan ahşap bir balkon vardı. Ulrich, düğünlerinden birkaç gün önce Clarisse'in ailesinin konuğu olarak gelmişti, Walter onu kıskanıyordu. Walter inanılmaz derecede kıskanç olabiliyordu. Clarisse ile Walter balkonun arkasındaki odaya girdiklerinde Ulrich dışarıda güneşin altında dikiliyordu. Saklanmadan onları dinledi. Bugün artık söylenen tek bir cümleyi hatırlıyordu. Bir de şu manzarayı: Odanın gölge derinliği, dış duvara vuran parlak güneş ışığında biraz aralanmış, buruşuk bir kese gibi asılı duruyordu. Bu kesenin kıvrımlarında Walter ve Clarisse beliriyordu; Walter'in yüzü acı çekercesine asılmıştı ve uzun, sarı dişleri vardı sanki. Hatta bir çift uzun ve sarı diş siyah kadifeyle kaplı bir kutucukta duruyor, bu iki insan da hayalet gibi onun başında dikiliyor denebilirdi. Kıskançlık elbette saçmalıktı; Ulrich'in arkadaşlarının karılarına ilgi duyduğu yoktu. Ama Walter'in hep, yaşadıklarını şiddetle tecrübe etmek gibi özel bir yeteneği olmuştu. Bu kadar duygulu olduğu için de hiçbir zaman istediğini elde edemedi. İçinde küçük mutluluk ve mutsuzluklar için çok melodik bir yükseltici taşıyordu sanki. Ulrich daha ziyade büyük ölçekte, âdeta muazzam rakamların yazdığı düşünce çekleriyle çalışırken Walter daima altın ve gümüşten küçük duygu sikkeleri harcıyordu ama ne de olsa Ulrich'inkiler kâğıttan ibaretti. Ulrich Walter'i hayalinde tam anlamıyla canlandırmak istediğinde onu bir ormanın kenarında görüyordu. Üzerinde kısa pantolon ve tuhaftır ama ayaklarında da siyah çorapları oluyordu. Bacakları ne güçlü kuvvetli

ne de ince adaleli erkek bacaklarına benzer idi, bilâkis kız bacakları gibiydi; çok da güzel olmayan bir kızın yumuşak ve çirkin bacakları gibi. Başını ellerine dayamış, karşısındaki manzaraya bakıyordu, bir ses duysa rahatsız olacağı aşikârdı. Ulrich, Walter'i aklında kalan herhangi bir ortamda bu şekilde gördüğünü hatırlayamıyordu; bu tablo daha ziyade on beş yılın sonunda kafasında bir araya gelmiş parçalardan bir mühür gibiydi. Walter'in o zamanlar Ulrich'i kıskanmış olmasının hatırası çok hoş bir heyecan uyandırıyordu içinde. Bütün bunlar henüz beraber olmaktan zevk duydukları bir zamanda olmuştu. Ulrich şöyle düşündü: "Kaç defa onlara gittim ama Walter iade-i ziyarette bulunmadı. Yine de bu akşam o taraflara uğrayabilirim; neden umurumda olsun ki!"

Bonadea sonunda giyinip hazırlanabilirse, arkadaşlarına bir haber yollayacaktı; Bonadea oradayken böyle bir şey yapmak makûl değildi, yoksa kaçınılmaz olarak sıkıcı bir çapraz sorgu yaşanırdı.

Düşünceleri hızla akıp geçtiği ve Bonadea da hâlâ hazırlanamadığından Ulrich'in aklına bir şey daha geldi. Bu seferki küçük bir teoriydi; basitti, akla yatkındı ve vakit öldürmeye yardımı oluyordu. "Maneviyatı hareketli genç biri," dedi Ulrich kendi kendine, kastettiği de muhtemelen gençlik arkadaşı Walter'di, "dört bir yana durmadan fikir yayar. Ama ancak çevrede yankı bulanlar, tekrardan kendisine akseder ve yoğunlaşır, gönderdiği diğer fikirlerse mekânın içinde dağılıp yok olur gider!" Ulrich fazla düşünmeden, keskin zekâlı bir insanın zekâsının bütün diğer özellikleri de taşıdığını varsayıyordu, öyle ki keskin zekâ ona göre niteliklerden daha aslî bir şeydi; kendi içinde birçok tezat barındıran bir insandı ve insanoğlunda ifadesini bulmuş tüm niteliklerin, keskin zekâsı olması şartıyla her insanın zihninde birbirine olabildiğince yakın hâlde bulunacağını düşünüyordu. Bu pek doğru olmayabilir ama iyinin ve kötünün meydana gelişine ilişkin bildiklerimiz en çok şu konuda doğruydu: Gerçi herkesin maneviyatının bir bedeni vardır ama bu bedenin içindeyken kaderin elverdiği ölçüde çeşit çeşit kıyafetler giyebilir. Bu yüz-

den demin düşündükleri Ulrich'e pek de anlamsız gelmedi. Zira zaman ilerlerken sıradan ve gayrişahsî fikirler tamamen kendi başlarına güçleniyor ve sıradışı olanlar önemini kaybediyorsa ki böylelikle hemen herkes mekanik bir insicamı olan bir kesinlikle gitgide vasat bir hâl alacaktır; o zaman bu durum, önümüzde duran binlerce farklı ihtimale rağmen sıradan insanın nasıl sıradan kalabildiğini açıklayacaktır! Bu aynı zamanda, kendilerini kabul ettirip itibar kazanan imtiyazlı insanlar arasında bile yaklaşık %51 derinlik ve %49 sığlıktan mürekkep bir karışımın olmasını ve bu karışımın çok başarı elde etmesini de açıklar. İşte bu detay Ulrich'e kaç zamandır o kadar karmaşık, anlamsız ve öylesine dayanılmaz derecede üzücü geliyordu ki bu konuda düşünmeye devam etmek istemiyordu.

Bonadea'nın hâlâ hazırlanma emaresi göstermemesinden rahatsız oldu; kapı aralığından dikkatle bakarak giyinmeye ara verdiğini fark etti. Bonadea birlikteliğin lezzetinin son demlerindeyken dağınık davranmayı kabalık olarak görüyordu; Ulrich'in suskunluğundan incinmişti ve bir şey yapmasını bekliyordu. Eline bir kitap almıştı, bereket kitapta sanat tarihinden güzel tasvirler vardı.

Düşüncelerini tekrar topladığında Ulrich bu bekleyiş yüzünden gerildiğini hissetti ve belli belirsiz bir sabırsızlığa kapıldı.

30

ULRICH GAİPTEN SESLER DUYAR

Birden düşünceleri toparlandı ve meydana çıkan bir yarıktan bakıyormuşçasına dülger Christian Moosbrugger'i ve hâkimlerini gördü.

Hâkim, kendisi gibi düşünmeyen birine acı verecek derecede gülünç bir tavırla şöyle diyordu: "Kanlı ellerinizi niye temizlediniz? – Bıçağı neden fırlatıp attınız? – Suçu işledikten sonra neden temiz çamaşır ve kıyafetler giydiniz? – Pazar günü diye mi? Kan bulaştığı için olmasın? – Ertesi akşam neden eğlenip dans etmeye gittiniz? Demek işlediğiniz suç bunu yapmanıza engel olmadı? Hiç mi pişmanlık duymadınız?"

Moosbrugger'in içinde bir kıpırdanma olmuştur: Hapisteki eski tecrübeleridir bunlar, pişman olmuş gibi davranmalıdır bir zanlı. Bu kıpırdanma Moosbrugger'in dudaklarını büzmesine neden olur ve şöyle söyler: "Elbette duydum!"

Hâkim hemen, "Ama polise, pişmanlık değil sadece nöbet geçirecek kadar nefret ve hiddet duyuyorum demişsiniz!" diye araya girer.

Yeniden metanet kazanıp kibarlaşan Moosbrugger, "Mümkündür," der. "O vakit başka hislerimin olmaması mümkündür.

Bu kez, "Boylu poslu adamsınız," diye lafa karışan savcıdır, "Hedwig'ten nasıl oldu da korkabildiniz!"

Moosbrugger gülümseyerek, "Mahkeme azası," diye karşılık verir, "kadın gururumu okşadı. Onun, böylesi kadınlar hakkındaki düşüncelerimden çok daha ürpertici olduğunu hayal etmiştim. Belki kuvvetli duruyorumdur, öyleyim de zaten–"

"Yani," diye homurdanan hâkim klasörü karıştırır.

"Ama bazı durumlarda," der Moosbrugger yüksek sesle, "ürkek, hatta ödlek olurum."

Hâkimin gözleri derhal klasörden ayrılır; iki kuşun kondukları dalı terk etmeleri misali az evvel üzerinde durdukları cümleyi terk ederler. "Arkadaşlarınızla inşaatta kavga ettiğiniz sıra ödlek falan değildiniz ama!" der. "İçlerinden birini ikinci kattan aşağı attınız, diğerlerini de bıçakla–"

"Reis bey," diye bağırır Moosbrugger tehditkâr bir sesle, "bugün bile düşüncem–"

Hâkim eliyle Moosbrugger'in sözlerini savuşturur.

"Haksızlık," der Moosbrugger, "vahşiliğimin temelinde bu olmalı. Saf bir insan olarak mahkeme karşısına çıktım ve hâkim beyler zaten her şeyi bileceklerdir diye düşündüm. Ama hüsrana uğradım!"

Hâkimin yüzü çoktan klasöre gömülmüştür yine.

Savcı gülümseyip nazikçe der ki: "Ama Hedwig kendi hâlinde bir kızcağızdı!"

"*Bana* göre öyle değildi!" diye cevap verir Moosbrugger, hâlâ öfkelidir.

Hâkim, vurgulu bir sesle, "*Bana* göre," diye son noktayı koyar, "siz kabahati hep başkalarına yüklemeyi iyi beceriyorsunuz!"

Savcı, "Peki bıçağı kızın bedenine neden sapladınız?" diye kibarca baştan başlar.

31

KİME HAK VERİYORSUN?

Ulrich'in dinlediği duruşmadan bir kesitti bu, yoksa sadece okuduğu haberlerden bir bölüm müydü? Sahneyi o kadar canlı hatırlıyordu ki sesleri hâlâ duyar gibiydi. Ömrü boyunca hiç "gaipten sesler" duymamıştı. İnanın, öyle biri değildi o. Ama böyle sesler bir kez duyulunca âdeta kar yağışının sükûneti gibi aşağı çöker. Birdenbire yerden göğe uzanan duvarlar dikiliverir; insan eskiden yerlerinde hava olan yumuşak ve kalın duvarların içinden geçer ve hava kafesinde oradan oraya sıçrayan bütün sesler artık tâ derinlere kadar uzayıp kaynaşan beyaz duvarların içinde elini kolunu sallayarak dolaşır.

Ulrich'in herhâlde çalışmaktan ve sıkıntıdan asabı bozulmuştu, böyle şeyler olur bazen ama gaipten sesler duymayı çok da fena bulmamıştı. Derken Ulrich aniden biraz sesli olarak şöyle dedi: "İnsanın ikinci bir vatanı var, orada ne yapsa masum oluyor."

Bonadea bir iple uğraşıyordu. Bu arada Ulrich'in odasına girmişti. Konuşma hoşuna gitmedi, pek nazik bulmamıştı; gazetede hakkında bu kadar haber çıkan ve genç kadınları katleden adamın ismini çoktan unutmuştu, Ulrich ondan bahsetmeye başladığında bu isim hatırasında istemeye istemeye belirdi.

Ulrich bir süre sonra, "Ama Moosbrugger," dedi, "bu rahatsız edici masumiyet izlenimini meydana getirebiliyorsa başörtüsünün altından fındık kadar gözleriyle bakarken tir tir titreyen o zavallı, bakımsız kişi, Moosbrugger'in odasında kalmak için dilenen ve bu yüzden onun tarafından katledilen şu Hedwig haydi haydi yapabilir bunu."

"Boş ver!" diye teklifte bulunan Bonadea beyaz omuzlarını kaldırdı. Çünkü Ulrich konuşmayı bu yöne çekince kötü niyetle seçilmiş bir anda olan oldu, incinen ve barışmak için can atan kız arkadaşının, odaya girdikten sonra omuzlarına indirdiği elbisesi, halının üzerinde yeniden, Afrodit'in ortaya çıktığı o küçük, cazibeli mitolojik köpük kraterini oluşturdu. Bu yüzden Bonadea, Moosbrugger'den tiksinmeye ve kurbanını belli belirsiz bir ürpertiyle unutmaya hazırdı. Ama Ulrich buna müsaade etmiyor, Moosbrugger'i bekleyen yazgıyı onun gözüne gözüne sokuyordu. "İki adam boynuna urganı dolayacaklar, bunu da ona karşı en ufak kötü niyet beslemeden sırf ekmek parası uğruna yapacaklar. Belki yüz kişi kısmen görev icabı, kısmen de herkes ömründe bir kez olsun bir idam görmüş olmak istediği için bunu seyredecek. Silindir şapkalı, fraklı ve siyah eldivenli resmî bir adam urganı çeker ve aynı anda iki tane yaveri Moosbrugger'in iki bacağından tutarlar ki boynu kırılsın. Sonra siyah eldivenli adam elini Moosbrugger'in kalbine koyup bir hekimin endişeli tavrıyla, hâlâ atıyor mu diye kalbini yoklar, çünkü hâlâ atıyorsa bütün iş biraz daha sabırsızlıkla ve tören havasını da biraz kaybederek yeniden tekrarlanır. Peki, acaba sen Moosbrugger'den taraf mısın yoksa ona karşı mısın?" diye sordu Ulrich.

Bonadea'nın keyfi, vakitsiz uyandırılmış birisi gibi yavaş yavaş ve acı içinde kaçıverdi; zina nöbetlerini böyle adlandırmak âdetiydi. Elleri bir süreliğine kararsızca, aşağı düşen elbisesini ve açılan korsesini tuttuktan sonra oturması gerekti. Benzer durumdaki her kadın gibi, insanın düşünmek zorunda kalmadan şahsî işleriyle meşgul olabileceği kadar adil olan kamu düzenine itimadı tamdı fakat bunun tam tersi bir şekilde uyarılınca içinde çabucak kurban Moosbrugger'den yana merhametle taraf tutar oldu, suçlu Moosbrugger'e yönelik her türlü düşünce devre dışı kaldı.

"Demek ki sen," diye ileri sürdü Ulrich, "her defasında kurbandan yana, suça karşısın."

Bonadea böylesi bir konuşmanın böylesi bir durumda yersiz olacağına dair makûl hislerinden bahsetti.

Ulrich hemen özür dileyeceği yerde, "Ama senin hükmün bu kadar tutarlı bir biçimde suça karşı duruyorsa," diye cevap verdi, "o zaman işlediğin zinaları nasıl haklı çıkaracaksın, Bonadea?!"

O kelimeyi çoğul kullanması hoş olmamıştı! Bonadea sustu, küçümser bir tavırla yumuşak koltuklardan birine oturdu ve incinmiş bir tavırla duvar ile tavanın kesiştiği noktaya gözlerini dikti.

32

BİR BİNBAŞININ KARISIYLA YAŞANAN, UNUTULMUŞ ANCAK GAYET ÖNEMLİ BİR HİKÂYE

İnsanın kendisini deli olduğu kabul edilen birine yakın hissetmesi pek münasip karşılanmaz, Ulrich de bunu yapmamıştı zaten. Peki, ama neden bir bilirkişi Moosbrugger'in deli olduğunu iddia ediyor, diğeri öyle olmadığını söylüyordu? Muhabirler onun bıçakla çalışmasını tasvir ederken kullandıkları o atik objektifliği nereden buluyorlardı? Bu şehirde yaşayan iki milyon insanın yarısı için normalde sakin duran ve yalnızca bir aile kavgası veya nişan atmanın ilgilendireceği kadar alâka gösterdiği durumlarda insanı muazzam heyecanlandıran bu dikkat ve dehşeti Moosbrugger hangi nitelikleriyle uyandırıyordu? Hâlbuki taşra şehirleri Moosbrugger vakasına çok daha kayıtsız kalmış, insanların, ailelerinde kendi Moosbruggerlerinin olduğu Berlin veya Breslau'da bu vakanın hiç önemi olmamıştı. Toplumun, kurbanlarıyla oynadığı bu korkunç oyun, Ulrich'i meşgul ediyordu. Bu oyunun kendi içinde tekrarlandığını hissediyordu Ulrich. İçinde ne Moosbrugger'i kurtarmak için ne de adaletin imdadına koşmak için bir istek vardı, duyguları bir kedinin tüyleri gibi kabarıyordu.

Bilinmedik bir şeyden ötürü Moosbrugger onu, kendi sürdürdüğü hayatından daha çok ilgilendiriyordu; Moosbrugger her şeyin biraz eciş bücüş olduğu ve ruhun derinlerinde paramparça hâlde savrulan bir anlamı açığa çıkaran karanlık bir şiir gibi gönlüne dokunuyordu.

"Korku romantiği!" diye itiraz etti kendi kendine. Ulrich'e göre korkutucu şeylere ya da tabulara, rüya veya nevroz gibi kılıflar uydurarak hayranlık duymak tam da burjuva çağı insanlarına uygundu. "Ya o ya bu!" diye düşündü. "Ya hoşuma gidersin ya gitmezsin! Ya bütün gudubetliğinle seni bir köşeye savururum yahut bu gudubetlikle oynadığım için kendi kendimi tokatlamak zorunda kalırım!" Sonuçta serinkanlı ama girişken bir üzüntü dahi bu duruma uygun düşebilirdi; şayet toplum, böylesi kurbanlardan talep ettiği ahlâkî çabaların yalnızca yarısını kendisi gösterecek olsa, bu tip hadiseleri önlemek ve insanları korumak için yapılacak çokça şey olurdu günümüzde. Fakat o zaman meseleye bambaşka bir yönden bakma ihtimali daha ortaya çıkıyordu; Ulrich'in belleğinde bazı tuhaf hatıralar canlandı.

Bizim bir eylem hakkındaki hükmümüz asla eylemin, Tanrı'nın ödüllendirdiği veya cezalandırdığı yönü hakkında değildir: Ne tuhaftır ki bunu Luther söylemiş. Muhtemelen bir süreliğine arkadaşlık ettiği mistiklerden birinin etkisinde kalarak söylemiştir. Bunu elbette başka bir inançlı kimse de söyleyebilirdi. Zira hepsi, kelimenin en basit anlamıyla ahlâksızlık taraftarıydı. Neredeyse Machiavelli'nin amaç ve araçlar arasında yaptığı ayrım gibi onlar da günahlar ve günahlara rağmen lekesiz kalabilen ruhlar arasında ayrım yapıyorlardı. "İnsan yüreği" denen şey onlarda yoktu. "İsa'nın içinde de madden ve manen birbirinden ayrılan iki insan vardı ve o, maddî şeylerle alâkalı eylemleri maddî insandan hareketle yapıyor, bu sırada manevî insan kıpırtısız bir hâlde uzakta duruyordu," demişti Eckehart. Belki iş oraya varır da böylesi azizler ve müminler Moosbrugger'i bile beraat ettirirlerdi!? Herhâlde insanoğlu o günden bugüne ilerleme kaydetti fakat aynı insanoğlu Moosbrugger'i öldürecekse eğer, kim bilir belki de onu beraat ettirebilecek adamları tazim etmek zaafına da sahipti.

O an Ulrich'in hatırına rahatsız edici bir duyuyla birlikte bir cümle geldi. Şöyleydi: "Oğlancı bir ruh hiçbir şey sezmeden kalabalığın arasında dolaşabilirdi ve gözlerinde bir çocuğun katışıksız gülümsemesi de olabilirdi, zira aslında her şey görünmez bir esasa bağlıdır." Bu, hatırladığı ilk cümlelerden pek farklı değildi ama bu minik abartılı sözlerle bozulmuşluğun tatlı zayıflıktaki kokusunu yayıyordu. Anlaşılacağı üzere bu cümleye ait olan bir mekân; masalarında sarı Fransızca broşürler ve kapı yerine ilmek ilmek cam çubuklardan perdeleri olan bir oda vardı – ve sanki bir tavuğun ortadan yarılmış bedenine yüreğini çıkartmak üzere uzatılan bir el misali göğsüne dalan bir his peyda oluyordu. Zira bu cümleyi, ziyaretine gittiğinde Diotima söylemişti. Üstelik bu cümle Ulrich'in gençlik yıllarında sevdiği ama sonraları bir salon filozofu saymayı öğrendiği çağdaş bir yazara aitti, ayrıca bu gibi cümlelerin tadı, üstüne parfüm dökülmüş ekmek kadar kötü gelir; öyle ki insanın bütün bunlarla onlarca yıl boyunca uğraşası gelmez.

Bunun içinde uyandırdığı tiksinti ne kadar fazla olsa da Ulrich, o esrarengiz dilin diğer gerçek sözlere dönüşmekten ömrü boyunca alıkonmasına izin verdiği için utanç duydu. Çünkü bu cümleler konusunda dolaysız ve özel bir anlayışı vardı, buna belki de anlamanın ötesinde bir aşinalık demek lazımdı fakat hiçbir zaman onlardan taraf olmaya cesaret edemedi. Bunların hepsi –Ulrich'e kardeşçe bir ses tonuyla hitap eden; matematik ve bilim jargonundaki buyurgan tonun aksine nereden geldiği açıklanamayan yumuşak ve karanlık bir içtenlikle hitap eden böylesi cümleler– meşgalesinin arasındaki adalar gibi duruyorlardı, alâkasız ve nadiren ziyaret edilen adalar gibi, fakat bu cümlelere aşinalık kazanıp da onlara hâkim olunca Ulrich alâkalarını hisseder gibi oluyordu; sanki birbirlerinden yalnızca birazcık ayrı duran bu adalar, bu cümlelerin ardına saklanan bir sahilin önündeydi veya fi tarihinde yok olmuş bir kara parçasının kalıntılarından ibaretti. Denizin, sisin ve sarıya çalan gri renkte bir ışıkta uyuyan kara ve küçük bir dağ sırtının yumuşaklığını hissediyordu. "Seyahat edin", "Kafanızı dağıtın" kalıbına uyan bir kaçış mahiyetindeki ufak bir deniz seyahatini hatırladı; hangi garip ve gülünç

büyüleyicilikteki tecrübenin, yıldırıcı kuvvetiyle benzerlerinin önüne bir anda geçtiğini çok iyi hatırlıyordu. Bir an için, aradan geçen yıllarla kıllı teni kalınlaşıp kabalaşmış göğsünde yirmisinde birinin kalbi çarpmaya başladı. Otuz iki yaşındaki o göğüste yirmilik bir kalbin atması, bir delikanlının bir adama verdiği ahlâksız öpücük gibi bir his uyandırmıştı içinde. Buna rağmen bu kez hatıraya yol vermedi. Bu, yirmi yaşındayken, yaşına ve bilhassa evdeki yıpranmışlık derecesine bakılınca kendisinden hayli büyük olan bir kadına duyduğu ve sonu tuhaf biten bir ihtirasın hatırasıydı.

Gariptir ki kadının görünüşünü ancak hayal meyal hatırlıyordu; kaskatı bir fotoğraf ve yalnız kalıp onu düşündüğü saatlerin anısı; kadının yüzü, kıyafetlerinin, hareketlerinin ve sesinin doğrudan hatırasının yerini alıyordu. Bu kadının dünyası ona artık öylesine yabancı olmuştu ki onun bir binbaşının karısı olduğunu düşünmek Ulrich'i keyifli ve olağanüstü bir ruh hâline sevk ediyordu. "Artık çoktan emekli bir albay karısı olmuştur," diye düşündü Ulrich. Alayda onun eğitimli bir sanatçı, bir piyano virtüözü olduğu ama ailesinin arzusu üzerine bu alanda çalışmadığı anlatılıyordu, zaten evlendikten sonra da mesleğini icra etmesi hepten imkânsız olmuştu. Kadın gerçekten de alay şenliklerinde harikulade piyano çalıyordu, öyle ki ruhun uçurumları üstünde süzülen, iyi yaldızlanmış bir güneşin parlak ışıltılarını saçıyordu sanki; Ulrich baştan beri bu kadının şehevi varlığından ziyade kavram olarak taşıdığı sıfata âşık olmuştu. O sıralar Ulrich adındaki o teğmen pek çekingen değildi; bakışları kadınlara talimliydi, hatta bazı namuslu kadınlarla ilişkilerinde, bu esas kadına uzanan az kullanılmış hırsızlık yollarını da gözüne kestirmişti. Ama "büyük aşk" –böyle şeyleri canları çekecek olursa, söz konusu yirmilik subaylar için bu ifade yalnızca sözden ibaretti– dedikleri kavram onların teşebbüslerinin menzilinin dışındaydı ve tecrübe bakımından da ancak kocaman kavramların olabileceği kadar fukara ve bu yüzden de göz kamaştıracak kadar boştu. Ulrich, ömründe ilk defa bu kavramı zihninde uygulama imkânını bulduğunda da işe koyulması gerekti; binbaşının karısına burada bir hastalığı gün yüzüne çıkaran son vesile olma

rolünden başka rol düşmüyordu, Ulrich bir aşk hastasına dönüşüyordu. Gerçek aşk hastalığı sahip olma arzusu değil, aksine uğruna insanın maşukuna sahip olmaktan seve seve vazgeçeceği şekilde dünyanın örtüsünü yumuşakça kaldırması demek olduğundan, teğmen dünyayı binbaşının karısına, kadının daha önce hiç duymadığı kadar alışılmışın dışında, sebatkâr bir tarzla açıkladı. Yıldızlar, bakteriler, Balzac ve Nietzsche, hep birlikte bir düşünce girdabında dönüp duruyorlardı, binbaşının karısı girdabın ucunun açık bir şekilde, o zamanın modasına göre ayıp sayılan ve kendi bedenini teğmenin bedeninden ayıran belli başlı farklara yöneldiğini hissediyordu. Ona göre aslında aşkla hiç alâkası olmamış sorularla aşkın böylesine etkili bir ilişki kurmuş olması kadının aklını karıştırıyordu; kadın atla gezintiye çıktıklarında bir ara atlarının yanında yürürlerken Ulrich'in elini tutmasına izin verdi ve sonra elinin teğmenin avcunda hareketsizce kaldığını korkuyla fark etti. Bir an sonra bileklerinden dizlerine kadar bir ateş yükseldi ve bir yıldırım bu iki insanı birbirinden ayırdı; derken ikisi birden neredeyse yol kenarındaki çimenliğe düşecekken kıyıdaki yosunların üzerine oturdular, tutkuyla öpüştüler ve en nihayet mahcup oldular, çünkü aşk o kadar büyük ve sıradışıydı ki şaşırtıcı bir şey oldu ve böylesi sarmaş dolaş hallerde insanın alışkın olduğundan farklı bir şey konuşmak ya da yapmak akıllarına gelmedi. Sonunda bu iki âşığı bu durumdan kurtaran sabırsızlanan atlar oldu.

Binbaşının karısının ve gencecik teğmenin aşkı bütün seyri boyunca kısa ve gerçekdışı kaldı. İkisi de şaşkındı, birbirlerine birkaç kez daha sarıldılar, ikisi de bir şeylerin yolunda olmadığını ve kıyafetleri ile adabın bütün engellerinden sıyrılsalar bile sarmaş dolaşken bu şeyin, bedenlerini birbirlerine yanaştırmayacağını hissediyorlardı. Binbaşının karısı, hakkında bir hükmü olmadığını hissettiği bir tutkudan kaçınmak istemiyordu ama gizliden gizliye kocasından ve teğmenle arasındaki yaş farkından ötürü maruz kalacağı suçlamaları düşünüyordu; günün birinde Ulrich sudan bahaneler uydurarak uzun bir tatile çıkması gerektiğini bildirdiğinde kadın gözyaşlarına boğulsa da aslında rahat bir nefes aldı. Oysa Ulrich daha o zamanlar bile kara sevdadan

ötürü aşkının müsebbibinden uzaklaşmaktan, ondan olabildiğince çabuk ayrılmaktan başka bir arzu beslemez olmuştu. Demiryolu bir sahil şeridince kesilene dek amaçsızca seyahat edip durdu, sonra da bir tekneyle gözünün gördüğü en yakın adaya geçip bu meçhul ve tesadüfi mekânda kaldı, kıt kanaat geçiniyor, güçlükle besleniyordu ve daha adadaki ilk gecesinde sevgilisine yazdığı ve hiçbirini yollamadığı bir dizi uzun mektubun ilkini kaleme aldı.

Aklını fikrini gündüz de meşgul eden bu gece gibi sessiz mektupları daha sonradan kaybetti; herhâlde mektupların kaderiydi bu. Satırları önceleri aşkıyla alâkalı ve aşkın verdiği düşüncelerle doluydu ama çok geçmeden bunların yerini bulunduğu yerin manzarasının tasvirleri aldı. Sabahları uykusundan güneşle uyanıyordu; balıkçılar suda, kadınlar ile çocuklar evlerin yanındayken, Ulrich ve adanın iki küçük semti arasındaki çalılıklarla kayalıkların tepelerinde otlanan bir eşek, tenhada garabet içinde kalmış bu bir parça toprak üzerindeki yegâne yüce canlılara benziyorlardı. Sonra sonra Ulrich de yoldaşının peşinden gitmeye başlamıştı, kayalardan birine tırmanıyor veya adanın kıyısında, deniz, kaya ve gök üçgeninin arasına uzanıyordu. Kibirle yapılan şeyler değildi bunlar, zira böylesi bir beraberlikte aradaki farklılıklar, tıpkı zihin ile hayvanî ve ölü tabiat arasındaki farkın kaybolması ve eşya arasındaki her türden farkın azalması misali kaybolup gidiyordu. Çok basit ifade edecek olursak, bu farklar belki de ne kayboluyor ne azalıyorlardı, yalnızca anlamlarını yitiriyorlardı, insan tıpkı genç süvari teğmeninin o sıralar haklarında zerre kadar bilgiye sahip olmadığı, aşkın esrarına yakalanmış müminlerin tarif ettikleri gibi, "artık beşeriyetin hiçbir ayrımına" tâbi olmuyordu. Ulrich bu tezahürler hakkında –insanların normalde yaban avındaki bir avcı misali bir gözleminin izini sürmesi ve bu gözlemin ardından düşünmesi gibi– düşünmüyordu hiç, hatta bu tezahürleri idrak bile etmiyor, iç dünyasına çekiveriyordu. Manzaranın içinde yok olup gidiyordu ancak aslında bu da bir nevi dile gelmez bir taşınma hadisesiydi; dünya Ulrich'in gözlerini aşınca anlamı da sessiz dalgalar hâlinde içten içe Ulrich'e çarpıyordu. Dünyanın kalbine düşmüştü Ulrich;

kendisinden çok uzaklarda bulunan maşukundan da en yakınındaki ağaç kadar uzaktaydı; tıpkı iki varlığın rüyada birbirlerine karışmadan birbirlerinin içlerinden geçebilmeleri gibi hisler de insanları mekândan bağımsız olarak birbirine bağlıyor ve onların bütün ilişkilerini değiştiriyordu. Fakat bu hâlin rüyayla başka hiçbir ortak noktası yoktu. Ulrich'in zihni berraktı, saf düşüncelerle dolup taşıyordu; sadece içindeki hiçbir şey sebep, amaç ve bedenî arzular için hareket etmiyor, her şey, fışkıran bir suyun dipsiz bir kuyuya dökülüşü misali durmadan yenilenen daireler hâlinde etrafa yayılıyordu. Ulrich'in mektuplarında tasvir ettiği de buydu zaten, başka bir şey değildi. Bu, hayatın tamamen değişmiş bir suretiydi; bu surete dâhil olan her şey, sıradan dikkatin odak noktasına konmamış, keskinlikten azat olup doğrudan görülmeyen, daha ziyade biraz dağınık ve bulanık bir hâldeydi fakat anlaşılan içi, başka merkezlerden gelen narin bir emniyet ve durulukla doluyordu. Çünkü hayatın tüm soruları ve hadiseleri hiçbir şeyle kıyas kabul etmez bir yumuşaklık, mülayimlik ve sakinliğe kavuşuyor, bir yandan da tamamen değişmiş bir anlam kazanıyordu. Mesela o an, düşünen kişinin elinin üzerinde bir böcek yürüse, bu yürüyüş bir yaklaşma, ilerleme ve uzaklaşma olmuyordu; söz konusu olan böcek ve insan değildi, tarifsiz biçimde kalbe dokunan bir olaydı, hatta olay bile değil bir şeyler olmasına rağmen yalnızca bir durumdu. Normalde sıradan hayatı oluşturan her şey Ulrich'in onlarla ne zaman işi olursa olsun böylesi sessiz tecrübelerin yardımıyla ona zarar veren bir anlam kazanıyordu. Binbaşının karısına duyduğu aşk da bu durumda hemen, nasibine düşen sureti kazandı. Bazen biteviye düşündüğü kadını aklında canlandırmaya ve o an onun ne yaptığının hayalini kurmaya çalışıyor, bunu yaparken de kadının, hayat şartları hakkında bildiği çokça şeyden epey faydalanıyordu ama istediğini başarıp da sevdiğini gözlerinin önüne getirince sonsuz ölçüde şeffaflaşan duygusu köreliyor ve Ulrich kadının resmini, büyük bir maşukun kendisi için bir yerlerde var olduğuna dair o mesut kesinliğe indirmek adına uğraşmak zorunda kalıyordu. Çok zaman geçmeden kadın Ulrich'in aydınlatma tertibatının gayrişahsî güç merkezi, yeraltındaki dinamosu hâlini aldı ve Ul-

rich ona son mektubunu yazıp o büyük aşk için yaşamanın aslında tasarruf etme, ele geçirme ve yeme tutkusundan kaynaklanan sahiplik ve "benim olsun" arzusuyla hiç alâkasının olmadığını açıkladı. Bu onun yolladığı tek mektup ve aşk hastalığının aşağı yukarı zirve noktası oldu, çok geçmeden de hastalığının sonu geldi ve bağları aniden koptu.

33

BONADEA'DAN KOPUŞ

Bu arada Bonadea da odanın tavanına sürekli bakamayacağından sırtüstü divana uzanmıştı, narin ve şirin karnı korsenin bağlarıyla daralmadan beyaz patiskasının içinde inip kalkıyordu, kendisi bu duruma düşünüp taşınma hali diyordu. Aklına kocasının yalnızca hâkim değil aynı zamanda bir avcı olduğu ve ara sıra yaban hayvanlarını takip eden yırtıcıların kıvılcım saçan gözlerinden bahsettiği geldi; bundan hem Moosbrugger'in hem de hâkimlerinin lehine bir şeyler çıkması gerekiyor gibi geliyordu Bonadea'ya. Öbür taraftan da kocasının aşk konusu hariç, sevgilisi tarafından haksız çıkarılmasını istemiyordu; aile duygusu evinin reisinin vakur ve saygın görülmesini gerektiriyordu. Bu sebeple Bonadea bir türlü karar veremiyordu. Bu çelişkili hali iç içe geçen kargacık burgacık bulut kümeleri gibi uyuşukluk içinde ufkunu kararturken, Ulrich düşüncelerinin peşine takılma hürriyetinin tadını çıkarıyordu. Hiç şüphesiz bu biraz uzun sürmüştü ve Bonadea'nın aklına meseleye başka bir yön verebilecek bir şeyler gelmediği için Ulrich'in ona saygısızca hakaret etmesinden duyduğu tasa tekrar nüksetti ve Ulrich'in bunu telafi etmeksizin geçirdiği vakit Bonadea'nın omuzlarına bir yük misali binerek asabını bozmaya başladı. "Demek sana göre, seni ziyarete gelmekle haksızlık edi-

yorum?" Nihayet dayanamayıp bu soruyu yavaşça ve vurgulayarak ama mücadele isteğini toparlayarak yöneltmişti Ulrich'e.

Ulrich susmuş, omuz silkmekle yetinmişti; Bonadea'nın neyden bahsettiğini çoktan unutmuştu ancak ona tahammül edebileceğini de sanmıyordu o anda.

"Aramızdaki ihtiras yüzünden demek gerçekten de *bana* sitem edebiliyorsun?!"

"Bu türden her sorunun bir kovandaki arılar kadar çok cevabı olur," diye cevap verdi Ulrich. "İnsanlığın bütün ruhanî düzensizliği, asla çözülemeyen sorularıyla birlikte her insan tekinin üzerinde tüm iğrençliğiyle asılı durur." Bununla kastettiği şey hiç şüphesiz bugün birkaç kez düşünmüş olduğu hususlardan başka bir şey değildi ama Bonadea kastettiği ruhanî düzensizliği üstüne alındı ve bu kadarını fazla buldu. Bu çekişmeyi ortadan kaldırmak için perdeleri çekmeyi de, acıyla hüngür hüngür ağlamayı da çok isterdi. İşte o anda aniden Ulrich'in artık kendisinden bıktığını anladığını zannetti. Tabiatı sayesinde o güne dek sevgililerini insanın bir şeyi nereye koyduğunu unutup yeni bir şeylerin cazibesine kapılarak onu gözden kaybetmesi gibi kaybetmişti hep veya sevgilileriyle bir araya geldiği kadar çabuk onlardan ayrılmak suretiyle kaybetmişti ki bu, kişide yol açtığı tüm kızgınlığa rağmen daha yüce bir kuvvetin hükümranlığı gibi bir his bırakıyordu ardında. Bu yüzden de Ulrich'in sakin direnişi karşısında hissettiği ilk şey yaşlandığı oldu. Bir divanın üstünde yarı çıplak, bütün hakaretleri sineye çeken, çaresiz ve müstehcen bir vaziyette olması Bonadea'yı utandırdı. Düşünmeden doğrulup elbiselerine uzandı. Fakat sırtına geçirdiği ipekten kumaşın hışırtısı ve çağıltısı da Ulrich'i pişmanlığa sevk etmiyordu. Bonadea'nın gözlerinde baygınlığın bıçak gibi acısı vardı. "Kaba adam, beni kasten incitti!" diye kendi kendine tekrarlayıp duruyordu. "Kımıldamıyor bile!" diye düşünüyordu. Bağladığı her ip ve taktığı her kancayla terk edilmenin verdiği ve çoktandır unuttuğu bu çocukluk hissinin uçurum karası kuyusunda gittikçe daha fazla battı. Etrafı kapkaranlık olmaya başlamıştı; Ulrich'in yüzü, kalan son ışıkta görülecek gibiydi, kederin karanlığına karşı sertçe ve

kabaca direniyordu. Bonadea kendine, "Bu suratı nasıl sevebildim ben acaba?!" diye sordu; aynı zamanda, "Ebediyen kaybettim!" düşüncesi göğsünü sıkıştırıyordu.

Bonadea'nın bir daha dönmeme kararını sezen Ulrich onu engellemedi. Bonadea güçlü hareketlerle aynanın karşısında saçını düzeltti, şapkasını başına geçirdi ve tülünü bağladı. Tül yüzünü kapattığında artık her şey bitmişti; şüphesiz ki bu bir ölüm fermanıydı veya yolculuktan önce bir bavulun kilidinin kapanması gibi bir şeydi. Ulrich onu artık öpmemeli ve öpebilmek için son fırsatını kaçırdığını sezmemeliydi!

Bonadea bu yüzden neredeyse adamın boynuna atılıp hüngür hüngür ağlayacaktı.

34

SICAK BİR IŞILTI VE SOĞUK DUVARLAR

Bonadea'yı aşağı kadar geçirip tekrar yalnız kalınca Ulrich'in çalışmaya devam etmeyi canı istemedi. Walter ve Clarisse'e birkaç satır yazıp ulakla göndermek ve akşam ziyarete gideceğini bildirmek niyetiyle dışarı çıktı. Küçük holü adımladığı sırada duvarda bir geyik boynuzu dikkatini çekti, boynuz aynanın karşısında tülünü bağlarken Bonadea'nın yaptığına benzer bir hareket yapıyordu sanki; tek farkla ki boynuz pes ederek önüne bakmıyordu. Ulrich çevresini gözlemleyerek etrafa bakındı. Bir daireyi oluşturan ve etrafına yığılmış bütün bu yuvarlak çizgiler, çapraz çizgiler, doğrular, kavisler ve örgüler ne tabiattı ne de manevî bir zaruretti, aksine her ayrıntısıyla aşırı Barok dolgunluğunu yansıtarak kaynıyorlardı. Çevremizdeki her şeyin içinden durmadan akan akım ve kalp atışları bir anlığına kesilmişti. Zaruret, *ben tesadüfiyim, hepsi bu*, dercesine pis pis sırıtıyor; güzellikse, *bana peşin hükümsüz bakılırsa lupus hastası birinin yüzünden çok da farklı görünmem*, diye itirafta bulunuyordu. Aslında bunun olması için çok fazla şey gerekmiyordu; bir cila soyulmuş, bir telkin çözülmüş, alışkanlık, beklenti ve gerilimin oluşturduğu bir hat kopmuş, duygu ile dünya arasındaki akışkan ve gizli denge bir saniyeliğine bozulmuştu. İnsanın hissettiği ve yaptığı her şey bir şekilde "yaşam

yolunda" gerçekleşir ve bu yönden ayrılan en ufak hareket bile ağır veya korkutucu olur. İnsan sadece yürürken bile durum böyledir: Ağırlık noktasını kaldırır, öne doğru atar ve sonra yere bırakırsınız ama bu eylemde ufacık bir dengeyi değiştirseniz, geleceğe doğru kendinizi bırakma hamlesinden biraz olsun ürkseniz veya buna biraz olsun şaşkınlık gösterseniz – işte o zaman ayakta bile duramazsınız! Bu konu hakkında fazla düşünüp taşınmamak gerekir. Derken Ulrich'in aklına, hayatında kritik bir anlam taşıyan her ânın, geride işte bu andakine benzer bir his bıraktığı geldi.

Bir ulağa el edip pusulayı ona teslim etti. Saat aşağı yukarı öğleden sonra dörttü, Ulrich geldiği yoldan yaya olarak yavaş yavaş dönmeye karar verdi. İlkbaharın bitişine benzeyen bu güz günü Ulrich'i sevindirdi. Hava içten içe kaynıyordu. İnsanların yüzlerinde suyun köpüklenmesine benzer bir şeyler vardı. Son günlerde düşüncelerindeki tekdüze gerginlikten sonra, Ulrich zindandan çıkıp sıcacık banyoya girmiş gibi hissetti kendini. Nazik ve uysalca yürümeye çalışıyordu. Egzersizle formunu koruyan bir vücut, hareket ve mücadeleye o kadar hazırdır ancak Ulrich'in o günkü ruh hali, yaşlı bir komedyenin çoğu suni ve esassız tutkularla dolu yüzü gibi nahoştu. Keza hakikat için sarf ettiği gayret de, içini ruhun her türlü hareket formuyla doldurarak birbiriyle rekabet eden iki düşünce grubuna bölmüş ve ona kelimenin tam anlamıyla, ciddi manasıyla, gerçekdışı ve komedyenlerinkine benzer bir ifade kazandırmıştı; her şey, hatta alışkanlık hâlini aldığı anda samimiyet bile bu ifadeyi takınır. Ulrich'in düşünceleri de işte böyleydi. Tabiri caizse Ulrich dalga kardeşlerinin arasından sıradan bir dalga gibi akıyordu; hem, tek başına çalışıp didinmiş bir insan topluma geri dönüp toplumla aynı yöne akma saadetini duyuyorsa neden bu tabir caiz olmayacaktı ki!

Böyle bir anda, sürdürdükleri ve onları sürükleyen hayatın, insanları pek ilgilendirmemesi, manen ilgilendirmemesi tasavvuru kadar mantıksız bir düşünce olamaz. Buna rağmen gençlik elde olduğu sürece her insan bunun gerçek olduğunu bilir. Bir on-on beş yıl kadar önce bu sokaklarda geçen böylesi bir günün kendisine nasıl göründüğünü hatırlıyordu Ulrich. O zamanlar

her şey çok daha muhteşemdi, bununla birlikte bu kaynayan arzuda da apaçık acı veren bir tutsaklık sezgisi vardı ve huzursuz edici bir histi bu: Kavuştuğumu sandığım her şey bana kavuşuyor; bu dünyada gerçek olmayan, dikkatsiz, şahsen önemsiz ifadelerin kişinin kendi ve aslî ifadelerinden çok daha fazla yankı bulacağına dair insanın içini kemiren bir zan. "Bu güzellik mi," diye düşünür insan, "iyi ama bu, benim güzelliğim mi ki? Tanıştığım hakikat acaba *benim* hakikatim mi? Hedefler, sesler, gerçeklik, insanı cezbedip yoluna katan, peşinden gittiğimiz ve kapıldığımız bütün bu baştan çıkartıcı şeyler: Bu, gerçek gerçeklik mi; yoksa ondan kendini gösteren, elle tutulamaz hâlde bize sunulan gerçeklik üstünde sükût eden bir nefes mi sadece?! İnsana kendini bu denli güvensiz hissettiren şey, hayatın hazır taksimleri ve biçimleridir, güvensizliğe benzer şeylerdir, önceden oluşturulmuş nesilden nesle geçmiş olandır, yalnızca dilin değil, duyuların ve hislerin de hazır lisanıdır."

Ulrich bir kilisenin önünde durmuştu. Aman Tanrım, şu gölgede, koca göbeği merdivenlere sarkan, sırtı evlerin duvarlarına yaslanmış, üst kısmında binlerce kırışık arasında, siğiller ve sivilcelerle kaplı yüzüne batan günün ışıkları yansıyan şişman bir ihtiyar kadın oturuyor olsaydı, Ulrich bunu da aynı derecede güzel bulamaz mıydı? Tanrım, ne kadar güzeldi bu! İnsan, buna hayranlık duymak yükümlülüğüyle dünyaya gönderildiğini asla göz ardı etmek istemiyor ama söylediğimiz gibi, saygıdeğer bir ihtiyar kadının geniş ve sessiz sakin sarkan biçimleri, onun buruş buruş yapısındaki filigranı güzel bulmak da imkânsız değildir; sadece, bu kadının ihtiyar olduğunu söylemek daha kolay gelir insanlara, o kadar. Dünyayı ihtiyar bulmaktan güzel bulmaya geçiş de genç insanların zihniyetinden yetişkinlerin yüksek ahlâkına geçiş gibidir, bu ahlâksa insan o aşamaya geçene değin gülünç bir ibretlik hadise olarak kalır. Ulrich bu kilisenin önünde sadece birkaç saniye kaldı ama bu saniyeler derinleştikçe derinleşti ve insanın sertleşerek bu milyonlarca kantar ağırlığındaki taş hâlini alan dünyaya karşı, istemeden içine yerleştirildiğimiz, duyguların bu taş kesilmiş mehtap manzarasına karşı aslî olarak duyduğu bütün o iptidai dirençle Ulrich'in yüreğini sıkıştırdı.

Birkaç şahsî ayrıntı hariç dünyayı önünde hazır bulmak belki çoğu insan için bir rahatlık ve destek anlamına geliyordu; bütünde ısrarcı olan şeyin sadece muhafazakâr değil aynı zamanda bütün ilerlemelerin ve devrimlerin de temeli olduğundan asla ve kata şüpheye düşülmemelidir, yine de burada tek başına yaşayan insanların hissettiği derin ve belirsiz bir huzursuzluk da söz konusudur. Şaşırtıcıdır ki mimarî inceliğini tam manasıyla anlayarak bu kutlu binayı seyreden Ulrich, insan yemenin de böylesi görülmeye değer yapıları inşa ettirmek veya ayakta tutmak kadar kolay olduğunun farkına vardı. Binanın yanındaki evler, üstündeki gökyüzü, bütün bu hatlardaki ve mekânlardaki insanın gözünü alan tarifsiz uyum, aşağı taraftan geçen insanların görünüş ve ifadeleri, onların kitapları ve ahlâkları, caddedeki ağaçlar... İşte bütün bunlar bazen İspanyol duvarları kadar katı ve presle kesilmiş bir kalıp kadar serttir ve bir o kadar da – eksiksizdir, evet bunun eksiksiz olduğunu söylemekten başka bir şey gelmez elden, o kadar bütünlüklü ve o kadar tamamdır ki onun yanında insan fazlalık bir sis bulutu; Tanrı'nın pek de umursamadığı, koyuverilmiş belli belirsiz bir soluk olarak kalır.

O an Ulrich niteliksiz bir adam olmayı arzuladı. Ama herhâlde kimsenin durumu bundan pek farklı değildir. Esasında ömrün ortalarına varınca, nasıl olup da bu hâle geldiğini, bu zevkleri, bu dünya görüşünü, karısını, mizacını, mesleğini ve başarılarını elde ettiğini ancak az sayıda insan kavrayabilir fakat artık pek bir şeyin değişmeyeceğini de hisseder. Bu kimselerin aldatıldığı bile öne sürülebilir, çünkü olan biten her şeyin nasıl bu şekilde geliştiğine dair yeterli bir gerekçe asla bulunamaz, nitekim başka türlüsü de olabilir: Olaylar büyük ölçüde kendi kendilerinden menkul değildir, çoğu zaman bir sürü şarta, keyfiyete, hayata, bambaşka insanların ölümüne bağlıdırlar ve âdeta o zaman diliminde bu insanların başına gelivermişlerdir, hepsi bu. Bu anlamda gençken hayat bitmek bilmez bir sabah gibi insanların önlerinde durur, dört bir yanı imkân ve hiçlikle doludur, derken birdenbire öğle vakti bir şey çıkıverir, onların esas hayatı olduğunu iddia eder ve bütüne bakıldığında bu öylesine şaşırtıcıdır ki bu haliyle, tıpkı yirmi yıldır tanımadan yazıştığınız bir insa-

nın günün birinde ansızın karşınıza çıkmasına benzer, hâlbuki onu kafanızda bambaşka canlandırmışsınızdır. Ama daha da tuhaf olanı, birçok insanın bunu hiç mi hiç fark etmemesidir; onlar yanlarına gelen adamı evlatlık alırlar, adamın hayatı onlara uyum sağlar, tecrübeleri kendi niteliklerinin ifadesi olarak görünür ve kaderi kendi kazançları veya musibetleri oluverir. Bir şey onlara yapışkan sinek kâğıdının uçan haşerelereettiği türden bir muamele etmiştir; bir taraftan bir tüylerini, bir taraftan bir hareketlerini yakalamış ve aslî biçimleriyle ancak uzaktan alâkası olan kalınca bir örtüye gömülene kadar onları yavaş yavaş sarmalamıştır. İşte o zaman, içinde düşman kuvvet misali bir şeyler barındırmış olan gençliklerini de ancak şöyle böyle hatırlarlar. Bu düşman kuvvet çekiştirir, vızıldar, hiçbir yerde kalmak istemez ve amaçsız bir firar çabası taarruzunu tetikler; gençliğin alaycı tavrı, mevcut düzene başkaldırışı ve kahramanca olan her eyleme, kendini feda etmeye ve suç işlemeye hazır bulunması, bünyesindeki hararetli ciddiyet ve sebatsızlık... Bunların hiçbiri onun firar çabalarından başka bir anlama gelmez. Bu çabalar aslında, genç insanın teşebbüs ettiği şeylerden hiçbirinin içten gelerek zaruri ve aşikâr görünmediğini ifade eder, bu ifadelerle de o genç insanın o anda giriştiği her şeyi, gayet ertelenemez ve zaruriymiş gibi yapılması bir şeyi değiştirmez. Herhangi bir kimse maddî olsun, manevî olsun fark etmez, güzel ve yeni bir jest icat eder – Peki bu jest nasıl tercüme edilir? Bir hayat jesti diye mi? Gazın camdan bir balona sızması gibi insanın içine akan bir şekil olarak mı? İç ifadenin dışa vurması olarak mı? Bir varlık biçimi mi? Bu yeni bir bıyık stili de olabilir yeni bir düşünce de. Bu aslında oyunculuktur fakat elbette her oyunculuk gibi bir anlamı da vardır – ve daha o anda genç fertler, ortalığa yem serpiştirince çatılardan o noktaya uçuşan serçeler misali bunun üstüne üşüşürler. Yalnızca tasavvur etmek yeterlidir: Dışarıda bir dünya ve topraktan, evlerden, örf ve âdetlerden, resimler ve kitaplardan ibaret soğumuş ay; dilin, ellerin ve gözlerin üzerinde duruyorsa – içerideyse, hareketleri istikrarsız bir sis misali hiçbir şey yoksa: Biri kalkıp bir ifadede bulunsa ve insan da o ifadede kendini gördüğünü sansa ne büyük bir mutluluk anlamına gelir bu. Her

tutkulu insanın sıradan insanlar karşısında bu yeni biçimi kullanmasından daha tabiî bir şey olabilir mi?! Bu biçim ona varlığın ve içerisi ile dışarısı, ezilip gitmek ile uçup havaya karışmak arasındaki gerginlik dengesinin bir ânını bağışlar. Başka hiçbir şeye dayanmıyor –diye düşündü Ulrich; elbette bütün bunlar onun şahsını da ilgilendiriyordu; elleri cebindeydi, yüzü sanki içeri düşen güneş ışığının arasında yumuşacık bir hatıranın yok oluşuyla ölüyormuş gibi sessiz ve uyuyormuşçasına mutlu görünüyordu– başka hiçbir şeye dayanmıyor, diye düşündü Ulrich, yeni nesil, babalar ve oğullar, zihindeki devrim, üslup değişikliği, gelişim, moda ve yenilenme denen bu daimi tezahür başka hiçbir şeye dayanmıyordu. Varlıktaki bu yenilenme bağımlılığını bir devridaim makinesine dönüştüren şey, kendi bulanık benliği ile seleflerin yabancı bir kabuğa bürünmüş benlikleri arasına yine sadece bir zahiri benlik, yaklaşık olarak uyum sağlayan bir grup ruhun sıkıştırılması musibetinden başka bir şey değildir. Biraz olsun dikkat edilirse, az önce vuku bulmuş geleceğin içinde gelmekte olan eski çağı görmek herhâlde her zaman mümkündür. O zaman yeni fikirler ancak otuz yıl kadar eski olur ama artık doyuma ulaşmışlardır ve üstlerini biraz yağ bağlamıştır yahut sağ kalmayı başarmışlardır, tıpkı bir kızın pırıltılı yüz hatlarının yanında annesinin sönmekte olan yüzünü görmek gibi veya bu fikirler başarıya ulaşmamıştır, tükenip gitmiş ve kendisine hayranlık duyan elli kadar hayranı tarafından büyük filanca diye anılan ihtiyar bir delinin reform teklifleri olarak buruşturulup atılmışlardır.

Ulrich tekrar durdu, bu kez birkaç evi tanıdığı ve toplumda bu evlerin meydana gelişine eşlik eden kavgalar ile entelektüel tartışmaları hatırladığı bir yerdeydi. Gençlik arkadaşlarını düşündü; ister şahsen ister ismen tanıyor olsun, ister kendisiyle yaşıt isterse ondan büyük olsun, hepsi gençlik arkadaşlarıydı onun: Dünyaya yeni şeyler ve yeni insanlar getirmek isteyen âsilerdi bunlar, ister burada kalmış isterlerse de bildiği semtlere dağılmış olsunlar. Artık bu evler, solmaya yüz tutmuş ikindi güneşinin altında, eski moda şapkalar takmış aklı başında teyzeler misali gayet kibar, önemsiz ve heyecan uyandırmaktan fersah fersah

uzak bir vaziyette duruyordu. Gülümsetiyorlardı insanı. Ama bu hiçbir iddiası kalmamış kalıntıları arkalarında bırakan insanlar artık profesördüler, meşhur kimseler, önemli isimlerdiler, bilindik ilerlemeci gelişmenin bilindik bir parçası olmuştu hepsi, sis bulutu içindeki kısa denebilecek bir yolda donuklaşmaya başlamışlardı; bu yüzden de tarih, vakti gelince yaşadıkları yüzyılı tasvir etmek için onlardan şöyle bahsedecekti: "Bunlar arasında..."

35

MÜDÜR LEO FISCHEL VE YETERSİZ SEBEP PRENSİBİ

O an Ulrich'in düşünceleri, bir tanıdığın kendisine doğrudan hitap etmesiyle kesintiye uğradı. Söz konusu tanıdık o gün, nahoş bir şaşkınlığa uğrayarak, sabah evden çıkmadan önce açtığı evrak çantasının pek kullanmadığı bir gözünde Kont Leinsdorf'tan gelen bir genelge buldu, çoktandır yazıya cevap vermeyi unutuyordu, çünkü ticarî aklıselimi yüksek mevkilerden gelen vatanseverlik işleriyle pek hoşlaşmıyordu. Herhâlde o sıralar kendine, "Çürük iş," demişti; bu konuda uluorta söyleyeceği şey asla bu değildi tabiî ama hafıza nasıldır, bilirsiniz, onun hafızası da hissiyatına bakıp ilk gayrıresmî işine yönelmek ve iyi düşünülmüş bir kararı beklemek yerine o meseleyi ihmalkârlıkla kenara atmak suretiyle kendisine fena bir oyun oynamıştı. Bu yüzden de mektubu tekrar açtığında, başlarda hiç dikkat etmemiş olmasına rağmen ona son derece sıkıntı veren bir şey fark etti; aslında sadece bir ifade, açık mektubun muhtelif yerlerinde geçen ehemmiyetsiz bir sözcüktü ama bu sözcük, evden çıkmadan önce bu azametli adama birkaç dakikalık bir kararsızlığa mâl olmuştu; bu, "hakiki" kelimesiydi.

Müdür Fischel – adamın adı buydu, Lloyd Bankası'ndan Müdür Leo Fischel; kendisi aslında sadece müdür unvanlı bir vekildi –Ulrich kendisini bu adamın eski zamanlardan genç bir dostu sayabilirdi ve son görüşmelerinde adamın kızı Gerda'yla uzun bir müddet arkadaşlık etmişlerdi ama Ulrich, geri döndükten sonra kızı yalnızca bir kerecik ziyaret etmişti–, kontun parasını işleten ve çağın metotlarına ayak uyduran biri olarak tanınıyordu, hatta hafızasındaki kayıtları yoklayınca onu, ticaret lisanıyla, büyük önemi haiz bir adam olarak "takdir etti", çünkü Lloyd Bankası, Kont Leinsdorf'un borsa işlerini gördürdüğü kurumlardan biriydi. Bu yüzden de kont hazretlerinin seçkin bir kesimi büyük ve müşterek bir çalışma için hazırda beklemeye davet ettiği böylesi dokunaklı bir çağrıyı ele alırken ortaya koyduğu ihmalkârlığı aklı almıyordu. Aslında o, daha sonra zikredilecek gayet özel bazı durumlardan ötürü bu kesime dâhil edilmişti; Ulrich'i görür görmez üzerine atılmasının sebebi de işte buydu; Ulrich'in bu meseleyle, üstelik "güzide bir şekilde" alâkası olduğunu öğrenmişti ki bu aslında daha tam doğrulanmayan bir gerçeği önceden tutturabilen şu akıl almaz ama sık rastlanan söylentilerden biriydi. Bunu öğrenir öğrenmez de "hakiki vatan aşkı", "hakiki ilerleme" ve "hakiki Avusturya" denince ne anlıyor, diye üç soruyu silah gibi göğsüne dayadı.

Ulrich ise içinde bulunduğu ruh hali sebebiyle irkildi ama o ruh hâlinden sıyrılmadan Fischel'e her zamanki tavrıyla cevap verdi: "YSP."

"Y– ne?" Müdür Fischel cevabı masum masum hecelerken Ulrich'in şaka yapıyor olma ihtimalini düşünmemişti, çünkü o sıralarda bugünkü kadar çok olmasalar bile böyle kısaltmalar kartellerden ve şemsiye kuruluşlardan biliniyor, üstelik de güven telkin ediyorlardı. "Lütfen şaka etmeyin; acelem var, bir toplantıya yetişmem lazım."

"Yetersiz sebep prensibi!" diye tekrarladı Ulrich. "Filozof olduğunuza göre yeterli sebep denince ne demek istendiğini anlarsınız. İnsan bu konuda yalnız kendisi için istisna yapar; gerçek –gerçekten maksadım şahsîdir– hayatımızda ve umumî-tarihî hayatımızda her zaman aslında haklı sebebi olmayan şey vuku bulur."

Leo Fischel buna karşı çıksa mı çıkmasa mı bilemedi; Lloyd Bankası'ndan Müdür Leo Fischel filozofluk yapmaktan hoşlanırdı, tatbiki mesleklerde hâlâ böyle insanlara rastlanıyordu ama adamın gerçekten acelesi vardı, bu yüzden şöyle karşılık verdi: "Beni anlamak istemiyorsunuz. İlerleme nedir bilirim; Avusturya nedir bilirim; galiba vatan aşkı nedir, onu da bilirim. Ama hakiki vatan aşkı, hakiki Avusturya ve hakiki ilerleme nedir, belki de bunları tam olarak tasavvur edemiyorumdur. Size sorduğum da tam olarak bu!"

"Peki, enzim veya katalizör nedir, bilir misiniz?"

Leo Fischel soruyu savuştururcasına eliyle bir jest yapmakla yetindi.

"Maddî olarak katkısı yoktur ama olayları harekete geçirir. Hakiki inanç, hakiki erdem ve hakiki felsefe diye bir şeyin asla varolmadığını tarihten bilmeniz lazım; ne var ki bunlar sebebiyle husule gelen savaşlar, alçaklıklar ve çirkinlikler dünyayı verimli bir şekilde değiştirdi."

"Başka sefere!" diyen Fischel dürüst davranmaya çalıştı. "Bakın, benim bu söylenenle borsada işim oluyor, o yüzden Kont Leinsdorf'un asıl maksadını gerçekten anlamak isterim; bu 'hakiki' ilavesiyle kastettiği nedir?"

"Size yemin ederim," diye ciddiyetle karşılık verdi Ulrich, "hakiki olan nedir, ne ben biliyorum ne de başka herhangi biri ama sizi temin ederim, o şey her neyse, artık gerçekleştirilmek üzere!"

"Bilmişlik taslıyorsunuz!" diye çıkışan Müdür Fischel oradan hızla uzaklaştı ama ilk adımından sonra bir kez daha dönüp lafını düzeltti: "Daha geçenlerde Gerda'ya sizden iyi bir diplomat olabileceğini söyledim. Umarım yakında tekrar ziyaretimize gelirsiniz."

36

BELİRTİLEN PRENSİP SAYESİNDE, PARALEL FAALİYET DAHA NE OLDUĞU BİLİNMEDEN SOMUTLUK KAZANIR

Lloyd Bankası'ndan Müdür Leo Fischel, savaştan önce görev yapan bütün banka müdürleri gibi ilerlemeye inanıyordu. Liyakatli bir adam olarak elbette, insanın ancak gerçekten çok iyi bildiği bir yerde sırtını dayamak isteyeceği bir itikadı olabileceğini biliyordu; eylemlerdeki muazzam yayılma, itikadın başka yerde oluşmasına izin vermiyordu. Bu yüzden uzman oldukları alan hariç, liyakatli ve çalışkan insanların dışardan bir baskı hissettiklerinde hemen ifşa etmeyecekleri bir itikatları yoktur; bu kimselerin vicdanî sebeplerden ötürü kendilerini aslında niyet ettiklerinden daha başka davranmaya mecbur gördükleri söylenebilir. Mesela Müdür Fischel hakiki vatan aşkı ve hakiki Avusturya denince hiçbir şey tasavvur edemiyordu, hakiki ilerleme hakkında ise şahsî bir kanaati vardı, bu kanaat de kesinlikle Kont Leinsdorf'unkinden farklıydı; rehin ve tahvil işlerine veya artık uğraştığı her ne varsa bunlara öfkelenen ve tek eğlencesi haftada bir gittiği opera olan müdür her konuda ilerlemeye inanıyordu, ilerleme bir şekilde bankasının artan kârlılığına benziyor olma-

lıydı. Ancak Kont Leinsdorf bundan da daha iyi anladığını iddia edince ve Leo Fischel'in vicdanına dokunmaya başlayınca, Fischel (rehin ve tahvil işleri hariç) bir şeyin "asla bilinemeyeceğini" hissetti, gerçi bilmediği ama öte yandan ıskalamak da istemediği için, laf arasında, genel müdürüne onun bu mesele hakkında ne düşündüğünü sormaya niyetlendi.

Fakat bunu yapacağı sırada genel müdür, çok benzer sebeplerle bu konu hakkında Merkez Bankası'nın başkanıyla konuşmuştu ve meseleye hâkimdi. Çünkü sadece Lloyd'un genel müdürüne değil, elbette Merkez Bankası başkanına da Kont Leinsdorf'tan davetiye gelmişti; sadece departman müdürü olan Leo Fischel ise, davetiyesini sırf bürokrasi camiasından gelen ve bu durumu hem toplum ilişkilerinde hem evde Leo'yla yaptığı kavgalarda asla unutmayan karısının ailevi bağlantılarına borçluydu. Bu yüzden de amiriyle Paralel Faaliyet hakkında konuşurken bu eylem kendisi için çok şey ifade ediyormuşçasına kafasını sallamakla yetindi, bu "büyük iş" demekti ama yeri geldiğinde "çürük iş" anlamına da gelebilirdi; gerçi katiyen zararı olmazdı ama karısından ötürü Fischel bu işin çürük çıkmasına daha fazla sevinecekti galiba.

Genel müdürün istişare ettiği Başkan von Meier-Ballot şimdilik en iyi izlenime sahip olan kişiydi. Başkan, Kont Leinsdorf'un "tavsiyesini" alınca –belki de tek sebep bu değildi– aynanın karşısına geçti; frak ve madalyanın üzerinden aynada göz göze geldiği bu yüz, paranın çetinliğine dair olsa olsa gözlerinin en derinlerinde bir ize rastlanabilecek burjuva bir bakanın gayet düzgün suratıydı, parmakları sanki ömürleri boyunca hiç bankadaki stajyerlerin hesap yaparkenki çevik hareketlerini uygulamak zorunda kalmamışlar gibi rüzgârın dinginliğinde öylece duran bayraklar misali ellerinden aşağı sarkıyorlardı. Borsa oyununda ortalıkta dolaşan aç ve vahşi köpeklerle pek ortak noktası olmayan, bürokratik bakımdan fazlasıyla incelmiş bu yüksek maliye uzmanı, önünde belirsiz ama hoş mizaçlı imkânlar görüyordu ve daha aynı günün akşamı bu görüşünü güçlendirme fırsatı elde etti, zira sanayiciler odasında eski başkanlar von Holtzkopf ve Baron Wisnieczsky'yle konuşmuştu.

Bu iki beyefendi, iki siyasî krizin arasında kurulan ve kendilerinin de dâhil olduğu kısa geçiş hükûmeti artık fazlalık olarak görülmeye başladığında kenara atıldıkları bilmem hangi yüksek mevkilerde bulunan bilgili, zarif ve ihtiyatlı adamlardı; onlar ki en yüce sahiplerinden emir gelmedikçe ortaya çıkmak istemeyen, hayatlarını devletin ve tahtın hizmetine adamış adamlardı. Büyük faaliyetin Almanya'ya karşı bir kinaye olacağı söylentisinden haberdardılar. Görevlerinin akamete uğramasından önce de sonra da bu iki beyefendinin kanaatine göre, çifte monarşinin siyasî varlığını Avrupa için vaktiyle bir mikrop kaynağı hâline getiren talihsiz tezahürlerin olağanüstü karmaşık olması teşkil ediyordu. Ama nasıl ki emir gelince bu zorlukları aşılabilir görmeyi kendilerine vazife bildilerse, şu an da Kont Leinsdorf'u harekete geçiren amaçların bir sonuca ulaşma ihtimalini imkânsız olarak görmek istemiyorlardı; her şeyden önce, "kilometre taşı", "parlak hayat belirtisi", "içerideki şartları da düzeltecek, dışarıya dönük kudretli bir çıkış" ifadelerinin Kont Leinsdorf tarafından o kadar isabetle dile getirilmiş arzular olduğunu hissediyorlardı ki insan nasıl "iyilik isteyen öne çıksın" dendiğinde bundan kaçınamazsa bu arzulara karşı koymak da mümkün değildi.

Buna rağmen Holtzkopf ve Wisnieczky'nin kamu alanında bilgili ve tecrübeli kimseler olarak bazı sakıncalar görmüş olmaları da mümkündü, zira bu faaliyetin ilerleyen zamanlarında kendilerine belli bir rol biçileceğini düşünüyor olabilirlerdi. Ancak düzlükte yaşayan insanlar için eleştirel davranmak ve işlerine gelmeyen şeyleri reddetmek kolaydır; bununla birlikte hayat gondolunda üç bin metre rakımda bulunuyorsanız, her şeye razı olmasanız bile öyle kolay kolay aşağı inemezsiniz. Bu kesimden kimseler de gerçekten sadık oldukları ve az önce bahsi geçen burjuva hayatının telaşesi içinde yapılanın aksine düşündüklerinden pek farklı davranmak istemedikleri için, çoğu durumda mesele hakkında pek de ayrıntılı düşünüp taşınmadan, olanla yetinmek zorunda kalırlar. Bu sebeple Başkan von Meier-Ballot'un meseleye dair olumlu intibaı bu iki beyefendinin anlattıklarıyla pekişti; başkan, mesleği icabı ve kendi şahsı adına bir nebze daha dikkatli davranmaya meyletse de, işittikleri, ilerleyen

günlerde –kesin de olsa, beklemek de gerekse– bir parçası olacağı bir faaliyetle karşı karşıya bulunduğuna ikna olmasına yetmişti.

Ne var ki o sıralarda Paralel Faaliyet henüz mevcut bile değildi ve tam olarak neye benzeyeceğini Kont Leinsdorf bile bilmiyordu. Kesin olan bir şey varsa o da, o zamana kadar zihninde netleştirdiği bir isim listesinden ibaretti.

Ama bu bile az şey değildir. Kimsenin objektif bir tasavvuru olmasına gerek kalmadan daha o sıralarda büyük bir bağlamı kuşatan bir muvafakat ağı vardı; bu ağın doğru bir sıralama olduğu da herhâlde iddia edilebilir. Nitekim önce çatal bıçağın icat edilmesi lazımdı ki insanlık doğru düzgün yemek yemeyi öğrensin; işte Kont Leinsdorf da meseleyi böyle açıklıyordu.

37

"AVUSTURYA YILI" İCADIYLA BİR GAZETECİ KONT LEINSDORF'UN BAŞINA İŞ AÇAR; KONT HAZRETLERİ DERHAL ULRICH'İ ÇAĞIRTIR

Gerçi Kont Leinsdorf, "bu fikri ayaklandıracak" birçok kimseye çağrıda bulunmuştu ama bir şeylerin kokusunu alan nüfuzlu bir gazeteci, hiç vakit kaybetmeden gazetesinde tahmin ettiği gelişmelerin neler olduğunu teklif mahiyetinde dile getirdiği iki uzun makale yayımlamasaydı kont belki de bu kadar çabuk ilerleme katetmeyecekti. Gazeteci çok şey bilmiyordu –zaten nereden bilecekti ki?– ama kimse bunun farkına varmıyordu, zaten makalelerine o insanı alıp götüren etkiyi bahşeden de buydu. "Avusturya Yılı" tasarısının mucidi aslında bu gazeteciydi, icadından maksadın ne olduğunu kendisi bile söyleyemiyor olsa da sütunlarında bu konu hakkında yazıyordu; sürekli yeni cümleler kuruyor ve böylelikle bu icat rüyadaymışçasına başka kelimelere bağlanıyor, dönüşüme uğruyor ve muazzam bir heyecan uyandırıyordu. Başlangıçta Kont Leinsdorf dehşete düşmüştü ancak bu yersiz bir korkuydu. Gazetecilik dehasının ne anlama geldiğini "Avusturya Yılı" ifadesinden kestirebiliyordunuz, çünkü bu ifadeyi icat eden

şey doğru içgüdüydü. Bu ifade bir Avusturya yüzyılını tasavvur edince, insanın lâl olacağı kımıldanmalar meydana getiriyordu, hâlbuki böyle bir yüzyılı oluşturma çağrısı, akıllı başlı insanlar için kimsenin ciddiye almadığı bir fikir sayılabilirdi. Neden derseniz, nedenini açıklamak zor olurdu. Belki de insanın, gerçekliği normalde olduğundan daha az düşündüğü bir belirsizlik ve mecazilik sadece Kont Leinsdorf'un hislerini harekete geçirmiyordu. Çünkü belirsizliğin yüceltici ve büyütücü bir gücü vardır.

Görünen o ki cesur ve pratik gerçeklik insanı, gerçekliği hiçbir yerde büsbütün sevip ciddiye almaz. O çocukken masanın altına saklanarak bu dâhiyane basitlikteki hileyle evde olmadıkları sırada ebeveyninin odasında kendince heyecanlı bir hava yaratır; biraz daha büyüyünce saat özlemi çeker; altın bir saate sahip olduğu delikanlılık çağında bu saate uyacak kadını özler; saati ve karısı olan bir adamken yüksek mevkilerin hasretini çeker; bu küçük arzu dairesini keyifle oluşturup içinde bir sarkaç misali sağa sola savrulurken dahi tatmin olmamış hayaller deposu bir nebze olsun küçülmez. Çünkü bu adam kendisini yüceltmek istediğinde daima bir teşbihten faydalanır. Anlaşılan karları bazen nahoş bulduğundan, onları parıldayan kadın göğüslerine benzetir ve karısının göğüsleri de canını sıkmaya başlayınca, bu kez onları parıldayan kara benzetir; günün birinde dudaklarının güvercinlerin sivri gagasına ya da mercana dönüştüğü ortaya çıksa dehşete kapılır ama bundan aynı zamanda şairane biçimde tahrik de olur. Her şeyi başka bir şeye çevirmeye muktedirdir –karı tene, teni çiçeğe, çiçeği şekere, şekeri pudraya ve pudrayı da yeniden kar yağışına çevirebilir–, zira görünüşe bakılırsa, bu adamın olayı her şeyi, aslına uygun olmayan bir şekle sokmaktır ki muhtemelen bu tavır da onun herhangi bir yerde uzun süre kalamamasının bir delilidir. Zaten sahici hiçbir Kakanyalı, manen, Kakanya'ya tahammül edemezdi. Kendisinden bir "Avusturya Yüzyılı" talep edilmesini, gülünç bir hevesle çabalayarak hem kendisini hem de dünyayı çarptırdığı cehennem hayatına benzer bir ceza olarak görürdü. Oysa Avusturya Yılı bambaşka bir şeydi. Aslında neler olabiliriz, bir gösterelim demekti ama âdeta geri almak kaydıyla ve en fazla bir yıllığına. İnsanlar bundan ne anlarsa

anlasın, bu yıl ebediyen sürecek değildi ya; işte bu da insanı can damarından yakalıyor ve bunu nasıl başardığı bilinmiyordu. Çok derin bir vatan sevgisi canlandırıyordu insanın yüreğinde.

Böylelikle Kont Leinsdorf'un önceden sezilemeyecek bir başarı yakalayacağı tuttu. Başta o da kendi fikrini bir teşbih gibi karşılamıştı fakat aklına hemen bir dizi isim de gelmişti; ahlâklı tabiatı ise bu kaygan zemini aşmaya uğraşıyordu; halkın hayal gücünün veya kendisine sadık bir gazeteciye bir defasında söylediği gibi, okurların hayal gücünün net, sağlıklı, akıllıca ve hem insanlığın hem vatanın hakiki hedefleriyle ahenkli bir hedefe yönlendirilmesi gerektiğine dair net bir tasavvuru vardı. Meslektaşının başarısıyla gayrete gelen bu gazeteci söyleneni derhal yazıya döktü; bilgiyi "asıl kaynağından" aldığı için selefinin önüne geçtiğinden, haberini büyük harflerle "güvenilir kaynaklardan alınan bu bilgilere" dayandırması da mesleğinin tabiatında vardı; zaten Kont Leinsdorf'un ondan beklediği de buydu, çünkü kont hazretleri ideolog değil, aksine tecrübeli bir reel politikacı olmaya büyük önem veriyor ve dâhiyane bir gazetecinin zihninin mahsulü bu "Avusturya Yılı" ile sorumlu çevrelerin temkinli tavrı arasına ince bir çizgi çekildiğine emin olmak istiyordu. Bu amaçla normalde pek de örnek almadığı Bismarck'ın, yeri geldiğinde kabul veya reddedebilmek için gerçek niyetlerini gazetecilere doğrudan söylememeye dayanan kendi tekniğini kullandı.

Fakat Kont Leinsdorf bu kadar kurnaz davranırken bir şeyi unutmuştu: Bizim için gerekli olan hakikati yalnızca onun gibi bir adam görmez, daha sayısız kimseler ona sahip olduklarını vehmederler. Bu, insanın hâlen teşbihler yaptığı, demin zikrettiğimiz durumun pekiştirilmiş biçimi olarak nitelendirilebilir. Bir zaman gelir, teşbih yapma şevki de kalmaz ve içlerinde kesinlikle tatmin olmamış bir hayaller deposu barındıran insanların çoğu burada, gizlice gözlerini diktikleri bir nokta edinirler kendilerine, sanki orada insanların onlara borçlu kaldığı bir dünya yaratılmak zorundadır. Gazete haberini gönderdikten hemen sonra, kont hazretlerinin zihninde, parası olmayan bütün insanların içlerinde para yerine nahoş bir sapkın barındırdıklarına dair bir

fikir belirdi. İnsanın içindeki bu inatçı varlık, sabahları onunla beraber büroya gider ve dünyanın gidişatını asla etkili bir biçimde protesto edemez ama gelgelelim, kurtarıcısını tanımayan dünya, tüm felaketlerinin başladığı yer olmasına rağmen, ömrü boyunca gözlerini, başka kimsenin fark etmek istemediği gizli bir noktadan alamaz. Bir kişinin denge merkezinin dünyanın denge merkeziyle kesiştiği böylesi sabitlenmiş noktalara verilebilecek örnekler vardır: Mesela basit bir hareketle kapatılabilen tükürük çanağı veya lokantalarda insanların bıçak soktukları tuz fıçılarının bertaraf edilmesi ki böylelikle bir hamlede insanlığın başına bela olan verem illeti engellenebilir veya sağladığı benzersiz zaman tasarrufuyla toplumsal meseleleri de hemencecik çözebilecek olan Öhl'ün hızlı yazma sisteminin kullanılması veya dört bir yanda hüküm süren yıkımların önüne geçecek ve tabiata da uygun düşecek bir hayat tarzına dönmek de bir örnektir, yahut gökyüzündeki hareketlerle ilgili metafizik bir teori, idare cihazının basitleştirilmesi ve seks hayatında reformlar da hep bu cümledendir. Şartlar insanın iyiliğine yönelik işlediğinde, insanoğlu günün birinde kendi noktası hakkında bir kitap veya broşür yahut hiç olmazsa bir gazete makalesi kaleme almak ve protestosunu belli ölçüde insanlık dosyalarında zapta geçirmek suretiyle kendisine yardımcı olur; bu yazma işi, yazılanları kimse okumasa bile muazzam rahatlatıcıdır fakat söz konusu yazarın etrafına çoğunlukla birkaç kişi toplanıp onun yeni bir Kopernik olacağını söyler ve böylelikle kendilerini de kıymeti anlaşılmamış birer Newton olarak takdim ederler. Karşılıklı olarak herkesin sahip olduğu bu noktaları arama alışkanlığı çok yaygın ve ferahlatıcıdır ancak etkisi kalıcı değildir, zira meselenin paydaşları bir süre sonra atışır ve yine tek başlarına kalırlar fakat falanca veya filanca kimsenin etrafına küçük bir hayran kitlesi topladığına da rastlanır, bu kitle kutlu oğluna yeterince destek çıkmayan Tanrı'ya hep bir ağızdan şikâyette bulunur. Olur da bu nokta yığınlarına tâ yükseklerden bir ümit ışığı düşerse bunu Tanrı'nın keramet bahşettiği azizler olarak kabul ederler; tıpkı Kont Leinsdorf'un "Avusturya Yılı"nın –tabiî böyle bir yıl gerçek olursa ki olacağına kesin gözle bakılmıyor– her halükârda hayatın hakiki hedefleriyle uyum içinde olması gerektiğini kamuya duyurması gibi...

Kont Leinsdorf, eserinin, halkın içinden kendi kendine yükselen kuvvetli bir gösteri olacağını düşünmüştü. Bu esnada üniversiteyi, ruhbanı, hayırsever organizasyonlarıyla ilgili haberlerde isimleri hiç eksik olmayan bazı kişileri, hatta bizzat gazeteleri düşünmüştü; vatansever partileri, imparatorun doğum gününde bayraklarını savuran halkın "sağduyusunu" ve yüksek maliyenin desteğini hesaba katıyordu, hatta siyaseti bile hesaba katıyordu, çünkü bu büyük eseriyle içten içe bilhassa siyaseti lüzumsuz hâle getirmeyi umuyordu, siyaseti asgari müşterek olan vatana bağlıyordu, sonralarıysa onu, vatanın hâkimini önplana çıkarmak için kelime oyunuyla bölmeye niyetliydi ama kont hazretlerinin hesap etmediği bir şey vardı, büyük bir fırsatın sıcaklığıyla mantar gibi biten ve sağa sola olabildiğince yayılmış bir dünyayı düzeltme ihtiyacı onu şaşkına uğratmıştı. Kont hazretleri bunu hesaba katmamıştı; çok fazla vatanseverlik beklemişti ama icat, teori, dünya nizamı ve ondan manevî zindanlardan kurtuluş talep eden insanlara hazır değildi. Bu kimseler sarayını işgal ediyorlar, Paralel Faaliyet'i nihayet hakikatin kabuğunu kırmasına yardımcı olacak bir fırsat diye övüyorlardı, Kont Leinsdorf ise bu adamlarla ne yapacağını bilmiyordu. Toplumdaki konumu sebebiyle bütün bu insanlarla bir masaya oturması mümkün değildi fakat ruhu yoğun bir ahlâkla dolu olduğundan onlardan uzaklaşmak da istemiyordu ve gördüğü tahsil tabiat bilimleri ve teknoloji değil de siyaset ve felsefe alanında olduğundan bu tekliflerin elle tutulur bir yanı olup olmadığını kati surette kestiremiyordu.

Hâl böyle olunca tam bu işin adamıdır denerek kendisine tavsiye edilen Ulrich'i gittikçe daha çok arıyordu, çünkü sekreteri veya sıradan hiçbir sekreter böylesi taleplerin üstesinden gelemezdi. Hatta bir defasında, yanında çalıştırdığı adama çok kızınca –hemen ertesi gün bundan utandıysa da– Ulrich'in hemen yanına gelmesi için Tanrı'ya dua etti. Gelmeyince de sistemli bir arayışa girdi. Adres rehberine baktırdı ama Ulrich henüz rehberine kayıtlı değildi. Bu durumda derhal dostu Diotima'ya gitti, o çoğunlukla ne yapılacağını bilirdi; gerçekten de hayranlık duyulacak bu kadın Ulrich'le konuşmuş ama evinin adresini öğrenmeyi unutmuştu veya bu bilgiyi kasten saklıyordu, çünkü kont

hazretlerine büyük faaliyetin sekreterliği için yeni ve çok daha iyi bir teklif sunmak üzere bu fırsatı kullanacaktı. Ama Kont Leinsdorf çok asabiydi ve Ulrich'e çoktan alıştığını, reformcu da olsa Prusyalının tekine ihtiyacı olmadığını ve başka karışıklık filan dinlemek istemediğini açık seçik izah etti. Dostunun bundan incinmesi kontu şaşkına çevirdi, bu yüzden kont bizzat bir fikir buldu; Diotima'ya dosdoğru komiser arkadaşının yanına gideceğini açıkladı, nihayetinde komiserin her vatandaşın adresini bilmesi gerekirdi.

38

CLARISSE İLE CİNLERİ

Ulrich'in mektubu ulaştığında Walter ve Clarisse yine öylesine hararetle piyano çalıyorlardı ki ince bacaklı fabrikasyon mobilyalar âdeta dans ediyor, duvarlardaki Dante Gabriel Rossetti gravürleri titriyordu. Kapı pencereyi açık bulan ve karşısına kimse çıkmayınca oturma odasına kadar ilerleyen yaşlı ulağın yüzüne bir ses fırtınası çarptı ve içine düştüğü kutsal gürültüyle birlikte saygı dolu bir hâlde duvara yapıştı. Dışarı kadar taşan müzikal heyecanı en sonunda iki devasa hamleyle dindirip adamı azat eden, Clarisse oldu. O, mektubu okurken, kesintiye uğrayan tufan Walter'in ellerinden döküldü; bir melodi leylek misali seğirerek ilerleyip kanatlarını açtı. Clarisse, Ulrich'in mektubunu çözmeye uğraşırken bu durumu şüpheyle gözlemledi.

Clarisse, arkadaşlarının geleceğini bildirdiğinde Walter, "Yazık!" dedi.

Kadın tekrar Walter'in yanına, küçük piyano taburesine oturdu ve şuh dudaklarına, Walter'in hangi sebeptendir bilinmez gaddarca bulduğu bir gülümseme yayıldı. Bu, icracıların, kanlarını aynı ritimle koyverebilmek için tuttukları ve göz eksenlerinin eşit uzunlukta dört sap hâlinde kafalarından çıktığı andı, o sırada uzun borusu üstündeki tahta vidası sürekli sallanmaya meyilli

duran tabureyi, gergin gergin oturak kısmıyla birlikte sabit tutmaya çalışıyorlardı.

Bir an sonra Clarisse ve Walter yan yana ok gibi giden iki lokomotif misali iplerini kopardılar. Çaldıkları parça, şimşek gibi kıvılcım saçan raylar misali gözlerine doğru uçuyor, gürüldeyen bir makinenin içinde kayboluyor; tınlayan, işitilen, muhteşem bir surette varlığını sürdüren bir manzara olarak arkalarında şekilleniyordu. Bu süratli seyir esnasında bu iki insanın duyguları tek bir hisse dönüşüp birbirine karışıyordu; işitme duyuları, kanları ve kasları, iradeden yoksun bir hâlde aynı tecrübenin cazibesine kapılmıştı; parıldayan, eğilip bükülen ses duvarları, vücutlarını aynı raya geçmeye zorluyor, onları aynı anda büküyor ve göğüs kafeslerini aynı nefeste gerip daraltıyordu. Gözü kapatıp açacak kadar kısa bir sürede Walter ile Clarisse'in içinden neşe, hüzün, öfke ve korku, sevgi ve nefret, arzu ve bıkkınlık uçarak geçip gidiyordu. Bir birleşmeydi bu, bir an öncesine kadar her noktadan farklı olan yüzlerce insanın kollarını çırparak aynı kaçış hareketlerini yaptıkları, aynı anlamsız çığlıkları kopardıkları, aynı tarzda ağızlarını ve gözlerini açtıkları, amaçsız bir kuvvet tarafından hep birlikte öne arkaya savruldukları, sağa sola çekildikleri, haykırdıkları, sarsıldıkları ve telaşa kapılıp titredikleri büyük bir korkuya benziyordu. Bununla birlikte, böylesi olayların o kadar kolay vuku bulmadığı ancak şahsî her şeyin karşı koymaksızın silinip gittiği yaşamdaki o kör ve karşı konulmaz kuvvet yoktu bu hadisede. Clarisse ve Walter'in bir çırpıda yaşadıkları şey öfke, aşk, mutluluk, neşe ve hüzün dolu hisler değil, daha ziyade bu hislerin insanı çıldırmaya sevk edecek bedenî kalıplarıydı. Kaskatı ve dalgın vaziyette taburelerinde oturuyorlardı; ne öfkeli, ne âşık ne de hüzünlüydüler. Her ikisi de bu hisleri bambaşka bir şeye karşı duyuyor, muhtelif şeyler düşünüyorlar ve her biri kendi düşüncesini kast ediyordu; müziğin buyruğu onları en yüce tutkuyla birleştirdi, aynı zamanda hipnozun neden olduğu kaçınılmaz bir uyku hâline benzer bir dalgınlık da yarattı.

Bu iki insandan her biri olanları kendince hissediyordu. Walter mutlu ve heyecanlıydı. Çoğu müzikal insanın yaptığı gibi ma-

neviyatının bu köpüren dalgalarını ve hissî hareketlerini, yani ruhun bulutlar misali karışmış bedenî alt yapısını, ebediyetin basit ve bütün insanları birbirine bağlayan dili gibi görüyordu. Clarisse'i o iptidai duygunun güçlü koluyla kendine bastırmak onu mest ediyordu. O gün işten eve normalden daha erken gelmişti. Hâlâ büyük ve cesareti kırılmamış devirlerin formunu taşıyan ve esrarengiz bir irade gücü yayan sanat eserlerinin tasnifiyle uğraşmıştı. Clarisse ona dostane yaklaşmış, müziğin muazzam dünyası içinde ona sıkı sıkıya bağlanmış hâldeydi o anda. Bugün her şey, içinde gizli bir başarı barındırıyordu, tıpkı tanrıların yolda olmaları gibi sessiz bir yürüyüş hâlindeydi. "Belki dem bu demdir?" diye düşündü Walter. Clarisse'i zorla kendine getirmek istemiyordu, tam tersine bunları kalbinin derinliklerinde hissederek Walter'e yumuşak yumuşak kendisi yanaşmalıydı.

Piyanonun pırıl pırıl nota öbekleri bir hava duvarına vuruyordu. Bu süreç aslı itibariyle tamamen gerçek olsa da âdeta odanın duvarları ortadan kalkıyor ve yerlerine müziğin altından elbisesi geçiyordu; benliğin ve dünyanın, idrak ve hissin, içerinin ve dışarının son derece belirsizce iç içe geçtiği esrarengiz bir mekândı bu, hâlbuki mekânın kendisi bütünüyle duygu, netlik ve kesinlikten, hatta düzenli ayrıntılara ait ışıltıların oluşturduğu hiyerarşiden ibaretti. Bu şehevi ayrıntılara, ruhların köpüren buğusuyla örülen duygu ipleri ilişmişti; bu buğu, duvarların düzgünlüğüne aksediyor ve kendi kendine anlaşılır hâle geliyordu. Bu iki insanın ruhları dolgun kozalar gibi iplerde ve ışıklarda asılı duruyorlardı. Bu bağlar birbirlerine ne kadar kalın sarılır, ne kadar geniş ışınlar yayarlarsa Walter kendini o kadar rahat hissediyor ve rüyaları da o denli küçük bir çocuk sureti alıyordu ki Walter ara sıra sesleri falsolu ve fazla hissiyatlı vurmaya başlıyordu.

Ama bu gerçekleşmeden ve sıradan hislerin çaktığı kıvılcımların altuni sisi ikisini yeniden dünyevî ilişkilerine sokmadan önce Clarisse'in düşünceleri, sadece türleri itibariyle bile Walter'inkilerden o kadar farklıydı ki çaresizlik ve saadetin ikiz tavırlarıyla yan yana taarruz eden iki insan ancak bu kadarını meydana getirebilirdi. Sisler içinde kanat çırpan resim kareleri

yukarı fırlıyor, eriyor, üst üste geçiyor ve kayboluyorlardı: Clarisse'in düşünceleri böyleydi. Bu düşünme hâli içinde kendine mahsus bir tavrı vardı; çoğu zaman birçok düşünce aynı anda iç içe var oluyor ancak çoğu zaman herhangi bir düşünce de olmuyordu ama sonra düşüncelerin sahnenin ardında cinler misali görünmeksizin durdukları hissedilebiliyor ve başka insanlara esaslı dayanaklar sağlayan tecrübelerin zaman bakımından yan yana oluşları, Clarisse'in içinde kâh kıvrımlarını kalın kalın üst üste atan kâh neredeyse görülmeyecek bir soluk içinde çözülüp giden bir örtü hâlini alıyordu.

Bu kez Clarisse'in etrafında üç kişi vardı: Walter, Ulrich ve kadın katili Moosbrugger.

Ona Moosbrugger'den bahseden Ulrich'ti.

Çekicilik ve iticilik, bu anlatıda tuhaf bir sihre bürünüyordu.

Clarisse aşkın kökünü kemiriyordu. Öpücük ve ısırık, bakışların birbirine bağlanması ve son anda acıyla gözlerin kaçırılması gibi çelişkiler içindeydi. "Birbiriyle iyi geçinen insanların duyguları sonradan nefrete mi dönüyor?" diye sordu kendine. "Edepli yaşamak kabalık mı gerektiriyor? Barışçıl olan sonraları gaddarlığa mı ihtiyaç duyuyor? Düzen bir noktada kopuşu mu gerektiriyor?" Moosbrugger'in harekete geçirdiği düşünceler hem bunlardı hem de değildi. Müziğin gümbürtüsü içinde Clarisse'in etrafında henüz patlak vermemiş bir dünya savaşı peyda oluyor ve düzeni içten içe kemiriyordu. Ama bu durum aynı zamanda, eşyanın aynı, öte yandan da tamamen farklı olduğu bir mecazdaki gibi ve aynı olanın farklılığından ve farklılığın aynılığından iki duman kümesinin yükselmesi gibi, fırında kavrulmuş elmanın ve ateşe atılan çam dallarının masalsı kokusu gibiydi.

Kendi kendine, "Çalmayı asla bırakmamak lazım," diyen Clarisse, eser bitince nota kâğıtlarını çabucak sağa sola savurarak esere yeniden başladı. Walter mahcup mahcup gülümsedi ve Clarisse'i takip etti.

Clarisse, "Acaba Ulrich matematikle ne yapıyor?" diye sordu Walter'e.

Walter notaları basarken yarış arabası sürüyormuşçasına omuzlarını silkti.

"Bitirene kadar çalmaya devam etmeli hep," diye düşündü Clarisse. "İnsan, ömrünün sonuna dek durmadan çalabilse, Moosbrugger ne olurdu ki? Ürkütücü mü? Delinin teki mi? Yoksa göklerdeki kara bir kuş mu?" Bilmiyordu.

Hiçbir şey bilmiyordu. Bir gün –bunun ne zaman olduğunu günü gününe hesaplayabilirdi– çocukluk uykusundan uyanmıştı; o an bir şeyler başarmaya, özel bir rol oynamaya memur olduğuna, hatta belki de büyük bir şeyler yapmak üzere seçildiğine dair bir kanaate varmıştı. O zamanlar dünyadan bîhaberdi. Dünyayla ilgili anlatılanların, ebeveyninin, ağabeyinin anlattıklarının hiçbirine de inanmıyordu: Bunlar tangır tungur sözlerdi; gayet iyiydiler, güzeldiler ancak insan kastedilenleri benimseyemiyordu; nasıl kimyevi bir nesne "benim" diyemediği başka bir nesneyi kabul edemezse insan da bunu benimseyemiyordu işte. Sonra Walter geldi, o gün bu gündü; bu günden itibaren her şey "onundu". Walter ufak bir bıyık bırakmıştı, bıyığı fırça gibiydi; "Hanımefendi," demişti; birdenbire dünya harap, kuralsız, kırık dökük bir düzlük değil pırıl pırıl bir daireye dönüşmüştü, bir merkezi Walter bir diğeri Clarisse olmuştu, bir noktaya iki merkezdi onlar. Yeryüzü, evler, dökülmüş ama süpürülmemiş yapraklar, acı veren hava hatları (çocukluğun en eziyetli anlarından olan bir ânı hatırlıyordu: Babasıyla bir "manzaranın" karşısında dikiliyordu, bu uzun hava hatları boyunca ufka bakmak Clarisse'in, sanki parmağını bir cetvelin kenarında gezdirmek zorundaymışçasına canını yakarken, o, yani ressam uzun uzun bunun keyfini çıkarıyordu)... Eskiden hayatı böyle şeylerden ibaretti ve birdenbire, nasıl ki teni ona aitse hayatı da ona ait olmuştu.

Artık büyük bir şey yapacağını biliyordu; bunun ne olacağını henüz söyleyemiyordu ama gün oluyor bunu en şiddetli, müzikle hissediyor, sonra da Walter'in Nietzsche'den daha büyük bir dâhi olacağını umuyordu; sonradan ortaya çıkıp kendisine yalnızca Nietzsche'nin eserlerini hediye eden Ulrich'ten hiç bahsetmiyordu bile.

O gün itibariyle işler tekrar rayına girmişti. Ne kadar çabuk olduğunu artık söylemesi bile mümkün değildi. Eskiden ne kötü piyano çalıyor, müzikten ne kadar az anlıyordu; şimdiyse Walter'den daha iyi çalar olmuştu. Ayrıca ne kadar çok kitap okumuştu! Bütün bu kitaplar nereden gelmişti? Karda dikilen küçük bir kızın etrafında sürüler hâlinde uçuşan siyah kuşlar gibi gözünün önündeydi hepsi. Ancak biraz sonra siyah bir duvar, duvarda da beyaz lekeler gördü; tanımadığı her şey siyahtı ve beyaz, irili ufaklı adalar hâlinde bir araya gelmesine rağmen siyah sonsuza dek değişmeden öylece kalıyordu. Bu siyahtan korku ve heyecan peyda oluyordu. "Şeytan mı bu?" diye düşündü. "Şeytan Moosbrugger'e mi dönüştü??" diye düşündü. Şimdi de beyaz lekeler arasında ince, gri yollar fark ediyordu: İşte hayatında böylece bir noktadan diğerine geçmişti, olan biten buydu; yola çıkışlar, menzile varışlar, heyecanlı konuşmalar, ebeveynle kavga, evlilik, ev, Walter'le duyulmadık mücadeleler. İnce, gri yollar kıvrım kıvrım oluyordu. "Kıvrımlar!" diye düşündü Clarisse, "İlmekler!" Olan bitenler onu ilmek ilmek sarmalıyor, sıkıca tutuyor, istediği yere varmasına engel oluyordu, kaygandılar, farkına bile varmadan onu istemediği bir noktaya atıyorlardı.

Kıvrımlar, ilmekler, kayganlık: İşte böyleydi hayat. Düşünceleri hayat gibi ilerlemeye başladı. Parmak uçları müziğin akıntısına dalıyordu. Müziğin aktığı yatakta kıvrımlar ve ilmekler batıyordu. O sıra, Moosbrugger'in saklı tutulduğu hapishane –sakin bir koy gibi kurtarıcı– önünde açıldı. Clarisse'in düşünceleri ürpererek onun hücresine ayak bastı. Clarisse, kendisini neşelendirerek, "Sonuna dek müzik yapmak lazım!" diye tekrar etti ama kalbi şiddetle titriyordu. Kalp atışları durulduğunda bütün hücre onun benliğiyle dolmuştu. Bu, yara merhemi kadar yumuşak bir his yaratıyordu ama bu hissi ebediyen sıkıca tutmak istediğinde his açılmaya ve bir masal veya rüya gibi birbirinden ayrılmaya başladı. Moosbrugger başını bir yere dayamış oturuyordu, Clarisse onun zincirlerini çözdü. Parmakları kıpırdarken hücreye, parmaklarının çağrısıyla farklı farklı çayırlardan esen bir rüzgâr misali güç, cesaret, erdem, iyilik, güzellik ve zenginlik geldi. Clarisse, "Bunu neden yaptığımın hiç önemi yok," diye bir his-

se kapıldı, "tek önemli olan bunu şimdi yapmam!" Ellerini, yani kendi vücudunun bir parçasını Moosbrugger'in gözlerine koydu ve parmaklarını çektiğinde Moosbrugger güzel bir delikanlıya dönüşüverdi, kendisiyse muhteşem güzellikteki bir kadın olarak onun yanında duruyordu; vücudu güneyin şarapları kadar tatlı ve yumuşaktı, hiç küçük Clarisse'in vücudunun normalde olduğu gibi haşin değildi. Bilincinin ta derinlerinde bir yerde, "Bizim masumiyetimizin sureti o!" diye bir tespitte bulundu.

Peki, Walter niye öyle değildi?! Müzik rüyasının derinliklerinden çıkarken, Walter'i daha on beş yaşında sevdiği ve onu cesaret, güç ve iyilikle, dehasını tehdit eden bütün tehlikelerden kurtarmak istediği sıralarda henüz ne kadar çocuksu olduğunu hatırladı. Walter'in bu derin ruhanî tehlikeleri dört bir yanda görmesi ne kadar da güzeldi! Sonra Clarisse kendisine, acaba bütün bunlar sadece çocuksu muydu, diye sordu. Evlilik, rahatsız edici ışığıyla her şeyi gölgede bırakmıştı. Bu evlilikten aniden büyük bir aşk mahcubiyeti doğmuştu. Son zamanları da elbette harika, belki de önceki zamanlara göre içeriği daha zengin ve dolu dolu olmasına rağmen o devasa yangın, o göğü aşan alevler bir türlü yanmak bilmeyen bir ocak ateşinin çıkardığı zorluklara dönmüştü. Clarisse Walter'le mücadelelerinin gerçekten de hâlâ çetin olup olmadığından tam emin değildi. Bir anda her şey geçip gidebilirdi! Clarisse'in içini yavaş yavaş berbat bir korku sardı. İşte o anda Walter'in icrasının kesintiye uğradığını fark etti. Hisleri piyanonun tuşlarına iri yağmur damlaları misali çarpıyordu. Clarisse onun ne düşündüğünü hemen tahmin etti: Çocuk düşünüyordu. Clarisse'i kendisine çocukla bağlamak istediğini biliyordu. Bütün gün yaptıkları tartışma bundan ibaretti. Müzik ise bir an bile durmuyordu, müzik hayır nedir bilmezdi. Bu durum, örülürken farkına varmadığı bir ağ gibi delicesine bir hızda teşekkül ediyordu.

O an Clarisse, icranın tam ortasında ayağa fırlayıp piyanonun kapağını öyle bir kapadı ki Walter parmaklarını zor kurtardı.

Ah, canı nasıl da yanmıştı! Yaşadığı dehşeti bir süre üzerinden atamayan Walter her şeyi anladı. Sadece duyurulması bile

Clarisse'i uçlarda bir ruh hâline gark eden şey Ulrich'in gelecek olmasıydı! Ulrich bizzat Walter'in bile dokunmaya cüret edemediği şeyi, Clarisse'in içindeki uğursuz dehayı, kötücül bir şeyin günün birinde gevşeyebilecek zincirleri çekiştirdiği o gizli boşluğu vahşice tahrik ederek ona zarar veriyordu.

Walter kımıldamıyor, yalnızca şaşkın şaşkın Clarisse'e bakıyordu.

Clarisse ise açıklamada bulunmuyor, öylece dikilmiş, hızla nefes alıp veriyordu.

Walter konuştuktan sonra, Ulrich'i kesinlikle sevmediğini temin etti. Şayet seviyor olsaydı, hemen söylerdi. Ama Ulrich'in bir ışık gibi kendisine bulaştığını hissediyordu. O yakınlardayken kendisinin biraz daha ışıldadığını ve önplana çıktığını hissediyordu. Oysa Walter sürekli panjurları kapamak istiyordu. Ancak Clarisse'in hissettikleri Ulrich ve Walter dâhil, hiç kimseyi ilgilendirmezdi!

Fakat Walter, Clarisse'in sözlerinden sezinlenen öfke ve hiddetin arasında, kızgınlık olarak nitelenemeyecek, kulakları sağır edici ve ölümcül bir zerre olduğunu sanıyordu.

Vakit akşam olmuştu. Oda siyahtı. Piyano siyahtı. Birbirini seven iki insanın gölgeleri siyahtı. Clarisse'in gözleri karanlıkta, alev alev parlıyordu, Walter'in acıdan kıvranan ağzında, bir dişinin minesi fildişi gibi ışıyordu. İsterse dış dünyada koca koca devlet faaliyetleri cereyan etsin, tüm nahoşluklarına rağmen sanki bu, Tanrı'nın, uğrunda dünyayı yarattığı anlardan biriydi.

39

NİTELİKSİZ BİR ADAM, ADAMSIZ NİTELİKLERDEN İBARETTİR

Fakat Ulrich o akşam gelmedi. Müdür Fischel aceleyle yanından ayrıldıktan sonra zihnini yine gençliğindeki o soru meşgul etti: Esassız ve daha yüce anlamıyla hakikatsiz bütün ifadelere dünya neden bu kadar tekinsizce iltimas geçiyordu? "Ancak yalan söyleyince bir adım ilerleyebiliyorsunuz," diye düşündü, "ona bunu da söylemem lazımdı."

Ulrich tutkulu biriydi ama burada tutku denince normalde tutku diye nitelenen şeyler anlaşılmamalıydı. Herhâlde onu her seferinde bu tutkulara sürükleyen bir şey bulunmuş olmalıydı, belki de bu şey tutkuydu ama heyecanlıyken ve heyecanlı eylemlerde bulunurken dahi davranış tarzı hem tutkulu hem de lakayt oluyordu. Varolan hemen her şeye katılmıştı ve hâlâ her an bir şeylerin içine çekilebileceğini hissediyordu, bunun herhangi bir önem arz etmesine de lüzum yoktu, sırf aksiyon dürtüsünü tetiklemesi yeterliydi. O yüzden de hayatına dair biraz abartarak şunu söyleyebiliyordu: Hayatındaki her şey şahsından çok birbirlerine bağlıymış gibi gerçekleşiyordu. İster kavgada olsun ister aşkta, A'nın peşinden hep B geliyordu. Bunun için de bu esnada edindiği şahsî niteliklerin, kendisinden çok birbirlerine ait olduklarına

inanması normaldi herhâlde, hatta kendisini iyice bir yoklayınca bu niteliklerin her birinin, onunla, bu niteliklere sahip olması muhtemel başka insanlara göre daha samimi bir alâkası olmadığını görüyordu.

Ama hiç şüphe yok ki insanın kim olduğunu belirleyen, niteliklerdir ve onlarla aynı türden olmasa bile insan niteliklerden ibarettir, böylelikle bazen sakin hâlinizde de hareketli hâlinizde olduğu kadar yabancı gelirsiniz kendinize. Aslında bunun nasıl olduğunu söylemesi istense Ulrich mahcup olurdu, çünkü birçok insan gibi o da kendini hep bir görev ve bu görevle ilişkisi üzerinden test etmişti. Ne kendine güveni zarara uğramıştı ne de şımartılmış ve kibirli biriydi, vicdan muhasebesi denen o şahsını onarma ve yağlama ihtiyacını da bilmezdi. Güçlü bir insan mıydı Ulrich? Bilmiyordu; belki de bu konuda vahim bir yanılgının içinde bulunuyordu. Kesin olan şuydu ki kuvvetine güvenen biri olmuştu her zaman. Şu anda bile, kendi tecrübe ve niteliklerine sahip olmak ile onlara yabancı kalması arasındaki bu farkın bir tutum farkı, bir anlamda iradeli bir karar veya insanın yaşadığı ve genellik ile şahsîlik arasında seçtiği bir derece olduğundan şüphe etmiyordu. Çok basit ifadesiyle, insanın, eylemleriyle yahut başına gelenlerle daha ziyade genel veya daha çok şahsî bir ilişkisi olabilir. İnsan bir darbe aldığında duyduğu şey sadece acı değil incinme de olabilir ve bu suretle darbenin şiddeti dayanılmaz şekilde büyür ama o darbeyi spor yaparken aldıysa bunu ne kendisini ürkütecek ne de gözünü karartacak bir engel olarak da kabul edebilir; yine onun hiç fark bile edilmediğine de rastlanır. İşte bu ikinci durumda olan biten tek şey, insanın bu darbeyi genel bir bağlama, yani çarpışma bağlamına sokmuş olması, bu sırada da varlığının, onun gerçekleştirmesi gereken ödeve bağlı olduğu fikrinin ortaya çıkmasıdır. Tam da bu tezahürü, yani bir tecrübenin, önemini hatta içeriğini ancak tutarlı bir eylem zincirindeki konumuyla kazanmasını, meseleyi sadece şahsî bir olay değil de zihin kuvvetine karşı bir meydan okuma olarak gören her insan gösterir. Bu insan daha sonra yaptığı şeyi daha zayıf hissedecektir fakat şaşırtıcıdır ki boks yaparken üstün zihin kuvveti olarak hissedilen şey, boks yapamayan insanlarca manevî yaşam tarzı

eğilimlerinden dolayı soğukluk ve duygusuzluk olarak nitelenir. Duruma göre genel veya şahsî bir davranış sergilemek ve talep etmek için daha pek çok ayrım yapılabilir. Bu durum, şayet bir katil soğukkanlılıkla hareket ederse caniliğe; bir profesör karısının kollarında bir problemin hesaplamalarını yapmaya devam ediyorsa kaskatı bir sıkıcılığa; başkalarının cefasıyla sefa bulan bir siyasetçi söz konusuysa elde ettiği başarıya göre âdiliğe veya yüceliğe yorulur; cellatlardan ve cerrahlardan ise başkalarında olduğunda kınanan aynı sarsılmazlık talep edilir. Bu örneklerin ahlâkî yönüne daha fazla dalmaya gerek kalmadan göze çarpan nokta şudur: Objektif bakımdan doğru ile sübjektif bakımdan doğru davranışlar arasında her defasında uzlaşma sağlayan, belirsizliktir.

Bu belirsizlik, Ulrich'in şahsî meselesine geniş bir arkaplan bahşediyordu. İnsan, eskiden bugüne göre vicdanı daha rahat ederek şahıs oluyordu. İnsanlar tahıllardaki saplara benzerlerdi; Tanrı, dolu, yangın, salgın hastalıklar ve savaş onları şimdiye göre daha yaman bir şekilde sağa sola savuruyordu muhtemelen ama bütüne bakınca, şehir, bölge veya arazi olarak ve şahsî hareket namına tek bir sap için geriye ne kalıyorsa bunun hesabı veriliyordu, onun meselesi de gayet sarihti. Oysa bugün sorumluluğun ağırlık noktası insanda değil eşyanın insicamındadır. Tecrübelerin, artık insandan bağımsız hâle geldiği fark edilmedi mi? Tecrübeler tiyatroya gitmiş; kitaplara, araştırma merkezlerine ve araştırma seyahatlerinin raporlarına, zihniyet ve din topluluklarına girmişler, belli türleri sosyal bir deney yaparcasına başkalarının aleyhine gelişiyor ve söz gelimi iş hayatında bulunmuyorlarsa o zaman havada duruyorlar; bugün pek çok kimse aklına girip meseleyi kendisinden daha iyi anlarken, öfkesinin gerçekten kendi öfkesi olduğunu kim iddia edebilir ki?! Bir adamsız nitelikler dünyası, yaşayanı olmayan tecrübeler dünyası peyda olmuş; sanki ideal durumda insan hiçbir şeyi mahrem yaşamayacak ve şahsî sorumluluğun dostane ağırlığı muhtemel anlamların olduğu bir formül sisteminde çözülüp gidecekmiş gibi bir manzara ortaya çıkmış. İnsanı onca zaman kâinatın merkezi saymış ama asırlardır kaybolmaya yüz tutmuş

olan insanmerkezci davranışın ortadan kalkması nihayet benliğin kendisine ulaşmış galiba, çünkü tecrübenin en önemli tarafı onun yaşanıyor ve eylemin en önemli tarafı da onun icra ediliyor olmasıdır inancı, çoğu kişiye safdillik gibi görünüyor artık. Belki hâlâ tamamen şahsî yaşayan insanlar vardır; "Dün falancada ve filancadaydık," veya, "Bugün falanca yahut filanca işi yapacağız," derler de bu söylediklerinin başka bir içerik ve anlamı olması lazım gelmez ve bunu yaptıklarına sevinirler. Parmaklarıyla temas ettikleri her şeyi severler ve o denli salt sivil şahıslardır ki bunun daha ötesi mümkün değildir; dünya bile onlarla işi olunca sivil bir dünyaya dönüşüp gökkuşağı gibi ışıldar. Belki çok mutludurlar ama bu türden insanlar başkalarına, nedeni asla belli olmamasına rağmen çoğunlukla abes görünürler. Ulrich de birdenbire bu mülahazalara bakınca, her şeyiyle, karakteri olmasa da bizzat kendisinin bir karakter olduğunu gülümseyerek itiraf etmek zorunda kaldı.

40

BÜTÜN NİTELİKLERİ OLAN BİR ADAM AMA BU NİTELİKLERİN ONUN İÇİN ÖNEMİ YOKTUR.

BİR ZİHİN HÜKÜMDARI TUTUKLANIR VE PARALEL FAALİYET FAHRİ SEKRETERİNE KAVUŞUR

Ulrich denen otuz iki yaşındaki bu adamı anahatlarıyla tarif etmek zor değildir, gerçi onun kendisi hakkında tek bildiği, bütün niteliklere eşit mesafede olduğu ve bu niteliklere sahip olsun olmasın, hepsini tuhaf bir şekilde önemsiz bulmasıdır. Ulrich'in varlığında, çok çeşitli bir yaradılışı şart koşan ruhanî hareketliliğe bir de belli bir saldırı hevesi eklenir. Ulrich tam bir erkek kafasıdır. Başka insanlara karşı duyarlı değildir, kendi amaçları uğruna tanışmak için hariç, kendisini onların yerine de koymamıştır hiç. Haklara saygısı yoktur, şayet hak sahiplerine saygı duyarsa, o zaman haklara da saygı duyar ancak bu nadiren olur. Çünkü içinde zamanla belli bir muhalefet eğilimi gelişmiştir, esnek bir duygu diyalektiğidir bu, onu kolaylıkla herkesin iyi bulduğu bir şeyde bir kötülük keşfetmeye, buna karşılık yasaklı şeyleri sa-

vunmaya ve kendi yükümlülüklerini yaratma isteğinden ortaya çıkan bir isteksizlikle yükümlülükleri reddetmeye sevk eder. Fakat bu isteğe rağmen, cüret ettiği bazı istisnalarla, ahlâkî liderliği, düzenli şartlarda yaşadıkları müddetçe burjuva toplumundaki hemen her erkeği yönlendiren o şövalyelik terbiyesine bırakır ve bu şekilde, yapacağı işe ehil bir insanın kibri, saygısızlığı ve ihmalkârlığıyla, eğilimleri ve yeteneklerinden az veya çok yarar sağlayan sıradan, faydalı ve sosyal bir başka insanın hayatını yaşar. Ulrich kendisini, tabiî dürtülerle ve enaniyete kapılmadan, doğru vakitte öğrendiğini düşündüğü anlamsız bir amacın aleti saymaya alışkındı ve şimdi bile, arayış içinde başlayan şu huzursuzluk yılında, hayatının dümensiz seyrettiğini fark ettikten sonra, çok geçmeden içine yine yolda olduğuna dair bir his yerleşti ve Ulrich planı için fazladan bir zahmete girmedi. Böylesi bir mizaç söz konusu olunca bu mizacı yöneten tutkuyu görmek kolay değildir; yaradılış ve şartlar bu mizaca farklı anlamları olan bir şekil vermiştir, kaderinin örtüsü henüz gerçekten çetin bir karşı baskıyla açılmamıştır fakat asıl mesele bu mizacın karar vermesi için, ne olduğunu bilmediği bir şeyin eksik olmasıdır. Ulrich görünüşte cebre meydan vermemesine rağmen bir şeylerin zorlamasıyla kendine karşı yaşayan bir insandır.

Dünyayı bir laboratuvara benzetmek, Ulrich'in içinde eski bir tasavvuru yeniden canlandırmıştı. Önceleri o da hayatı, şayet hayat hoşuna gidecekse sık sık, insan olmanın en iyi türlerinin baştan aşağı denenip yenilerinin keşfedilmek zorunda olduğu büyük bir deneme alanı olarak düşünmüştü. Bütün bu laboratuvarın biraz plansız çalışması ve meselenin yöneticileri ile teorisyenlerinin eksik olması başka bir konuydu. Ulrich'in, zihnin*

* Almanca *geist* kelimesinin anlam sahası çok geniştir. Sözlükte ruh, zihin, akıl, zekâ, dimağ, zihniyet, fikir (adamı), hayalet, peri gibi birçok anlama gelmektedir. Bununla birlikte bulunduğu bağlama ve aldığı yapım eklerine göre kültür(el), entelekt(üel) demek olabileceği gibi, büyük ve önemli insan anlamına da gelebilir. Fakat semantik yelpazesi bu denli geniş bir kelimeyi Türkçe "tin" ile karşılamanın imkânı yoktur. Zira tin, ruh ve can gibi bir anlama gelmektedir ama ne günlük hayatta ne felsefi literatürde mazisi vardır. Dolayısıyla metnin çevirisinde kelimenin Türkçedeki anlamlarından bir veya ikisi yazılmışsa da, bu anlamların geçtiği yerde *Geist*'ı bir bütün halinde diğer anlamlarının hepsiyle hatırda tutmak faydalı olacaktır. –*ç.n.*

hükümdarı ve efendisi olmak istediği pekâlâ söylenebilirdi: Zaten aynı şeyi kim istemezdi ki?! Zihin ve ruhun en yüce şey ve her şeyin hükümranı sayılması çok tabiidir. Bu böyle öğretilir. Elinden geldi mi, her şey kendini zihin ve ruhla süsler, yaldızlar. Herhangi bir şeyle bağlandığında zihin ve ruh, varolan en yaygın şeylerdir. Sadakatin ruhunu, aşkın ruhunu, erkek zihnini, tahsil görmüş bir dimağı, günümüzün en yüce dimağını, şu veya bu meselenin ruhunu yüceltmek isteriz, hareketimizin ruhuyla davranmak isteriz: Tâ en alt kademelerine kadar bu istek, kulağa ne kadar da sağlam ve ahlâkî gelir. Âdi suçlar veya yorulmak bilmez kazanma hırsı gibi geri kalan her şey bunun yanında itiraf edilmeyen şeylere, Tanrı'nın ayak tırnaklarından çıkarıp attığı kire benzer.

Ama "ruh" yalın bir isim olarak, keten bez ödünç vermek isteyeceğiniz bir hayalet misali kabak gibi bir başına kalınca durum ne olur? Şairleri okuyabilir, filozofları tetkik edebilir, resim üstüne resim satın alabilir, geceler boyu tartışabilirsiniz ama bütün bunlardan ele geçen ruh mudur? Farz edelim, ruhtur: Peki ona sahip olabilir misiniz? Bu ruh, ortaya çıkışındaki tesadüfi suretine o kadar sıkı sıkıya bağlıdır ki! Onu almak isteyen insanın içinden geçer ve geriye sadece biraz sarsıntı bırakır. Bütün bu ruh meselesini ne yapacağız o hâlde? Ruh kâğıt, taş ve tuval yığınları üzerinde âdeta astronomik ölçülerde, sürekli yeniden üretilir, keza muazzam bir asabi enerji sarf ederek durmaksızın benimsenip keyfi sürülür: Peki ya sonrasında başına ne gelir? Bir hayal gibi ortadan kayıp mı olur? Parçalarına mı ayrılır? Dünyadaki hayatta kalma kanunundan mı kaçınır? İçimize düşen ve yavaş yavaş sükûnete eren toz zerreleriyle bunun külfeti kıyaslanamaz. Nereye gitmiştir, nerededir, nedir ruh? Belki de hakkında daha çok şey bilinse, şu "ruh" denen kelimeden artık ses seda çıkmazdı?!

Akşam olmuştu; mekânı delip geçermişçesine duran evler, asfalt, çelik raylar şehrin soğuk istiridye kabuğunu oluşturuyordu. Çocuksu, şen, öfkeli kalabalığın ana istiridyesini. Her damlanın etrafa sıçrayan küçük bir damlacık hâlinde işe başladığı; küçücük bir patlamayla meydana geldiği, duvarlar tarafından yakalanıp soğutulduğu, yumuşayıp hareketsizleştiği, kırılganlıkla ana isti-

ridyenin kabuğuna asılı kaldığı ve son olarak bu kabuğun duvarında bir zerre hâlinde donakaldığı bir istiridye.

Ulrich birden, "Ben," diye düşündü, "neden hacı olmadım?" Saf ve kayıtsız şartsız bir yaşam tarzı, berrak mı berrak bir havanın tazeliğiyle duyularının önünde beliriyordu; hayata evet demek istemeyen, en azından kutsal olanın hayırını söylemeliydi: Fakat bunu ciddi ciddi düşünmek tamamen imkânsızdı. Ulrich'in maceraperest olması da mümkün değildi, hem de hayat o zaman daimi bir güveylik hali sunabilmesine ve uzuvları da ruh hali de buna hevesli olmasına rağmen. Hepsine istidadı vardı ancak ne şair olabilirdi ne de yalnızca paraya ve güce iman eden bezginlerden biri. Yaşını unutup yirmisinde olduğunu hayal etti: Yine de bu yaşta olmakla da bir şey elde edemeyeceğini içten içe kesin olarak biliyordu; varolan her şeye onu çeken bir şeyler vardı ama daha kuvvetli bir şey ona varmasını engelliyordu. Peki, neden belirsiz ve bulanık yaşıyordu? Şüphe yok, –dedi kendi kendine– Ulrich'i münzevi ve adı konmamış bir yaşam formuna hapseden, insanın karşılaşmaktan pek hoşlanmadığı tek bir kelimeyle, zihinle nitelendirdiği o dünyadan çözülme ve ona bağlanma mecburiyetinden başka bir şey değildi. Nedenini Ulrich de bilmiyordu ama birdenbire hüzünlenip şöyle düşündü: "Ben kendi kendimi bile sevmiyorum." Şehrin donuk ve taşlaşmış vücudunda, tâ derinlerde bir yerlerde kalbinin çarptığını hissediyordu. İçinde bir şey vardı, hiçbir yere bağlı kalmak istemiyordu, Ulrich dünyanın duvarları boyunca kendisini duyumsadı ve daha milyonlarca başka duvar var, diye düşündü; yavaş yavaş soğuyan bu gülünç benlik damlası, ateşini, o minnacık kor zerresini teslim etmek istemiyordu.

Zihin güzelliğin iyi, kötü, aptal veya büyüleyici bir hâle getirdiğini öğrenmiştir. O, bir koyunu ve bir tövbekârı parçalara ayırır, her ikisinde de tevazu ve sabır bulur. Bir maddeyi inceler ve büyük miktar zehir, az miktar da keyif içerdiğini görür. Dudakların zarının bağırsak zarıyla akraba olduğunu bildiği gibi bu dudaklardaki tevazuun her kutsalın sahip olduğu tevazuyla akraba olduğunu da bilir. Ortalığı karıştırır, çözülme yaratır ve sonra her şeyi tekrar birleştirir. İyi ve kötü, aşağısı ve yukarısı ona

göre şüpheci ve izafi tasavvurlar olmasalar da bir fonksiyonun uzuvlarıdır, içinde bulundukları bağlama bağlı olan değerlerdir. Günahın erdem, erdemin günah olabileceğini önceki asırlara bakarak öğrenmiştir ve bir ömürlük zamanda eğer bir suçluyu bile faydalı bir insana çevirmek başarılamıyorsa bunu aslen yalnızca beceriksizlik sayar. Helal haram tanımaz, çünkü her şey, günün birinde büyük ve yeni bağlamdan pay kazanabileceği bir niteliğe bürünebilir. Mutlak surette sabitmiş gibi görünen her şeyden; büyük ideallerden, kanunlardan ve bunların küçük ve taşlaşmış bir sureti olan barışçıl karakterden, ölümden nefret edercesine gizliden gizliye nefret eder. Hiçbir şeyi, hiç kimseyi ve hiçbir düzeni sabit saymaz; bilgilerimiz her gün değişebileceği için hiçbir bağa inanmaz; her şey, sahip olduğu değere ancak yaradılışın bir sonraki perdesi gelene kadar maliktir, tıpkı kendisine yönelttiğimiz sözlerle değişen bir yüz gibi.

Rüzgârı karşısına alan büyük kişilerin zihni işte böyledir ama bu zihnin kendisini hiçbir yerde yakalayamazsınız, hatta bu zihnin etkisinden geriye çöküşten başka bir şey kalmadığını bile zannedebilirsiniz. Her ilerleme fertte bir kazanç, bütündeyse bir ayrımdır; bu, büyüye büyüye bilinçsizliğe akan bir iktidar gelişimidir ve ondan vazgeçmek yoktur. İşte Ulrich de, hemen her saat büyüyen bu olgular ve gelişmelerden oluşan ve günümüzde zihnin, şayet herhangi bir meseleyi iyice ele almak istiyorsa içerisinden bakmaya mecbur olduğu bedenin kendisine hatırlatıldığını hissediyordu. Bu vücut insanın içinden büyüyüp çıkar. Bütün bölge ve çağların, sağlıklı ve hasta, uyanık ve uykudaki beyinlerin bütün formlarının sayısız görüşleri, kanaatleri ve düzenleyici fikirleri bu vücudu binlerce küçük ve hassas sinir ucu gibi sarmalar ama bu sinirlerin birleşeceği o parlak nokta eksiktir. İnsan, tarih öncesindeki, büyüklükleri yüzünden harap olmuş o devasa hayvan ırklarının kaderinin tekerrür edeceği tehlikeye yakın görür kendini ama vazgeçemez. Bu sayede Ulrich yine, uzun zaman inandığı ve bugün bile içinden tam olarak söküp atamadığı, dünyayı en iyi bilgili ve ilerlemiş kimselerden oluşan bir senato yönetir şeklindeki bir hayli şüpheli tasavvuru hatırladı. İnsanın, hasta olduğu zaman kendisini keçi çobanlarına değil de alanın-

da uzman hekimlere muayene ettireceğini; sağlıklı olduğunda, resmî işlerinde yaptığı gibi çoban benzeri zevzeklerin muamelesine bakmayacağını düşünmek gayet olağandır; hayatın esaslı içeriklerini önemseyen genç insanlar da bu yüzden dünyadaki ne hakiki ne iyi ne de güzel olan her şeyi, mesela bir maliye dairesini veya efendime söyleyeyim meclisteki bir tartışmayı anlamsız görürler; en azından eskiden öyleydiler, çünkü bugün artık siyasî ve iktisadî eğitim sayesinde farklı olmaları gerekmektedir. Ama eskiden de insan yaşlanınca ve içinde dünyanın ticarî yağlarını tütsülediği, zihnin tütsü odasıyla uzunca bir süre ahbaplık edince, gerçekliğe uyum sağlamayı öğreniyor ve kafaca gelişmiş bir insanın nihai durumu aşağı yukarı, kendini "alanıyla" sınırlamak ve ömrünün kalanında, bütün mesele belki de farklı olacaktır ama bunun hakkında düşünmenin bir faydası yoktur düşüncesini taşımak oluyordu. Zihnen bir şeyler ortaya koyan insanların manevî dengesi aşağı yukarı böyle görünür. Derken Ulrich de tuhaftır ancak birdenbire bütün bu meseleyi, kesinlikle yeterince zihin bolluğu olduğuna göre acaba en sonunda zihnin kendisinin mi zihni olmayacak acaba gibi bir soruyla tasavvur etti.

Buna gülesi geldi. Zira bizzat kendisi bu vazgeçenlerden biriydi. Ama hüsrana uğramış ve hâlâ canlı olan bir ikbal sevdası içine kılıç gibi saplanıyordu. O an içinde iki tane Ulrich yürümekteydi. Birisi gülümseyerek etrafına bakınıyor ve şöyle düşünüyordu: "Demek vaktiyle şunun gibi kulislerde bir rol oynamak istemişim. Bir gün uyandım ama annemin yatağındaymış gibi yumuşakça değil bir şeyler yapmam gerektiğine dair çetin bir inançla uyandım. Bana anahtar kelimeler verdiler, ben de bunlardan bana ne diye düşündüm. O zamanlar her şey kıpırdaşan ışıkların heyecanı misali kendi niyet ve beklentilerimle doluydu. Ama o arada fark etmeden zemin kaydı ve ben yolumda bir parça ilerledim; belki de çoktan çıkışa gelmiştim. Çok geçmeden zemin biraz daha kayarak beni dışarı atacak, ben de büyük rolüm hakkında şöyle diyeceğim: "Atlar eğerlendi. Hepinizi şeytan alsın!"

Ama onlardan biri bu düşüncelerle gülümseyerek, süzülen akşamın içinde dolanırken öbürü yumruklarını acı ve öfkeyle sı-

kıyordu; bu biraz daha az görüneniydi, düşündüğü şey bir büyü formülü bulmaktı, insanın belki de yakalayabileceği bir kavrayış, zihnin asıl zihnini, kırılan daireyi tamamlayan eksik, belki de ufacık parçayı bulmaktı. Bu ikinci Ulrich kullanabileceği kelimeleri bulamıyordu. Kelimeler maymun gibi bir o ağaca bir bu ağaca zıplar ama kök saldığı karanlık sahada insan bu kelimelerin nazik aracılığından mahrum kalır. Zemin ayaklarının altında kabarıyordu. Gözlerini açmakta zorlanıyordu. Bir his fırtına gibi esip yine de hiç fırtına gibi bir his olmayabilir mi? Kişi hislerin fırtınasından bahsedince insanın kabuğunun sızladığı ve dallarının kırılacak gibi uçtuğu bir fırtınayı kasteder. Bu ise yüzeyde tamamen dinginlik olmasına rağmen yaşanan bir fırtınaydı. Hani neredeyse bir ihtida, bir altüst etme haliydi; çehresi zerre kadar değişmiyor ama içerde sanki tek bir zerre bile yerinde kalmıyordu. Ulrich'in duyuları açıktı ama karşılaştığı her insanı gözleri, her sesi kulakları normalde olduğundan farklı idrak ediyordu. Daha keskin idrak ediyor denemezdi; aslında daha derin, daha yumuşak, daha tabiî veya gayritabiî de değildi. Ulrich tek kelime edemiyor ama o an tuhaf "ruh" tecrübesini, ömrü boyunca aldatıldığı ama sevgisinin azalmadığı bir sevgili gibi düşünüyor ve bu onu karşısına çıkan her şeye bağlıyordu. Çünkü seviyorsanız her şey, acı ve tiksinti bile olsa sevgidir. Ağacın küçük dalı ve akşam ışığında solgun solgun duran pencere camı, kelimelerle pek telaffuz edilemeyecek ve kendi varlığına derinlemesine batmış bir tecrübe hâlini alıyordu. Şeyler tahtadan ve taştan değil de muazzam ve had safhada narin bir ahlâksızlıktan oluşuyorlarmış gibi duruyor, bu ahlâksızlık Ulrich'e temas ettiği an derin bir ahlâkî sarsıntı hâlini alıyordu.

Bu durum, bir gülümseme kadar sürdü, Ulrich tam, "Artık kader beni nereye taşıdıysa orada kalmak istiyorum," diye düşünmüştü ki talihsizlik bu gerilimin bir engele çarpıp parçalara ayrılmasına yol açtı.

Şu an olanlar, gerçekten de, Ulrich'in demin ağacı ve taşı kendi bedeninin hassas birer uzantısı gibi yaşadığı dünyadan bambaşka bir dünyaya aitti.

Çünkü bir işçi gazetesi, Kont Leinsdorf'a yakışacak bir tabirle, Büyük Fikir'in üstüne yıkıcı salyalarını dökmüş, bu fikrin son seks cinayetinin ardından hâkim sınıfın yeni bir rezaletinden ibaret olduğunu iddia etmiş, içkiyi biraz fazla kaçırmış bir işçinin de bu yüzden sinirleri bozulmuştu. Bu işçi, kendilerini günün hasılatından memnun hisseden ve iyi fikirlerin her an kendini gösterebileceğinin farkında olarak, gazetelerinde okudukları vatanseverlik faaliyetini onayladıklarını alabildiğine yüksek sesle belirten iki vatandaşa sürtünmüştü. Bunun üzerine bir söz dalaşı çıktı, yakınlarda bir polisin olması bu iyi niyetli adamları cesaretlendirdiği kadar onlara saldıran kişiyi de kızdırdığı için olay gitgide daha şiddetli bir hâle büründü. Polis adama önce omzunun üstünden, sonra önden, sonra da yakından baktı; ucu düğmelerle ve başka başka metal parçalarla son bulan, devlet denen manivelanın öne fırlamış bir kolu gibi olan polis, adamı gözetliyor, yanından ayrılmıyordu. Fakat sürekli muntazam bir devlet içinde yaşıyor olmanın epey ürpertici bir yanı vardır; kanunlar ve ilişkilerden oluşan devasa bir cihazın ölçülü kollarına dokunmadan, onu harekete geçirmeden veya hayatının sükûnetini onların eline bırakmadan insan ne sokağa çıkabilir, ne bir bardak su içebilir ne de tramvaya binebilir; insan bu kolların tâ derinlere nüfuz eden birkaç tanesini bilir ama öbür yanda bu kollar, bütün düzeneğini daha hiçbir insanın çözemediği bir ağ içinde kaybolur; sıradan vatandaşın havayı inkâr edip onun boşluktan ibaret olduğunu iddia etmesi gibi inkâr edilir bunlar ama su, hava, mekân, para ve vaktin geçmesi gibi, inkâr edilen her şeyin, renksiz, kokusuz, tatsız, ağırlıksız ve ahlâksız her şeyin, gerçekte en önemli mesele olması noktasında hayatın belli belirsiz bir tabiatüstü yönü varmış gibi görünür; insanı bazen iradesiz bir düşteymiş gibi bir panik hâli, bir ağın anlaşılmaz mekanizmasına düşmüş bir hayvanmış gibi kudurmuşçasına dövünmenin yol açtığı bir hareket fırtınası yakalayabilir. Polisin düğmeleri de işçiye işte böyle bir etkide bulundu ve o an, hak ettiği saygıyı görmediğini hisseden devlet organı onu tutuklamaya kalkıştı.

Tutuklama dirençle ve isyankâr bir zihniyetin durmadan tekrar eden beyanatlarıyla karşılaştı. Heyecanlı olay sarhoşun guru-

runu okşadı ve hemcinslerine duyduğu ve o âna dek sakladığı bir tiksinme birden zincirlerinden boşandı. Tutkulu bir öne çıkma mücadelesidir başladı. Yüce bir benlik hissi, sanki adam teninin içinde sabit değilmiş gibi tekinsiz bir hisle hesaplaşıyordu. Dünya da sabit değildi; durmadan biçimsizleşen ve suretini değiştiren, güvensiz bir esintiydi. Evler mekândan kopmuşçasına eğri büğrü duruyorlardı; aralarındaki insanlar gülünç, iç içe kaynaşan ama kardeş birer damlaydılar. Bir hayli sarhoş olan adam, bunların arasına düzen getirmeye memurum, diye bir hisse kapılmıştı. Bütün sahne ışıl ışıl bir şeylerle dolmuştu, olan bitenin yaşandığı bir parça yol, apaçık, adamın üstüne geliyor ama sonra duvarlar yine dönmeye başlıyordu. Gözlerinin eksenleri kafasından çıkmış birer sap gibi duruyor, tabanları zemine yapışıyordu. Ağzından mucizevi bir akıntı başlamıştı; daha önce içeri nasıl girdikleri anlaşılmayan sözler içinden dışarı taşıyordu, muhtemelen küfrediyordu. Bu tam olarak ayırt edilemiyordu. İçi ve dışı birbirine düşüyordu. Öfkesi içten bir öfke değil öfkenin ancak çıldıracak kadar tahrik edilmiş kılıfıydı; polisin yüzü kanamaya başlayacak kadar sıkılmış bir yumruğa yaklaştı.

Ama o arada polislerin sayısı da üç misline çıkmıştı; oraya doğru koşuşturan emniyet memurlarıyla birlikte insanlar da toplanmıştı, sarhoş ise kendisini yere atmıştı ve tutuklanmak istemiyordu. O an Ulrich bir dikkatsizlik etti. Kargaşanın içinden "majestelerine hakaret" lafını işitmişti, bunun üzerine adamın bu hâldeyken hakaret edecek durumda olmadığını, yatıp uyuması gerektiğini belirtti. Bunu söylerken çok düşünmemişti ama baltayı taşa vurmuştu. Adam hem Ulrich hem de majesteleri ... diye bağırıyordu! Suçun tekerrüründeki kabahati Ulrich'in müdahalesine bağlayan bir polis haşin haşin Ulrich'ten yoluna gitmesini istedi. Fakat bizimki, devleti, saray hizmeti görme hakkının olduğu bir otelden farklı saymaya alışkın değildi ve muhatabını o şekilde konuşmaktan men etti ama beklenmedik bir biçimde bu durum, polislerde, üç tane kolluk kuvvetine tek bir sarhoş yetmeyeceği kanaatini doğurunca polisler Ulrich'i de alıp gittiler.

Bir üniformalının eli, Ulrich'in kolunu sıkıyordu. Kolu aslında bu tahkir edici kavrayıştan çok daha güçlüydü ama silahlı devlet gücüyle ümitsiz bir boks mücadelesine girmek istemiyorsa bu eli açmaması gerekiyordu, bu yüzden gönüllü olarak yürümesine izin vermelerini nazikçe rica etmekten başka çaresi kalmadı. Karakol, polis komiserliği binasında bulunuyordu, içeri girdiklerinde Ulrich zeminin ve duvarların kendisine bir kışlayı hatırlattığını hissetti; karakolu, inatla içeri taşınan kir ve kaba temizleme malzemeleri arasındaki aynı kasvetli mücadele doldurmuştu. Fark ettiği sonraki şey içeri yerleştirilen sivil hâkimiyet sembolü oldu, bu semboller önlerinde birkaç demiri eksik bir parmaklık olan iki yazı masasıydı; bunlar aslında, üzerlerindeki örtü yırtık ve yanık içinde kalmış, alçak ve küreye benzer ayaklara dayalı ve İmparator Ferdinand devrinden kalma, açık sarı verniği pul pul dökülmüş birer yazı sandığıydı. Üçüncü olarak da burada soru sormadan beklenmesi gerektiğine dair yoğun bir his dolduruyordu odayı. Polis, utuklanma sebebini bildirdikten sonra Ulrich'in yanında direk gibi dikildi; Ulrich hemen meseleyi aydınlatmaya çalıştı; kalenin çavuşu ve kumandanı, polisler içeri girdikleri sırada üzerine bir şeyler yazdığı bir dosya yığınından başını kaldırdı, Ulrich'i süzdü, sonra gözleri tekrar eğildi ve memur tek kelime etmeden dosyaya yazmaya devam etti. Ulrich bir sonsuzluk izlenimine kapıldı. Sonra memur kâğıt tabakasını kenara itti, musandıradan bir deftere uzandı, içine bir şeyler kaydetti, üstüne kum döktü, defteri yerine koydu, başka bir tanesini aldı, kaydetti, döktü, bir yığının içinden bir dosya çıkardı ve işine bu dosya üzerinde devam etti. Ulrich ikinci bir sonsuzluğun deveran ettiği izlenimine kapıldı, bu esnada Ulrich dünyada olmasa da yıldızlar muntazaman dönüyordu.

Açık bir kapı yazıhaneden, nezarethanenin bulunduğu koridora çıkıyordu. Ulrich'in koruduğu adamı doğrudan oraya götürmüşlerdi, adamın sesi de çıkmadığına göre sarhoşluğu ona uykunun bereketini bahşetmiş olsa gerekti ama tekinsiz ve başka başka olaylar seziliyordu. Hücrelerin bulunduğu koridorun ikinci bir girişi daha olmalıydı; Ulrich tekrar tekrar ağır gidiş gelişler, kapı çarpmalar, kısık sesler işitiyordu, birdenbire yeni biri daha içeri teslim edildiği sırada böylesi bir ses yükseldi ve Ulrich bu sesin çaresizce, "Bir

nebze insanlık duygunuz varsa beni tutuklamayın!" diye yalvardığını duydu. Kelimeler devriliyordu, adamın sesi tuhaf biçimde uygunsuz, görevliye yapılan bu insanlığın yok mu çağrısı âdeta gülünç geliyordu, çünkü görevler ancak objektif olarak yerine getirilebilir. Çavuş dosyaları hepten kenara bırakmadan bir anlığına başını kaldırdı. Ulrich, anlaşıldığı kadarıyla, karşı koyan birini sessizce itekleyen birçok ayağın şiddetli eşinmelerini duyuyordu. Sonra iki ayağın tekme yemiş gibi çıkardıkları sendeleme sesi geldi. Sonra bir kapı çat diye vuruldu, sürgü şakırdadı, yazı masasındaki üniformalı adam yine başını eğmişti; havada, bir cümlenin sonuna doğru yerde konmuş bir noktanın suskunluğu vardı.

Fakat Ulrich polis evreninin kendisi için yaratılmadığı varsayımında yanılmış gibiydi, çünkü kafasını bir sonraki kaldırışında çavuş bu kez ona baktı, son yazdığı satırlar silinmeden nemli nemli parıldayarak kaldılar ve Ulrich vakıası birdenbire çoktan beridir bu dairenin hayatına girmiş gibi göründü. İsim? Yaş? Meslek? İkamet? Ulrich sorgulanıyordu.

Suçu veya masumiyeti söz konusu bile edilmeden kendisini gayrişahsî ve genel parçalarına ayıran bir makineye yakalandığını sanıyordu Ulrich. Adı, dilin bu en tasavvur yoksunu ama en duygu zengini kelimesi, burada hiçbir şeye yaramıyordu. Normalde dayanıklı sayılan bilim camiasında kendisine şeref kazandırmış olan çalışmaları burada mevcut değillerdi; bir defa bile ona bunları soran olmadı. Yüzü yalnızca sinyal unsuru sayılıyordu; gözlerinin gri olduğunu, resmen tanınan dört farklı göz renginden milyonlarca benzeri bulunan bir çifte sahip olduğunu daha önce hiç düşünmemiş gibiydi; saçları sarı, boyu uzun, yüzü ovaldi, bu konudaki kanaati farklı olmasına rağmen özel alâmetler taşımıyordu. Kendi hissince boyu uzun, omuzları genişti, göğüs kafesi kabarmış yelken gibi gemi direğine oturuyor, vücudunun mafsalları kızınca, tartışınca veya Bonadea kendisine sarılınca hemen çelikten dar halkalar gibi kaslarını sarmalıyordu; oysa kendisini etkileyen bir kitap okudu mu veya dünyadaki varlığını asla kavrayamadığı vatansız ve büyük aşkın soluğu tenine değdi mi suda süzülen bir Medusa misali çelimsiz, narin, karanlık ve yumuşak

oluyordu. Bu yüzden şu an bile şahsının büyüsünün istatistikle bozulmasına anlayış gösteriyor ve polis organınca kendisine uygulanan ölçme ve tasvir işlemi onu şeytanın uydurduğu bir aşk şiiri gibi heyecana boğuyordu. Bu işin en mucizevi yanı polisin bir insanı sadece ondan geriye hiçbir şey kalmayacak kadar parçalayabilmesi değil onu bu işe yaramaz parçalardan, şaşmaz biçimde tekrar bir araya getirebilmesi ve onu tanıyabilmesidir. Bu performans için gerekli olan tek şey polisin "şüphe" dediği ölçülüp biçilemez bir şeyin meseleye dâhil olmasıdır.

Ulrich birdenbire, aptallık ederek düştüğü bu durumdan kendisini ancak çok serinkanlı bir kurnazlıkla kurtarabileceğini kavradı. Sorgusu devam ediyordu. Evi sorulduğunda, evim yabancısı olduğum bir şahsın evidir diye cevap verse bunun etkisi nasıl olurdu diye hayal ediyordu. Ya yaptığı şeyi neden yaptığı sorusuna, daima gerçekte önemsediği şeyden farklı bir şey yaptığı şeklinde cevap verse? Ama sesli olarak uslu uslu sokak adı ve bina numarasını verdi ve davranışını affettirecek bir hikâye bulmaya çalıştı. Bu arayış esnasında zihninin manevî otoritesi son derece utanç verici bir şekilde çavuşun maddî otoritesine karşı güçsüz kalıyordu. Buna rağmen sonunda kurtarıcı bir bahane kestirdi gözüne. Daha mesleği sorulurken "serbest" dediğinde –serbest araştırmacı demeye dili varmıyordu– sanki "evsizim" demiş gibi bön bön bakan bir bakışın kendisine yöneldiğini hissetmişti ama sıra babasının durumuna gelince ve babasının âyan meclisi azası olduğu meydana çıkınca o bakış başka bir hâl aldı. Çavuş hâlâ şüpheleniyordu ama bir şeyler Ulrich'e hemencecik, denizin dalgalarının bir oraya bir buraya yuvarladığı bir adamın ayak başparmağının karaya değmesi gibi bir his verdi. Çabucak açılan zihniyle bu fırsatı kullandı. İtiraf ettiği her şeyi anında yumuşattı, vazife yemini etmiş bulunan bu otoritenin kulaklarına, bizzat komiser tarafından sorgulanmak istediğini üstüne basa basa belirtti ve bu isteği yalnızca gülümsemeye yol açınca –aklına estiği gibi bir tabiilikle ve laf olsun diye, hem de daha net bilgiler isteyen bir soru işaretinin kancasını takarlarsa iddiasını derhal geri çekmeye hazır vaziyette– Kont Leinsdorf'un arkadaşı ve çavuşun gazetelerde okumuş olacağı büyük vatanseverlik faaliyetinin

sekreteri olduğu yalanını söyledi. O âna dek başaramamış olsa da bu sözlerle çavuşu kendisi hakkında düşünüp taşınmaya ittiğini hemen fark etti ve avantajını korudu. Fakat sonuçta çavuş onu öfkeyle süzdü, çünkü ne yakaladığı bu avı daha fazla alıkoymanın ne de salıvermenin sorumluluğunu üstlenmek istiyordu; o saatte de karakolda daha kıdemli bir memur olmadığı için, amirlerinin nahoş dosyaları ele alma tarzlarından bir şeyler öğrendiğine dair bu basit çavuş hakkında güzel bir örnek teşkil edecek bir çareye başvurdu. Ciddi bir tavır takındı ve Ulrich'in sadece polise hakaret ve resmî bir eylemi engellemekten suçlu olmadığını, aksine, Ulrich'in işgal ettiğini öne sürdüğü konuma bakılırsa, karanlık ve belki de siyasî olaylardan da şüpheli olduğuna dair ciddi tahminlerde bulundu, bu yüzden de Ulrich, emniyet müdürlüğünün siyasî departmanına devredilme fikrine alışmalıydı.

Birkaç dakika sonra Ulrich, kendisine tahsis edilen bir arabayla, pek konuşmaya meyletmeyen bir sivil polis eşliğinde geceyi yararak yolculuk etti. Emniyet müdürlüğüne yaklaşınca tutuklu, birinci katın pencerelerinin şenlik havasında aydınlatılmış olduğunu gördü, çünkü en kıdemli şefin katında gece geç vakit önemli bir toplantı yapılıyor, bina karanlık bir ahıra değil nezaret binasına benziyordu; derken Ulrich daha aşina bir hava soluduğunu hissetti. Teslim edildiği gece nöbetindeki memurun, siniri bozulan bu ikinci derece organın ihbarıyla yol açtığı saçmalığı hemen anladığını da Ulrich çok geçmeden fark etti; yine de adaletin pençelerine bizzat yakalanacak pervasızlığı gösteren bir insanı buradan kurtarmak, son derece uygunsuz gibi göründü. Emniyet müdürlüğündeki memur da yüzünde demirden bir makine taşıyor, mahkûma, düşüncesizliğinin tutukluluğu kaldırma sorumluluğunu almayı bir hayli güçleştirdiğini temin ediyordu. Mahkûmsa çavuşa elverişli bir etkide bulunan her şeyi iki kez öne sürmüştü ama daha kıdemli olan bu memura karşı bunlar boşunaydı; Ulrich davasından tam vazgeçecekti ki birdenbire hâkiminin yüzüne garip, neredeyse mutlu bir değişiklik yerleşti. İhbara bir daha iyice göz gezdirdi, Ulrich'in ismini tekrar söyletti, adresini tekrarlattı ve odadan çıkarken Ulrich'ten bir saniye beklemesini nazikçe rica etti. Adamın hoş bir şeyler hatırlamış birisi gibi geri dönüp tutukluyu, epey dikkat çekici bir kibarlıkla, peşinden

gelmesini istemesi on dakika aldı. Üst kattaki aydınlık odalardan birinin kapısında tek söylediği, "Emniyet müdürü beyefendi sizinle bizzat konuşmayı arzuluyorlar," demek oldu, bir saniye sonrasında Ulrich kendisini yandaki toplantı salonundan çıkan, uzun favorileri bıyıklarıyla birleşen bir adamın karşısında buldu, adamı tanıyordu. Orada karakolun yanlış müdahalesi sonucu bulunduğunu hafif bir sitemle izaha kararlıydı ama emniyet müdürü ondan önce davranıp Ulrich'i, "Bir yanlış anlama olmuş, sevgili doktor, komiser bey bana her şeyi anlattı. Buna rağmen size ufak bir ceza vermeliyiz, çünkü–" sözleriyle selamladı. Bunları söylerken Ulrich'e muzipçe bakıyordu (en kıdemli polis memuru için ne kadar muzip denebilirse artık), sanki esrarı Ulrich'in çözmesini istiyordu.

Fakat Ulrich'in aklına hiçbir şey gelmiyordu.

Emniyet müdürü, "Kont hazretleri!" diyerek yardımda bulundu.

"Kont Leinsdorf hazretleri," diye ekledi, "birkaç saat önce yanıma gelip heyecan içinde sizin hakkınızda bilgi aldı."

Ulrich olanların ancak yarısını anlıyordu. Müdür, Ulrich'in tüm kabahati bundan ibaretmiş gibi mahsustan sitem ederek, "Adınız adres rehberinde geçmiyor, doktor bey!" diye açıklamada bulundu.

Ulrich ölçülü bir gülümsemeyle reverans yaptı.

"Zannederim yarın kont hazretlerine çok önemli bir meseleyi görüşmek üzere ziyarette bulunmanız gerekecek, ben de sizi içeri attırarak bu işten alıkoymayı vicdanıma yediremedim." Demir makinenin efendisi küçük şakasını böyle bitirdi.

Müdürün tutuklamayı her ne olursa olsun haksızlık olarak göreceği ve Ulrich'in isminin birkaç saat önce bu binada ilk kez ortaya hangi bağlamda çıktığını tesadüfen hatırlayan komiserin, olayı müdüre, tam olarak bu amaç doğrultusunda görmek zorunda kalacağı şekilde anlattığı, böylelikle kimsenin olayın gidişatına isteyerek müdahalede bulunmadığı farz edilebilirdi. Kont hazretleri de bu bağlantıyı zaten hiç öğrenmedi. Ulrich, majestelerine hakaret akşamını takip eden gün, konta ziyarette bulunmayı görev bildi ve bu vesileyle derhal büyük vatanseverlik faaliyetinin fahri sekreteri oldu. Bu bağlantıyı bilseydi şayet, Kont Leinsdorf bunun ancak bir mucizeyle gerçekleşmiş olacağını söylerdi.

41

RACHEL İLE DIOTIMA

Hemen akabinde Diotima'nın evinde vatanseverlik faaliyetinin ilk büyük toplantısı yapıldı.

Salonun yanındaki yemek odası, bir toplantı salonuna çevrilmişti. Ek yerleri açılarak büyütülmüş ve üzerine yeşil bir örtü serilmiş yemek masası odanın ortasında duruyordu. Herkesin önüne fildişi rengi dosya kâğıdı tabakaları ve çeşitli sertliklerde kurşunkalemler konmuştu. Büfe kaldırılmıştı. Odanın köşeleri boş ve keskin duruyordu. Duvarlar, Diotima'nın astığı, majestelerinin bir portresiyle Bay Tuzzi'nin konsolosken vaktiyle bir yerlerden getirdiği ama atalarından birine ait de olabilecek korseli bir kadın tablosu haricinde bomboş ve huşu içindeydi. Diotima elinden gelse masanın başucuna bir de haç koyardı ama bu durumda da Şube Müdürü Tuzzi, o gün evden çıkmadan önce bunun adaba uygun olmayacağını belirtip, ona kesin gülerdi.

Çünkü Paralel Faaliyet'in tamamen mahrem bir ortamda başlaması lazımdı. Bakan veya devlet büyükleri gelmediler; siyasetçiler de yoktu. Bu bilinçli bir seçimdi; başlangıç için bu fikrin yalnızca diğerkâm hizmetkârları toplanacaktı. Merkez Bankası Müdürü von Holtzkopf ve Baron Wisnieczky beyefendiler, yüksek aristokrasiden bazı hanımefendiler, sivil hayır kurumların-

dan tanınmış isimler ve Kont Leinsdorf'un "sermaye ve kültür" prensibine sadık kalınarak yüksekokul, sanat dernekleri, sanayi, ev sahibi ve kilisenin temsilcileri bekleniyordu. Hükûmet mercileri sosyal statüleri bu çevreye uyan ve şeflerinin güvendiği, dikkat çekmeyen genç memurları vekil kılmışlardı. Bu halita, halkın içinden çıkan teklifsiz bir beyanatı hedefleyen ama noktalama işaretleri hadisesinden sonra kimlerle ilişkisi olduğunu bildiği için büyük bir rahatlama hisseden Kont Leinsdorf'un arzularına uyuyordu.

Odacı kız Rachel (kızın ismi, efendisi tarafından biraz serbestçe Fransızcaya Rachelle şeklinde tercüme edilmişti) sabah altıdan beri ayaktaydı. Büyük yemek masasını açmış, yanına iki harita masası çekmiş ve üstlerine yeşil birer örtü sermişti; şimdi de etrafın iyice bir tozunu alıyor ve bu usandırıcı işlerin her birini büyük bir heyecanla hallediyordu. Önceki akşam Diotima ona, "Yarın evimizde belki de dünya tarihi yazılacak!" demişti, böyle bir olayın şahitlerinden biri olacağı için Rachel'in bütün vücudu mutluluktan yanıyor, bu da ortama fazlasıyla uyuyordu, çünkü Rachel'in siyah elbisesinin altındaki vücudu bir Meißner* porseleni gibi pürüzsüzdü.

Rachel on dokuz yaşındaydı ve mucizelere inanıyordu. Kapı pervazına Tevrat asılmış, zemininde aralarından toprağın fışkırdığı yarıkları olan, Galiçya'daki çirkin bir kulübede doğmuştu. Aynı kulübeden beddualarla kapı dışarı edilmişti. Annesi çaresizmişçesine sessiz kalmış, kardeşleriyse ürkütücü yüz ifadeleriyle sırıtarak bakmışlardı ona. Rachel diz çöküp yalvarmış, utancı yüreğini burkmuş ama hiçbir şey işe yaramamıştı. Vicdansız bir oğlan onu baştan çıkarmıştı; nasıl olduğunu kendi de hatırlamıyordu; doğumunu da yabancıların yanında yapmış, sonra da ülkesini terk etmek zorunda kalmıştı. Kısa sürede yola koyulmuştu; içinde yolculuk ettiği kirli tahta sandığın altında çaresizlik de onunla beraber kıvrılmıştı; hangi içgüdüyledir bi-

* Avrupa'nın ilk sert hamurlu porselenleridir. Saksonya hükümdarı Augustus'un direktifleriyle 1708 yılında altın yapmaya çalışan bir simyacı olan Ehrenfried von Taschirnhaus tarafından başlatılan araştırmaların devamında 1710 yılında Johann Friedrich Bötger tarafından geliştirilmiştir. Dönemin kıymetli lüks tüketim ürünlerindendir. –*y.h.n.*

linmez, sığındığı başkent ağlamaktan şişmiş gözlerine yalnızca ölmek gayesiyle içine atlamak istediği büyük bir ateşten duvar gibi görünmüştü. Ama nasıl bir mucizeyse, bu duvar yarılıp onu arasına aldı; o günden beri de Rachel kendini hep altından alevlerin arasında yaşıyormuş gibi hissetti. Tesadüfler onu Diotima'nın evine kadar götürmüş, Diotima onun Galiçya'daki babaevinden kaçmasını, bu sebeple yanına gelmesini gayet tabii bulmuştu. Birbirlerine aşinalık kazanınca Diotima, küçük kıza ara sıra, "Rachelle"in hizmet edebilme şerefine nail olduğu eve girip çıkan meşhur ve yüksek mevkilerden insanlardan bahseder oldu; onunla Paralel Faaliyet'in birkaç sırrını paylaşmıştı, çünkü her haberde alevlenen ve efendisinin suretini ışıl ışıl yansıtan altın aynalara benzeyen Rachel'in gözbebeklerinden aldığı o hazzı seviyordu.

Çünkü küçük Rachel, vicdansız bir oğlan yüzünden babasının bedduasını almış olsa da aslında namuslu bir kızdı ve sabah akşam fırçayla taradığı koyu renkli yumuşacık saçlarını, giymesine yardım ettiği elbiseleri, cilalı porselenlerini ve Hint usulü oyma masaları, ortalıkta duran ve tek kelimesini anlamadığı yabancı dildeki kitapları; kısacası Diotima'nın her şeyini seviyordu, Bay Tuzzi'yi ve son olarak da daha bu şehre geldikten iki gün sonra –Rachel bunu ilk gün sayıyordu– hanımını ziyaret eden o Karun gibi adamı da seviyordu; Rachel bu adama Hıristiyanların, sofada altın dolabından çıkan Mesih'e baktıkları gibi büyük bir hayranlıkla bakmıştı; canını sıkan tek şey, adamın, hanımına ziyarette bulunurken yanında Süleyman'ını getirmemiş olmasıydı.

Fakat bugün, böylesine dünya çapında bir olayın yakınındayken, kendisinin de bir şeyler yaşayacağından emindi ve bu kez muhtemelen Süleyman'ın da efendisine eşlik edeceğini tahmin ediyordu, zira olayın resmiyeti bunu gerektiriyordu. Fakat bu beklenti asla asıl meseleyi teşkil etmiyordu, yalnızca Rachel'in okuya okuya kendini eğittiği hiçbir romanda eksik kalmayan güçlüklere, düğümlere veya entrikalara benzer bir şeydi. Nasıl ki Rachel Diotima'nın artık giymediği çamaşırları kendisine göre kesip biçiyorsa, Diotima'nın bir kenara koyduğu romanları da

okuyabiliyordu. Terzilik bilen Rachel'in su gibi de okuma yazması vardı; bu, ona Yahudilikten kalan mirastı ancak Diotima'nın büyük bir sanat eseridir dediği bir romanı eline aldı mı –en çok sevdikleri de bu romanlardı– olup bitenleri elbette sadece canlı bir olayı çok uzak mesafeden veya yabancı bir ülkeden takip eden biri kadar anlayabiliyordu; anlayamadığı hareketlilik zihnini meşgul ediyor, hatta onu öyle etkiliyordu ki tek kelime edemiyor, bu hali de çok seviyordu. Onu dışarı yolladıklarında veya eve seçkin bir misafir geldiğinde; bir imparatorluk şehrinin büyük ve heyecan verici tavrının, tam ortalarında mümtaz bir yer işgal etmek suretiyle paydaşı olduğu pırıl pırıl ayrıntıların insanın aklını, havsalasını aşan bolluğunun da aynı şekilde tadını çıkarıyordu. Durumu anlamak istediği de yoktu; önden aldığı temel Yahudi terbiyesini, babaevinde duyduğu zekice lafları öfkeden unutmuştu ve nasıl ki bir çiçek topraktaki ve havadaki besinlerle beslenmek için çatal bıçağa ihtiyaç duymazsa, Rachel de bunlara ihtiyaç duymuyordu.

Böylelikle bir kez daha bütün kurşunkalemleri toplayıp parıldayan uçlarını, masanın köşesinde duran ve kolunu çevirince, süreci tekrarladığınız zaman tahtayı tek bir kıymık bile düşürmeyecek kadar mükemmelen soyan küçük makineye dikkatle soktu; sonra kalemleri, her biri üç farklı cinsten olmak üzere kadife yumuşaklığında kâğıt tabakalarının yanına koydu ve kullanmasına izin verilen bu mükemmel makinenin Hariciye Nezareti'nden ve imparatorluk hanedanından geldiğini düşündü, çünkü dün akşam bir uşak, makineyi de kâğıt kalemi de oradan getirmişti. Bu arada saat yedi olmuştu; Rachel kurduğu düzenin bütün ayrıntılarına bir kumandan edasıyla hızlıca göz attı ve Diotima'yı uyandırmak için odadan aceleyle çıktı, çünkü toplantı saat onu çeyrek geçeye konmuş, Diotima ise evin reisi gittikten sonra biraz daha yatakta kalmıştı.

Diotima'yla geçirdiği böylesi sabahlar Rachel için özel bir eğlenceydi. Aşk sözü bu hissi tarif edemezdi; bütün olarak gözünüzde canlandırdığınızda bu saatler daha ziyade hürmet ifadesiyle karşılanabilirdi, içten gelen böylesi bir saygı insanın içine

öyle işliyordu ki bu, kişinin her zerresini kaplıyor ve insan âdeta kendi içinde benliğinin makamından kovuluyordu. Rachel'in, memleketinde yaşadığı maceradan şu an bir buçuk yaşına gelmiş olan küçük bir kızı vardı ve her ayın ilk pazar günü tam vaktinde, kazandığı paranın büyük bir kısmını bakıcıya veriyor, verirken de kızını görüyordu ama annelik görevini ihmal etmemesine rağmen bu görevde tek gördüğü, geçmişin kendisine kestiği bir cezaydı; duyguları da yine, iffetli bedenini henüz aşka açmamış bir kızınkilerden farksızdı. Diotima'nın yatağına yanaştı ve teninin sedef narinliğindeki sıcaklığına parmaklarıyla dokunmadan önce gözleri, bir dağcının alacakaranlıktan mavi göğe yükselen karlı zirveyi gördüğünde duyduğuna benzer bir huşuyla Diotima'nın omuzlarının üstünden aşağı doğru kaydı. Ardından öpülmek için battaniyenin altından mahmur mahmur uzanan ve üzerinde hem önceki günün makyajı hem de geceki istirahatin buhurlarının kokusu olan elin incelikle çevrilmiş aromasını tattı; aranan çıplak ayağa sabahlık terliğini uzattı ve uyanan bakışları karşıladı. Ancak Diotima'nın ahlâkî öneminin saçtığı ışıklarla sarmalanmasa muazzam bir kadın vücuduna şehvetle dokunmak Rachel için asla bu kadar güzel olamazdı.

"Kont hazretleri için kolçaklı sandalyeyi getirdin mi? Ya ufak gümüş çanı benim yerime bıraktın mı? Kâtibin yerine de on iki tabaka kâğıt koydun mu? Kâtibin yerine altı kurşunkalem, Rachelle, altı tane, sakın üç olmasın?!" dedi Diotima. Rachel her bir soruda, yaptığı her şeyi parmaklarıyla içinden sayarak gözden geçirdi ve sanki hayat memat meselesiymişçesine hırsla dehşete kapıldı. Hanımı, sırtına bir sabahlık geçirmiş toplantının yapılacağı odaya doğru gidiyordu. Onun "Rachelle"i eğitme tarzı, Rachel'in yaptığı veya yapmadığı her şeyde ona, bunları yalnızca şahsî meselesi olarak göremeyeceğini ve büyük anlamı unutmaması gerektiğini hatırlatmaktan ibaretti. Rachel bir bardak kıracak olsa, zararın bizatihi gayet önemsiz olduğunu ama şeffaf camın, gözün pek algılamadığı günlük küçük görevlerin bir sembolü olduğunu öğreniyordu, çünkü göz daha ulvi şeylere yönelirdi, ne var ki tam da bu yüzden bu görevlere özel bir dikkat sarf edilmesi gerekirdi. Rachel, bir bakanmış gibi böylesine nazik

muamele gördüğünde pişmanlık ve mutluluktan gözleri yaşarırdı, bir yandan da cam kırıklarını süpürürdü. Rachel onunla çalışmaya başladığından beri Diotima'nın, işledikleri hataları iyice düşünüp tartmalarını istediği aşçı kadınlar sık sık değişmişti ama Rachel bu harika lafları, imparatoru, Katolik Kilisesi'nin karanlığındaki cenaze merasimi ve ışıl ışıl mumları sevdiği kadar canıgönülden seviyordu. Paçayı sıyırmak için ara sıra yalan söyler ama sonrasında kendini çok kötü hissederdi; hatta belki de küçük yalanları severdi, çünkü yalan söylerken Diotima'ya kıyasla bütün kötülüğünü hissediyordu ama yanlış bir şeyi gizlice ve çabucak doğruya çevirebilmeyi umduğunda, çoğunlukla buna kalkışıyordu.

Bir insan başka bir insanı her konuda bu denli örnek alınca âdeta bedeni elinden alınır da bu beden küçük bir meteor misali öbür bedenin güneşine kapılır. Diotima hiçbir noktada kusur bulamamış, küçük hizmetçisinin omzuna nazikçe dokunmuştu; sonra da birlikte banyoya geçip büyük gün için tuvaletini hazırlamaya başladılar. Rachel sıcak suyu karıştırıp sabunu köpürtürken veya Diotima'nın vücudunu havluyla kendi vücuduymuş gibi pervasızca kurularken; bundan gerçekten kendi vücudundan alamayacağı kadar zevk alıyordu. Kendi bedeni ona bir hiçmiş; güvene layık değilmiş gibi geliyor, kıyas kabilinden bile onu düşünesi gelmiyor ancak Diotima'nın heykelimsi dolgunluğuna dokununca yeni askere alınmış ve ışıl ışıl güzellikte bir bölüğe düşmüş sefil bir köylüye dönüşüyordu sanki.

İşte Diotima büyük güne böyle hazırlandı.

42

BÜYÜK TOPLANTI

Kont Leinsdorf, belirlenen saate son bir dakika kala, Ulrich'in refakatinde eve geldi. O zamana dek boyuna kapıyı açıp üstlerini çıkarmalarına yardım ettiği misafirler geldiği için nefes nefese kalan Rachel, Ulrich'i derhal tanıyıp kont hazretleriyle beraber geldiğine göre onun da gelişigüzel bir ziyaretçi değil muhtemelen hanımına manidar bağlantılar sağlayan biri olduğunu memnuniyetle fark etti. Oda kapısına doğru kanatlanıp kapıyı resmî bir tavırla açtı, sonrasında da toplantıda neler olacağını öğrenmek için anahtar deliğinin önüne çömeldi. Geniş bir anahtar deliğiydi bu; Rachel, valinin tıraşlı yüzünü, yüksek ruhbandan Niedomansky'nin mor boyunluğunu ve esasen davet edilmediği hâlde Harbiye Nezareti'nin gönderdiği General Stumm von Bordwehr'in kılıcının sırma püsküllerini görebiliyordu; nezaret Kont Leinsdorf'a gönderdiği bir yazıda kendisiyle ve hâlihazırdaki işleyişiyle doğrudan alâkası olmasa da böylesine "önemli bir vatanseverlik meselesinden" eksik kalmak istemediğini açıklamıştı. Fakat Diotima bunu Rachel'e bildirmeyi unutmuştu ve bu yüzden Rachel, toplantıda bir subayın bulunmasından epey heyecanlansa da odada olup biten şeylerden şimdilik pek bir şey anlayamıyordu.

Bu arada Diotima kont hazretlerini karşılamış ancak Ulrich'e pek dikkat göstermemişti, çünkü o sırada odadakileri konta takdim etmekle meşguldü; kont hazretlerine ilkin Dr. Paul Arnheim'ı arz ederken, hanesinin bu meşhur dostunu güzel bir tesadüfün oraya getirdiğini açıkladı ve yabancı biri olarak kendisi toplantılara usulü veçhile katılmak talebinde bulunamasa bile Diotima onun şahsî danışmanı olarak kalmasını rica etti, çünkü –buraya hemen yumuşak bir tehdit sıkıştırmıştı– onun uluslararası kültür sahasındaki engin tecrübeleri ve çok sayıda bağlantısı ile bunlarla alâkalı iktisadî tecrübeleri de kendisi için paha biçilmez bir dayanaktı ve bugüne dek bu hususlarda yalnız başına rapor vermek durumunda kalmıştı, muhtemelen yakın gelecekte yerini alabilecek biri olmayacaksa bile Diotima gücünün yetersizliğinin de fazlasıyla farkındaydı.

Kont Leinsdorf gafil avlandığını fark etti ve ilişkilerinin başından beri burjuva dostunun bir densizliğine ilk kez hayret etmek durumunda kaldı. Arnheim da kendini, gelişi için layıkıyla hazırlanılmadığını gören bir hükümdar gibi mahcup hissediyordu, çünkü Kont Leinsdorf'un, davet edildiğinden haberdar olduğuna ve bunu tasvip ettiğine kesinkes emindi. Ancak suratı o an kızarmış ve inatçılığı devam eden Diotima yumuşamıyor ve evlilik ahlâkı konularında vicdanı hayli rahat olan her kadın gibi bir şeref meselesi söz konusu olunca karşı konulmaz derecede dişli bir tavır geliştirmeyi iyi beceriyordu.

Ara ara birkaç kez yanına gelmiş bulunan Arnheim'a daha o sıralar âşık olmuştu ama bütün o tecrübesizliği sebebiyle duygularının mahiyeti hakkında hiçbir fikri yoktu. Tabanlarla saç kökleri arasındaki eti soylulaştıran ve medeniyetin karman çorman intibalarını ahenkli zekâ salvolarına çevirerek ruhu tahrik eden şeyin ne olduğunu tartışıyorlardı birlikte. Fakat bu bile fazlaydı ve Diotima temkine alışkın olup ömrü boyunca da kendini asla fâş etmemek için ihtiyatlı davrandığından bu mahremiyet onu hazırlıksız yakalamıştı; ayrıca Diotima'nın çok büyük hisleri, âdeta kocaman duyguları harekete geçirmesi lazımdı; peki ya bu duygular en kolay nerede bulunurdu? Bütün dünyanın onları

koyduğu yerde elbette: Tarihî olaylarda. Paralel Faaliyet Diotima ve Arnheim için âdeta, kabaran ruhanî münasebetleri içinde ulaşıma imkân sağlayan bir adacık olmuştu; onları böylesi önemli bir anda bir araya getiren şeyi özel bir yazgı olarak gördüler ve büyük vatanseverlik teşebbüsünün zeki insanlar için muazzam bir fırsat ve sorumluluk olduğu noktasında en ufak bir fikir ayrılığına dahi düşmediler. Arnheim da böyle söylüyor fakat bu konuda ilk planda hem iktisadî hem fikrî bakımdan, bilhassa da tecrübeli ve güçlü insanların önemli olduğunu, organizasyonun kapsamının ikinci planda kaldığını eklemeyi de asla unutmuyordu. Böylelikle Diotima'nın içinde Paralel Faaliyet ayrılmaz şekilde Arnheim'a düğümlenmiş ve başlarda bu girişime bağlı olan tasavvur boşluğu yerini bolluğa bırakmıştı. Avusturya vatandaşı olmanın sağladığı duygu hazinesinin, Prusya'nın düşünce disipliniyle çok elverişli bir biçimde güçlendirilebileceği beklentisi isabetli çıktı: Bu intiba o kadar kuvvetliydi ki bu dürüst kadın, Arnheim'ı kurucu toplantıya iştirake davet ederken kalkıştığı güç gösterisinden dolayı hiçbir şey hissetmez oldu. Artık fikrini değiştirmek için çok geçti; bu irtibatı kavrayan Arnheim ortamda maruz kaldığı durum onu ne kadar isteksizleştirdiyse de özünde uzlaştırıcı bir şeyler seziyordu; kont hazretleri ise aslında hanım dostuna karşı, şaşkınlığını, istemeye istemeye daha keskin bir ifadeyle göstermeyecek kadar iyi niyetliydi; Diotima'nın açıklamasına ses çıkarmadı ve sıkıntılı kısa bir sessizlikten sonra Dr. Arnheim'a sevecenlikle elini uzattı, uzatırken de ona çok nazik ve gurur okşayıcı bir biçimde olabildiğince hoş davrandı. Odadaki diğer insanların muhtemelen çoğu bu küçük skandalı fark etmişti ve Arnheim'ın burada bulunmasına da hakkında bildikleriyle doğru orantılı olarak şaşırıyorlardı ama görgülü insanlar arasında her şeyin iyi bir sebebi olduğu farz edilir ve bu sebebi merakla araştırmak ayıp sayılır.

Bu arada Diotima o örnek sükûnetine yeniden kavuşmuştu, birkaç dakika sonra da toplantıyı başlattı ve kont hazretlerinden evine başkanlığı üstlenmek şerefini bahşetmesini rica etti.

Kont hazretleri bir nutuk verdi. Nutkunu hazırlamak için günlerce uğraşmıştı ve düşüncesinin karakteri, nutkunda son anda bir şeyler değiştiremeyeceği kadar sağlamdı; bir tek, Prusya'nın (altmış altı yılında Avusturya'nın ağızdan doldurmalı tüfeklerine karşı hileyle üstünlük kazanan) iğneli ateşleme sistemine yaptığı çok açık imaları yumuşatabildi.

"Bizi bir araya getiren sebep," diyordu Kont Leinsdorf, "halkın içinden yükselen güçlü bir takdirin tesadüfe bırakılamayacağı, çok uzakları görebilen ve geniş bir bakış açısına sahip bir mevkii, yani yukarıdan gelecek bir nüfuzu gerektirdiği konusunda hemfikir olmamızdır. Sevgili imparatorumuz, efendimiz, majesteleri 1918 yılında mehabetle tahta çıkışının yetmişinci yılını pek nadir rastlanacak bir şenlikle kutlayacaktır; bunu da umuyoruz ki kendisinde hayranlık duymaya alıştığımız o zindeliği ve taze-liğiyle yapacaktır. Bu şenliğin yalnızca, Avusturya'ya minnettar halklarca ona olan derin sevgimizi bütün dünyaya göstermekle kalmayıp Avusturya-Macaristan monarşisinin, hükümdarı etrafında bir kaya gibi sağlam vaziyette toplandığını da gösterecek bir surette gerçekleşeceğine eminiz."

Kont Leinsdorf burada, bu kayanın imparator ve kralın müşterek kutlamasında bile maruz kaldığı çöküş tezahürlerine dair bir şeyler söylese mi, söylemese mi, tereddüde kapıldı, çünkü bu noktada, yalnızca kralı tanıyan Macaristan'ın mukavemeti hesaba katılmalıydı. Bu yüzden kont hazretleri de aslında sıkı sıkıya birbirine bağlı olan iki kayadan bahsetmek istemişti. Ama bu bile Avusturya-Macaristan'a dair beslediği devlet hissini doğru dürüst ifade etmiyordu.

Bu Avusturya-Macaristan devleti hissi öyle tuhaf yapıdaydı ki bizzat yaşamayan birine onu anlatmak neredeyse beyhude görünecektir. Mesela bu his, sanıldığı gibi birbirlerini tamamlayan bir Avusturyalı ve bir Macar kısımdan oluşmaz, aksine bir bütünden ve bir parçadan, yani bir Macar bir de Avusturya-Macaristan devleti hissinden ibarettir ve ikincisinin yuvası Avusturya iken Avusturya devleti hissi aslında vatansızdır. Avusturyalı dediğinize ancak Macaristan'da, o da bir tiksinme ifadesi olarak rastlardı-

nız; Avusturyalı kendisine memleketindeyken Avusturya-Macaristan monarşisinin senatoda temsil edilen krallık ve ülkelerinin tebaasıyım derdi, bu da bir Avusturyalı artı bir Macar eksi bu Macar gibi bir şey demek olurdu ancak aslında o, bunu coşkuyla falan değil iğrenç bulduğu bir fikir uğruna yapar, çünkü nasıl ki Macarlar onu hazmedemiyorsa onun da Macarlara tahammülü yoktu, böylelikle mesele daha da çetrefil bir hâl alıyordu. Bu yüzden birçokları kendilerine sadece Çek, Leh, Sloven veya Alman diyordu ve böylelikle çöküşün devamıyla, Kont Leinsdorf'un deyişiyle o bilindik "sevimsiz iç siyaset tezahürleri" başlıyordu: bu tezahürler ona göre "sorumsuz, çiğ ve sansasyon meraklısı unsurların eseriydi" ve nüfusun siyaseten çok az eğitimli kesimlerinde gereğince görmezden gelinmiyorlardı. Haklarında o gün bugündür çok sayıda zengin içerikli ve zekice kitap yazılmış bulunan bu imalardan sonra ne burada ne de buranın akabinde bir tarih manzarası resmetmek ve gerçeklikle rekabete girişmek gibi bir teşebbüse kalkışılmayacağı teminatı, severek kabul edilecektir. Düalizmin (durumun teknik tabiri böyleydi) sırlarının en az teslis kadar anlaşılması zor olduğunu söylemek tam manasıyla yeterli olacaktır, çünkü öyle veya böyle, her yerde tarihî süreç yüzlerce kayıt, ilave, kıyas ve itirazlar içeren hukukî bir sürece benzer ve dikkatin verilmesi gereken tek yer de burasıdır. Sıradan insan bunların arasında dünyadan bîhaber yaşayıp ölür ama bu tamamen onun hayrınadır, çünkü hangi avukatlar, masraflar ve saiklerle nasıl bir sürece karıştığına dair kendisini hesaba çekse, hangi devlete mensup olursa olsun sürekli takip edildiği hissinden muhtemelen kurtulamaz. Gerçekliği anlamak sadece tarihî ve siyasî düşünürün işidir. Sıradan insana göre nasıl çorbanın ardından et gelirse, Mohaç veya Lietzen muharebelerinin ardından da bugün gelir, o bütün protokolleri bilir, daima sebebi sürecin kendisi olan bir zaruret hissine sahiptir; hele de Kont Leinsdorf gibi dedeleri ve baba tarafından akrabaları öngörüşmelerde bizzat etkide bulunmuş, siyaset ve tarih tahsili görmüş bir aristokrat düşünürse yukarı tırmanan bir hat misali tepeden bakarak sonucu kolayca anlayacaktır.

Bu sebeple Kont Leinsdorf hazretleri toplantıdan önce şöyle demişti: "Unutmamalıyız ki majestelerinin, kendi işlerinde halka belli bir oy kullanma hakkı bahşetmek yönündeki âlicenap kararının üzerinden henüz, bu yüceler yücesi makamın cömertlikle gösterdiği güvene her bakımdan layık görünen o siyasî olgunluğun dört bir yanda yer edineceği kadar çok zaman geçmedi. Maalesef hâlihazırda katlanmak zorunda olduğumuz böylesi menhus tezahürlerde, demek ki, art niyetli yabancı ülkeler gibi çözülmenin ihtiyarlık alâmetlerini değil, bilâkis, Avusturya halkının henüz olgunlaşmamış, bu yüzden de tahrip edilemeyecek gençlik gücünün bir işaretini göreceğiz!" Toplantıda da bunu ihtar edecekti ama Arnheim da orada olduğu için kafasında tasarladığı her şeyi söylemedi, yabancı memleketlerin Avusturya'daki gerçek şartları bilmemelerine ve bazı sevimsiz tezahürleri abartmalarına yönelik bir işaretle yetindi. Kont hazretleri lafını, "Çünkü," diye bitirdi, "gücümüze ve birliğimize yönelik gözden kaçmayacak bir işaret görmeyi arzu ediyorsak, bunu muhakkak ki aynı zamanda uluslararası menfaatler için de yapmaktayız, zira Avrupa devletler ailesi içinde mutlu ilişkiler karşılıklı saygı ve yekdiğerinin iktidarına hürmetten geçer." Ardından böylesine kendine has bir gücün gerçekten halktan gelmesinin zaruri olduğunu, bu yüzden de tepeden yönetilmesi gerektiğini, bu toplantının da söz konusu yönetim biçimini belirlemek adına yapıldığını bir kez daha tekrarladı. Daha kısa bir süre öncesine kadar Kont Leinsdorf'un aklına yalnızca bir dizi isim geldiği ve buna ilaveten yalnızca "Avusturya Yılı" ilan etme fikrini başka birinden aldığı hatırlanırsa büyük bir ilerleme katedildiği anlaşılacaktır, üstelik kont hazretleri bütün düşündüklerini henüz dile getirmemişti.

Bu konuşmadan sonra Diotima, başkanın maksatlarını açıklamak üzere söz aldı. Büyük vatanseverlik faaliyeti, diye açıklıyordu, kont hazretlerinin de dediği gibi halkın arasından gelecek büyük bir hedef edinmeliydi kendine. "Bugün ilk kez toplanan bizler kendimizi, bu hedefi hemen belirlemeye ehil görmüyoruz, şimdilik toplanma amacımız bu hedefe yönelik teklifleri oluşturmamızı sağlayacak bir organizasyon kurmaktır." Tartışmayı bu sözlerle açtı.

Önce sessizlik oldu. Neyle karşı karşıya olduklarını bilmeyen farklı ırk ve dilden kuşları tek bir kafese koyarsanız onlar da ilkin aynen böyle davranırlar.

Nihayet bir profesör sözü aldı; Ulrich onu tanımıyordu, kont hazretleri herhâlde bu adamı son anda hususi sekreteri vasıtasıyla davet ettirmişti. Adam tarihin yolundan bahsediyordu. "Şayet önümüze bakacak olursak," diyordu, "arkası görünmez bir duvar var! Sağa sola bakarsak: yönleri belirsiz, çok sayıda önemli hadise!" Sadece birkaç şeyden söz açmak istiyordu: Hâlihazırda Karadağ'la yaşanan çatışmadan, İspanyolların Fas'ta üstesinden gelmesi gereken zorlu mücadelelerden, Ukraynalıların Avusturya senatosundaki obstrüksiyonundan. Ama geriye bakınca âdeta mucizevi bir tecelliyle her şey bir düzen ve hedefe kavuşmaktadır... Bu yüzden, şayet bunu söylemesine müsaade varsa: Her an mucizevî bir idarenin sırrını yaşamaktayız. Böylesine hassas bir durumda halka çağrıda bulunmak suretiyle onun gözünü açmayı, halkın nazarını kadere bilinçli bir bakış atmaya celp etmeyi büyük bir düşünce olarak selamlıyordu. Tek söylemek istediği buydu. Çağdaş pedagojide de nasıl ki öğrencinin önüne hazır sonuçlar koymak yerine onun öğretmeniyle çalışmasına fırsat tanınıyorsa, bu da öyle bir durumdu.

Herkes kaskatı kesilmiş, kibarca önüne, yeşil masa örtüsüne bakıyordu: Başpiskoposu temsil eden kıdemli ruhban bile bu acemice sözler karşısında tıpkı nazırlık çalışanları gibi, yüzünden samimi bir hemfikirlik ifadesini ayırmaksızın aynı nazik bekleme tavrını muhafaza etmişti. Sanki sokakta biri, beklenmedik bir anda yüksek sesle ve herkese hitaben konuşmaya başlamış gibi bir his vardı herkeste; böyle olunca da hepsi, hatta herhangi bir şey düşünmeyenler bile birden, ciddi ve teknik amaçlarla yolda olduklarını veya sokağın istismar edildiğini hissediyordu. Profesör konuşurken bir tutuklukla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Sözlerini, rüzgâr nefesini kesiyormuş gibi bir etki yaratan o tutukluktan kurtararak ve tevazuyla üstüne basa basa söylemişti ama şimdi bir karşılık alıp alamayacağını merak ederek bekliyordu ve bu bekleyişini de yüz ifadesine yansıyan vakarı elden bırakmadan geri aldı.

Bu hadisenin ardından imparatorluk özel kaleminin temsilcisi çabucak söz alıp da toplantıdakilere kutlamanın yapılacağı yıl majestelerinin hassa hazinesinden beklenecek vakfiye ve bağışlara dair bir özet sunduğunda herkes kurtuluşa ermiş gibi oldu. Özet; bir hac kilisesinin inşasına ayrılan tahsisat ve ihtiyaç sahibi papaz yardımcılarına destek sağlayacak bir vakıfla başlıyor, sonra Arşidük Karl ve Radetzky gazi dernekleri, 66 ve 78 yılı seferleri muhariplerinin dul ve yetimleri için destekler geliyor, bunu emekli astsubayları destekleme fonu ve bilimler akademisi takip ediyor, liste böylece uzayıp gidiyordu; bu listelerin heyecan verici hiçbir yanı yoktu ancak listeler zât-ı şahanelerinin bütün kamu beyanatlarındaki sabit sıraya ve alışıldık yerlerine sahipti. Listeler bitince Weghuber adlı bir fabrikatörün, hayır işlerinde çok meziyetli olan karısı ayağa kalktı, kendisinin endişelenmesine yol açan konulardan daha önemli bir şey olabileceğini asla düşünemiyordu ve Büyük Avusturya Franz Josef Aşevi teklifini toplantıya sundu, herkes hanımefendiyi önerisini tasvip ederek dinliyordu. Yalnızca Kültür ve Maarif Nezareti temsilcisi, kendi dairesine de İmparator I. Franz Josef ve Devri adında abidevi bir eser yapılmasına yönelik belli ölçüde benzer bir teklifin geldiğini belirtti. Fakat bu ümitlendirici başlangıçtan sonra yine bir suskunluk oldu, toplantıdakilerin birçoğu, can sıkıcı bir duruma düşürüldüklerini hissediyorlardı.

Oraya gelmeden önce kendilerine tarihî, büyük veya buna benzer olayların ne olduğunu bilip bilmedikleri sorulmuş olsa, muhakkak ki bildiklerini söylerlerdi fakat böyle bir olayı icat etmek gibi zorlama bir beklenti karşısında gitgide tatları kaçmış ve içlerinde çok tabii bir tabiatın mırıltısına benzer bir şeyler kımıldanmaya başlamıştı.

Önceden serinletici ikramlar hazırlatan ve ne yaptığını iyi bilen Diotima o tehlikeli anda oturuma ara verdi.

43

ULRICH'İN BÜYÜK ADAMLA İLK KARŞILAŞMASI. DÜNYA TARİHİNDE AKILSIZCA ŞEYLER OLMAZ AMA DIOTIMA HAKİKİ AVUSTURYA'NIN BÜTÜN DÜNYA OLDUĞU İDDİASINI ÖNE SÜRER

Ara verilince Arnheim şunları kaydetti: Organizasyon ne kadar kapsamlı olursa teklifler o denli birbirinden ayrışırdı. Bu yalnızca aklın üzerine bina edilmiş hâlihazırdaki gelişmenin bir alâmetiydi. Fakat tam da bu sebepten bütün bir halkı irade, ilham ve akıldan daha derinlerde yatan özü hatırlamaya zorlamak muazzam bir niyeti ortaya koyuyordu.

Ulrich ona, bu faaliyetten bir şeyler çıkacağına inanıp inanmadığını sorarak karşılık verdi.

"Hiç şüphesiz," diye cevap verdi Arnheim, "büyük olaylar daima genel durumun bir ifadesidir!" Bugün varolan da buydu; bugünkü gibi bir toplantının herhangi bir yerde mümkün olması gerçeği bile bu birleşmenin özünde ne kadar zaruri olduğunu ispatlardı.

Fakat Ulrich burada ayırt edilmesi güç bir şey olduğunu belirtti. "Farz edelim ki son zamanlarda dünya çapında başarı yakalamış bir operetin bestecisi, hilebazın biri olsaydı ve dünya başkanlığına soyunsaydı ki muazzam popülerliğine bakılırsa bu ihtimaldışı olmazdı; bu, tarihteki bir sıçrama mı yoksa kültürel durumun bir ifadesi mi olurdu?"

Dr. Arnheim ciddiyetle, "Bunun imkânı yok!" dedi. "Böylesi bir besteci ne hilebaz ne siyasetçi olabilir; yoksa olağanüstü müzik dehasını anlamak mümkün olmazdı, zaten dünya tarihinde akılsızca bir şey olmaz."

"Ama dünyada olur?"

"Dünya tarihinde asla olmaz!"

Arnheim gözle görülür derecede sinirliydi. Diotima ve Kont Leinsdorf, yakında bir yerde kısık sesle, hararetli bir konuşmaya dalmışlardı. Kont hazretleri hanım dostuna, Avusturya'ya mahsus böylesine müstesna bir vesilede bir Prusyalıya rastlamaktan duyduğu şaşkınlığı bu kez açıkça dile getirdi. Sırf usulen bile yabancı devletten birinin Paralel Faaliyet'te idari bir rol oynayabilmesini tamamen ihtimaldışı görüyor, hâlbuki Diotima kendi siyasî çıkarları için böylesine özgür davranmalarının dünya çapında kendilerine sağlayacağı muhteşem ve sakinleştirici etkiye işaret ediyordu. Ama bunun üzerine mücadele şeklini değiştirdi ve planını şaşırtıcı biçimde büyüttü. Kadınların, hislerinden emin olmalarını sağlayan ve en derinlerinde toplumun peşin hükümlerine bakmayan zarafetinden bahsediyordu. Kont hazretleri bir kez olsun bu sese kulak vermeliydi. Arnheim bir Avrupalıydı, zihin planında bütün Avrupa'da tanınan biriydi; tam da Avusturyalı olmadığı için onun katılımı sayesinde bizatihi ruhun Avusturya'da önemli bir yeri olduğu ispat edilebilirdi, derken Diotima aniden hakiki Avusturya'nın aslında bütün dünya olduğu iddiasını öne sürdü. Dünya, diye açıklıyordu, içinde barınan milletler Avusturya'daki ırkların vatanlarında yaşadığı gibi yüce bir birlik içinde yaşamadığı müddetçe sükûnete eremeyecekti. Daha büyük bir Avusturya, evrensel bir Avusturya, bu mutlu anda kont hazretlerini işte bu noktaya getirmişti, Paralel Faaliyet'te eksik kalan ve onu taçlandıracak fikir işte buydu!

Güzel Diotima, zât-ı âlileri dostunun karşısında çekici ve barışçıl bir buyurganlıkla dikiliyordu. Kont Leinsdorf itirazlarından vazgeçmeye henüz karar veremiyordu ama bir kez daha bu kadının alev alev idealizmine ve engin görüşüne hayran oldu ve sonuçları çetin olacak böylesi fikirlere hemen karşılık vermektense Arnheim'ı sohbetlerine dâhil etmenin daha avantajlı olup olmayacağını düşünüp tarttı.

Arnheim huzursuzdu, çünkü konuşmanın kokusunu alıyor ancak gidişatını etkileyemiyordu. Ulrich'le çevrelerini, Karun gibi zengin bu adamın şahsının çektiği meraklılar sardı, Ulrich ise o sırada şöyle söylüyordu: "İnsanların çok düşkün oldukları binlerce meslek var: Kurnazlıkları da burada saklı zaten. Ama genel manada insanî ve herkeste ortak olan şeyi onlardan istesen geriye aslında ancak üç şey kalır: Aptallık, para veya en olmadı biraz dinî hatıra!"

Arnheim üstüne basa basa, "Çok doğru, din!" diye lafa girdi ve Ulrich'e dinin tamamen ve köküne kadar ortadan kalktığına inanıp inanmadığını sordu. Din kelimesini öyle yüksek sesle vurgulamıştı ki Kont Leinsdorf bunu duymazdan gelemedi.

Bu arada kont hazretleri Diotima'yla arayı bulmuş gibiydi, çünkü hanım dostunun arkasında, ağırbaşlılıkla dağılan gruba yaklaşmaktaydı. Bir süre sonra da Dr. Arnheim'la konuştu.

Ulrich kendisini birdenbire tek başına buldu, artık tek yaptığı dudaklarını kemirmekti.

Vakit öldürmek için midir yoksa hepten terk edilmiş gibi durmamak için midir, artık Tanrı bilir neden, bu toplantıya gelirken yaptıkları araba yolculuğunu düşünmeye başladı. Onu yanına alan Kont Leinsdorf, modern görüşlü bir kimse olduğundan şahsına ait bir motorlu taşıtı vardı ancak bir yandan da geleneklere bağlılığından dolayı ara sıra iki görkemli boz atın çektiği, arabası ve arabacısıyla birlikte muhafaza ettiği bir çift koşumu da bulunuyordu; evin kâhyası kontun emirlerini aldığında, kont hazretleri Paralel Faaliyet'in kurucu toplantısına böylesine iki güzel, âdeta antika sayılabilecek tarihî yaratıkla gitmeyi münasip görmüştü.

Kont Leinsdorf yolda, "Bu Pepi, bu da Hans," diye açıkladı; bel kısımlarındaki dans eden kahverengi tepecikler, bazen de yürüyüş ritmine göre ağzından köpükler çıkacak şekilde yan tarafa bakan ve sallanan başlardan biri görülüyordu. Bu hayvanların içlerinde neler olduğunu anlamak zordu; vakit güzel bir kuşluk vaktiydi ve atlar koşuyordu. Pepi ve Hans'ın kısırlaştırılmış oldukları ve aşkı elle tutulacak bir istek olarak değil de yalnızca dünyaya bakışlarını ara sıra inceden ışıyan bulutlarla örten bir nefes ve cazibe olarak tanıdıkları dikkate alınırsa belki de yemlenmek ve koşmak bu atların tek büyük tutkularıydı. Yem tutkusu; leziz yulaf tanelerinin bulunduğu mermer bir yemlikte, yeşil otların içinde, bir halkaya bağlanmış yuların mırıltılarında muhafaza ediliyordu; bütün bunlar, ıtırlı ve düz kokusunun arasında, amonyak içeren güçlü benlik duygusunun iğne gibi battığı sıcak ahırın haşlanmış yem kokusunda bir araya gelmişti: Burada atlar vardı! Koşu meselesi ise daha başka bir şey olabilirdi. Bu zavallı can henüz sürüye bağlıdır, orada neredendir bilinmez lider beygire veya bütün beygirlere birden bir hareket gelir de sürü güneşe ve rüzgâra karşı koşturur, çünkü hayvan bir başına bulunup da mekânın dört bir yanı açık olunca kafasından çoğu zaman delicesine bir ürperti geçer ve bodoslama hücuma kalkar, hangi yöne olursa olsun korkunç bir özgürlüğe doğru atılır, tâ ki çaresizlikten durana ve geri dönmesi için bir kap yulafla ayartılana dek. Pepi ve Hans arabaya alışmış atlardı; ön ayaklarını açıyor, güneşin düştüğü ve evlerin çevrelediği caddeye nallarını vuruyorlardı; insanlar onlar için ne sevinç ne korku yayan kurşuni bir kalabalıktı; dükkânların rengârenk vitrinleri, ışıl ışıl renklerle parıldayan kadınlarsa tadına varılamayacak çayırlıklardı; cadde boyundaki şapkalar, kravatlar, kitaplar, mücevherler: Hepsi bir ıssızlıktı. Bunlar arasından yalnız ahır ve tırıs denen iki rüya adası ayrılıyor ve Hans ile Pepi bazen rüyada veya oyundaymış gibi bir gölgeden korkuyor, araba okunu kastırıyor, şak diye bir kırbaç darbesiyle de kendilerine gelip bedenlerini minnettarlıkla dizginlere bırakıyorlardı.

Derken Kont Leinsdorf birden koltuğunda doğrulup Ulrich'e sormuştu: "Stallburg bana biri için aracılık ettiğinizi anlattı, Dok-

tor Bey?" Ulrich şaşkınlıktan meseleyi hemen anlayamadı ancak Leinsdorf devam etti: "Güzel bir davranış. Her şeyi biliyorum. Diyeceğim o ki yapılabilecek pek bir şey yok, herif feci biri ama her Hıristiyan evladının içinde olan akıl ermez şahsîlik ve merhamete muhtaçlık, çoğu zaman böyle muzır adamlarda kendini gösterir ve insan bizzat büyük işlere girişmek istiyorsa çaresizleri, alçakgönüllüğün en yüksek mertebesine ulaşarak düşünmelidir. Belki de onu tekrardan hekime muayene ettirebiliriz." Kont Leinsdorf doğrulup da arabanın sarsıntısında bu uzun konuşmayı yaptıktan sonra tekrar koltuğuna yaslanıp şunu ekledi: "Ama şu an bütün gücümüzü tarihî bir olaya vermeye borçlu olduğumuzu unutmamalıyız!"

Ulrich hâlâ Diotima ve Arnheim'la sohbete devam eden bu saf ve ihtiyar aristokrata biraz meyil ve neredeyse biraz da kıskançlık duyuyordu. Çünkü sohbetleri çok heyecanlı geçiyormuş gibi bir hâlleri vardı; Diotima gülümsüyor, afallamışa benzeyen Kont Leinsdorf konuşmaları takip edebilmek için gözlerini açık tutuyor, Arnheim ise zarif bir sükûnetle sohbeti ilerletiyordu. Ulrich, "düşünceleri iktidar mahfillerinde taşımak" diye bir ifade yakaladı. Ulrich'in, bir varlık şekli olarak Arnheim'a ama esasen onun kalıbına tahammülü yoktu. Ruh, ticaret, refah ve mürekkep yalamışlığın bu bileşimi ona son derece dayanılmaz geliyordu. Arnheim'ın daha dün akşam, sabah olunca toplantıya ne ilk ne de son kişi olarak girmek için her şeyi ayarladığına emindi ama yola çıkmadan önce yine de asla saate bakmadığına veya belki de son defa, kahvaltıya oturmadan ve ona mektupları getiren sekreterinin raporunu dinlemeden önce baktığına da emindi: Arnheim burada kendisine kalan vakti yola çıkana dek gerçekleştirmek istediği manevî bir eyleme döndürmüştü ve kendisini sıkılmadan bu eyleme teslim ettiğinde de eylemin tam olarak bu vakti dolduracağına emindi, çünkü doğru ve doğrunun vakti esrarengiz bir güçle plastik ile plastiğin ait olduğu mekân gibi veya bir mızraklı asker ile onun bakmadan tutturduğu hedef misali birbiriyle alâkalıdır. Ulrich, Arnheim hakkında çok şey duymuş, bazı yazdıklarını da okumuştu. Kitaplarından birinde aynada elbisesini kontrol eden bir adamın kesintisiz bir eylem tarzına muk-

tedir olmadığı yazılıydı. Çünkü aslen zevk için yaratılmış olan ayna, diye fikrini açıyordu, eylemlerimizin birbirlerinin yerini artık tabiî yoldan almamalarına bir telafi olan saat misali korkunun aleti olmuştur.

Ulrich yandaki gruba arsızca gözlerini dikmemek için dikkatini dağıtmalıydı ve gözleri çene çalan gruplar arasından süzülüp saygıyla bakınarak ikramları dağıtan küçük odacı kıza takıldı. Ama küçük Rachel onu fark etmedi; onu unutmuştu, hatta tepsisiyle onun yanına gelmeyi dahi ihmal etti. Kız Arnheim'a yanaşmıştı, ikramları ona, Tanrı'ya sunarcasına uzatıyordu; elinden gelse limonataya uzanıp meşrubatı içmeden bardağı dalgın dalgın tuttuğu sırada bu kısa ve sakin eli öperdi. Bu zirve noktası aşıldıktan sonra görevini şaşkına dönmüş küçük bir otomat misali tamamladı ve her tarafın bacaklar ve konuşmalarla dolu olduğu dünya tarihi odasından çarçabuk çıkıp sofaya döndü.

44

BÜYÜK TOPLANTININ DEVAMI VE SONU. ULRICH, RACHEL'DEN HOŞLANIR; RACHEL, SÜLEYMAN'DAN. PARALEL FAALİYET SABİT BİR ORGANİZASYONA KAVUŞUR

Ulrich hırslı, düzgün davranan ve terbiyeli ürkeklikleriyle küçük meyve ağaçlarına benzeyen böyle kızları seviyordu; bu ağaçların tatlı olgun meyveleri şayet günün birinde dudaklarını açmak lütfunda bulunursa aylak bir genç şövalyenin ağzına düşerdi. "Geceleri yatağını paylaşan, gündüzleri yürürken savaşçısının silah ve ev eşyalarını taşıyan taş devri kadınları gibi cesur ve yaman olmaları gerekir bunların," diye düşündü Ulrich, hâlbuki bizzat kendisi de erkekliğinin uyandığı o ilk yılları hariç asla böylesi bir savaş yolunda yürümemişti. İç çekerek bir yere oturdu, zira toplantı yeniden başlamıştı.

Hatırasında, bu kızlara giydirdikleri üniformaların rahibelerinkiyle aynı renklere sahip olduğu gözüne ilişti; buna ilk kez dikkat ettiği için şaşırdı. Ama o an ilahî Diotima konuşmaya ve açıklama yapmaya başlamıştı bile: Paralel Faaliyet büyük bir işaretle zirve-

ye ulaşmalıydı. Yani faaliyet gelişigüzel ve çok uzaktan bile göze çarpacak hedeflere sahip olamazdı, bu hedef ne kadar vatanseverce olursa olsun, fark etmezdi. Bilâkis dünyanın kalbine işlemeliydi. Sadece pratik olmakla kalmayıp aynı zamanda şairane de olmalıydı. Bir kilometre taşı olmalıydı. Dünyanın bakınca yüzünün kızardığı bir ayna olmalıydı. Sadece kızardığı değil tıpkı masaldaki gibi hakiki çehresini görüp bir daha asla unutamadığı bir ayna. Kont hazretleri bu amaçla "Barış İmparatoru" teklifini sunmuştu.

O bunları söyleyince, şimdiye dek arz edilen tekliflerin uygun düşmediği de gözden kaçmadı. Kendisi toplantının ilk kısmında bir sembolden bahsederken elbette aşevlerini filan kastetmiyordu; mesele aslında, bambaşka bir hâle bürünmüş insanî çıkarlar yüzünden kaybolup giden o insanî birliği yeniden bulmaktan daha önemsiz sayılmazdı. Burada da günümüz ve bugünün halkları acaba bu denli büyük ve müşterek fikirlere hâlâ muktedir midirler, sorusunu sormak şüphesiz kaçınılmaz oluyordu. Teklif edilen her şey harikaydı elbette ancak birbirlerinden çok farklıydılar; bu durum da onların asıl ulaşılması istenen nokta olan o birleştirici güce sahip olmadıklarını gösteriyordu!

Diotima konuşurken Ulrich, Arnheim'ı seyrediyordu. Fakat isteksizliğinin takıldığı nokta fizyonominin ayrıntıları değil bütün olarak Arnheim'ın kendisiydi âdeta. Hem de bu ayrıntılar –Fenikelilerinkini andıran sert tüccar kafası, keskin hatlı ama sanki az malzeme kullanıldığı için dümdüz kalan suratı, endamına hâkim olan İngiliz erkek terzisi sükûneti ve insanın kıyafetlerin dışından görünen ikinci kısmındaki çok kısa parmaklı elleri– yeterince dikkat çekici olmasına rağmen. Ulrich'i cezbeden de bütün bunların birbiriyle olan düzgün orantısıydı. Arnheim'ın kitaplarında da aynı netlik hâkimdi; dünya, Arnheim'a bakıldığı anda bir düzene giriyordu sanki. Ulrich, katılmak zorunda kaldığı bu çocuksu olayları takip etmek için onun nasıl bir dikkat sarf ettiğini seyrederken içinde, bir sokak çocuğuymuşçasına, mükemmel şartlarda ve zenginlik içinde büyümüş bu insanın üzerine taş veya sokakta bulduğu çerçöpü atma hevesi uyanıyordu;

Arnheim bu olayları, suratı şu ifadeleri kullanan bir sarraf gibi içiyordu: Çok bir şey demeyeceğim, çok asil bir ürünmüş!

Bu arada Diotima da lafını bitirmişti. Aranın hemen ardından tekrar yerlerini aldıklarında, toplantıdaki herkesin yüzünden bu birleşmeden artık bir sonuç bulunacağına kani oldukları okunuyordu. Kimse bu konuya kafa yormamıştı ama herkes, her insanın önemli bir şeyler beklediğinde takındığı o tavrı almıştı. İşte Diotima da konuşmasını bitiriyordu: Peki, günümüz ve bugünün halkları büyük ve müşterek fikirlere muktedir midir sorusu kaçınılmazsa, o hâlde bu soruya şunu da eklemek lazımdır: Acaba aynı zamanda kurtarıcı güce de muktedir midirler? Zira esas mesele, bir kurtuluştur. Kurtarıcı bir yükseliştir. Kısacası, bu yükseliş henüz tam olarak tasavvur edilemiyorsa da kaynağını bütünlükten almak durumundadır, aksi takdirde asla gerçek olmayacaktır. Bu sebeple, kont hazretlerine de danıştıktan sonra, bugünkü toplantıyı bitirecek şu teklifi yapmaya bizzat cüret gösterdi: Kont hazretleri haklı olarak büyük nazırlıkların benimsedikleri başlıca bakış açılarına göre dünyayı din ve eğitim, ticaret, sanayi, hukuk gibi alanlara ayırdıklarını belirtiyordu. Bu yüzden, her birinin başında da hükûmetin ilgili organlarından bir yetkilinin duracağı, bu yetkilinin de yanına, dairenin yetki alanına giren dernek ve halk temsilcilerini seçeceği heyetler atamaya karar verilecekse, şu hâlde dünyanın başlıca ahlâkî güçlerini düzenlenmiş bir biçimde içinde barındıran, bu güçlerin akacağı ve düzenli olarak elenebileceği bir yapı da kurulmuş olacaktı. Son değerlendirmeler büyük heyet tarafından yapılacak ve bu yapı birkaç özel heyet ve propaganda komitesi, malî araçları temin heyeti gibi alt heyetlerle tamamlanacaktı, Diotima elbette diğer tüm heyetlerin de rızasını alarak, temel fikirleri işlemeye devam etmek üzere kültür heyetini kendine saklamak istiyordu.

Herkes yine suspus olmuş ama bu kez rahatlamışlardı. Kont Leinsdorf birkaç defa başını salladı. Birisi konuyu daha iyi anlamak için, anlatılan faaliyete Avusturya unsurunun nasıl dâhil edileceğini sordu.

Kendisinden önceki tüm konuşmacılar oturarak konuşmasına rağmen General Stumm von Bordwehr cevap vermek için ayağa kalktı. Pekâlâ biliyordu ki –konuşmasına böyle başlamıştı– toplantı odasında askere mütevazı bir rol düşüyordu. Buna rağmen konuşmaktan maksadı, şimdiye kadar sunulan her biri ayrı ayrı harikulade tekliflerin misli menendi olmayan eleştirisine karışmak değildi. Yine de toplantı biterken şu düşünceyi iyi niyetli bir kontrole tâbi kılmak istiyordu. Planlanan gösterinin yurtdışında da birtakım etkileri olacaktı. Ancak bu etkiyi yaratan bir halkın gücüydü. Avrupalı devletler ailesi de düşünülürse, kont hazretlerinin de dediği gibi, böylesi bir gösterinin amaçsız yapılması söz konusu olamazdı. Devlet düşüncesi, Treitschke'nin dediği gibi bir iktidar düşüncesidir; devlet, halkların mücadelesinde ayakta kalma iktidarıdır. Topçu sınıfı ile denizci birliklerin genişletilmesi meselesinin meclisin kayıtsızlığından ötürü tatminkâr bir manzara sunmadığını hatırlatması sadece bilindik bir yaraya parmak basmak istemesindendi. Bu yüzden başka bir hedef bulunmazsa ki şimdilik öyle bir hedef yoktu, o zaman ordu ve ordunun silahlanması meselelerine geniş bir halk kitlesi katılımının çok değerli bir hedef olacağını belirtmek istiyordu. *Si vis pacem, para bellum!* Barışta geliştirilen kuvvet savaşı uzak tutar veya en azından süresini kısaltırdı. Yani böyle bir tedbirin halkların barışına etkide bulunabileceğini ve barışçıl bir zihniyetin bariz bir dışavurumunu teşkil edeceğini pekâlâ garanti edebilirdi.

O an odaya tuhaf bir hava hâkim oldu. İçeridekilerin çoğu başta bu konuşmanın beraberliklerinin asıl amacına uymadığı izlenimini taşımıştı ama generalin sesi etrafa gittikçe daha çok yayılırken konuşması, nizami taburların rahatlatıcı ayak sesleri gibi tınlamaya başlamıştı. Paralel Faaliyet'in aslî anlamı olan "Prusya'dan Daha İyi Olma" fikri, sanki alay orkestrası uzaklardan, Türklere karşı sefere çıkan Prens Eugenius Marşı'nı çalıyormuşçasına ürkekçe yükseliyordu veya Tanrı esirgesin... Bununla birlikte kont hazretleri ki kendisinin asla böyle bir şeye niyeti yoktu; Prusyalı kardeşleri Arnheim'ı alay orkestrasının başına geçirmeyi teklif etmek için ayağa kalksaydı, şu an içinde bulundukları bu belli belirsiz manevî yükselme hâlinde, Prusya'nın

"Heil dir im Siegeskranz"* diye başlayan marşını duyduklarını sanacaklar ve buna itiraz edemeyeceklerdi.

"Rachelle" anahtar deliğinin başında, "İşte savaştan bahsediyorlar!" diye sinyal verdi.

Bu biraz da Rachel'in ara bitince sofaya çekilmesinden olmuştu, çünkü Arnheim bu kez Süleyman'ını gerçekten de peşinden sürüklemişti. Hava kötüleştiğinden küçük zenci bir palto alıp efendisini takip etmişti. Rachel onlara kapıyı açtığında küstahça azıcık surat asmıştı, çünkü kendisi, kadınların henüz başa çıkmayı beceremediği bir şekilde şımarttıkları arsız bir genç Berlinliydi. Ama Rachel onunla zenci dilinde konuşulması gerektiğini sanmış ve Almanca konuşmayı denemek bir türlü aklına gelmemişti; mutlaka anlaşmak zorunda olduğundan doğrudan doğruya kolunu on altı yaşındaki delikanlının omzuna atarak mutfağı göstermiş, önüne bir sandalye koyarak yakında kek, meşrubat, yani yiyecek namına ne duruyorsa önüne itmişti. Böyle bir şeye hayatında daha önce hiç girişmemişti ve masadan kalkarken kalbi, sanki havanda şeker dövülüyormuşçasına gürültüyle atıyordu.

"Adınız nedir?" diye sordu Süleyman; Almanca konuşuyordu!

"Rachelle!" diyen Rachel oradan seğirtti.

Bu arada Süleyman mutfakta kek, şarap ve poğaçaları afiyetle götürmüş, bir sigara yakmış ve aşçı kadınla konuşmaya başlamıştı. Rachel, servisten dönünce durumdan rahatsız oldu. "İçeride birazdan yine çok önemli bir şey konuşulacak!" dedi. Ama söylediği Süleyman'ı etkilemedi, yaşlıca bir kadın olan aşçıysa güldü. Rachel heyecanla, "Bundan savaş bile çıkabilir!" diye eklemişti, derken olayı katmerlendirmek için anahtar deliğinden neredeyse savaş çıktığı yönündeki haberi geldi.

Süleyman kulak kabarttı. "Orada Avusturyalı generaller de var mı?" diye sordu.

"Kendiniz bakın!" dedi Rachel. "Bir tane var!" Ardından, birlikte anahtar deliğine gittiler.

---

* 1871'de Alman İmparatorluğu'nun kurulmasıyla birlikte imparatorlukta çeşitli vesilelerle sık sık okunmaya başlanan marş. İlgili kısım mealen "Zafer tacını takmış imparator, selam sana!" demektir. –*ç.n.*

O an gözleri kâh beyaz bir kâğıda kâh bir buruna ilişiyor, kâh büyük bir gölge önlerinden geçiyor kâh bir yüzük parıldıyordu. Hayat parlak ayrıntılara bölünüyordu; yeşil örtünün çimenlik gibi uzandığı görülüyordu; beyaz bir el, mekândan bağımsız olarak bir yerlerde, balmumu müzesindeymişçesine duruyordu; hepten yandan bakınca bir köşede generalin kılıcının sırma püsküllerinin parladığı görülebiliyordu. Şımarık Süleyman bile etkilenmiş görünüyordu. Hayat kapı aralığından bir illüzyon görmüşçesine masalsı ve tekinsizce kabarıyordu. İki büklüm durmaları kulaklarında uğultuya yol açıyor ve kapının ardındaki sesler kâh kaya blokları gibi gümbürdüyor kâh sabunlu bir kalasın üzerindeymişçesine kayıyordu. Rachel yavaşça doğruldu. Zemin ayaklarının altından yükselir gibi oldu; olayların ruhu, başını büyücü ve fotoğrafçıların kullandıkları şu siyah örtülerden birinin altına sokmuşçasına etrafını sarmalıyordu. Sonra Süleyman da doğruldu, kanları titreye titreye başlarından aşağı indi. Ufak zenci gülümsüyor, mor dudaklarının arkasından görünen kırmızı diş eti parlıyordu.

O anlar, sofada, nüfuzlu kimselerin duvara asılmış pardösülerinin arasında trompetten üflenmiş gibi yavaşça geçerken, içerdeki odada Kont Leinsdorf general beyefendinin son derece önemli tekliflerine minnettar olduklarını ancak şimdilik muhtevaya girmeyip yalnızca organizasyon noktasındaki esasları karara bağlamak istediklerini belirttikten sonra her şey karar noktasına vardı. Nazırlıkların temel bakış açılarına göre planın dünyaya uyarlanması hariç, bunun için bir de kapanış çözümü gerekliydi, içeriği ise şöyle olacaktı; hazırun mutabakata varmıştı, faaliyetleri sonucunda halkın arzusu ortaya çıkar çıkmaz bunu majestelerine arz edecek ve o zamana dek bu arzunun maddî açıdan hayata geçirilmesi için hazırlanması gereken araçları, zât-ı şahanelerinin inayetinden, tasarruflarına sunmasını rica edeceklerdi. – Bunun avantajı şuydu ki halk, kendi önüne, fakat majestelerinin iradesiyle, en kıymetli gördüğü hedefi koyacak duruma gelecekti; bu mesele kont hazretlerinin özel arzusuyla karara bağlanmıştı, çünkü burada sadece şeklî bir sorun söz ko-

nusu olmasına rağmen kont, halkın hiçbir şeyi kendi başına ve ikinci bir anayasa faktörü olmadan yapmamasını önemsiyordu; isterse, yaptıkları, bu işi şereflendirmek olsun, fark etmezdi.

Sair katılımcılar çok titizlenmemiş olacaklardı ki söylenenlere itirazda bulunmadılar. Ayrıca toplantının bir çözümle sona ermesi de iyiydi. Çünkü ister kavga esnasında son noktayı bıçakla koyun veya bir müzik parçasının sonunda on parmağınızı birden, birkaç kez aynı anda tuşlara vurun; ister dansçı damının karşısında reverans yapsın, isterse de bir çözüm kararı verilsin: Olaylar öylece usul usul ortadan kaybolsa ve sonunda bir kez daha gerektiği şekilde olup bittikleri belirtilmese, burası tekinsiz bir dünya olurdu. İşte bitirme işi tam da bu sebeple yapılıyordu.

45

İKİ DAĞ ZİRVESİNİN SESSİZ KARŞILAŞMASI

Toplantı bittiğinde Dr. Arnheim, kimseye belli etmeden en sona kalacak şekilde bir manevra yaptı; gerekli çabayı gösterense Diotima olmuştu; Şube Müdürü Tuzzi kesinlikle toplantı bitmeden eve dönmemek için bir saygı müddeti gözetiyordu.

Konukların gidişi ve durum değerlendirmesi arasında geriye kalan bu dakikalarda, bir odadan diğerine geçerken, araya giren küçük talimatlar, mülahazalar ve sona eren büyük bir olayın arkasında bıraktığı huzursuzlukla kesintiye uğrayan yol esnasında Arnheim gülümseyerek, bakışlarıyla Diotima'yı takip etmişti. Diotima evinin titrek bir hareketlilik içinde bulunduğunu hissediyordu; olaydan ötürü yerini terk etmek zorunda kalan bütün eşyalar şimdi peş peşe geri dönüyordu; manzara sanki küçük küçük çukur ve hendeklerden oluşan büyük bir dalganın yeniden kumların üzerinden çekilip gitmesine benziyordu. Arnheim, Diotima ve Diotima'nın etrafındaki bu hareketlilik tekrar durulana kadar soylu bir suskunlukla beklerken Diotima, evine girip çıkan onca insana rağmen daha önce hiç, bir adamın kendisiyle, boş evin sessiz yaşantısını sezecek kadar mahrem bir biçimde yalnız kalmadığını hatırladı: Şube Müdürü Tuzzi hariçti tabiî. Derken Diotima'nın iffeti hiç alışılmadık bir tasavvurla karman çorman

oldu; kocasının da bulunmadığı boş dairesi, Arnheim'ın giyindiği bir pantolon gibi göründü gözüne. Öyle anlar vardır ki en namuslu insanın zihnine dahi gece ucubeleri misali doluşabilirler. İşte Diotima'nın içinde de ruhun ve bedenin tamamen birleştiği bir aşkın mucizevi hülyası ışıldadı.

Arnheim bundan bîhaberdi. Pantolonu cilalı parkeye doğru kusursuz bir dik çizgi hâlinde iniyordu; frakı, boyunbağı ve sessizce gülümseyen soylu başı ise konuşmayacak kadar mükemmeldi. Aslında gelmesinin yol açtığı hadiseden ötürü Diotima'ya sitem etmek ve gelecekte bunun tekrar etmesini önlemek niyetindeydi ama o an, Amerikalı para babalarıyla ahbaplık eden, imparatorlar ve krallarca ağırlanan bu adamı, her kadının ağırlığını platinle ölçebilecek bu Karun'u bütün bunlar yerine, gerçek adı Ermelinda veya sadece Hermine Tuzzi olup kıdemli bir memurun karısından başka bir sıfatı bulunmayan Diotima'ya büyülenmişçesine dik dik baktıran bir şey vardı. O şey için burada yine "ruh" kelimesinin kullanılması uygun olurdu.

Bu öyle bir kelimedir ki sık sık ortaya çıkar ama hangi manada kullanıldığı pek belli değildir. Mesela günümüzde yitirilen veya medeniyetle uyuşmayan bir şey olarak; bedenî dürtüler ve evlilik alışkanlıklarıyla tezat hâlinde duran bir şey olarak; bir katilin biraz da bilinçli bir şekilde uyandırdığı bir şey olarak veya Paralel Faaliyet'le kurtarılması gereken bir şey olarak; Kont Leinsdorf'ta dinî bir gözlem ve *contemplatio in caligine divina* olarak; çoğu insanda mecaz sevdası olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu "ruh" kelimesinin bütün vasıfları arasında en garibi ise gençlerin onu gülmeden telaffuz edememeleridir. Diotima ile Arnheim bile o sözü bir bağlantı olmadan kullanmaktan çekiniyordu, çünkü bir kimsenin büyük, asil, ödlek, cesur, alçak bir ruha sahip olduğu öne sürülebilirdi ama doğrudan "benim ruhum" demeyi insan beceremezdi. Bu, yaşlıca kimseler için belirlenmiş bir kelimedir ve ancak şöyle anlaşılabilir ki hayatın akışında bir şeyler kendini sürekli hissettirir, onun için acilen bir isme ihtiyaç duyar ama bulamaz, sonra da başta küçümsediğiniz o adı istemeye istemeye de olsa kullanırsınız.

Öyleyse bu kelimeyi nasıl tarif etmelidir? İnsan istediği gibi durabilir, yürüyebilir, önemli olan insanın önünde ne olduğu, ne gördüğü, duyduğu, istediği, neye uzandığı veya neyin üstesinden geldiği değildir. Önemli olan bir ufuk olarak, bir yarım daire olarak ileride durmaktadır fakat bu yarım dairenin uçları bir siniri bağlar ve bu sinirin düzlemi dünyanın ortasından geçip gider. Bu sinirin ön tarafından yüz ve eller görünür, duygu ve uğraşlar onun önünden yürür ve kimse şundan şüphe duymaz: Burada yapılan şey daima akıllıca veya en azından tutkuludur; yani dışarıdaki şartlar eylemlerimizin herkesin kavrayabileceği bir şekilde gerçekleşmesini talep eder veya bizler tutkuya kapılıp anlaşılmaz şeyler yapınca o zaman da bunun kendine has bir tarzı olur. Burada her şey ne kadar mükemmelen anlaşılır ve kendi içinde kapalı dursa da bunlara eşlik eden karanlık bir his vardır, öyle ki yapılan hep yarım kalır. Dengede eksiklik vardır, insan da dengeyi yitirmemek için cambazların yaptığı gibi öne atılır. Hayatın içine atılıp yaşadıklarını ardında bırakınca da henüz yaşanacaklar ve yaşanmış olanlar bir duvar oluşturur; sonrasında insanın yolu, nihayetinde bir tahta parçası üzerinde istediği gibi kıvrılıp geri dönebilen ama ardında daima boş bir mekân bırakan bir kurdun yoluna benzer. Doldurulmuş her şeyin arkasındaki kör ve kesilip alınan mekâna dair bu korkunç his üzerinde, yani her şey bütün olsa bile her zaman eksik kalan bu yarım üzerinde insan nihayet ruh denen şeyi fark eder.

Elbette insan, ruhu türlü türlü ikameler hâlinde ve mizacına göre mütemadiyen düşünür, sezer ve hisseder. Gençlikte, doğru bile olsa ne yapılırsa yapılsın bariz bir güvensizlik hissi olarak kendini gösterir. Yaşlılıkta, aslen tasarlanan şeylerin ne kadar azının yapıldığı fark edilince bir şaşkınlık hâli olarak görünür. Bu ikisi arasındaysa yapılan her şey bir bir haklı çıkarılamasa bile insanın kendisinin ne lanet, çalışkan, dürüst bir herif olduğuna veya belki de dünyanın olması gerektiği gibi olmadığına, böylelikle de sonuçta insanın kaçırdığı her şeyin adil bir telafi teşkil ettiğine dair bir teselli olarak karşısına çıkabilir; nihayetinde bazı insanlar her şeyi bir yana bırakıp, kendilerinde eksik kalan parçayı cebinde taşıyan bir tanrıyı tasavvur ederler. Burada

yalnızca aşk özel bir konum işgal eder; bu istisnai durumda ise o ikinci yarım büyüyüp gelişir. Bir şeylerin eksik olduğu yerlerde aslında maşuku duruyormuş gibi gelir insana. Âdeta ruhlar sırt sırta verirler de kendilerini fazlalık hâline getirirler. Çoğu insanın gençlikte yaşadıkları büyük bir aşkın ardından ruhun eksikliğini duyumsamaları ve o budalalıklarının verimli bir sosyal görev ifa etmesi de bu yüzdendir.

Ne Diotima ne Arnheim daha önce birini sevmişlerdi. Diotima'dan haberdarız ama büyük finansçı da kelimenin tam anlamıyla iffetli bir ruha sahipti. Daima, kadınlarda uyandırdığı hislerin kendisine değil de parasına duyulduğu korkusunu taşımıştı, bu yüzden de ancak gönlünü değil parasını verdiği kadınlarla yaşıyordu. Asla bir dostu olmamıştı, çünkü kullanılmaktan korkuyordu, ancak iş arkadaşları vardı, ticarî etkileşimlerinin manevî yönü olsa bile durum değişmiyordu. Böylelikle kaderin Arnheim'a tayin ettiği Diotima ona rastladığında Arnheim hayat tecrübesiyle dolup taşıyor olsa da bakirdi ve yalnız kalma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. İçlerindeki esrarengiz kuvvetler rastlaştı. Bunu ancak alize rüzgârlarının okşayışıyla, Gulf Stream'le veya yerkabuğunun volkanik titreşimli dalgalarıyla kıyaslamak mümkündür; insanî kuvvetlere muazzam biçimde üstün, yıldızlara akraba bu kuvvetler, birinden öbürüne doğru saatlerin ve günlerin sınırlarının ötesinde harekete geçer; her biri ölçüsüz akıntılardır. Böylesi anlarda ne konuşulduğunun önemi yoktur. Arnheim'ın bedeni, dikine ütü çizgisini tırmanarak dağ devlerinin ilahî yalnızlığı içinde öylece duruyormuş gibiydi; öbür taraftaysa yalnızlığı parıltısıyla aşıp vadinin kıvrımlarında Arnheim'la birleşen Diotima duruyordu, üstünde omuzlara doğru küçük vatkalar oluşturan, midenin üst kısmından göğsü sanatkârane kıvrımlarla bir bolluğa bırakarak diz altında tekrardan baldırlara yapışan, günün modasına uygun bir kıyafet vardı. Kapı örtülerinin cam sicimleri küçük birer göl misali hafif yansımalar yaratırken duvarlardaki mızrak ve oklar, tüylü ve ölümcül tutkularını titreyerek dışa vuruyordu; masalardaki sarı renkli Calman-Lévy ciltleri limon bahçeleri gibi suskundu. Başta konuştukları şeyleri saygıyla atlıyoruz.

46

RUH DENEN BÜYÜK BOŞLUĞU DOLDURMAK İÇİN İDEALLER VE AHLÂK EN İYİ İLAÇTIR

Büyünün etkisini ilk kıran Arnheim oldu. Çünkü boğucu, boş ve mesut bir dalgınlığa kapılmadan veya huşû hâlinde düşünce ve kanaatlerden oluşan ama bu halle artık pek özdeş olmayan bir iskelet giydirilmeden böyle bir durumda daha fazla kalmak ona göre mümkün değildi.

Ruhu gerçi öldüren ama sonrasında onu âdeta umumun kullanımı için küçük konservelerde saklayan böyle bir metot, bütün ahlâk öğretilerinin, felsefelerin ve dinlerin başarıyla uyguladığı gibi akıl, kanaatler ve pratik eylemlerle öteden beri irtibat hâlinde olmuştur. Dediğimiz gibi, ruhun ne mene şey olduğunu ancak Tanrı bilirdi! Yalnızca ruhu dinlemek gibi hararetli bir arzunun, ardında hadsiz bir manevra sahası, hakiki bir anarşi bırakacağına hiç şüphe yoktur: Kimyevi açıdan güya saf olan ruhların resmen suç işlediğine dair örnekler bile vardır. Oysa bir ruh, içinde ahlâk veya din, felsefe, derinlemesine bir burjuva tahsili ve yükümlülük ile güzellik sahalarındaki idealleri barındırıyorsa, bu ruha kurallar, şartlar ve bunların icrası için gerekli talimatlar içeren bir sistem bahşedilmiş demektir ve bu ruh, dikkate değer bir ruh olmayı düşünmeden önce bu sistemi gerçekleştirmelidir,

o zaman ondaki hararet, bir yüksek fırının harareti gibi kumdan mamûl güzel karelere yöneltilir. O vakit aslında geriye ancak, bir eylem falanca emre mi yoksa filancaya mı tâbidir cinsinden yoruma dair mantık problemleri kalır ve ruh, ölülerin sakince uzandığı ve bir parça hayat kımıltısı veya iniltisi oldu mu bunun hemen fark edilebildiği, kazanılmış bir muharebe sonrasındaki savaş alanının sessiz vuzuhuna sahip olur. Bu yüzden insan, bu geçişi elinden geldiği kadar çabuk halleder. Gençlikte ara sıra yaşandığı gibi inanç endişeleri onu cenderesine alırsa hemen inançsızları takibe başlar; aşktan rahatsız olursa aşkı evliliğe çevirir; başka bir heyecan onu gafil avlayacak olsa sürekli bu heyecanın ateşi içinde yaşamanın imkânsızlığından kendini kurtarır, bunu da, bu ateş uğruna yaşamaya başlayarak yapar. Yani yaşadığı günün, her biri bir içeriğe ve itkiye ihtiyaç duyan bir sürü ânını ideal hâlinin yerine bu ideal hâl için yapılan bir eylemle, diğer bir deyişle bu ideal hâle asla ulaşma gereği duymayacağına kesinlikle kefil olan bir amaca götürecek çok sayıda araç, engel ve vukuatla doldurur. Çünkü canlılık ateşi içinde boyuna sabretmeyi ancak deliler, zihinden engelliler ve sabit fikirli kimseler başarırlar; sağlıklı insan, bu esrarengiz ateşin bir kıvılcımı bile olmayınca hayatın yaşanılır olmaktan çıktığına dair bir açıklama yapmakla yetinmek zorundadır.

Arnheim'ın hayatı faaliyetlerle doluydu; kendisi bir realite adamıydı ve şahit olduğu toplantıda İmparator Franz Josef Aşevi'nden, görev hissi ile asker marşları arasındaki irtibattan bahsedildiğini duyduğunda bunları iyi niyetli bir gülümseme ve eski Avusturyalıların düzgün sosyal tavırlarına duyarsız kalmadan dinlemişti; Ulrich'in yaptığı gibi bunlarla dalga geçmekten fersah fersah uzaktı, çünkü büyük fikirleri takip etmenin, bu türden sıradan, iyi görünümlü ve biraz da gülünç kimselerde bulunan idealizmin dokunaklı özüne geçerlilik kazandırmaktan çok daha az cesaret ve üstünlük gerektirdiğine kaniydi.

Fakat bütün bunların ortasında, Viyana nüansı katılmış antik bir kadın olan Diotima, bir alev kadar sıcak ve neredeyse insanlar

için bir o kadar da anlaşılmaz olan "Evrensel Avusturya" ibaresini telaffuz edince Arnheim'ın içinde bir şeyler kıpırdandı.

Arnheim hakkında bir hikâye anlatılıyordu. Berlin'deki bir konağında Barok ve Gotik heykellerle dolup taşan bir salonu varmış. Gelgelelim Katolik Kilisesi (Arnheim bu kiliseye gönülden bağlıydı), azizlerini ve iyiliğin mihmandarlarını çoğu zaman çok sevindirici, hatta insanı mest edecek pozisyonlarda tasvir eder. Bu tasvirlerde azizler akla gelebilecek her şekilde ölümü tadarlar, ruh ise suyu sıkılan bir çamaşır parçası misali bedenlerle cedelleşip durur. Kolların ve ters dönmüş boyunların, aslî çevrelerinden koparılıp yabancı bir odada bir araya getirilerek kılıç gibi kavuşturulması, bir tımarhanede buluşmuş katatonikleri anımsatıyordu. Bu koleksiyon çok takdir topluyor, birçok sanat âlimini Arnheim'a çekiyor, Arnheim da onlarla entelektüel sohbetlerde bulunuyordu ama sık sık yalnız başına salonunda oturduğu da oluyor, böylesi zamanlarda bambaşka bir ruh hâline bürünüyordu; içinde kısmen delirmiş bir dünyaya duyduğu korkuya benzer bir şaşkınlık oluyordu. Ahlâkın içinde aslen nasıl tarifsiz bir ateşin yandığını hissediyor, bu ateş karşısında onunki gibi bir zihin bile yanıp kül olmuş kömürlere gözlerini dikmekten başka bir şey yapamıyordu. Bütün din ve mitlerin, insanlara kanunları ezelde veren tanrılardır şeklindeki hikâyeyle ifade ettikleri şeyin bu karanlık tezahürü, yani pek tekin olmamakla birlikte yine de tanrılara sevimli görünmüş olan ruhun bu erken dönemlerine dair bilgi, Arnheim'ın normalde gayet kendini beğenmiş bir yayılma gösteren düşüncesinin etrafına tuhaf bir huzursuzluk perdesi çekiyordu. Arnheim'ın bir de bahçıvanı vardı, bahçıvan Arnheim'ın deyişiyle gayet babayani biriydi, onunla sık sık çiçeklerin hayatı hakkında sohbet ederdi, çünkü insanın böyle bir adamdan âlimlere oranla öğreneceği daha çok şey vardı. Bu sohbetler Arnheim'ın bir gün bu yardımcının hırsızlık ettiğini keşfetmesine kadar sürdü. Adam neredeyse eline geçirdiği her şeyi ümitsizlik içinde götürüyor, bunları satıp parasını kendi işini kurmak için biriktiriyordu, gece gündüz düşündüğü tek şey buydu ama bir defasında küçük bir heykel de ortadan kaybolunca polise haber verildi ve aradaki bağlantı keşfedildi. Arnheim, bu

keşfin kendisine haber verildiği akşam adamı çağırttı ve tutkulu mal hırsının sapkınlığından ötürü gece boyu onu azarladı. Anlatıldığına göre bu sırada onun da asabı çok bozulmuştu, hatta yandaki karanlık odada ara ara ağlamaklı bile olmuştu. Çünkü kendisine bile açıklayamadığı bazı sebeplerden bu adama imreniyordu, ertesi sabah adamı polise tutuklattı.

Bu hikâye Arnheim'ın yakın arkadaşlarınca tasdik ediliyordu, Arnheim Diotima'yla bir odada yalnız kalınca ve dört duvar etrafındaki dünyanın sessizce alevlenmesi gibi bir şeyler sezince orada da benzer hislere kapıldı.

47

HERKESTE AYRI AYRI OLAN, ARNHEIM'DA BİR KİŞİDE TOPLANMIŞ

Sonraki haftalarda Diotima'nın salonu yeni ve muazzam bir rağbet yakaladı. İnsanlar Paralel Faaliyet hakkındaki havadisleri öğrenmek ve Diotima'nın kendini adadığı söylenen yeni adamı, bir Alman kodamanı, zengin bir Yahudi, şiir yazan ve kömür fiyatlarını belirleyen, ayrıca Alman İmparatoru'nun şahsî arkadaşı olan bu tuhaf kişiyi görmek için buraya geliyorlardı. Sadece Kont Leinsdorf'un çevresindeki ve diplomasi cenahındaki hanımlar ve beyler görünmüyor, burjuvanın iktisadî ve kültürel hayatı da gitgide artan oranda buranın cazibesine kapılıyordu. O güne dek birbirlerinden bîhaber olan Ewe dili uzmanları ve bestekârlar, dokuma tezgâhları ile günah çıkarma kürsüsünden kimseler, kur denince aklına yarış parkuru, borsa kuru veya araştırma kurları gelen insanlar birbiriyle buluşuyordu.

Tam o sıralarda hiç duyulmamış bir şey yaşandı; herkesle kendi dilinde konuşabilen bir adam vardı ve bu adam Arnheim'ın ta kendisiydi.

Arnheim ilk toplantının başında karşılaştığı utanç verici izlenimden sonra resmî toplantılardan uzak durmaya dikkat etti ama sosyete toplantılarına da hep katılmıyordu, çünkü çoğu zaman şehir dışında

oluyordu. Sekreterlik pozisyonu da elbette söz konusu bile değildi; bizzat Arnheim, bu fikrin kendisi için bile yakışık almayacağını Diotima'ya açıklamıştı ve Diotima, onu bir gaspçı olarak görmeden Ulrich'e bakamıyor olsa da, Arnheim'ın hükmüne boyun eğdi. Arnheim gidip geliyordu; üç dört gün öylece akıp giderken Paris, Roma, Berlin gezilerinden dönmüş oluyordu; Diotima'nın yanında olanlar, onun hayatının ancak küçük bir kesitiydi. Ancak Arnheim bu kesite ayrıcalık tanıyor ve bütün şahsıyla orada var oluyordu.

Arnheim'ın büyük sanayicilerle sanayiden, bankacılarla da ekonomiden konuşabilmesi anlaşılırdı ama o, moleküler fizik, mistisizm veya güvercin avı hakkında da aynı şekilde sınırsız bilgiyle sohbet edecek durumdaydı. Olağanüstü bir hatipti; bir kez başladı mı, nasıl ki kelimelere dökülmeyi bekleyen her şey söylenmeden bir kitabı sonlandıramazsanız, o da bir defa söze başladı mı bitirmek bilmiyordu; fakat sakin bir zarafeti olan, akıcı bir konuşma tarzı vardı, koyu renk fundaların çevrelediği bir ırmak misali âdeta kendisi için hüzünlenen bir tarzdı bu ve çok konuşmasına neredeyse bir zaruret hali kazandırıyordu. Okumuşluğunun ve hafızasının gerçekten de sıradışı bir hacmi vardı; işinin erbaplarına uzmanlık alanlarının en ince terimlerini sunabiliyor; keza İngiliz, Fransız veya Japon aristokrasisinden her önemli şahsiyeti tanıyor ve sadece Avrupa'daki değil Avustralya ve Amerika'daki yarış pistleri ve golf sahaları hakkında da bilgi verebiliyordu. Böylelikle deli ve zengin Yahudi'nin birini görmek için gelen dağkeçisi avcıları, at mürebbileri ve saray tiyatrosunun loca sahibi müdavimleri bile (kendi lehçelerinde söyledikleri gibi – yeni bir şey işte) Diotima'nın evinden başlarını hürmetle sallayarak çıkıyorlardı.

Kont hazretleri bir defasında Ulrich'i kenara çekip dedi ki: "Biliyor musunuz, yüksek sosyetenin geçen yüzyılda özel hocalarıyla pek şansı olmadı! Eskiden bunlar büyük kısmı sonraları ansiklopedilere geçen kimseler olurdu; sonra bu özel hocalar yanlarında müzik ve resim hocaları getirmişler, onlar da şükran borçlarını ödemek için bugün eski kültürümüz dediğimiz şeyleri ortaya çıkarmışlardır. Ancak yeni halk okulları çıktığından ve çevremdeki insanlar, sözüm meclisten dışarı, doktor unvanını

aldığından beridir özel hocalar bir şekilde kötüleşmeye başladı. Gençliğimiz sülün ve domuz avlamakta, ata binip güzel kadınlar aramakta gayet haklı – genç olunca buna karşı söylenecek pek şey olmuyor ama eskiden özel hocalar gençlikteki bu gücün bir kısmını insanların zihnini ve sanatını da sülünler kadar beslemesine vesile oluyordu, bugün eksik olan şey tam da bu."

Kont hazretlerinin öylesine aklına esmişti, bazen aklına böyle şeyler gelirdi; kont birden yüzünü tamamen Ulrich'e dönüp lafını şöyle bitirdi: "Bakın, bu, her ikisinin de zararına olacak şekilde burjuvayı asillerden ayıran menhus 1848 yılıdır!" İçeridekilere endişeyle baktı. Mecliste muhalefetin konuşmalarında sözcüler ne zaman burjuva kültürüyle ahkâm kesseler onlara kızar, hakiki burjuva kültürünün asillerde de bulunabilmesini isterdi fakat zavallı aristokrasi o kültürde bir şey bulamazdı. Bu kültür aristokrasiye karşı kullanılan görünmez bir silahtı ve bu gelişme esnasında aristokrasi gitgide daha fazla güç kaybettiği için iş Diotima'ya gelmeye kadar varmış, meseleye buradan bakılır olmuştu. Kont Leinsdorf bazen içerideki hengâmeye bakınca böyle duygulara kapılır ve kalbi sıkışırdı; bu evde ortaya çıkmasına fırsat tanınan bu iş, keşke daha ciddiye alınsaydı.

Ulrich onu, "Efendim, vaktiyle yüksek aristokrasinin özel hocalarıyla durumu nasılsa bugün de burjuvanın entelektüellerle durumu öyledir!" diye teselliye çalıştı. "Onlar burjuvanın yabancısıdır. Lütfen bakın, herkes şu Doktor Arnheim'a nasıl da hayran."

Zaten Kont Leinsdorf da onca zamandır sadece Arnheim'a bakıyordu. Ulrich bu hayranlığa, "Bu kafaya kafa denmez zaten," diyerek temas ediyordu, "ayağından yakalayıp iyice yoklayabileceğiniz bir gökkuşağı gibi bir fenomendir bu. Adam aşktan ve iktisattan, kimya ve kano gezilerinden bahsediyor, hem âlim, hem mülk sahibi hem de borsacı; kısacası, bizim ayrı ayrı olduğumuz her şey onda bir kişide toplanmış, biz de şaşırıyoruz. Başınızı sallıyorsunuz efendim? Ama benim kanaatim odur ki zamanın ilerlemesi denen ve kimsenin içine bakmadığı buluttur onu bizim yolumuza çıkaran."

"Başımı size sallamadım," diye düzeltti kont hazretleri, "Doktor Arnheim'ı düşünüyordum. Öyle veya böyle, onun ilginç bir kişilik olduğunu itiraf etmek lazım."

48

ARNHEIM'IN ŞÖHRETİNİN ÜÇ SEBEBİ VE BÜTÜNDEKİ ESRAR

Fakat bütün bunlar Dr. Arnheim'ın şahsının sıradan etkisinden ibaretti.

Kendisi büyük çapta bir adamdı.

Faaliyetleri yeryüzünün ve bilimin kıtaları üzerine yayılıyordu. Filozoflar, ekonomi, müzik, dünya, spor, her şeyden anlıyordu. Dünyanın en meşhur sanatçıları dostlarıydı, yarının sanatını, fiyatları yükselmeden, alivre alıyordu. İmparatorluk sarayına girip çıkıyor, işçilerle sohbet ediyordu. Bütün dergilerde çağdaş bina sanatı diye tasvir edilen, en modern üslupta inşa edilmiş bir villası ve kıyıda köşedeki en çorak ve soylu köylerin birinde, Prusya düşüncesinin çürük beşiği gibi duran köhne ve eski bir şatosu vardı.

Böylesine bir yayılma ve idrak kabiliyetine kişinin kendi çalışmaları nadiren eşlik eder ama Arnheim burada da bir istisna teşkil ediyordu. Yılda bir iki kez çiftliğine çekiliyor, zihin hayatının tecrübelerini orada yazıya döküyordu. Birçoklarını kaleme aldığı bu kitap ve makalelerin hepsi aranan eserlerdi ve yüksek baskılara ulaşıyor, birçok dile tercüme ediliyorlardı, çünkü hasta hekime kimsenin itimadı olmaz ama kendi kendisinin doktoru

olan birinin söyleyeceklerinde herhâlde bir hakikat yönü olmalıdır. İşte onun şöhretinin ilk kaynağı buydu.

İkincisi bilimin özünden fışkırıyordu. Bilim bizde rağbet görür, hakkı da vardır ama bir kimsenin kendini böbreklerin faaliyetini araştırmaya adaması bir insan ömrünü baştanbaşa doldursa da öyle anlar olur ki, hümanist anlar demek istiyorum, insan, böbreklerin halkın bütünüyle olan alâkasını hatırlama gereği duyar. Almanya'da Goethe bu sebeple bu kadar çok alıntılanır. Ama bir akademisyen sadece mürekkep yaladığını değil canlı ve gelecekten ümitli bir zihne sahip olduğunu bilhassa göstermek istiyorsa, o zaman bu akademisyen kendisini en iyi, tanınmışlığı sadece o kişiyi şereflendirmekle kalmayıp değeri yükselen hisseler gibi daha fazla şeref kazanmayı da vaat eden yazılara yaptığı atıflarla gösterir; böylesi hallerde Paul Arnheim'dan yapılan alıntılar gittikçe artan bir popülerliğe ulaşıyordu. Genel görüşlerini desteklemek için bilim sahalarına yaptığı geziler, şüphesiz her zaman en çetin talepleri karşılamıyordu. Bunlar, muhtemelen çok okumuş olmasının sağladığı rahatlığı gösteriyordu ama bir kimse sadece dikişine bakmakla ev terzisinin yaptığı bir elbiseyi gerçek bir atölyeden çıkma bir elbiseden nasıl ayırırsa, bu uzman adam da bu sahalarda yapılanların acemi işi olduğunu gösteren o küçük yanlışları ve yanlış anlamaları kaçınılmaz olarak buluyordu. Fakat bunun, uzmanların Arnheim'a hayranlık duymalarını engellediğini kesinlikle düşünmemek lazımdır. Uzmanlar kendini beğenmiş tavırlarla gülümsemekteydiler; Arnheim'a, tamamen yeniçağa ait bir şey, bütün gazetelerin bahsettiği bir adam, bir ekonomi kralı olarak imreniyorlardı; eski kralların fikrî başarılarıyla kıyaslandığında Arnheim'ın başarıları yine de mükemmeldi ve bu uzmanlar kendi alanlarında Arnheim'dan başka bir şeyi temsil ettiklerini belirtseler de, onun için kafalı, dâhi veya gayet basit bir tabirle evrensel bir adamdır diyerek kendisine duydukları minneti gösteriyorlardı ki bu da uzmanlar arasında, tıpkı erkekler arasında birinin bir kadın için onun zevkine göre güzel olduğunu açıklaması kadar bir anlam taşıyordu.

Arnheim'ın şöhretinin üçüncü kaynağı ekonomiydi. Yaşlı ve

denizlerde tecrübeli kaptanlarıyla durumuna kötü denemezdi; onlarla büyük bir iş yapacak oldu mu en kurnazlarını bile tufaya getiriyordu. Gerçi onlar Arnheim'ın tüccarlığını pek beğenmiyor; ona, kısa ve kalın dili akıcı konuşmaya el vermeyen ama ticaretin kokusunu çok uzaktan ve en ince işaretlerden bile alan babasından ayırmak için "veliaht" diyorlardı. Ondan korkuyor, ona saygı gösteriyorlardı ama veliahdın kendilerine yönelttiği, hatta sadece işten bahsederken bile konuşmasına kattığı felsefî talepleri duyunca gülümserlerdi. İdari istişare toplantılarında şairlerden alıntı yapması ve ekonominin başka insanî eylemlerden ayrı tutulamayacak ve ancak millî, zihnî, hatta en manevî hayatın bütün meseleleriyle alâkalı olarak ele alınabileceği noktasında ısrarcılığıyla tanınırdı.

Ama buna gülseler bile oğul Arnheim'ın, ticarete kattığı bu malzemelerle kamuoyunu gitgide daha çok meşgul ettiğini de hepten göz ardı edemiyorlardı. Bütün ülkelerin büyük gazetelerinin kâh ekonomi, kâh siyaset kâh kültür bölümlerinde onun hakkında bir haber, kaleminden çıkmış bir çalışmanın takdir edildiği yazılar, bir yerlerde yaptığı dikkat çekici bir konuşmayla ilgili bir makale, bilmem hangi hükümdar veya sanat derneği tarafından kabul edildiğine dair bir malûmat yayımlanırdı ve normalde herkesten uzakta ve kilitli kapılar ardında hareket eden büyük girişimci tayfası arasında çok geçmeden, dışarıda hakkında onun kadar konuşulan başka birisi kalmadı. Sakın ola başkan, denetim kurulu üyesi, bankaların, maden endüstrisinin, büyük şirketlerin, gemicilik şirketlerinin genel müdürleri ile patronlarının, özlerinde, sık sık lanse edildikleri gibi art niyetli insanlar olduğu zannedilmesin. İleri derecede gelişmiş aile anlayışları hariç, bunların hayatının özündeki mantık para mantığıdır, para mantığı da çok sağlıklı dişleri ve sağlam midesi olan bir mantıktır. Hepsi de, dünyanın savaş gemileri, süngüler, majesteler ve ekonomiden anlamaz diplomatlar yerine arz talep denen serbest oyuna bırakıldığı takdirde çok daha iyi bir yere dönüşeceğinden emindiler; sırf dünya böyle olduğundan ve eski bir peşin hükmün hatırına keseri önce kendine, böylelikle sonra da âlemin çıkarına yontan bir hayat; şövalyelikten ve devlete sadakatten daha aşağı

görüldüğünden ve kamuyla yapılan işler özel sektöre göre ahlâken daha yücelerde durduğundan, bu adamlar bunları düşünecek son kişilerdi ve bilindiği üzere silahlı gümrük pazarlıklarının veya grev sonuna doğru görevlendirilen askerin kamu yararına sundukları avantajlardan da alabildiğine yararlanıyorlardı. Fakat bu yoldan gidilirse ticaret felsefeye varır, çünkü bugün felsefe olmadan başka insanlara saldırmaya ancak caniler cüret eder, böylelikle onlar da oğul Arnheim'ı kendi meselelerinde bir nevi Vatikan temsilcisi diye görmeye alışıyorlardı. Arnheim'ın eğilimlerine duydukları bütün ironiye rağmen ihtiyaçlarını bir piskopos toplantısında olduğu kadar bir sosyologlar kongresinde de temsil edebilecek bir adamın aralarında olmasından hoşlanıyorlardı; hatta Arnheim nihayetinde hepsinin üzerinde, ofiste oturup durmaktan bezen ama herkes ona hayranlık duyduğu için işlere faydası dokunan, güzel ve kültürlü bir kadınınkine benzer bir etki bırakıyordu. Bu konuda insanın bir tek kömür fiyatları ve kartel politikası meselelerine uyarlanmış haliyle Maeterlinck'in veya Bergson'un felsefesinin etkisini tasavvur etmesi gerekir ki oğul Arnheim'ın, babasının vekili olarak geldiği ve lafının baştan sona dinlenmesi gerektiği zamanlarda, kâh Paris kâh Petersburg veya Cape Town'daki sanayici toplantılarında ve müdüriyet ofislerinde ne kadar baskın bir etki yaratabildiği anlaşılabilsin. Arnheim'ın ticarî başarıları önemli olduğu kadar esrarengizdi de, sonunda bütün bu başarıları neticesinde elbette adamın muazzam önemi ve şeytan tüyüne ilişkin meşhur söylentiler çıkmaya başlamıştı.

Arnheim'ın başarıları hakkında daha böyle nice şeyler anlatılabilirdi. Tamamen yabancısı oldukları ama önemsedikleri iktisat alanına, ne yapacağı belli olmayan bir file bakması gereken adamların dikkatiyle yaklaşan bazı diplomatların varlığından bahsedilebilirdi, oysa Arnheim bu file oranın yerlisi bir bakıcının kaygısızlığıyla yaklaşıyordu. Arnheim'ın nadiren faydasının dokunduğu, buna rağmen bir mesenle muhatap oldukları hissine kapılan sanatçılardan da söz edilebilirdi. Hayranlıklarıyla Arnheim'ı büyük bir adam hâline getirdiklerinin anlatılması yönünde istekleri olan ama durumun tersine işlediğinin farkına varmayan gazetecilerden de bahsedilebilirdi, zira onların kulak-

larına da kar suyu kaçırılmıştı, onlar da zamanın ne kadar yavaş geçtiğini anladıklarını sanıyorlardı. Arnheim'ın başarısının temel şekli her yerde aynıydı; zenginliğinin büyülü ışıltısı ve önemli biri olduğu söylentisiyle çevrili olan Arnheim'ın sürekli, kendi sahalarında zirve yapmış insanlarla münasebeti olması gerekiyordu ama Arnheim sahalarına yabancı biri olarak o alandaki şaşırtıcı bilgisiyle işin erbaplarının hoşuna gidiyor, bir yandan da kendi şahsında onların dünyası ve hiç haberlerinin olmadığı başka dünyalar arasında ilişkiler kurmasıyla onları ürkütüyordu. Böylelikle uzmanlar topluluğuna karşı bir bütün ve bütün bir insan olarak çıkmak tabiatı olmuştu. Bazı zamanlarda, bir tür Weimar veya Floransa Çağı sanayi ve ticaretinin hayalini kuruyor; teknolojinin, bilimlerin ve sanatların münferit başarılarını kendi içlerinde birleştirip yüksekçe bir konumdan yönlendirme yetenekleri olan güçlü ve refahı arttıran kişiliklerin liderliğini özlüyordu. Bu yeteneği kendi içinde hissediyordu. Asla ispatlanabilir ve münferit bir şeyde üstün olma kabiliyetine sahip değildi ama her an kendi kendini yenileyen akıcı bir dengeyle her konumda üste çıkabiliyordu; bu, belki de gerçekten bir siyasetçinin aslî yeteneğidir fakat Arnheim bunun derin bir sır olduğundan da emindi. O buna "bütünün sırrı" diyordu. Çünkü bir insanın güzelliği de neredeyse münferit ve ispatlanabilir hiçbir şeyde bulunmaz, küçük çirkinlikleri bile kendine faydalı hâle getiren büyüleyici şeyde bulunur; bir varlığın derinlerdeki iyiliği ve sevgisi, vakarı ve büyüklüğü de, ne yaptığına bakmaksızın böyledir; hatta bunlar onun yaptığı her şeyi soylulaştırabilecek durumdadır. Esrarengiz bir şekilde hayatta bütün olan şey, teklerin önünden gider. Yani küçük insanlar, erdemleri ve hatalarından ibaret olsalar bile büyük insanlar, niteliklerine derecelerini kendileri bahşederler; büyük bir insanın başarısının sırrı, kazanımlarının ve niteliklerinin hiçbirinden tam anlaşılamıyor olmasıysa, o zaman hayattaki bütün büyük şeylerin dayandığı husus da her dile getirilişinde bundan daha fazlası olan bir gücün varlığıdır. Arnheim bunu kitaplarından birinde böyle tasvir etmiş, bunları kaleme aldığında neredeyse tabiatüstü olanı paltosunun kıvrımlarından yakaladığını sanmıştı, bunu da metinde hissettiriyordu.

49

ESKİ VE YENİ DİPLOMASİ ARASINDA BAŞ GÖSTEREN ZITLIKLAR

Uzmanlıkları doğuştan asalet olan kimselerle ilişkileri, bunda bir istisna teşkil etmiyordu. Arnheim kendi seçkinliğini bastırıyor ve şahsını öyle bir tevazua bürünerek fikrî asaletle sınırlandırıyordu ki bir süre sonra yüksek aristokrasiye mensup isimler taşıyanlar bu yükü taşımaktan dolayı belleri hamallıktan bükülmüş gibi bir etki bırakıyorlardı. Bunu en net gözlemleyen Diotima'ydı. Bütün bunlardaki esrarı, en büyük hayalinin daha iyisi olamayacak şekilde gerçekleştiğini gören bir sanatçının aklıyla algılıyordu.

Salonuyla yeniden büsbütün barışmıştı. Arnheim dış organizasyonu abartmaması için uyarıda bulunuyordu; kaba maddî çıkarlar saf niyeti bozardı; o daha çok salona değer veriyordu.

Şube Müdürü Tuzzi ise bu yoldan gidilirse laf kalabalığının ötesine geçilemeyeceği konusundaki endişesini dile getirdi.

Bacak bacak üstüne atmış, sıska, koyu tenli ve damarları çıkmış ellerini de önünde kavuşturmuştu; üzerindeki yumuşak kumaşlı kusursuz takımıyla dimdik oturan Arnheim'ın yanında, bıyığı ve güneyli gözleriyle, Bremenli bir tüccarın yanındaki bir Levanten yankesiciye benziyordu. Burada iki seçkinlik birbiriyle

kesişiyor ve kat kat birbiri üstüne oturtulmuş yüksek bir zevke uygun olarak biraz çapaçulluğa meyleden Avusturya zevki asla altta kalmıyordu. Şube Müdürü Tuzzi, Paralel Faaliyet'in gelişmelerini sorarken sanki evinde olup bitenleri kendisinin doğrudan bilmeye hakkı yokmuş gibi zarif bir tavır takınıyordu.

"Neler planlandığını olabildiğince çabuk öğrenebilirsek memnun oluruz," derken bu durumun yabancısı olduğunu belirtmek istercesine dostane bir gülümsemeyle karısına ve Arnheim'a baktı. Sonra karısıyla kont hazretlerinin ortak çalışmasının, resmî daireleri büyük endişelere gark ettiğini anlattı. Bakan, majestelerinin katında yapılan son oturumda, yıldönümü dolayısıyla hangi harici beyanatlar duruma göre majestelerinin rızasını alabilir, yani zamanın akışının önüne geçerek uluslararası bir pasifist faaliyetin başında bulunma planı majesteleri nezdinde ne kadar hoş karşılanır diye nabız yoklamıştı; – zira, diyordu Tuzzi, kont hazretlerinin ortaya attığı Evrensel Avusturya fikrinin siyaseten de kavranması isteniyorsa, bu tek çareydi. Ama, diye anlatmaya devam etti, dünyaca bilinen vicdanlı ve çekimser tavrıyla majesteleri enerjik bir söz ederek işi derhal başından savmıştı: "Ben öne çıkarılmak istemem." Acaba bu durumda majestelerinin tamamen muhalif bir muradı mı söz konusudur, kimse bilmiyordu.

Tuzzi böylelikle mesleğinin küçük sırlarıyla, aynı zamanda daha büyük sırları korumayı bilen bir adam gibi ince bir üslupla ama kabaca oynuyordu. Sözünü, delegelerin artık yabancı sarayların ruh hâllerinin iç yüzünü belirlemeleri gerektiğini söyleyerek bitirdi, çünkü kendi saraylarının ruh hâlinden emin değillerdi ve bir yerlerden sabit bir nokta kazanılması gerekiyordu. Çünkü en sonunda sırf zanaat açısından bile genel bir barış konferansının toplanmasından tutun, yirmi hükümdarın bir araya gelmesine ve Lahey Sarayı'nın Avusturyalı sanatçıların duvar tablolarıyla donatılmasına veya Lahey'deki çalışanların çocuk ve yetimleri için vakıf kurulmasına kadar uzanan birçok imkân vardı. Ardından Prusya Sarayı'nda yıldönümü için neler düşünüldüğünü sordu. – Arnheim bu konuda bilgisi olmadığını açıkladı. Avusturyalıların kinizmi onu tiksindiriyordu; onun kadar hoş-

sohbet birisi bile Tuzzi'nin yanındayken, devlet işleri söz konusu oldu mu havanın soğuyup ciddileşmesi gerektiğini vurgulamayı arzulayan bir adam misali kendisini tam bir soğuk nevale gibi hissediyordu. İki seçkin devlet ve yaşam tarzı, Diotima'nın karşısında, biraz da rekabet kastıyla işte bu şekilde duruyordu. Ama bir tazıyı pug cinsi bir köpeğin yanına, bir söğüdü bir kavağın yanına, bir şarap kadehini bellenmiş bir tarlaya veya bir portreyi sanat sergisi yerine bir yelkenliye koy, kısacası hayatın çok iyi yetiştirilmiş ve belirgin iki formunu yan yana getir, o zaman o ikisi arasında bir boşluk, bir yokluk hâli, tamamen art niyetli ve ayakları yere basmayan bir gülünçlük meydana çıkar. Diotima bunu tam olarak anlamaksızın yalnızca gözlerinde ve kulaklarında hissediyordu ve korkudan, Paralel Faaliyet'le ilk planda kültürel bakımdan büyük bir şeyler elde etmeye niyetlendiğini ve faaliyetin idaresinde odağına ancak gerçekten modern kimselerin ihtiyaçlarını koyacağını açıklayarak konuşmayı başka bir yöne çevirdi.

Arnheim bu düşüncenin, sahip olduğu vakara tekrar kavuşturulmasını minnetle karşıladı, çünkü belli bazı rahatsızlık anlarına karşı kendisini savunması gerektiğinden, nasıl ki boğulan biri can yeleğini tiye almayı aklından geçirmezse, o da Diotima'yla beraberliğini büyük ölçüde haklı çıkaran olayların tiye alınmasını hiç mi hiç arzulamıyordu. Ama o sırada kendisini de şaşırtan bir şey oldu ve hiç tereddütsüz bir sesle Diotima'ya, Paralel Faaliyet'in başındaki beyin takımına kimi geçirmek istediğini sordu.

Elbette Diotima'nın aklında henüz kimse yoktu; Arnheim'la birliktelik günleri ona öylesine bir fikir ve ilham bolluğu sağlamıştı ki belli sonuçlar arasından seçim yapmaya fırsatı olmamıştı. Arnheim, bir kez daha Diotima'ya meselenin heyetlerdeki demokrasi değil güçlü ve kapsayıcı şahsiyetler olduğunu tekrarlamıştı ama Diotima'nın o esnada tek hissettiği, ikisinin varlığıydı – elbette hissi, bir karar, hatta bir fikir derecesine asla ulaşmamıştı; muhtemelen şu an Arnheim'ın sesindeki kötümserlikle aklına gelen de tam olarak buydu, çünkü Diotima şöyle cevap verdi: "Acaba bugün insanların, çok önemli ve büyük diye nitelendirilebileceği ve var gücüyle gerçekleştirebileceği bir şey var mıdır?!"

Arnheim, "Sağlıklı devirlerde sahip olduğu manevî güvenini yitirmemiş bir zamanın alâmetidir bu," diye cevap verdi, "bu zamanda, en önemli ve en büyük denecek bir şeyin ortaya çıkması zordur."

Şube Müdürü Tuzzi gözlerini pantolonundaki bir toz zerresine dikmişti, öyle ki gülümsemesi bu fikre katıldığına yorulabilirdi.

Arnheim, merakla, "Gerçekten de o şey ne olmalıdır?" diye devam etti. "Din mi?"

Şube Müdürü Tuzzi bu defa gülümsemesini yukarı doğrulttu; gerçi Arnheim bu kelimeyi vaktiyle kont hazretlerinin yakınındayken söylediği kadar vurgulu ve kendinden emin telaffuz etmemişti ama sesinde yine de hoş sedalı bir ciddiyet vardı.

Diotima kocasının gülümsemesine kararlılıkla karşı çıkıp itiraz etti: "Neden olmasın? Din de olur!"

"Elbette ama pratik bir karara varmamız lazım. Hiç heyete, faaliyet için çağdaş bir hedef bulacak bir piskopos seçmeyi düşündünüz mü? Tanrı baştan başa çağdışıdır: Onu sırtında frak, sakalları tıraşlı ve saçları taralı tasavvur edemez, geleneksel biçimde görürüz. Hem din haricinde var olan nedir? Millet mi? Devlet mi?"

Burada Diotima sevindi, çünkü Tuzzi çoğunlukla devlet meselelerini kadınlarla konuşulmayacak bir erkek işi olarak ele alırdı. Ama şu an susuyor ve yalnızca gözleriyle, sanki bu konuda daha söylenecek birkaç şey varmış gibi bir tavır takınıyordu.

Arnheim, "Bilim mi?" diye sormaya devam etti, "Kültür mü? Geriye bir tek sanat kalıyor. Hakikaten, varlığın ve varlığın içindeki düzenin birliğini ilk olarak yansıtması gereken sanat olurdu. Ama sanatın bugün arz ettiği manzarayı biliyoruz. Her tarafta parçalanmışlık; birbiriyle alâkasız aşırılıklar. Yeni ve mekanikleştirilmiş toplum ile duygu hayatının destanlarını daha en başında Stendhal, Balzac ve Flaubert yarattı, alt tabakaların sağduyusunu Dostoyevski, Strindberg ve Freud açığa çıkarttı: Bugün yaşayan bizlerse bütün bu konularda bizim için yapılacak bir şey kalmadığı gibi derin bir hissiyata sahibiz."

Burada Şube Müdürü Tuzzi, halis bir şeyler okumak istediğinde eline Homeros'u veya Peter Rosegger'i aldığını söyleyerek lafa girdi.

Arnheim bu fikri devam ettirdi. "İncil'i de eklemeniz lazım. İncil, Homeros ve Rosegger veya Reuter'le idare edilir! İşte orada meselenin can alıcı noktasına varıyoruz! Farz edelim yeni bir Homeros'umuz var: Kendimize samimiyetle soralım, acaba onu dinlemeye muktedir olur muyduk? Sanırım, sorunun cevabı hayır olacaktır. Homeros'umuz yok, çünkü ona ihtiyacımız yok!" Arnheim eyere oturmuş atını koşturuyordu. "İhtiyacımız olsa Homeros'umuz da olurdu! Çünkü en nihayetinde dünya tarihinde olumsuz hiçbir şey yaşanmaz. Onun için, bütün gerçekten büyük ve temel olan şeyleri geçmişe yüklememiz ne anlama gelebilir? Homeros'a da İsa'ya da yeniden ulaşılamadı, kaldı ki aşılmış olsunlar; Neşideler Neşidesi'nden daha güzel bir şey yoktur; Gotik ve Rönesans dönemleri, yeniçağın karşısında, sıradağların bir düzlüğün başlangıcının karşısında duruşu gibi kalır; hani bugünün büyük hükümdar şahsiyetleri?! Napoléon'un eylemleri bile Firavun'unkilerin; Kant'ın eserleri Buddha'nınkinin; Goethe'ninkiler Homeros'unkilerin yanında ne kadar kısa soluklu kalmaktadır! Ama sonuç olarak biz yaşıyoruz ve bir şey için yaşamamız lazım: Peki bundan çıkarmamız gereken sonuç nedir? Tam olarak şudur–" Fakat Arnheim burada konuşmayı kesti ve bunu dile getirmekten ürperdiğini söyledi, çünkü geriye kalan tek sonuç, insanın önemsediği ve büyük saydığı her şeyin hayatımızın en derinlerindeki kuvvetle hiç alâkasının olmamasıydı.

"Ya o kuvvet nedir?" diye sordu Şube Müdürü Tuzzi; çoğu şeyin fazla önemsendiğine pek itiraz edecek bir şeyi yoktu.

"Bugün bunu söyleyecek kimse yok," diye karşılık verdi Arnheim. "Medeniyet meselesi ancak yürekle çözülür. Yeni bir kişinin ortaya çıkışıyla. Manevî yüz ve halis niyetle. Akıl büyük geçmişi zayıflata zayıflata liberalizme döndürmekten başka hiçbir şey ortaya koymadı. Ama belki de biz yeterince uzağa bakmıyor ve çok küçük ölçülerle hesap yapıyoruzdur; dünyada her an büyük bir dönüşüm olabilir!"

Diotima, o zaman Paralel Faaliyet için geriye bir şey kalmaz, diye itiraz edecek olmuştu. Ama tuhaftır, Arnheim'ın karanlık gözlerinin cazibesine kapıldı. Belki de içinde, o "cansıkıcı derslerinden" geriye bir parça kalmıştı ve bu parça ne zaman en yeni kitapları okuması ve en yeni resimler hakkında konuşması gerekse üstüne bir ağırlık veriyordu; sanatın kötümserliğine karşı onu, esasında hiç de hoşuna gitmemiş olan birçok güzellikten kurtarıyordu; bilimin kötümserliğine karşı ise medeniyetten, bilinmeye değer ve etkileyici şeylerin çokluğundan duyduğu kaygıyı hafifletiyordu. Böylelikle Arnheim'ın zaman hakkındaki ümitsiz hükmü ona birdenbire sezdiği bir rahatlama getirdi. Arnheim'ın hüznünün bir şekilde kendisiyle alâkalı olduğuna dair bir düşünce yüreğinde kanat çırpınca da rahatladı.

50

GELİŞMELERİN DEVAMI. ŞUBE MÜDÜRÜ TUZZI, ARNHEIM'IN ŞAHSI HAKKINDA ZİHNİNİ NETLEŞTİRMEYE KARAR VERİR

Diotima doğru tahmin etmişti. Ruh hakkındaki kitaplarını okumuş olan bu muhteşem kadının göğsünün yanlış anlaşılamayacak bir güç tarafından kaldırılıp harekete geçirildiğini söylediği andan beri Arnheim, daha önce hiç tanımadığı bir yılgınlığa kapıldı. Lafı kısa tutmak ve bunu yaşadığı tecrübeyle ifade etmek gerekirse, aniden ve beklenmedik şekilde yeryüzü cennetinin rastladığı ahlâkçının yılgınlığıydı bu ve insan şayet bu hisleri anlamak istiyorsa tek yapması gereken, etrafında yüzen yumuşak ve tüy gibi beyaz balonlarla dolu bu dingin ve mavi su birikintisinden başka hiçbir şey bulunmasa hâlinin nasıl olacağını tasavvur etmektir.

Ahlâklarından başka hiçbir şeye benimdir demeyen şu mütevekkil fakir insanların kokusunun öğrettiği üzere, meselenin aslına bakarsak ahlâklı insan gülünç ve nahoştur; ahlâkın, kendine önem kazandıracak büyük ödevlere ihtiyacı vardır, bu yüzden de Arnheim ahlâka meyleden tabiatının tamamlayıcısını daima dünyada olup bitenlerde, dünya tarihinde, eylemlerine nüfuz eden ideolojide aramıştı. Düşünceleri iktidar mahfillerine taşıyıp ticarî

işlerini sadece zihin meseleleri bağlamında ele almak en sevdiği tasavvurdu. Kendisi için tarihten meseller alıp bunları yeni bir hayatla doldurmaktan hoşlanıyordu; günümüzde maliyenin rolünü, hâkim güçlerle ilişkilerinde hem boyun eğmeyen hem sadık bir kuvvet olarak arkaplanda tesir eden Katolik Kilisesi'ne benzetiyor ve eylemlerinde kendini bazen bir kardinal gibi görüyordu.

Ama bu defa aslında daha çok keyfine yolculuk etmişti; keyfine bir seyahate bile hepten plansız kalkışmayacak olmasına rağmen bu planın –ki bu önemli bir plandı– zihninde tam olarak nasıl ortaya çıktığını hatırlayamıyordu. Yolculuğunun üstünde tahmin edilemeyen bir fikrin ve ani bir kararın gölgesi dolanıyordu; Bombay'a yapacağı bir tatil seyahatinin, üzerinde, içine düştüğü kıyıda köşede kalmış Alman büyük şehrinden daha egzotik bir etki bırakmasının imkânsızlığının nedeni de belki bu minicik özgürlük hâliydi. Paralel Faaliyet'te bir rol oynamak için davet edilmesi gibi Prusya'da hepten imkânsız görünecek bir fikir de işin geri kalanını halletmiş ve Arnheim'ın ruh hâlini, bir rüya misali fantezilerle dolu bir mantıksızlığa bürümüştü: Rüyadaki saçmalıklar pratik zekâsından kaçmıyor ama zekâsı masalsılığın cazibesini kıracak kadar da ileri gitmiyordu. Gelme amacına muhtemelen çok daha basit ve düz yollardan da ulaşabilirdi ama buraya dönüp durmayı, aklından uzaklaştığı bir tatil olarak görüyor ve ticarî zekâsı da onu bu masalsı dönüşüm yüzünden, kendi kendisine vermesi gereken siyah ahlâk puanını gri bir tonlamayla genele yayarak cezalandırıyordu.

Geçen defa Tuzzi'nin yanındayken olduğu gibi, karanlıkta etraflıca gözlemleme fırsatı ikinci bir kez doğmadı; bunun başlıca sebebi de Şube Müdürü Tuzzi'nin çoğunlukla kendisini nadiren göstermesi ve Arnheim'ın, sözlerini bu güzel ülkede şaşırtıcı derecede dirayetli bulduğu çeşit çeşit insanlara dağıtmak zorunda olmasıydı. Kont hazretlerinin yanındayken eleştiriyi verimsiz, şimdiki zamanı ise tanrısız diye nitelendirmiş, bunu yaparken insanın böylesi olumsuz bir varlıktan ancak kalple kurtulabileceğini bir kez daha anlatmaya çalışmış, akabinde de Diotima için, Alman varlığını ve belki de dünyayı rasyonalizm ve hesapçılık dürtüsünün

taşkınlıklarından kurtarabilecek yegâne şeyin kültürlü Güney Almanya olabileceği iddiasını sözlerine eklemişti. Etrafındaki kadınlar, insanlığı silahlanma rekabeti ve ruhsuzluktan kurtarmak için manevî şefkatin organize edilmesinin zaruretinden bahsediyordu. Üretken bir erkekler grubuna Hölderlin'in, Almanya'da artık insan yok, ancak meslekler var, lafını açıklıyordu. "Ve kimse mesleğinde daha yüce bir varlık hissi olmadan bir şeyler başaramaz; hele maliyeciler, asla!" diyerek de açıklamalarını bitiriyordu.

Bu kadar çok düşüncesi olan bir adamın parasının da olması güzel olduğu için onu dinlemekten herkes zevk alıyordu; onunla konuşan herkesin Paralel Faaliyet'in mahiyeti fazlasıyla meçhul ve en tehlikeli manevî tezatları içinde barındıran bir mesele olduğu izlenimiyle yanından ayrılması, herkeste bu maceranın dümenine geçmek için ondan daha uygun birisinin olmadığı izlenimini de güçlendiriyordu.

Bununla birlikte Şube Müdürü Tuzzi şayet Arnheim'ın, evinde gösterdiği bu esaslı varlıktan bîhaber kalsa hiç çaktırmadan ülkesinin önde gelen diplomatlarından olmazdı; ne var ki hiçbir şekilde meseleyi anlamlandıramıyordu. Ama bunu belli de etmiyordu, çünkü diplomat dediğin düşüncelerini asla belli etmezdi. Bu yabancı adamdan hiç mi hiç hoşlanmıyordu, ne şahsen ne de esasen; hele de anlaşıldığı kadarıyla karısının salonunu bilmem hangi gizli amaçları için harekât sahası diye seçmesini bir meydan okuma olarak görüyordu. Diotima'nın, bu Karun gibi adamın Tuna kıyısındaki imparatorluk şehrine sırf ruhu bu şehrin eski kültürünün içindeyken çok rahat ettiği için geldiği yönündeki teminatlarına bir an bile inanmıyor ama şimdilik çözümü için elinde hiç ipucu olmayan bir görevle karşı karşıya duruyordu, zira resmî ilişkilerinde karşısına hiç böyle bir adam çıkmamıştı.

Diotima ona, Arnheim'a Paralel Faaliyet'te idari bir pozisyon verme planını açıklayıp kont hazretlerinin bu fikre direnmesinden yakındığından beridir Tuzzi ciddi ciddi şaşkındı. Gerçi ne Paralel Faaliyet'e ne de Kont Leinsdorf'a aldırdığı vardı ama karısının fikrini siyasî bakımdan o kadar şaşırtıcı derecede densizce bulmuştu ki o an, karısını eğitmeye yönelik uzun yıllar süren ve

başarmış olmakla övündüğü erkekçe gayretleri iskambil kulesi gibi dağılmıştı. Şube Müdürü Tuzzi bu benzetmeyi bile içinden geçirmişti, normalde asla benzetmelere izin vermezdi, çünkü benzetmeler çok edebîdir ve kötü sosyal davranışların kokusunu taşır: Yine de Tuzzi bu defa tam anlamıyla sarsılmıştı.

Bununla birlikte Diotima sonraki zamanlar konumunu inadıyla tekrar düzeltti. Hafiften saldırganlaşmış ve dünyanın gidişatının manevî sorumluluğunu eli kolu bağlanmışçasına profesyonel dümencilere bırakamayacak yeni bir insan türünden bahsetmişti. Sonra da bazen bir kehanet yeteneği hâlini alabilen ve bakışlarını muhtemelen günlük meslekî çalışmalardan daha ötelere yönlendirebilen kadın zarafetinden bahsetmişti. Son olarak da Arnheim'ın bir Avrupalı, tüm Avrupa'da tanınan bir entelektüel olduğunu söyledi: Avrupa'da devlet işlerinin idaresi pek Avrupaî tarzda yürümüyordu, çok ruhsuz işliyordu ve dünya kendini, evrensel çapta Avusturyalı bir ruha; eski Avusturya kültürünün çeşitli diller konuşan halkları monarşi zemininde kucaklaması gibi bir rüzgâra kaptırmadıkça barış bulamayacaktı. – Diotima şimdiye dek kocasının üstünlüğüne hiç bu kadar kararlılıkla karşı çıkmaya cüret etmemişti ama Şube Müdürü Tuzzi bu sayede muvakkaten yeniden sakinleşti, çünkü karısının çabalarının önemi onun gözünde terzilik sorunlarından ibaretti, Tuzzi başkaları karısına hayranlık duyunca mutlu oluyor ve bu meseleyi de şimdi daha yumuşak bir tavırla, aşağı yukarı renkleri seven bir kadının bir gün de fazla alaca bulaca bir fular seçmesi gibi karşılıyordu. Erkeklerin dünyasında bir Prusyalıya herkesin gözü önünde Avusturya meselelerinin karar yetkisini emanet etmeyi imkânsızlaştıran sebepleri karısına ciddi bir nezaketle tekrar etmekle yetindi ama böylesine acayip konumdaki bir adamla dostluk kurmanın avantajları olabileceğini de teslim etti ve Arnheim'ı evlerinde olabildiğince sık görmenin kendisine rahatsızlık verdiği gibi bir sonuca varırsa, tasalarını yanlış anlamış olacağı noktasında Diotima'yı temin etti. Kendi kendine bu yoldan karşısındaki yabancıya tuzak kurma fırsatını bulabileceğini umuyordu.

Tuzzi ancak Arnheim'ın dört bir yanda nasıl başarıya ulaştığını seyretmek zorunda kalınca, Diotima'nın bu adamla çok sıkı fıkı göründüğü noktasına tekrar döndü ama yine, karısının, isteklerine normalde olduğu gibi saygı göstermediğini, kendisine karşı çıktığını ve endişelerini delilik olarak açıkladığını gördü. Erkek olarak bir kadının diyalektiğine karşı tartışmaya girmemeye, bunun yerine tahminlerinin kendiliğinden zafer kazanacağı saati beklemeye karar verdi fakat o sıralarda muazzam bir dürtüye de kapılmıştı: Zira bir gece, çok uzaklardan gelen bir ağlamaya benzettiği birtakım sesler huzurunu kaçırdı; bu ağlama onu başta pek rahatsız etmedi, olanları kavrayamadı ama bu ruhanî uzaklık zaman zaman bir sıçrayışla azalıyordu; birdenbire o tehditkâr huzursuzluk kulaklarının dibine vardı ve Tuzzi ansızın uykusundan fırlayıp yatağında doğruldu. Diotima yan tarafına dönmüş yatıyor, sesi sedası çıkmıyordu ama Tuzzi nasıldır bilinmez onun uyanık olduğunu hissetti. Hafifçe ismini seslendi, sorusunu tekrarladı ve şefkatli parmaklarıyla karısının beyaz omzunu kendinden tarafa çevirmeye çalıştı. Ama onu çevirip de karısının yüzü karanlıkta omzunun üstünden kalkınca, karşısında kendisine dikbaşlı bir ifadeyle kötü kötü bakan bir yüz buldu, karısı ağlamıştı. Maalesef bu arada Tuzzi'nin uykusu yeniden bastırmış, onu inatla yastıklara doğru çekmişti; Diotima'nın yüzü hiçbir şekilde anlamlandıramadığı acılı, çığlık çığlığa ve eciş bücüş bir suret hâlinde karşısında duruyordu. Uykuya dalarken hafif pes bir sesle, "Ne oldu?" diye homurdandı ve üstüne mahmurluk çöktü; derken orada kulağına, suda parıldayan madeni bir para gibi kalakalan net, gergin ve nahoş bir cevap geldi.

Diotima sert ve açık seçik bir sesle, "O kadar huzursuz uyuyorsun ki yanında kimse uyuyamıyor!" demişti; kulağı bunu duymuştu ama bu kadarla kalan Tuzzi uyanıklık hâlinden kopmuş ve karısının sitemiyle daha fazla ilgilenememişti.

Tek hissettiği ağır bir haksızlığa uğramış olmasıydı. Tuzzi'ye göre sessiz sakin uyumak bir diplomatın başlıca erdemlerinden sayılırdı, çünkü her başarının şartı buydu. Bu yarasını deşmemek lazımdı; Tuzzi Diotima'nın ifadesiyle ciddi ciddi sorgulandığını

hissetti. Karısında bazı değişiklikler olduğunu kavradı. Gerçi karısının sadakatsizliğinden somut olarak şüphelenmek rüyasında bile aklına gelmezdi ama şahsına reva görülen bu hoşnutsuzluğun Arnheim'la alâkalı olduğundan bir an bile tereddüt etmedi. Sabaha kadar âdeta öfkeyle uyudu ve bu rahatsız edici kişiyi netliğe kavuşturmaya dair kesin bir kararla uyandı.

51

FISCHEL'İN EVİ

Lloyd Bankası'ndan Müdür Fischel başta anlayamadığı sebeplerden ötürü Kont Leinsdorf'un davetini unutan ve bir daha da davet edilmeyen şu banka müdürü veya daha doğrusu müdür unvanlı banka vekiliydi. O ilk daveti de zaten sadece karısı Klementine'nin bağlantılarına borçluydu. Klementine Fischel'in ailesi eski bir memur ailesiydi, babası en yüksek maliye dairesinin başkanı, dedesi malî müşavirdi, erkek kardeşlerinden üçü de muhtelif nazırlıklarda birer mevki işgal ediyordu. Klementine'nin yirmi dört yıl önce Leo'yla evlenmesinin iki sebebi vardı: Birincisi, yüksek memur ailelerinde bazen çocuk sayısı servetten fazla olurdu. İkinci sebepse romantizmdi, çünkü fazlasıyla tutumlu babaevinin kısıtlılığının tersine bankacılık ona gözüne serbest görüşlü, çağdaş bir mesleğe benziyordu, on dokuzuncu yüzyılın tahsilli insanları başka birinin değerini Yahudi veya Katolik olmasına göre belirlemezdi; evet, o günlerde sıkça rastlandığı üzere, sıradan halkın Yahudi karşıtı saf peşin hükümlerinin ötesine geçmeyi Klementine âdeta bir tahsil göstergesi sayıyordu.

Zavallıcık daha sonraları bütün Avrupa'da bir milliyetçilik ruhunun yükseldiğini ve bu ruhla birlikte kocasını, âdeta kendi kollarında saygın bir liberalden bulunduğu yerin yabancısı

bir yaratığın tahripkâr ruhuna çeviren bir Yahudilere saldırma dalgası kabardığını görmek durumunda kaldı. Başlarda, "açık düşünceli bir kalbin" bütün garazıyla buna karşı direnmişti ama yıllar geçtikçe gitgide etrafı saran bu saf ve gaddarca düşmanlık onu örselemiş, herkeste var olan bu peşin hükümler gözünü korkutmuştu. Hatta kocasıyla arasında gitgide şiddetlenerek açığa çıkan tezatlarda bile –kocası hiçbir zaman doğru dürüst bilgi vermek istemediği sebeplerden ötürü vekil kademesinden yukarı çıkamayıp günün birinde gerçekten banka müdürü olmaya yönelik bütün ümitlerini kaybedince– incindiği bazı şeyleri, kendi kendine omuz silkerek, dışarıdaki kimselere karşı gençliğinin prensiplerini asla açığa vurmadan Leo'nun mizacının kendi mizacına yabancı kaldığı gerekçesiyle açıkladığı bile olmuştu.

Bu tezatlar esasında sadece hemfikir olabilme eksikliğinden kaynaklanıyordu; tıpkı birçok evlilikte olduğu gibi, o göz kamaştıran mutluluk biter bitmez tabii bir felaketin gün yüzüne çıkması gibiydi bu durum. Leo'nun kariyeri vekillik mevkiinde takılı kaldığından beri Klementine, kocasının bazı niteliklerini, onun, eski bir nazırlık ofisinde değil de "zamanın vızıldayan dokuma tezgâhında" sessiz sedasız oturması nedeniyle mazur görüyordu; hem kim bilir, belki de onunla sırf bu Goethe alıntısından ötürü evlenmişti?! Vakti zamanında burnunun ortasına kurulmuş kelebek gözlüğüyle karısına uzun favorili bir İngiliz lordunu anımsatan düzgün sakal tıraşı artık bir borsa simsarı izlenimi uyandırır olmuş; davranış ve konuşma tarzındaki bazı alışkanlıkları ise karısı için dayanılmaz bir hâl almaya başlamıştı. Klementine başlarda kocasını düzeltmeye çalıştı ama bunu yaparken olağanüstü zorluklarla karşılaştı, çünkü sakal belli kurallara göre bir lordu mu yoksa bir simsarı mı andırır; bir el hareketiyle coşku veya kinizm ifade eden kelebek gözlüğün burunda yeri var mıdır: İşte dünyanın hiçbir yerinde bunun ölçüsü yoktur. Fakat öte yandan Leo Fischel de hiç kendini düzelttirecek bir adam değildi. Bir nazırlık müşavirinin Hıristiyan ve Cermenlere has güzellik idealinin onda gidermek istediği eksiklikleri toplumun budalalığı olarak açıklıyor ve bu eksiklerin açığa vurulmasını akıllı başlı bir adama layık görmeyerek reddediyordu, çünkü karısı ne kadar

çok ayrıntıya takılırsa, Leo da aklın büyük düsturlarını o kadar çok vurguluyordu. Böylelikle Fischel'in evi gitgide iki dünya görüşünün savaş alanına döndü.

Lloyd Bankası Müdürü Fischel, filozofluk yapmaktan hoşlanırdı ama sadece günlük on dakika kadar. İnsan varlığının akılla temellendirildiğini görmekten haz alır, bu varlığın büyük bir bankanın muntazam düzenine uygun olarak tasavvur ettiği manevî verimliliğine inanır ve gazetede yeni ilerlemeler hakkında okuduklarını her gün beğeniyle hafızasına kaydederdi. Aklın ve ilerlemenin sarsılmaz düsturlarına olan inancı, uzun zaman boyunca karısının tenkitlerine omuz silkerek veya sözlerini kestirip atan cevaplar vererek ona aldırış etmemesine imkân sağlamıştı. Ancak çağın atmosferi, bu evliliğin gidişatında Leo Fischel'in işine gelen eski liberalizm esaslarına, açık görüşlülüğün, insanî vakarın ve serbest ticaretin büyük örneklerine sırtını dönüp Batı dünyasında aklın ve ilerlemenin ırk teorileri ve sokak sloganlarıyla tart edilmesini istediğinden Leo da masun kalmadı. Nasıl ki Kont Leinsdorf, "resmî nitelikteki bazı sevimsiz tezahürleri" inkâr etmeye alışkınsa, Fischel de bu gelişmeyi başlarda olduğu gibi görmezden gelmişti: Bu gelişmenin kendiliğinden ortadan kaybolmasını bekliyordu. Bu bekleyiş ise hayatın samimi fikirli insanların başına sardığı hiddet belasının çok hissedilmeyen ilk kademesidir. İkinci kademeye çoğunlukla "zehir" denir, Fischel de öyle diyordu. Zehir ahlâk, sanat, siyaset, aile, gazeteler, kitaplar ve insan ilişkilerinde yeni görüşlerin damla damla birikmesidir ve bu çıkışa şuursuz bir kesinlik hissi ile mevcudiyetinin belli ölçüde kabulünü engellemeyen öfkeli bir inkâr eşlik eder. Fakat Müdür Fischel yeniliğin tek tük serpintilerinin ve sicim gibi yağışının sağanak yağmur hâlini aldığı üçüncü ve son kademeden de mahrum kalmadı; işte bu son kademe zamanla, felsefe için günlük sadece on dakikası olan birinin yaşayabileceği en dehşet verici işkencelerden birine dönüşür.

Leo, insanın kaç konuda farklı farklı fikirlerinin olabileceğini öğrendi. Haklı çıkma dürtüsü, yani insanî vakarla aşağı yukarı aynı anlama gelen bu ihtiyaç, Fischel'in evinde taşkınlıklarını

kutlamaya başladı. Bu dürtü binlerce yılda hayranlık uyandırıcı binlerce felsefe, sanat eseri, kitap, eylem ve parti taraftarlıkları meydana getirmiştir ve hayranlık uyandırdığı kadar mutaassıp ve muazzam olup insan tabiatıyla birlikte doğan bu dürtü, on dakikalık hayat felsefesiyle veya ev işlerinin temel sorunlarıyla ilgili konuşmakla yetinmek zorunda kalırsa, o zaman yüksek sıcaklıkta bir damla kurşunun patlaması misali infilak ederek çok acı verecek yaralanmalara yol açan onlarca iğne ve çatala bölünmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu dürtü hizmetçilerden birinin işten çıkarılıp çıkarılmayacağı, kürdanın masada yerinin olup olmadığı gibi sıradan sorularla çileden çıkıyordu ama çileden çıkmasına her ne sebep olursa olsun, detay yönünden bitmez tükenmez zenginlikte iki dünya görüşü hâlinde bütünleşme yeteneğine sahipti.

Bu durum gündüzleri yaşanıyordu, çünkü Müdür Fischel gündüzleri bürosunda bulunuyor, geceleyin ise insan oluyordu, bu da Klementine'yle arasındaki ilişkiyi son derece kötüleştiriyordu. Aslında insan, her konunun bugün sahip olduğu karmaşıklık içerisinde ancak bir alana tam anlamıyla vâkıf olabilir; Fischel için bu alan, hisse senetleri ve tahvillerdi, bu yüzden de geceleri belli ölçüde mülayimliğe meylediyordu. Klementine ise geceleyin bile sivri dilli ve sert oluyordu, çünkü bir memurun evinin sorumluluk sahibi ve sabit atmosferinde büyümüştü, ayrıca konum bilinci, zaten küçük olan dairelerini daha da küçültmemek adına kocasıyla ayrı yatak odalarında yatmalarını kabul etmesine tahammül edemiyordu. Fakat müşterek yatak odası, siniri bozuk olduğu zamanlarda bir erkeği aktör konumuna sokar: Erkek, görünmez seyirciler karşısında kükreyen aslanı temsil eden bir kahramanın minnettar ama oynamaktan eskimiş rolünü sahnelemek zorunda kalır. Oysa Leo'nun karanlık seyirci odasından yıllardır ne en ufak bir alkış ne de küçücük de olsa bir rahatsızlık işareti çıkmıştı, bunun da en güçlü sinirleri bile yıpratacağını söylemek yanlış olmazdı. Sabahleyin, saygın bir geleneğe uyarak birlikte yapılan kahvaltı sırasında Klementine donmuş bir ceset kadar katı, Leo ise hassasiyetten müteredditbir hâlde olurdu. Kızları Gerda bile her seferinde ortamda bir şeyler seziyor, dehşet ve acı bir isteksizlikle dolarak evlilik hayatını kafasında, gecenin

karanlığında yapılan bir it dalaşına benzer bir şey olarak canlandırıyordu.

Gerda yirmi üç yaşındaydı ve varlık sebebi bu iki kişi arasında üzerine kavga etmek için seçtikleri nesneyi teşkil ediyordu. Leo Fischel'e göre kızı artık düzgün bir evlilik fikri için kendisine ümit vermeliydi. Fakat Gerda, "Sen eski kafalısın, sevgili babacığım," demişti; arkadaşlarını Hıristiyan-Cermen yaşıtlarının arasından seçmişti, bunlar ev geçindirmek konusunda en ufak ümit bahşetmedikleri yetmezmiş gibi bir de sermayeyi küçümseyen ve şimdiye kadar hiçbir Yahudi'nin büyük bir insanlık sembolü olma kabiliyetini göstermediği fikrini savunan kimselerdi. Leo Fischel onları Yahudi düşmanı serseriler olarak niteliyor ve evine girip çıkmalarını yasaklamak istiyordu ama Gerda, "Sen anlamazsın babacığım, bu tamamen sembolik bir şey," diyerek geçiştiriyordu. Kızı gergindi, kanı çekilmişti ve kendisine dikkatli davranılmazsa birazdan feci asabileşebilirdi. Bu yüzden vaktiyle nasıl ki Odisseus, Penelope'nin taliplerinin evine girmelerine katlanmak zorunda kaldıysa, Fischel de bu kişilerin gidip gelmelerine tahammül gösterdi, çünkü Gerda onun gözbebeğiydi ama elbette bu tahammül öyle sessiz sedasız da gösterilmedi, zira Fischel'in mizacı buna müsait değildi. Ahlâk nedir, büyük fikirler ne anlama gelir, sadece kendisinin bildiğini sanıyor ve Gerda üzerinde iyi bir etki yaratmak için bunu her fırsatta dile getiriyordu: "Meseleyi en temel noktasından itibaren senin gördüğünden farklı biçimde görmek zorunda olmasak, muhakkak haklı bir tarafın olurdu, baba!"

Ya Gerda böyle konuşurken Klementine ne yapıyordu? Hiç! Mütevekkil bir yüz ifadesiyle susuyordu ama Leo onun, arkasından, sanki sembolün ne olduğunu biliyormuşçasına Gerda'nın isteklerini desteklediğine neredeyse emindi! Leo Fischel'in, kendi güzel Yahudi aklının karısınınkinden üstün olduğunu varsaymak için her daim her türden sebebi olmuştu ve hiçbir şey onu, karısının Gerda'nın çılgınlığından fayda sağladığını gözlemlemekten kadar sinirlendirmiyordu. Ne olmuştu da birdenbire Fischel'in artık modern düşünemediği fikri çıkmıştı ortaya? Bir sistemdi bu! Sonra geceyi hatırladı. Bu durum artık haysiyetini

hiçe saymaktan çıkmış, düpedüz haysiyetinin kökünü kazımaya dönmüştü! Geceleyin insanın sırtında bir tek gecelik olur, hemen altında da karakteri yer alır. Uzmanlık bilgileriymiş, kurnazlıkmış, korumaz onu. İnsan bütün şahsını kullanır. Başka bir şeyi yoktur. Hâl böyleyken, şayet söz konusu olan Hıristiyan-Cermen görüşüyse, Klementine'nin, kocası vahşinin tekiymiş gibi surat asması da ne demekti?

Ne yapalım ki pelür kâğıdının yağmura dayanamaması gibi insan da şüphelere dayanamayan bir varlıktır. Klementine, Leo'yu beğenmemeye başladığından beri ona katlanamaz da olmuştu; Leo da Klementine'nin kendisinden şüphelendiğini hissettiğinden bu yana her vesilede evinde gizli bir ittifak olduğunu sanıyordu. Hâlbuki benzer durumlar nasıl ki ahlâk ve edebiyatla cümle âlemin aklına işlenmişse, Klementine ile Leo da tutkuları, mizaçları, yazgıları ve eylemlerinin birbirine bağlı olduğu gibi bir peşin hükme kaptırmışlardı kendilerini. Gerçekteyse insan varlığının yarısından fazlası eylemlerden değil içinde barındırdığı fikirleri benimsediği makalelerden, bir şeyin lehinde düşünürken ona karşı çıkan aleyhtarlıktan ve işitip öğrendiği şeylerin üst üste istiflendiği bir gayrışahsîlikten ibarettir. Bu karıkocanın kaderi de büyük ölçüde kendilerine değil kamuoyuna ait olan ve onlar karşı koyamadan kamuoyuyla değişmiş bulunan bulanık, çetin, düzensiz bir düşünceler tabakasına bağlıydı. Bu bağlılığın yanında şahsî bağlılıkları da delicesine abartılan küçücük bir parçadan ibaretti. Hele de özel hayatları olduğuna dair kendilerini kandırıp da karşılıklı olarak karakter ve iradelerini sorgularlarken, asıl ümitsiz zorluk, bu tartışma sırasında akla gelecek bütün nahoşluklarla üstünü örttükleri gerçekdışılıkta yatıyordu.

Leo Fischel'in talihsizliği, iskambil oynamaması da değildi, güzel kızları baştan çıkarmaktan zevk almaması da; onun talihsizliği çalışmaktan yorgun düşüp, yerleşmiş bir aile anlayışının ızdırabını çekmesiydi, oysa gece gündüz bu ailenin kucağını oluşturmaktan başka bir şey yapmayan karısı, aile anlayışına dair hiçbir romantik tasavvurla yolundan şaşmıyordu. Bazen Leo Fischel, dört bir yandan üstüne abanan ve hiçbir yanından kavranamayan

bir boğulma hissine kapılıyordu. Sosyal vücuttaki görevlerini uslu uslu yapan ama dört bir yanı zehirli sularla kaplanmış emektar, küçük bir hücreydi. Bu, felsefe ihtiyacını fazlasıyla aşsa da, hayat arkadaşı tarafından zorda bırakılan Fischel, gençliğinin aklı başında anlayışını terk etmek için sebep görmeyen ve ihtiyarlayan bir adam olarak, ruhanî hayatın derin hiçliğini, onun durmadan şeklini değiştiren şekilsizliğini, daima her şeyi kendisiyle birlikte döndüren yavaş ama tedirgin inkılabı sezmeye başlıyordu.

Fischel, kont hazretlerinin notuna yanıt vermeyi, işte düşüncelerinin ailevi meselelerle meşgul olduğu böyle bir sabah unutmuştu; sonraki birçok sabah da şube müdürünün karısı Diotima'nın salonundaki olayların tasvirlerini duydu, aldığı duyumlar, Gerda'nın sosyeteye girmesi için böylesi bir fırsatı değerlendirememiş olmasına iyice hayıflanmasına neden oluyordu. Fischel'in vicdanı da rahat değildi, çünkü kendi genel müdürü ve merkez bankasının başkanı da oraya gidiyorlardı ama malum, insan suç ve suçsuzluk arasındaki bir gerilim içinde ne kadar uzun kalırsa, edilen sitemleri de o denli şiddetle savuşturur. Ama Fischel, ne zaman yaratıcı bir erkeğin üstünlüğü fikrine kapılıp vatanseverlik meselesiyle dalga geçmeye çalışsa, devrin revaçta isimlerinden Paul Arnheim gibi bir maliyecinin aynı fikirde olmadığı yüzüne vuruluyordu. Klementine'nin ve –normalde annesinin arzularına elbette karşı çıkan– Gerda'nın bu adam hakkında bunca şey biliyor olmaları da şaşırtıcıydı, borsada da adam hakkında hayret verici şeyler söylenince, Fischel kendisini savunmaya mecbur hissetti, çünkü ayak uyduramıyor, böylesine ticarî bağları olan bir adamın ciddiye alınmaması gerektiğini iddia etmeye yeltenemiyordu.

Fakat kendisini savunmaya mecbur hissedince de durum elbette bir tür karşı manevra hâlini alıyordu; yani Fischel, Tuzzi'nin evi, Arnheim, Paralel Faaliyet ve kendi başarısızlığıyla alâkalı bütün imalar karşısında elden geldiğince suskun kalarak Arnheim'ın yaşadığı yer hakkında malûmat topluyor, gizliden gizliye bütün bunların altındaki boşluğu açığa vurarak bu konuda ailesinin takındığı kibirli tavrı yerle bir edecek bir hadiseyi bekliyordu.

52

ŞUBE MÜDÜRÜ TUZZI, NAZIRLIĞININ BÜNYESİNDE BİR BOŞLUK TESPİT EDER

Şube Müdürü Tuzzi, Dr. Arnheim'ın kişiliğini netliğe kavuşturma kararının üzerinden çok geçmeden aradığını buldu ve kendisini endişelendiren imparatorluk hariciyesinin yapısında esaslı bir boşluk keşfetti: Burası Arnheim gibilere uygun değildi. Tuzzi, edebî kitaplar namına hatıratlar hariç yalnızca İncil, Homeros ve Rosegger okurdu, böyle yapmakla iyi de ediyordu, çünkü bu sayede kafasının dağılmasını önlüyordu ama koca hariciyede Arnheim'ın bir kitabını bile okumuş birinin olmamasını hata addediyordu.

Şube Müdürü Tuzzi'nin sair idari memurları yanına çağırtma yetkisi vardı ama gözyaşlarının huzurunu kaçırdığı o gecenin sabahında basın şubesi şefinin yanına gitti fakat onu bu görüşmeye sevk eden vesileye tam anlamıyla resmî bir vakar atfedilemeyeceğini hissediyordu. Basın şubesi şefi, Arnheim hakkında bildiği şahsî ayrıntıların bolluğundan ötürü Şube Müdürü Tuzzi'ye hayrandı, kendi adına bu ismi daha önce sık sık duyduğunu itiraf etti ama bu ismin onun şubesinin dosyalarında geçtiği zannına karşı kendini savundu, çünkü hatırladığı kadarıyla Arnheim daha önce hiçbir resmî meselenin konusu olmamıştı ve

anlaşılacağı üzere gazete haberleri incelemeleri özel kişilerin söz ve eylemlerini kapsamıyordu. Tuzzi de zaten başka türlüsünün beklenemeyeceğini teslim etti ama günümüzde, şahısların ve tezahürlerin resmî ve özel anlamları arasındaki sınırın artık çok da net çizilemediğini de belirtti, basın şubesi şefi bunun çok keskin bir ifade olduğunu dile getirdi ve bunun üzerine iki şube müdürü sistemde çok ilginç bir eksiklik buldukları görüşünde uzlaştılar.

Vakit, Avrupa'nın besbelli biraz huzur bulduğu bir kuşluk vaktiydi, çünkü iki şube müdürü birlikte özel kalem müdürünü çağırtıp şimdilik boş duracak olsa da, *Dr. Paul Arnheim* başlığını taşıyacak bir dosya hazırlattılar. Kalem müdüründen sonra sırada dosya ve gazete kupürleri arşivlerinin müdürleri vardı; çalışkanlıktan parlayan gözleriyle kayıtlarında Arnheim diye birinin yer almadığını hemen ezberden belirtti ikisi de. Son olarak, her gün gazeteleri tarayıp şeflere haberlerin özetlerini arz eden resmî gazeteciler getirtildi, Arnheim sorulunca hepsi manidar bir ifade takındı ve Arnheim isminin, gazetelerinde sık sık ve olumlu vurgularla geçtiğini söylediler fakat yazılarının içeriği hakkında iletebilecekleri bir şey yoktu, çünkü –bunu şak diye söylemişlerdi– adamın faaliyetleri resmî haberlerin görev sahasına girmiyordu. Hariciye Nezareti cihazının kusursuz işleyişi, bir düğmeye basılmışçasına kendini göstermişti; sonra bütün memurlar güvenilirliklerini iyi bir izlenim bırakarak göstermiş olmanın verdiği hisle odadan çıktılar.

"Tıpkı size söylediğim gibi," diyen basın şubesi şefi, memnun bir tavırla Tuzzi'ye döndü, "kimse bir şey bilmiyor."

İki şube müdürü, raporları vakur bir gülümsemeyle dinlemişlerdi, –çevrenin kehribar taşına hapsolmuş bir sinek misali âdeta ebediyete hazırladığı– tâ Maria Theresa devrinden kalma, beyaz altın rengi odanın yumuşak kırmızı halısı üzerine yerleştirilmiş görkemli deri koltuklarda, koyu kırmızı uzun perdelerinin arkasında oturmuş; şu an sistemde hiç olmazsa varlığını keşfettikleri açığın kolaylıkla kapanmayacağını görüyorlardı. "Departmanda," diye övgüye başladı şef, "her resmî açıklama işleme alınıyor ama resmiyet kavramına da bir yerde illaki sınır çizmek lazım. Ben bu yıl zarfında bir milletvekilinin herhangi bir eyalet meclisinde

başkasına attığı lafların bile arşivimizden on dakika içinde bulunabileceğine kefil olurum, hele de dış siyasetle alâkalıysa, son on yıldakileri bile en fazla yarım saate buluruz. Bütün siyasî gazete makaleleri de buna dâhil; adamlarım temiz çalışırlar. Fakat bunlar elle tutulur, yani sorumluluk gerektiren, sabit ilişkiler, güçler ve kavramlarla alâkası olan ifadelerdir. Özetleri veya kataloğu hazırlayan memurun, sadece kendi şahsı adına yazan birinin bir denemesini, hangi anahtar kelimenin altına kaydedeceğini sırf teknik merakla kendime sorsam... Mesela kimi diyelim?"

Tuzzi yardımcı olmak için Diotima'nın salonuna gelip giden en genç yazarlardan birinin adını verdi.

Basın şubesi şefi ağır işitiyormuşçasına huzursuzlanarak Tuzzi'ye baktı. "Peki, onu diyelim ama dikkat edilecek şeyler ile es geçilecek şeyler arasındaki sınır nereye konacak? Daha önce siyasî şiirlerle bile karşılaştık. Şimdi mısra düzen herkesi mi?.. Yoksa acaba sadece Burg Tiyatrosu yazarlarını mı?.."

Gülüştüler.

"Tut ki Schiller ve Goethe gibi adamlar bunlar, böylelerinin aslında neyi kastettiğini tam olarak nasıl ortaya çıkaracağız?! İllaki her zaman daha derin bir anlam oluyor ama böylesi pratik amaçlar için iki kelimelerinden birinde çelişkiye rastlanacaktır."

Bu arada "imkânsız" bir şeyle uğraşarak kendilerini tehlikeye attıkları iki adamın da kafasına dank etmişti; bu kelimeyi diplomatların ince bir hassasiyeti olduğu o, toplumda gülünç duruma düşme anlamıyla ele aldığınızda bile durum böyleydi.

"Nazırlığa koca bir kitap ve tiyatro eleştirmenleri personeli ekleyemezsiniz ya," diye gülümseyerek bir tespitte bulundu Tuzzi, "ama öte yandan bir kez buna dikkat ettiniz mi, böylelerinin dünyadaki hâkim görüşlerin oluşmasına etkisinin olduğu ve bu suretle siyasete de nüfuz ettikleri inkâr edilemez."

Basın şefi, "Dünyanın hiçbir hariciyesinde böyle bir şey yapılmıyor," diyerek onun imdadına yetişti.

"Elbette. Ama damlaya damlaya da göl oluyor." Tuzzi bu deyişin pekâlâ belli bir tehlike ifade ettiğini düşündü. "Belki yine de organizasyonel bir şeyler denenmelidir?"

Basın şefi bu kez, "Bilmem ki, benim karşı çıktığım konular var," dedi.

Tuzzi, "Benim de var elbette!" diye ekledi. Bu görüşme sona yaklaşırken dili tutulmuş gibi kötü bir hisse kapılmıştı ve bahsettiği şeyler saçmalık mıydı yoksa meşhur keskin zekâsının bir sonucu muydu, tam olarak ayırt edemiyordu. Basın şubesi şefi de bu ayrımı yapamıyordu, bu yüzden iki adam da bu mesele hakkında daha sonra bir daha konuşmak istediklerini belirttiler.

Basın şubesi şefi dairedeki kütüphane için Arnheim'ın bütün eserlerinin sipariş edilmesi emrini verdi, Şube Müdürü Tuzzi de siyasî bir bölüme gidip Berlin'deki elçiliğin Arnheim'ın şahsı hakkında etraflı bir rapor yazmak üzere görevlendirilmesini rica etti. O an yapılabilecek tek şey buydu, rapor gelmeden önce Arnheim hakkında bilgi alabileceği tek mercii karısıydı ki bu da hiç hoşuna gitmiyordu. Voltaire'in, insanlar kelimeleri ancak fikirlerini gizlemek için kullanırlar, fikirlerden de ancak fikirlerinin adaletsizliğini temellendirmek için istifade ederler, vecizesini hatırladı. Elbette diplomasi dediğin hep böyle olmuştu. Ama gerçek niyetlerini kelimelerin ardına gizlemek için bir insanın Arnheim kadar çok konuşup yazması, işte bu, içyüzünü anlaması gereken bir yenilik olarak onu rahatsız ediyordu.

53

MOOSBRUGGER YENİ BİR HAPİSHANEYE GÖTÜRÜLÜYOR

Fahişe katili Christian Moosbrugger, gazetelerde aleyhinde yürütülen dava haberlerinin sonu geldikten birkaç gün sonra unutulmuş, kamuoyunun ilgisi başka konulara kaymıştı. Sadece birkaç uzman onunla ilgilenmeye devam ediyordu. Avukatı temyiz davası açmış, aklî dengesinin yerinde olup olmadığının yeniden kontrol edilmesini talep etmiş ve birkaç başka şey daha yapmıştı; idam belirsiz bir tarihe ertelenmişti, Moosbrugger de bunun üzerine başka bir hapishaneye sevk edildi.

Nakil esnasında sarf edilen dikkat, gururunu okşamıştı; dolu tüfekler, çok sayıda insan, kol ve bacaklarında demir kelepçeler: Ona ilgi gösteriyorlar, ondan korkuyorlardı, Moosbrugger de bu durumdan hoşlanıyordu. Hapishane nakil arabasına binince kendisine hayranlık duyuluyor mu diye şöyle bir etrafına bakındı ve yoldan geçenlerin şaşkın bakışlarını izledi. Yolun yukarısından gelen soğuk rüzgâr saçlarında oynaşıyor, hava onu tüketiyordu. Bu, iki saniye sürdü ve ardından adlî kolluk gücü onu arabaya sokmak için arkasından ittirdi.

Moosbrugger kibirliydi; itilip kakılmaktan hoşlanmıyor, nöbetçilerin onu itekleme, ona bağırma veya gülme ihtimalinden

korkuyordu; zincire vurulmuş bu dev, onu götürenlere bakmaya cesaret edemiyordu ve bu yüzden de arabanın ön tarafına kadar kendi rızasıyla kaydı.

Fakat korktuğu, ölüm değildi. Hayatta insanın canını asılmaktan daha çok yakan nice şeylere dayanması gerekir, zaten mesele de birkaç yıl az veya çok yaşamak değildir. Uzun zaman hapis yatmış bir adamın edilgen gururu, cezadan korkmayı ona yasaklıyordu ama hayata pek bağlılığı da yoktu. Hem nesini sevecekti hayatın? Bahar rüzgârını mı, geniş şose yolları mı, güneşi mi? Bunlar anca adamı yorar, terletir, toza bular. Bunların ne olduğunu gerçekten bilen kişi hiçbirini sevemez. "Bir hikâye anlatabilsem," diye düşündü Moosbrugger, "dün şu köşedeki lokantada mükemmel bir domuz kızartması yedim desem!" Bu daha iyiydi. Ama bundan da vazgeçilebilirdi. Onu ancak, durmadan aptalca hakaretlerle karşılaşan hırsının tatmin edilmesi sevindirirdi. Tekerleklerin tak tuk hoplaması, oturduğu sıranın altından vücuduna işliyordu; kaldırım taşları kapıdaki parmaklıkların arkasında kalıyor, kamyonlar geriden geliyor, parmaklıkların arasından bakınca bazen erkekler, kadınlar veya çocuklar sendeliyorlar, tâ arkalardan bir fayton beliriyor, büyüyor, yaklaşıyor, demirci örsünün kıvılcımlar saçması gibi hayat fışkırtmaya başlıyor, atların başları kapıları yarıp geçmek istercesine uzanıyor ve sonra nalların takırtısı ile lastiklerin yumuşak sesi duvarın arkasından geçip gidiyordu. Moosbrugger başını yavaşça geri çevirdi ve yeniden, önünde yükselip tavana kavuşan duvara baktı. Dışarıdan hışırtılar, takırtılar geliyordu; bu gürültü, üstünden yer yer bir olayın gölgesinin hızla geçiverdiği bir bez gibi tepesine gerilmişti. Moosbrugger içeriğine pek bakmaksızın bu yolculuğu bir değişiklik olarak hissetti. İki karanlık ve dingin hapis süresi arasında, mat beyaz köpükler saçan zamanın bir çeyrek saati ok gibi geçti. Boş vakitlerini de hep böyle hissetmişti zaten. Pek güzel değildiler. "Son yemek hikâyesi," diye düşündü, "her şey bitene kadar hapishane papazının, cellatların ve bu çeyrek saatin durumu da çok başka olmayacak; o da tekerlekleri üzerinde ileri doğru dans edecek, darbeler esnasında sıradan kayıp düşmemek için durmadan şimdi yaptıklarını yapmaları gerekecek ve bir kişinin

etrafında tepinip duranlar olduğu için ne çok bir şey görecek ne de duyacaklar. Bütün bunlardan nihayet kurtulmak herhâlde en akıllıcası olacak!"

Yaşama arzusundan kurtulmuş bir adamın üstünlüğü çok büyüktür. Moosbrugger karakolda kendisini ilk sorguya çeken komiseri hatırladı. Sessizce konuşan zarif bir adamdı bu. "Bakın, Bay Moosbrugger," demişti, "sizden samimi bir ricam var: Şu başarıyı bana çok görmeyin!" Moosbrugger de şöyle cevap vermişti: "Peki, başarı istiyorsanız o zaman şimdi zabıt tutalım." Sonradan söylendiğinde hâkim buna inanamamış ama komiser bunu mahkeme önünde tasdik etmişti. "Vicdanınızı hafifletmeyi kendiniz istemiyorsanız, en azından bunu benim hatırıma yapmak nezaketini şahsıma bağışlayın." Komiser bunu bütün mahkeme önünde tekrarlamış, hatta mahkeme reisi bile nazikçe sırıtınca Moosbrugger ayağa kalkmıştı. Yüksek sesle, "Polis komiseri beyefendinin bu ifadesine hürmetlerimi sunarım," deyip zarif bir reveransla ilave etmişti: "Komiser bey beni, 'Muhtemelen bir daha birbirimizi görmeyiz,' sözleriyle salıvermesine rağmen bugün kendilerini yeniden görme şeref ve zevkine eriştim."

Kendisiyle barışıklığın verdiği gülümseme Moosbrugger'in yüzünü aydınlatmıştı, Moosbrugger karşısında oturan askerleri ve arabanın sarsıntısıyla sağa sola savrulduğunu unuttu.

54

ULRICH, WALTER VE CLARISSE'LE SOHBETİNDE GERİCİ DAVRANIR

Clarisse, Ulrich'e dedi ki: "Moosbrugger için bir şeyler yapmalı, bu katil pek müzikal!"

Ulrich, tutuklanmasından ötürü vahim bir şekilde engellenen ziyaretini nihayet müsait bir ikindi vakti telafi etmişti.

Clarisse, Ulrich'in ceketinin ucunu göğüs hizasında tutuyordu; Walter ise pek de samimi olmayan bir suratla yanlarında dikiliyordu.

Ulrich gülümseyerek, "Müzikalden kastın ne?" diye sordu.

Clarisse keyifli ve mahcup bir yüz ifadesi takındı. Elinde olmadan. Sanki utanç bütün hatlarından fışkırıyordu da hatlarına mukayyet olması için yüzünü keyifle gerginleştirmesi gerekmişti. Sonra kendisini koyuverdi.

"Öyle işte," dedi. "Artık nüfuzlu birisin sen!" Bu kadını anlamak her zaman mümkün olmuyordu.

Kış kısa süreliğine gelmiş, sonra yeniden bitmişti. Burada, şehrin dışında hâlâ kar vardı; beyaz tarlalar, aralarında da siyah sulara benzeyen kara toprak. Güneş her şeyin üstüne aynı ölçüde ışıyordu. Clarisse'in sırtında turuncu bir ceket, başında da mavi,

pamuklu bir şapka vardı. Üçü birlikte gezmeye çıktılar, karman çorman hâldeki tabiatın ortasında Ulrich'ten, Arnheim'ın yazdıklarını açıklamasını istediler. Arnheim; cebir dizilerinden, benzol halkalarından, materyalist ve üniversalist tarih görüşünden, köprü desteklerinden, müziğin gelişimi, motorlu taşıtların ruhu, Hata 606, izafiyet teorisi, Bohr'un atomizmi, otojen kaynakçılık, Himalayaların florası, psikanaliz, ferdî psikoloji, tecrübî psikoloji, fizyolojik psikoloji, sosyal psikoloji ve bunlar açısından zengin bir zamanın iyi, tam ve bütüncül insanların ortaya çıkmasını engelleyen diğer tüm kazanımlarından bahsediyordu. Ama bütün bunlar Arnheim'ın yazılarında oldukça sakinleştirici bir biçimde yer alıyordu, çünkü Arnheim insanın anlamadıklarının, yalnızca verimsiz aklî güçlerin bir taşkınlığı olduğunu belirtiyordu fakat öte yandan hakiki olan da aslında daima basit olandı, insanî vakardı, basit yaşayıp yıldızlarla bağını koparmayınca herkesin edinebileceği insanüstü hakikatlere duyulan içgüdüydü. "Bugün çoğu kimse benzer iddialarda bulunuyor," diye açıkladı Ulrich, "ama aynı şeyi Arnheim söyleyince insanın inanası geliyor, zira onu, bahsettiği her şeyi kesinkes ve iyice bilen, Himalayalara bizzat gitmiş olan, motorlu araçlara sahip olup ve istediği kadar çok benzol halkası taşıyan büyük ve zengin biri olarak canlandırıyor kafasında!"

Clarisse benzol halkalarının nasıl göründüğünü öğrenmek istedi; onu bu isteğe sevk eden şey akik halkalara dair belli belirsiz bir hatırasıydı.

"Sen buna rağmen çekicisin, Clarisse!" dedi Ulrich.

Walter kızı, "Tanrı'ya şükür ki her kimyasaçmalığını anlamaya ihtiyacı yok!" diye savundu fakat sonrasında Arnheim'dan okuduğu kitapları savunmaya başladı. Arnheim'ın akla gelebilecek en iyi şey olduğunu söylemek istemiyordu ama ne de olsa adam günümüzün ortaya çıkardıklarının en iyisiydi; yeni ruh buydu işte! Kusursuz bilim yapıyor olsa da, diğer yandan bilimin de ötesine geçiyordu! Gezinti böylece bitti. Hepsi için nihai sonuç ıslak ayaklar, kış güneşinde parlayan çıplak ve ince ağaç dalları âdeta kıymıklar hâlinde gözlerine batıp kalmışçasına tahrik olmuş bir

beyin, sıcak kahveye duydukları müşterek arzu ve insanî kaybın yarattığı histi.

Kar, ayakkabılarından buharlaşarak yükseliyordu, Clarisse odanın kirlenmesine sevindi, Walter ise kavga aradığı için kadınsı ve kuvvetli dudaklarını oncazamandır büzüştürmüş bekliyordu. Arnheim konusu açılınca tekrar tartışmaya tutuştular.

Ulrich, "Ona karşı elimde ne olduğunu sana söyleyeceğim," diye tekrarladı. "Bilim insanı bugün tamamen kaçınılmaz bir meseledir; bilmek istememek diye bir şey mümkün değil! Ayrıca hiçbir devirde bir uzmanın tecrübesiyle bir acemininki arasındaki fark bu çağdaki kadar büyük olmamıştır. Bunu bir masörün veya piyanistin becerilerinden herkes fark edebilir; bugün atları bile özel olarak hazırlamadan yarış parkuruna göndermiyorlar. Ama insan olma meselelerinde hâlâ herkes kendini karar vermeye ehil sanıyor, nitekim eski bir peşin hükmün iddiasına göre insan olarak doğmakta ve ölmekteyizdir! Fakat beş bin yıl öncesinin kadınlarının, âşıklarına bugünkülerle kelimesi kelimesine aynı mektupları gönderdiğini bilirsem o zaman bu mektuplar bir gün farklılaşabilir mi diye kendime sormadan artık bu türden hiçbir mektubu okuyamam!"

Clarisse razı olmaya meyilli gibiydi. Oysa Walter, yanaklarına toplu iğne sokulduğunda bile gözünü kırpmayan bir Hint fakiri gibi gülümsedi.

"Öyleyse bu senin şimdilik insan olmaktan çekinmenden başka bir anlama gelmez!" diye itiraz etti.

"Aşağı yukarı. Bunda nahoş bir acemilik hissi var!"

Ulrich biraz düşündükten sonra, "Ama sana başka bir itirafta daha bulunayım," diye devam etti. "Uzmanların işi asla bitmez. Bugün için geçerli değil bu sadece; onlar faaliyetlerinin tamamlanmasını hiç akıllarına getiremezler. Belki dilemezler bile. Mesela insanın, ruhunu biyolojik ve psikolojik açıdan tamamen kavrayıp kullanmayı öğrenir öğrenmez yeni bir ruha sahip olacağı tasavvur edilebilir mi? Buna rağmen bu durum için çabalıyoruz! İşte mesele bu. Bilmek bir davranış, bir tutkudur. Esasında uygunsuz bir davranıştır, çünkü tıpkı içki, seks ve şiddete meyil-

li olmak gibi bilmek zorunda olma mecburiyeti de dengesiz bir karakter yaratır. Araştırmacının hakikatin peşine düştüğü hiç de doğru değildir; asıl, hakikat onun peşine düşer. O, hakikatin ızdırabını çeker. Hakiki olan hakikidir, gerçek de gerçek, araştırmacıyı umursamaz: Araştırmacıda bir tek bunlara duyduğu tutku, karakterini belirleyen, gerçeğe duyduğu içki iptilası vardır; tespitlerinden bir bütün, insanî, mükemmel bir şeyler çıkmış falan, buna aldırış eden yoktur. Çelişkili, ızdırap çeken ve buna rağmen muazzam bir eylem gücü olan bir varlıktır o!"

"Ee?" diye sordu Walter.

"Ne demek e?"

"Meseleyi burada bırakacak değilsin herhâlde?!"

Ulrich sakince, "Meseleyi burada bırakmak istiyorum," dedi. "Çevremize ve dahi kendimize dair görüşlerimiz günbegün değişir. Bir geçiş çağında yaşıyoruz. En deruni görevlerimizi şimdiye kadar yaptığımızdan daha iyi ele almazsak belki bu çağ, gezegenin sonuna dek devam eder. Buna rağmen insan karanlığa bırakılınca bir çocuk gibi şarkı söylemeye başlamamalıdır. Fakat yeryüzünde nasıl davranacağını çok iyi biliyormuş gibi yapmak da korkudan şarkı söylemek gibidir; haykırarak yeri göğü inletebilirsin, yine de sadece korkudur bu! Ayrıca şundan da eminim ki biz dörtnala gidiyoruz! Henüz hedeflerimizin çok uzağındayız, hedeflerimiz yakınımıza gelmiyor, onları hiç görmüyoruz, daha yolumuzu çok kaybedecek ve atları çok değiştirmek zorunda kalacağız ama bir gün –yarın veya iki bin yıl sonra belki– ufuk akmaya başlayıp kükreyerek üzerimize akın edecek!"

İçerisi loşlaşmıştı. "Kimse yüzüme bakamıyor," diye düşündü Ulrich. "Yalan söyleyip söylemediğimi kendim bile bilmiyorum." Kendi kendinden emin olmayan bir ânın içinde onlarca yıllık kesin bilgilerin sonuçlarını özetliyormuş gibi konuşuyordu. Ulrich, Walter'in önüne koyduğu bu gençlik hülyasının çoktan boşa çıktığını hatırladı. Daha fazla konuşmak istemedi.

Walter, gayet katı, "Yani," diye karşılık verdi, "hayatın bütün anlamlarından vazgeçeceğiz, öyle mi?!"

Ulrich ona, acaba ne diye anlama ihtiyaç duyduğunu sordu. Hayatın anlamsız da ilerlediğini söyledi.

Clarisse bunun üzerine kıkırdadı. Niyeti kötü değildi, soruyu çok eğlenceli bulmuştu. Walter ışığı yaktı, çünkü Ulrich'in Clarisse karşısında karanlık adam avantajını kullanmasının gereği yoktu ona göre. Sinir bozucu bir aydınlık üçünü de sarmaladı.

Ulrich inatla açıklamaya devam ediyordu: "İnsanın hayatta ihtiyaç duyduğu şey, işlerinin komşusununkilerden daha iyi gittiğine emin olmaktır, o kadar. Yani, senin resimlerin, benim matematiğim, bilmem kimin çoluk çocuğu; hiçbir şekilde sıradışı bir şey olmadığı ama bu şekilde, asla sıradışı bir şey olmama konusunda kolay kolay benzerlerinin bulunmadığı noktasında insanı temin eden her şey!"

Walter henüz yerine oturmamıştı. İçinde bir huzursuzluk vardı. Zafer. Haykırdı: "Ne söylediğinin farkında mısın? Çapaçulluğa devam ediyorsun! Tam bir Avusturyalısın sen. Avusturyalıların çapaçulluğa dair devlet felsefesini öğretiyorsun!"

Ulrich cevap olarak, "Çapaçulluk belki de düşündüğün kadar fena değildir," dedi. "Kesinlik ve doğruluk veya güzelliğe duyulan ihtiraslı bir ihtiyaçtan kişi, çapaçulluktan yeni bir ruha bürünmüş bütün çabalardan çok daha fazla zevk aldığı bir noktaya gelebilir! Avusturya'nın dünyadaki misyonunu keşfettiğin için de seni tebrik ederim."

Walter karşılık verecekti. Ama onu yükseklere çıkaran duygunun yalnızca zafer olmadığı, aynı zamanda da –nasıl denir? – bir saniyeliğine de olsa oradan çıkıp gitme arzusu olduğu anlaşıldı. Bu iki arzu arasında muallaktaydı. Ama ikisi birden olmazdı, Walter'in bakışları Ulrich'ten kopup kapıya doğru kaydı.

Yalnız kalınca Clarisse dedi ki: "Bu katil müzikal. Yani–k" duraksadı, sonra esrarengiz bir şekilde devam etti: "İnsan bir şey söyleyemiyor ama onun için bir şeyler yapman lazım."

"Peki, ne yapayım?"

"Onu kurtar."

"Hayal görüyorsun herhâlde?"

"Walter'e söylediklerin gerçek maksadın değildi, değil mi?!" diye sordu Clarisse, gözleri Ulrich'in içeriğini tahmin edemediği bir cevap almak için bastırıyor gibiydi.

Ulrich, "Ne istediğini bilmiyorum," dedi.

Clarisse dikbaşlılıkla Ulrich'in dudaklarına baktı ve sözlerini tekrar etti: "Yine de dediğimi yapmalısın; yaparsan dönüşüm geçireceksin."

Ulrich onu dikkatle inceledi. Tam olarak anlamıyordu. Bir şeyleri kaçırmış olmalıydı; bir benzetmeyi veya konuştuklarına anlam verecek bir şart cümlesini. Bu anlam olmadan, sanki başından geçen sıradan bir tecrübe söz konusuymuş gibi Clarisse'in bu kadar tabiî konuştuğunu duymak kulağa hayli tuhaf geliyordu.

Ama o sırada Walter geri döndü. "Sana şunu itiraf edebilirim ki–" diye söze başladı. Ara vermek sohbetin hararetini hafifletmişti.

Yine piyanonun başındaki taburesine oturdu ve üzerine toz toprak yapışmış ayakkabılarına bir tatmin hissiyle baktı. Şunları düşünüyordu: "Ulrich'in ayakkabılarına neden toprak yapışmamış? Toprak, Avrupa insanının son kurtuluşu."

Ulrich ise Walter'in ayakkabılarının üstündeki bacaklarına bakıyordu; siyah pamuklu çorap geçirdiği bacaklarının şekli zayıf bir kız çocuğunun çirkin bacaklarına benziyordu. "Bugün bir adam hâlâ bütün olma çabası gösteriyorsa bunu takdir etmek gerek," dedi Walter.

"Öyle bir şey yok artık," dedi Ulrich. "Herhangi bir gazeteye bakman yeter. Ölçüsüz anlaşılmazlıklarla dolu olduğunu göreceksin. O kadar çok şeyden bahsediliyor ki bu kadarı Leibniz'in bile düşünme kabiliyetini aşardı. Ama insan fark etmiyor bile; insanlar değişti. Artık insan bir bütün hâlinde tam bir dünyanın karşısında durmuyor, insanımsı bir şey genel bir sıvı gıdanın içinde hareket ediyor."

Walter hemen, "Çok doğru," dedi. "Artık Goethe'nin kastettiği gibi tam bir eğitim yok. Onun için de bugün her fikrin bir karşı fikri, her eğilimin de hemen bir zıddı var. Her eylem ve bu eylemin zıddı bugün, insanın onları hem savunacağı hem de yar-

gılayabileceği en basiretli sebepleri bulabiliyor zihninde. Ben de senin bu olanları nasıl olup da savunabildiğini anlamıyorum!"

Ulrich omuz silkti.

Walter sessizce, "Hepten geri durmak lazım," dedi.

Arkadaşı ona, "O da olur," diye karşılık verdi. "Belki de biz karınca devletine veya yapılan işlerin başka türlü, yani Hıristiyanlığa yaraşmayacak bir biçimde bölünmesine giden yoldayız." Ulrich içinden, insanın tartışabileceği gibi uzlaşabileceğini de düşündü. Nezaketin içinde bir küçümseme, jelatinin içindeki nefis bir yiyecek kadar tazecik duruyordu. Son söylediklerinin Walter'i kızdırması gerektiğini biliyordu ama bir kez olsun tam olarak uzlaşabileceği biriyle konuşmanın hasretini çekmeye başlamıştı. Eskiden de Walter'le arasında böylesi konuşmalar geçerdi. Böylesi durumlarda gizli bir güç, kelimeleri kalpten çıkarır ve hiçbir söz hedefi ıskalamaz. Oysa isteksiz konuşulduğunda kelimeler buzlu bir zeminden sisin yükselişi gibi ağır ağır çıkar. Ulrich, Walter'e garaz duymaksızın baktı. Bu sohbet ne kadar ilerlerse Walter'in de kafasındaki fikrin bir o kadar biçimsizleştiği hissine kapıldığından ama bunun kabahatini Ulrich'e yüklediğinden emindi. "İnsanın düşündüğü her şey ya muhabbet ya tiksintiye dönüşüyor!" diye düşündü. O an bu söz Ulrich'e öylesi bir canlılıkla doğru göründü ki birbirine sıkı sıkıya yanaşmış insanların temas hâlindeki sarsılmalarına benzer bir bedenî zorunluluk hissetti. Sonra Clarisse'e bakındı.

Ama göründüğü kadarıyla Clarisse onları epeydir dinlemiyordu; bir ara önündeki masada duran gazeteyi almıştı; sonra da bunun ona neden böylesine derin bir zevk verdiği konusunda kendisini sorgulamaya girişmişti. Ulrich'in bahsettiği ölçüsüz anlaşılmazlık gözlerinin önündeydi sanki. Kollar karanlığı yarıp kendi yolunu açıyordu. Aynı şekilde vücudun gövdesiyle iki çaprazlama kiriş oluşturuyor, gazete de aralarında asılı duruyordu. Zevk dediği buydu ama bu zevki tarif edebilecek kelimeler Clarisse'in zihninde yoktu. Tek bildiği, okumadan gazeteye öylece baktığı ve Ulrich'in içinde, barbarca esrarı olan bir şeylerin, Clarisse'in kendisine yakın duran bir gücün bulunduğu ama aklına bu

konuda daha net bir şeylerin gelmediği zannıydı. Gerçi dudakları gülümser gibi aralanmıştı ancak bu, bilinçsizce ve hafiften donuklaşmış bir gerilim sebebiyle olmuştu.

Walter sessizce devam etti: "Günümüzde artık hiçbir şeyin ciddi, akıllıca veya en azından içyüzü anlaşılır şekilde olmadığını söylemekte hakkın var ama kabahatin, bütün her şeye bulaşan ve gittikçe daha yukarı tırmanan akılcılıkta olduğunu neden anlamak istemiyorsun? Bütün beyinlere gitgide daha akıllı olma, hayatı her zamankinden daha çok rasyonalize etme ve spesifikleştirme isteği, öte yandan da her şeyi bilir, parçalar, türlerine ayırır, makinelere çevirir ve normlara bağlarsak halimizin nice olacağını tasavvur edememe aczi yerleşmiş. Bu iş böyle yürümez."

Ulrich hissizce, "Tanrım," diye cevap verdi, "keşişler çağında bir Hıristiyan ancak, bulutları ve arplarıyla biraz sıkıcı bir cennet hayal edebilmesine rağmen inançlı olmak zorundaydı; bizse, bize okul zamanlarının cetvellerini, düz sıralarını ve dehşet verici tebeşir tiplerini hatırlatan akıl cennetinden korkuyoruz."

Walter düşünceli düşünceli, "Sonucun, hayalciliğin dizginlenemeyen taşkınlığı olacağına dair bir his var içimde," diye ekledi. Bu konuşmada ufak bir korkaklık ve hile bulunuyordu. Walter, Clarisse'teki esrarengiz akıl karşıtlığını, taşkınlıklara meyleden akıldan bahsederken de Ulrich'i düşünüyordu. İkisi de bunun farkına varmıyor, farkına varmamaları Walter'e anlaşılmamanın acısını ve zaferini tattırıyordu. Elinden gelse ve Clarisse'i isyan ettirmeden yapılması mümkün olsa Ulrich'ten, şehirde olduğu müddetçe evine ayak basmamasını rica ederdi.

Böylece iki adam sessiz sessiz Clarisse'i seyretti.

Clarisse artık tartışmadıklarını fark etti aniden, gözlerini ovuşturdu ve sarı ışığın altında, akşamın maviye boyadığı pencere camlarının karşısında bir cam vitrindeymiş gibi oturan Ulrich ile Walter'e gözlerini kırpıştırarak baktı.

55

SÜLEYMAN VE ARNHEIM

Fakat kız çocuğu katili Christian Moosbrugger'in ikinci bir hanım dostu daha vardı. Moosbrugger'in suçu ve ızdırabı meselesi birkaç hafta önce birçok başka insanın olduğu kadar bu dostun da yüreğini çok burkmuştu, zira onun dava hakkındaki görüşü mahkemeninkinden biraz farklıydı. "Christian Moosbrugger" ismi herhâlde hoşuna gidiyor ve tınısı, yosun kaplı bir değirmenin kenarında oturan ve suyun gürültüsüne kulak kabartan yalnız ve iri kıyım bir adamın görüntüsünü canlandırıyordu zihninde. Adama yöneltilen suçlamaların hiç beklenmedik bir şekilde açıklığa kavuşacağından çok emindi. Mutfakta veya yemek odasında dikiş işiyle uğraşırken, Moosbrugger zincirlerinden kurtulduktan sonra yanına geliyormuş zannediyor, sonra da vahşi mi vahşi hayaller örgüsü başlıyordu. Bu hayaller arasında, Christian şayet onunla, yani Rachel'le vaktinde tanışmış olsaydı, kadın katilliği kariyerini bırakıp muazzam bir gelecek vaat eden bir çete reisi olduğunun ortaya çıkması hiç de ihtimaldışı değildi.

Hücresinde yatan bu zavallı adam, Diotima'nın yamanacak çamaşırlarının üzerine eğilmişken onun için çarpan kalbin varlığını sezmiyordu. Eyalet mahkemesi ile Şube Müdürü Tuzzi'nin evi arasında çok mesafe yoktu. Bir kartal olsa çatıdan çatıya sadece

birkaç kez kanat çırpması yeterli olurdu fakat okyanuslar ile kıtalar arasında oyun oynarcasına köprüler kuran modern ruh için, köşe başında oturan ruhlarla irtibat kurmak kadar imkânsız başka bir şey yoktur.

Böylelikle manyetik akımlar tekrar çözülmüştü, Rachel de birkaç zamandır Moosbrugger yerine Paralel Faaliyet'e sevgi besliyordu. İçerdeki odalarda durumlar, olması gerektiği yola girmiyorlarsa da sofada durmadan yeni bir şeyler oluyordu. Eskiden evin efendilerinden mutfağa ulaşan gazeteleri okumaya daima zaman bulabilen Rachel, sabahtan akşama kadar Paralel Faaliyet'in önünde küçük bir koruyucu kalkan olarak durduğundan beridir artık buna fırsat bulamıyordu. Diotima'yı, Şube Müdürü Tuzzi'yi, Kont Leinsdorf hazretlerini ve o Karun gibi zengin adamı seviyordu, evde bir rol oynamaya başladığını fark etti edeli Ulrich'i de seviyordu; tıpkı bir köpeğin, evin dostlarını tek bir hisle ama heyecan verici değişiklikleri çağrıştıran farklı kokularla sevmesi gibi bir şeydi bu. Ancak Rachel akıllı biriydi. Mesela Ulrich'in diğerleriyle hep biraz zıtlaştığını pekâlâ fark ediyordu; hayal gücü de ona Paralel Faaliyet'te özel ve henüz aydınlığa kavuşmamış bir rol biçmeye başlamıştı. Ulrich, Rachel'e hep dostça bakıyor, küçük Rachel de özellikle Ulrich'in, ona bakmadığını zannettiği zamanlarda kendisini uzun uzun seyrettiğini fark ediyordu. Onun kendisinden bir şeyler istediğine kesin gözüyle bakıyordu, varsın istesindi; beyaz teni bunu düşününce beklentiyle gerildi, güzel siyah gözlerinden Ulrich'e doğru ara ara ufacık, altından bir ok fırlıyordu! Rachel muhteşem mobilyaların ve ziyaretçilerin etrafında süzülürken Ulrich sebebini tam anlayamamakla birlikte bu küçük şahsın kırılganlığını hissediyor, bu da onu biraz eğlendiriyordu.

Ulrich, Rachel'in dikkatindeki yerini bir nebze bile olsun, Arnheim'ın hâkim konumunu sallantıya sokan, sofadaki esrarengiz sohbetlere borçlu değildi, çünkü bu ışıltılar saçan adam, kendisi bilmese de, Ulrich ve Tuzzi'den ayrı olarak küçük uşağı Süleyman'ın şahsında üçüncü bir düşman daha edinmişti. Bu zenci oğlan, Paralel Faaliyet'in Rachel'e doladığı sihirli kemerde-

ki pırıltılı tokaydı. Efendisinin peşine takılıp masallar diyarından kendisinin hizmetçilik ettiği caddeye gelmiş olan bu komik ufaklığı, masalın doğrudan doğruya kendisine ayrılmış kısmı olarak sahiplenmişti, sosyal şartların gereğiydi bu; Karun güneşti ve Diotima'ya aitti, Süleyman ise Rachel'e aitti ve onun kendisine ayırdığı, güneşte ışık saçan, alacalı bulacalı bir cam kırığıydı. Ama oğlana göre durum pek de öyle değildi. Süleyman minik bedenine rağmen aslında on altısını bitirip on yedisine girmek üzereydi ve romantizm, kötülük ve şahsî isteklerle dolu bir varlıktı. Arnheim onu vaktiyle İtalya'nın güneyindeki bir dans grubunda bulup yanına almıştı; hiç yerinde duramayan bu acayip çocuk bir maymunun bakışlarındaki hüzünle Arnheim'ı tâ derinden etkilemiş, bu zengin adam da ona daha yüksek kalitede bir hayatın kapılarını açmaya karar vermişti. Yalnız kimseleri pek çok zaman zaafına yenik düşüren ama Arnheim'ın çoğu zaman artan işlerinin arkasına sakladığı, içten ve sadık bir dostluğa duyulan özlemin neticesiydi bu; Arnheim, Süleyman'a onu kendine denk tutacak kadar lakayt davranmıştı, tıpkı eskiden zengin evlerin sütannenin göğsünün öz annenin göğsünden daha az süt verdiği ortaya çıktığı an gelene kadar, evlatlarının bütün oyun ve eğlencelerine katılmalarına müsaade ettikleri sütkardeşlerini de yetiştirmeleri gibi. Süleyman gece gündüz, çalışma masasında veya meşhur ziyaretçilerle saatlerce süren sohbetler esnasında efendisinin ayaklarının dibinde, sırtında veya dizlerinde oturmuştu. Masanın üstünde o sırada Scott, Shakespeare ve Dumas duruyorsa Süleyman da Scott, Shakespeare ve Dumas okumuş ve sosyal bilimler sözlüğüne baka baka hecelemeyi öğrenmişti. Efendisinin şekerlemelerini yiyordu, daha yaşı tutmazken kimse görmediği zamanlar sigaralarını da içmeye başladı. Özel bir hoca geliyor ve –sık yapılan seyahatlerden ötürü biraz düzensizce olsa da– ona temel dersleri veriyordu. Bütün bunlar Süleyman'ı feci sıkmış, çocuk hiçbir şeyi, bir oda hizmetçisinin, kendisinin katılmasına kimsenin ses çıkarmadığı görevleri kadar sevmemişti, çünkü bu görevler, içindeki çalışma dürtüsünü harekete geçiren gerçek yetişkin eylemleriydi. Fakat bir gün, henüz üzerinden çok geçmemişti, efendisi onu yanına çağırtmış ve onun pek de ümit-

lendiği gibi biri olmadığını, artık çocukluk çağından çıktığını ve efendisi olarak kendisinin, küçük uşağı Süleyman'ın adam olmasının sorumluluğunu taşıdığını açıklamıştı; bu yüzden de o günden itibaren Süleyman'a, ileride icra edeceği göreve uygun olarak davranmaya karar vermişti ki böylece o da duruma vakitlice alışabilecekti. Birçok başarılı adam –diye ekledi Arnheim– güçleri ancak bu kadarına yettiği için ayakkabı boyacısı ve bulaşıkçı olarak işe başlamışlardı, çünkü en önemlisi insanın işin başında her şeyi tastamam yapabilmesiydi.

Süleyman'ın muallakta kalmış lüks bir yaratık olmaktan çıkarılıp kendi odası ve ufak bir maaşı olan bir uşağa terfi ettirildiği bu saat, kalbinde Arnheim'ın bîhaber kaldığı bir tahribata yol açmıştı. Süleyman Arnheim'ın yaptığı izahatları hiç anlamamış ama pekâlâ hisleriyle tahmin etmişti ve başına gelen değişiklikten beri de efendisinden nefret etmekteydi. Ama Süleyman o günden sonra da kitap, şekerleme ve sigaralardan asla vazgeçmedi, bununla birlikte eskiden canı ne çekse hemen alırken artık Arnheim'dan tamamen bilinçli olarak çalıyor ve bu intikam hissinden o kadar az tatmin oluyordu ki bazen kimi eşyaları öylesine kırıyor, saklıyor veya çöpe atıyor, Arnheim ise bunları hayal meyal hatırladığını sanıyor ama eşyalar tekrar ortaya çıkmayınca şaşırıyordu. Süleyman bu şekilde kötü bir cin misali öcünü alırken, hizmetçilik vazifeleri sırasında ve insan içine çıkarken kendini alabildiğine toparlıyordu. Eskisi gibi bütün aşçı kadınlar, odacı kızlar, otel çalışanları ve kadın ziyaretçiler nezdinde hâlâ bir sansasyondu, onların bakışları ve gülümsemeleriyle şımartılıyor, sokak çocuklarının alaylı bakışlarına maruz kalıyor, baskı görse dahi kendisini büyüleyici ve önemli bir kişilik olarak hissetme huyu değişmiyordu. Efendisi bile ona arada sırada memnun ve kaygısız bir bakış veya dostane ve hikmetli bir söz bahşediyordu, herkes onu becerikli ve hoş bir delikanlı diyerek övüyor, Süleyman daha az önce çok terbiyesizce bir kabahat işlemiş olsa bile hizmete hazır bir şekilde sırıtarak, dişleri donduran bir buz parçasını yutmayı becermişçesine üstünlüğünün keyfini çıkarıyordu.

Rachel bu çocuğun güvenini, evlerinde belki de bir savaş hazırlığı yapıldığını ona bildirdiği an kazanmıştı ve o günden beridir bu çocuktan, tapındığı Arnheim hakkında en olmadık hikâyeleri dinlemek durumunda kalmıştı. Bütün kendini beğenmişliğine rağmen Süleyman'ın hayal gücü kılıçlar ve hançerlerle dolu bir iğnelik gibi görünüyor, Rachel'e Arnheim hakkında anlattığı her şeye gümbür gümbür nal sesleri eşlik ediyor, meşaleler ve ipten merdivenler havada uçuşuyordu. Rachel'le adının gerçekte Süleyman olmadığı sırrını paylaştı ve tuhaf bir tınısı olan uzun bir isim söyledi, ismi o kadar çabuk telaffuz etmişti ki Rachel onu aklında tutamadı. Sonraları bu sırra kendisinin zenci bir prensin oğlu olduğu ve çocukken, binlerce savaşçı, sığır, köle ve mücevhere sahip olan babasından kaçırıldığı sırrını ekledi; Arnheim onu, günün birinde bu prense korkunç bir meblağa satmak için almıştı ama Süleyman kaçmak istiyordu ve bunu şimdiye kadar yapamamasının tek sebebi, babasının çok uzaklarda yaşıyor olmasıydı.

Rachel bu hikâyelere inanacak kadar budala değildi ama Paralel Faaliyet'te hiçbir inanılmazlık sınırı gözüne yeterince büyük gelmediği için, bu hikâyelere de inanıyordu. Süleyman'ı Arnheim'dan böyle bahsetmekten men edebilirdi aslında ama onun bu pervasızlığına duyduğu dehşetle karışık güvensizlikten ötürü böyle bir şeye kalkışmadı, çünkü efendisine güvenilmeyeceği iddiası Rachel'e, bütün şüphelerine rağmen Paralel Faaliyet'te yaşanacak muazzam, merak uyandıran ve yaklaşmakta olan bir felaket gibi geliyordu.

Fırtına bulutları çıktı, onlarla birlikte yosun kaplı değirmendeki iri kıyım adam da ortadan kayboldu ve Süleyman'ın maymun suratının buruş buruş kıvrımlarında solgun bir ışık belirdi.

56

PARALEL FAALİYET HEYETLERİNDE HARARETLİ ÇALIŞMALAR. CLARISSE, KONT HAZRETLERİNE YAZAR VE BİR NIETZSCHE YILI İLAN EDİLMESİNİ TEKLİF EDER

O sıralarda Ulrich'in haftada iki üç kez kont hazretlerini ziyaret etmesi gerekiyordu. Her defasında yüksek, zarif ve sadece mekân olarak bile baştan çıkarıcı bir odanın kendisi için hazırlandığını görüyordu. Pencere kenarında, Maria Theresa üslubu büyük bir çalışma masası duruyordu. Duvarda karanlık bir tablo asılıydı, üstünde içine kapanık biçimde ışıldayan kırmızı, mavi ve sarı lekeler vardı; tabloda, atından düşmüş süvarilerin yumuşak yerlerine mızrak saplayan başka süvariler tasvir edilmişti; karşı duvarda da yumuşak yerleri altın nakışlı daracık bir korseyle itinayla korunan münzevi bir kadın bulunuyordu. Bu kadının duvara yapayalnız sürgün edilmiş olmasının nedeni anlaşılamıyor, zira genç ve pudralı suratı Kont Leinsdorf'un yüzüne, sertleşmiş karda bırakılan ayak izinin yaş balçıktaki bir ayak izine benzemesi kadar benziyordu. Ayrıca Ulrich'in Kont Leinsdorf'un suratını incelemeye de pek fırsatı olmamıştı, son toplanmalarından bu yana Paralel

Faaliyet'in dışarıdaki gidişatı öyle bir hız almıştı ki kont hazretleri büyük fikirlere eğilme fırsatı bulamamış, vaktini dilekçeleri okumaya, ziyaretçiler, görüşmeler ve gezilere ayırmak zorunda kalmıştı. Bu anlamda başbakanla bir görüşmesi, başpiskoposla bir müzakeresi, yüksek mahkemede bir toplantısı olmuş, birkaç kez de yüksek aristokrasi ve seçkin burjuvazinin mensuplarıyla görüşerek senatoda nabız yoklamıştı. Ulrich bu görüşmelere çağrılmamış, ancak dört bir taraftan, karşı cenahın şiddetli siyasî mukavemette bulunmasının beklendiğini öğrenmişti, bu yüzden de tüm bu cenahlar, Paralel Faaliyet'te isimleri ne kadar az geçerse faaliyeti o kadar çok destekleyebilecekler ve şimdilik heyetlerde kendilerini yalnızca gözlemcileri temsil edecekti.

Sevindirici olan şuydu ki bu heyetler her hafta büyük ilerleme katediyordu. Kurucu toplantıda karara bağlandığı üzere dünyayı din, eğitim, ticaret, tarım gibi büyük başlıklar hâlinde bölümlere ayırmışlardı ve her heyette ilgili nazırlığın bir temsilcisi bulunuyordu; her heyet diğer heyetlerle mutabakat hâlindeydi, ilgilendikleri alanda, yetkili dernekler ve halk kesimlerinin temsilcilerini beklemek, böylelikle onların arzularını, fikir ve ricalarını kayda geçmek ve ana komisyona iletmek görevine kendilerini çoktan adamışlardı. Bundan muratları, ana komisyona, ülkenin "en önde gelen" ahlâkî unsurlarını, düzenli olarak ve özet hâlinde aktarmaktı ve aralarındaki yazışmaların artmış olmasından memnuniyet duyuluyordu. Heyetlerin ana komisyona ilettikleri yazılar kısa zaman sonra, ana komisyona daha önce gönderilmiş olan diğer yazılara atıfta bulunabilecek hâle geldiğinde her defasında daha da ağırlık kazanan şöyle bir cümleyle girizgâh yapılmaya başlandı: "Falanca veya filanca numaranın ilgili sayısına atfen, taksim Roma rakamıyla..." burada yine bir sayı geçiyordu; bütün bu sayılar her mektupla birlikte daha da büyüdü. Bu da sağlıklı bir ilerlemenin belirtisiydi, üstelik elçiler de yarı resmî yollardan Avusturya vatanseverliğinin güç gösterisinin yurtdışında yarattığı izlenimle ilgili raporlar vermeye başladılar; yabancı elçiler bilgi toplamak için dikkatle fırsat kolluyorlardı şimdiden; gelişmelere dikkat kesilen milletvekilleri niyetin ne olduğunu sorguluyor; özel sektör de kendini teklif sunmaya

kalkışan ticarî şirketlerin talepleriyle belli ediyor veya şirketinin vatanseverlikle bağlantılı olduğunu göstermek için sağlam bir dayanak noktası rica ediyorlardı. Ortada bir cihaz vardı ve bu cihaz var olduğuna göre çalışmalıydı; çalıştığı gibi yürümeye de başlamıştı; şayet bir otomobil geniş bir tarlada ilerlemeye başlar ve direksiyonun başına kimse geçmezse o zaman belli, hatta çok etkileyici ve özel bir yol katedecektir.

İşte bu şekilde devasa bir devinim oluştu ve Kont Leinsdorf bu devinimi hissetmeye başladı. Kelebek gözlüğünü taktı ve bütün mektupları baştan aşağı büyük bir ciddiyetle okudu. Mesele düzgün bir yola sokulmadan önce, başına üşüşen tanınmadık ve tutkulu kişilerin teklif ve arzuları değildi bunlar artık. Bu fikir veya sorular halkın içinden geliyor olsa bile Alp dağlarından kooperatifler, liberal localar, kadın yardım dernekleri, meslek odaları, sosyal kuruluşlar, burjuva kulüpleri ve her şeyi uçuşturan rüzgârın en ön safında sürüklenen çerçöp misali ferdiyetçilikten toplumculuğa geçişin önünden giden bütün o diğer kaba grupçukların imzasını taşıyordu. Kont hazretleri de kendisinden istenen her şeyden razı olmasa bile bütüne bakınca esaslı bir ilerleme katettiklerini fark ediyordu. Kont kelebek gözlüğünü çıkardı, yazıyı, onu kendisine teslim eden nazırlık müsteşarına veya sekreterine uzatıp tek kelime etmeden memnun bir tavırla başını salladı; Paralel Faaliyet'in doğru düzgün ilerlediğine dair bir his vardı içinde, doğru yol zaten her zaman kendiliğinden bulunurdu.

Yazıyı geri alan nazırlık müsteşarı onu çoğunlukla başka yazıların olduğu bir öbeğin üstüne koydu ve son yazı üst tarafta kalınca kont hazretlerinin gözlerinin içini okudu. O zaman da kont hazretlerinin dudaklarından şu sözler döküldü: "Hepsi mükemmel olmuş ama hedeflerimizin odak noktası hakkında esaslı bir şeyler bilmediğimiz sürece ne evet ne de hayır diyebiliriz." Ama nazırlık müsteşarının önceki yazıların tamamında kont hazretlerinin gözlerinde okuduğu şey işte buydu, aynı zamanda şahsî kanaati de böyleydi; elinde altın kaplama kalemini tutuyor, bu kalemle her yazının sonuna "Muh." şeklinde sihirli bir ibare konduruyordu. Kakanya resmî dairelerinde kullanılan bu sihirli

ibare aslında "sonra karar verilmek üzere muhafaza edilsin" anlamına geliyor ve hiçbir şeyin kaybolmasına göz yummayan ve hiçbir şeyi aceleye getirmeyen bir dikkat örneği teşkil ediyordu. Mesela küçük bir memurun, çocuğu büyüyüp kendisini geçindirecek yaşa gelene kadar olağandışı bir haftalıkçı kadın tutulması ricası, belki bu işin maddî kısmı o zamana dek kanunen düzenlenebilir ve amirlerin gelen ricaları en baştan reddetmeyi yürekleri istemez gibi sebeplerden muhafaza edilmek üzere kaldırılmıştı; bununla birlikte reddedilerek kalbi kırılmaması gereken nüfuzlu bir kişinin dilekçesi veya resmî bir makamdan gelen evraklar da muhafazaya gönderiliyordu, hâlbuki başka bir önemli mevkide bulunan nüfuzlu bir kişinin bu dilekçeye karşı olduğu biliniyor ve esasen bir daireye ilk kez gelen her şey, peşinden benzer bir vaka yaşanana dek yine muhafazaya gönderiliyordu.

Ama dairelerdeki bu alışkanlıkla alay etmek hepten yanlış olurdu, çünkü ofislerin dışında bundan çok daha fazlası muhafazaya gönderiliyordu. İnsanlık tarihinde bir cümlenin daha hiç baştanbaşa çizilmediği veya sonuna kadar tamamlanmadığı, bu durumdan da yanıltıcı bir biçimde ilerlemenin kanatlı bir öküzünkine benzeyen o kafa karıştırıcı temposunun meydana geldiği düşünülürse, kralların tahta çıkarken ettikleri yeminlerde hâlâ Türkler ve kâfirlerle savaşma vaadinin yer alması ne kadar anlamsız kalacaktır. Oysa resmî dairelerde en azından bazı şeyler kaybolur ama dünyada hiçbir şey kaybolmaz. İşte muhafazaya göndermek de bizim hayat binamızın temel formüllerinden biridir. Fakat kont hazretlerinin gözünde bir şey ivedilik arz ederse, o zaman başka bir yol seçmesi gerekirdi. Böylesi hâllerde meseleyi önce saraya, dostu Kont Stallburg'a gönderir, kendi ifadesiyle "şimdilik kesin" gözüyle mülahazaya alınabilir mi, diye sorardı. Her defasında da, biraz vakit geçince, bu noktada majestelerinin bir iradesi olmadığı, öncelikle kendiliğinden bir kamuoyu oluşmasını beklemenin ve sunulan teklifin kamuoyundan alacağı tepkiler ile ortaya çıkabilecek başka gerekliliklere göre tekrar değerlendirmeye alınmasının arzulandığına dair bir cevap gelirdi. İlgili teklif de böylelikle dosyaya konur, sonra da nazırlıktaki sorumlu daireye ulaştırılır, oradan dairenin, kendisini tek başına

karar vermeye yetkili görmediği ibaresiyle geri döner, dönünce de Kont Leinsdorf, ana komisyonun sonraki toplantılarından birinde, bu meseleyi tetkik etmek üzere nazırlıklar arası bir alt komisyonun görevlendirilmesini talep etmeyi aklının bir köşesine yazardı.

Ancak bir defasında, ne bir derneğin müdürlüğünün ne de resmen tanınmış bir kilise, bilim veya sanat oluşumunun imzasını taşıyan bir yazı gelmiş, kont da amansız bir kesinlikle davranmıştı. İşte o günlerde benzer bir mektup da Clarisse'ten geldi; mektupta Clarisse, Ulrich'e referans vererek Avusturya'da bir Nietzsche Yılı tertiplemeyi teklif ediyor, bir yandan da kadın katili Moosbrugger için bir şeyler yapılması gerektiğinden dem vuruyordu; kadın olarak kendini, bu teklifi yapmaya ehil hissettiğini yazıyordu, bunun bir sebebi de Moosbrugger'in de Nietzsche gibi akıl hastası olmasından ileri gelen manidar tesadüftü. Kont Leinsdorf bu mektubu gösterdiğinde Ulrich kızgınlığını şaka veya esprilerin arkasına saklayamadı, daha o tuhaf biçimli çiğ ve kalın kalın çizgilerden, altı çizilmiş kelimelerle dolu yazısından mektubun sahibinin kim olduğunu derhal anlamıştı. Fakat onun mektuptan ötürü mahcup olduğunu sanan Kont Leinsdorf ciddi bir tavırla ve iyi niyetle dedi ki: "Çok sıradan sayılmaz. Hatta, efendime söyleyeyim, hararetli ve girişken de bir tavır fakat bu türden bütün münferit teklifleri rafa kaldırmalıyız, yoksa hedefimize ulaşmamız çok güç olur. Mektubu yazan hanımefendiyi şahsen tanıyor göründüğünüze göre, onu belki de kuzininize siz verirsiniz?"

57

BÜYÜK ATILIM.
DIOTIMA BÜYÜK FİKİRLERİN ÖZÜNE DAİR GARİP TECRÜBELER EDİNİR

Ulrich mektubu ortadan kaldırmak üzere cebine soktu, zaten Diotima'yla bu konuda konuşmak hiç de kolay olmazdı, çünkü Diotima, Avusturya Yılı hakkındaki makale yayımlandığından beri karmaşık bir atılıma kaptırmıştı kendini. Sadece Ulrich, Kont Leinsdorf'tan gelen bütün dosyaları, mümkünse okumadan, ona teslim etmekle kalmıyor, postacı da her gün yığınla mektup ve gazete kupürü getiriyor, kitapçılar ona bakması için çok sayıda kitap yolluyorlar, Diotima'nın evindeki trafik, rüzgâr ve ay birleşip de denizi emince deniz nasıl kabarırsa öyle kabarıyor, telefon bir an olsun susmuyordu; küçük Rachel, bir büyük melek hırsıyla ahize başında nöbet tutmuyor ve insanların hanımefendisini biteviye meşgul edemeyeceklerini anladığı için çoğu bilgiyi kendisi vermiyor olsaydı Diotima bu iş yükünün altında ezilip giderdi.

Ama asla patlamayıp vücudunda titreyerek güm güm atan bu sinir buhranı Diotima'ya daha önce tanımadığı bir mutluluk bağışlıyordu. Bu bir tür ürperti, önemsenmenin yarattığı bir taşkınlıktı, dünya denen binanın tepesine kurulmuş bir taşa basıldığında

duyulacak türden bir çatırtıydı, gözün alabildiği her şeyin üzerinde yükselen bir dağın zirvesinde bulunulduğunda duyulan hiçlik hissi gibi iç gıcıklayıcı bir duyguydu. Tek kelimeyle bu, mütevazı bir ortaokul öğretmeninin kızı ve sıradan bir konsolos yardımcısının genç karısı olarak içinde barındırdığı, varlığının en taze kısımlarında o güne dek yaşayan kimliklerin, Diotima'nın sosyal yükselişinin birdenbire farkına varışıyla baş gösteren bir histi. – Böyle bir yükselişin yarattığı his, tıpkı dünyanın dönmesini veya duyularımıza şahsî görüşlerimizin etkisini fark etmeyişimiz gibi insan varlığının kolay fark edilmeyen ama en esaslı yanlarından biridir. İnsan, başından beri kalbinde taşımaması öğretildiği için kibrinin büyük kısmını ayaklarının altında sürür, bunu da büyük bir vatanın, bir dinin veya gelir seviyesinin zemininde yürüyerek yapar; böyle bir konuma ulaşamayınca –kaldı ki bu herkesin başına gelebilir– insan, yokluktan yükselen bir zaman sütununun o an için en yüksek zirvesinde durmayı, diğer bir deyişle tam da eskilerin bütünüyle toprak olduğu ve yenilerin de henüz ortaya çıkmadığı şu anda yaşamayı bile yeterli görür. Çoğunlukla farkına varılmayan bu kibir, nedendir bilinmez birdenbire ayaklardan tırmanıp başa ulaşırsa, yerküreden hamile kalacağını sanan bakirelerinkine benzeyen hafif bir deliliğe yol açabilir.

Hatta artık Şube Müdürü Tuzzi bile Diotima'ya, olaylarla ilgili kendisinden bilgi almak ve bazen şu veya bu küçük meseleyi halletmesini rica etmek şerefini bahşediyor, normalde karısının salonu hakkında konuşurken yüzüne yerleşen gülümseme de yerini vakur bir ciddiyete bırakıyordu. Majestelerinin, mesela kendisinin uluslararası bir pasifist gösterinin başına geçme planını ne kadar hoş karşılayacağı hâlâ bilinmiyordu ama bu ihtimali endişeyle düşünerek Diotima'dan dış siyaset alanında önce kendisine danışmadan en ufak bir işe bile kalkışmamasını rica ediyordu. Hatta günün birinde ciddi ciddi uluslararası bir barış faaliyeti fikri ortaya çıkarsa, bunun siyasî karışıklıklara yol açmaması için gereken tedbirlerin alınmasını da salık vermişti. Böylesine güzel bir fikri reddetmek lüzumsuzdur, diye açıkladı karısına, hatta bu fikri gerçekleştirme ihtimali varken bile ama en başından bütün yürütme ve geri çekilme imkânlarını açık tutmak da muhakkak

gerekliydi. Ardından Diotima'ya, silahsızlanma, barış konferansı ve hükümdarlar buluşmasından tutun Lahey'de duvarları yerli sanatçıların tablolarıyla donatılacak bir barış sarayı kurulmasına dek bütün fikirlerin aralarındaki farkları izah etti; karısıyla daha önce hiç bu kadar teknik konuşmamıştı. Hatta ara sıra deri klasörünü koltuğunun altına alıp açıklamalarını tamamlamak için yatak odasına geri dönüyordu, mesela şayet tehlike arz edecek derecede tutarsız biri sayılmak istemiyorsa Evrensel Avusturya ismiyle alâkalı her şeyi, şahsen ancak pasifist veya hümanist bir teşebbüsle bağlantı hâlinde mümkün gördüğünü eklemeyi veya benzer bir ayrıntıyı belirtmeyi unutması buna bir örnekti.

Diotima sabırlı davranmış ve gülümseyerek cevap vermişti: "İsteklerini elimden geldiğince dikkate alırım ancak sen de dış siyasete verdiğimiz değer konusunda abartılı hayallere kapılmamalısın. Ülkede kurtarıcı olabilecek bir atılım gerçekleşiyor ve bu atılım, halkın isimsiz derinliğinden geliyor; her gün kaç tane rica ve teklifle boğuşuyorum, bilemezsin."

Diotima hayranlık duyulacak bir kadındı, çünkü kimseye belli etmese de muazzam zorluklarla mücadele etmesi gerekiyordu. Din, adalet, ziraat, eğitim ve daha başka alanlardaki görüşlere uygun olarak oluşturulmuş büyük merkezî heyetin toplantılarındaki bütün o abartılı teklifler muhtemelen Diotima'nın henüz dikkatini bu kadar çekmedikleri zamanlarda kocasından bildiği o demir gibi ve korkutucu çekimserliğe tosluyordu; hatta Diotima kendisini bazen sabırsızlık nedeniyle büsbütün bezgin hissediyor ve miskin dünyanın direncinin kırılmasının çok zor olduğunu kendinden gizleyemiyordu. Avusturya Yılı her ne kadar Diotima için bariz bir biçimde Evrensel Avusturya Yılı olsa ve Avusturya milletleri her ne kadar dünyadaki tüm milletler için bir model teşkil edecekse de –bunun için lazım olan tek şey kültürün gerçek vatanının Avusturya olduğunu ispat etmekti– bu fikrin, anlayışı kıt kafalar için özel bir içeriğe ihtiyaç duyduğu ve genel tabiatından ziyade apaçık yapısı sayesinde anlayışla karşılanabilecek bir fikirle tamamlanması gerektiği de aynı derecede apaçık ortadaydı. Diotima da saatlerce bu tamamlayıcı fikri bul-

mak için kitap karıştırdı, elbette bunun özellikle sembolik olarak bir Avusturya fikri olması lazımdı ama Diotima büyük fikirlerin varlığına dair tuhaf tecrübeler edindi.

Anlaşılan o ki Diotima, büyük bir çağda yaşıyordu, çünkü bu çağ çok büyük fikirlerle doluydu; şartlar tamamıyla el verdiği anda bu fikirlerin en büyüğünü ve önemlisini gerçekleştirmenin ne kadar zor olduğuna insanın inanası gelmiyordu, ne var ki bu büyük ve önemli fikrin ne olduğunu bulmak şartı ayrı tutulmalıydı! Diotima ne zaman böyle bir fikri yakalayacak olsa o fikrin tam tersini yapmanın da büyük bir şey olduğunu fark etmek durumunda kalıyordu. Böyleydi işte, elinden bir şey gelmiyordu. İdeallerin garip nitelikleri vardır; bunlardan biri de idealleri titizlikle uygulamak istediğinizde tutarsızlığa düşmeleridir. Mesela Tolstoy'u ve Bertha Suttner'i ele alalım –ikisi de o zamanlar haklarında çok şeyler söylenen yazarlardı–, ama, diye düşündü Diotima, insanlık zor kullanmadan kızarmış bir tavuk bile elde edemez ki! Ya bu kimselerin beklentileri doğrultusunda insan öldürmek katiyen yasaklansa askerleri ne yapacaktık? Zavallıcıklar işlerinden olurlar, suçlular da altın çağlarını yaşarlardı. Ama bu tip arzular her zaman varolmuş, hatta bu tip istekler için imza toplandığına bile rastlanmıştı. Diotima ebedî hakikatlerin olmadığı bir hayatı asla tasavvur edemezdi ancak sonraları her ebedî hakikatin bir veya birkaç misliyle mevcut olduğunu hayretler içerisinde fark etti. Bu yüzden de her akıllı insanın –bu durumda o kişi, bu sayede belli ölçüde şerefli bir kurtuluş yaşayan Şube Müdürü Tuzzi oluyordu– ebedî hakikatlere karşı derinlere kök salmış bir güvensizliği oluyordu; gerçi bu insan asla bu hakikatlerin zaruri olduğunu inkâr etmeyecektir ama onlara harfiyen uyanların da delirmiş olduğuna kanidir. Tuzzi'nin kanaatine göre –yardımsever bir tavırla bu fikri karısıyla da paylaşıyordu– ideallerin, tâ en baştan onları olabildiğince ciddiye almazsanız insanın mahvına neden olacak kadar ölçüsüz bir talepkârlıkları vardı. Bunun en iyi ispatı Tuzzi'ye göre, ideal ve ebedî hakikat gibi kelimelerin ciddi işlerle uğraşan bürolarda asla ağza alınmamasıydı; o kelimeleri bir dosyada yazıya dökmeye kalkışacak bir raportöre daire hekimine görünmesi salık verilir ve tatile çıkarak

istirahate çekilmesi önerilirdi. Diotima, kocasını hüzünle dinliyor olsa da böylesi zayıflık anlarından sonuçta yine araştırmalarına dalmak için taze bir kuvvet alıyordu.

Nihayet görüşmek için gelmeye vakit bulduğunda Kont Leinsdorf bile Diotima'nın manevî enerjisi karşısında şaşkınlığa düşmüştü. Kont hazretleri halkın arasından yükselecek bir beyanat istiyordu. Halkın iradesinin araştırılmasını ve yukarıdan gelecek özenli bir tesirle bu iradenin arındırılmasını içtenlikle arzuluyordu, çünkü vakti gelince bu iradeyi Majestelerine bir dalkavukluk olarak değil demokrasi girdabında sürüklenen halkların akıllandıklarına dair bir işaret olarak sunmak istiyordu. Diotima kont hazretlerinin, Evrensel Avusturya teklifini, bu teklifte reisleri etrafında toplanmış bir halklar ailesi duygusu doğru ifadesini bulduğu sürece, esasen reddetmese de hâlâ "Barış İmparatoru" fikrine ve hakiki Avusturya'nın görkemli gösterisine sıkıca sarıldığını biliyordu. Bununla birlikte kont hazretleri, Dr. Arnheim'ın şahsında bir kusur bulmasa, hatta onu açıktan açığa ilginç bir kimse olarak nitelese bile, el altından, kimseye çaktırmadan Prusya'yı bu aileden ayırıyordu. "İsteğimiz kesinlikle köhneleşmiş anlamıyla bir vatanseverlik değildir," diye uyarıyordu, "bizler milleti, hatta dünyayı sarsmalıyız. Avusturya Yılı ilan etme fikri bence hakikaten güzel, zaten ben gazetecilere de halkın hayal gücünün böylesi bir hedefe yönlendirilmesi gerektiğini söyledim. Fakat, azizim, Avusturya Yılı fikrine odaklanırsak bu yıl içinde neler yapmamız gerekir, hiç düşündünüz mü? Bakın, mesele işte bu! Bunu da bilmek lazım. Yukarıdan biraz yardım gelmesi lazım, yoksa olgunlaşmamış unsurlar öne çıkacaktır. Fakat benim bu konuda bir fikir bulmaya ayıracak hiç vaktim olmuyor!"

Diotima kont hazretlerinin endişeli olduğunu fark etti ve alelacele karşılık verdi: "Faaliyetin büyük bir işaretle zirveye ulaşması gerektiği muhakkak! Burası kesin. Dünyanın kalbine temas etmeli ama yukarıdan gelecek bir tesire de ihtiyaç var. Burası da inkâr edilemez. Avusturya Yılı harika bir teklif ama bence bir Dünya Yılı çok daha güzel olurdu; Avrupa ruhunun, hakiki vatanını Avusturya'da bulabileceği bir Evrensel Avusturya Yılı!"

Hanım dostunun manevî cüretkârlığından çok defalar korkuya kapılmış olan Kont Leinsdorf, "Dikkat ediniz! Dikkat ediniz!" diye uyardı. "Fikirleriniz galiba hep bir parça abartılı oluyor, Diotima! Bunu bir kez daha söylemiştiniz ama insan yeterince dikkatli olamıyor! Söyleyin bakalım, bu Dünya Yılı'nda ne yapmamız gerektiğini tasarlamıştınız?"

Düşüncelerine bir karakter kazandıran o meşhur doğruculuğunu takınan Kont Leinsdorf bu soruyla Diotima'nın bamteline dokunmuştu. Diotima biraz duraksadıktan sonra, "Kont hazretleri," dedi, "benden cevabını beklediğiniz bu soru, dünyanın en zor sorusudur. Elimi mümkün olduğunca çabuk tutup en önemli adamlardan, şair ve düşünürlerden oluşan bir grubu davet etmek niyetindeyim ve bir şeyler söylemeden önce bu toplantıdaki teklifleri duymak isterim."

Beklemek denince gönlü olan kont hazretleri âdeta haykırarak, "Böylesi iyi!" dedi. "Böylesi iyi! İnsan yeterince dikkatli olamıyor! Bu günlerde kulağıma neler geliyor, bir bilseniz!"

58

PARALEL FAALİYET ENDİŞEYE YOL AÇAR. FAKAT İNSANLIK TARİHİNDE GÖNÜLLÜ GERİ ÇEKİLMEK YOKTUR

Kont hazretleri bir defasında Ulrich'le etraflıca konuşmak için de vakit buldu.

"Şu Doktor Arnheim'dan pek hazzetmiyorum," diye açıldı ona. "Gayet kültürlü bir adam, ona diyecek yok, insan bu yüzden kuzininize de şaşıramıyor ama nihayetinde bir Prusyalı. Mesele aslında adamın bakışları. Biliyor musunuz, küçük bir çocukken, altmış beş yılında, rahmetli babamın Chrudim Şatosu'na av gezisi için gelen bir misafiri vardı, o da hep böyle bakardı, derken bir yıl sonra anlaşıldı ki bu adamı aramıza kimin soktuğunu kimse bilmiyor, meğer adam Prusyalı bir kurmay binbaşıymış! Aklınıza bir şey gelmesin ama Arnheim denen adamın hakkımızdaki her şeyi bilmesinden hazzetmiyorum."

"Kont hazretleri," dedi Ulrich, "bana fikrimi söyleme fırsatı verdiğiniz için memnun oldum. Bazı şeylerin vakti geldi; beni endişelendiren ve yabancı bir gözlemci için uygun olmayan bazı tecrübeler edindim. Paralel Faaliyet aslında herkesi heyecanlandırmalıdır, kont hazretleri de böyle düşünüyordur zannederim?"

"Şey, tabiî, elbette!"

"Ama tam tersi oluyor!" diye haykırdı Ulrich. "Paralel Faaliyet'in bütün tahsilli insanları bariz biçimde endişelendirdiği ve üzdüğü izlenimine kapılıyorum!"

Kont hazretleri başını salladı ve ruhu kaygılara kapılıp kalardığında hep yaptığı gibi başparmaklarını birbiri etrafında çevirmeye başladı. Sahiden kendisinin de Ulrich'in bahsettiklerine benzer tecrübeleri olmuştu.

"Paralel Faaliyet'le alâkamın olduğu duyulduğundan beridir," diye anlatmaya başladı Ulrich, "benimle biraz ortadan konuşmak isteyen biriyle bir araya geldiğimde daha üç dakika geçmiyor ki bana, 'Şu Paralel Faaliyet'le ne elde etmek istiyorsunuz, nedir acaba? Günümüzde büyük başarılara ulaşılmıyor, artık büyük adamlar çıkmıyor ki!' demesin."

"Ama bununla bir tek, kendilerini kast etmiyorlar!" diye araya girdi kont hazretleri. "Biliyorum, benim de kulağıma geliyor. Büyük sanayiciler kendilerini vergiler konusunda yeterince korumayan siyasete saydırırken siyasetçiler de çok az seçim parası yatırımı yapan sanayiye sövüyorlar."

"Çok doğru!" diyen Ulrich açıklamasına kaldığı yerden devam etti. "Muhakkak cerrahlar, Billroth'un zamanından bu yana cerrahinin ilerleme kaydettiğine inanıyorlardır ama sair tıbbın ve bütün tabiat bilimleri araştırmalarının cerrahiye çok az fayda sağladığını söylüyorlar. Kont hazretleri müsaade buyururlarsa teologların bile teolojinin bugün İsa'nın çağından bir şekilde daha ileri olduğuna kanaat getirdiklerini belirtmek isterim–"

Kont Leinsdorf elini kaldırarak bu fikri hoşgörülü bir tavırla savuşturdu.

"Uygunsuz bir laf söylediysem affınızı rica ederim, söylenmese de olurdu, çünkü kastettiğim şey çok genel bir anlama geliyormuş gibi görünüyor. Cerrahlar, diyordum, tabiat bilimleri araştırmalarının insanların beklentilerini tam olarak karşılamadığını iddia ediyorlar. Oysa bir tabiat bilimleri araştırmacısıyla günümüz şartları hakkında konuşacak olsanız o da genel olarak gözünü biraz yukarılara dikmekten hoşlandığını söyleyecek ama

tiyatroda sıkıldığından ve kendisini eğlendirecek veya motive edecek bir roman bulamadığından yakınacaktır. Bir şairle konuşacak olsanız, o da inanç diye bir şey kalmamıştır, diyecektir. Teologları konu dışında bırakayım, bir ressamla konuşacak olsanız, o da ressamların şiir ve felsefe bakımından böylesine feci bir durumda olan bir çağda elinden gelenin en iyisini yapamayacağını iddia edecektir. Kabahati başkasında bulma sırası elbette hep aynı kalmıyor ama her defasında konunun, sona kalan dona kalır deyişiyle, kastettiğim şeyi anlıyorsunuzdur, efendim, veya köşe kapmaca oyunuyla alâkalı bir tarafı bulunuyor; bunun temelinde yatan kuralı veya kanunu ise ortaya çıkaramıyorum! Korkarım, şöyle demek lazım: her insan özelde kendisinden memnun oluyor ama genelde evrensel bir sebepten olacak ki kendi varlığından hoşnut değil, görünen o ki Paralel Faaliyet'in kaderi de bunu gün yüzüne çıkarmak olacak."

Ne kastettiği tam olarak belli olmasa da kont hazretleri bu açıklamalara, "Yüce Tanrım," diyerek karşılık verdi, "bunların hepsi nankörlük!"

"Bende ayrıca," diye devam etti Ulrich, "kont hazretlerine vermeye fırsat bulamadığım iki klasör dolusu genel denebilecek nitelikte dilekçe var. Klasörlerden birine '... dönüş!' başlığını attım. Tuhaftır, çok sayıda insan dünyanın eski devirlerde bugünkünden daha iyi bir noktada olduğunu ve Paralel Faaliyet'in bizi o noktaya geri götürmesi gerektiğini bildiriyor. İnanca dönüş gibi anlaşılır bir isteği bir kenara koyarsam Barok'a, Gotik'e, iptidai halimize, Goethe'ye ve Alman hukukuna, ahlâkî temizliğe ve daha nicelerine dönüşten söz ediliyor."

"Hım, evet; belki bunun altında hakiki bir düşünce yatıyordur ve bu düşüncenin cesaretini kırmamak lazımdır?" dedi Kont Leinsdorf.

"Mümkündür ama onlara nasıl cevap vermeli? Filanca tarihli takdiriniz iyice incelenmiş ve vakit bunun için uygun bulunmamıştır, diye mi? Yoksa, yazınızı ilgiyle okuduk, rica etsek Barok, Gotik vesaire çağındaki dünyayı yeniden tesis etme arzunuzu etraflıca açıklar mısınız, diye mi?"

Ulrich gülümsedi ama Kont Leinsdorf o anda kendini pek de keyifli hissetmiyordu ve konuyu geçiştirmek için gücünü toplayıp başparmaklarını birbirine doladı. Sivri sakallı yüzü, sert ifadesiyle Wallenstein dönemini andırıyordu, sonra çok kaydadeğer bir ifadede bulundu. "Sevgili doktor," dedi, "insanlık tarihinde gönüllü olarak geriye dönüş yoktur!"

Bu ifade her şeyden önce Kont Leinsdorf'un kendisini şaşırttı, çünkü aslında bambaşka bir şey söylemek istemişti. Kont muhafazakâr biriydi, Ulrich'e kızmış ve burjuvanın Katolik Kilisesi'nin evrensel ruhunu hor gördüğünü, şimdi de bunun sonuçlarına katlanarak acı çektiğini belirtmek istemişti. Dünyanın sorumluluk bilincini kaybetmemiş kişilerce ahenkli bir perspektiften yönetildiği mutlak merkeziyetçilik devirlerini övmek de akla yatkın olurdu. Fakat henüz söyleyeceği kelimeleri ararken birdenbire zihninde beliren, bir sabah sıcak banyosu ve treni olmadan uyanmak zorunda kalacağı ve sabah gazetesi yerine haberleri sokaklarda dolanan saray tellalından alacağı düşüncesi gerçekten hiç hoşuna gitmemişti. Yani Kont Leinsdorf, "Eskiden olanların aynı şekilde tekrar edilmesi asla mümkün değildir," diye düşündü ve bunu düşünürken hayretlere kapıldı. Çünkü farz edelim tarihte gönüllü olarak geriye dönüş yoktur, o zaman insanlık tekinsiz bir yolculuk dürtüsüyle ilerleyen ve geri dönmesi veya bir yere ulaşması mümkün olmayan bir adama benzerdi, bu da çok dikkate değer bir durumdu.

Gerçi kont hazretlerinde olağanüstü bir yetenek vardı, çelişki hâlindeki iki düşünceyi öyle bir maharetle birbirinden ayrı tutardı ki bunlar bilincinde asla buluşmazlardı; yine de bütün prensiplerine karşı duran bu düşünceyi reddetmesi lazımdı. Ne var ki Ulrich'e belli ölçüde meyletmeye başlamıştı ve vazifelerinden vakit kaldıkça, zihni durmadan işleyen ve birçok kişinin övdüğü, yalnızca bir burjuva olarak gerçekten büyük meselelerin biraz dışında kalan bu adama siyasî konuları katı mantık çerçevesinde açıklamaktan büyük zevk alıyordu. Ama insan bir kez mantıkla başlayıp da bir düşüncesi kendiliğinden bir önceki düşüncesinin sonucuna dönüştüğünde, işin sonunun nereye varacağını bile-

miyordu. Bu yüzden Kont Leinsdorf lafını düzeltmek yerine Ulrich'in içine işlercesine susarak bakmakla yetindi.

Ulrich de bu arayı, ikinci klasörü de eline alıp ikisini birden kont hazretlerine sunmak için kullandı.

"İkincisine '... doğru ileri!' başlığını vermek zorunda kaldım," diye açıklamaya başladı ama kont hazretleri ayağa kalktı, vaktinin dolduğunu hissetmişti. Devamını düşünme işini daha çok vaktinin olduğu bir başka sefere bırakmasını rica etti ısrarla. Ayaktayken, "Bu arada kuzininiz bu amaçlar için çok önemli görülen kişilerden oluşan bir topluluğu konutuna davet edecek," diye açıkladı. "Siz de gidin, lütfen siz de orada olun; ben kendim gelebilecek miyim, bilmiyorum!"

Ulrich klasörleri aldı, Kont Leinsdorf kapı pervazının karanlığında bir kez daha arkasını döndü. "Büyük bir denemenin herkesi yıldıracağına şüphe yoktu ama onları sarsıp kendilerine getiririz!" Kontun vazife duygusu, Ulrich'i, ona bir teselli vermeden arkasında bırakmasına müsaade etmemişti.

59

MOOSBRUGGER DÜŞÜNCELERE DALAR

Bu arada Moosbrugger yeni hapishanesine şartlar elverdiği ölçüde yerleşmişti. Daha kapı kapanır kapanmaz bağırış çağırışla karşılaşmıştı. Yanlış hatırlamıyorsa kafa tutmaya kalkışınca dayakla tehdit edilmişti. Tek kişilik hücreye atılmıştı. Avluda volta atarken ellerini kelepçeliyorlardı, gardiyanların gözleri de hep üzerindeydi. Güya boyunu ölçmek için saçlarını kazımışlar, hakkındaki hükmün kanunen henüz geçerli olmadığına bakmamışlardı. Mikroplardan arındırmak bahanesiyle onu leş gibi kokan arapsabunuyla keselemişlerdi. Eski topraktı Moosbrugger, bunların hiçbiri için izin almadıklarını biliyordu ama demir parmaklıklar ardında insanın şerefini koruması kolay değildi. Ona ne isterlerse yapıyorlardı. Hapishane müdürünün karşısına çıkıp şikâyet etti. Müdüriyet bazı şeylerin kurallara uygun olmadığını itiraf ediyordu ama bunlar birer ceza değil, ihtiyattı. Moosbrugger hapishane papazına dert yandı fakat papaz, işini ne kadar nazikçe yapsa da seks suçlarına tahammül edememek gibi eskiden kalma bir zafiyeti olan iyi niyetli bir ihtiyardı. Bu tür suçlardan, onların yakınından bile geçmemiş bir bedenin anlayışsızlığıyla nefret ediyor, hatta dürüst birine benzeyen Moosbrugger'in, içinde şahsî bir acıma duygusu yaratmasından bile ürperiyordu; papaz Moosbru-

gger'i hapishane hekimine sevk etti, bu tip vakıalarda her daim olduğu gibi yaratana, ayrıntıya girmeyen ve o an Moosbrugger'in duasıyla beraber liberalleri ve ateistleri de içerecek kadar genel bir biçimde dünyevî işlerin karmaşasından dem vuran büyük bir yakarışta bulunmakla kaldı. Hapishane hekimiyse Moosbrugger'e, şikâyet ettiği şeylerin o kadar da kötü olmadığını söyledi, sırtını sıvazladı ve şikâyetlerini biraz olsun dikkate almaya yanaşmadı, zira Moosbrugger doğru anladıysa, hasta mı yoksa rol mü yapıyor tartışması fakülte tarafından net bir cevap bulunmadığı sürece şikâyetleri beyhude olacaktı. Moosbrugger bu adamların her birinin işine geldiği gibi konuştuğunu sezinleyerek iyiden iyiye kinlendi, ona istedikleri muameleyi reva görmelerini sağlayan da işte bu konuşma tarzıydı. Basit insanların okumuş insanların dilini kesmeye yönelik bilindik hissiyatı onun içinde de oluşuyordu. Doktorun kılıç yaraları olan, papazın içten içe kurumuş, müdürün bürokratik bir disiplinle kaskatı duran yüzüne baktı, bu yüzlerin her birinin onunkine başka başka şekillerde baktığını gördü; o suratlarda Moosbrugger için ulaşılmaz olan fakat ona ömrü boyunca düşmanlık etmiş ortak bir nokta vardı. Dışarıda bütün kibrine rağmen herkesi güçbela da olsa diğer bedenlerin arasına sıkıştırabilen birleştirici güç, herkesin bekleyiş içinde olduğu ve kaba saba bile olsalar insanların birbirleriyle kanlı canlı ilişkilerinin gerçekdışı bir gölge tarafından oyulduğu cezaevinin çatısı altında –mekânın bütün disiplinine rağmen– az da olsa tavsıyordu. Moosbrugger, görüşmelerde verdiği mücadeleden sonra üzerine çöken gevşemeye tüm gücüyle karşı koydu. Kendisini sallanan bir diş gibi görüyordu. Derisi kaşınıyordu. Hastalığa yakalanmışçasına sefil hissediyordu kendisini. Bu, ara sıra üzerine çöreklenen hüzünlü ve hafiften gergin bir aşırı duyarlılık haliydi; başına bu işleri açıp da toprağın altına giren kadınla kendisini kıyasladığında kadın gözüne, bir çocuğun karşısına dikilmiş hoyrat ve şirret bir cadı gibi görünüyordu.

Buna rağmen Moosbrugger'in genel anlamıyla durumundan hoşnut olmadığı da söylenemezdi; burada önemli biri olduğunu sezinlediği pek çok şey vardı, bu da gururunu okşuyordu. Hatta mahkûmlara, ayrım gözetmeksizin sağlanan bakım bile ona bir

tatmin hissi veriyordu. Devlet daha önce böyle şeyler yapmazken bir kabahat işlediklerinden beri bu mahkûmları beslemek, yıkamak, giydirmek ve onların çalışmalarını, hasta olmamalarını, kitap okuyup şarkı söylemelerini temin etmek zorundaydı. Tıpkı annesini, öfkelense de kendisiyle meşgul olmaya zorlamayı başaran bir çocuk gibi Moosbrugger de, haşin bile olsa buradaki özenin tadını çıkarıyor ama bu özenin uzun sürmesini de istemiyordu; cezasının müebbet hapse çevrilmesi veya onu tekrar bir tımarhaneye sevk etmeleri tasavvuru Moosbrugger'in içinde, hayatımızdan kaçmak için sarf ettiğimiz tüm çabaların bizi, dur durak bilmeden hayatın en nefret ettiğimiz konumuna geri döndürdüğünde hissettiğimiz o bilindik direnci uyandırıyordu. Moosbrugger, avukatının davanın tekrar görülmesi için uğraştığını ve kendisinin bir kez daha muayene edilmesi gerektiğini biliyordu ama buna vaktinde karşı çıkarak kendisini idam etmeleri konusunda diretmeyi kafaya koymuştu.

Hayatla vedalaşmasının şahsına yaraşır olması gerektiği onun gözünde kesindi, çünkü ömrü hakkını savunmak için mücadele etmekle geçmişti. Moosbrugger tek kişilik hücresinde, haklarının ne olduğunu düşünüp durdu. Cevabı bulamıyordu. Ama hakkı olan, ömrü boyunca mahrum bırakıldığı bir şeydi. Bunu düşündüğü sırada ayranı kabardı. Dili damağına çekildi ve İspanyol yürüyüşüne geçmiş bir beygir gibi davranacak oldu: Yani sözlerini böylesi bir zarafetle vurgulamak istedi. Kavramı yerli yerine oturtmak için, "Hak," diye düşündü olağanüstü bir ağırlıkla, birileriyle konuşuyormuş gibi düşünüyordu, "insanın haksızlık falan yapmamasıdır, değil mi?" – derken aniden aklına bir şey geldi: "Hak, hukuktur." Öyleydi; hakkı, hukukuydu! Tahta döşeğine bakıp üstüne oturdu, epey külfetli hareketlerle döndü, zemine vidalanmış kereveti boş yere ittirmeye çalıştı, sonra tereddütle üstüne oturuverdi.

Hukukundan mahrum bırakmışlardı onu! Ustasının karısını hatırladı, Moosbrugger o zamanlar on altı yaşındaydı. Rüyasında soğuk bir şeylerin karnına üflediğini görmüştü, sonra o şey bedeninin içinde kaybolmuş, Moosbrugger bağırmış, yataktan düşmüş ve ertesi sabah kendini adamakıllı dayak yemiş gibi hissetmişti.

Bir defasında diğer çıraklar, başparmakları orta ve işaret parmaklarının arasından çıkacak şekilde bir kadına yumruğunu gösterirsen kadının buna karşı koyamayacağını söylemişlerdi. Kafası karışmıştı; hepsi bunu bir kez denediklerini öne sürüyorlardı ama Moosbrugger bunu düşününce sanki zemin ayaklarının altından çekiliyor veya başı omuzlarının üstünde, olması gerekenden farklı bir şekilde durmaya başlıyordu sanki, kısacası içinde tabiî düzenden kıl payı şaşan ve tam kesinliği olmayan bir şeyler cereyan ediyordu. Moosbrugger bir keresinde, "Hanımım," dedi, "size hoş bir şeyler göstermek isterim..." Yalnızdılar, kadın onun gözlerine baktı ve orada bir şeyler görmüş olacak ki şöyle karşılık verdi: "Mutfaktan defol!" Bunun üzerine Moosbrugger kadına başparmağını orta ve işaret parmakları arasından çıkararak yumruğunu gösterdi. Ama sihir, etkisini ancak yarı yarıya gösterdi; kadın kıpkırmızı kesildi ve elindeki tahta kepçeyi Moosbrugger'in yüzüne öyle bir geçirdi ki Moosbrugger kaçamadı bile; durumu ancak ağzından kan gelmeye başlayınca kavradı. Yine de o ânı çok net hatırlıyordu, çünkü kanı birdenbire yön değiştirmiş ve yukarı doğru akıp gözlerinden beynine sıçramıştı; ona böylesine rezilce hakaret eden o iri yarı kadının üstüne atılmıştı ki ustası geldi, sonrasında sendeleye sendeleye çıktığı sokağın ortasında durduğu ve eşyalarının peşi sıra dışarı fırlatıldığı âna kadar olup bitenler büyük bir kırmızı örtünün paramparça edilişi gibiydi. İşte hukukunu böyle ayaklar altına almış ve dövmüşlerdi, Moosbrugger de yeniden yola koyuldu. Hukuk dediğin sokakta bulunur muydu?! Bütün kadınlar birilerinin hukukuydu, bütün elmalar ve yatacak yerler de; hele jandarmalar ve bölge hâkimleri köpeklerden beterdi.

Ama insanların neden sürekli yakasına yapışıp onu hapishanelere ve tımarhanelere attıklarını Moosbrugger bir türlü tam olarak anlayamıyordu. Uzun süre yere ve gözlerini zorlayarak hücresinin köşe bucağına dik dik baktı; yere anahtar düşürmüş biri gibiydi hâli. Ama anahtarı bulamıyordu; hücresinin zemini ve her bir köşesi, daha demin hayalî görünen bir yerin, ortaya bir söz atılmasıyla bir şeyin veya bir insanın ortalıkta bitivermesi gibi yeniden gün gibi aydınlandı, ortalık kurşuni bir renk alırken her şey yavan geliyordu.

Moosbrugger aklını başına topladı. Sadece olayların başladığı yerleri tam olarak hatırlayabiliyordu. Bu yerleri istese tek tek sayabilir, tasvir edebilirdi. Bir defasında Linz'de, bir defa da İbrail'de olmuştu. Aralarında yıllar vardı. Sonuncusu da bu şehirde olmuştu. Her bir taş gözlerinin önündeydi. Hem de gerçekte olmadıkları kadar belirgin bir şekilde. Bunun ardından her defasında keyfi kaçıyordu. Damarlarında akan sıvı, kan değil de zehir veya buna benzer bir şeydi âdeta. Mesela Moosbrugger açık havada çalışıyor, yanından kadınlar geçiyordu; onu rahatsız ettikleri için kadınlara bakası gelmiyordu ama durmadan yenileri geliyordu; sonunda gözlerini tiksintiyle kadınlara çevirdi; gözleri yine sanki zift veya donmuş çimentonun içinde hareket etmeye çalışıyormuşçasına yavaş yavaş sağa sola bakıyordu. Derken düşüncelerinin ağırlaştığını fark etti. Zaten ağır düşünürdü, konuşmak zahmet verirdi ona, istediği kelimeleri asla bulamazdı; bazen biriyle konuşurken muhatabı ona aniden şaşkınlıkla bakıyormuş ve ağır tonlamasıyla tek bir kelimenin ne kadar çok şey söylediğini anlamıyormuş zannederdi. Daha küçükken kolaylıkla konuşmayı öğrenmiş herkesi kıskanırdı; ne zaman ivedilikle ihtiyaç duysa kelimeler inadına sakız gibi damağına yapışır, tek bir heceyi telaffuz edip lafın gerisini getirmesi için bazen bitmek bilmez bir duraklama girerdi araya. Bunun doğuştan gelen bir sebebinin olmadığı şeklindeki açıklama reddedilir gibi değildi. Fakat mahkemede kendisini takip edenlerin masonlar veya Cizvitler yahut da sosyalistler olduğunu söylediğinde onu kimse anlamamıştı. Gerçi hukukçular konuşmayı ondan iyi biliyor ve akıllarına esen her şeyi yüzüne vuruyorlardı ama sebeplerin esas bağlantılarına dair fikirleri yoktu.

Bu durum birkaç zaman sürünce Moosbrugger korkardı. Elleriniz kelepçeliyken sokakta durup insanların size nasıl davranacağını beklemeyi bir deneyin! Dilinin veya çok daha derinlerde bir şeyin âdeta balçığa batmış olmasını bilmek içinde, saklamak için günlerce zahmet çekmek zorunda kaldığı acıklı bir güvensizlik duygusu yaratıyordu. Ama sonra birden keskin, hatta şöyle de denebilir, sessiz bir sınır çekiliyordu. Birdenbire soğuk bir nefes bitiveriyordu ortalıkta. Veya havada, Moosbrugger'in çok ya-

kınlarında büyük bir daire ortaya çıkıyor ve göğsüne çarpıyordu. Aynı anda Moosbrugger, içinde, gözlerinde, dudaklarında veya yüz kaslarında bir şeyler hissediyordu; etrafa bir yitiş, bir kararma doluşuyor ve evler ağaçların üzerine yatarken belki de çalılıklardan kediler fırlayıp sağa sola kaçışıyordu. Bu durum sadece bir saniye sürüyor, sonra geçiyordu.

İşte herkesin, onun hakkında bir şeyler öğrenmek istediği ve durmadan konuştuğu anlar da burada başlıyordu. Moosbrugger'e alâkasız itirazlarda bulunuyorlar, o ise yaşadıklarını maalesef belli belirsiz ve yalnızca anlam bakımından hatırlayabiliyordu. Çünkü böylesi zamanlar bütünüyle anlamdan ibaretti! Bazen dakikalar sürüyor, bazen de günlerce devam ediyorlardı, yine bazen aylarca süren farklı ancak benzer zamanlara geçiyorlardı. Moosbrugger'e göre bir hâkimin de anlayabileceği basitlikte olan bu zamanlarla başlayalım: Moosbrugger böylesi zamanlarda sesler veya müzik yahut bir inilti ve çınlama, aynı zamanda bir vızıltı ve takırdama veyahut vınlama, gürleme, gülme, bağırma, konuşma ve fısıltı duyuyordu. Dört bir yandan geliyordu bütün bunlar; duvarlarda, havada, kıyafetlerinde ve vücudunda bulunuyorlardı. Sustuğu müddetçe bunları vücudunun içinde, yani başında taşıdığı izlenimine kapılıyordu; dışarı çıkar çıkmaz da çevrede gizleniyor ama asla ondan çok uzaklaşmıyorlardı. Moosbrugger çalıştığında bu sesler çoğunlukla kopuk kopuk kelimelerle ve kısa cümlelerle onu lakırdıya boğuyor, ona sövüyor, onu eleştiriyor ve bir şey düşündüğünde, daha kendisi ne olduğunu bulamadan onlar düşüncelerini kelimelere döküyor veya art niyetle, istediğinin tam tersini söyletiyorlardı ona. Moosbrugger bu yüzden hasta olduğunun açıklanmak istenmesine gülmekle yetiniyordu; bu seslere ve suratlara maymun muamelesi yapıyordu. Yaptıklarını dinlemek ve izlemek onu eğlendiriyordu; bunlar kafasındaki çetin ve ağır düşüncelerle kıyaslanmayacak kadar güzeldi; yine de çok üzerine geldiklerinde Moosbrugger öfkeye kapılıyordu, bu da nihayetinde normaldi. Kendisi için kullanılan bütün kelimelere mütemadiyen dikkat ettiğinden Moosbrugger bu duruma halüsinasyon görmek dendiğini öğrenmişti; bu halüsinasyon görme yetisiyle, halüsinasyon görmeyi beceremeyenlere göre bir

adım önde olmaktan memnundu, çünkü başkalarının görmediği birçok şeyi, mesela güzel manzaraları ve müthiş hayvanları da görüyor ama insanların buna yükledikleri anlamları fazla abartılı buluyor; tımarhanelerde kalmaktan çok rahatsız olduğu zamanlar da hiç düşünmeden yalan söylediğini iddia ediyordu. Çokbilmişler bu seslerin ne kadar yüksek olduğunu soruyorlardı önce; bu soruda pek mantık aranamazdı: Elbette duydukları bazen bir gök gürlemesi kadar yüksek sesli, bazen de belli belirsiz bir fısıltı gibiydi. Bazen canını yakan acılar dayanılmaz olabildikleri gibi, bir kuruntu misali etkisiz de kalabiliyorlardı. Önemli olan bu değildi. Gördüğü, duyduğu ve sezdiği şeyleri çoğu zaman tam olarak tarif edemiyor, yine de ne olduklarını biliyordu. Bazen çok bulanık oluyorlardı; suretler dış dünyaya aitmiş gibi görünüyor ancak Moosbrugger biraz gözlemleyerek onların içeride olduğunu anlıyordu. Önemli olan, bir şeyin dışarıda mı yoksa içeride mi olduğunun bir şey farkettirmemesiydi; Moosbrugger'in durumunda bu ayrıntı, şeffaf bir cam duvarın iki yanındaki ışıldayan su damlasından farksızdı.

Moosbrugger iyi zamanlarında bu seslere ve suratlara hiç dikkat etmiyor, sadece düşünüyordu. Düşünmek diyordu yaptığına, zira bu tabir onu her zaman etkilemişti. Başkalarından daha iyi düşünürdü, çünkü hem dışından hem de içinden düşünürdü. İçinde, iradesi dışında düşünen bir yanı vardı. Düşüncelerin kendisine hazırlandığını söylüyordu Moosbrugger. Onu, yavaş ve erkeksi ağırbaşlılığını kaybetmeksizin, göğüsleri sütle dolan bir kadının hâli nasıldır kabîlinden ufak tefek önemsiz şeyler bile heyecanlandırıyordu. O zaman düşünceleri, fışkıran binlerce çaydan beslenen bir ırmak misali gür çayırların arasından akıyordu âdeta. Moosbrugger o an yalnızca başını eğmişti ve parmakları arasındaki tahtaya bakıyordu. "Buranın insanları sincaba kendi lehçelerinde 'meşe kediciği' diyorlar," diye aklından geçirdi, "ama hele birisi hem konuşması hem de yüz ifadesiyle tam bir ciddiyet takınarak 'meşe kedisi' demeyi bir denesin! O zaman herkes bir manevra saldırısında atılan kurusıkı mermilerin arasında bir de gerçek mermi sıkılmışçasına irkilirdi! Hessen'deyse ağaç tilkisi diyorlar bunlara. Çok gezip görmüş biri böyle şeyleri bilir."

Bunun üzerine psikiyatrlar bir sincap resmi gösterdiğinde Moosbrugger onlara, "Tilki bu işte veya belki de tavşandır; kedi falan da olabilir," diye cevap verince adamlar şaşırıp meraklanıyordu. Sonra da her defasında çabucak, "On dört on dört daha kaç yapar?" diye soruyorlardı. Moosbrugger ise temkinli temkinli cevap veriyordu: "Aşağı yukarı yirmi sekiz ila kırk arası bir şey." Bu "aşağı yukarı" lafı psikiyatrlara zorluk çıkarıyor, Moosbrugger de pis pis sırıtıyordu. Nitekim basit bir şeydir bu; on dördün üzerine on dört koyunca yirmi sekize ulaşırsınız ama orada kalmak zorunda olduğunuzu söyleyen mi var?! Moosbrugger'in gözleri, gökyüzüne çizilmiş bir tepenin yamacına varıp da onun arkasında benzeri birçok yamaçların olduğunu gören bir adamın görüşü misali bir parça daha öteyi görürdü. Meşe kediciği, kedi de tilki de değilse ve boynuz yerine tilkinin yediği tavşan gibi dişleri varsa o zaman meseleyi çok da büyütmemek gerekir, nihayetinde bir şekilde hepsi birbirine yamanmıştır ve ağaçların üzerinde koşturur durur. Moosbrugger'in tecrübe ve kanaatine göre insan hiçbir şeyi tek başına diğer şeylerden ayıramazdı, çünkü her şey birbirine bağlıydı. Ayrıca Moosbrugger'in, hayatında bir defa bir kıza, "Gül dudaklı sevgilim!" dediği de vakiydi ama birden kelimenin dikişleri açılmış, ortaya çok utanç verici bir şey çıkmıştı: Suratı sise gömülmüş bir yer misali grileşmiş, uzun gövdesinin üstünde bir gül belirivermişti; sonra bıçağı kapıp gülü kesme veya tekrar suratın içine geri çekilsin diye ona darbe indirme dürtüsü büyümüş de büyümüştü. Elbette ki Moosbrugger böyle durumlarda her zaman derhal bıçağına davranmıyordu; ancak işin üstesinden başka türlü gelemeyince buna başvuruyordu. Çoğunlukla dünyasını ayakta tutmak için devasa cüssesinin bütün gücünü kullanıyordu.

Keyfi yerinde oldu mu bir adamın yüzüne bakabiliyor ve bu yüzde, sığ bir deredeki küçük balıkların ve parlak taşların arasından kendi yüzünün yansımasını seçiyordu ama keyifsiz olduğunda aynı adamın yüzünü şöyle bir yoklaması yetiyor ve onun, her defasında başka başka tavırlar takınsa da her yerde kavga ettiği adam olduğunu anlıyordu. Daha neye itiraz ediyorlardı ki?! Hepimiz hemen her zaman aynı adamla kavga ederiz. Saçma sapan

takılıp kaldığımız insanların kim olduğu bir incelense, o zaman bunun, kilidi bizde olan anahtar sakallı adam olduğu anlaşılırdı. Ya aşkta? Kaç kişi her Allah'ın günü aynı sevdiği yüze bakıyor da gözlerini kapatınca bu yüzün nasıl göründüğünü bilmiyordu? Veya aşkı nefreti bir kenara koyalım: Eşya alışkanlık, keyif ve konumlarına göre durmadan ne tür değişikliklere maruz kalır! Sevinç ne sıklıkta yanıp kül olur ve ortaya yok edilemez bir hüzün çekirdeği çıkar?! Bir insan başka birine, onu rahat bırakabileceğine aldırmaksızın ne kadar sık vurur? Hayat, olduğu gibi kalmak zorundaymış tavırlarına bürünen bir yüzey oluşturur ama şeyler, teninin altında cirit atar. Moosbrugger bacaklarıyla daima iki keseğin üstünde duruyor, akıllı davranarak kafasını karıştırabilecek her şeyden kaçınmak çabası içinde bu kesekleri bir arada tutuyordu; yine de bazen ağzından bir laf kaçıyordu; hele de meşe kediciği veya gül dudaklı gibi soğumuş, harı gitmiş bir kelime ikilisinden eşyaya dair ne ihtilaller, ne hayaller fışkırıyordu!

Aynı zamanda yatağı ve masası da olan hücresindeki sıranın üstünde otururken, ona tecrübelerini olması gerektiği gibi ifade etmeyi öğretmemiş olan eğitiminden yakınıyordu Moosbrugger. Toprağın altında olmasına rağmen başına bunca dertler açan o fare gözlü küçük şahıs kızdırıyordu onu. Herkes onun tarafındaydı. Hantal hareketlerle doğruldu. Kendini odun kömürü kadar çürük hissediyordu. Yine acıkmıştı; hapishane yemeği bu iri cüsseli adam için çok azdı, yemeği iyileştirecek parası da yoktu. Böyle bir hâldeyken hakkında bilmek istedikleri her şeyi hatırlamasının imkânı yoktu. Mart veya nisan ayının gelmesine benzer bir değişim olmuştu, günlerce, haftalarca; en sonunda da o hikâye yaşanmıştı. Hikâye hakkında polis tutanağında yazanlardan fazlasını bilmiyordu, hatta olayın tutanağa nasıl geçtiğini bile bilmiyordu. Hatırladığı sebepleri, düşündüklerini zaten duruşmada söylemişti ama gerçekte olup bitenler ona, sanki kendisini çok mutlu eden ama bir daha tekrarlayamayacağı yabancı bir dilde akıcı bir şekilde söylenmiş sözler gibi geliyordu.

"Bütün bunlar olabildiğince çabuk son bulsa bari!" diye düşündü Moosbrugger.

60

MANTIK VE AHLÂK ÂLEMİNE GEZİNTİ

Hukukî açıdan Moosbrugger hakkında söylenecekler bir cümleyle dile getirilebilirdi. Moosbrugger, acemilerin gözünde bile hukuk bilimi ve adli tabiplikten, cezaî ehliyetin azalması vâkıası olarak bildiği şu istisnai vakalardan biriydi.

Onun gibi talihsiz kimselerin belirleyici özelliği, yalnızca sağlık durumlarının kötü olması değil âdi bir hastalığa da yakalanmış olmalarıdır. Tabiatın böyle insanları cömertçe ortaya saçmak gibi garip bir merakı vardır; *natura non fecit saltus*, tabiat sıçrama yapmaz, o geçişleri sever ve dünyayı da genel olarak eblehlik ve akıl sağlığı arasındaki bir geçiş hâlinde muhafaza eder. Ama hukuk bilimi buna aldırmaz. Der ki: *non datur tertium sive medium inter duo contradictoria*, yani dilimize çevirirsek: İnsan ya kanuna aykırı davranmak durumundadır yahut değildir, çünkü iki zıtlık arasında üçüncü bir yol veya bir orta nokta yoktur. İnsanlar cezaî ehliyeti varsa ceza alır, bu ceza alabilme niteliği sayesinde hukukî ehliyetleri olur ve hukukî ehliyetli biri olarak hukukun kişiler üstü korumasından da payına düşeni alır. Bunu hemen anlamayan olursa süvari sınıfını düşünebilir. Bir at, ne zaman üzerine binilmeye çalışılsa deli gibi davranıyorsa bakımı özenle yapılır, en yumuşak sargılar, en iyi süvariler, en seçkin yemlerden verilir

ve çok sabırlı bir muameleyle karşılaşır. Oysa bir binici bir kabahat işlese derhal bit pire kaynayan bir kafese tıkılır, yemek verilmez ve bileklerine demir prangalar vurulur. Bu ayrımın sebebi, at yalnızca hayvanların ampirik âleminin bir ferdiyken, süvarinin mantık ve ahlâk âlemine mensup olmasıdır. Bu anlamda insan, zihnî ve ahlâkî nitelikleriyle kanuna aykırı davranıp suç işleyecek durumda olduğundan hayvanın ve –şunu da eklemek lazım ki bir akıl hastasının da– önüne geçer; yani insanı, ahlâklı insan mertebesine yükselten onun ceza alabilme vasfı olduğuna göre, hukukçunun bu vasfa sıkı sıkıya sarılması anlaşılır bir durumdur.

Ne yazık ki buna karşı koymaya ehil olan adlî psikiyatrların mesleklerini icra ederken çoğunlukla hukukçulardan çok daha korkak olduklarını da belirtmek lazımdır; onlar ancak iyileştiremeyecekleri kimseleri gerçekten hasta ilan ederler ki bu mütevazı bir abartıdır, çünkü aslında kimseyi iyileştiremezler. Onlar iyileştirilemeyen akıl hastalıkları ile belli bir zaman sonra Tanrı'nın yardımıyla kendiliğinden iyileşen, bir de gerçi doktorun iyileştiremediği ama kaderin tam vaktinde araya girmesiyle hastanın doğru etki ve düşüncelerin tesir etmesi şartıyla kurtulabildiği hastalıklar arasında ayrım yaparlar. Bu ikinci ve üçüncü grupta ancak, tıp meleğinin, özel muayenehanesine geldikleri vakit hasta muamelesi yaptığı ama adlî muayenehanede karşılaşınca ürkerek hukuk meleğine devrettiği âdi hastalar vardır.

Moosbrugger de işte böyle bir vakaydı. Onu, tekinsiz kan sarhoşluğuyla işlediği suçlar, sonucu kesintiye uğrayan dürüst bir hayat yaşarken tımarhanelere bir sokmuş bir çıkarmış, hakkında felçli, paranoyak, saralı ve döner deli teşhisleri koymuş, en nihayetinde son duruşmasında da olağanüstü vicdanlı iki adlî tabip ona akıl sağlığını iade etmişti. Elbette o sırada büyük ve kalabalık salonda bahsi geçen doktorlar da dâhil olmak üzere Moosbrugger'in bir şekilde hasta olduğuna kanaat getirmeyen tek bir kişi yoktu ama kanunun koyduğu şartlara uyan ve vicdanını dinleyen akıllarca takdir edilebilecek bir yol da bulunmuyordu. Çünkü bir kimse kısmen hastaysa, hukuk hocalarına göre aynı zamanda kısmen sağlıklıdır fakat kişi kısmen sağlıklıysa o hâlde en azın-

dan kısmen cezaî ehliyeti vardır ve kısmen cezaî ehliyeti varsa o zaman da bu kişi tamdır, çünkü dediklerine göre cezaî ehliyet, insanın, onu zorlayan her türlü gereklilikten azade olarak kendi başına belli bir amaç için yolunu belirleyebilecek güce sahip olduğu durumdur ve böyle bir belirleyici unsur insanın bünyesinde hem var olup hem de yok olamaz.

Gerçi bu, hukukçuların deyişiyle, durumları ve fıtratları itibariyle "ahlâksız dürtülere" karşı koymaları ve "iyiye götüren sebepleri" takip etmeleri güç olan insanların varolduğu gerçeğini ihtimal dışı bırakmaz; işte Moosbrugger de böyle bir insandı, başka birinin umursamayacağı şartlar, onun ceza almasını gerektirecek eylemlerde bulunma "kararı" aldırıyordu. Ancak ilk olarak mahkemenin fikrine göre, onun zihin ve akıl gücü, şu bakımdan yerindeydi ki bunları kullansa Moosbrugger o eylemde bulunmayabilirdi, buna göre de kendisini ahlâkî sorumluluk alma durumundan muaf tutmak için sebep yoktur. İkincisi, hukukun nizami olarak uygulanması, bilerek ve isteyerek yapılmışsa, suç görülen her eylemin cezalandırılmasını gerektirir. Üçüncüsü, hukukî mantık, bütün akıl hastalarında –yedi kere yedi kaç eder diye sorulduğunda dil çıkaran veya majesteleri imparator ve kralın ismini söyleyecek yerde "ben" diyen o hepten bahtsız hastalar hariç– asgari oranda da olsa temyiz ve isteklerini belirleme kabiliyeti olduğunu farz eder; eylemin suç karakterini tanıyıp cinaî dürtülere karşı koymak için tek gereken, zekâyı ve iradeyi biraz daha zorlamaktır. Fakat bu, böylesine tehlikeli insanlardan istenebilecek şeylerin en azıdır.

Mahkemeler, eskilerin bilgeliklerinin şişelerde durduğu mahzenlere benzer; insanlar şişeleri açar ve insanlığın doğruya erişme gayretinin, kemale ermeden önceki en üst ve iyice olgunlaşmış derecesinin ne kadar tatsız olduğunu idrak edince ağlamak isterler. Yine de bu derece bile, henüz hissizleşmemiş insanları sarhoş etmeye yeter. Tıp meleğinin, uzun süre hukukçuların açıklamalarını dinledikten sonra sıklıkla kendi misyonunu unutması, bilindik bir tecellidir. Bu durumda melek titreyerek kanatlarını toplar ve mahkeme salonunda hukukun yedek meleğiymiş gibi bir hâle bürünür.

61

ÜÇ MAKALE İDEALİ VEYA KESİN YAŞAM ÜTOPYASI

Moosbrugger'in idam cezasına çarptırılması bu şekilde olmuştu ve aklî durumunun bir kez daha değerlendirilmesi konusunda ümit besliyor olmasını yalnızca Kont Leinsdorf'un nüfuzuna ve kontun Ulrich'e karşı dostane tavrına borçluydu. Bununla birlikte, o sıralar Ulrich'in ilerleyen zamanlarda da Moosbrugger'in kaderiyle ilgilenmek gibi bir niyeti asla yoktu. Böylesi insanların özü olan ve kişileri yıldıran dehşet ve ızdırap karışımı maya, Ulrich için en az, bu insanlar hakkında mütemadiyen verilen hükümlerin temelini oluşturan titizlik ve ihmalkârlık karışımı kadar nahoştu. Vakaya makûl olarak bakınca Moosbrugger hakkında ne düşünmesi gerektiğini ve ne hapishaneye ne de toplumsal hayata ait olan ve tımarhanelerin de yeterli gelmediği böyle insanlara karşı hangi tedbirlerin denenebileceğini gayet iyi biliyordu Ulrich. Ama bunu başka binlerce insanın da bildiğinin, bu kişilerce böylesi sorunların mütemadiyen açıklanarak bilhassa ilgilendikleri yönlere doğru yontulduğunun ve devletin Moosbrugger'i eninde sonunda öldüreceğinin farkındaydı, zira olgunlaşmaktan böylesi uzak bir kimseyi öldürmek en şeffaf, en ucuz ve en güvenli şıktır. Bunu kabullenmek çiğ bir davranış ola-

bilir ama hızlı ulaşım vasıtaları da Hindistan'ın bütün kaplanlarından daha çok can alıyor olsa da anlaşılan, buna katlanmamızı sağlayan o dikkatsiz, vicdansız ve ihmalkâr zihniyet, diğer yandan bizleri reddedemeyeceğimiz başarılara da ulaştırıyor.

En yakınındakini dikkatle inceleyen, sıra bütüne gelince ise körleşen bu zihniyet, en önemli ifadesini, olsun olsun üç makaleden ibaret olan ömürlük bir eser ideali denebilecek bir ideal-de bulur. Bir adam için büyük kitapların değil, kısa makalelerin gurur kaynağı olduğu zihin faaliyetleri vardır. Mesela bir kimse, taşların bugüne kadar gözlenmemiş şartlar altında konuşabileceklerini keşfetse, devrim niteliğindeki bu tezahürün tasviri ve açıklaması için ancak birkaç sayfa yazmaya ihtiyaç duyacaktır. Oysa iyi niyet hakkında ne zaman olsa bir kitap yazılabilir, bu konu âlimlerin meselesi falan değildir öyle, çünkü iyi niyet, insanın en önemli hayat problemleriyle asla başa çıkamadığı bir metot demektir. İnsan faaliyetleri, insanların ihtiyaç duyduğu kelimeler sayısınca bölümlere ayrılabilir; bu kelimelerden ne kadar çok varsa karakterlerinin hali o kadar fenadır. Türümüzü post giydiği zamanlardan uçma seviyesine çıkaran bütün bilgiler toplansa, delilleriyle birlikte hazır hâlde bile bir ev kütüphanesinden fazla yer kaplamaz; oysa kalemle değil de, kılıç kalkanla yapılmış o çok kapsamlı tartışmayı tamamen bir kenara koyarsak, kalan bütün şeyleri kayda geçirmek için yeryüzü büyüklüğünde bir kitaplık bile yeterli gelmeyecektir. İnsanî işlerimizi eğer tarzlarıyla örnek teşkil edecek şekilde bizlere öncülük etmiş bilimlerin usulüne göre ele almazsak, bu işleri son derece akıldışı yürüteceğimiz fikri gayet makûldür.

Gerçekten de bu –on yıllarla bile anılamayacak, birkaç senelik– bir çağın havası ve temayülü olmuş, Ulrich de onun bir parçasını yaşamıştır. O sıralarda millet –ama bu "millet" kelimesi bilinçli olarak verilen ve kesin olmayan bir bilgidir; kimin ve kaç kişinin böyle düşündüğünü söylemek mümkün değildir, bununla birlikte ortalıkta böyle bir hava vardı– insanın belki de dosdoğru yaşayabileceğini düşünmekteydi. Bugünse bunun ne anlama geldiği sorulacaktır. Cevap herhâlde şöyle olurdu; ömürlük bir

eser, şahsın bir şeyleri başarma kabiliyetinin olağanüstü seviyelere ulaştığı üç makaleden, üç şiirden veya üç eylemden ibaret olarak düşünülebilir. Bu da aşağı yukarı, söyleyeceklerin olmadığında susmak gibi bir anlama gelir; özel bir başarı yakalayamayacaksan ancak elzem olanı yapmak; en önemlisi de şayet kollarını açıp bir ilham dalgasıyla yükseltileceğine dair tarifsiz bir hisle dolmamışsan hissiz kalmak! Böylelikle ruhanî hayatımızın büyük kısmının son bulmak zorunda kalacağı fark edilecektir ama belki de bu o kadar da acı verici bir hasar bırakmayacaktır. Sabun satışlarındaki büyük hasılatların büyük bir temizliğe işaret ettiği tezi ahlâk için de geçerli olmak durumunda değildir; bu noktada yaygın bir yıkanma mecburiyetinin manevî dünyada temizliğe işaret etmeyeceğini söylemek daha doğru olacaktır. İnsanlar, (hangi türden olursa olsun) bütün yapıp ettiklerimize eşlik eden ahlâk sarfiyatını bir kereliğine son derece kısıtlayıp ancak ahlâkın çok gerekli olduğu istisnai hâllerde ahlâklı davranmakla yetinecek olur ama diğer tüm hâllerde, yaptıkları hakkında ancak kurşunkalem veya vidalar için gerekli standartlar hakkında düşündüklerinden farklı düşünmezlerse, bu faydalı bir deneme olurdu. Bununla birlikte böyle bir denemeden çok iyi sonuçlar çıkmasa da en azından hayırlı birkaç şey elde edilirdi; tüm yetiler kaybolur ve geriye yalnızca deha kalırdı; eylemlerin erdemlerle olan silik benzerliğinden ortaya çıkan yavan kopyalar, hayat resminden silinip gider, yerlerine de onların mukaddesatla baş döndürücü birlikleri geçerdi. Kısacası, her kental ahlâktan elde, gramın milyonda biri ölçüsüyle bile büyüleyici bir mutluluk sağlayan bir miligramlık bir esans kalırdı.

Şimdi kimileri, "Bu yalnızca bir ütopyadır!" diye itiraz edecektir! Elbette bu bir ütopyadır. Ütopya dediğiniz aşağı yukarı imkânlar anlamına gelir; bir imkânın gerçeklik payı içermemesi ifadesi, bu imkânların hâlihazırda iç içe bulunduğu şartların onları engellemesinden başka bir anlama gelmez, çünkü aksi takdirde imkân ancak imkânsızlık olurdu; onları zincirlerinden kurtarıp gelişmelerinin önünü açarsanız, o zaman ütopya meydana gelirdi. Bu, bir araştırmacının birleşik bir fenomendeki bir unsurun değişimini gözlemleyip bundan sonuç çıkarmasına

benzer; ütopya demek, bir unsurun muhtemel değişiminin ve bu değişimin, sözü geçen birleşik fenomende yaratacağı, bizim hayat dediğimiz etkilerinin gözlemlenmesi demektir. Gözlemlenen unsur dosdoğru bir kesinlikteyse, insan onu diğerlerinden ayırır ve gelişmesine imkân tanır, bunu bir düşünme biçimi ve yaşam tarzı olarak görerek onun sahip olduğu örnek gücün, kendisiyle temas eden her şeye etkide bulunmasını sağlarsa, o zaman, içinde, doğruluk ve belirsizlikten oluşan paradoks bir bağlantının gerçekleştiği bir insan çıkar karşımıza. Bu insan, kesinlik mizacını ortaya koyan o bilinçli ve katiyen yanıltılamayan bir soğukkanlılığa sahiptir ama bu niteliği dışında tüm özellikleri belirsizdir. Ahlâkın teminatı altındaki sıkı manevî ilişkilerin, hayal gücü değişimlere odaklanmış bir adam için pek kıymeti yoktur; hele de en titiz ve en büyük gerçekleşme talebi, entelektüel alandan tutku âlemine aktarılırsa, yukarıda belirtildiği gibi, tutkuların ortadan kaybolup yerlerinde iyilik namına, yakılan ilk ateşe benzer bir şeylerin belirmesi gibi hayret veren bir sonuç ortaya çıkar. – Kesinlik ütopyası işte budur. Bu insanın gününü nasıl geçireceği bilinmeyecektir, çünkü o, sürekli olarak yaratma edimi içinde süzülüp gidemeyecek ve kısıtlı duygularının ocak ateşini de muhayyel bir yangına kurban etmeyecektir. Ama bu dosdoğru kesinlikteki insan bugün mevcuttur! İnsan içinde bir insan olarak o, sadece araştırmacının değil tüccarın, organizatörün, sporcunun, teknisyenin de içinde yaşar; bu insanların hayat değil de meslek dedikleri günün belli saatlerinde sınırlı bir süre için yaşasa da fark etmez. Çünkü her konuda bu kadar titiz ve peşin hükümsüz davranan bu insan, kendi varlığı konusunda titizlenmek fikri kadar hiçbir şeyden tiksinmez ve kendi kendisinin ütopyasını, ciddi ve meşgul insanlar üzerinde yapılmış ahlâksız bir deneme olarak göreceği de su götürmez.

Diğer başarıları da manevî başarıların en güçlü grubuna uydurmalı mı uydurmamalı mı, diğer bir deyişle başımıza gelen ve gelmiş olan bir şeye bir hedef bulunabilir, bir anlam yüklenebilir mi sorusunda Ulrich bu yüzden ömrü boyunca hep alabildiğine yalnız kalmıştı.

62

BAŞTA ULRICH OLMAK ÜZERE TÜM YERYÜZÜ DENEMECİLİK ÜTOPYASINDAN TARAFTIR

İnsanî bir tutum olarak kesinlik, kesin bir eylem ve kesin bir varlık ister. Eylem ve varlıktan azami taleplerde bulunur. Fakat burada bir ayrım yapmak şarttır.

Çünkü gerçekte sadece muhayyel kesinlik yoktur (muhayyel kesinlik aslında gerçekte hiç yoktur), aynı zamanda müşkülpesent bir kesinlik de vardır, bunlar, muhayyel olanın vakıalara, müşkülpesent olanınsa muhayyel yapılara tutunmasıyla birbirlerinden ayrılır. Mesela Moosbrugger'in tuhaf zihninin iki bin yıllık hukuk kavramları sistemine dâhil edilmesindeki kesinlik, ortalıkta uçan bir kuşu iğneyle yakalamaya çalışan bir delinin müşkülpesent çabalarına benziyor ama vakıaları hiç umursamıyor ancak bütün hukuk varlığının muhayyel kavramını dikkate alıyordu. Oysa psikiyatrların Moosbrugger'in ölüme mahkûm edilip edilmemesi konusundaki büyük meseleye bakışlarında ortaya koydukları kesinlik bütünüyle doğruydu, çünkü bu kesinlik Moosbrugger'in sendromunu o güne dek gözlemlenen sendromların hiçbirine tam uymadığından daha fazla bir şey söylemeye cesaret edemiyor, asıl kararı hukukçulara bırakıyordu.

Mahkeme salonunun bu vesileyle sunduğu manzara hayatın tablosudur, çünkü beş yaşından büyük bir motorlu taşıtı kullanmayı veya bir hastalığı on yıl öncesinde en iyi sayılan esaslara göre tedavi ettirmeyi tamamıyla imkânsız gören, üstelik bütün vakitlerini gönüllü veya gönülsüz böylesi keşiflerin teşvikine adayan ve kendi alanlarına giren her şeyi rasyonelleştirmeye tutkun olan bütün o kanlı canlı insanlar güzellik, adalet, aşk ve inanç meselelerini, kısacası insanlıkla alâkalı tüm sorunları ticarî menfaatleri olmadığı sürece eşlerine bırakmayı sever ve eşleri de bu noktada yeterli olmazsa, o zaman bu işi kendilerine hayatın lezzetini ve çilesini bin yıllık deyişlerle anlatan erkek müsveddelerine bırakıp söylediklerine inanmadan ve bunların başka bir şekilde yapılabileceği ihtimalini düşünmeden lakayt, sıkılgan ve şüpheci bir tavırla onları dinlerler. Demek ki gerçekte iki zihniyet vardır ve bunlar yalnızca birbirleriyle mücadele etmez; daha da kötüsü, bunlar çoğu zaman tek kelime etmeden yan yana durur, konuştuklarında da yalnızca her birinin kendi yerinde durmasının iyi olacağını söylerler. Biri kesin olmakla yetinip vakıalara tutunur; ötekiyse yetinmez, daima bütüne bakar ve bilgilerini ebedî ve büyük oldukları söylenen hakikatlerden devşirir. Biri bunu yaparken başarısını, diğeri de hacmini ve vakarını arttırır. Elbette ki kötümser bir adam, birinin varacağı sonuçları değersiz; diğerininkileri de sahte bulabilir. Zira mahşer günü, insanların yaptıkları hesaba vurulduğunda, karınca asidi hakkındaki üç makale, bırakın üç, otuz olsa ne işe yarar?! Öte yandan o zamana dek karınca asidinden neler olacağını bile bilmezken mahşer günü hakkında ne biliriz ki?!

İnsanlığın ömür bitince böyle manevî bir mahkeme kurulacağını ilk kez öğrenmesinin üzerinden yaklaşık on sekizden fazla ama henüz yirmiden az yüzyıl geçtiğinde tekâmül ne o ne bu demenin iki kutbu arasında bir o yana bir bu yana salınmaktaydı. Bu esnada bir doğrultunun ardından hemen başkasının gelmesi tecrübeye uygundur. Böylesi bir dönüşün, yönünü her değiştirdiğinde yukarı çıkan bir vidanın hareketlerine benzer olması düşünülebilir ve arzulanabilir olsa da, bilinmeyen sebeplerden tekâmülün buradaki kazancı; sapa yollara girip tahribata uğraya-

rak bir şeyler kaybetmekten öteye geçmez. Yani Dr. Paul Arnheim, Ulrich'e, dünya tarihi asla olumsuz şeylere izin vermez, derken tamamıyla haklıydı; dünya tarihi iyimserdir, her defasında heyecanla önce bir şeyden, sonra da onun tam zıddından yana olur! Böylelikle dosdoğru kesinliğe dair ilk hayallerin ardından, hiçbir zaman bunları gerçekleştirme denemelerine girişilmemiştir; aksine, insanlar onu, mühendislerin ve bilginlerin zerrece ilham katmadan kullanımına terk etmiş ve yüzünü tekrar daha vakur ve kapsamlı bir zihniyete çevirmiştir.

Ulrich, güvenilmez olanın yeniden nasıl itibar kazandığını çok iyi hatırlayabiliyordu. Biraz güvenilmez bir meslek icra eden insanların, şair, eleştirmen, kadınlar ve yeni bir neslin mesleğini yapanların; salt bilginin, insanlığın bütün yüce eserlerini paramparça edip bir daha bir araya getiremeyen uğursuz bir şeye benzediği yönünde şikâyetlerde bulunduğu ifadeler gitgide çoğalmıştı; bu insanlar, insanlık için yeni bir inanç, manevî esaslara dönüş, zihnî bir atılım ve bunlara benzer çeşit çeşit şeyler istiyorlardı. Başlarda Ulrich saflık etmiş ve bunların, ata binmekten apış araları yara olan, aksaya aksaya attan inerken yaralarına ruh sürülmesi için haykıran insanlar olduklarını sanmıştı ama gün geçtikçe, başlarda gözüne o kadar komik görünen ve sürekli kendini tekrarlayan bu çağrının geniş bir yankı uyandırdığını fark etmek durumunda kalmıştı; bilgi çağdışı kalmaya başlamış, o günlerde dünyaya hâkim olan ne idüğü belirsiz insan tipi, sözünü geçirmeye başlamıştı.

Ulrich bu gelişmeleri ciddiye almamakta direnmişti, şimdi de manevî eğilimlerini kendi usulünce geliştirmeye devam ediyordu.

Sonradan geri dönüp bakınca çoğu zaman dokunaklı ve sarsıcı gelen, gençliğin o ilk kendini bilme hâlinin en erken zamanlarından kalma, vaktiyle sevdiği bir sürü tasavvur, bunlar arasında da "farazî yaşamak" lafı bugün hâlâ hatırındaydı. Bu laf, hâlâ cesareti ve her adımın tecrübesiz bir cüretkârlık olduğu hayatın gönülsüz bilgisizliğini, büyük sebeplere duyulan arzuyu ve tereddütle hayata adım atmış genç bir insanın hissettiği, iptal edilebilirliğin nefesini ifade ediyordu. Ulrich aslında bunların

hiçbirinin geri alınamayacağını düşünüyordu. Bakışları dünyayı ilk defa süzen birinde güzel ve tek kesin olan şey bir şeyler için seçilmiş olduğuna dair duyulan o enteresan histir. O kimse, duygularını gözden geçirince hiçbir şeye kayıtsız şartsız evet diyemez; muhtemel âşığını arar ama onun doğru kişi olup olmadığını bilmez; öldürmeye muktedirdir ama bunu yapmak zorunda olduğundan emin değildir. Kendi tabiatının gelişim gösterme iradesi, mükemmel olana inanmasını yasaklar ama karşısına çıkan her şey mükemmelmiş gibi davranır. Söz konusu kimsenin sezdikleri şunlardır: Bu düzen, kendini dışarıdan gösterdiği kadar sağlam değildir; hiçbir şey, hiçbir benlik, hiçbir şekil, hiçbir esas güvenilir değildir, her şey görünmeyen ama asla durmak nedir bilmeyen bir dönüşüme tutsaktır; sağlam olmayanda, olana göre geleceğe dair daha fazla şey vardır, hâlihazır ise insanın henüz aşamamış olduğu bir varsayımdan başka bir şey değildir. Bir araştırmacının, onlara çabucak inanması için kendisini kandırmak isteyen vakıalar karşısında takındığı iyi niyetli tavırla dünyadan uzak durmaktan daha iyi yapabileceği ne vardır?! Bu yüzden, kendi kendine bir şeyler yapmakta tereddüt eder; bir karakter, bir meslek, sabit bir varoluş şekli, bütün bunlar ona göre, kendisinden son olarak arta kalacak iskeleti belirleyecek tasavvurlardır; ahlâkî veya entelektüel bakımdan yasak olsa bile onu manen zenginleştiren her şeye duyduğu eğilimle dört bir yana atılmakta serbest olan ama sürekli dengede kalıp daima ileriye götüren bir adım gibi hisseder kendisini. Bir kez olsun doğru fikre sahip olduğunu söylerse ışıltısı, dünyayı başka bir görünüme bürüyen tarifsiz bir parça kor ateşin dünyaya düştüğünü idrak eder.

Sonraları Ulrich'in aklî melekeleri artınca, bu durum onun için artık o güven vermeyen *varsayım* kelimesiyle değil belli sebeplerden ötürü garip bir kavram olan ***deneme***yle ilişkilendirdiği bir tasavvur oluşmuştu. Nasıl ki bir deneme yazısı bir nesneyi, her paragrafında bütün olarak ele almadan birçok cepheden kuşatırsa –çünkü bütün olarak ele alınan bir nesne birdenbire hacmini yitirir ve eriyip bir kavrama dönüşür– Ulrich de dünyaya ve kendi hayatına en doğru şekilde bakarak değerlendirmede bulunabile-

ceğini zannediyordu. Bir eylemin veya niteliğin değeri, hatta özü ve mahiyeti Ulrich'in gözüne, bunları çevreleyen şartlara, hizmet ettikleri amaçlara, kısacası ait oldukları kâh şu kâh bu yapıdaki bütüne bağlı görünüyordu. Üstelik bu, bir cinayetin, gözümüze suç veya kahramanca bir eylem olarak, aşk saatininse bir meleğin veya bir kazın kanadından düşen bir tüy olarak görünebilmesi gerçeğinin basit bir tarifidir. Ama Ulrich bu olguyu genelleştiriyordu. O zaman bütün ahlâkî olaylar bir kuvvetler sahasında gerçekleşiyor, sahanın yapısını o olaylar anlamla dolduruyor, tıpkı bir atomun kimyevi bağlanma imkânları barındırması gibi iyiyi ve kötüyü barındırıyorlardı. Bunlar, belli ölçüde dönüştükleri şey oluyorlardı ve nasıl ki tek başına sert kelimesi aşk, kabalık, çaba veya katılıkla bağlantısına göre bambaşka dört aslî özü nitelerse, bütün ahlâkî olaylar da Ulrich'e anlamları bakımından başka olayların bağımlı fonksiyonları gibi görünüyordu. Böylelikle sıradan hayatın ilk ve kaba yaklaşımında eylem ve niteliklere atfettiği cinsten bağımsız anlamların asla mevcut bulunmadığı sonsuz bir ilişkiler sistemi meydana geldi; bu sistemde, görünüşte sağlam olan şey birçok başka anlam için geçirgen bir bahaneye, cereyan eden şeyler ise belki de henüz olmamış ama hissedilmiş bir şeyin sembolüne dönüştü; imkânlarının timsali olarak, potansiyel insan olarak, varlığının yazılmamış şiiri olarak insan; tutanak, gerçeklik ve karakter olarak insanın karşısına çıktı. Esasında bu görüşe göre Ulrich, kendisini her erdeme ve her kötülüğe muktedir hissediyordu; dengesiz bir toplum düzeninde günahlar kadar erdemlerin de itiraf edilmese bile genel olarak aynı oranda günahmış gibi görülmesi, Ulrich için tam olarak, tabiatın dört bir yanında yaşanan şeyi, yani her güç oyununun zamanla bir orta değere ve orta duruma, bir dengeye ve katılaşmaya doğru çaba sarf ettiğinin ispatıydı. Sıradan anlamıyla ahlâk, Ulrich için artık, etik gücünü kaybetmeden ahlâkla karıştırılamayacak bir güç sisteminin yaşlanmış biçiminden öte bir şey değildi.

Bu görüşlerde bile hayata dair belli bir güvensizliğin ifadesini bulduğu söylenebilir ancak güvensizlik aslında olağan güvencelerin yetersizliğinden başka bir şey değildir, öte yandan insanlık kadar tecrübeli bir kişinin bile görünüşte bambaşka esaslara göre

hareket ettiğini hatırlatmakta da herhâlde beis yoktur. İnsanlık uzun vadede, yaptığı her şeyi geri döndürür ve yerine başka şeyler koyar, vakit geçtikçe insanlık için de suçlar erdeme, erdemler suça döner, insanlık bütün olayların büyük manevî bağlarını kurarak birkaç insan ömrü geçince bunları da tekrar çökertir; ne var ki bunlar bütüncül bir yaşam hissi içerisinde değil peş peşe gerçekleşir; insanlığın yaptığı denemeler zincirinde kademelere rastlanmaz, hâlbuki insandaki bilinçli denemecilik, karşısında, dünyanın bu ihmalkâr bilinç durumunu bir iradeye çevirmek görevini bulur. Teker teker birçok gelişim hattı, bu görevin yakında gerçekleşebileceğine işaret etmektedir. Bir hastanede, hastaların dışkısını beyaz bir porselen kâsede yardımcı asitlerle ovalaya ovalaya erguvan rengi bir tabakaya dönüştüren ve tabakanın rengiyle dikkati ödüllendirilen kar beyaz üniforma giymiş bir hasta bakıcı, kendisi bilmese bile daha şimdiden, sokakta gördüğü aynı cisim karşısında tüyleri diken diken olan genç hanıma nazaran dönüşüme daha müsait bir dünyada bulunmaktadır. Eyleminin ahlâkî kuvvet sahasına kapılmış cani artık ancak, çılgın bir akıntıya ayak uydurmak zorunda olan bir yüzücü gibi hareket eder ve çocuğu bir kez böyle bir akıntıya kapılmış her anne bu durumu bilir ama sırf bu inanç için yerleri olmadığından insanlar bu sözlere şimdiye kadar hiç inanmamışlardır. Psikiyatri büyük neşeyi, sanki neşeli bir bıkkınlıkmış gibi neşeli bir keyifsizlik olarak adlandırır ve iffet kadar şehvetin, vicdan kadar lakaytlığın, gaddarlık kadar merhametin bütün yükseltmelerinin hastalıklı bir hâle vesile olabileceğini gösterir; sağlıklı hayat, ifrat ile tefrit arasındaki bir vasatı hedefine koysa bile ne kadar az şey ifade edecektir! Bu hayatın ideali, gerçekten de ideallerinin abartılmasını inkârdan başka bir şey olmasa bu nasıl bir zavallılık olurdu?! Demek böylesi bilgiler, artık ahlâkî normlarda kalıplaşmış kuralların sükûnetini görmek yerine yenilenmesi için her an performans gerektiren hareketli bir denge bulmaya yol açar. Kişi gayriihtiyari edinilmiş tekrarlama temayüllerini bir insana karakter olarak atfedip sonra da bu tekrarların sorumluluğunu onun karakterine atmayı sığlıktan da öte bir şey olarak hissetmeye başlar. İç âlem ile dış âlem arasındaki etkileşimi tanımayı

öğrenir ve tam olarak insandaki bu gayrişahsîliği anlayarak şahsî olanın yeni izlerini, bazı basit temel davranış şekillerini, kuşların yuva kurma güdüsü gibi çeşit çeşit malzemelerle birkaç uygulamadan sonra benliğini doğrultan bir benlik kurma güdüsü geliştirir. İnsan belli etkiler sayesinde, soysuzlaşmış türlü türlü durumları sel gibi yıkıp geçmeye o kadar yakındır ki caniler vakitlice büyük meleklere çevrilmezse meselenin toplumsal bir ihmalkârlığa veya bir beceriksizlik kalıntısına varmasına ramak kalır. Böyle böyle birçok örnek; dağınık, birbirinin yakınına dahi uğramamış şey gösterilebilir ki bu da insanın, daha basit şartlar altında uygulanmak için ortaya çıkmış kaba yaklaşımlardan bezmesine ve giderek, yani iki bin yıldan beridir değişen zevklere ancak küçük ölçekte uydurulmuş olan bir ahlâkı, sahip olduğu biçimi temellerinden değiştirme ve onun yerine, olguların hareketliliğine daha titizlikle oturan başka bir ahlâk koymayı zaruri görmesine yol açar.

Ulrich'in kanaatince bunun için tek eksik olan formüldü; yolun son kısmının da katedilebilmesi için bir hareketin hedefinin, daha o hedefe ulaşılmadan tesadüfi bir anda bulmak zorunda olduğu ifadeydi; bu ifade de daima, eşyanın durumuna göre henüz haklı çıkarılamayacak olan cüretkâr bir ifadedir, dosdoğru olanın olmayanla, titizliğin tutkuyla bağlantısıdır. Ama tam da artık hareketleneceği yıllarda Ulrich'in başına tuhaf bir şeyler gelmişti. Ulrich filozof değildi. Filozoflar emirlerine ordu verilmediği için dünyayı bir sistemin içine tıkamak suretiyle kendilerine boyun eğdiren zorbalardır. Tiranlık çağlarında büyük felsefî mizaçların varolmasının sebebi de muhtemelen budur, hâlbuki medeniyetin ve demokrasinin ilerlediği çağlarda, en azından bu konuda herkesin dillendirdiği üzüntüye göre hüküm verilecek olursa, insanı ikna edecek bir felsefe ortaya çıkarmak başarılamamıştır. O yüzden de bugün kısa kısa ancak ürkütücü miktarda felsefe yapılmaktadır, öyle ki ortalıkta yalnızca insanın dünya görüşü olmadan bir şeyler aldığı dükkânlar vardır, oysa büyük felsefe parçalarına besbelli bir güvensizlik hâkimdir. O parçalar düpedüz imkânsız sayılmaktadır, Ulrich de onlardan kesinlikle azade değildi, hatta bilimde edindiği tecrübelerden sonra onlar hakkın-

daki düşünceleri biraz alaycı olmuştu. Davranışlarına yön veren de buydu, öyle ki gördüğü şeyler Ulrich'i durmadan düşüncelere sevk ediyor, bununla birlikte çok düşünmekten belli bir ürpertiye gark ediyordu. Ama davranışına son noktayı koyan başka bir şey daha vardı. Ulrich'in özünde mantıklı düzenlemeye, sarih iradeye, hırsın belli doğrultudaki tahriklerine karşı darmadağınık, felç edici, râm edici bir şekilde etki gösteren bir şey vardı ve bu, onun zamanla ve bilinçdışı bir özenle denemecilik kavramından çıkardığı parçaları barındırsa bile onun seçtiği denemecilik ismiyle ilgiliydi. *Essay** kelimesini olduğu gibi "deneme" diye tercüme etmek, edebiyattaki karşılığına yapılan çok temel imayı tam olarak içermez, çünkü deneme, fırsat bulunduğunda hakikat mertebesine yükseltilen ama aynı zamanda yanılgı olarak da değerlendirilebilecek bir kanaatin geçici veya tesadüfi ifadesi değildir (bu türden olanlar yalnızca, âlimlerin "atölye artıkları" olarak sundukları kompozisyon ve makalelerdir); bilâkis bir deneme, bir insanın manevî yaşamının kritik bir düşünce dâhilinde aldığı eşsiz ve değiştirilemez biçimdir. Hiçbir şey denemeye, sübjektiflik denen, fikirlerdeki sorumsuz ve yarım yamalak hâl kadar yabancı değildir ama hakiki ve sahte, zekice ve budalaca şeyler de şefkatli ve dile gelmez göründükleri kadar katı da olan kanunlara boyun eğecek düşüncelere uygulanabilecek kavramlar değillerdir. Bu tür denemeci ve üstatlar arasında hayatı içten içe sallantıda olanların sayısı azımsanmayacak kadar çok olsa da bunların adlarını vermenin bir yararı olmayacaktır; onların dünyası din ile bilgi, örnek ile öğreti, *amor intellectualis* ile şiir arasında yer alır, onlar dindar ve dinsiz azizlerdir, bazen de bir macerada yolunu kaybetmiş adamlardır, hepsi bu.

Ayrıca hiçbir şey, böyle büyük denemecileri sergileme, hayat öğretisini olduğu haliyle bir hayat bilgisine dönüştürme ve hareketli olanın hareketinden "içerik" kazanma gibi bilgince ve akıllı-

* Edebiyatta bir tür olarak deneme kelimesinin Almancadaki karşılığı aslen Fransızcadan alınmıştır. Yazar, metin boyunca *essay* kelimesini tercih ediyor olsa da metnin akıcılığını bozmamak için her yerde Türkçe karşılığı olan deneme kullanıldı fakat burada özel bir ayrım bizzat yazar tarafından söz konusu edildiği için bu dipnotu düşme gereği görüldü. *-ç.n.*

ca denemeler yapan gönülsüz tecrübeden daha belirleyici değildir; bir denizanasını sudan çıkarıp kuma koyduktan sonra narin ve renkli bedeninden geriye ne kalırsa, bunlardan da geriye aşağı yukarı o kadarı kalır. Duygulananların öğretisi duygulanmayanların aklında toz, tezat ve saçmalık hâlinde parçalara ayrılır, yine de onları aslında narin ve hayata dayanıksız diye nitelememek lazımdır, yoksa hayatî ihtiyaçlarına uymayan havasız bir odada ayakta kalamayacak bir fili de çok çıtkırıldım diye nitelendirmek gerekir. Bu tasvirler bir esrar veya arp tınılarının ve inilti benzeri glissandoların baskın geldiği bir müzik izlenimi uyandırdıysa, çok yazık olacaktır. Kastedilen aslında bunun tam tersidir; bu tasvirlerin temelinde yatan meseleyi Ulrich kesinlikle bir sezgi olarak değil gayet makûl bir biçimde şöyle tasavvur ediyordu: Hakikati isteyen bir adam âlim olur; sübjektifliğini canlandırmak isteyen bir adam belki yazar olur; ama ya bu ikisinin arasında durarak bir şey yapmak isteyen adam ne yapsın? Böyle "arada bir yerde" duran örnekleri ise mesela, öldürmeyeceksin, diyen meşhur emir gibi her ahlâkî cümle ortaya koyabilir. İlk bakışta bunun ne hakikat ne sübjektiflik olduğu görülür. Bazı bakımlardan sıkı sıkıya bu cümleye tutunduğumuz bilinir, başka bakımlardan ise sayıları çok olmakla birlikte tam olarak sınırları çizilmiş bazı istisnalara yer vardır ama muhayyilede, arzularda, piyeslerde veya gazete haberlerinin tadını çıkarırken olduğu gibi üçüncü türden çok büyük miktarda vakada tamamen başıboş olarak bir tiksinme ile cazibesine kapılma arasında bocalarız. Ne hakikat ne sübjektiflik olan şeye bazen de talep denir. Bu talep, dinin ve kanunun dogmalarına tutturulmuş ve bu sayede başka bir şeyden türetilmiş bir hakikat karakteri kazanmıştır ama roman yazarları bize, İbrahim'in verdiği kurbanla başlayıp son zamanlarda sevgilisini vurup öldüren güzel kadına kadar bir sürü istisna anlatıp bunu yine sübjektiflik içinde lağvederler. Yani insan ya kazıklara sıkıca tutunabilecek veya kazıklar arasında büyük dalgaların kendisini bir o yana bir bu yana taşımasına izin verecektir; peki ama hangi hislerle?! İnsanın bu cümleye karşı duyguları, bir şeye mıhlanmışçasına itaat etmek (böyle bir şeyi düşününce bile tüyleri ürperen ama alkol veya ihtirasla biraz ayağı kayınca bunu hemen

yapıveren "salim tabiat" da bu cümleye dâhildir) imkânlarla dolu koca koca dalgalar içinde fıkır fıkır oynamak arasındaki bir karışımdır. Bu cümle gerçekten sadece böyle mi anlaşılmalıdır? Bir şeyi bütün varlığıyla yapmak isteyen bir adamın bu şekilde söz konusu şeyi yapsın mı, yapmasın mı, bilemeyeceğini hissediyordu Ulrich. İnsanın bunu tüm varlığından hareketle yapmasının da yapmamasının da mümkün olduğunu sezinliyordu. Bir fikir veya bir yasak onun için hiç anlam ifade etmiyordu. Yukarıya veya maneviyata yönelen bir yasaya bağlanmak aklında eleştiriye yol açıyordu; hatta bundan da öte, kendinden emin bir âna, soy üzerinden asalet kazandırma ihtiyacında bir değersizleştirme de mevcuttu. Bütün bunları düşünürken kalbi susmuş, yalnızca kafası konuşuyordu ama Ulrich kararının mutluluğuyla başka bir biçimde örtüşebileceğini hissediyordu. Kimseyi öldürmediği veya öldürdüğü için mutlu olabilirdi ama asla kendisine yöneltilmiş bir talebi kayıtsızca kabul eden birisi olamazdı. O an hissettiği şey bir buyruk değil ayak bastığı bir bölgeydi. Bu bölgedeki her şeyin çoktan karara bağlanmış olduğunu ve zihni anne sütü gibi yumuşattığını kavrıyordu. Ama ona bunu düşündüren, düşünüş falan değildi, paramparça ve amiyane bir şekildeki hissediş de değildi; bu "tam bir kavrayış"tı, bununla birlikte o şey, rüzgârın uzaklardan getirdiği bir haber gibiydi ve bu haber, Ulrich'e ne doğru ne yanlış, ne rasyonel ne irrasyonel geliyor, aksine göğsüne hafifçe, mutlu etmesini sağlayacak bir abartı düşmüşçesine onu duygulandırıyordu.

Nasıl ki bir denemenin gerçek kısımlarından bir hakikat çıkarılamazsa böylesi bir durumdan da bir kanaat elde etmenin imkânı yoktur; en azından bir âşığın, aşkı tarif etmek için onu terk etmek zorunda olması gibi bu durumdan da vazgeçmeden olmazdı. Bazen Ulrich'i âtılca harekete geçiren engin bir duygu yoğunluğu, onun sınır ve biçim üzerinde direten eylem dürtüsüne muhalefet etmekteydi. Duyguları konuşturmadan önce bilmeyi arzulamak muhtemelen doğru ve tabii olandır, Ulrich de elinde olmadan günün birinde neyi bulmak istediğini hayal etti ve bulduğu hakikat olmasa da sağlamlık bakımından ondan aşağı kalmayacaktı; ama bundan dolayı, içinde bulunduğu özel duru-

muyla o, donanımını bir araya getiren, ne var ki o arada niyetini yitiren bir adama benzemekteydi. Matematik ve matematikle veya matematik mantığıyla alâkalı makalelerini kaleme alırken veya tabiat bilimleriyle meşgul olurken ne zaman ki ona hangi amacı takip ettiğini sorsalar, Ulrich cevaben, düşünmeye gerçekten değecek tek bir mesele olduğunu, bunun da doğru yaşama meselesi olduğunu söylerdi. Ama uzun süre bir talepte bulunulup da taleple ilgili bir şey yapılmayınca, uzun süre bir şeyleri yukarıda tutan bir kol nasıl uyuşursa beyin de aynen öyle uyuşur, yazın yapılan bir resmigeçitte sürekli ayakta duramayan askerler gibi düşüncelerimiz de sürekli ayakta kalamaz; çok fazla beklemeleri gerekirse düşer bayılırlar. Ulrich yaklaşık yirmi altı yaşındayken hayat anlayışı taslağını bitirdiği için, otuz iki yaşına geldiğinde bu anlayış gözüne artık çok samimi görünmez olmuştu. Düşüncelerini ilerletmemişti ve ilk titrek tecrübelerini yaşadığı günler geçtikten beridir Ulrich'in içinde, insanın bir şeyler beklediğinde gözlerini kapatınca kapıldığı hisse benzer belirsiz ve heyecan verici bir duygu hariç, şahsî hareket namına pek bir şeyler yaşanmaz olmuştu. Buna rağmen bilim çalışmalarını zamanla yavaşlatıp bunlara bütün iradesini koymasını engelleyen de herhâlde bu türden gizli bir hareketti. Bu hareket yüzünden garip bir çelişkiye düştü. Dosdoğru kesinlikteki zihniyetin aslen estetik zihniyete göre daha inançlı olduğu unutulmamalıdır, çünkü Tanrı'nın, gerçekliğinin tanınması için koyduğu şartlar altında kendisini göstermeyi arzulamasıyla bu zihniyet "ona" boyun eğer, oysa bizim güzel zihinlerimiz, Tanrı kendisini ifade ettiğinde, yeteneklerinin aslî ve dünya görüşlerinin gerçekten Tanrı vergisi kabiliyetlerle aynı kademeye konabilecek kadar anlaşılır olmadığını düşünür. Kısacası Ulrich, kendini belirsiz sezgilere bu türden kimseler kadar kolay kaptıramıyor ama öte yandan yıllar boyunca safi doğruluk içinde ancak kendine muhalif olarak yaşadığını da kendinden gizleyemiyor ve başına önceden kestiremeyeceği bir şeyler gelmesini arzuluyordu, çünkü biraz alaycı bir tavırla "hayattan izne ayrılmak" dediği şeyi yaparken ona ne bir ne öbür yandan huzur veren herhangi bir şey yoktu elinde.

Belki Ulrich'i mazur göstermek için hayatın bazı yıllarda inanılmaz çabuk kaçıp gidiverdiği söylenebilirdi. Ama insanın, son isteğini, arkasında bu isteğin kalıntılarını bırakmadan önce yaşamaya başlamak zorunda olduğu gün çok ötelerdedir ve ertelenemez. Bir şeyler değişmeksizin geçen yarım yıldan sonra bu, onu tehdit edercesine kafasına dank etmişti. Üstlendiği küçük ve delice faaliyette sağa sola savrulurken, konuşuyor, çok fazla konuşmaktan hoşlanıyor, ağlarını boş bir nehre daldırmış bir balıkçının çaresiz ısrarcılığıyla yaşıyor, ne var ki şahsının öyle veya böyle sahip olduğu öneme uygun düşecek hiçbir şey yapmıyor, bekliyordu. Şahsının arkasında –şayet bu kelime bir insanın dünya ve hayat hikâyesince biçimlendirilmiş kısmını niteliyorsa– öylece bekliyor, sakin ve arkasına set çekilmiş çaresizliği günbegün daha da artıyordu. Hayatının en kara günlerini yaşıyor, yapmadığı şeylerden dolayı kendi kendisini aşağılıyordu. Büyük sınavlar büyük mizaçlara mahsus bir hak mıdır? Buna inanmak isterdi ama doğru değildi bu, çünkü en basit ve gergin mizaçların bile buhranları olur. Bu anlamda aslında büyük sarsıntısı içinde elinde kalan tek şey, bütün kahramanların ve suçluların sahip olduğu sarsılmazlığın kalıntısıydı; cesaret değildi bu, irade değildi, itimat değildi; aksine bir kedi, köpekler paramparça etse bile canını nasıl vermezse aynı öyle çıkmak nedir bilmeyen çetin bir kendi kendisine tutunma haliydi.

Böyle bir insanın yalnızken nasıl yaşadığını tasavvur etmek isterseniz, bu konuda en fazla, geceleyin aydınlık pencere camlarının odaya baktığı ve düşüncelerin, kullanıldıktan sonra, memnun kalmadıkları bir avukatın bekleme odasında oturan müvekkiller gibi boş boş durdukları söylenebilir. Veya belki de Ulrich'in böyle bir gecede bir defasında pencereleri açtığı ve kıvrımları, zemin ile ağacın zirvesindeki kar örtüsünün arasından tuhaf bir siyahlıkla uzanıp yılan derisi gibi kaygan görünen çıplak ağaç gövdelerine baktığı ve canının birden, üstündeki pijamayla bahçeye inmek istediği de anlatılabilir; Ulrich soğuğu saçlarında hissetmek istemişti. Aşağı indiğinde aydınlık kapının önünde durmamak için ışığı söndürdü, gölgelerin arasında sadece çalışma odasından gelen bir ışık huzmesi uzanıyordu. Bir yol, sokağa

açılan parmaklıklı kapıya çıkıyor, başka bir yol karanlıkta onu net bir karaltı hâlinde kesiyordu. Ulrich yavaşça bu yola doğru yürüdü. Sonra ağaçların tepelerinin arasından yükselen karanlık ona birden olağanüstü bir biçimde Moosbrugger'in devasa bedenini hatırlattı, çıplak ağaçlar ona tuhaf bir şekilde cismani görünmüştü; solucanlar gibi çirkin ve ıslaktılar, buna rağmen insanın onlara sarılıp gözünde yaşlarla diplerine çömelesi geliyordu. Ama Ulrich bunu yapmadı. Heyecanın verdiği duygulu hâl ve bu duygulara dokunduğu an itici geldi. Sisin süt kıvamındaki köpüğü arasından ve bahçenin parmaklıklarının önünden o sıra, geç vakte kadar dışarıda kalmış yayalar geçiyordu, siyah gövdelerin arasındaki kırmızı pijamasıyla bu gövdelerden ayrılacak olsa, herhâlde yayalar Ulrich'in siluetinin bir deliye ait olduğunu sanırdı ama Ulrich ayağını yere sağlam bastı ve nispeten mutlu bir hâlde evine döndü, çünkü onun için saklanmış bir şeyler varsa da bambaşka olmaları gerekirdi.

63

BONADEA BİR HAYAL GÖRÜR

Ulrich o gecenin sabahında yatağından geç vakitte ve pestili çıkmış hâlde kalktığında kendisine Bonadea'nın ziyarete geldiği bildirildi; bozuştuklarından beridir ilk defa yeniden görüşeceklerdi.

Bonadea ayrılacakları vakit çok ağlamıştı. Bu süre zarfında da kendini istismara uğramış gibi hissetmişti sık sık. Sesi sürekli bozuk trampet gibi hırıltılı çıkıyordu. Birçok macera ve birçok hayal kırıklığı yaşamıştı. Her macerasında Ulrich'in hatırası derin bir kuyuya battığı hâlde her hayal kırıklığından sonra o kuyudan tekrar çıkıyordu; baygın ve bir çocuğun suratından okunan terk edilmişliğin acısı kadar sitemkârdı. Bonadea kıskançlığı için dostundan belki yüz kez usul usul af dilemiş, kendi ifadesiyle "kötü gururunu cezalandırmıştı", en sonunda da ona bir barış teklifi sunmaya karar vermişti.

Ulrich'in karşısında otururken sevecen, hüzünlü ve güzeldi ama midesi bulanıyordu. Ulrich ise onun karşısında "bir oğlan çocuğu" gibi dikiliyordu. Teni, Bonadea'nın onun yapabileceğine inandığı büyük olaylar ve diplomasiden ötürü mermer gibi parlamıştı. Bonadea onun yüzünün ne kadar güçlü ve kararlı durduğunu şimdiye kadar hiç fark etmemişti. Elinden gelse bütün

varlığıyla ona teslim olurdu ama o kadar ileri gitmeye cesareti yoktu, Ulrich de onu buna davet edecek bir tavır takınmamıştı. Bu soğukluk Bonadea için son derece üzücü ama bir heykel kadar büyüktü. Bonadea beklenmedik bir anda Ulrich'in aşağı sarkan elini alıp öptü. Ulrich saçlarını düşünceli düşünceli okşadı. Dünya bu kadının bacaklarını en kadınsı şekilde zayıflatmıştı, Bonadea diz çökmek istiyordu. O an Ulrich onu hafifçe sandalyeye bastırdı, viski soda getirdi ve bir sigara yaktı.

"Hanımefendiler öğleden önce viski içmez!" diye karşı çıktı Bonadea; bir anlığına tekrar incinmiş olma kuvveti buldu kendinde, yüreği ağzına geldi, çünkü Ulrich'in ona bu kadar sert ve şahsî fikrine göre, bu kadar ölçüsüz bir içki sunmakta sergilediği tabiî tavır sevimsiz bir ima içeriyor gibi göründü gözüne.

Ama Ulrich dostane bir tavırla şöyle dedi: "Sana iyi gelecek; büyük siyaset yapan tüm kadınlar viski de içmiştir." Çünkü Bonadea, Ulrich'in yanına tekrar girebilmek için, büyük vatanseverlik faaliyetine hayranlık duyduğunu ve yardımının dokunmasından mutlu olacağını söylemişti.

Planı buydu işte. Hep birçok şeye aynı anda inanır ve yarım hakikatler yalan söylemesini kolaylaştırırdı.

Viskinin kalitesi akışkan bir altın gibiydi ve mayıs güneşi misali içini ısıtmıştı.

Bonadea yetmiş yaşındaymış ve bir evin karşısında bahçedeki bir bankta oturuyormuş gibi bir hisse kapıldı. Yaşlanıyordu. Çocukları büyüyordu. En büyükleri on iki yaşına girmişti. Tam olarak tanımadığı bir adamın evine, sırf insana bir pencerenin ardındaki bir adam gibi bakan gözleri var diye gitmesi hiç şüphesiz ayıptı. Bu kişide insanın hoşuna gitmeyecek ve ikaz anlamına gelebilecek detaylar, diye düşündü, gayet güzel seçiliyor; aslında –insanı böylesi anlarda durduracak bir şey olsaydı keşke!– baştan aşağı kızarıp, hatta belki de öfkeden tutuşarak ilişkiyi koparabilirdi ama bu gerçekleşmediği için karşısındaki adam büründüğü role gitgide daha büyük bir tutkuyla yerleşir. İnsan da kendisini bu esnada bariz bir şekilde, suni ışıkla aydınlatılmış bir kulis gibi hisseder; bunlar sahne gözleri, sahne bıyığıdır, karşında duran

şey kostümün açılan düğmeleridir; odaya ayak basma ânından tekrar makûl biçimde yaptığın ilk harekete kadarki bütün anlar kafatasından fırlayan ve odanın duvarlarını bir cinnet örtüsüyle kaplayan bir bilinç hâlinde cereyan eder. Bonadea tam olarak aynı kelimeleri kullanmıyor, bunları zaten ancak kısmen kelimelerle düşünüyordu ama kafasında canlandırmaya çalışırken kendini anında yine o bilinç değişiminin eline düşmüş gibi hissediyordu. Ulrich'e bakarken, "Bunu tasvir edebilecek kişi büyük bir sanatçı; hayır, bir pornografi yazarı olurdu!" diye düşündü. Çünkü böyle durumlar sırasında bile iyi niyetlerini ve terbiyeli olma arzusunu bir an dahi yitirmiyordu; sonra dışarı çıkıp beklediler, arzularla değişen bu dünya hakkında söyleyecekleri tek sözleri olmadı. Bonadea'nın aklı başına gelince bu onun için en büyük eziyet oluyordu. Başka insanların tabii bir şey olarak görüp üstesinden geldikleri, cinsî sarhoşluğun yol açtığı bilinç değişikliği, Bonadea'da sarhoşluğun ve pişmanlığın yoğunluğu ve apansız gelişiyle, ailesinin barışçıl ortamına tekrar döner dönmez onu korkutacak derecede şiddetleniyordu. O zaman kendisini sanki cinnet getirmiş gibi hissediyordu. Yozlaşmış bakışlarla onlara zarar vereceği korkusuyla çocuklarına bile bakmaya cesaret edemiyordu. Kocası ona biraz daha arkadaşça bakınca irkiliyor ve yalnızlığın laubaliliğinden korkuyordu. Bu yüzden de ayrılıkla geçen haftalarda, kafasında artık Ulrich'ten başka bir sevgilisi olmaması planı olgunlaşmıştı; Ulrich ona dayanak olmalı, onu başkalarıyla yapacağı taşkınlıklardan korumalıydı. İlk kez tekrar karşısında oturduğu şu anda, "Nasıl oldu da onu azarlamaya kalkıştım," diye düşündü, "benden çok daha mükemmel biri hâlbuki." Bu adam kendisine sarılınca daha iyi bir insan olmasını ona borçluydu ve bir ihtimal, Ulrich'in onu bir dahaki hayır organizasyonunda yeni ortamına sokmak zorunda kalacağını da düşündü. Bonadea sessizce asker yemini etti ve bütün bunları düşünürken gözlerine kavurucu gözyaşları hücum etti.

Ama Ulrich zor bir kararı tasdik etmek zorunda olan bir adamın yavaşlığıyla bitirdi viskisini. – Bonadea'ya şu an için onu Diotima'nın salonuna sokmasının mümkün olmadığını açıkladı.

Elbette Bonadea bunun neden mümkün olmadığını tam olarak öğrenmek istiyordu; bir de ne zaman mümkün olacağını tam olarak bilmek istiyordu.

Ulrich ona ne sanat, ne bilim ne de hayır işlerinde öne çıkmış biri olduğunu, bu yüzden de Diotima'ya yardım etmesinin gerekliliğini anlaşılır kılmak için uzun zamana ihtiyaç duyacağını izah etmek zorunda kaldı.

Gelgelelim Bonadea aradan geçen zaman içinde Diotima'ya karşı garip hislerle dolmuştu. Erdemlerinden bahsedildiğini onu kıskanamayacak kadar çok duymuştu; ahlâksız tavizlerde bulunmaksızın sevgilisini kendine bağlayan bu kadına daha ziyade imreniyor ve hayranlık besliyordu. Ulrich'te fark ettiğini sandığı o heykelsi rahatlığı bu etkiye bağlıyordu. Kendisini ise "tutkulu" olarak niteliyor, bu kelimeden hem namussuzluğunu hem de namussuzluğu namuslu bir şekilde mazur gösterecek bir bahane anlamını çıkarıyordu ama nasıl ki elleri hep nemli olan mutsuz kişiler ellerini kupkuru ve güzel bir ele koyduğunda imrenirse, Bonadea da soğuk kadınlara aynı duygulanımla hayran oluyordu. "Kesin odur!" diye düşündü. "Ulrich'i bu kadar değiştiren kişi o olmalı!" Kalbine sert, dizlerineyse tatlı bir vida saplanmıştı: Ulrich'in karşı koyduğunu görünce aynı anda ve birbirlerine karşı dönen bu iki vida Bonadea'yı âdeta kendinden geçirdi. Böylece son kozunu oynadı: Moosbrugger!

Acı veren düşüncelerle farkına varmıştı ki Ulrich, bu korkunç insana garip bir yakınlık duyuyordu. Kendi kanaatince Moosbrugger'in cürümlerinde ifadesini bulan "kaba şehvet" Bonadea'yı tiksindiriyor, iğrendiriyordu; bu meseledeki hisleri, elbette farkında olmadan, hiç katışıksız bir hisle ve burjuva romantizmine kapılmadan seks canilerini gayet basit bir biçimde yalnızca meslekleri için bir tehlike olarak gören fahişelerinkiler gibiydi. Ama Bonadea'nın kaçınılmaz kaçamakları da dâhil olmak üzere, düzgün ve hakiki bir dünyaya ihtiyacı vardı, Moosbrugger de bu dünyayı yeniden tesis etmesini sağlayacaktı. Ulrich'in bu adama karşı zaafını terk edilmişliği, içinde kendi zaafıyla birleştirmiş ve hâkim olduğu için işe yarar malûmatlar verebilecek olan koca-

sı sayesinde Ulrich'in zaafını kullanabilme düşüncesi tamamen kendiliğinden olgunlaşmıştı ve bu özlemli hayalde adalet hissiyle kutsanmış bir şehvetin avutucu gücü vardı. Fakat iyi niyetli kocasına bu isteğiyle yaklaştığında adam, hem de karısının insanî iyilik ve yücelik namına ne varsa hepsine heyecan duyduğunu bilmesine rağmen, onun adalet için böyle aşka gelmesine şaşırıp kalmıştı; kendisi sadece hâkim değil avcı da olduğundan bu talebi iyi niyetle reddederek, vahşi yaratıklara nerede rastlanırsa tek doğru işin, fazla yufka yürekli olmadan köklerini kazımak olduğunu söyledi ve başka bilgi vermekten kaçındı. Bonadea, birkaç zaman sonra giriştiği ikinci bir denemede, kocasından sadece ilaveten çocuk doğurmanın kadın işi, öldürmeninse erkek meselesi olarak gördüğü kanaatini işitti; bu tehlikeli konuda fazla hevesli davranıp da göze batmak istemediği için hukuk yolu şimdilik kapanmıştı. Böylelikle Bonadea, Ulrich'i sevindirmek için Moosbrugger uğruna bir şeyler yapacaksa, geriye bir tek inayet yolu kalmıştı ve bu yol, şaşırtıcı değil de daha ziyade çekici bir biçimde Diotima'dan geçiyordu.

Bonadea kendisini manen Diotima'nın dostu olarak görüyordu ve şahsî ihtiyacından ötürü bu işe kalkışmayacak kadar gururlanacağı tutsa da, başka zamana ertelenemeyecek davası uğruna, hayranlık duyduğu rakibiyle tanışmak zorunda olma arzusunu gerçekleştirirdi. Diotima'yı Moosbrugger'den tarafa çekmeyi kafasına koymuştu, başta da tahmin ettiği üzere Ulrich anlaşılan bu işi beceremezmişti, Bonadea'nın hayal gücüyse bu işi güzel tablolar hâlinde resmediyordu. Mermer bir heykele benzeyen o büyük Diotima kolunu Bonadea'nın sıcak ve günahlardan eğilmiş omzuna koyuyor, Bonadea da kendi adına aşağı yukarı, el değmemiş bu ilahî kalbi bir damla dermansızlık merhemiyle kutsama rolünü bekliyordu. Yitirdiği dostuna açıkladığı plan işte buydu.

Ama Ulrich'i o gün Moosbrugger'i kurtarma düşüncesinden tarafa çekmenin imkânı yoktu. O, Bonadea'nın asil duygularını tanıyor ve Bonadea'da tek bir güzel tahrikin kıvılcımlanmasıyla bütün vücudu saran bir yangın paniği yaratmanın ne kadar kolay olduğunu biliyordu. Ulrich ona, Moosbrugger'e açılan davaya müdahale etmek gibi bir niyetinin olmadığını açıkladı.

Bonadea ise, Ulrich'e suyun baharla kış arasındaki sınır misali buzun üzerinden aşırdığı incinmiş, güzel gözlerle baktı.

Ne var ki Ulrich baygın hâlde kaldırımda yattığı, Bonadea'nın, başında çömeldiği ve dünyanın, gençliğin ve duyguların güvensizlik dolu tuhaf belirsizliğinin bu genç kadının gözlerinden, ayılan bilincine damladığı o gece, bu kadınla çocuksu ve güzel ilk karşılaşmalarına duyduğu o sarih şükran duygusunu asla tamamen kaybetmemişti. Onun için de incitici ret cevabını yumuşatıp, uzunca bir sohbet içinde eritmeye çalıştı. "Farz et ki," diye teklifte bulundu, "gece vakti büyük bir parktan geçiyorsun ve iki serseri sana doğru yanaşıyor: Bunların acınası insanlar olduğunu, kabalıklarının suçunun topluma ait olduğunu düşünür müydün?"

Bonadea hemen, "Ama ben hiç geceleyin parktan geçmem ki," diye karşılık verdi.

"Ama oradan polis geçse o ikisini hemen tutuklatırdın, değil mi?"

"Ondan beni korumasını rica ederdim!"

"Bu da onları tutuklamakla olmaz mı?!"

"O zaman onlara ne yapar, bilmem. Ayrıca Moosbrugger serseri falan değil."

"Peki, o zaman farz et ki o, senin evinde marangoz olarak çalışıyor. Sen de evde onunla tek başınasın ve adamın gözleri bir anda fıldır fıldır dönmeye başlıyor."

Bonadea şiddetle karşı çıktı. "Benden istediğin şey iğrenç!"

"Elbette öyle," dedi Ulrich. "Ama böyle kolaylıkla şirazeden çıkan insanların son derece nahoş olduklarını anlatmak istiyorum sana. Aslında insan ancak darbeyi yiyen bir başkasıysa, ona karşı tarafsız davranmaya kalkışabilir. Ama o zaman da bu insanlar şefkatimizi alabildiğine sömürürler, güya toplum düzeninin veya kaderin kurbanlarıdırlar. Hatalarına, işleyenin gözüyle bakınca kimsenin hataları için ayıplanamayacağını sen de itiraf etmelisin; hatalar insan için, en kötü ihtimal, birer yanılgı veya bir bütündeki o bütünü daha az iyi bir hâle sokmayan kötü niteliklerdir ve elbette hata sahibi de tamamen haklıdır!"

Bonadea çorabının bir tarafını düzeltti, kendini Ulrich'e başını biraz geriye atarak bakmaya mecbur hissetti, öyle ki kendi gözleri fark etmese de dizinde; dantelli kenarlar, düz çorap, gergin parmaklar ve cildinin hafifçe gevşemiş inci gibi tatlılığından oluşan tezatlarla dolu bir yaşam gelişti.

Ulrich çabucak bir sigara yaktı ve devam etti:

"İnsan iyi değildir, daima iyidir; bu muazzam bir farktır, anlıyor musun? Bu hodbince bilmişliğe insanlar gülüp geçiyor ama aslında ondan şu sonucu çıkarmak lazım; insan asla kötü hiçbir şey yapamaz ancak kötü görünebilir. Bunu anlayınca toplumsal bir ahlâkın doğru hareket noktasına ulaşmış oluruz."

Bonadea iç geçirerek eteğini tekrar olması gerektiği yere doğru düzeltti, doğruldu ve mat renkli altın ateşinden aldığı bir yudumla sakinleşmeye çalıştı.

Ulrich gülümseyerek, "Şimdi de sana Moosbrugger için insanların türlü türlü hislerinin olduğunu ve buna rağmen kimsenin onun için bir şey yapamayacağını," diye ekledi, "açıklamak istiyorum. Aslında bütün bu vâkıalar toplu iğnenin dışarıda kalan ucuna benzer, bu ucu çekince toplumun bütün dokusu çözülmeye başlar. Bunu sana önce tamamen aklî meseleler üzerinden göstereceğim."

Bonadea anlaşılmaz bir şekilde ayakkabısının tekini düşürdü. Ulrich yere eğildi; o ayak da sıcak parmaklarıyla, elinde tuttuğu ayakkabıya doğru küçük bir çocuk gibi uzandı. Bonadea Ulrich'e ayağını uzatırken, "Bırak canım, bıraksana, kendim giyerim!" diyordu.

Ulrich, kadının bacağından yayılan, temyiz kabiliyetinin eksilmesinin kokusu burnuna doğru yükselirken amansızca, "Burada öncelikle psikiyatri ve hukukla ilgili meseleler var," diye açıklamasına devam etti. "Bu meselelerde gerekli malî külfete katlanmayı göze aldığımız takdirde doktorların bunun gibi pek çok suçu engelleyebileceklerini biliyoruz. Demek ki bu artık sadece toplumsal bir mesele."

Ulrich ikinci defadır toplumsal deyince Bonadea, "Öf, bırak şu meseleyi artık!" diye ricada bulundu. "Evde bunlardan bahsedildiği zaman o odayı terk ediyorum; canımı feci sıkıyor."

Ulrich, "Öyle olsun," diyerek razı geldi, "teknoloji sayesinde cesetlerden, pislikten, hurdadan ve zehirlerden çoktandır faydalı şeyler elde edildiğine bakılırsa bunu psikoloji tekniğinin de başarabileceğini söylemek istedim. Ama dünya, böyle meselelerin çözümü için çok fazla vakit harcıyor. Devlet saçma sapan şeylere para saçıyor ama en önemli ahlâkî meselelerin çözümü için tek kuruş ayırmıyor. Bu onun tabiatında var, çünkü devlet, varolan en aptal ve kötü insanî varlıktır."

Bunu inanarak söylemişti ama Bonadea onu konunun özüne döndürmeye çalıştı. "Sevgilim," dedi aygın baygın, "Moosbrugger için en iyisi de zaten sorumlu olmaması değil mi?!"

Ulrich, "Muhtemelen sorumlu olmayan birini öldürülmekten kurtarmaktansa birkaç sorumluyu öldürmek daha önemli olurdu!" diyerek onu savuşturdu.

Şu an Bonadea'nın önünde bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Bonadea onu devrimci ve provokatif buluyordu; elini yakalamayı başararak göğsüne koydu.

"Peki," dedi Ulrich, "sana şimdi duygularla alâkalı meseleleri açıklayacağım."

Bonadea, Ulrich'in parmaklarını açıp elini göğsüne yaydı. Buna eşlik eden bakışı taş gibi bir kalbi bile yumuşatırdı; sonraki saniyelerde Ulrich göğsünde iki kalbin, tıpkı saatçi dükkânlarında saatlerin vuruşlarının birbirine karışması misali atışını hisseder gibi oldu. Göğsünü bütün irade gücünü kullanarak normal düzenine soktu ve yumuşakça şöyle söyledi: "Olmaz, Bonadea!"

Bonadea ağlamaklı olmuştu, Ulrich onu ikna etmeye çalışıyordu. "Her gün başa gelen milyonlarca büyük adaletsizliğin hiç farkına varmazken sırf sana tesadüfen anlattım diye bu meseleden ötürü sinirlenmen acaba çelişkili olmuyor mu?"

Bonadea, "Ama bununla hiç ilgisi yok ki onların," diye karşı koydu. "Bu bir tanesini biliyorum işte! Buna karşı sakin kalırsam da kötü bir insan olurum!"

Ulrich sakin kalınması gerektiğini söyledi; hararetli bir sükûnet içerisinde kalınmalı diye de ekledi. Ulrich kendisini kurtarmış, Bonadea'nın biraz uzağında bir yere oturmuştu. "Bugünler-

de her şey 'şu veya bu arada' olup bitiyor," diye belirtti, "böyle olması lazım. Çünkü aklımızın gösterdiği özenle mizacımız dehşet verici bir vicdansızlığa zorlanır." Ulrich şimdi de kendisine bir viski daha doldurmuş, bacaklarını divanın üstüne çekmişti. Yorulmaya başlamıştı.

"Aslen her insan hayatın tamamı hakkında düşüncelere dalar," diye açıkladı, "ama ne kadar titizlikle düşünürse kendisini o kadar çok kısıtlar. Bu insan olgunlaştığı vakit, karşında, şu kadar bir milimetrekarelik alanda, yeryüzünde toplasan ancak bir düzine insanın bildiği kadar çok bilgiye sahip birisini bulursun, o da alanında onun kadar bilgi sahibi olmayan bütün insanların uzmanlık konusu hakkında saçmaladıklarını bariz biçimde görür ama bir şey yapamaz, zira yerini bir mikromilimetre bıraksa kendisi de saçmalamaya başlar."

Artık yorgunluğu, masada duran içki gibi akışkan bir altına benzemişti. "Demek ben de yarım saattir saçmalıyorum," diye düşündü ancak daha düşük seviyelerde olan bu durum hoşuna gidiyordu. Tek korktuğu, Bonadea'nın, yanına oturma fikrine kapılma ihtimaliydi. Buna karşı tek çare konuşmaktı. Başını eline yaslamış, Medici Şapeli'ndeki mezar figürleri gibi uzunlamasına oturuyordu. Birdenbire aklına gelmişti bu tabir, gerçekten de bu konuma girince, vücudundan azamet akıyor, sükûnetinde bir salınım oluşuyor ve olduğundan daha iri görünüyordu gözüne; ilk kez, uzaktan da olsa, o güne dek yabancı nesnelermiş gibi baktığı bu sanat eserlerini anladığını sandı. Konuşacağı yerde susuyordu. Bonadea da bir şeyler hissediyordu. İnsanın niteleyemediği şeyler için söylediği gibi bir "an"dı bu. Aniden sessizleşen bu iki kişiyi, dramatik yücelikte bir şeyler birleştirmekteydi.

"Benden geriye ne kaldı?" diye düşündü Ulrich üzülerek. "Belki de cesur ve namuslu olan ve iç özgürlüğü uğruna dış dünyadaki pek az yasaya saygı duyan bir insan. Ama bu iç özgürlüğü dediğim şey, insanın her şeyin hayalini kurması, her insanî durumda bu yasalara bağlanmasına neden gerek olmadığını bilmesi ve neyin kendisini bağlamasına izin vereceğini asla bilmemesidir!" Onu bir saniyeliğine esir alan tuhaf ve küçük duygu dalgasının

tekrar kaybolduğu bu nispeten talihli anda Ulrich, her şeyin iki yüzü olduğunu, yani neredeyse bütün çağdaşlarını temayüz ettiren ve ait olduğu neslin fıtratını veya yazgısını oluşturan o ahlâkî parçalanmışlığı keşfetmek gibi bir yetenekten başka hiçbir şeye sahip olmadığını itiraf etmeye hazırdı. Dünyayla ilişkisi solgun, belirsiz ve olumsuz bir hâl almıştı. Bonadea'ya kötü davranmaya ne hakkı vardı? Aralarda sürekli aynı sinir bozucu konuşma tekrar ediyordu. Bu konuşma bir silah sesinin iki misli daha fazla gürültüyle yankılandığı ve gürültüyü kesmediği bir boşluğun manevî akustiğinden meydana geliyordu; Bonadea'yla başka türlü konuşamaması Ulrich'i üzüyor, konuşma tarzının onların her ikisine de çektirdiği acıyı tanımlamak için aklına ancak pek incelikli olmayan "boşluğun Barok'u" gibi bir isim geliyordu. Ulrich ona sevimli bir şeyler söylemek için doğruldu.

"Şimdi aklıma bir şey geldi," diyerek hâlâ vakur bir tavırla oturmakta olan Bonadea'ya döndü. "Komik bir şey. Garip bir fark. Temyiz kabiliyeti olan insan daima başka türlü de davranabilir, olmayansa asla!"

Bonadea çok manidar bir karşılık verdi. "Sen yok musun!" Bu, aradaki tek kesintiydi, sonra yine sessizlik çöktü.

Ulrich'in onun yanında havadan sudan konuşmasından hoşlanmıyordu Bonadea. Haklı olarak kendisini bütün kaçamaklarında hep ona benzer insanlardan oluşan bir kalabalığın ortasındaymış gibi hissediyordu ve Ulrich'in onu duygular yerine düşüncelerle ağırlama tarzındaki münzevilik, abartı ve yalnızlık konusunda da sezgilerinde de haklıydı. Ne de olsa Bonadea'nın ruhunda suç, aşk ve hüzün son derece tehlikeli bir fikir çemberi içinde birleşmiş hâldeydi. Ulrich artık ona, yeniden görüşmeye başladıkları o ilk zamanlarda olduğu kadar ürkütücü ve kusursuz görünmüyordu fakat yine de bunu telafi edecek bir tavır; annesinin kucağına koşmak için bir şeyin yanından geçmeye cesaret edemeyen bir çocuk misali Bonadea'nın idealizmini harekete geçiren çocuksu bir yön kazanmıştı. Bonadea uzun zamandır ona karşı teklifsiz ve kabına sığmayan bir şefkat beslemekteydi. Ama Ulrich, onun buna dair ilk imasını reddettikten sonra zorla

çekimserliğe bürünüyordu. Buraya son gelişinde Ulrich'in kanepesinde çıplak ve çaresizce yatışının hatırasının açtığı yarayı daha yeni sarmış ve gerekirse sonuna kadar şapkasını ve peçesini çıkarmadan sandalyesinde oturmayı kafaya koymuştu ki Ulrich karşısında, icabında rakibi Diotima kadar kendisine hâkim olmayı beceren birisi olduğunu anlasın. Bonadea, âşıklarının yanında olduğunda duyduğu büyük heyecandan ötürü hep esas büyük resmi kaçırıyordu; şüphesiz bu, çokça heyecan ve az anlam barındıran hayatın maalesef tamamı için de söylenebilecek bir şeydi ama Bonadea bundan bîhaberdi ve bir şekilde bir fikri dile getirmeye çalışıyordu. Ulrich'in fikirlerinde, gereksediği vakarı bulamıyordu ve muhtemelen daha güzel ve duygulu bir fikir arıyordu. Fakat ideal duraksama ve âdi cazibe, cazibe ve vaktinden önce cazibeye kapılmanın dehşetli korkusu bu sırada, akim kalan eylemleri kıvrandıran suskunluğun yarattığı tahrikle ve onu bir saniyeliğine âşığına bağlamış olan büyük sükûnetin hatırasıyla karışıyordu. Nihayetinde bu durum, yağmur damlasının havada asılı kalması ve yağamamasına benziyordu biraz: Bütün tenine yayılan ve Bonadea'nın, fark etmeden kontrolünü kaybedebileceği düşüncesiyle ürkmesine neden olan bir sersemlikti.

Birden cismanî bir illüzyon seğirtti buradan, bir pireydi bu. Bonadea pirenin gerçek mi kuruntu mu olduğunu bilemiyordu. Beyninde bir ürperti duydu, inanılmaz bir duygu hissetti, sanki ortamdaki bir tasavvur, diğerlerinin gölgemsi bağımlılığından kopuvermişti ama yine de kuruntudan ibaret kalmıştı; öbür yandan teninde de gerçeğine sadık, su götürmez bir ürperti duyumsamıştı. Nefesini tuttu. Merdivenlerden bir şeyin takır takır çıktığını duyuyor, merdivenin boş olduğunu biliyor ve yine de o sesleri bariz biçimde işitiyorsanız da, aynı böyle olur. Bonadea, kafasında şimşekler çakmışçasına anladı ki bu ürperti, kaybolan ayakkabısının beklenmeyen devamıydı. Bir hanımefendi için bu, ümitsiz bir kurtuluş çaresi anlamına geliyordu. Yine de bu hayaleti kovmak istediği anda şiddetli bir batma hissi duydu. Hafifçe çığlık atarken yanakları kıpkırmızı kesildi ve Ulrich'ten onu aramasına yardım etmesini istedi. Bitler de yaşamak için sevgiliyle aynı bölgeleri tercih eder; çorabı ayakkabıya kadar aradılar, blu-

zun göğüs kısmının açılması gerekti. Bonadea bitin tramvaydan veya Ulrich'ten geldiğini açıklıyordu. Ama biti bulamıyorlardı, hayvan ardında hiç iz bırakmamıştı.

"Bu neydi, bilmiyorum!" dedi Bonadea.

Ulrich beklenmedik bir nezaketle gülümsedi.

Bunun üzerine Bonadea edepsizlik etmiş küçük bir kız çocuğu gibi ağlamaya başladı.

64

GENERAL STUMM VON BORDWEHR, DIOTIMA'YI ZİYARET EDER

General Stumm von Bordwehr, Diotima'ya nezaket ziyaretinde bulunmuştu. Bu, Harbiye Nezareti'nin büyük kurucu toplantıya gönderdiği ve toplantıda herkesi etkileyen bir konuşma yapmakla birlikte, nazırlıklar örneğine göre hazırlanan büyük barış çalışması heyetlerinin teşkilinde Harbiye Nezareti'nin makûl sebeplerden ötürü es geçilmesini engelleyemeyen subaydı. Hafif göbekli bir adamdı, bıyık yerine burnunun altında küçük bir dudak fırçası olan ve pek de haşmetli durmayan bir generaldi. Yüzü yuvarlaktı ve ordudaki subayların evlenmesiyle ilgili tüzükte belirtilen mal varlığından başka varlığı olmayan ailelerdekilere benzer bir çehreye sahipti. Diotima'ya toplantı odasında askerlere mütevazı bir rol biçildiğini söyledi. Üstelik heyetlerin oluşturulmasında Harbiye Nezareti'nin göz önüne alınmaması, siyasî kaygılardan ötürü normaldi. Buna rağmen general, planlanan faaliyetin dışarıda da bir etkisinin olması gerektiğini ama bu dıştaki etkinin de halkın gücü olduğunu öne sürmeye cüret etti. Meşhur filozof Treitschke'nin, devlet halkların mücadelesinde ayakta kalma gücüdür, lafını tekrarladı. İnsanın barış zamanında geliştirdiği kuvvet, savaşı uzak tutar veya en azından savaşın

gaddarlığını azaltırdı. Bir çeyrek saat daha konuştu, bizzat belirttiği üzere lise yıllarından zevkle hatırladığı birkaç klasik alıntı daha yaptı ve bu hümanist eğitim yıllarının ömrünün en güzel yılları olduğunu iddia etti; Diotima'da ona hayranlık duyduğuna ve büyük toplantıyı idare ediş tarzından mest olduğuna dair bir his oluşturmaya çalışıyordu; diğer büyük devletlerinkinin çok gerisinde olan kendi silahlı kuvvetlerinin geliştirilmesinin, doğru anlaşıldığında, barışçıl düşüncelerin en güzel ifadeli beyanı anlamına gelebileceğini bir kez daha tekrarlayıp ayrıca ordu meselelerinde, zorlama olmaksızın geniş bir halk katılımının gerçekleşeceğine yönelik güveninin tam olduğunu açıkladı.

Bu sevimli general, Diotima'nın içine ölümcül bir korku salmıştı. O sıralar Kakanya'da kızları subaylarla evli diye subayların girip çıktığı aileler ile ya evlilik kefaleti için para olmadığından veya prensip icabı kızları subaylarla evlenmemiş, dolayısıyla da subayların girip çıkmadığı aileler vardı; Diotima'nın ailesi her iki sebepten de ikinci türe mensup olmuş, bunun sonucunda da bu bir hayli güzel kadının zihninde askeriye hakkında, üstüne rengârenk paçavralar asılmış bir ölüm habercilerine benzer bir tasavvur oluşmuştu. Diotima, dünyada o kadar çok büyük ve iyi şey var ki seçim yapmak kolay olmuyor, diye karşılık verdi. Dünyanın maddiyatçı gailelerinin ortasında büyük bir işaret yaratabilmek önemli bir imtiyaz olduğu kadar ağır da bir sorumluluktu. Hem sonuç olarak beyanatın bizzat halkın içinden yükselmesi lazımdı, bu yüzden de Diotima'nın kendi isteklerini biraz geri plana alması gerekiyordu. Kelimelerini sanki sarılı siyahlı sicimlere tutturuyormuşçasına özenle seçiyor, dudaklarında yüksek bürokrasinin yumuşak tütsülü sözlerini yakıyordu.

Fakat general vedalaşınca yüce kadının maneviyatı kendini kaybedip çöktü. Şayet nefret gibi alçak bir hissi duyumsamaya muktedir olsaydı gözleri fıldır fıldır dönen ve göbeğini altın düğmelerle kapamış bu toparlak küçük adamdan nefret ederdi ama nefret elinden gelmediği için boğuk bir kırgınlık hissetti, nedenini kendisi de bilmiyordu. Kışın soğuğuna rağmen pencereleri açtı ve odada defalarca bir aşağı bir yukarı azametle yürüdü. Feci

şaşkındı. Bu, sebepsiz yere ikinci ağlayışıydı. Kocasının yanındayken hiç yoktan gözyaşı döktüğü geceyi hatırladı. Bu kez olayın, hiçbir içeriğe uymayan salt asabi yönü daha da belirgindi; bu şişman subay, makûl bir duygunun payı olmaksızın, soğan doğrar gibi gözlerinden yaş getirmişti. Bu da haklı olarak Diotima'nın huzurunu kaçırdı; sezgilerle dolu bir korku ona görünmez bir kurdun, sürülerinin etrafında usulca dolaştığını ve bu kurdu fikir gücüyle kovalamanın artık tam vakti olduğunu söylüyordu. Böylelikle generalin ziyaretinden sonra, son sürat, ne zamandır niyetlendiği büyük beyinler toplantısını düzenlemeyi kafasına koydu, toplantı, vatanseverlik faaliyetinin içeriğini sağlama almasına yardımcı olacaktı.

65

ARNHEIM İLE DIOTIMA'NIN KONUŞMALARINDAN

Arnheim'ın tam da bir yolculuktan dönmüş olması ve emrine amade beklemesi Diotima'nın içini rahatlatmıştı.

"Daha birkaç gün önce kuzeninizle generaller hakkında sohbet ettik," diye derhal karşılık veren Arnheim, bu haberi, meselenin ne olduğunu belirtmek istemeksizin sakıncalı bir durumu ima eden bir adamın tavrıyla verdi. Diotima büyük faaliyet fikrinden pek heyecana kapılmayan çelişkili kuzeninin, generalden gelen belirsiz tehlikeleri bile onayacağı izlenimine kapılmaktaydı; Arnheim devam etti:

"Kuzeninizin yanında meseleyi tiye almak istemem," bu sözlerle konuya yeni bir yön veriyordu, "benim için önemli olan, olaya uzak duran biri olarak bizzat düşünememe ihtimalinizin olduğu bir şeye dikkatinizi çekmektir: İş ile şiir arasındaki ilişkiden bahsediyorum. Kastettiğim elbette büyük ölçekte ticaret, içine doğduğum konumun beni yapmaya yönlendirdiği türden dünya çapında işlerdir; bu işler şiirle akrabadır; onlarda akıldışı, hatta mistik yönler vardır; hatta şöyle diyeyim, özellikle iş hayatında böyle yönler mevcuttur. Şunu anlamalısınız ki para son derece tahammülsüz bir güçtür."

Sohbetin henüz tamamlanmamış ilk kısmına kafası takılan Diotima, biraz duraksayarak, "İnsanların tüm varlıklarını ortaya koyarak yaptıkları her şeyde muhtemelen bir miktar tahammülsüzlük vardır," diye cevap verdi.

"Hele de parada!" dedi Arnheim çabucak. "Ahmak insanlar paraya sahip olmanın bir zevk olduğunu vehmederler! Gerçekteyse bu, muazzam bir sorumluluktur. Bana bağlı olan, bu sebeple de âdeta kaderlerini temsil ettiğim sayısız varlıktan bahsetmeyeceğim; bir tek şunu söylememe izin verin, büyükbabam ortalama bir Ren şehrinde çöp toplamakla işe başlamış."

Bu sözleri duyunca Diotima gerçekten de, gözüne iktisadî emperyalizm gibi görünen ani bir ürperti hissetti fakat aslında işi karıştırıyordu, çünkü kendisi de ait olduğu toplumsal çevrenin peşin hükümlerinden tamamen masun değildi ve çöp toplama işini duyduğunda memleketindeki söyleniş tarzıyla arabalı çöpçüleri düşündüğünden, dostunun cesur itirafı yüzünü kızarttı.

"Çöplerin değerlendirildiği bu işlemle," diye devam etti itirafçı, "büyükbabam, Arnheimların nüfuzunu oluşturan temeli atmış. Ama babamın bile, bu şirketi kırk yıl içinde dünya çapında bir saygınlığa kavuşturduğu düşünülürse kendi kendini yetiştirmiş biri olduğu söylenebilir. Ticaret lisesinde toplasan iki sene ancak okumuştur ama bir bakışta en karmaşık dünya meselelerini çözer ve daha, başka insanlar haberdar olmadan bilmesi gereken her şeyi bilir. Ben millî ekonomi ve akla gelebilecek bütün bilimleri okudum ama babam bunlardan tamamen bîhaberdir, bu yüzden onun bu işi nasıl becerdiğini açıklamak katiyen mümkün değildir ama kendisi, en ufak işinde bile başarısız olmamıştır. İşte kudretli, basit, büyük ve sağlıklı hayatın sırrı budur!"

Babasından bahsetmesiyle Arnheim'ın sesi sıradışı ve saygı uyandıran bir tona bürünmüş, sanki ders anlatırmış havasındaki sakinliği bir yerlerde ufak bir sıçrayış yapmıştı. Ulrich, eski Arnheim'ın sürekli önü tamamen açık bir frak giyen ve hisse senetlerine bir satranç oyuncusunun piyonlarına davrandığı gibi çetin ve temkinli yaklaşan, yüzü kemikli ve düğme burunlu, ufak tefek ama geniş omuzlu bir adam olarak tasvir edildiğini anlattığında,

bu durum Diotima'nın daha da dikkatini çekti. Arnheim, kısa bir aradan sonra Diotima'nın cevabını beklemeden devam etti:

"Bir iş, burada bahsettiğim çok az sayıdaki iş gibi genişleme yaşarsa hayatta o işin bulaşmadığı pek mesele kalmaz. Ufak çaplı bir evrene dönüşür. Büyük patronla yaptığım görüşmelerde, görünüşte tamamen ticaretten uzak görünen sanat, ahlâk ve siyaset gibi hangi meseleleri dile getirmek zorunda kaldığımı bilseniz, şaşarsınız. Ama firma artık, kahramanca diye niteleyeceğim o ilk zamanlarındaki gibi yükseklere çıkmıyor. Ne kadar iyi yürürse yürüsün, iş için de organik her şeyde olduğu gibi esrarengiz bir büyüme sınırı vardır. Günümüzde artık hiçbir hayvanın, büyüklükte filleri neden geçmediğini hiç kendinize sordunuz mu? Aynı sırrı sanat tarihinde ve halklar, kültürler ve çağlar arasındaki garip ilişkilerde de bulursunuz."

Diotima şu an, çöpleri değerlendirme işleminden ürperdiğine pişman oldu ve kafasının karıştığını hissetti.

"Hayat böyle sırlarla doludur. Bütün akılların kudretini kaybedeceği bir şey vardır. Babam da o şeyle irtibat hâlindedir. Ama kuzeniniz gibi birisinin," dedi Arnheim, "kafası sürekli olarak işlerin nasıl başka türlü ve daha iyi yapılabileceğiyle dolu olan bir aktivistin buna duyarlılığı yoktur."

Ulrich'in adı bir daha anılınca Diotima, kuzeni gibi bir adamın, üzerinde etkisi olabileceği düşüncesini bir gülümsemeyle geçiştirdi. Yüzü bir armut kadar düz olan Arnheim'ın düzgün ve biraz sarımtırak teni yanaklardan itibaren kızarmıştı. Arnheim, Diotima'nın uzun zamandır içinde yaratığı en ufak bilinmezliğe varana değin bütünüyle ona açılmak gibi inanılmaz bir ihtiyaca boyun eğmişti. Fakat sonra yine kapandı, masadan bir kitap aldı, anlamını çözmeksizin başlığını okuyup sabırsızca yerine koydu; Diotima da o an, elbiselerini yanına almasından çıplak olduğunu anladığı birinin hareketleri kadar sarsıcı bir etki bırakan alışılageldik sesiyle dedi ki: "Konudan epey saptım. General hakkında size söylemem gereken şudur: Yapacağınız en iyi şey, planınızı olabildiğince çabuk gerçekleştirmek ve insan zekâsının ve bu zekânın takdir bulmuş temsilcilerinin etkisiyle faaliyetimizi

yüceltmektir. Ama generali de temelden devredışı bırakmanıza gerek yok. Kendisi belki de şahsen iyi niyetlidir; hem siz, zekâyı salt güç dairesine taşıma fırsatından asla kaçınılmaması gerektiği yolundaki prensibimi de biliyorsunuzdur."

Diotima onun elini tuttu ve bu görüşmeyi bir vedayla noktaladı. "Samimiyetiniz için size teşekkür ederim!"

Arnheim, bu yumuşak eli bir anlığına kararsızca kendi elinde tuttu ve bu ele, sanki söylemeyi unuttuğu bir şeyler varmışçasına boş boş baktı.

66

ULRICH İLE ARNHEIM ARASINDA YOLUNDA GİTMEYEN BİR ŞEYLER VARDIR

O sıralar kuzeni, kont hazretlerinin yanında edindiği işle alâkalı tecrübeleri sık sık Diotima'ya anlatmak zevkini tadıyor, hele de Kont Leinsdorf'a ulaşan teklif klasörlerini ikide bir ona göstermeye çok önem veriyordu.

Elinde koca bir dosya öbeğiyle, "Heybetli kuzinim," diye anlatıyordu Ulrich, "artık tek başıma yapamıyorum; sanki bütün dünya bizden bir şeyleri düzeltmemizi bekliyor, bu düzeltmelerin bir yarısı 'falanca şeylerden kurtulmak', öbür yarısı ise 'filanca şeylere yol almak' diye başlıyor! Elimde Roma'dan uzaklaşmaktan tutun sebze kültürüne doğru yol almaya kadar bir sürü talep var. Neye karar vereceksiniz?"

Çağdaşların Kont Leinsdorf'a yönelttiği arzuları düzene koymak kolay değildi ama yazıların arasından iki grup, hacimleriyle diğerlerinden ayrılıyordu. İlk grup, çağımızın kötü durumundan belli bir detayı sorumlu tutup bunun bertaraf edilmesini istiyordu; bu detaylar Yahudilerden veya Roma Kilisesi'nden, sosyalizm veya kapitalizmden, mekanik düşünce tarzı veya teknik gelişmelerin ihmalinden, ırkların karışması veya arındırılmasından, büyük gayrimenkuller veya büyük şehirlerden, entelektüelleşme

veya halkın yetersiz eğitim görmesinden aşağı kalır şeyler değillerdi. Öbür grupsa, ulaşılmasının kesinlikle yeterli geleceğini savunduğu müstakbel bir hedef gösteriyordu ve ikinci grubun zahmete değer gördüğü hedefleri, ilk grubun mahvetmeye değer gördüğü detaylarından çoğunlukla sadece, birincinin ifadesinde duygu alâmetleri olmasıyla ayrılıyordu, bunun sebebi de, anlaşılan, dünyada eleştirici ve onayıcı karakterler olmasıydı. Bu anlamda mesela ikinci grubun yazıları, hayatın, bütün yazar müsveddelerinden daha büyük bir şair olmasından dolayı insanların artık gülünç sanat kültünden vazgeçmesi gerektiğini keyifli bir reddedişle dile getiriyor ve mahkeme tutanakları ile seyahatname koleksiyonlarının kamunun kullanımına açılmasını talep ediyordu; oysa aynı durumda ilk grubun yazıları, neşeli bir onamayla dağcıların zirveye vardıklarında duydukları hislerin sanat, felsefe ve dinin tüm yüceliklerinin ötesine geçtiğini, bu yüzden de onlar yerine dağcılık derneklerinin teşvik edilmesi gerektiğini iddia ediyorlardı. Böyle iki yönlü bir tarzla, hem zamanın temposunun yavaşlatılması hem de en iyi sanat köşesi için ödül verilmesi isteniyordu, çünkü hayat dayanılmaz veya tadına varılamayacak kadar kısaydı ve insanlığın, bahçeli meskenler, kadının kölelikten azat edilmesi, dans, spor veya konut kültürü sayesinde veya bunların hepsinden ya da daha birçok şey sayesinde ve bu birçok şeyden kurtarılması isteniyordu.

Ulrich klasörü kapadı ve özel bir sohbet başlattı.

"Kudretli kuzinim," dedi, "bunların bir yarısının çareyi gelecekte, diğerininse geçmişte araması şaşırtıcı bir tezahürdür. Bundan ne sonuç çıkarılabileceğini bilmiyorum. Kont hazretleri olsa, şimdiki zamanın çaresiz olduğunu söylerdi."

"Kont hazretleri kiliseyle ilgili bir şeyler yapmaya mı niyetli?" diye sordu Diotima.

"Şimdilik ulaştığı sonuç, insanlık tarihinde gönüllü bir geriye dönüşün olmadığı yönünde. Ama işin zor tarafı, işe yarar bir geleceğimizin de olmaması. Ne ileri ne geri gidilemiyorsa ve şimdiki zaman da dayanılmaz addediliyorsa bunu tuhaf bir durum olarak nitelememe izin veriniz."

Ulrich böyle konuştuğunda Diotima kendisini, seyahat rehberinde üç yıldız almış bir kuledeymişçesine yüce vücudunun içinde tahkim ediyordu.

"Bugün bir davanın lehinde veya aleyhinde mücadele veren herhangi bir insanın," diye sordu Ulrich, "şayet yarın bir mucizeyle dünyanın mutlak hâkimi yapılacak olsa, aynı gün ömrü boyunca talep ettiği şeyi yapacağını zanneder misiniz, hanımefendi? Eminim ki kendinden birkaç günlük bir ertelemeyi esirgemezdi."

Ulrich bunları söyledikten sonra kısa bir ara verince, Diotima sorusuna cevap vermeden baskın yapar gibi ona döndü ve kaskatı bir tonla, "Hangi sebepten generale faaliyetimiz konusunda ümit verdiniz?" diye sordu.

"Hangi generale?"

"General von Stumm'a!"

"İlk büyük toplantıdaki toparlak, ufak tefek generale mi? Ben mi? Bir şeyler için ümit vermek bir yana o günden beri onu görmedim bile!"

Ulrich'in şaşkınlığı ikna ediciydi ve asıl kendisi açıklama bekliyordu. Ama Arnheim gibi bir adam da yalan söylemeyeceğine göre ortada bir yanlış anlaşılma olmalıydı, o sebepten Diotima, varsayımının neye dayandığını izah etti.

"Demek Arnheim'la General von Stumm hakkında konuşmuşum? Asla!" diyerek onu temin etti Ulrich. "Ben Arnheim'la... Lütfen bana bir saniye zaman tanıyın." Biraz düşündü, derken birdenbire gülmeye başladı. "Şayet Arnheim her sözüme bu kadar önem veriyorsa, fazlasıyla gururumu okşar! Zıtlaşmalarımıza sohbet demek istiyorsanız eğer, son zamanlar onunla birkaç defa sohbet ettim ve bir defasında gerçekten de bir generalden bahsettim ama belli bir generalden değil, lafın gelişi, örnek olsun diye. Stratejik bir sebeple, taburlarını kesin bir kıyıma gönderen bir generalin, ölen askerlerin her birinin birer ana kuzusu olması bağlamında anılırsa, katil olacağını, ama başka düşünceler, mesela kurban vermenin gerekliliği veya hayatın geçiciliği bağlamında anılınca onun derhal başka bir şeye dönüşeceğini öne sürdüm. Daha başka yığınla örnek

kullandım. Ama burada konudan biraz sapmama müsaade edin. Çok makûl sebeplerden ötürü her nesil, karşısında bulduğu hayata, değiştirilmesine ilgi duyduğu birkaç şey hariç, sabit bir varlık olarak davranır. Bu faydalı ama yanlış bir yoldur. Zira dünya her an dört bir yana veya rastgele herhangi bir yöne doğru değiştirilebilir; bu, yerkürenin âdeta içine işlemiştir. Bu yüzden de, şöyle söyleyeyim, bir kimsenin günün birinde sadece birkaç düğmeye basılması gereken, buna da gelişim denecek belli bir dünyadaki belli bir insan gibi değil de tâ en baştan, mesela bir su damlacığının bulut tarafından kuşatılması misali değişim için yaratılmış bir dünya tarafından kuşatılan ve değişim yapmak için doğmuş bir insan gibi davranmaya çalışması garip bir yaşam tarzı olurdu. Yine anlaşılmaz konuştuğum için beni hor görüyor musunuz?"

"Sizi hor görmüyorum ama anlayamıyorum da," diyen Diotima emir verircesine, "bana bütün konuşmayı anlatsanıza!" dedi.

"İmdi, konuşmayı başlatan Arnheim'dı; beni durdurup resmen lafa tuttu," diye söze başladı Ulrich. "Normalde gözettiği sakin tavrıyla biraz çelişen, bununla birlikte haşmetli duran çok muzip bir gülümsemeyle, 'Biz tüccarlar,' dedi, 'biz tüccarlar, belki sizin tahmin ettiğiniz gibi, hesap yapmayız. Aksine bizler –elbette kastettiklerim liderlik eden insanlardır; küçükler istedikleri kadar hesap yapabilirler– gerçekten başarılı olan fikirlerimizi, hesap kitap yapmayı alaya alan olgular olarak görürüz, tıpkı siyasetçinin ve nihayetinde sanatçının da şahsî başarılarında yaptıkları gibi.' Sonra benden, şimdi söyleyeceği şeyi, biraz akıldışılık da gerektirebilecek bir hoşgörüyle değerlendirmemi rica etti. Beni gördüğü ilk günden beridir hakkımda bazı şeyler düşündüğünü paylaştı, siz de, kuzinim hanımefendi, ona hakkımda bazı şeylerden bahsetmişsiniz ama dediğine göre bunları başkasından duymaya zaten hiç ihtiyacı yokmuş; bana tuhaf biçimde gayet soyut ve teorik bir meslek seçtiğimi açıkladı, çünkü bunun için ne kadar yetenekli olsam da bilimadamı olmakla yanlış yol tutuyormuşum ve asıl yeteneğim, beni çok şaşırtacak olsa bile ticaret ve şahsî başarılar alanındaymış!"

"Öyle miymiş?" dedi Diotima.

Ulrich, "Sizinle tamamen hemfikirim," diye cevap vermekte acele etti. "Hiçbir şeyde kendim için olduğu kadar yeteneksiz değilim."

Klasörlerden ötürü ona hâlâ kızgın olan Diotima, "Kendinizi hayata adamaktansa dalga geçip duruyorsunuz," dedi.

"Arnheim tam tersini iddia ediyor. Düşüncelerimden hayata dair çok temel sonuçlar çıkarmaya ihtiyacım varmış – tabiî, onun iddiasına göre."

"Dalga geçiyorsunuz ve her şeyi temelden reddediyorsunuz; sürekli imkânsıza doğru bir sıçrama hâlindesiniz ve her gerçek karardan kaçınıyorsunuz!" dedi Diotima.

"Benim kanaatim odur ki," diye karşılık verdi Ulrich, "düşünmek başlı başına bir müessese, gerçek hayat da başka bir müessesedir. Çünkü bu ikisi arasındaki kademe farkı hâlihazırda çok büyüktür. Beynimiz birkaç bin yaşındadır ama her şeyin sadece yarısını sonuna kadar düşünüp diğer yarısını unutmuş olsaydı bile onun sadık sureti yine gerçeklik olurdu. Bu noktada yapılabilecek tek şey de zihnin gerçekliğe katılmasını engellemektir."

Diotima bir dağın, eteğindeki küçük ırmağa bakması gibi, incitici bir niyeti olmaksızın, "Bu, görevi fazlasıyla kolaylaştırmak anlamına gelmez mi?" diye sordu. "Arnheim da teorileri seviyor ama ben, onun meseleyle alâkalı her şeyi sınamadan çok az şeye göz yumduğunu sanıyorum: Sizce de her türlü düşünmenin anlamı yoğun bir uygulama kabiliyeti olması değil midir?.."

"Hayır," dedi Ulrich.

"Arnheim'ın size bu konuda ne cevap verdiğini duymak isterim."

"O, zihnin bugün gerçek gelişmelere eli kolu bağlı hâlde seyirci kaldığını, çünkü hayatın yüklediği büyük görevlerden kaçtığını söyledi. Benden, sanatların konusunun ne olduğunu, kiliseleri hangi dar kafalılıkların doldurduğunu, bilginlerin bakış açılarının dahi ne kadar dar olduğunu gözlemlememi istedi! Bu sırada dünyanın tam manasıyla bölüşüldüğünü de hatırımdan çıkarmamam lazımmış. Sonra bana tam olarak bundan bahsetmek istediğini açıkladı!"

"Ya siz ne karşılık verdiniz?" diye merakla sordu Diotima, çünkü Arnheim'ın, kuzenine Paralel Faaliyet meselelerine karşı ilgisiz davranışlarından ötürü sitem etmek istediğini tahmin ediyordu.

"Ben de dedim ki gerçekleştirme eylemi beni her zaman gerçekleştirilmemiş olandan daha az cezbediyor, bundan kastım da sadece geleceğin değil aynı zamanda geçmişin ve kaçırılmış olanın da gerçekleşmemiş olmasıdır. Bana öyle geliyor ki bizim tarihimiz, ne zaman bir fikrin çok az bir parçasını gerçekleştirdiysek, bundan duyduğumuz sevinçle onun daha büyük parçasını tamamlanmamış hâlde öylece bırakmamızdan ibarettir. Görkemli müesseseler çoğunlukla batırılmış fikir taslaklarıdır; görkemli kişiler de öyle. Ona bunları söyledim. Yani gözlem yönünde belli ölçüde bir fark vardı."

Diotima, incinerek, "Resmen aranmışsınız!" dedi.

"Karşılığında o da bana, fikir düzleminde eksik kalmış herhangi bir genel düzenleme uğruna eylem gücünü inkâr ettiğimde gözüne nasıl göründüğümü bildirdi. Duymak ister misiniz? Kendisi için hazırlanmış yatağın yanında yere yatan bir adam gibi. Sırf benim için, bunun enerji israfı, dolayısıyla da fizikî bir ahlâksızlık olduğunu ekledi. Büyük ölçekteki zihnî hedeflere ancak bugün mevcut olan iktisadî, siyasî ve özellikle de zihnî güç ilişkileriyle ulaşılabileceğini artık anlamam konusunda da üstüme vardı. Şahsı adına o, bu ilişkileri kullanmayı, ihmal etmekten daha ahlâklı buluyormuş. Çok üstüme geldi. Bana savunma pozisyonundaki, köşeye sıkışmış bir savunma pozisyonundaki çok faal bir insan olduğumu söyledi. Sanırım, saygımı kazanmak istemesinin sebebi çok da tekin değil!"

Diotima onu cezalandırmak istercesine, "Size faydalı olmak istiyor!" diye haykırdı.

"Yok canım," dedi Ulrich. "Ben olsam olsam küçük bir çakıl taşıyımdır, o ise muhteşem ve kabarık bir cam küre. Ama galiba benden korkuyor."

Diotima buna hiç cevap vermedi. Ulrich'in söyledikleri küstahlık olabilirdi ama aktardığı konuşmanın, asla Arnheim'ın

onda uyandırdığı izlenim yönünde olmadığı aklına gelmişti. Hatta bu, huzurunu kaçırdı. Arnheim'ın hiç entrika çevirecek hâli olmadığını sansa da Ulrich yine de güven kazandı ve Diotima ona, General Stumm meselesinde tavsiyesinin ne olduğunu sordu.

Ulrich cevaben, "Uzak tutun!" dedi, Diotima ise bu cevaptan hoşlandığı için kendisine sitem etmeden duramadı.

67

DIOTIMA İLE ULRICH

Diotima'nın Ulrich'le ilişkisi bu sıralarda, alışkanlık hâlini alan birliktelikleri sayesinde epey düzelmişti. Bir yerlere ziyarette bulunmak için sık sık beraber dışarı çıkıyorlar, Ulrich çoğu zaman haftada bir, haber vermeksizin ve alışılmışın dışındaki zamanlarda Diotima'nın yanına gidiyordu. İkisi için de bu şartlar altında akrabalık ilişkisinden fayda sağlamak ve toplumun katı kurallarını bu ilişkiyle yumuşatmak rahatlatıcı oluyordu. Diotima onu her zaman salonda ve tepeden tırnağa bir kusursuzluk zırhı içinde karşılamıyor; ara sıra, bu çok temkinli bir gevşeklik de olsa, ev hâlinin hafif gevşekliği içinde ağırlıyordu. Aralarında esasen muaşeret biçimi bakımından bir nevi aidiyet duygusu oluşmuştu ama biçimlerin maneviyata etkileri vardır ve biçimleri oluşturan hisler de yine bu biçimler sayesinde uyandırılabilir.

Ulrich bazen, Diotima'nın çok güzel olduğunu bütün etkisiyle hissediyordu. O zaman Diotima ona kendinden emin yürüyen ve derin bakışlarla, kopardığı kuru samanları gözlemleyen iyi cins, genç, büyük ve dolgun bir sığır gibi görünüyordu. Yani Ulrich böyle zamanlarda bile ona, hayvanlar âleminden yapılan benzetmelerle onun soylu damarından öç alan ve derin bir güvensizlikten kaynaklanan o fenalık ve ironi olmadan bakamıyordu;

bakışı bu ahmak örnek çocuğa değil bu çocuğun yaptıklarının başarıya ulaştığı okula karşıydı aslında. "İri yapılı, sıcak bir kadın vücudunun özel fikirlere kapılmadığı zaman olduğu kadar iyi niyetli, tahsilsiz ve ihmalkâr olsaydı," diye düşündü, "Diotima ne kadar hoş olurdu!" Hakkında çokça fısıltının döndüğü Şube Müdürü Tuzzi'nin meşhur karısı bunun üzerine vücudundan sıyrılıp çıkıyor; yastığı, yatağı ve rüya gören kişisiyle birlikte şefkatiyle dünyada yapayalnız kalmış beyaz bir buluta dönüşen bir rüya misali geriye ancak bu vücut kalıyordu.

Fakat Ulrich böyle bir hayal gücü gezintisinden döndüğünde önünde soylu düşüncelerle bir bağlantı kurmaya çabalayan gayretli bir burjuva zihni görüyordu. Üstelik özde şiddetli bir zıtlık olunca bedenî akrabalık tedirgin eder, bunun için akrabalık tasavvuru ve kendinin farkında olmak bile yeterli gelir; bazen kardeşler haklı yanları her şeyin çok ötesine uzanan ve sırf varlıklarıyla bile birbirlerinden şüpheye düşmelerinden ve birbirleri üzerinde, karşılarında bulanık gösteren birer ayna varmışçasına bir etki yaratmalarından dolayı birbirlerini çekemezler. Bazen Diotima'nın kendisiyle akraba olduğu düşüncesini uyandırmak ve bedeninden tiksinebilmek için onun aşağı yukarı kendisiyle aynı boyda olduğunu görmesi bile yetiyordu. Ulrich normalde gençlik arkadaşı Walter'in üstlendiği bir görevi, bazı değişikliklerle de olsa Diotima'ya devretmişti; tıpkı kendimizi gördüğümüz eski nahoş resimlerin bizi benliğimiz karşısında alçaltması, aynı zamanda da gururumuza meydan okuması gibi bu görev de aslında Ulrich'in gururunu yerle bir etmek ve tahrik etmek için vardı. Bundan anlaşılıyordu ki Ulrich'in Diotima'ya verdiği güvensizlikte bile bağlayıcı ve birleştirici bir şeyler, kısacası gerçek bir meylediş esintisinin mevcut olması lazımdı, tıpkı vaktiyle Walter'e duyduğu samimi aidiyetin güvensizlik şeklinde varlığını devam ettirmesi gibi.

Bu durum, Diotima'dan hoşlanmadığı için uzun zaman Ulrich'in çok garibine gitti ama işin aslını bir türlü anlayamadı. Bazen birlikte küçük gezintilere çıkıyorlar, Arnheim'a mevsimin elverişsiz olmasına rağmen "Viyana dolaylarının güzellikleri-

ni" göstermek için –Diotima bunun için asla bu klişe cümleden başka bir ifade kullanmazdı– Tuzzi'nin desteğiyle iyi havadan faydalanıyorlardı, Ulrich de her seferinde, şereflerini korumayı sağlamak amacıyla yaşlı kadın akraba rolünde arabaya alındığını sanıyordu, zira Şube Müdürü Tuzzi onlara eşlik etmek için müsait olmuyordu ama sonraları Ulrich'in, Arnheim seyahatteyken Diotima'yla yalnız başına gezintiye çıktığı da oldu. Arnheim hem böyle geziler hem de doğrudan faaliyetin amaçları için kullanılmak üzere istendiği kadar araba tahsis etmişti, çünkü kont hazretlerinin arabası, süslü armalarıyla şehirde fazlasıyla tanınıyor ve dikkat çekiyordu; öte yandan o arabalar Arnheim'ın kendi arabaları değildi, çünkü zengin insanlar, gözlerine girme işini eğlenceye çeviren birilerini daima bulurlar.

Böyle geziler sadece zevke hizmet etmiyordu, gezilerin bir amacı da nüfuzlu veya varsıl kişilerin vatanseverlik girişimine katılmasını sağlamaktı, bu yüzden de geziler kırdan çok şehrin bir mil açıklarında yapılıyordu. İki akraba beraber, Maria Theresa üslubu mobilyalar, Barok saraylar, hâlâ uşaklarının ellerinde dünyayı dolaşan insanlar, sıra sıra kocaman odaları olan modern evler, banka sarayları ve yüksek devlet memurlarının dairelerinde orta sınıfın hayat alışkanlıklarıyla İspanyol disiplininin karışımı gibi birçok güzel şey görüyordu. Bütüne bakıldığında bunlar, soyluların akan suyu olmayan büyük bir yaşam anlayışının kalıntılarıydı; burjuva zenginliğinin evlerinde ve konferans odalarında, bu anlayış hijyen bakımından iyileştirilmiş, daha zevkli ama soluk bir kopya olarak kendisini tekrar ediyordu. Efendiler kastı daima biraz barbar kalır: Ateşi yavaş yavaş sönen, zamanın yakmadığı cüruf ve artıklar, soyluların şatolarında oldukları yerde kalmıştı; görkemli merdivenlerin hemen yanı başında ayaklar yumuşak tahtadan eşiklere basıyor ve iğrenç yeni mobilyalar muhteşem eski parçaların arasında aldırmadan duruyordu. Oysa seleflerinin insanı imrendiren büyük zamanlarına âşık türediler sınıfı, gayriihtiyari, titiz ve ince zevkli bir seçki yapmıştı. Bir şato burjuva mülkiyetindeyse bu durum kendisini yalnızca elektrik çekilmiş aile yadigârı bir avizenin modern kolaylıklarla donatılmasında göstermiyor, aynı zamanda ya kendi seçimlerine

ya itiraz götürmez uzman tavsiyelerine göre evin eşyaları arasından pek güzel olmayanlar ayıklanmış ve yerlerine kıymetli şeyler konmuş oluyordu. Üstelik bu ince zevkin kendisini gösterdiği yer şatolar değil bir transatlantiğin gayrişahsî görkemiyle döşenmiş şehir apartmanlarıydı, bu apartmanlar tarifsiz bir esinti, mobilyaların pek fark edilmeyecek biçimde ayrı ayrı yerlere konması veya bir resmin duvardaki hâkim konumu sayesinde toplumun hırslarının inceldiği bu ülkede gitgide azalan büyük bir sesin hafifçe sezilen yankılarını muhafaza ediyordu.

Diotima bu kadar çok "kültür"den mest olmuştu; memleketinin böyle hazineler barındırdığını her zaman biliyordu ama büyüklükleri onu bile şaşırtmıştı. Köy ziyaretlerine birlikte davet ediliyorlardı, büyük burjuva evlerinde çatal bıçak seremonisi özenle muhafaza edilirken köylerde meyvelerin çoğunlukla soyulmadan ve elle yenmesini veya benzer şeyleri görmek Ulrich'in dikkatini çekiyordu; aynı gözlem, yapılan sohbetlerde de kendini belli ediyor, sohbetler neredeyse sadece burjuva evlerinde tam bir mahremiyet içinde sürdürülüyor, oysa aristokrat kesimde o bilindik, teklifsiz ve arabacılarınkini andıran konuşma tarzı ağır basıyordu. Diotima kuzenine karşı bunu coşkuyla savunuyordu. Burjuvaların elindeki soylulara ait meskenlerin daha fazla hijyen ve daha büyük bir zekâyla dayanıp döşendiğini itiraf ediyordu. İnsan kışın soyluların kırlardaki şatolarında donuyordu; dar ve aşınmış merdivenler nadirattan değildi, görkemli misafir odalarının yanında küflü ve alçak tavanlı yatak odaları yer alıyordu. Yemek asansörü ve hizmetçi banyosu da yoktu. Ama Diotima, bir anlamda daha kahramanca olan, nesilden nesle aktarılan ve muazzam bir özensizliği olan da tam olarak işte bu! diye kendinden geçercesine lafını bitirdi.

Ulrich bu gezileri, kendisini Diotima'ya bağlayan duyguyu araştırmak için kullanıyordu. Ama bu araştırmadaki her şey sık sık konudan saptığından kritik noktaya yaklaşmadan önce bu sapmalara da biraz kulak vermek lazımdır:

O zamanlar kadınlar boyundan ayak bileklerine kadar kapalı elbiseler giyiyorlar, bugün de o zamankine benzer kıyafetler

giymelerine rağmen o elbiseler erkeklerce daha uygun bulunuyordu, çünkü bunlar henüz canlı bir insicam içinde güngörmüşlük alâmeti sayılan, dışarıya karşı kusursuz bir kapalılığı ve katı çekimserliği temsil ediyordu. Kendini çıplak teşhir etmek gibi apaçık bir samimiyet, çok az peşin hükümleri olan ve elbisesiz bedenin yüceltilmesi noktasında hiçbir utanç hissiyle engellenmeyen birine bile o zamanlar hayvanlık seviyesine düşmek gibi gelirdi ve bunu, çıplaklıktan değil de elbisedeki medenî aşk unsurundan vazgeçildiği için böyle değerlendirirlerdi. Hatta aslında o zamanlar böyle bir kişinin muhtemelen hayvandan bile aşağı olduğu söylenirdi, çünkü iyi eğitimli üç yaşında bir at ile oyun oynayan bir tazı, çıplak hâlleriyle, insan bedeninin ulaşabileceğinden daha çok şey ifade eder. Oysa onlar elbise giyemez; sadece tek bir tenleri vardır, insanlarınsa o zamanlar çok teni vardı. Büyük elbise, elbisenin dantelaları, vatkaları, çan etekleri, eteklerin kırmaları, oyaları ve plileriyle kendilerine bir yüzey yaratmışlardı, bu yüzey asıl yüzeylerinin beş misli büyüklükteydi ve kıvrım kıvrım, erişilmesi zor, erotik bir gerilimle yüklü bir çanaktı, içinde de kendini aratan ve son derece arzulanacak hâle getiren ince beyaz hayvanı saklıyordu. Bu, asıl mesele olan soğukkanlı davranışları aşk ve korku hâlindeyken olağanüstü bir delilik seviyesine yükseltmek için tabiatın, yaratıklarından tüylerini kabartmalarını veya karanlık bulutlar püskürmelerini istediğinde bizzat uyguladığı olağan süreçti.

Diotima hayatında ilk kez, çok narince de olsa, bu oyunun kendisini daha derinden etkilediğini hissediyordu. Cilvelerin yabancısı değildi, çünkü cilve yapmak bir hanımefendinin vâkıf olması gereken sosyal görevlerdendi; genç erkeklerin bakışlarının bu esnada kendisi için saygıdan başka şeyler ifade ettikleri de asla gözünden kaçmamıştı; hatta Diotima, bir erkeğin bir boğanın boynuzları misali üzerine yönelttiği bakışlarını, ağzından çıkan ideal dikkat dağıtma manevralarına doğru çekmeye zorladığında bundan hoşlanıyordu, çünkü bu ona kadının yumuşak had bildirme gücünü hissettiriyordu. Akrabalık yakınlığını ve Paralel Faaliyet'e yaptığı yardımlardaki feragatlerini siper alan ve vasiyetnameye kendisi lehine konulan ekin himayesinde bulu-

nan Ulrich ise, Diotima'nın idealizminin dallı budaklı yapısını yukarıdan aşağıya doğru delip geçen cüretkârlıklara kalkışıyordu. Mesela bir defasında bir kır gezisinde, arabaları karanlık çamlıkların örttüğü dağ yamaçlarının yola yakınlaştığı baştan çıkarıcı vadilerin yanından geçerken Diotima, "Ey güzel orman, o yüksek tepelere seni yerleştiren kimdir...?" mısralarıyla bu duruma işaret etmişti; elbette bu mısraları, melodisini azıcık bile ima etmeksizin okumuştu, çünkü öbür türlüsü gözüne köhne ve anlamsız görünürdü. Ama Ulrich şöyle karşılık verdi: "Aşağı Avusturya Toprak Bankası. Buradaki bütün ormanların Toprak Bankası'nın olduğunu bilmiyor musunuz, kuzinim? Övmek istediğiniz üstat da bankada çalışan bir ormancıdır. Buranın tabiatı orman sanayiinin planlı bir ürünüdür; tek bakışta da görüleceği üzere sıra sıra dizilmiş bir selüloz imalatı deposudur burası."

Ulrich, çoğu zaman bu türden cevaplar verirdi. Diotima güzellikten bahsetse Ulrich deriyi koruyan yağ tabakasından söz açardı. Diotima aşktan bahsetse o, doğum rakamlarının otomatik alçalıp yükselişini gösteren yıllık eğrilerden söz ederdi. Diotima sanatın büyük şahsiyetlerinden bahsetse o, bu kişileri birbirine bağlayan ödünçlemeler silsilesiyle lafa girerdi. Aslında konuşma hep, Diotima'nın sanki Tanrı insanı yedinci günde dünya istiridyesinin içine inci olarak koymuş gibi bir tavırla konuşmasıyla başlar, bunun üzerine Ulrich insanın, cüce bir yerkürenin en dış kabuğundaki noktacıklar yığını olduğunu hatırlatmasıyla devam ederdi. Ulrich'in bu noktadan maksadı neydi, anlaması pek kolay değildi; anlaşılan bu tavrı, Diotima'nın kendisini bağlı hissettiği o büyük merciin alanına yönelikti, bununla birlikte Diotima bunu incitici bir ukalâlık olarak görüyordu. Gözünde haylaz bir çocuk olan kuzeninin bir şeyleri kendisinden çok bildiğini iddia etmesine katlanamıyordu, hele de Ulrich'in hesap kitap gibi aşağı medeniyet safhasından getirdiği ve Diotima'nın hiçbir tarafını anlamadığı materyalist itirazları onu fena hâlde kızdırıyordu. Bir defasında Diotima ona kesin bir dille, "Şükür ki hâlâ," diye karşılık verdi, "büyük tecrübeler edinmiş olmasına rağmen basit şeylere inanabilen insanlar var!" Ulrich de, "Mesela kocanız," diye cevap verdi. "Kaç zamandır söyleyecektim, onu Arnheim'a her türlü tercih ederim!"

O sıralar, düşüncelerini Arnheim üzerinden dile getirmek gibi bir alışkanlık edinmişlerdi. Çünkü bütün âşıkların yaptığı gibi, kendisini ele vermeden –en azından Diotima böyle sanıyordu– âşık olduğu kimseden bahsetmek ona zevk veriyordu; kendi çekimserliğinde hiçbir art niyet görmeyen her erkek gibi Ulrich de Diotima'nın tavrını çok dayanılmaz bulduğundan böylesi durumlarda sık sık Arnheim'dan laf açtığı oluyordu. Kendisini Arnheim'la bu şekilde bağlamasından, ortaya nevi şahsına münhasır bir ilişki çıkmıştı. Arnheim seyahatte olmadığı zamanlar hemen her gün rastlaşıyorlardı. Nasıl ki Ulrich, Arnheim'ın Diotima üzerindeki etkisini ilk günden bu yana gözlemlemişse Şube Müdürü Tuzzi'nin de bu yabancıya şüpheyle yaklaştığını biliyordu. Bu ikisi arasında şüphesiz ki henüz gayrimeşru bir şeyler yok gibiydi –üçüncü bir göz burada ne kadar yargıda bulunabilirse tabiî– fakat açıkça, platonik ruh beraberliklerinin en yüce örnekleriyle rekabet eden birçok meşru şeyin bu âşık çift arasında karşı konulmaz bir biçimde gerçekleşmesiyle bu üçüncü gözün zannı epey güçleniyordu. Ancak Arnheim, hanım arkadaşının (yoksa acaba sevgilisinin mi? diye kendine sordu Ulrich; sevgili gibi bir ihtimal, gözünde, hanım arkadaş bölü iki formülünden çok daha muhtemeldi) kuzenini samimi ilişkilerine dâhil etmek noktasında dikkat çekici bir eğilim sergiliyordu. Ulrich'e sık sık, yaş farkından ötürü yakışık alsa da konum farkından ötürü nahoş bir hor görme çehresi kazanan yaşça büyük bir arkadaş tarzıyla sesleniyordu. Ulrich de bu tarzı hemen her zaman reddederek ve enikonu meydan okurcasına karşılıyordu, sanki fikirleri hakkında kendisi yerine krallar ve konsoloslarla sohbet edebilecek bir adamla konuşmanın kadrini hiç bilmiyormuş gibiydi. Ona nezaketsizce ve yakışıksız bir ironiyle sık sık karşı çıkıyor ve hiç ses etmeden durumu gözlemlemeyerek ondan keyif almak yerine böylesi bir bozuk tavır içerisinde olduğundan kendisi de kızıyordu. Ama Arnheim'ın onu bu denli tahrik etmesi Ulrich'i bile şaşırtıyordu. Ona bakınca ilişkilerinin sağladığı imtiyazla semirmiş, örnek teşkil eden münferit bir manevî gelişim vakası görüyor ve bu gelişimden nefret ediyordu. Çünkü bu meşhur yazar, insanın suretini ırmakların yansımasında aramayı bırakıp zekâsının kes-

kin kıvrımlarında aramaya başladığından beridir kendi kendisini düşürdüğü bu şüpheli konumu kavrayacak kadar akıllıydı ama yazılar yazan bu demir kral, kabahati zekânın kusurlu oluşuna değil ortaya çıkışına yüklüyordu. Kömür fiyatları ile ruhun bu birleşiminde bir dolandırıcılık vardı; bu birleşme aynı zamanda Arnheim'ın apaçık bir bilgiyle yaptığı şeyin bir amaca hizmet edercesine, bulanık bir sezgiyle konuşup yazdıklarından ayrılması demekti. Buna bir de, Ulrich'in içinde daha fazla tedirginlik uyandırmak üzere yabancısı olduğu bir şey, yani ruhun zenginlikle olan bağı ekleniyordu, çünkü Arnheim herhangi bir konu hakkında uzmanmışçasına konuşup da sonra birden umursamaz bir tavırla detayları "büyük bir düşüncenin" ışığında ortadan kaldırıyorsa, bu herhâlde pek haksız sayılamayacak bir ihtiyaçtan kaynaklanıyordu ama her iki yöne doğru serbest tasarrufta bulunması aynı zamanda, iyi ve pahalı ne varsa hepsini elde eden zengin adamı hatırlatıyordu. Arnheim, maddî zenginlik sürecini kısmen hatırlatacak şekilde gözler önüne seriyordu kültürünü. Ulrich'i, bu meşhur adama zorluk çıkarmak için en çok tahrik eden belki bu da değil bilâkis bu adamın zihnine vakur bir saray ve ev idaresi tavrı ortaya koyduran eğilimdi, söz konusu tavır ise tamamen kendiliğinden hem geleneksel hem sıradışı ne varsa hepsinin en iyi markalarıyla çağrışım yapıyordu, çünkü Ulrich bu tavırda, işin keyfini çıkarmayı bilmenin yansımasıyla –şayet az sayıdaki gerçek tutku ve düşünce çizgileri bu yansımadan çıkarılırsa– zamanın yüzü olan kasıntı bir çehre görüyor, o çehreyi bir kenara bırakıp muhtemelen türlü kazanımları olduğu söylenebilecek bu adamla daha yakından ilgilenmek için fırsat bulamıyordu. Arnheim'a tâ başından hak veren bir çevrede ve ehemmiyetsiz bir dava uğruna verdiği bu mücadele elbette tamamen anlamsızdı; bu anlamsızlığın, en iyi ihtimalle kendisini boş yere paralamak gibi bir sonuca varacağı söylenebilirdi. Ama bu mücadele aynı zamanda çok ümitsizdi de, çünkü Ulrich rakibini bir kez olsun yaralamayı gerçekten başaracak olsa, yarayı yanlış yerde açtığını fark ediyordu; o zaman da ruh adamı Arnheim, mağlup olmuşçasına yerde boylu boyunca uzansa da gerçeklik adamı Arnheim, hoşgörülü bir gülümsemeyle melek misali yerinden kalkıyor ve böylesi konuş-

maların gereksiz oyunlarından kaçıp eyleme kavuşmak için hızla Bağdat'a veya Madrid'e gidiyordu.

Bu yaralanmazlık haliyle, kendisinden genç olan diğer adamın terbiyesiz tavrına karşılık, nereden geldiğini kendisinin de bilmediği dostane bir yakınlıkla yaklaşma fırsatı buluyordu. Bununla birlikte Ulrich de rakibini çokça alçaltmamaya özen gösteriyordu, zira geçmişinde pek çok benzerini yaşadığı bir başka gereksiz maceraya daha kolay kolay atılmamayı kafasına koymuştu ve Arnheim ile Diotima arasında fark ettiği gelişmeler, bu niyetine büyük bir kesinlik kazandırıyordu. Bu yüzden saldırılarının ucunu çoğunlukla, esneklikle boyun eğen ve darbeleri dostane tavırlarla yumuşatan küçük bir kılıfla sarmalanmış bir flöre kullanır gibi ayarlıyordu. Üstelik bu benzetmeyi bulan Diotima'ydı. Diotima'nın kuzeniyle ilişkisi çok şaşırtıcıydı. Kuzeninin açık alınlı ablak yüzü, sükûnetle nefes alan göğsü ve bütün uzuvlarındaki serbest hareketlilik ona, bu vücutta art niyetli, garazkâr, biçimsiz ve şehevi ihtiyaçların yeri olamayacağını ifşa ediyordu; ailesinden bir ferdin böylesi iyi bir görünüme sahip olmasından da hiç gurur duymuyor değildi ve daha tanışmalarının başında bu gururu kontrol altına almaya karar vermişti. Ulrich'in siyah saçları, dik omuzları, kirli bir cildi ve dar bir alnı olsaydı eğer, Diotima onun görüşleriyle uygun bir fiziğe sahip olduğunu söyleyebilirdi ama gerçek görünüşüne bakınca gözüne çarpan tek şey uyuşmazlıktı ve bu uyuşmazlık kendini, karşısındakine açıklanamaz bir huzursuzluk vererek hissettiriyordu. Meşhur içgüdülerinin etrafı kolaçan eden ipleri boş yere sebep arıyorlardı, yine de Diotima ipleri elinde tutarken bu arayıştan bir tür haz alıyordu. Elbette çok ciddi olmamakla birlikte bir anlamda Ulrich'le sohbet etmek kimi zaman Arnheim'la yaptığı sohbetlerden daha çok zevk veriyordu. Diotima'nın üstün gelme arzusu Ulrich'leyken daha çok tatmin oluyor, kendine daha iyi hâkim olabiliyor ve Ulrich'in günahkârlığı, delişmenliği veya erişemediği olgunluğu sandığı şey ona, Arnheim'a duyduğu hislerde kestirilemez ölçüde büyüdüğünü gördüğü ve günbegün daha tehlikeli bir hâl alan idealizmi telafi edebilen belli bir doygunluk sağlıyordu. Ruh, korkunç derecede zor bir meseledir, buna bağlı olarak ma-

teryalizm de keyiflidir. Arnheim'la ilişkilerini bir düzene sokmak Diotima'yı bazen salonu kadar zorluyor, Ulrich'i küçümsemekse hayatını kolaylaştırıyordu. Kendini anlamıyor ama bu etkiyi net olarak tespit edebiliyordu; bu tespit de, söylediği bir şeyden ötürü kuzenine darılacak olsa, ona dudağının kenarında minnacık bir gülümsemeyle yandan bir bakış gönderme imkânı tanıyordu, bu arada da gözleri idealist bir umursamazlıkla, hatta biraz da küçümsercesine dosdoğru ileri bakıyordu.

Sebepleri her ne olursa olsun Diotima ve Arnheim, Ulrich'e iki dövüşçünün birbirlerinden çekindikçe aralarında itip kaktıkları üçüncü bir kişi gibi davranıyorlardı ve bu durum Ulrich için o kadar da tehlikesiz sayılmazdı, çünkü Diotima yüzünden bu ilişkide şu soru ortaya çıktı: İnsanlar vücutlarıyla uyuşmak zorunda mıdır, değil midir?

68

KONUDAN UZAKLAŞMA: İNSANLAR VÜCUTLARIYLA UYUŞMAK ZORUNDA MIDIR, DEĞİL MİDİR?

Yaptıkları uzun yolculuklarda araba, iki akrabayı yüz ifadelerinden bağımsız bir şekilde sallıyor, bu sarsıntılar nedeniyle kıyafetleri birbirine değerek nispeten üst üste geliyor ve sonra yine birbirlerinden ayrılıyordu; bu durum ancak omuzlara bakınca anlaşılabiliyordu, çünkü geri kalan kısımları ortak kullandıkları battaniyenin altında kalıyor ama kıyafetler tarafından yumuşatılsa da vücutları bu dokunuşu, insanın mehtaplı bir gecede etrafı gördüğü kadar kırılgan bir belirsizlikle hissediyordu. Ulrich bu sanatlı flört oyununu hepten ciddiye almasa bile kayıtsız kaldığı da söylenemezdi. Arzuların abartılı bir incelikle bedenden kıyafetlere; sarılmadan karşı koyuşa veya tek bir kelimeyle ifade edilirse hedeften yola koyulmaya geçmesi onun tabiatına uyuyordu; tabiatı Diotima'nın şehvaniyeti sayesinde ona doğru kayıyor ama aynı şekilde içinde varolan yüce güçlerden dolayı da aniden amansız bir belirginlikle karşısında gördüğü ve tabiatına uymayan o yabancı kişi tarafından bastırılıyor, bu yüzden de sürekli sevimlilik ve sevimsizlik arasında gidip gelen hararetli

çelişkiler içerisinde bulunuyordu. Yine de bu durum şu anlama geliyordu: Bedenin yüce ve insanî güzelliği, tabiatın çalgısından ruhun melodisinin yükseldiği veya bedenin esrarengiz bir içeceğin doldurduğu bir çanağa benzediği anlar –binbaşının karısını gördüğü ve içindeki böylesi eğilimleri çok uzun bir süreliğine bertaraf etmesine neden olan rüyalar hariç– Ulrich'e ömrü boyunca yabancı kalmıştı.

O günden bu yana kadınlarla bütün ilişkileri yakışıksız olmuştu ki iki tarafta da biraz iyi niyet olunca işlerin bu hâle gelmesi maalesef oldukça kolaydır. Duygular, eylemler ve güçlüklerden bir şema vardır ki erkek ile kadın, daha o işi düşünür düşünmez kendilerini onun tarafından ele geçirilmeye hazır bulurlar; bu şemada, en derin anlamıyla tersine işleyen bir süreç söz konusudur, son olaylar ite kaka baştakilerin önüne geçer, artık akış yönü kaynaktan değildir; iki insanın salt birbirlerinden hoşlanmaları, yani diğer bütün başka hislerin tabii kaynağı olan bu en basit ve derin sevme hissi, bu ruhanî terslikte yerini koruyamaz. Bu anlamda Ulrich de Diotima'yla çıktığı gezilerde sık sık Diotima'nın, ilk görüşmelerinde kendisine veda edişini anımsıyordu. Diotima'nın yumuşak elini avucunda tutmuştu; suni ve asil bir biçim alacak şekilde kusursuzlaştırılmış, ağırlığı olmayan bir eldi bu; bu esnada göz göze gelmişlerdi; şüphesiz ikisi de tiksinti duymuşlar ama karşılarındakini yok edene dek birbirlerine nüfuz edebileceklerini de düşünmüşlerdi. Böylece omuzlardan yukarısı birbirlerine dehşetengiz bir soğuklukla muamele ederken aşağıda, vücutlar direnç göstermeden ve kor ateşler hâlinde iç içe geçebilir. Bu durumda iki başlı bir tanrıdaki veya şeytanın topal ayağındaki gibi kötücül bir esrar barınır ki bu esrar, onu sık sık tecrübe ettiği gençlik çağlarında Ulrich'i çok defalar yanıltmıştı ama yıllar geçtikçe, tıpkı çıplaklığın elbisesizlikle ikame edilmesi gibi bunun da aşkın çok sıradan bir cezbetme unsuru olduğu anlaşılmıştı. Hiçbir unsur sıradan aşkı, insanın bir kimseyi tutkun olmaya sürükleyecek bir güce sahip olması gibi gurur okşayıcı bir tecrübe kadar alevlendiremez, bu tutkunluk hâlinde de o kişi öylesine ahmakça davranır ki başka durumlarda kendisinden böylesi değişiklikler istense insan katil dahi olabilir.

Gerçekten de medenî insanlarda böyle değişikliklerin olması, bizden böyle etkilerin çıkabilmesi! Bu mesele ve bu şaşkınlık; ıssız bir şehvet adasına demir atan ve o adada katili, kaderi ve tanrıyı oynayıp son derece rahat bir tarzda ulaşabilecekleri en yüksek akılsızlık ve garabet seviyesini yaşayan bütün herkesin cam gibi, cesur gözlerinde bulunmaz mı?

Ulrich'in zamanla bu türden aşka karşı duyduğu tiksinti, sonunda kendi vücuduna da nüksetti, vücudu böylesine ters ilişkilerin meydana gelmesinin önünü açmaya, bunu da kadınlara, geçer akçe olan erkeklik taslama tavrıyla yapmaya başlamıştı; böylesi bir erkeklik taslama hali için Ulrich'te fazlaca ruh ve manevî çelişki vardı. Bazen âdeta kendi görünümü kadar ucuz ve pek temiz olmayan metotlarla çalışan rakibini de kıskanıyor ve bu kıskançlık, başkalarında da farkında olmadıkları hâlde aslında mevcut olan bir tezat yaratıyordu. Çünkü bu vücudu atletik egzersizlerle geliştiren ve manevî etkisi, insanın sürekli gülümseyen veya sürekli ciddi duran bir yüzün ruh hâline edeceği etkiyle kıyaslayamayacak kadar cüzî olan girişkenliği, biçimi ve ifadeyi kazandıran bizzat kendisiydi; tuhaftır ki insanların çoğunun vücutları tesadüfler tarafından ya şekillendirilir yahut da bozulur, ruhları ve varlıklarıyla neredeyse hiç alâkası yokmuş gibi görünecek kadar bakımsızdır veyahut ona kendi kendinden izne ayrıldığı saatlerdeki duruşunu sağlayan spor maskesiyle örtülüdür. Çünkü bu saatler insanın, güzel ve büyük dünyanın günlüklerinden alınmış, birilerine benzeme hülyaları kurmaya lakayt bir tavırla devam ettiği saatlerdir. Çoğunlukla yaptıkları işte sadece iyi olmalarına rağmen en büyük rekorları kırıyormuş havalarındaki bütün o bronz tenli ve kaslı tenisçiler, biniciler ve şoförler; şaşaalı elbiseleri veya elbisesizlikleriyle o kadınların hepsi birer hayalperesttirler ve uyanıkken rüya gören sıradan kimselerden ayrıldıkları tek nokta rüyalarının beyinde kalmaması ve açık havadayken kitle ruhunun bir yapıtı olarak bedenen, dramatik bir şekilde, (hatta şüpheli gizli fenomenlerden fazlasını da hatırlayarak insanın şöyle diyesi geliyor) müşterek ve ideoplastik biçimde şekillenmesidir. Ama sıradan hülyalar kuranlarla ortak noktası, hem rüyalarının uyanıklığa yakınlığı hem de içeri-

ği bakımından belli bir sığlıkta olmasıdır. Bütünün fizyonomisi problemi günümüzde henüz saklanıyor gibidir; yazıdan, sesten, uyuma pozisyonundan ve Tanrı bilir daha başka nelerden insanın özüne yönelik sonuçlar çıkarmayı öğrenmiş olsak da –kaldı ki bunlar bazen şaşırtıcı şekilde isabet de kaydeder– vücudun bütünü için elde olan tek şey insanın örnek aldığı moda kaideleri veya olsun olsun bir tür ahlâkî alternatif tıp felsefesidir.

Ama bu, zihnimizin, fikirlerimizin, sezgi ve planlarımızın veya –şirin olanlar da dâhil– ahmaklıklarımızın vücudu mudur? Ulrich'in bu ahmaklıkları sevmiş olması ve onları hâlâ kısmen de olsa içinde barındırması, onların yarattığı vücutta kendini rahat hissetmemesine engel olmuyordu.

69

DIOTIMA İLE ULRICH. DEVAM

Hayat biçiminin yüzü ve derinliğinin bir olmadığı hissini Ulrich'in içinde yeni bir tarzda güçlendiren de bilhassa Diotima olmuştu. Onunla çıktığı gezilerde bu durum ayan beyan baş gösteriyordu, bazen bu genç kadının güzelliğinin bütün kişiliğinden ayrılıp Ulrich'in gözlerini bir umacı misali kapladığı mehtap gezileri gibiydi hepsi. Ulrich biliyordu ki Diotima onun söylediği her şeyi –genelliğin belli bir kademesinde olsalar bile– çoğunlukla söylenenlerle kıyaslıyordu ve söylediklerini "çiğ" bulması da aslında Ulrich'in hoşuna gidiyor, öyle ki Ulrich boyuna, ters tarafa döndürülüp kendisine doğrultulmuş bir dürbünün önünde oturur gibi oluyordu. Diotima'yla konuştuğunda gitgide küçülüyor ve kötülük ile soğukkanlılığın avukatlığını yaptığında, okul çağlarında yaptığı son konuşmaları işitir gibi oluyor veya en azından öyle zannediyordu; o konuşmalarda arkadaşlarıyla dünya tarihinin bütün cani ve nobran şahsiyetlerine hayranlık duymalarının tek sebebiyse sırf bu adamların öğretmenler tarafından idealist bir tiksinmeyle böyle nitelenmiş olmalarıydı. Hele de Diotima ona isteksizlikle bakınca Ulrich biraz daha küçülüyor ve kahramanlık ile büyüme dürtüsü ahlâkından çıkarak inatla yalan dolana bürünmüş, çiğ ve güvensiz bir şekilde sefa-

hate dalmış hoyrat ergenlik çağlarının ahlâkına geçiş yapıyordu, elbette çok mecazî bir anlatımdı bu, tıpkı insanın bir tavır veya bir sözde, çoktan terk edilmiş tavır veya sözlerle, hatta sadece rüyada görülmüş veya başkalarında gayriihtiyari fark edilmiş tavırlarla uzak bir benzerlik keşfedebilmesi gibiydi fakat ne de olsa Diotima'yı kendine darıltmak hevesinde bunun yansımaları vardı. Bu ruh onda olmasa çok güzel olduğu söylenebilecek bu kadının ruhu, Ulrich'in içinde insanlıkdışı bir his, belki de bir ruh korkusu, bütün büyük şeylere karşı bir tiksinti, çok zayıf, neredeyse fark edilemeyecek bir his uyandırıyordu; belki de his kelimesi, öylesine üflenmiş bunun gibi bir nefes için fazlaca iddialı bir ifadeydi! Ama bu hissi kelimelere döküp de büyütünce o kelimeler aşağı yukarı şöyle dile geliyordu: Ulrich bazı zamanlar sadece bu kadının idealizmini değil dallı budaklı ve uca bucağa uzanan haliyle dünyanın bütün idealizmini bir Yunanın başının bir karış yukarısında salınırken karşısında görüyordu; hani neredeyse bunlara şeytanın boynuzları bile denebilirdi! Sonra Ulrich bir kez daha küçülüyor ve yine mecazî bir ifadeyle, gözlerinde cazibe ve korkunun bir ceylanın bakışlarına benzediği çocukluğun, o tutkulu ilk ahlâkına geri dönüyordu. Bu çağdaki narin duygular, biricik bir fedakârlık ânında o sıralar henüz küçük olan bütün dünyayı ateşe verebilir, çünkü bu duyguların ne amacı ne de ortaya bir şeyler koyma imkânı vardır ve baştan aşağı sınırsız bir ateştirler; bu, Ulrich'e pek uymuyordu ama bu duygularda, bir yetişkinin yaşadığı şartlarla çok az ortak nokta kaldığı için, Diotima'nın ortamına girince pek tasavvur edemediği bu çocukluk hislerine tekrar büyük bir özlem duydu.

Bir defasında bunu Diotima'ya itiraf etmesine de ramak kalmıştı. Bir gezilerinde arabadan inmişler; ormanlık dik yokuşları olan çayırlarla kaplı bir ırmak ağzı gibi duran ve ortasında, hafif bir don yüzünden buz tutmuş kıvrım kıvrım bir derenin yer aldığı, eğri büğrü bir üçgen oluşturan küçük bir vadiye doğru yürüyorlardı. Yamaçlardaki ağaçlar kesilmiş, açmalarda ve tepelerin eteklerinde, birer tüy gibi duran tek tük birkaç tane bırakılmıştı sadece. Yürümek için akıllarını çelen işte bu manzaraydı; kışın ortasında, rengi atmış ve modası geçmiş bir yazlık elbiseye ben-

zeyen o dokunaklı, karsız günlerden biriydi. Aniden Diotima kuzenine şöyle sordu: "Acaba Arnheim size neden aktivist diyor? Aklınızın sürekli bir şeylerin nasıl başka türlü ve daha iyi yapılabileceğiyle meşgul olduğunu söylüyor." Ulrich birdenbire, general hakkında Arnheim'la yaptıkları sohbetin bir yere bağlanmadan bittiğini hatırlamıştı.

"Anlamıyorum bunu," diye devam etti, "çünkü bana öyle geliyor ki bir şeyleri nadiren ciddiye alıyorsunuz. Ama sorumluluk gerektiren bir görev paylaştığımız için size sormam lazım! Son konuşmamızı hatırlıyor musunuz? Orada bir şey demiştiniz, bütün gücü eline alınca kimsenin, istediğini gerçekleştirmeyeceğini ileri sürmüştünüz. Bununla neyi kastettiğinizi bilmek isterim. Dehşet verici bir düşünce değil miydi bu?"

Ulrich başta sustu. Diotima, konuşmasını alabildiğine gözüpek bir tavırla arz ettikten sonra, bu sessizlik sırasında acaba Arnheim ve kendisi gizlice istedikleri şeyi gerçekleştirirler miydi gibi namüsait bir sorunun kafasını nasıl bir hararetle kurcaladığını fark etti. Aniden Ulrich karşısında kendini ele verdiğini sandı. Kızardı, bunu engellemeye çalıştı ama bu kez daha da kızardı ve olabildiğince kayıtsız bir ifadeyle yüzünü başka tarafa çevirip vadiye bakmaya çalıştı.

Ulrich olanları gözlemlemişti. "Korkarım ki söylediğiniz gibi, Arnheim'ın bana aktivist demesinin tek sebebi, Tuzzi'nin evindeki nüfuzumu gözünde fazla büyütmesidir," diye karşılık verdi. "Sözlerime ne kadar az kıymet verdiğinizi kendiniz de biliyorsunuz. Ama bana sorduğunuz anda, sizin üzerinizde ne gibi bir etkim olacağının farkına vardım. Size de söyleyebilir miyim, ama beni hemen azarlamak yok?"

Diotima razı olduğunu gösterircesine sessizce başını salladı ve dalgın görüntüsünün ardında kafasını yeniden toplamaya çalıştı.

"İddiam şuydu," diye söze başladı Ulrich, "elinden gelse bile kimse istediğini gerçekleştiremez. Tekliflerle dolu klasörlerimizi hatırlıyor musunuz? Şimdi de ben size soruyorum: Herhangi bir kimse, ömrü boyunca tutkuyla talep ettiği şey aniden gerçekle-

şecek olsa, mahcup olmaz mı? Mesela, Katolikler için Tanrı'nın krallığı veya sosyalistler için geleceğin devleti arzuları çat kapı gerçekleşecek olsa? Ama belki de bu, hiçbir şeyi ispat etmez; insan talep etmeye alışır ama taleplerin gerçekleşmesiyle karşılaşmaya hemen hazır değildir; belki birçokları bunu çok tabii bulacaktır. Öyleyse soruma devam edeyim: Şüphe yok ki müzisyen için müzik, ressam için de resim hayattaki en önemli unsurdur; hatta muhtemelen beton uzmanı için de betonarme evlerin inşası öyledir. Sanıyor musunuz ki bunlardan biri bu yüzden yüce Tanrı'yı betonarme üstadı olarak tasavvur edecek ve diğerleri resmedilmiş veya borazanla çalınan bir dünyayı gerçek dünyaya tercih edecektir? Soruyu abes göreceksiniz ama durumun bütün ciddiyeti de aslında insanın bu abesliği istemek zorunda olmasındadır! Lütfen şimdi," diyerek tam bir ciddiyetle Diotima'ya döndü, "bundan tek maksadımın herkesi cezbeden ve gerçekleştirilmesi zor olan şeyler olduğu ve insanın, gerçekte elde edebileceği şeyi küçümseyeceği zannına kapılmayın. Söylemek istediğim, gerçeklikte gerçekdışılığa yönelik anlamsız bir istek bulunduğudur!"

Diotima'yı, o farkına varmadan küçük vadinin içlerine doğru götürmüştü; zemin, yamaçlardan eriyip gelen karlardan olacak, tırmandıkça daha da ıslak bir hâl alıyordu; bu yüzden ikisi de bir küçük çimen öbeğinden öbürüne sıçramak zorunda kalıyorlardı ki sıçrayışları konuşmalarını bölüyor ve Ulrich'in, sohbeti, daldan dala atlarcasına devam ettirmesine yol açıyordu. Bu yüzden de, söylediklerine karşı, Diotima'nın aklına o kadar çok makûl itiraz geliyordu ki hangisini dile getireceğini bilemiyordu. Diotima'nın ayakları ıslanmıştı, kadınsı zihni harekete geçti ve eteklerini panikle biraz toplayarak bir toprak parçası üstünde kalakaldı.

Ulrich arkasını dönüp güldü: "Muazzam tehlikeli bir işe giriştiniz, kıymetli kuzinim. İnsanlar, fikirlerini gerçekleştiremeyecekleri durumlarda bırakıldıklarında son derece mutlu olurlar!"

"Peki," diye sordu Diotima sinirlenerek, "dünyanın hâkimiyeti bir günlüğüne sizin elinizde olsa siz ne yapardınız acaba?"

"Galiba gerçekliği bertaraf etmekten başka çarem kalmazdı!"

"Onu nasıl yapacaksınız, gerçekten bilmek isterim!"

"Ben de bilmiyorum. Bununla ne kast ettiğimi bile tam olarak bilmiyorum. Hâlihazırı, hâlihazır hissini, burada olanı, gözümüzde fazla büyütüyoruz; ikimizi birlikte bir sepete koymuşlar gibi benimle şimdi bu vadide bulunmanızı kast ediyorum, ânın kapağı da üstümüze düşmüş. Gözümüzde büyütüyoruz bunu. Ama bu durumu aklımızda da tutacağız. Belki bir yıl sonra falan burada nasıl dikildiğimizi anlatabileceğiz. Ama bizi veya en azından beni gerçekten harekete geçiren şey –temkinli konuşalım; bunun için bir açıklama ve isim bulmak durumunda kalmak istemiyorum!– bu yaşam tarzıyla daima belli bir zıtlık içeriyor. Hâlihazır, bu yaşantı tarzını defetmektedir; bu şey, hâlihazırda bu şekilde bulunamaz!"

Ulrich'in bu söyledikleri, vadinin boğazında kulağa oldukça gürültülü ve karmaşık geliyordu. Birdenbire Diotima'nın içini tekinsiz bir his doldurdu, canı arabaya dönmek istiyordu. Ama Ulrich onu alıkoyup manzarayı gösterdi.

"Burası birkaç bin yıl önce buzuldu. Fakat dünya dediğimiz, o an olduğu hâliyle bütün varlığını göstermez aslında," diye açıkladı. "Bu yuvarlak varlığın isterik bir karakteri var. Bugün yavrusunu besleyen sıradan bir anneyi oynuyor. Fakat eskiden kötücül bir kız misali buz gibi soğuktu. Birkaç bin yıl daha öncesindeyse sıcak eğreltiotu ormanlarıyla, fokurdayan bataklıklar ve şeytanî hayvanlarla caka satıyordu. Dünyanın, ne mükemmelliğe doğru gelişim kat ettiği ne de gerçek hâlinin hangisi olduğu net biçimde söylenebilir. Aynı şey onun evladı, yani insanlık için de geçerli. Sadece şu an durduğumuz yerde, çağlar boyunca yaşamış insanların kıyafetlerini düşünmeniz yeterli. Tımarhane kavramlarıyla ifade edecek olursak, bütün bunlar aniden başlayan düşünce karmaşalarıyla, uzun süreli takıntıların akabinde zihinde yeni bir hayat tasavvurunun oluşmasına benzer. Yani siz de görüyorsunuzdur, gerçeklik kendi kendini bertaraf ediyor!"

Ulrich bir süre sonra, "Size söyleyeceğim bir şey daha var," diyerek tekrar söze başladı. "Ayaklarımın yere basması, beni çevreleyen sağlam bir derinin olması gibi çoğu insana gayet tabiî gö-

rünen bu duygu bende çok fazla gelişmemiştir. Çocukluğunuzu bir düşünsenize: Her şey yumuşacık birer parça kordan ibarettir. Sonra dudaklarda özlemin tutuştuğu genç kızlık dönemi gelir. En azından benim içimde bir şey, erkeğin olgunluk çağı denen şeyin böylesi bir gelişmenin zirvesi olmasına isyan ediyor. Bir anlamda evet, bir anlamda hayır. Yusufçuk cinsi bir *myrmeleonina* olsaydım, daha bir yıl önce ormanların kıyısında kumdan bir huninin ucunun altına gömülü hâlde yaşayan ve görünmez kıskacıyla karıncaları önce esrarengiz kum taneciği atışlarıyla bitkin düşürüp sonra da bellerine dolanan geniş, kurşuni ve geri geri yürüyen myrmeleon, yani karıncaaslanı olmuş bulunmam beni fena hâlde dehşete düşürürdü. Buna gerçekten çok benzer biçimde gençliğim de beni bazen dehşete düşürüyor, o zamanlar yusufçukken şimdi bir canavar olsam da."

Ne istediğini kendisi de tam bilmiyordu. Myrmeleon ve myrmeleonina kelimelerini kullanarak kısmen Arnheim'ın o mürekkep yalamış bilgiçliğini taklit etmişti. Ama ağzındaki baklayı çıkaramıyordu: "Sırf sevecen davranmak adına sarılın bana. Akrabayız biz; tamamen ayrı değil ama kesinlikle tamamen aynı da değiliz; olsa olsa vakur ve katı bir ilişkinin taban tabana zıddıyız."

Ama Ulrich yanılıyordu. Diotima kendisiyle barışık olan, bu yüzden de yaş basamaklarını, aşağıdan yukarıya doğru çıkan bir merdiven gibi gören insanlardandı. Özellikle de Ulrich'in söylemekten vazgeçtiği şeyi bilmediği için söyledikleri ona göre hepten anlaşılmazdı ama bu arada arabanın yanına varmışlardı, böylelikle Diotima sakinleşmiş, Ulrich'in konuşması da eğlence ile kızgınlık arasında gidip gelen ve Diotima'nın göz ucuyla bakmaktan fazlasına tenezzül etmediği o bildik gevezelik hâlini almıştı. O an esasında Ulrich'in Diotima üstündeki tek etkisi onu ayıltıyor olmasıydı. Diotima'nın yüreğinin bir köşesinden yükselen narin bir sıkılganlık bulutu kuru bir boşlukta çözülüp gitmişti. Diotima belki de ilk defa, Arnheim'la ilişkilerinin onları kısa veya uzun vadede, bütün hayatlarını değiştirebilecek bir kararla karşı karşıya bırakacağı gerçeğinin açık seçik farkına vardı. Bunun Diotima'yı mutlu ettiği söylenemezdi ama karşısında ger-

çekten dağlar duruyormuşçasına bir ağırlığı vardı bu gerçeğin. Bir zayıflık geçmişti. Şu "istediğini yapmamak" fikrinin bir anlığına, artık anlayamadığı tamamen manasız bir albenisi olmuştu.

Ulrich söylediklerini sonuca ulaştırmak gibi sıradan bir ihtiyaçla gülümsedi ve "Arnheim, benim taban tabana zıddım; zamanın mekânla hâlihazırda buluşmasından oluşan mutluluğu Arnheim sürekli abartıyor!" diyerek iç geçirdi ama artık o da çocukluktan bahsetmiyordu, bu sebeple Diotima'nın onun duygulu yönüyle tanışmasına fırsat olmadı.

70

CLARISSE HİKÂYE ANLATMAK İÇİN ULRICH'İ ZİYARET EDER

Eski şatoları yeniden tasarlamak meşhur ressam van Helmond'un özel yeteneği, en dâhiyane eseri de kızı Clarisse'ti, işte bu Clarisse bir gün umulmadık bir anda Ulrich'i ziyarete geldi.

"Babam gönderdi beni," dedi, "aristokrat camiasındaki olağanüstü ilişkilerini biraz da onun için kullanabilir misin, diye sormamı istedi!" Odada merakla etrafına bakındı, kendini bir sandalyeye, şapkasını da başka bir sandalyeye attı. Sonra Ulrich'e elini uzattı.

Ulrich, "Baban beni abartmış," diyecekti ki Clarisse sözünü kesti.

"Saçmalık işte! Biliyorsun, ihtiyarın hep paraya ihtiyacı oluyor. İşler eskisi gibi tıkırında değil!" Güldü. "Burası da pek zarifmiş. Beğendim!" Etrafı tekrar süzdü, sonra da Ulrich'e baktı; hâl ve tavırlarında vicdan azabından kıvranan bir köpeciğin sevecen güvensizliğini hatırlatan bir şey vardı.

"Eh!" dedi. "Yani elinden gelirse yaparsın! Gelmezse yapmazsın! Babama tabiî ki söz verdim. Ama gelme sebebim başka; babam maruzatıyla bana bir fikir verdi aslında. Bizim ailenin bir derdi var da. Bu konuda sen ne söylersin, merak ettim." Bir an

dudakları tereddütle seğirip gözleri titreşti, sonra Clarisse bir hamlede baştaki güçlüğü aştı. "Güzellik doktoru deyince aklında bir şeyler canlanıyor mu? Ressam da bir güzellik doktorudur."

Ulrich ne demek istediğini anladı; Clarisse'in ebeveynini tanırdı.

"Yani karanlık, seçkin, görkemli, şaşaalı, kapitone, kıvrım kıvrım ve tantanalı!" diye devam etti. "Babam ressamdır, ressam da bir nevi güzellik doktorudur ve evimize girip çıkmak toplum nezdinde daima kaplıca tatiline gitmek kadar zarif sayılmıştır. Anlarsın ya. Ayrıca babamın başlıca gelir kaynaklarından biri ezelden beridir saray ve şatoların iç tasarımı olmuştur. Pachhofenleri tanır mısın?"

Pachhofenler eşraftan bir aileydi ama Ulrich onları tanımıyordu; sadece bir defasında Clarisse'in yanında Fräulein Pachhofen diye birine rastlamıştı.

"Benim arkadaşımdı o," diye açıkladı Clarisse. "O zamanlar on yedisindeydi, ben de on beşimde; babam şatolarını elden geçirip tadilatını yapacaktı. Elbette Pachhofen Şatosu. Hepimiz davetliydik. Walter de ilk defa aramıza katılmıştı. Meingast da öyle."

"Meingast mı?" Ulrich onun kim olduğunu bilmiyordu.

"Tabiî, onu sen de tanıyorsun; sonradan İsviçre'ye giden Meingast. O zamanlar daha filozof değildi, kızları olan bütün ailelerde çapkınlık ederdi."

"Onunla hiç şahsen tanışmadım," diye belirtti Ulrich, "ama galiba kim olduğunu çıkardım."

"Peki, öyleyse," – Clarisse kafasında hesap kitap yapıyordu, "bekle: Walter o sıralar yirmi üç yaşındaydı, Meingast'sa ondan biraz daha büyüktü. Sanırım Walter gizliden gizliye babama epey hayrandı. İlk defa bir şatoya davet edilmişti. Babam, sık sık ruhanî bir kraliyet pelerinine sarılmış gibi davranırdı. Galiba Walter başlarda benden çok babama âşıktı. Lucy ise–"

"Tanrı aşkına, Clarisse, ağır ol!" diye rica etti Ulrich. "Galiba konu bağlantısını kaçırdım."

"Lucy," dedi Clarisse, "Fräulein Pachhofen işte, hepimizin şatolarına davetli olduğu Pachhofenlerin kızı. Şimdi anlıyor musun? Demek artık anlıyorsun; babam Lucy'yi kadifeye veya bro-

kara sarmalayıp uzunca bir etekle atlarından birine oturttuğunda Lucy, Tizian veya Tintoretto havalarına girerdi. Birbirlerine tam anlamıyla vurulmuşlardı."

"Yani baban Lucy'ye, Walter de babana mı?"

"Daha dur! O zamanlar empresyonizm revaçtaydı. Babam bugün de olduğu gibi eski moda ve müzikal tarzda resimler yapıyordu, kahverengi soslar ve tavus kuşu kuyruğu gibi. Walter ise açık havadan, belirgin hatları olan İngiliz üslubundan, yeni ve dürüst olandan yanaydı. Babam Protestan vaazlarına ne kadar katlanırsa ona da içten içe ancak o kadar katlanabiliyordu; ayrıca Meingast'a da tahammülü yoktu ama evlilik çağında iki kızı vardı; mütemadiyen kazandığından fazlasını harcıyor ve bu iki genç adamın ruhlarına hoşgörüyle yaklaşıyordu. Oysa Walter gizlice babamı seviyordu, bunu söylemiştim; ama yeni sanat ekolünden ötürü elâleme karşı onu hor görmesi lazımdı, zaten Lucy de sanattan hiç anlamazdı ama Walter'e rezil olacağım diye kaygılanır ve Walter haklı çıkarsa, babamın komik bir ihtiyar olarak ortada kalacağından korkardı. Şimdi kazın ayağının ne olduğunu anlıyor musun?"

Ulrich tam olarak bu sebepten annesinin nerede olduğunu da bilmek istedi.

"Annem de elbette oradaydı. Her zamanki gibi her gün tartışıyorlardı, ne bir eksik ne bir fazla. Walter'in bu şartlar altında elverişli bir durumu olduğunu anlıyorsundur. Hepimiz için bir tür kesişme noktası olmuştu, babam ondan korkuyor, annem onu kışkırtıyor, ben de ona âşık olmaya başlıyordum. Ama Lucy ona iyi davranıyordu. Böylelikle Walter babamın üzerinde belli bir güç kazandı ve temkinli bir hazla gücünün keyfini çıkarmaya başladı. Yani o sıralar varlığının öneminin farkına vardı; babamla ben olmasam bir şeye benzemezdi. Bağlantıları anlıyor musun?"

Ulrich bu soruya evet cevabı verebileceğini sanıyordu.

"Ama anlatmak istediğim başka bir şeydi!" diye belirtti Clarisse. Düşündü ve bir süre sonra tekrar söze girdi: "Bekle! İlkin beni ve Lucy'yi düşün: Heyecan verici bir karmaşıklığı olan bir ilişkimiz vardı! Ben tabiî ki aşkı için bütün aileyi mahvetmeye hazır olan babam adına tasalanıyordum. Bununla birlikte elbette böyle şeyler nasıl olur, onu da bilmek istiyordum. İkisi de çok hoştu.

Bence Lucy'nin şahsında dostluk, benim hâlâ itaatkârca baba demem gereken adamın onun sevgilisi olması hissiyle karışıyordu, bu gayet normaldi. Bununla övünmesine övünüyordu ama benden de feci utanıyordu. Sanırım eski şato, inşa edildiğinden bu yana böylesi karmaşa görmemiştir! Lucy her yerde bütün gün elinden geldiğince babamla takılıyor, geceleri de kuleye, yanıma gelip günah çıkarıyordu. Çünkü ben kulede uyuyordum ve gece boyunca ışıkları söndürmüyorduk."

"Lucy babanla ne kadar ileri gitmiş ki?"

"Asla öğrenemediğim tek şey buydu. Ama o yaz gecelerini bir düşün! Baykuşlar uğulduyor, gece inliyordu, içimiz bir hoş olunca da anlatmaya devam etmek üzere benim yatağıma yatıyorduk. Böylesine uğursuz bir ihtirasa kapılmış bir adam ancak kendini vurmak zorunda kalabilirdi, meseleyi kafamızda başka türlü canlandıramıyorduk. Aslında her gün bunun olmasını bekliyorduk–"

"Benim fikrimce," diye sözünü kesti Ulrich, "ikisi arasında pek bir şey olmamış."

"Bence de galiba her şey olmamış. Ama bazı şeyler olmuş. Birazdan göreceksin. Zira Lucy'nin aniden şatoyu terk etmesi gerekti, ansızın babası gelip onu İspanya'ya, seyahate göndermişti. Babamı bir görmeliydin, öyle yapayalnız kalmıştı ki! Bence bazen o kadar kötüleşiyordu ki annemi boğmasına ramak kalıyordu. Eyerinin arkasına bağladığı katlanan bir şövaleyle, tek bir çizik atmadan sabahtan akşama kadar ortalıkta geziniyor, evde kaldığında da fırçalarına elini dahi sürmüyordu. Normalde makine gibi resim çizer, bilirsin ama o sıralar onu sık sık, büyük ve boş salonların birinde bir kitabın arkasında gizlenmiş ancak kitabın kapağını bile açmamış hâlde buluyordum. Bazen saatlerce düşüncelere dalıyor, sonra ayağa kalkıyor, başka bir odada veya bahçede de aynı şeyi tekrarlıyordu; hem de bazı zamanlarda bütün gün boyunca. Nihayetinde yaşlı bir adamdı, gençliği de onu yarı yolda bırakmıştı; öyle değil mi, anlaşılır bir şey bu?! Kendi kendime düşünüyorum da Lucy'yle beni, kol kola birbirlerine dolanmış, sıkı fıkı sohbetler eden iki kız arkadaş olarak gördüğü manzara o zamanlar... yabanî bir tohum gibi kafasına dank etmiş olmalı. Belki de Lucy'nin sürekli kuleye, benim yanıma geldiğin-

den de haberdardı. Neyse, bir defasında, gece on bir sularında, şatodaki bütün ışıklar sönmüşken yanımıza gelmez mi! Bence bu az şey değildi!" Clarisse kendisini hararetle hikâyesinin sürükleyiciliğine kaptırmıştı. "Hani merdivenlerde birinin el yordamıyla gittiğini, ayaklarını sürüdüğünü duyarsın da ne olduğunu bilmezsin; sonra kapı kolunun beceriksizce bastırılıp kapının acayip bir şekilde açıldığını duyarsın ya..."

"Neden yardım çağırmadın?"

"Tuhaf olan da bu ya. İlk tıkırtıdan itibaren kim olduğunu zaten biliyordum. Hiç kıpırdamadan kapıda durmuş olmalı, çünkü bir müddet hiçbir şey duymadık. Muhtemelen onun da ödü kopmuştu. Sonra dikkatle kapıyı kapatıp hafifçe bana seslendi. Uçarcasına gittim. Hiç cevap vermeye niyetim yoktu ama tuhaf olan da bu ya: İçimde bir yerlerde, sanki derin bir mekânmışım gibi, inilti benzeri bir ses çıktı. Sende de oldu mu hiç?"

"Hayır. Devam et!"

"Tamam, tamam; bir an sonra müthiş bir çaresizlikle bana sıkı sıkıya tutundu; neredeyse yatağıma düşecekti, başı yastıkta, benimkinin yanındaydı."

"Gözyaşı?"

"Titrek ve kupkuru! Yaşlı, metruk bir vücut! O an anlamıştım bunu. Sana şu kadarını söyleyeyim, insan böylesi anlarda ne düşündüğünü sonradan söyleyebilseydi şayet, müthiş bir şey olurdu bu! Galiba yitirdiği şey yüzünden edep, ahlâk ne varsa hepsine karşı şiddetli bir öfkeye kapılmıştı. Derken birdenbire tekrar uyandığını fark ettim, içerisi kapkaranlık olmasına rağmen bana duyduğu aldırışsız iştahla vücudunun kasıldığını anlamıştım. Artık sakınmak, umursamak olmaz, biliyorum; koyverdiğim iniltiden bu yana hâlâ çıt çıkmamıştı; vücudum alevler içinde kavruluyordu, onunkiyse ateşin kenarına konmuş bir kâğıt gibiydi. Epey hafiflemişti; kolunun vücuduma dolanıp elinin aşağılara kaydığını ve omzumdan kurtulduğunu hissettim. İşte bu noktada sana bir şey soracaktım. O yüzden geldim–"

Clarisse anlatmayı bıraktı.

Ulrich, biraz zaman geçince, "Ne? Hiçbir şey sormadın ki!" diyerek ona yardım etti.

"Sormadım. Ondan önce başka bir şey daha demem lazım: Hareketsizliğimi rıza belirtisi saymış olabileceğini düşününce kendimden tiksindim ama apışıp kalmış, öylece yatıyordum, taş gibi ağır bir korku çökmüştü omuzlarıma. Bu konuda sen ne düşünüyorsun?"

"Hiçbir şey söyleyemem."

"Bir eliyle durmadan yüzümü okşadı, diğeri ise vücudumda dolanıp durdu. Titreye titreye, yapmacık bir masumiyetle, anlarsın ya, göğüslerimden bir öpücük misali kaydı, sonra da bir cevap gelmesini bekliyormuş gibi kulak kabarttı. En sonunda da niyeti – anlıyorsundur işte, aynı zamanda yüzü de yüzümü arıyordu. Ama o an son gücümle elinden kurtulup yan tarafa döndüm ve o esnada yine, normalde hiç bilmediğim, rica ve inleme arası o ses koptu bağrımdan. Çünkü vücudumda bir ben var, siyah bir madalyon gibi–"

Ulrich gayet soğuk, "Ya baban nasıl davrandı?" diye sözünü kesti.

Ama Clarisse sözünün kesilmesine izin vermedi. "İşte!" Merakla gülümsüyordu, elbisesinin arasından kalçaya doğru bir yer gösterdi. "İşte buraya kadar geldi, madalyon burada. Bu madalyonun mucizevi bir gücü veya tuhaf bir yanı var!"

Birden yüzü kıpkırmızı kesildi. Ulrich'in suskunluğu onu kendine getirdi ve esiri olduğu düşünceden kurtardı. Mahcubiyetle gülümseyip alelacele lafını bitirdi:

"Babam mı? O an doğruldu. Yüzü ne hâldeydi, göremedim; mahcup olmuştur sanırım. Belki de minnettar. Ne de olsa son anda onu kurtarmıştım. Düşünsene bir: Bir yanda yaşlı bir adam, öbür yanda böyle bir şeye güç yetiren genç bir kız! Ona acayip görünmüş olmalıyım, çünkü şefkatle elime bastırdı, diğer eliyle de iki kez başımı okşadı, sonra da bir şey demeden çıkıp gitti. Neyse, onun için elinden geleni yaparsın, değil mi?! Nihayetinde sana bunları da açıklamam lazımdı."

Yalnızca şehre geleceği zamanlar giydiği ısmarlama elbisesinin içinde gayet düzgün bir duruşla, gitmek üzere bekliyordu ve vedalaşmak için elini uzattı.

71

MAJESTELERİNİN TAHTA ÇIKIŞININ YETMİŞİNCİ YILI MÜNASEBETİYLE YÖNLENDİRİCİ BİR KARAR ALACAK HEYET TOPLANTIYA BAŞLAR

Clarisse, Kont Leinsdorf'a gönderdiği mektuptan ve Ulrich'in Moosbrugger'i kurtarması yönündeki talebinden hiç söz etmemişti; bütün bunları unutmuş gibiydi. Ama mektup Ulrich'in hemen hatırına da gelmedi. Çünkü Diotima "yönlendirici bir karar alınmasına ve majestelerinin tahta çıkışının yetmişinci yıldönümü vesilesiyle halkın ilgili kesimlerinin arzularının belirlenmesine yönelik anket" konusunda, idaresini bizzat üstlendiği "majestelerinin tahta çıkışının yetmişinci yılı münasebetiyle yönlendirici bir karar alacak özel heyetin" toplanması için hazırlıklarını nihayet tamamlamıştı. Davetiyeyi bizzat kont hazretleri kaleme almış, Tuzzi tashih etmiş, Diotima da düzeltmeler geçmeden önce bunları Arnheim'a göstermişti. Buna rağmen kont hazretlerinin zihnini kurcalayan her şey davetiyede yer alıyordu.

"Bizi toplanmaya sevk eden," –yazıyordu mektupta– "güçlü ve halkın içinden yükselen bir beyanatın tesadüfe bırakılamayacağı, oldukça ileri görüşlü ve geniş bir vukufu olan bir makamdan,

yani yukarıdan gelecek bir nüfuza ihtiyaç duyması meselesinde varılan mutabakattır." İlerleyen kısımlarda, "mübarek tahta çıkışlarının yetmişinci yılı için yapılacak eşsiz şenlik", "şükranla toplanmış halklar, Barış İmparatoru, eksikleri olan siyasî olgunluk, Evrensel Avusturya Yılı" ifadeleri geçiyor, son olarak da "sermaye ve kültür sahiplerine" bütün bunları "hakiki" Avusturyalılığın görkemli bir beyanatına dönüştürme çağrısıyla her halükârda bin düşünüp bir yapmak yolundaki ikaz ekleniyordu.

Diotima'nın listelerinde sanat, edebiyat ve bilim çevreleri iyice vurgulanmış, kapsamlı çabalarla ve özenle tamamlanmış, öte yandan bir faaliyette bulunmaları beklenmeksizin olaya iştirak edebilecek kişilerden geriye, kılı kırk yararak yapılan bir eleme sonrası küçücük bir topluluk kalmıştı; buna rağmen davetlilerin sayısı öyle yükseldi ki yeşil örtülü bürokrat masası etrafında toplanmanın sözü bile edilemez oldu, soğuk büfeyle yapılacak kabul geceleri gibi daha serbest bir tarz seçmek zorunda kaldılar. Artık elden geldiği kadarıyla insanlar bir yerlere oturmuş veya ayakta dikiliyorlardı; Diotima'nın odaları ancak Bay Tuzzi'nin karısına sağladığı özel bütçe tavizleri sayesinde kanepeler, turtalar, şaraplar, likörler ve çayla bolluk içinde donatılmıştı; şunu da eklemek lazım ki Tuzzi bunlara karşı çıkamamıştı, anlaşılan onun da maksadı yeni, entelektüel ve diplomatik metotlar denemekti.

Bu kalabalığın sosyal bakımdan üstesinden gelmek Diotima'nın omuzlarına epey yük bindirdi, şayet kafası, çok sayıda meyvenin arasından kelimelerin sağa sola taşıp durduğu görkemli bir kâseye benziyor olmasaydı belki de bazı konularda alınganlık gösterebilirdi; bu kelimeler, ev sahibesinin gelen herkesi selamladığı ve son eserine yönelik eksiksiz bilgileriyle onları baştan çıkardığı kelimelerdi. Yapılan hazırlıklar olağanüstüydü ve tamamının üstesinden ancak özel sekreterini, malzemeleri düzene koyması ve en önemli bilgileri özet hâlinde toparlaması için Diotima'nın emrine veren Arnheim'ın yardımıyla gelinebildi. Kont Leinsdorf'un Paralel Faaliyet'in başlangıcı için tasarladığı araçlarla temin edilen büyük kütüphane, bu hararetli çabaların mucizevi cürufunu teşkil ediyordu, Diotima'nın kendi kitapları-

nı da eklemesiyle kütüphane, en son boşaltılan odanın tam ortasına yegâne süs olarak yerleştirilmişti, odanın çiçekli duvar kâğıdı, hâlen görülebildiği kadarıyla, bir buduvarı ele veriyordu, bu da misafirleri, ev sahibesi hakkında gurur okşayıcı düşüncelere sevk eden bir ayrıntıydı. Ama bu kütüphane başka bir açıdan da elverişli bir yatırım olduğunu belli eder cinstendi, zira davetlilerin her biri, Diotima'nın lütufkâr selamını kabul ettikten sonra, kararsızlık içinde odalarda dolanıyor, dolanırken de istisnasız olarak hepsi, en uçta kitaplığın yerleştirildiği duvarı fark ettikleri anda onun cazibesine kapılıyordu; çiçeklerle kaplı bir çitin başına üşüşmüş arılar misali, bir öbek insanın sırtı duvarın karşısında durmadan eğilip kalkıyordu, bunun sebebi sadece, üretici her insanın kitap koleksiyonlarına duyduğu o asil merak olsa da aslında bakan kişi, nihayet kendi eserlerini de orada keşfedince, tatlı bir tatmin hissi iliklerine işliyor, vatanseverlik girişimi de bundan fayda sağlıyordu.

Diotima, şairlere hemen "cömert bir bakışla" iş hayatı da dâhil bütün hayatın, esasen deruni bir edebiyata dayandığını belirtmeye özen gösterse de toplantının manevî yönetimine başta tam bir keyfiliğin hâkim olmasına ses çıkarmadı. Bu elbette kimseyi şaşırtmadı, ancak sonradan anlaşıldı ki böylesi hitaplarla öne çıkarılanların çoğu, Paralel Faaliyet için kısaca, yani beş ila kırk beş dakika boyunca tavsiyede bulunacaklarına kanaat getirmişlerdi, sonraki konuşmacılar zamanı amaçsız ve kusurlu tekliflerle israf etseler bile bu tavsiyelere uyulursa Paralel Faaliyet'in başarısız olma ihtimali ortadan kalkardı. Diotima bu yüzden önce ağlamaklı bir ruh hâline büründü ve tarafsız tavrını güçlükle koruyabildi, zira o anda herkes başka bir şeyler söylüyor gibi geliyor ve hepsini ortak paydada buluşturmak ona imkânsız görünüyordu. Güzel sanatların bu yoğunlaşma mertebelerinde Diotima'nın henüz tecrübesi yoktu, böylesine evrensel nüfuza sahip büyük adamlar kolay kolay tekrar bir araya getirilemeyebileceğinden mesele ancak adım adım, epey zorlu ve metodik olarak kavranabiliyordu. Üstelik dünyada insan teki için ayrı, bütün için bambaşka anlamlara gelebilecek çokça şey vardır; mesela çok büyük miktarlarda su, az miktardakine kıyasla, tıpkı o suyu içmek ile

içinde boğulmak arasındaki fark gibi, daha küçük bir zevktir; zehir, eğlence, keyif yapmak, piyano çalmak ve ideallerin durumu, hatta muhtemelen her şey buna benzer, öyle ki mesele tamamıyla bir şeyin yoğunluk derecesine ve onun ne olduğuna dair diğer şartlara bağlanır. Demek ki bu noktada aşağıdaki izlenimlere eklenmesi gereken tek şey, kendilerini diğerkâmlıkla Diotima'nın emrine adamış büyük şahsiyetlerin, söz gelimi küçümsendikleri falan zannedilmesin diye dehanın da bu noktada bir istisna teşkil etmediğidir.

Çünkü bu ilk buluşmada bile, her bir büyük şahsiyetin, yükseklerdeki yuvasını terk edip de kendisini avam seviyesinde görür görmez, son derece savunmasız bir durumdaymış hissine kapıldığı izlenimi uyanabilmekteydi. Bu muazzam kişilerden biriyle yalnız başına sohbet hâlindeyken Diotima'ya âdeta ilahî bir olayın içindeymiş gibi gelen olağanüstü konuşma, üçüncü veya dördüncü biri sohbete katılıp da konuşmalar birbiriyle çelişmeye başlayınca sohbeti tekrar düzene kavuşturmasına yönelik utanç verici bir acz peyda oluyordu; böylesi benzetmelerden çekinmeyenler de mağrur uçuşlarının ardından yeryüzündeki hareketine devam eden bir kuğu tablosunu düşünebilmekteydiler. Oysa uzunca bir tanışıklıktan sonra bu da çok kolay anlaşılabilmektedir. Büyük zihinlerin hayatı, günümüzde "ne idüğü bilinmezliğe" dayanır aslında. Elliden tutun yüzüncü yaş günlerine kadar veya bir ziraat fakültesinin onuncu yıldönümü şenliğinde yahut Almanların kültür varlığından bahsedilmesinin zorunlu olduğu başka başka vesilelerle de dile getirilen ve fahri doktoralarla süslenen büyük bir saygının tadını çıkarır onlar. Bizim tarihimizde de çok büyük şahsiyetler vardır ve onları da hapishane ya da askeriye gibi bize ait birer tesis olarak görürüz; tesis de bir kere peyda oldu mu birilerini içine tıkmak gerekir. Kısacası insanlar, böylesi sosyal ihtiyaçlara mahsus belli bir otomatizmle daima o an sırada olan kişiye yönelir ve ona bahşedilmek için olgunlaşmış şerefi bu kişiye verirler. Ama bu saygı çok da gerçek değildir; temelinde aslında tek bir kimsenin bile onu hak etmediğine dair herkesin bildiği inanç yer almaktadır ve ağızlar hayranlıktan mı yoksa esnemek için mi açılır, ayırt etmesi zordur. Günümüzde

bir adama, zımnen böyle bir şey olmadığı da ilave edilerek dâhi denmesinde, ölülere tapınmaya benzer bir şeyler vardır, aslında bu ifade, sırf duygudan yoksun kalmasından ötürü büyük bir şamata koparan o isterik sevgiden de bir şeyler barındırır.

Anlaşılacağı üzere böylesi bir durum hassas zihinlerce hoş karşılanmaz; onlar bu durumu farklı şekillerde başlarından savmaya çalışırlar. Bazıları sadece büyük zihinlere değil vahşi erkeklere, hissiyatlı romantiklere, tabiatın tumturaklı çocuklarına ve yeni neslin önde gelenlerine duyulan ihtiyacı kullanmayı öğrenerek, çaresizlikten ötürü refaha kavuşurlar; diğerleriyse hiçbir şekilde başlarından çıkarmadıkları görünmez bir kraliyet tacı taşır ve amansız bir tevazu ile, yarattıkları şeylerin kıymeti hakkında ancak üç ila on yüzyıl içinde hüküm verilmesini istediklerini belirtirler ama insanların tamamı, gerçekten büyük kimselerin, Alman halkının çok ilerisinde oldukları için asla bu halkın yaşayan kültür varlığından sayılamayacağını düşünür ve bunu halkın korkunç trajedisi olarak görürler.

Bununla birlikte buraya kadar sanatkâr zihinlerden bahsedildiğini vurgulamak lazımdır, çünkü zihnin dünyayla kurduğu ilişkilerde çok kaydadeğer bir fark vardır. Sanatkâr zihin Goethe ve Michelangelo, Napoléon ve Luther gibi hayranlık beklerken, günümüzde insanlara narkoz gibi eşsiz bir nimeti armağan eden adamın ismini bilen yok gibidir; kimse Gauß, Euler veya Maxwell'in hayatında bir Frau von Stein'ı araştırmaz; Lavoisier ve Cardanus'un nerede doğup öldükleri de çok az kişinin umurundadır. Bunun yerine insanlar, onların fikir ve icatlarının yine onlar gibi merak uyandırmayan başka kişilerce nasıl daha da geliştirildiğini öğrenir ve onların, kişinin ateşi çoktan sönüp gittikten sonra başkalarında yaşamaya devam eden başarılarıyla meşgul olurlar. Bu farkın iki insanî davranış şeklini birbirinden nasıl bir kesinlikle ayırdığını idrak ettiği ilk anda insan hayrete düşer ama çok geçmeden bunun karşı örnekleri ortaya çıkar ve söz konusu fark bütün sınırların en tabiisiymiş gibi görünür. Aşinası olduğumuz alışkanlık, bize bunun, kişi ile onun emeği, insanın büyüklüğü ile davanın büyüklüğü, tahsil ile bilgi ve insanlık ile

tabiat arasındaki sınır olduğunu temin eder. Çalışma ve sınaî deha, ahlâkî büyüklüğü, Tanrı nezdindeki adam olma vasfını ve devlet adamları, kahramanlar, azizler ve şarkıcıların, ayrıca film artistlerinin de, ancak örneklerle tevarüs eden, parçalanamaz hayat öğretisini genişletmez; sözüne inanıp bu sözün içinden, kendi hayat şartlarına göre vicdanın, kanın, yüreğin, milletin, Avrupa'nın veya insanlığın sesinin konuşmasına dikkat gösterdiği müddetçe şairin de nasiplendiğini hissedeceği o büyük ve irrasyonel güçtür bu işte. Esrarengiz bütünlüktür bu, başkaları salt kavramların içinde tepinirken şair kendisini o bütünün bir aleti olarak hisseder; işte bu vazifeyi görmeyi öğrenmeden önce, ona inanmak lazımdır! Bize bunun teminatını veren hiç şüphesiz ki hakikatin sesidir ama bu hakikatte bir tuhaflık yok mudur? Zira insanın şahıstan çok davaya baktığı yerde, gariptir, daima davayı ilerletecek yeni bir şahıs peyda olur; oysa şahsa dikkat edilen yerde, belli bir yüksekliğe ulaşıldıktan sonra, ortada yeterli kişi olmadığı ve hakiki büyüklüğün mazide kaldığı hissi yerleşir!?

Diotima'nın evinde toplananların hepsi, bütün kimselerdi; bu da Diotima'ya aniden çok fazla gelmişti. Yavru ördek için yüzmek nasılsa, her insan için o kadar tabii olan edebiyatı ve düşünme eylemini de bu kimseler meslek olarak icra ediyor ve gerçekten de başkalarından daha iyi iş çıkarıyorlardı. Ama ne maksatla? Yaptıkları güzeldi, büyüktü, emsalsizdi fakat bu kadar emsalsizlik doğru düzgün anlam ve amaç, kaynak ve devamlılık olmaksızın mezarlık havası yaratıyor ve geçiciliğin bir araya toplanmış nefesi gibi kalıyordu. Sayısız tecrübenin hatırası, zihnin birbiriyle kesişen milyarlarca atılımı bu kafalarda bir araya toplanmıştı, bu kafalar bir dokuma ustasının iğneleri misali etraflarına, önlerine ve arkalarına yayılan bir dokuda yer alıyorlardı ve herhangi bir yerde bir motif oluşturuyorlar, bu motif de benzer başka yerlerde tekrar etse bile yine de biraz farklı duruyordu. Ama insan, sonsuzlukta böyle minik bir iz bıraktı diye kendisini doğru şekilde kullanmış olur mu?!

Diotima'nın bunu kavramış olduğunu söylemek muhtemelen fazla iddialı olurdu ama kendisi, mezarların zihin diyarlarına

esen rüzgârını hissediyor ve bu ilk günün sonu yaklaştıkça Diotima da bir o kadar derin bir cesaretsizliğe kapılıyordu. Bereket versin bu esnada, benzer meseleler söz konusu olduğunda, her ne kadar o an tam anlamamış olsa da Arnheim'ın başka bir vesileyle ifade ettiği bir ümitsizliği hatırladı; dostu seyahatteydi ama Diotima, onun, bu buluşmaya fazla bel bağlamaması yönünde uyarıda bulunduğunu hatırladı. İşte Diotima'nın kendisini kaptırdığı Arnheim hüznü de buydu ve Diotima'ya sonuç olarak güzel, âdeta şehvani, üzücü ve gurur okşayan bir zevk veriyordu. Arnheim'ın kehaneti hakkında düşünüp taşınırken, "Aksiyon insanlarının," diye sordu kendi kendine, "ne zaman işleri kelimelerle olan insanlarla temasa geçseler duydukları karamsarlığın ta kendisi değil midir bu?!"

72

BİLİMİN BIYIK ALTINDAN GÜLMESİ VEYA KÖTÜLÜKLE İLK ESASLI KARŞILAŞMA

Şimdi bir gülümseme, hem de bir erkek gülümsemesi hakkında birkaç söz gelsin, üstelik burada bir erkek eylemi olan bıyık altından gülme eylemi için yaratılmış bir bıyık da vardır; konu, Diotima'nın davetine icabet eden ve meşhur sanatkâr zihinleri dinleyen âlimlerin gülümsemeleri olacaktır. Gülüyor olmalarına rağmen katiyen bunu ironiyle yaptıkları zannedilmemelidir. Aksine bu gülümsemeler aslında onların, sözünü ettiğimiz saygı ve âcizlik ifadeleridir. Ama bunun da sizi yanıltmasına izin vermemek lazım. Bilinçlerinde veya hadi şu meşhur kelimeyi kullanalım, bilinçaltlarında bu doğruydu veya daha doğru bir deyişle, bütün hallerine bakınca bunlar, kazanın altındaki ateş misali, içlerinde kötülük meylinin kol gezdiği insanlardı.

İmdi, bu elbette paradoks içeren bir ifade gibi durmaktadır, zaten bu ifade yüzüne söylense bir üniversite profesörü muhtemelen, hakikate ve ilerlemeye hizmet ettiği, başka da bir şeyden haberi olmadığı karşılığını verirdi, çünkü bu onun meslek ideolojisidir. Ama bütün meslek ideolojileri asildir ve mesela avcıların kendilerini ormanın kasapları olarak tanımlamalarına imkân yoktur, onlar kendilerini daha ziyade, hayvanların ve tabiatın av-

cılık geleneklerine uyan dostları diye nitelerler, tıpkı tüccarların da dürüst kazanç esasını gözetmeleri, hırsızların da tüccarların tanrısını, yani soylu ve halkları birleştiren uluslararası Merkür'ü kendi esasları olarak görmeleri gibi. Öyleyse bir faaliyetin, o faaliyeti icra edenlerin bilinciyle tasvir edilmesine pek güven olmayacağı aşikârdır.

İnsan kendisine tarafsızca, bilim nasıl olup da bugünkü hâline gelmiştir, diye soracak olsa –ki bilim bize hükmeder ve ümmî birisi bile bilimin elinden emin olmadığı için bu aslında önemlidir, çünkü o ümmî de âlim olarak doğmuş sayısız varlıkla birlikte yaşamayı öğrenir– başka bir tabloyla karşılaşır. Güvenilir rivayetlere göre bu durum, çok güçlü bir ruhanî hareketlilik çağı olan on altıncı yüzyılda, dinî ve felsefî spekülasyonlarla geçen önceki iki bin yıl boyunca olduğu gibi insanın artık tabiatın sırlarını zorlamaya çalışmaması, bunun yerine, ancak yüzeysel diye nitelenebilecek bir tarzda tabiatın kabuğunu araştırmakla yetinmesiyle başlamıştır. Mesela bu noktada adı daima ilk sırada zikredilen büyük Galileo Galilei tabiat, özünde barındırdığı hangi sebepten ötürü boş mekânlardan çekinir de düşen bir cismi, tâ ki o cisim sabit bir zemine varana kadar bir mekândan diğerine geçirerek etrafını mekânla kaplar sorusuyla işini noktalayıp çok daha sıradan bir tespitle yetindi: Böyle bir cismin hangi hızda düştüğünü, hangi yolları katettiğini, hangi zamanları harcayıp ne tür bir hızlanma yaşadığını araştırıverdi. Katolik Kilisesi ise bu adamı ölümle tehdit etmek ve kestirmeden giderek onu öldüreceği yerde sözlerini geri almaya zorlamak suretiyle feci bir hata yaptı, çünkü onun ve zihindaşlarının eşyaya bakış tarzıyla –tarihî zaman ölçüleri uygulanırsa çok kısa bir zaman zarfında– demiryolları seyir planları, iş makineleri, fizyolojik psikoloji ve kilisenin artık önüne geçemediği, ahlâkı bozulmuş bir zaman meydana geldi. Kilise bu hatayı muhtemelen fazla zekice davranarak işledi, çünkü Galilei bir tek yerçekimi kanunu ile yerkürenin hareketinin kâşifi değildi, aynı zamanda, bugünün deyişiyle, büyük sermayenin de merak duyduğu bir mucitti, ayrıca o zamanlar yeni ruhtan etkilenen tek kişi de değildi; aksine, tarihî vesikalar göstermektedir ki onu yakıp tutuşturan müspet akıl, et-

rafa bulaşıcı bir hastalık gibi hırçınca yayılmıştır ve birinin müspet akılla yanıp tutuştuğunu söylemek, müspet akla fazlasıyla sahip olduğumuzu sandığımız bugün ne kadar yakışıksız dursa da, o sıralarda, metafizikten uyanıp eşyayı türlü türlü emarelere bakarak çetin bir şekilde gözlemlemeyi arzulamak âdeta, müspet aklın sarhoşluğu ve harareti anlamına gelmiştir! Ama insanlığın ne olup da kendini böylesine değiştirmeye kalktığını kişi şahsına soracak olsa, vereceği cevap muhtemelen, bu çabayla birlikte insanlığın çok erken yürümeye çalışan her akıllı çocuğun yaptığından farklı bir şeye kalkışmadığı olacaktır; insanlık yere oturdu ve yere vücudunun pek asil olmasa da güvenilir bir kısmıyla temas etti; bunu, oturağıyla yaptığını söylemek lazımdır. Zira tuhaf olan şudur ki yeryüzü bundan son derece hoşlanmış ve bu temasın ardından icatlar, rahatlık sağlayacak buluşlar ve bilgiler, mucize denebilecek bir bollukla sökün etmiştir.

Meselenin evveliyatını böylece anlatınca, ortasında bulunduğumuz şey Deccal'in mucizesidir dense yeridir, çünkü kullanılan temas benzetmesi sadece güvenilirliğe değil terbiyesizliğe ve ayıp bir davranışa da yorulabilir. Gerçekten de zeki insanlar olgulara duydukları hevesi keşfetmeden önce, yalnızca savaşçılar, avcılar ve tüccarlar, yani hilekâr ve zorba mizaçlılar bu hevese sahip olmuşlardır. Hayat mücadelesinde fikrî hassaslık olmaz, ancak rakibini en kısa ve pratik yoldan öldürme arzusu olur, bu noktada herkes pozitivisttir; ticarette de sağlam delillere bakmaktansa bir şeylerin gözünü boyamasına izin vermek bir erdem olmayacağı gibi kâr denilen şey de son kertede psikolojik ve şartlardan kaynaklı olarak karşıdaki kişiyi alt etmek anlamını taşır. Öte yandan keşiflere sebep olan niteliklerin neler olduğuna bakılınca, bunların geleneksel saygı ve engellerden azade olmak, cesaret, hem girişim hem tahrip hevesi, ahlâkî mülahazaların göz ardı edilmesi, en ufak menfaat için inatla pazarlık etme, gerektiği hâlde hedefe giden yolda çetin bir şekilde bekleme ve kesinliği olmayan her şeye karşı güvensizliğin en keskin ifadesi olarak ölçü ve sayılara saygı duymak olduğu idrak edilir; bir başka deyişle burada göze çarpan, zekâya aktarılmış ve erdem olarak yorumlanmış o eski avcı, asker ve tüccar günahlarından başka bir şey değildir. Böyle-

likle de bu günahlar, şahsî ve nispeten genel menfaat çabasından uzak olsa da aslî kötülük denebilecek unsuru, bu dönüşüm hâlinde bile kaybetmez, çünkü o unsur görünüşte tahrip edilemez ve ebedîdir, en azından bütün insanî yücelikler kadar ebedîdir, nitekim bu unsurun, içinde bulunduğu olgu bu yüceliğe çelme takmak ve onu yüzüstü yere sermek hevesinden daha aşağı ve daha farklı da sayılmaz. Güzelce sırlanmış, zengin bir vazoyu seyrederken vazonun tek bir sopa darbesiyle yüz parçaya ayrılabileceği düşüncesinin altında yatan o kötücül dürtüyü bilmeyen var mıdır? Hayatta sapasağlam olmayan hiçbir şeye güvenilemeyeceği gibi, bu dürtü haşin bir kahramanlıkla perçinlenirse, bilimin müspet aklına hapsedilmiş temel bir duyguya dönüşür ve bu duyguya, saygıdan ötürü şeytanî denemese bile, en azından üzerinde hafif bir yanmış at kılı kokusu olduğunu teslim etmek gerekir.

İşe, bilim düşüncesinin, âdeta kalpleri oyulmuş mekanik, istatistikî ve maddî açıklamalara duyduğu o garip düşkünlükle de başlanabilir. İyiliği sadece egoizmin özel bir şekli olarak görmek; ruhtaki hareketlenmeleri manevî dışkılarla ilişkilendirmek; insanın onda sekiz veya dokuzunun sudan oluştuğunu tespit etmek; mizaçtaki meşhur ahlâkî özgürlüğü, serbest ticaretin kendiliğinden meydana gelen bir düşünce ilavesi olarak açıklamak; güzelliği iyi bir sindirime ve düzgün yağ dokusuna bağlamak; üreme ve intiharı, en özgür kararmış gibi görünen şeyi mecburiyet gibi gösteren yıllık eğrilere irca etmek; sarhoşluk ile aklî hastalıkları akraba telakki etmek; makat ile ağzı aynı şeyin rektal ve oral uçları olarak birbirine denk tutmak... İnsanî illüzyonların büyülü gösterisinin hilesini belli ölçüde ele veren bu nevi tasavvurlar, çok bilimsel sayılmak uğruna her daim elverişli bir tür peşin hüküm bulur. Bununla birlikte burada sevilen şey hakikattir ama bu çıplak sevginin dört bir yanında bir hayalkırıklığı, zorlama, acımasızlık, soğukkanlılıkla yıldırma ve kuru kuruya doğrultma düşkünlüğü, garazkâr bir heves veya en azından bunlara benzer gönülsüz bir duygu yansıması bulunur.

Başka bir deyişle hakikatinin sesinde şüphe uyandıran parazitler vardır ama ona en yakın duranlar bunlara kulak asmak istemezler. Nitekim psikoloji de günümüzde böyle bastırılmış çok sayıda parazitin farkındadır ve zararlı etkilerini engellemek için insanın onları meydana çıkarması ve kafasında olabildiğince netleştirmesi gerektiği yönündeki tavsiyesini de hazırda tutmaktadır. Öyleyse insan bir deneme yapmak istese ve hakikatteki o müphem tat ile hakikatin insanlardan nefret eden zebani kılıklı kötücül parazitlerini alenen teşhir ederek o tadı âdeta güven duyarak hayata döndürme arzusu duysa nasıl olurdu? Herhâlde bu da aşağı yukarı, Kesin Yaşam Ütopyası başlığı altında tarif edilen ve bir deneme yanılma zihniyeti olan ama manevî fethin demirden savaş yasalarına tâbi o idealizm eksikliğiyle aynı kapıya çıkardı. Hayatı biçimlendirmeye yönelik bu davranış şüphesiz ki asla özenli ve barışı tesis edici nitelikte değildir; bu davranış, yaşanmaya değer olanı asla sadece saygıyla seyretmez, ona daha ziyade manevî hakikat mücadelesinin sürekli ertelediği bir sınır hattıymış gibi bakardı. Dünyanın anlık hâlinin kutsallığından şüphe duyardı ama şüphesi, güvensizlikten değil bir yere tırmanırken sabit duran ayağın her daim aşağıdaki ayak olduğu konusundaki katı zihniyetten kaynaklanırdı. Ayrıca henüz vahyedilmemiş olan uğruna öğretiden nefret eden, kanunları ve hükümleri kendisine en yakın duran kişiye duyduğu iddialı aşk adına bir kenara iten böylesi bir *Ecclesia militans*, yani harpçi kilisenin ateşiyle şeytan Tanrı'yı bir kez daha bulur veya daha sade bir ifadeyle hakikat orada tekrar erdemin kardeşi olur ve erdeme karşı artık, genç bir yeğenin evde kalmış halasının arkasından tertiplediği gizli kötülükleri yapmak zorunda kalmazdı.

İşte genç bir insan da, az çok farkında olarak bilimin dershanelerinden bunları alır, üstüne bir de uzaktaki bir şeyi bile düşen bir taş veya dönen bir yıldız misali oynaya oynaya bir araya getirir ve görünüşte bir ve bütün gibi duran şeyleri, basit bir eylemin bilincin merkezinde ortaya çıkışı gibi manevî kaynakları birbirlerinden binlerce yıl uzakta olan akıntılar hâlinde paramparça eder. Fakat birisi özel uzmanlık ödevlerinin sınırları dışında edinilmiş böyle bir zihniyetten faydalanmayı aklına getirecek olsa,

yaşamın ihtiyaçlarının düşünceninkilerden farklı olduğunu derhal kavraması sağlanırdı. Hayatta, eğitimli bir zihnin alışkın olduğu hemen her şeyin zıddı cereyan eder. Tabii farklar ve ortak noktalar burada çok değer görür; ne olduğu fark etmeksizin mevcut olan her şey, belli bir dereceye kadar tabiî kabul edilir ve ona dokunulmaktan hoşlanılmaz; zaruri bir hâl alan değişimler ancak duraksayarak ve sağa sola savrulan bir süreç içerisinde gerçekleşir. Kalkıp da birisi mesela salt vejetaryen zihniyetiyle (sen diye hitap edilen bir varlığa karşı çok daha rahat saygısızlık edebileceği fikrini değerlendirerek) bir ineğe siz diye hitap etse, insanlar onu hadi deli demeseler de züppe diye azarlardı ama fevkalade insanî bulunan hayvansever veya vejetaryen zihniyetinden ötürü değil de bu zihniyeti doğrudan gerçekliğe aktarmasından ötürü azarlarlardı onu. Kısacası zihin ile hayat arasında karmaşık bir anlaşma vardır, bu anlaşmada zihin olsa olsa alacaklı olduğu bin şeyin ancak yarısına kavuşur, karşılığında da fahri alacaklı unvanıyla bezenir.

Demin farz edildiği üzere zihin son olarak büründüğü güçlü biçimi içinde, bizzat savaşçı ve avcıların tâlî erdemsizliklerini barındıran çok erkeksi bir azize dönüşünce, tasvir edilen durumdan ortaya şöyle bir sonuç çıkar: Zihnin içinde barındırdığı günahkârlık meyli, bu meyle rağmen muazzam bütünlüğüyle hiçbir yerde açığa çıkmaz ve çıkamadığı gibi gerçeklik üzerinden arınma fırsatını da bulamaz, bu sebepten de ona gerçekten garip ve kontrolsüz türlü türlü yollarda rastlanabilir, bu yollarda o meyil verimsiz hapsolmuşluğundan da azade olur. Buraya kadar her şeyin, kuruntularla dolu bir oyun olup olmadığı bir yana, bu son tahminin kendine has bir teyit bulduğu inkâr edilemez. Günümüzde çok az insanın kanında bulunduğu söylenemeyecek olan isimsiz bir yaşama hâli, bir kötülüğü bekleme, bir curcunaya hazırlık, saygı duyulan her şeye karşı bir güvensizlik vardır. İnsanlar vardır, gençliğin idealsizliğinden yakınırlar ama eyleme geçmeleri gereken anda tamamen kendi iradeleriyle, fikre duyduğu çok sahih bir güvensizlikten ötürü düşüncenin yumuşak gücünü bir değneğin etkisiyle destekleyen birisi gibi karar verirler. Diğer bir deyişle, bu dünyada ciddi sayılmak ve

ciddiye alınmak için kendisini birazcık yozlaşmayla ve alçakça insanî niteliklerin takdir edilmesiyle donatmak zorunda kalmayan herhangi bir dürüst amaç var mıdır? Bağlamak, zorlamak, kemer sıkmak, elini taşın altına sokmaktan kaçınmamak, güçlü metot gibi sözlerden hoş bir güvenilirlik tınısı gelir. En büyük zekâ bile bir garnizona sokulacak olsa bir haftada, başçavuşun sesini duyunca yerinden fırlamayı öğrenir veya dünyadaki bütün hatip meclislerini tutuklamak için bir teğmenin yanına sekiz adam yeter, tarzındaki tasavvurlar, gerçi klasik ifadelerini ancak çok sonraları bir idealistin ağzına birkaç kaşık hintyağı koymakla en direngen kanaatlerin bile gülünç hâle düşürülebileceklerinin keşfedilmesiyle bulmuşlar ama öfkeyle kanundışı edilmiş olmalarına rağmen çok zamandır tekinsiz rüyaların vahşi canlılığına sahip olmuşlardır. Mesele aslında şöyledir: Baskın bir kimsenin karşısına geçen herkesin –o kimse güzelliğiyle bile onu bastırıyor olabilir– en az iki düşüncesinden birisi bugün, söylediklerin bana sökmez, ben seni alt etmeyi bilirim düşüncesidir! Peşinde yalnızca tazıların koşmadığı, kendisi de tazı gibi koşan bir çağın bu küçümseme hırsı herhâlde artık hayat için tabii olan o ham ve yüce diye ikiye bölünme hâli değil daha ziyade zihnin kendi kendine bir eziyet etme çabası, iyiliğin hakir görülüp mucizevi bir kolaylıkla tahrip edilmesine izin vermesi gibi bir oyundan alınan tarifsiz bir zevktir. Bu, tutkulu bir arzunun yalanlarını kendi kendine cezalandırma isteğinden farklı görünmez; ters doğmuş ve yaratıcının eliyle geri döndürülmeye muhtaç bir çağa inanmak ise belki de olabilecek en ümitsiz şey değildir.

Demek ki bir erkek gülümsemesi, kendisini gözlemlemekten kaçınsa veya bilinç koridorlarından asla geçmese bile böyle çeşit çeşit şeyler ifade edecektir; işte davet edilen meşhur uzmanların çoğunun Diotima'nın övülesi gayretlerine teslimiyet gösterdiği gülümseme de bu cinstendi. Bu gülümseme nereye gideceklerini bulduramayan bacaklardan yukarı, gıdıklanma hâlinde tırmanıyor ve hayırhah bir şaşkınlık olarak yüze ulaşıyordu. Bir tanıdığı veya yakın bir meslektaşını görüp de onunla konuşabilince mutlu oluyorlardı. Eve gidecekleri sırada, cümle kapısından çıkarken birkaç kez deneme amaçlı sahne alacaklarına dair bir his

vardı. Yine de organizasyon gayet güzeldi. Tıpkı bütün çok genel ve yüce tasavvurlar gibi böyle genel girişimler de hiç şüphesiz, asla gerçek bir içeriğe kavuşmayacak olgulardır; bir köpeği bile tasavvur etmekten âcizsinizdir, köpek denince belli başlı köpek türleri ve köpek nitelikleri ima edilir, o kadar, hâl böyleyken vatanseverliği yahut en güzel vatanseverlik fikrini aklınızın ucundan dahi geçiremezsiniz. Ama bu fikrin, içeriği olmasa bile bir anlamı vardır ve zaman zaman bu anlamı uyandırmak da muhakkak iyi bir şeydir! Bu kişiler, çoğu daha ziyade suskun bilinçdışı eylemleriyle, birbirlerine bunları söylüyorlardı ama hâlâ büyük kabul salonunda duran ve geç kalanlara hitap ederek onları öne çıkaran Diotima, etrafında hararetli konuşmaların geçtiğini, bu konuşmalardan da, şayet hepten yanılmıyorsa, sık sık Bohemya ve Bavyera birasının farkı veya yayıncıların ödedikleri ücretler hakkındaki açıklamaların kulağına gelmesini şaşkınlıkla ve hayal meyal işitiyordu.

Cemiyetini sokaktan bakarak izleyememesi ne yazıktı. Hâlbuki cemiyeti sokaktan harika görünüyordu. Yüksek pencereli ön cephenin perdeleri arasından parlak ışıklar yansıyor, bekleyen arabaların katkıda bulundukları otorite ve seçkinlik parıltıları, oradan geçerken durup neden olduğunu bilmeseler de bir süreliğine yukarı bakan iştahlı gözlerin bakışlarıyla daha çok artıyordu. Diotima bunu görmüş olsa sevinirdi. Kutlamanın sokağa saçtığı loşlukta sürekli insanlar bekliyor, arkalarında ise biraz uzaklaşınca hemencecik aşılmaz bir hâl alan büyük karanlık başlıyordu.

73

LEO FISCHEL'İN KIZI GERDA

Bu telaşe içinde Ulrich uzun süre boyunca Müdür Fischel'e verdiği sözü yerine getirip ailesini ziyaret etmeye vakit bulamadı. Evet, ifade doğru, başına beklenmedik bir olay gelene kadar hiç vakit bulamadı; bu olay Fischel'in karısı Klementine'nin ziyaretiydi.

Klementine, geleceğini telefonla bildirmişti, Ulrich onu biraz endişeyle bekliyordu. Evlerine en son üç yıl önce birkaç aylığına şehre geldiğinde uğramıştı; bu defasında ise sadece bir kere gitmişti, zira geçmişte kalan bir aşk meselesini kurcalamak istemiyor ve Bayan Klementine'nin anne olarak hüsrana uğramasından korkuyordu. Ne var ki Klementine Fischel'in "yüce fikirlerle dolu bir yüreği" vardı ve kocası Leo'yla günlük ufak mücadelelerinde bu yürekten faydalanmak için o kadar az fırsatı oluyordu ki maalesef nadiren vuku bulan özel durumlar için emrinde kahramanlara yaraşır bir duygu yüceliği oluyordu. Yine de katı, biraz da kederli suratıyla bu sıska kadın, Ulrich'i karşısında bulup da zaten yalnız oldukları hâlde ondan daha da mahrem bir görüşme rica ettiğinde biraz mahcup oldu. Gerda'nın ancak Ulrich'in düşüncesine kulak asacağını belirtiyor ve ricasını yanlış anlamamasını da konuşmasına ilave ediyordu.

Ulrich, Fischel'in ev hâllerini bilirdi. Sürekli mücadele hâlinde olan sadece anne baba değildi, artık yirmi üçüne basan kızları Gerda da etrafını bir sürü tuhaf genç insanla çevirmişti; bu gençler, Gerda'nın öfkesini bastırmaya çalışan babası Leo'yu tamamen iradesine aykırı olarak "yeni zihniyetlerinin" hamisi ve teşvikçisi hâline getirmişti, çünkü kimsenin evinde, Leo'nunkinde olduğu kadar rahat bir araya gelemezlerdi. Gerda, babası bu arkadaşlık ilişkilerini sınırlandırmaya çalışınca çok geriliyor, âdeta kanı çekiliyor ve hemencecik kıyameti koparıyordu –diye anlatıyordu Bayan Klementine–, üstelik bu gençler edep adap nedir bilmeyen budalalardı yalnızca; öte yandan kasten teşhir ettikleri esrarengiz antisemitizmleri yalnızca densizlik değil manevî hamlıklarının da bir alâmetiydi. – Olmaz, diye ekledi, antisemitizmden yakınacak değildi, antisemitizm zamane şartlarının bir tezahürüydü, onu tevekkülle karşılamak lazımdı; hatta bir bakıma, tutar yanı olabileceği bile itiraf edilmeliydi. – Klementine bu noktada bir ara verdi, yüzünde tül olmasa gözyaşını mendille kurulamak zorunda kalacaktı ama tül yüzünden yaş akıtmaktan vazgeçti ve beyaz mendilini el çantasından çıkarmakla yetindi.

"Gerda nasıldır, bilirsiniz," dedi, "güzel ve yetenekli kız ama–"

"Biraz haşin," diye tamamladı Ulrich.

"Evet, Tanrı kurtarsın, hep ifratta."

"Demek hâlâ Cermen taraftarı?"

Klementine ebeveyn hislerinden bahsetti. Tâlî amacı, etrafta konuşulduğu üzere Paralel Faaliyet'te onca büyük başarılar elde eden Ulrich'i tekrar evlerinde görmek olan ziyaretini, biraz coşkuya kapılarak, "Bir annenin ziyareti" olarak adlandırıyordu. "Kendimi cezalandırmak istiyorum," diye devam etti, "çünkü Leo'nun karşı çıkmasına rağmen son yıllarda bu ilişkiyi destekledim. Bir şey bulduğumdan değil; bu gençler kendi çaplarında idealistler; insan tarafsız olunca bazı incitici lafları sineye çekebilmeli. Ama Leo –nasıl birisidir, bilirsiniz– ister esrarengiz ister sembolik olsun, fark etmez, antisemitizmin adını dahi duyunca asabileşiyor."

"Gerda da o serbest ve Almanlara has sarışın tarzıyla bunu problem olarak görmek istemiyor?" diye tamamladı Ulrich.

"Ben gençliğimde nasılsam o da bu konuda aynen öyle. Bir de, sizce Hans Sepp gelecek vaat ediyor mu?"

Ulrich dikkatle, "Gerda onunla nişanlı mı?" diye sordu.

"Bu oğlan ev geçindirebileceğine dair en ufak ümit vermiyor!" diye iç geçirdi Klementine. "Hâl böyleyken nişandan bahsedilebilir mi; ama Leo onun eve gelmesini yasaklayınca Gerda üç hafta boyunca öyle az yemek yedi ki bir deri bir kemik kaldı." Sonra aniden öfkeyle ekledi: "Biliyor musunuz, bu bana hipnoz gibi, manevî bir enfeksiyon gibi geliyor! Evet, Gerda bana bazen hipnotize edilmiş gibi görünüyor! O çocuk evimizde dünya görüşünü açıklayıp duruyor, Gerda da normalde hep iyi ve içten bir kız olmasına rağmen bu konuşmalarda ebeveyninin sürekli hakarete uğradığını fark etmiyor. Ama ona bir şey diyecek olsam, 'Sen eski kafalısın, anne,' diye cevap veriyor. Ben de düşündüm ki –onun kulak astığı tek kişi sizsiniz, hem Leo da size çok değer veriyor!– acaba bir ara bize gelip Hans'ın ve arkadaşlarının ne kadar çiğ olduğu konusunda Gerda'nın gözünü biraz açamaz mısınız?"

Klementine dosdoğru birisi olduğu, söz konusu durum da bir tür gaspa benzediği için, çok ciddi kaygıları olmalıydı. Bütün çekişmelerine rağmen Klementine bu konumda kocasıyla bir tür dayanışmaya dayalı bir sorumluluk hissediyordu. Ulrich endişeyle kaşlarını kaldırdı.

"Korkarım, Gerda benim de eski kafalı olduğumu söyleyecektir. Zamane gençleri, yaşı daha büyük olan bizlere pek kulak asmıyorlar, zaten bunlar prensip meseleleridir."

Klementine laf arasına, "Gerda'yı belki de başka düşüncelere sevk edecek en makûl şey kimsenin dilinden düşmeyen şu büyük faaliyette ona uygun bir görev bulmanız olurdu, diye düşünmüştüm ben de," diye bir cümle sıkıştırdı, Ulrich ise Klementine'ye ivedilikle ziyarette bulunacağını vaat etmeyi ama Paralel Faaliyet'in böyle bir ihtiyaç için henüz yeterince olgunlaşmadığını belirtmeyi yeğledi.

Birkaç gün sonra Gerda, Ulrich'in içeri girdiğini görünce yanaklarında yusyuvarlak kırmızı benekler belirse de onun elini kuvvetle sıktı. Gerda genel bir fikir bunu gerektirirse derhal omnibüs kondüktörü olabilecek o cazibeli, hedefinin bilincinde olan zamane kızlarından biriydi.

Ulrich onu karşısında tek başına bulacağı varsayımında yanılmamıştı; annesi o sırada alışverişe çıkmıştı, babası da henüz yazıhanesindeydi. Ulrich odanın içinde daha iki adım atmamıştı ki her şey ona, ayrıntılarını karıştıracağı kadar çok eskide kalan beraberliklerinin bir gününü hatırlattı. Ama o zaman sene birkaç hafta daha ilerlemişti; mevsimlerden bahardı ama gün, bazen ateş topları misali yazın önünden uçan ve henüz yeterince kaşarlanmamış vücutların pek dayanamadığı yakıp kavuran günlerden biriydi. Gerda'nın yüzü yorgun ve süzülmüş duruyordu. Beyaz bir elbise giymişti ve çayırlarda kurutulmuş keten bezi kadar beyaz kokuyordu. Bütün odalardaki güneşlikler indirilmişti, evin tamamı aksi bir loşlukla ve kurşuni uçları kırılsa da delip geçen ısı oklarıyla doluydu. Ulrich'in içinde, Gerda da elbisesi gibi yeni yıkanmış kat kat keten bezinden yapılmaymış gibi bir his doldu. Bu tamamen objektif bir histi ve Ulrich en ufak bir aşk dürtüsüne ihtiyaç duymaksızın bu bezleri Gerda'nın üzerinden tek tek kaldırabilirdi. İşte içinde yine bu his oluşmuştu. Gayet tabiî görünen ama amaçsız bir aşinalıktı bu ve ikisi de bu histen korkuyordu.

"Onca zamandır neden hiç gelmediniz?" diye sordu Gerda.

Ulrich ona doğruca, Gerda'nın ebeveyninin evlilik amacı olmaksızın bu kadar samimi bir ilişki kurmalarını arzulamadıkları gibi bir intiba edindiğini söyledi.

"Şu annem yok mu," dedi Gerda. "Gülünç. Yani evlilik düşünmeden arkadaş olamayız demek?! Ama babam daha sık gelmenizi arzu ediyor; şu büyük meselede önemli bir rolünüz varmış?"

İhtiyarların ahmaklığını apaçık dile getiriyordu, ikisini bu ahmaklığa karşı birleştiren tabii bağdan emindi.

"Geleceğim," diye karşılık verdi Ulrich, "ama söyleyin bakalım, Gerda, gelsem ne olacak?"

Mesele şuydu ki aslında birbirlerini sevmiyorlardı. Eskiden sık sık beraber tenis oynamışlar veya cemiyetlerde buluşup birlikte yürüyüşlere çıkmışlar, birbirlerine yakınlık duymuşlar ve bu şekilde, kişinin, bütün duygu karmaşası içinde esas benliğini gösterdiği tanıdık biri ile yanındayken kendisine çekidüzen verme gereği duyduğu kimseleri birbirinden ayıran sınırı, fark etmeden aşmışlardı. Uzun zamandır birbirlerini seven, hatta artık neredeyse sevmeyen iki kişi kadar birdenbire samimi olmuşlar ama kendilerini aşktan muaf tutmuşlardı. Birbirleriyle öyle çekişiyorlardı ki dışarıdan bakınca insan aslında birbirlerini hiç istemediklerini sanıyordu ama bu durum aslında aralarında hem bir engel hem de bir bağ oluşturuyordu. Bunu alevlendirmek için sadece küçük bir kıvılcımın eksik olduğunu biliyorlardı. Aralarındaki yaş farkı daha az veya Gerda, evli bir kadın olsaydı o zaman muhtemelen bu fırsat hırsızlığa, hırsızlık da en azından sonrasında ihtirasa dönerdi, çünkü insan kendini aşka inandırdığı gibi âşık rolü yapınca öfkeye de inandırır. Ama tam da bunu bildiklerinden ötürü âşık rolü yapmıyorlardı. Gerda bakire olarak kalmıştı ve bu konuda tutkulu bir öfkeyle doluydu.

Ulrich'in sorusuna cevap verecek yerde odada bir şeylerle uğraşmaya başlamıştı, birden Ulrich onun yanında bitiverdi. Bu çok düşüncesizceydi, çünkü böylesi bir anda bir kızın yakınında durup bir meseleden konuşmaya başlanmazdı. Engellerden kaçarak bir çayırlıktan aşağı akan bir dere misali cüzi güçlükler barındıran bir direnme yolunu takip ettiler; derken Ulrich kolunu Gerda'nın kalçasına doladı, parmak uçları biraz aşağıya uzanınca jartiyerin içerdeki bağını takip eden hatta kadar uzanıyordu. Yüzünü, şaşkınlıkla ve kan ter içinde etrafa bakınan Gerda'ya çevirdi ve onu dudaklarından öptü. Birbirlerinden kopamadan veya tam olarak birleşemeden öylece dikildiler. Ulrich'in parmak uçları Gerda'nın jartiyerinin geniş lastik bandına ulaşıp bağı birkaç kez çekerek bacağına çarptırdı. Sonra Ulrich kendini ayırıp omuzlarını silkerek sorusunu yineledi: "Bununla nereye varacağız, Gerda?!"

Gerda heyecanını bastırıp dedi ki: "Böyle olmak zorunda mı ki?!"

Zili çaldı ve ferahlatıcı içecekler getirtti; evi hareketlendirmeye çalışıyordu.

Oturup da yeni bir sohbet konusu açmaları gerekince Ulrich yumuşakça, "Bana biraz Hans'tan bahsedin!" diye rica etti. Dengesini hâlâ tam bulamamış olan Gerda önce cevap vermediyse de bir süre sonra dedi ki: "Siz kibirli birisiniz, bizim gibi gençleri asla anlamayacaksınız!"

Ulrich bundan, "Beni böyle korkutamazsınız!" diye bir çıkarım yaparak karşılık verdi. "Gerda, sanırım bilimi artık bırakıyorum. Yani yeni nesle geçiş yapıyorum. Bilginin mal hırsıyla akraba olduğunu, bayağı bir tasarruf dürtüsü teşkil ettiğini ve haddini bilmez bir manevî kapitalizm olduğunu öne sürmem size yeter mi? İçimde sandığınızdan daha çok duygu var. Ama sizi laftan ibaret bütün gevezeliklerden korumak istiyorum!"

Gerda donuk bir ifadeyle, "Hans'ı daha yakından tanımanız gerek," diye karşılık verdi ama sonra aniden şiddetle ekledi: "Fakat siz, insanın bencil istekleri olmaksızın başka insanlarla bir topluluk potasında eriyebilmesini asla anlayamayacaksınız!"

Ulrich dikkatle, "Hans hâlâ aynı sıklıkta yanınıza geliyor mu?" diye ısrar etti. Gerda yalnızca omuz silkti.

Akıllı ebeveyni Hans Sepp'in eve gelip gitmesini yasaklamamış, yalnızca ayda birkaç gün gelmesine müsaade etmişlerdi. Hiçbir vasfı olmayan, bir baltaya sap olma ümidi de henüz bulunmayan üniversite öğrencisi Hans Sepp'in bunun karşılığında onlara, Gerda'yı artık yanlış işlere yönlendirmeyeceğine ve mistik Alman eylemi propagandasını keseceğine dair şeref sözü vermesi gerekti. Ebeveyni böylelikle onun üstünden yasağın cazibesini kaldırmayı umuyordular. Hans Sepp ise namusuyla (çünkü anca şehvet mülke eğilimli olurdu ama o da Yahudilere ve kapitalistlere mahsus bir özellikti) istenen şeref sözünü verdi vermesine ama bundan anladığı, eve daha sık ancak gizli gizli gelmemek veya hararetli nutukları, coşkulu tokalaşmaları, hatta öpücükleri bir kenara bırakmak değildi, bütün bunlar arkadaş ruhların tabiî yaşantısına ait şeylerdi; tek anladığı o güne dek teorik olarak sürdürdüğü ruhbansız ve devletsiz ittifak propagandasıydı. Ger-

da'yla ikisinin, prensiplerini hayata geçirecek ruhanî olgunluğa henüz erişmediğini ve alçak mizaçların fısıltılarına karşı çekilen sürgünün, kafasına tam olarak uyduğunu görünce şeref sözünü daha da isteyerek vermişti.

Ama elbette ki bu iki genç daha içlerinde kendi sınırlarını dahi bulmamışken dışarıdan önlerine sınır koyan bu mecburiyetten ızdırap duyuyorlardı. Mesela Gerda durumdan tam olarak emin olsaydı, ebeveyninin bu müdahalesini asla sineye çekmezdi, bu yüzden de müdahalenin acısını oldukça yoğun yaşıyordu. Aslında genç dostunu pek sevdiği de söylenemezdi; Gerda'yı ona bağlayan şey daha ziyade ebeveynine zıt düşmesiydi. Birkaç yıl daha geç doğmuş olsaydı babası şehrin hadi çok saygın olmasa da en zengin adamlarından biri olurdu; Gerda sebeb-i hayatı arasındaki tartışmaları kendi içindeki çelişki olarak görecek duruma gelmeden önce, annesi de babasına tekrar hayranlık duyardı. Gerda da kendisini o zaman muhtemelen gururla, melez ırktan bir varlığa benzetirdi ama gerçek şartlara bakınca ebeveynine ve onların yaşam problemlerine başkaldırıyor, genlerinin yükünü çekmek istemiyordu; sanki onlarla hiç alâkası yokmuş gibi sarışındı, hürdü, Alman'dı ve güçlüydü. Görüntüsü ne kadar iyi olsa da bu durumun, içini kemiren kurdu gün yüzüne çıkarmaya hiç fırsatının olmaması gibi bir dezavantajı vardı. Milliyetçilik ve ırk ideolojisinin varolması gerçeği, Avrupa'nın yarısını isterik düşüncelere sürüklemesine ve Fischel'in dört duvar arasında her şeyin bu gerçeğin etrafında dönmesine rağmen bu evde yok sayılıyordu. Gerda'nın bu bildiklerini, dışarıdan duyduğu söylentilerin anlaşılmaz biçimiyle, ima ve abartı olarak elde etmişti. Ebeveyninin normalde çoğu insanın söylediği şeylerden haddinden fazla etkilenmeleri rağmen bu konuda tuhaf bir istisna yaptıklarına dair duyumsadığı tezat, erken bir dönemde aklına kazınmıştı; bu hayaletvari meselede belli ölçülerde ve soğukkanlı düşünmek elinden gelmediğinden ergenlik yıllarında baba evinde hoşuna gitmeyen, onu huzursuz eden her şeyi bu meseleyle ilişkilendirdi.

Bir gün Hans Sepp'in de mensubu olduğu, gençlerden oluşan Hıristiyan Cermenler Topluluğu'yla tanıştı ve birdenbire kendisini gerçek vatanında hissetti. Bu genç insanların neye inandığını söylemek zor olurdu; hümanist idealin parçalanmasından beri Alman gençliğinin arasında peyda olan şu sayısız küçük ve sınırları belirsiz ruhanî tarikatlardan biriydi. Irk olarak antisemitist değillerdi, "Yahudi zihniyetinin" karşıtlarıydılar, bu zihniyetten de kapitalizm ve sosyalizmi, bilimi, aklı, ebeveynin iktidarını ve kibrini, hesapçılığı, psikolojiyi ve şüpheciliği anlıyorlardı. Öğretilerini yansıtan başlıca olgu, "Sembol"dü; Ulrich'in takip edebildiği kadarıyla ki bu tür şeylerden de biraz anlardı, sembol dedikleri, Hans Sepp'in belirttiği üzere, hayatın karmaşıklaşıp kıyıda köşede kalmış yanlarını belirginleştirerek büyüten ve duyuların gürültüsünü bastırıp insanın alnını uhreviliğin akıntılarında ıslatan, ilahî inayetin büyük yapıtlarıydı. Isenheim Sunağı'nı, Mısır piramitlerini ve Novalis'i bu başlık altında değerlendiriyor; Beethoven ile Stefan George'un ise ima olarak sayılmasına izin veriyorlar ve sembolün ne olduğunu afaki ifadelerle açıklayamıyorlardı, zira ilk olarak, semboller afaki kelimelerle ifadeye gelmezdi; ikincisi, Aryanlar afaki olamazlardı, bu yüzden de son yüzyılda tek başardıkları, sembolleri ima etmek olmuştu; üçüncüsüyse bazı yüzyıllar oluyordu, ilahî inayetin insanlardan uzak ânını, insanlara uzak insanda ancak ender olarak meydana getiriyorlardı.

Akıllı bir kız olan Gerda'nın bu abartılı görüşlere karşı içten içe duyduğu güvensizlik pek de azımsanacak ölçülerde değildi ama ebeveyninin aklının irsî parçasını gördüğünü sandığı bu güvensizliğe de güvenmiyordu. Ne kadar bağımsız olduğunu söylese de ebeveynine itaat etmemek için kaygı dolu bir çaba içindeydi ve soyunun, onu Hans'ın düşüncelerini izlemekten alıkoyabileceği gibi bir korkuyla azap çekiyordu. İyi aile denen şeyin ahlâkının tabulaşmış sınırlarına, ebeveynin tasarruf hakkının şahsiyete yaptığı haddini aşan ve boğucu müdahaleye, en derinlerinde bir yerde sinirleniyordu, ne var ki Gerda'nın annesinin dediği gibi, "herhangi bir ailesi" olmayan Hans çok daha az ızdırap çekiyordu; akranlarının arasından Gerda'nın "ruhanî

rehberi" olarak sıyrılmıştı, yaşıtı arkadaşıyla tutkuyla konuşuyor ve onu öpücüklerinin eşlik ettiği büyük fikir mücadeleleriyle "sınırsızlık bölgesine" alıp götürmeye çalışıyor ama "zihniyet gereği" reddetmesine izin verildiği müddetçe –bu da şüphesiz durmadan Leo'yla aralarında gürültü patırtıya yol açıyordu– pratikte Fischel'in evinin sınırlı şartlarıyla gayet başarılı bir biçimde uyuşuyordu.

Ulrich bir müddet sonra, "Sevgili Gerda," dedi, "arkadaşlarınız size babanızı kullanarak eziyet ediyorlar ve tanıdığım en korkunç şantajcılar!"

Gerda'nın önce rengi soldu, sonra da kızardı. "Siz kendiniz artık genç biri sayılmazsınız," diye karşılık verdi, "bizden farklı düşünüyorsunuz!" Ulrich'in egosuna dokunduğunu biliyordu ve zeytin dalı uzatırcasına ekledi: "Benim aşk tasavvurum öyle çok büyük sayılmaz. Belki sizin dediğiniz gibi Hans'la zaman kaybediyorumdur, belki hepten vazgeçmem lazımdır ve asla birini, ona düşüncelerimi ve hislerimi, çalışmalarımı veya hayallerimi kısacası ruhumun bütün kıvrımlarını açabileceğim kadar sevmeyeceğimdir: Tasavvurum bu kadar kötü bile değil!"

Ulrich onun sözünü keserek, "Arkadaşlarınız gibi konuşunca çokbilmiş oluyorsunuz, Gerda!" dedi.

Gerda huysuzlandı. "Arkadaşlarımla konuşunca," diye haykırdı, "düşünceler peşi sıra ilerliyor, halkımızın içinde yaşadığımızı ve konuştuğumuzu biliyoruz: Acaba bunu bir nebze olsun anlayabiliyor musunuz? Sayısız türdeşimizin arasında durup onları hissediyoruz; bu öyle bir maddî ve manevî bir beraberliktir ki onu siz de kesin... Ama hayır, siz bunu asla hayal dahi edemezsiniz, çünkü daima tek bir insanı arzulamışsınız; bir yırtıcı hayvan gibi düşünüyorsunuz!"

Neden yırtıcı hayvan gibi? Söylendikten sonra bu ifşa edici cümle Gerda'nın kendisine de saçma geldi ve Gerda endişeyle iri iri açılarak Ulrich'e dönen gözlerinden utandı.

Ulrich yumuşakça, "Buna cevap vermek istemiyorum," dedi. "Konuyu değiştirmek için size bir hikâye anlatmayı tercih ederim. Ay yakalamakla ilgili heyecanlı hikâyeyi..." –kızı bir eliyle kendine

çekti, genç kızın bileği Ulrich'in avuçlarının arasında kayalıkların arasında kalmış bir çocuk gibi kayboluyordu– "...bilir misiniz? Yerküremizin eskiden çok sayıda uydusu olduğunu biliyorsunuzdur? Birçok takipçisi olan bir teoriye göre böyle aylar bizim sandığımız şeyler, yani yeryüzüne benzeyen soğumuş gökcisimleri değiller, dünyaya çok yaklaştıklarında yerküre tarafından uzak tutulan ve uzayda hızla hareket eden buzdan kürelerdir. Bizim ayımız bunların sonuncusuymuş. Siz de bir baksanıza!" Gerda onu takip ederek güneşli semada beliren solgun ayı aradı. "Bir buz parçasına benzemiyor mu?" diye sordu Ulrich. "Bu aydınlatma değil! Hiç aydaki adamın nasıl olup da bize hep aynı yüzünü gösterebildiğini düşündünüz mü? Zira son ayımız artık dönmüyor, olduğu yerde kalmış! Bakın, ay, dünyanın çekim gücüne kapılınca sadece onun etrafında dönmüyor, dünya aynı zamanda onu sürekli yakınına çekiyor. Biz fark etmiyoruz, o kadar, çünkü bu yakınlaştırma yüz binlerce yıl veya daha da uzun bir süredir devam ediyor. Ama inkâr edilemiyor, dünya tarihinde de bundan önceki ayların dünyanın dibine kadar çekilip muazzam bir süratle dünyanın etrafında dönmesi binlerce yıl almış olmalı. Nasıl ki bugün ay, bir veya iki metre yüksekliğinde bir met dalgasını kendine çekiyorsa o zamanlar da koca sıradağlar kadar yükseklikteki bir su ve çamur tepesini baş döndürücü bir yolculukla dünyanın etrafında sürüklüyordu. Böyle bin yıllarda kaç neslin çılgın yeryüzünde yaşamış olduğu korkuyu, insan aslında pek tasavvur edemiyor–"

"O zaman insanlar var mıymış?" diye sordu Gerda.

"Elbette. Çünkü sonuçta böyle buzdan bir ay parçalanır, yere çakılır, dünya yörüngesi boyunca dağlar kadar yükselip birleşen dalga tekrar çökerek parçalanır ve tekrar dağılmadan önce bütün yerküreye devasa bir güçle çarpar: Bunun Nuh tufanından pek farkı yoktur, onun da anlamı zaten büyük taşkın demektir! İnsanlar bunu gerçekten yaşamasaydı, bütün efsaneler bu olayı böylesine tek bir ağızdan çıkmışçasına nasıl aktarabilirlerdi? Hem, bir ayımız daha olduğuna göre böyle bin yıllar da bir kez daha gelecektir. Tuhaf bir düşünce..."

Gerda nefes nefese pencereden dışarı, aya doğru baktı; eli hâlâ Ulrich'in avcunda duruyor, ay ise gökyüzünde soluk, çirkin bir leke hâlinde bekliyor ve tam da, Gerda'nın, kendisini bir duygu bağıyla kurbanı olarak gördüğü bu gösterişsiz varlık, fantastik dünya macerasına sade bir gündelik hakikat bahşediyordu.

"Ama bu hikâye pek de doğru sayılmaz," dedi Ulrich. "Uzmanlar bunun çılgınca bir teori olduğunu söylüyorlar, gerçekte ay dünyaya yaklaşmıyor, hatta yanlış hatırlamıyorsam tam aksine dünyadan, hesaplanandan otuz iki kilometre daha uzakta bulunuyor."

"O zaman bana bu hikâyeyi niye anlattınız?" diye soran Gerda elini onun avcundan çekmeye çalıştı. Fakat isyanı bütün gücünü kaybetmişti; Hans'tan asla daha aptal olmayan ama abartısız görüşlere, temiz tırnaklara ve taranmış saçlara sahip bir adamla ne zaman konuşsa bu duruma düşüyordu. Ulrich, Gerda'nın tenin-de, sarışınlığına tezat oluşturucasına çıkan ince, siyah tüyleri gözlemledi; günümüzün zavallı insanlarının muhtelif bileşimi bu tüylerle bedenden dışarı fışkırıyordu sanki.

"Bilmiyorum," diye cevap verdi. "Yine geleyim mi?"

Gerda serbest kalan elinin hıncını sağa sola ittirdiği birkaç küçük nesneden çıkardı ve hiç karşılık vermedi.

Bu görüşmeden önce böyle bir niyeti olmamasına rağmen Ulrich, "Peki, yakında yine gelirim," diye söz verdi.

74

M.Ö. DÖRDÜNCÜ YÜZYIL 1797'YE KARŞI. ULRICH, BABASINDAN BİR MEKTUP DAHA ALIR.

Diotima'nın evindeki buluşmaların, olağanüstü bir başarı olduğu söylentisi hızla yayıldı. O sıralarda Ulrich'e babasından olağandışı uzunlukta bir mektup geldi, mektuba broşür ve müstakil baskılardan oluşan kalınca bir kâğıt paketi de iliştirilmişti. Mektupta aşağı yukarı şunlar yazıyordu:

"Sevgili oğlum! Uzun suskunluğun... Buna rağmen üçüncü şahıslardan memnuniyetle işittim ki senin için gösterdiğim çabalar... Hayırhah dostum Kont Stallburg... Kont Leinsdorf hazretleri... Akrabamız, Şube Müdürü Tuzzi'nin karısı... Bu yeni çevrende bütün nüfuzunu kullanman için senden ricada bulunacağım şey şudur:

"Hakiki zannedilen her şey hakiki sayılsaydı ve kendini caiz gören her irade caiz olsaydı dünya paramparça olurdu. Bu yüzden hepimizin görevi tek hakikati ve gerçek iradeyi tespit etmek ve bunu başardığımız ölçüde de amansız bir görev bilinciyle bunların bilimsel bakışın en duru hâliyle kayda geçilmesinin üstüne düşmektir. Ceza hukukumuzun yeniden ele alınmasında güya

bazı ıslahatlar ve hafifletmeler yapmak uğruna hem işin ehli olmayan kesimlerde hem de maalesef karmaşık bir çağın fısıltılarına yenik düşen ilim erbabında uzun zamandan beri son derece tehlikeli bir hareketlenme olduğunu söylediğimde eminim ne demek istediğimi anlayacaksındır. Şunu baştan belirteyim ki birkaç yıldır bu revizyon amacıyla nazırlık tarafından göreve getirilmiş, üniversiteden meslektaşım olan Profesör Schwung gibi şahsımın da aralarında bulunmak şerefine nail olduğu bir uzmanlar heyeti mevcut; profesörü belki sen de eski zamanlardan hatırlarsın, içyüzünü çözemediğim için kendisi uzun yıllar en iyi dostumdu diyebilirim. Ama bahsettiğim hafifletmelere gelince, şimdilik dedikodu olarak –ama bunu maalesef oldukça muhtemel görüyorum– öğrendim ki saygıdeğer ve mülayim hükümdarımızın seneye yapılacak yıldönümü kutlamasında, yani âdeta onun âlicenaplığını istismar ederek, yargının yumuşatılmasına dönük o uğursuz hadiseye imkân sağlamak için özel bazı gayretlerin sarf edilmesi bekleniyor. Bunun önüne geçmeye elbette Profesör Schwung ve ben kesinkes kararlıyız.

"Hukuk tahsili görmediğini göz önünde bulundurmak isterim ama şu kadarını sen de bilirsin ki kendine sahtekârca insanî diyen hukuk alanına hâkim bu güvensizliğin en sevdiği gediği, cezayı ihtimaldışı bırakan cezaî ehliyet eksikliği kavramını cezaî ehliyetin azalması gibi belirsiz bir biçimde ne akıl hastası ne de ahlâken normal olan ve kültürümüzü maalesef gitgide daha çok zehirleyen o soysuzlar, o ahlâkî eblehler ordusunu teşkil eden fertlere de yayma çabası oluşturmaktadır. Böyle bir cezaî ehliyetin azalması kavramının –eğer buna kavram denebilirse ki bundan şüphe ederim!– tam cezaî ehliyet veya cezaî ehliyetsizlik tasavvurları hakkında verdiğimiz metinle sıkı sıkıya alâkası olması gerektiğini sen de fark edeceksindir; ben de zaten böylelikle, mektubu yazmama vesile olan asıl meseleye gelmek niyetindeyim.

"Hâlihazırda mevcut olan kanun metinlerine dayanarak ve yukarıda saydığım durumları değerlendirerek danışma heyetinde, gelecekte yürürlüğe girecek ceza hukukunun söz konusu 318. maddesine aşağıdaki şekli vermeyi teklif ettim:

"'Şayet failin, fiili işlediği sırada bilinci veya herhangi bir hastalıktan ötürü aklî melekeleri yerinde değilse, bundan dolayı–' Profesör Schwung da tamamen aynı sözlerle başlayan bir teklif sundu.

"Ama onunki buradan sonra, '–bundan dolayı iradesini özgürce belirlemesi mümkün değildiyse,' sözleriyle devam ediyordu; oysa benimkinin lafzı, '–Bundan dolayı fiilinin yanlışlığını anlama kabiliyetini kaybettiyse,' şeklinde olacaktı. Bu çelişkideki kötücül maksadı başta kendim de fark etmediğimi itiraf etmeliyim. Şahsen ben hep iradenin, akıl ve izan gelişimi ilerlerken, arzu veya dürtüyü, düşünme ve düşünmeden sonuçlanan karar biçiminde kendine tâbi kıldığı kanaatini savunmuşumdur. Böylelikle istenen bir şey daima düşünceye bağlı bir eyleme dönüşür, içgüdülerle yapılmaz. İnsan, iradesini seçtiği sürece özgürdür; onun insanî arzuları, yani duyuların uzviyeti de denebilecek arzuları varsa, kısacası doğru düzgün düşünemiyorsa o zaman özgür değildir. Çünkü istemek tesadüfi bir şey değildir, benliğimizden çıkan bir belirleme sürecidir, demek ki irade düşüncenin içinde belirlenir ve doğru düzgün düşünme becerisi yoksa irade de irade olmaktan çıkar, bunun yerine insan, arzularının tabiatıyla hareket eder! Fakat elbette literatürde düşüncenin, istemenin içinde belirlendiğini söyleyen buna muhalif bir görüşün savunulduğu da malûmumdur. Bu görüşün modern hukukçular arasında ancak 1797'den bu yana taraftarları varken, benim benimsediğim görüş, M.Ö. dördüncü yüzyıldan bu yana bütün saldırılara karşı koymuştur; bununla birlikte ben, kolaylık gösterdiğimi ispatlamak istiyordum, bu yüzden de iki teklifi de birleştiren şu şekilde bir metin önerdim:

"'Şayet failin, fiili işlediği sırada bilinci veya herhangi bir hastalıktan ötürü aklî melekeleri yerinde değilse, bundan dolayı fiilinin yanlışlığını anlama kabiliyetini kaybettiyse ve iradesini özgürce belirlemesi ihtimaldışıysa cezalandırılabilecek bir fiil mevcut değildir.'

"Ama burada Profesör Schwung kendisini gerçek mizacıyla gösterdi! Sağladığım kolaylığa saygısızlık etti ve haddini aşarak

bu cümledeki 've' ibaresinin 'veya' ile değiştirilmesi gerektiğini iddia etti. Maksadını anlıyorsundur. İşte, bir düşünürü sıradan kimseden ayıran da berikinin sadece bir 've' koyduğu yerde ötekinin 'veya'yı ayırt etmesidir, Schwung da iki metni bir araya getirmek isteyen ve kendisini 've' ibaresinde ifade eden uzlaşma çabamı, aşılması gereken zıtlığın büyüklüğünü bütün kapsamıyla kavrayamadığıma dair bir şüpheye peşkeş çekerek şahsımı üstünkörü düşünmekle itham etmeye kalkıştı!

"O an itibariyle benim de ona bütün sertliğimle karşı çıktığımı söylemeye gerek yok, sanırım.

"Uzlaşma teklifimi geri çekip ilk metnimin, olduğu gibi kabulünde diretmeye kendimi mecbur hissettim ama Schwung o günden beridir hainceبir kurnazlıkla bana zorluk çıkarmaya uğraşıyor. Şöyle itiraz ediyor: Yanlışı görme ehliyetini esas alan benim teklifime göre, bazı vakalardaki gibi, özel delüzyon türlerinden muzdarip olup da normalde sağlıklı görünen bir kişinin akıl hastalığından ötürü beraat edebilmesi ancak bu kişinin özel saplantıları sonucunda, işlediği fiili haklı çıkaran veya bu fiilin ceza görmesini engelleyen hâllerin olduğunu, dolayısıyla da yanlış tasavvur edilen bir dünyada da olsa doğru davrandığını farz ettiğinin ispatlanabilmesine bağlıymış. Ama bu itiraz hiç hükmündedir, çünkü ampirik mantık, kısmen hasta kısmen sağlam insanları tanıyor olsa da hukuk mantığı aynı eylem noktasında asla iki hukukî durumun birbirine karıştırılmasını kabul edemez, hukuk mantığına göre kişiler ya cezaî ehliyete sahiptir ya değildir; nitekim bizim de özel delüzyonlardan muzdarip kişilerde de doğruyu yanlıştan ayırma ehliyetinin mevcut olduğunu farz etmemiz lazımdır. Saplantılar özel bir vakada bu ehliyetin üstünü örtmüşse bunu benliğinin diğer tarafıyla uyumlu hâle getirmek için gereken tek şey, o şahısların, zekâlarını biraz yormalarıdır ve bunda büyük bir zorluk görmeye hiç sebep yoktur.

"Ben de Profesör Schwung'a hemen karşılık verdim ve dedim ki, şayet cezaî ehliyet ve ehliyetsizlik hâlleri mantıken aynı anda var olamazlarsa, böyle fertlerde bu hâllerin hızlı bir değişimle peş peşe geldiği farz edilmelidir ki bundan da onun teorisi-

ne göre her bir eyleme yönelik olarak bu eylemin değişip duran hâllerden hangisindeyken meydana geldiği sorusunu cevaplama zorluğu ortaya çıkmaktadır, çünkü bunu yapabilmek için doğduğundan beri sanığa tesir eden bütün sebepleri, ayrıca iyi ve kötü nitelikleriyle sanık için belirleyici olan atalarına etki eden sebeplerin hepsini de bir bir saymak gerekmektedir. İnanamayacaksın ama Schwung sahiden de teklifinin bu haliyle çok doğru olduğunu söyleme küstahlığını gösterdi, çünkü hukuk mantığı aynı eylem hakkında asla iki hukukî hâlin birbirine karıştırılmasına müsaade etmezmiş, bu yüzden de her bir isteme hususunda savcının, sanığın ruhanî gelişimine bakarak iradesine hâkim olması mümkün müydü, değil miydi diye karar vermesi lazımmış. Schwung, irademizin özgür olduğunu, olup biten her şeyin bir nedeni olduğuna kıyasla çok daha belirgin bir şekilde bildiğimizi öne sürmeyi doğru buluyor; aslen özgür olduğumuz müddetçe, tek tek sebeplere göre de özgür olurmuşuz, bu yüzden de sebeplere dayanan suç işleme dürtülerine karşı koymak için, böyle bir vakada gereken tek şey, irade gücünü biraz zorlamakmış."

Ulrich burada babasının planlarını daha fazla araştırmayı bırakıp mektubun kenarında alıntılanmış olan çok sayıdaki ilaveyi elinde dalgın dalgın tarttı. Mektubun sonuna şöyle bir göz atıp babasının ondan Kont Leinsdorf ile Stallburg'u "objektif anlamda etkilemesini" beklediğini ve kutlama yılında, böylesine önemli bir mesele yanlış yazılıp çözülürse, devlet bütününün ruhuna karşı ortaya çıkabilecek tehlikelere Paralel Faaliyet'in ilgili heyetlerinde vakitlice işaret edilmesi yönünde ısrarla nasihatte bulunduğunu öğrendi.

75

GENERAL STUMM VON BORDWEHR, DIOTIMA'YA GİTMEYİ GÖREVİNİN SORUMLULUKLARI ARASINDA GÜZEL BİR DEĞİŞİKLİK OLARAK GÖRÜR

Tıknaz general, Diotima'ya bir nezaket ziyaretinde daha bulunmuştu. Toplantı salonunda askerlere mütevazı bir rol biçilmiş olmasına rağmen, diye söze başlamış, halkların mücadelesinde tutunacak yegâne gücün devlet olduğu ve barış zamanlarında geliştirilen askerî kuvvetin savaşı uzak tutacağı kehanetinde bulunma cüretini göstermişti. Ama Diotima derhal General'in sözünü kesmişti.

Âdeta öfkeden titreyerek, "General!" dedi, "Bütün hayatlar barış güçlerine dayanır; doğru bakmayı becerirsek ticaret hayatında bile edebiyat vardır."

Tıknaz general ona bir an şaşkınlıkla baktıktan sonra oturduğu yerden hemen doğruldu.

"Ekselans," diyerek ona katıldığını belli etti –bu hitabı anlamak adına şunun hatırlatılması gerekir: Diotima'nın kocası şube müdürüydü, Kakanya'da şube müdürleri tümen kumandalarıyla aynı mertebeye sahipti ama ekselans hitabı sadece tümen ku-

mandanlarına mahsustu, bu ayrıcalığa da ancak görevleri münasebetiyle sahip olmaktaydılar ama askerlik de bir tür şövalyelik olduğundan onlara görev dışında da ekselans diye hitap edilmezse mesleklerinde ilerleyemezlerdi ve şövalyelik ruhu sebebiyle bu kimselerin eşlerine de, kendilerinin ne zaman görevde bulunduğu sorusuna pek kafa yormaksızın ekselans diye hitap edilmekteydi–, ağzından çıkan ilk kelimeyle Diotima'ya mutlak rıza ve bağlılığını sunduğunu belirtmek adına tıknaz general bir çırpıda bütün bu karmaşık ilişkileri kafasından geçirdi ve dedi ki: "Ekselans, lafı ağzımdan aldılar. Harbiye Nezareti, siyasî sebeplerden ötürü heyetlerin teşkilinde elbette göz önüne alınamamıştır ama biz, büyük harekete pasifist bir hedef konacağına dair bir duyum aldık; dediklerine göre uluslararası bir barış hareketi veya Lahey Sarayı için yerli tablolar toplama vakfı gibi bir şeyler olacakmış, öyle mi? Ekselanslarını şu konuda temin etmek isterim ki bunu son derece sevimli buluyoruz. Malûm, askeriye hakkında insanlığın çoğunlukla yanlış fikirleri var; elbette genç teğmenlerin savaşmayı arzulamadığını iddia edemem ama maalesef bizlerin temsil etmekte olduğu güç dairesinin, tıpkı ekselansın da az önce belirttiği gibi ruhun kutsiyetiyle bağlı kalmak durumunda olduğuna, sorumlu tüm makamlar, samimiyetle inanmaktadırlar."

Pantolonunun cebinden küçük bir fırça çıkardı ve minik bıyığını birkaç kez sağa sola taradı; bu, bıyığın henüz hayata dair sabırsızlıkla beklenen büyük umutları teşkil ettiği harp okulu zamanından kalma kötü bir alışkanlıktı ancak general bunu farkında olmadan yapıyordu. İri kahverengi gözlerini Diotima'nın yüzüne dikmiş, söylediklerinin ne tür bir etki yaratacağını okumaya çalışıyordu. Generalin yanında asla böyle hissetmese de Diotima yatışmış gibi yaptı ve büyük toplantıdan bu yana neler olup bittiğine dair ona bilgi vermeye tenezzül etti. General bilhassa büyük konsülden heyecan duymuşa benziyordu, Arnheim'a hayranlığını dile getirdi ve böylesi bir toplantının son derece bereketli sonuçlar vereceğine dair kanaatini ifade etti.

"Ruhun ne kadar cüzi bir düzeni olduğunu bilmeyen niceleri var!" diyerek ayrıntıya girdi. "Hatta ekselans müsaade ederlerse, kanaatim odur ki çoğu insan genel düzende günbegün bir ilerleme kaydedildiğini zannediyor. Her şeyde düzen görüyorlar; fabrikalarda, tren seferlerinde ve eğitim kurumlarında –sanıyorum bu noktada mütevazı imkânlarıyla iyi bir müzik orkestrasının disiplinini hatırlatan kışlalarımızı da gururla anabilirim– insan nereye baksa düzen görüyor; yayalarda, araçlarda, vergi işlemlerinde, kilisede, toplum içinde, rütbelerde, balolarda, ahlâk düzeninde vesaire. Hülasa ben, günümüzde hemen herkesin çağımızı gelmiş geçmiş en düzenli dönem olarak gördüğünden eminim. Ekselans da, derinlerinde bir yerlerde bu hissi duymuyor mu acaba? En azından ben duyuyorum. Mesela şahsen, çok dikkat etmediğim takdirde derhal yeniçağın ruhunun tam da bu büyücek düzende olduğuna ve Ninova ile Roma imparatorluklarının düzensizlikten yıkıldığına dair bir hisse kapılırım. Zannederim, çoğu insan da böyle hissediyor ve üstü kapalı olarak geçmiş zamanların, düzeni bulunmayan bir şeyler yüzünden cezalandırıldığını farz ediyor. Ama bu tasavvur hiç şüphesiz, tahsilli kimselerin kendilerini kaptırmaması gereken bir yanılgıdır. İşte gücün ve askerlik mesleğinin zarureti de maalesef burada yatar!"

General bu akıllı genç kadınla böyle gevezelik ettiği için derin bir tatmin duyuyordu; meslekî görevleri arasında bu sohbet, onun için güzel bir değişiklik olmuştu. Ama Diotima ona ne cevap vereceğini bilemiyordu; gelişigüzel bir biçimde şunu tekrarladı:

"Biz gerçekten de en önemli kişileri bir araya getirmeyi umuyoruz ama bunu başardığımızda bile görevimiz ağırlığını koruyacaktır. Gelen tekliflerin birbirlerinden ne kadar farklı olduklarını hayal dahi edemezsiniz, kaldı ki insan elbette en iyisini seçmek istiyor. Ama düzenden bahsettiniz, General: Hedefe asla düzenle, soğukkanlılıkla düşünüp tartmak, kıyaslamak ve sınamak yoluyla varılmaz; çare bir yıldırım, bir kıvılcım, bir içgüdü, bir sentez olmak zorundadır! İnsanlık tarihine bakıldığında mantıklı gelişmelerle karşılaşılmaz belki ama anlamları ancak sonraları ortaya çıkan ani fikirleriyle tarih, bir bakıma şiiri andırır!"

"İfademi mazur görünüz, ekselans," diye karşılık verdi general, "asker şiirden pek anlamaz; ama birisi bir harekete bir sıkılık ve hararet katabilecekse, o kimse ekselanstır, yaşlı bir subay işte bundan iyi anlar!"

76

KONT LEINSDORF ÇEKİMSER DAVRANIR

Şişman general, buraya kadar ziyaretlerini davet beklemeden yapıyor olsa da oldukça medenî davranmış, Diotima da ona istediğinden daha fazla açılmıştı. Buna rağmen generali korkuya gark eden ve sonradan Diotima'yı da gösterdiği sevecenlikten ötürü yine üzen şey, aslında generalin kendisi değil Diotima'nın görebildiği kadarıyla, eski dostu Kont Leinsdorf oldu. Kont hazretleri kıskançlığa mı kapılmıştı? Eğer kıskanıyorsa kimi kıskanıyordu? Leinsdorf konsülü her defasında kısa bir uğrayarak teşrif etse de konsüle Diotima'nın beklediği kadar lütufkâr davranmıyordu. Kont hazretlerinin, "kuru edebiyat" diye adlandırdığı bir şeye karşı muazzam bir tiksintisi vardı. Bu, ona göre Yahudiler, gazeteler, sansasyon müptelası kitapçılar ve burjuvanın liberal, şuursuzca zevzeklik eden, para için üreten ruhuyla alâkalı bir şeydi ve "kuru edebiyat" lafı âdeta yeni bir ifadeye dönüşmüştü. Ulrich ona ne zaman aralarında dünyayı ileri veya geri götürecek bütün o tekliflerin bulunduğu postayla gelen önerileri göstermeye kalksa kont, kendi maksatlarının yanı sıra başka insanların maksatlarını da öğrendiklerinde herkesin kullandığı o kelimelerle hepsini başından savıyor ve diyordu ki:

"Yok, yok, bugün önemli bir işim var, bahsettiğiniz şey de zaten kuru edebiyat!"

Sonra da tarlaları, çiftçileri, küçük köy kiliselerini ve Tanrı tarafından, hasadı yapılmış bir tarladaki sıkı sıkı bağlanmış mahsul demetlerine benzeyen düzeni düşünüyordu; bu düzen, gelişime ayak uydurmak için mülkü üzerinde bazen içki imalathanelerine ruhsat verse de çok güzel, sağlıklı ve kârlıydı. Ama insanın bakış açısında böylesi sakin ve geniş bir hâl bir kez hâkim olduğunda, atıcılık dernekleri ve mandıra kooperatifleri de ne kadar sapa yerlerde olurlarsa olsunlar bu sıkı düzenin ve bağın bir parçası olarak görünür ve üstelik bu dernekler ile kooperatifler dünya görüşü temelinde bir talepte bulunmaya kalkışsalar da, deyiş yerindeyse herhangi bir serbest meslek erbabının zihninin ortaya koyduğu taleplere kıyasla, tapuya kayıtlı bir zihin varlıkları olması gibi bir imtiyazları vardır. Bu yüzden de Diotima, Kont Leinsdorf'la büyük insanlardan öğrendikleri hakkında konuşmak isteyince kont çoğunlukla beş budaladan ibaret filanca bir derneğin dilekçesini elinde tutuyor veya cebinden çıkarıyor ve bu kâğıdın gerçek kaygılar dünyasında dehaların fikirlerinden daha ağır bastığı iddiasını öne sürüyordu.

Bu, Şube Müdürü Tuzzi'nin, konsülü resmen mevcut saymayı reddeden, buna karşılık en ufak taşra gazetesinin devede kulak sayılacak her haberini fevkalade ciddiye alan nazırlığının arşivlerinde övdüğüne benzer bir mantıktı; Diotima'nın ise Arnheim haricinde böyle endişelerini açabileceği kimsesi yoktu. Ama o da kalkıp kont hazretlerini savunmaya geçmişti. Diotima, Kont Leinsdorf'un atıcı dernekleri ve mandıra kooperatiflerine düşkünlüğünden yakındığında bu görgülü adamın bakışındaki sakin genişliği ona izah eden Arnheim olmuştu.

"Kont hazretleri toprağın ve çağın yön belirleyici gücüne inanıyor," diye açıklamıştı ciddiyetle. "Bana inanınız, bunun tek sebebi toprak sahibi olmaktır. Toprak tıpkı suyu arındırdığı gibi karmaşıklığı da giderir. Ben bile gayet mütevazı mülkümde ne zaman kalsam bu etkiyi sezerim. Gerçek hayat sadeleştiricidir." Biraz duraksadıktan sonra ekledi: "Kont hazretleri geniş bir alanı

kapsayan yaşam tarzıyla, hadi gözüpek bir tahammül seviyesi olduğunu söyleyemesek de son derece hoşgörülüdür–"

Diotima, asilzade hamisinin bu yönünden habersiz olduğu için heyecanla başını kaldırdı. Arnheim'sa kelimeleri belirsizce vurgulayarak devam etti:

"Kuzeninizin, sekreteri olarak Kont Leinsdorf'un güvenini ne kadar kötüye kullandığını kontun fark ettiğini kesin olarak iddia edemem ancak şunu hemen eklemem lazım ki kuzeniniz bunu yalnızca zihniyet bakımından, yani büyük planlara ve alaylı sabotajlara duyduğu şüpheden ötürü yapıyor. Şayet bu hakiki asilzadenin gerçek hayatın dayandığı büyük geleneksel duygu ve fikirlere kesin bir intibakı olmasaydı da kontun güvenini riske atsaydı, o zaman Kont Leinsdorf üzerindeki etkisinin elverişli olmadığından endişe ederdim."

Bu, Ulrich hakkında güçlü ve kıymetli bir ifadeydi ama Diotima ifadeye pek dikkat etmedi, çünkü Arnheim'ın görüşünün diğer yönünden, yani toprağa bir çiftlik sahibi gibi değil de kendisine ruhanî bir masaj yapan bir varlıkmışçasına sahip olma düşüncesinden etkilenmişti; bu düşünceyi harika buldu ve farazi olarak kendisini böyle bir çiftliğin sahibesiymiş gibi hayal etti.

"Kont hazretleri hakkında," dedi, "bu kadar hoşgörülü hükümler vermenize bazen şaşıyorum! Nihayetinde tarihin batıp gitmekte olan bir kısmı değil mi bu?"

"Evet, elbette," diye karşılık verdi Arnheim, "ama bu kastın kusursuzca geliştirdiği cesaret, beyefendilik ve disiplin gibi basit erdemler, sahip oldukları değeri daima koruyacaklardır. Tek kelimeyle, beyefendi! Beyefendilik unsuruna ticaret hayatında da hep büyük değer biçmeyi öğrenmişimdir."

Diotima düşünceli düşünceli, "O zaman, beyefendi dediğiniz, sonuç olarak hemen hemen şiirle aynı şey mi?" diye sordu.

Dostu onu, "Harika bir laf ettiniz!" diye tasdik etti. "Güçlü hayatın sırrı budur. Tek başına akılla ne ahlâklı olunur ne siyaset yapılır. Akıl yetmez, belirleyici şeyler aklın ötesinde gerçekleşir. Büyük başarılara ulaşan insanlar daima müziği, şiiri, biçimi, eğitimi, dini ve beyefendiliği sevmişlerdir. Hatta ancak bu görüşü

benimseyen insanların mutlu olacağını iddia etmek isterim! Çünkü beyefendiyi beyefendi, adamı adam yapan şu hesaba gelmez denen şartlar işte bunlardır, halkın aktörlere duyduğu hayranlığın temelinde de bu şartların anlaşılmadan kalmış bakiyesi vardır. Ama şimdi kuzeninize dönelim: Durum elbette, insanın sefahat için fazlaca üşengeç olunca muhafazakârlaşmaya başladığı şeklinde değerlendirilemez; hepimiz devrimci doğsak bile günün birinde, zekâsı nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin, sadece iyi olan bir insanın, yani güvenilir, neşeli, cesur, sadık birinin, emsalsiz bir zevk vermekle kalmayıp aynı zamanda içinde hayatı barındıran gerçek toprak olduğu da fark edilir. Bu, eskilerin hikmetlerindendir ama aynı zamanda gençlikte tabiî ki egzotik olana yönelen zevkin, belirleyici bir şekilde erkek zevkine evrilmesi anlamına da gelir. Birçok hususta kuzeninize hayranım, yahut bu biraz abartılı olduysa –çünkü konuştuğu şeylerin ancak az bir kısmının sorumluluğu alınabilir– o zamanlar resmen onu sevdiğimi söyleyebilirim, çünkü manen katı ve tuhaf olan birçok şeyin yanında, onda, olağanüstü serbest ve bağımsız bir şeyler de mevcut; belki de kuzeninizi cazip kılan işte bu özgürlük ve manevî katılık karışımıdır ama sahip olduğu çocuksu ahlâkî egzotizmin ve kendisini bu egzotizme sevk eden şeyin ne olduğunu bilmeden daima bir macera arayan eğitimli aklıyla aslında kuzeniniz tehlikeli biri."

77

GAZETECİLERİN GÖZDESİ ARNHEIM

Diotima'nın Arnheim'ın tavırlarındaki hesap olunamaz hâl ve şartları tekrar tekrar gözlemleme fırsatı oldu.

Bu anlamda mesela onun tavsiyesi üzerine (Şube Müdürü Tuzzi'nin biraz dalga geçercesine "majestelerinin tahta çıkışının yetmişinci yılı münasebetiyle yönlendirici bir karar alacak heyet" adını koyduğu) "konsülün" toplantılarına bazen büyük gazetelerin temsilcileri de çağırılıyor, Arnheim ise sadece resmî görevi olmayan bir konuk sıfatıyla orada bulunmasına rağmen dikkatlerini üzerine çekmekten memnun oluyor ve diğer bütün ünlüler, bu dikkat karşısında kendilerini geri çekiyorlardı. Çünkü gazeteler, hesap olunamaz bir sebepten ötürü birer zihin laboratuvarı ve deney alanı değildir, gerçi öyle olsalar herkesin hayrına olurdu ya, neyse; fakat onlar çoğunlukla magazin ve borsa haberlerinden ibaret birer sayfa yığınıdır sadece. Şayet hâlâ sağ olsa –bir düzine düşünürün arasındaki en büyük düşünür sayıldığı için onu örnek almak gerekirse–, Platon her gün yeni bir fikrin yaratıldığı, bir başkasıyla değiştirildiği ve daha rafine bir hâle getirildiği, dünyanın dört bir tarafından haberlerin onun hiç tecrübe etmediği bir hızla bir mecraya aktığı ve Demiurglardan oluşan bir ekibin bu haberleri her an akıl ve gerçeklik açısından

kontrole hazır beklediği böyle bir gazetecilikten mest olurdu. Gazete yazı işlerini görse orada *topos uranios* denen, fikirlerin o ilahî konumunun olduğunu zannederdi, kendisi bu konumun varlığını o kadar etkili tasvir etmiştir ki bugün bile daha iyi sınıflara mensup tüm insanlar çocuklarına veya çalışanlarına hitap ettiklerinde idealist davranırlar. Elbette Platon bugün aniden bir yazı işlerinde nutuk verecek ve kendisinin gerçekten de öleli iki bin yıldan fazla olan o büyük yazar olduğunu ispatlayacak olsa, bu eylemiyle muazzam bir heyecan uyandırır ve en kârlı teklifleri toplardı. Sonrasında üç hafta zarfında bir ciltlik felsefî seyahat mektupları yazacak ve meşhur kısa hikâyelerinden birkaç bin tanesini, belki de eskice eserlerinden herhangi birini filme çektirecek olsa kesinlikle uzun zaman hâli vakti yerinde bir hayat sürerdi. Fakat geri dönüşü güncelliğini kaybeder etmez ve Platon beyefendileri de kendini asla tam olarak kabul ettirememiş meşhur fikirlerinden birini gerçekleştirmek istediğinde yazı işleri müdürü bu kez gazetenin eğlence eki için bu konuda ara sıra güzel bir sanat yazısı yazmasını (ama olabildiğince gevşek ve işlek tarzda, çok ağır bir üslup benimsemeden ve okur kitlesini göz önüne alarak) istemekle yetinirdi, sanat köşesi redaktörü ise böyle bir yazıya maalesef en fazla ayda bir kez yer verebileceğini eklerdi, çünkü daha nice yeteneklerin dikkate alınması gerekirdi. Sonra her iki adam da Avrupalı yayıncıların Nestor'u olan ancak artık zamanı geçmiş ve aktüalite bakımından asla Paul Arnheim gibi bir adamla denk tutulamayacak bir adam için epey bir şeyler yapmış oldukları hissine kapılırlardı.

Arnheim'a gelince, gerçi o asla bu fikri onamazdı, çünkü aksi takdirde bütün yücelikler karşısındaki hürmeti zedelenmiş olurdu ama bir bakıma da bunun gayet anlaşılır olduğunu düşünürdü. Her önüne gelenin konuşulduğu, peygamberler ile sahtekârların, işinde gücünde hiç kimsenin izini sürecek vaktinin olmadığı birkaç ufak fark hariç aynı tabirleri kullandıkları, yazı işlerinin mütemadiyen ortaya çıkan nevzuhur dâhilerle meşgul edildiği günümüzde, insanın veya bir fikrin kıymetini takdir etmek çok zordur; yazı işlerinin kapısındaki mırıltı, fısıltı ve eşelemelerin ne zaman kamunun sesi olarak içeri kabul edilecek

kadar yüksek perdeden geldiğini anlayabilmek için insan aslında sadece kulağına güvenebilmektedir. Fakat bu an itibariyle deha başka bir duruma geçmiştir. İş artık, okurun içindeki tezatları tam da gazetenin arzuladığı gibi çoluk çocuk zevzeklikleri sayarak ciddiye almadığı, laf olsun diye kitap veya tiyatro eleştirisi yapmaktan çıkarak bir vakıa mertebesine ulaşmış, bunun getirdiği tüm sonuçları da üstlenmiştir.

Ahmak gayretkeşler bunun ardında gizli, çaresiz idealizm ihtiyacını gözden kaçırmaktadırlar. Yazma ve yazmak zorundalığı dünyası, nesnelerini kaybetmiş büyük sözler ve kavramlarla doludur. Büyük adamların ve heyecanların alâmetleri, onları bu konuma yükselten vesilelerden daha uzun ömürlüdür, bu yüzden de geriye böyle bir yığın alâmet kalır. Bunlar da günün birinde önemli bir adam tarafından başka bir önemli adam için söylenmişlerdir ama her ikisi de çoktan ölmüştür ve sağ kalan kavramlar kullanılmak zorundadır. Bundan ötürü sıfatların yanına boyuna adam aranmaktadır. Shakespeare'in "muazzam yoğunluğu", Goethe'nin "evrenselliği", Dostoyevski'nin "psikolojik derinliği" ve uzun bir edebî gelişim katetmiş bütün diğer tasavvurlar, sayıları yüzleri bularak yazı yazanların kafalarında dolanır ve bu kimseler sırf malları revaçtan düştü diye, günümüzde bir tenis stratejistine esrarengiz, popüler bir şaire de büyük derler. Eldeki kelimeleri zarara uğramaksızın satacak adam bulabildiklerinde de şükran duydukları anlaşılmaktadır. Ama alıcının, önemi artık herkesçe bilinen bir adam olması lazımdır ki nerede oldukları hiç önemsenmese de kelimelerin bu adamda yerlerini buldukları anlaşılsın. Arnheim da işte böyle bir adamdı, çünkü Arnheim, Arnheim'dı, Arnheim'da olan şey yine Arnheim'dı, babasının mirasçısı olarak doğması bile olay olmuştu ve söylediklerinin güncelliğinden şüphe duyulamazdı. Kendisinin iyi niyetle, önemli bulunabilecek bir şeyler söylemek gibi küçücük bir zahmete katlanması yeterdi. Zaten Arnheim bunu bizzat doğru bir prensiple özetliyordu. "Bir adamın gerçek öneminin büyük bir kısmı, kendisini çağdaşlarına anlaşılır kılabilmesinde yatar," deyip durmaktaydı.

Nitekim bu defa da etrafını saran gazetelerle son derece iyi başa çıktı. Tek yaptığı, ellerinden gelse koca koca kâğıt ormanları satın almak olacak hırslı sermayedar veya siyasîlere gülümsemekti; kamuoyunu etkilemeye yönelik bu deneme Arnheim'a, bir adamın, aşkı için bir kadına para teklif etmesi kadar kaba ve ürkekçe görünüyordu, hâlbuki adam kadının hayal gücünü uyandırmakla her şeyi çok daha ucuza mâl edebilirdi. Kendisine konsül hakkında soru soran gazetecilere, bu buluşmanın yapılmış olması gerçeği bile buluşmanın büyük zaruretini ispatlamaktadır, çünkü dünya tarihinde akılsızca hiçbir olay gerçekleşmemiştir, şeklinde cevap vermişti ve cevabıyla onların meslekî ruh hâletlerine öylesine güzel hitap etmişti ki ifadesi birçok gazetede yayımlanmıştı. Yakından bakınca bile gerçekten iyi bir cümleydi bu. Çünkü olup biten her şeyi önemseyen insanlar, tarihte akılsızca bir şeyin olmadığı kanaatini taşımasalar fenalık geçirirlerdi ama öte yandan, malûm, en manidarlarından biri olsa da bir şeyleri fazla önemsemektense dillerini ısırmayı tercih ederlerdi. Arnheim'ın beyanında bulunan bu bir tutam kötümserlik, girişimin gerçek heybetine kavuşmasında çok katkı sağladı ve onun ülkeye yabancı biri olması durumu da ancak Avusturya'daki son derece ilginç kültürel olaylara artık bütün yabancı memleketlerin merak duyuyor olmasına yorulabilirdi.

Konsüle katılan diğer ünlülerde, basının gözüne girmeye yönelik aynı bilinçsiz beceri yoktu ama etkiyi onlar da fark ediyordu; meşhur kimseler çoğunlukla birbirlerinden pek haberdar olmadıklarından ve onları topyekûn sürükleyen ebedîlik hamlesi içinde ancak yemekli vagonlarda yüz yüze geldiklerinden Arnheim'ın kamuoyunda edindiği özel yer, aslı astarı olup olmadığına bakmaksızın onlara da nüfuz etti ve Arnheim bir göreve memur bütün heyetlerin toplantılarından hâlâ uzak durmasına rağmen konsüldeki merkezî rol, kendiliğinden onun payına düştü. Bu toplantı ne kadar ilerlerse, toplantıdaki asıl sansasyonun Arnheim olduğu bir o kadar belirginleşiyordu, hâlbuki onun bu maksatla yaptığı bir şey yoktu; belki de tek yaptığı ortaya bir hüküm koymaktı ve hükmü, meşhur katılımcılarla ilişkilerinde de konsülden beklenebilecek pek bir şeyin olmadığı şeklinde, öte

yandan tek başına böylesine asil bir vazifenin bile kişinin bütün varlığını mütevekkil bir tavırla feda etmesini gerektirecek ve itirafçılıktan hoşlanan bir kötümserlik diye yorumlanabilirdi. Böyle narin bir kötümserlik büyük adamlar arasında bile güven kazanır, çünkü belli başlı sebeplerden ötürü günümüzde zekânın asla gerçek başarıya ulaşamadığı tasavvuru, meslektaşlardan birinin zekâsının bu başarıya ulaşması tasavvurundan daha sevimli gelir insana, Arnheim'ın konsül hakkındaki çekimser hükmü de bu ihtimale uyum sağlamak olarak görülebilirdi.

78

DIOTIMA'NIN DÖNÜŞÜMLERİ

Diotima'nın duyguları tam olarak, Arnheim'ın başarısı gibi dümdüz yukarı tırmanan bir gelişim göstermiyordu.

Diotima bazen, bir cemiyetin ve bütün odaları boşaltılıp dönüştürülmüş evinin ortasındayken hayalî bir ülkede uyandığı zannına kapılıyordu. O zaman etrafını çeviren mekân ve insanlarla, olduğu yerde duruyor, avizenin ışığı saçlarının üstünden omuzlarına ve kalçasına kadar akıyor, öyle ki Diotima ışığın parlak akınını gerçekten hissettiğini sanıyordu; heykel kesilmişti, bu hâliyle bir dünya merkezinin merkezindeki, olağanüstü bir manevî edayla kuşatılmış bir çeşme figürü olabilirdi. Bu durumu, hayatın akışında en önemli ve en büyük olduklarına inanılan her şeyi gerçekleştirmek için asla ikincisi gelmeyecek bir fırsat sayıyor ve bu esnada düzgün düşünemiyor olmasını da pek umursamıyordu. Bütün ev, evin içindeki insanların varlığı, bütün akşam, içi sarı ipekten bir elbise misali kuşatıyordu etrafını; elbiseyi teninde hissediyor ama görmüyordu. Zaman zaman gözleri, çoğunlukla başka bir yerde duran bir erkek grubuna katılarak konuşmaya başlayan Arnheim'a kayıyordu; bakışlarının aslında hep Arnheim'ın üstünde olduğunun farkına ancak sonraları varmıştı. Deyiş yerindeyse kendisi oraya bakmasa da, ruhun-

daki kanatların en uç noktaları hep Arnheim'ın yüzünde duruyor ve bu yüzde olup bitenleri ona haber veriyorlardı.

Madem kanatlardan, tüylerden söz açıldı, o hâlde Arnheim'ın görünüşünde de, toplantıya altından kanatlarıyla bir melek misali teşrif eden bir tüccarı andıran hayalî bir şeyler olduğu eklenmelidir. Duygularının Arnheim'ı donattığı, kolunun tasvirî bir hareketiyle hafifçe hışırdayan bu katlanmış görünmez kanatlarda, ekspres ve lüks trenlerin tıkırtısı, arabaların vızıltısı, av kulübelerinin sessizliği, yat yelkenlerinin hışırtısı vardı. Arnheim her zamanki gibi sık sık seyahatlere çıkıyor, bundan ötürü varlığının daima, ânı ve Diotima'nın çok önemli bulduğu mahallî olayları aşan bir yanı oluyordu. Arnheim buradayken şahsî işleri için kullandığı ulakların, ziyaretçi ve mümessillerinin gizlice gidip geldiklerini Diotima biliyordu. Dünya çapında bilinen bir evin ve bu evin yüksek sosyete hayatının meselelerine müdahil oluşunun ne anlama geldiğine dair gitgide bir fikir, hatta belki de abartılı bir fikir edinmişti. Arnheim bazen uluslararası sermayenin ilişkilerinden, denizaşırı ticaretten ve siyasî bağlantılardan nefes kesecek kadar ilginç bir şekilde söz ediyordu; Diotima'nın önünde yepyeni ufuklar, hatta ilk defa bazı ufuklar açılıyordu; mesela Diotima'nın, çevresindeki hemen herkesin Almanya'ya karşı bir ölçüde cansıkıcı bir kardeşlik yükümlülüğünün de karıştığı hafif bir tiksinme hissettiğinden başka çok bir şey bilmediği Fransız-Alman zıtlaşmasına dair Arnheim'ı bir defacık dinlemesi yeterli oluyordu: Onun anlatımıyla mesele, Loren'deki kömür madenleri, Meksika'daki petrol sahaları ve İngiltere ile Latin Amerika arasındaki anlaşmazlıklarla da bağlantılı olan Galler, Kelt, Alpler ve Alplerin ötesini ilgilendiren bir probleme dönüşüyordu. Şube Müdürü Tuzzi'nin böylesi bağlantılardan haberi olmuyor, olsa da belli etmiyordu. Tuzzi, Diotima'nın dikkatini zaman zaman yeniden, kendi kanaatince Arnheim'ın gelip de evlerini tercih etmesinin, içinde bir çapanoğlu aramadan asla anlaşılamayacağına çekiyor ama adamın maksadının ne olabileceğini söylemiyor, zira muhtemelen kendisi de bu konuda pek bir şey bilmiyordu.

Böylelikle karısı bir hayli etkilenerek, yeni insanların eskimiş diplomasi metotları üzerindeki üstünlüğünü hissediyordu. Arnheim'ı Paralel Faaliyet'in tepesine geçirmeye karar verdiği ânı unutmamıştı. Bu, hayatının ilk büyük fikri olmuş, Diotima bu fikirle kendisini mucizevi bir durumun içinde bulmuştu; üzerine bir tür rüya görme ve erime hâli çökmüş, fikri çok muhteşem bir genişlik kazanmış ve o güne dek Diotima'nın dünyasını oluşturan her şey bu fikrin içinde eriyip gitmişti. Bu hâli kelimelere dökmek pek anlam ifade etmiyordu; bir parıltıydı bu, titrek bir ışıltı, tuhaf bir boşluk ve fikirlerin firarıydı; bunun içinde saklı duran özün, yani Arnheim'ı misli görülmemiş vatanseverlik faaliyetinin başına geçirmenin imkânsız olduğu –diye düşündü Diotima– rahat rahat itiraf edilebilirdi. Arnheim ecnebi olmasına ecnebiydi. Yani bu fikri gerçekleştirmek Diotima'nın Arnheim'ı, Kont Leinsdorf'a ve kocasına takdim etmesi kadar dolaysız bir yoldan olmayacaktı. Ama buna rağmen her şey, bu durumda Diotima'nın aniden gelen ilhamlarına benzeyecekti. Çünkü faaliyete gerçekten yüceltici bir içerik sağlamak yolundaki diğer bütün gayretler şimdiye dek boşa çıkmıştı; ilk büyük toplantı, heyetlerin çalışmaları, hatta Arnheim'ın kaderin garip cilvesine itaat ederek uyarıda bulunduğu şu özel kongre bile şimdiye dek ortaya, etrafında toplanan insanlarla durmadan konuşmak zorunda kalan ve bütün ümitlerin gizli odağını oluşturan Arnheim'dan başka bir sonuç çıkarmamıştı. Bu, yazgıların idaresindeki eski güçleri lağvetmeye memur yeni insan tipiydi. Arnheim'ı hemen keşfedenin, onunla yeni insanın güç mihraklarına nüfuz edişi hakkında konuşup buradaki herkesin direnmesine karşı, bildiği yoldan gitmesi için ona yardım edenin kendisi olmasıyla gurur duyabilirdi Diotima. Yani Arnheim bu sırada, Şube Müdürü Tuzzi'nin tahmin ettiği gibi, aklında özel bir şeyler kuruyorduysa o zaman bu, Diotima'nın da neredeyse işin en başından beri bütün imkânlarıyla onu desteklemeye kararlı olduğu anlamına gelirdi, çünkü yüce zamanlar ufak tefek kontrolleri kaldırmaz, Diotima da hayatının zirve noktasına ulaştığını belirgin biçimde hissediyordu.

Bahtı kara ve bahtı açık olanları hariç bütün insanlar aynı derecede kötü yaşarlar ama kötülüğü farklı tabakalarda tecrübe ederler. O tabakanın genel bakımdan hayatın anlamına dair pek ümidi olmayan bugünün insanı için sahip olduğu kendine güvenme durumu, çaba sarf etmeye son derece layık bir ikame sağlar. Büyük vakıalarda bu durum bir yücelik ve iktidar sarhoşluğu seviyesine çıkabilir, tıpkı pencereleri kapalı bir odanın ortasında durduklarını bilseler de yüksek katlara çıktıklarında başları dönen insanların durumuna benzer bu. Diotima Avrupa'nın en nüfuzlu adamlarından birinin, güç mihraklarına ruh taşımakta kendisiyle beraber çalıştığını, ikisinin âdeta kaderin cilvesiyle bir araya geldiklerini ve insanoğlunun Evrensel Avusturya eserinin en yüksek katında o gün özel bir şeyler olmasa bile olan bitenleri düşündüğünde, düşüncelerinin bağlantıları çok geçmeden ilmikler hâlinde çözülen düğümlere dönüşüyor, düşünme hızı artıyor, gidişat hafifliyor, fikirlerine tuhaf bir mutluluk ve başarı hissi eşlik ederken bir akış hâli bizzat Diotima'yı bile şaşırtan bir idrak gücü tesis ediyordu. Diotima'nın kendine güveni artmıştı; önceleri düşünmeye bile cüret edemeyeceği başarılar artık elini uzatsa tutacağı mesafedeydi, kendisini alışkın olduğundan daha keyifli hissediyor, hatta aklına bazen cüretkâr şakalar geliyordu, bu ömrü boyunca kendinde hiç gözlemlemediği yeni bir tavırdı. İçinde sevinç, hatta taşkınlık dalgaları yükseliyordu. Kendisini bir kulenin onlarca penceresi olan bir odasındaymış gibi hissediyordu. Ama bunun da tekinsiz tarafları yok değildi. Eylem arayan, tasavvur bile edemeyeceği çok yönlü bir harekete geçiş için ısrarcı olan belirsiz, genel ve tarif edilemeyecek bir huzur hissi ona eza veriyordu. Hani neredeyse yerkürenin ayakları altında dönmesini birdenbire fark etmişti de bundan kurtulamıyor gibiydi veya elle tutulur bir içeriği olmayan bu şiddetli olaylar tıpkı kimsenin gelirken görmediği bir köpeğin birinin bacaklarına atılması misali engelleyici oluyorlardı. Bu yüzden bazen, apaçık rızasını almaksızın gerçekleşen bu değişimden endişeye kapılıyor ve neresinden bakılırsa bakılsın durumu en çok, en yüksek sıcaklıkların yaşandığı yüreksiz saatlerde bütün ağırlıklardan azade bir hâlde narin gökyüzünün rengi olan o parlak ve gergin griliği andırıyordu.

Diotima'nın ideale ulaşma çabası burada önemli bir dönüşüm geçiriyordu. Bu çaba asla, büyük şeylere duyulan hayranlıktan kesinkes ayırt edilebilir durumda olmamıştı, soylu bir idealizm ve ahlâklı bir yücelikti o; günümüzün sağlam yapılı zamanlarında bu çabanın ne olduğu artık pek bilinmediğinden onun bazı yanları kısaca bir kez daha tasvir edilecektir. Bu idealizm objektif değildi, çünkü objektiflik zanaâte benzer bir şeydir ve zanaât de her zaman pistir; daha ziyade, çiçeklerden başka modelleri uygunsuz bulan arşidüşeslerin çiçek ressamlığından bir şeyler barındırır; bu idealizm için en belirleyici olan, "kültür" kavramıydı, o kendini kültürlü addetmekteydi. Ama onun ahenkli olduğu da söylenebilirdi, çünkü bütün dengesizliklerden tiksinmekte ve eğitimin görevini maalesef dünyada mevcut olan ham zıtlıkları birbirleriyle ahenkli hâle getirmek olarak görmekteydi; kısacası, bu idealizm bugün bile –fakat ancak insanların büyük burjuva geleneğine sıkıca sarıldığı yerlerde– kendisine layık olan ve olmayan nesneler arasında büyük ayrımlar yapan ve yüce insâniyetten kaynaklı sebeplerden ötürü katiyen azizlerin (hekimlerin ve mühendislerin) ahlâkî atıklarının arasında bile kullanılmamış ilahî bir ısıtma gücü bulunduğu kanaatine inanmayan saf ve temiz idealizmden çok farklı değildi. Diotima'yı uykusundan daha erken uyandırmış ve ne istediğini sormuş olsalardı, düşünmek zorunda bile kalmadan, canlı bir ruhun sevme gücü, derdini tüm dünyaya anlatma ihtiyacı duyar, diye cevap verirdi ama bir süre uyanık kalıp kendine geldikten sonra cevabını, medeniyet ile aklın etrafı sarması sebebiyle dünyanın bugünkü durumunda, hakikaten en yüce mizaçlar için bile temkinli ancak sevme gücüne benzer bir çabadan bahsedilebileceği gibi bir notla sınırlandırırdı. Üstelik bunu gerçekten samimiyetle söylerdi. Bugün bile sevme gücünü toz hâlinde püskürtür gibi görünen binlerce insan vardır.

Diotima kitaplarını okumak için bir yere oturduğunda güzel saçlarını alnından geriye atıyor, bu da ona aklıselim bir hava veriyordu, Diotima sorumluluklarının bilinciyle ve içinde bulunduğu hiç de kolay olmayan sosyal konumunu korumak adına kültür dediği şeyden yardım almak gayretiyle okuyordu; yaşayışı da

böyleydi, kendisini en zarif sevginin küçük damlacıkları hâlinde, hak eden her şeye dağıtıyor ve benliğinden bir nefes misali ayrılarak bu şeyler için kendini paralıyor ve sonunda ondan geriye ancak Şube Müdürü Tuzzi'nin evine barkına ait olan, vücut denen o boş şişe kalıyordu. Arnheim'ın gelmesinden önce, Diotima henüz kocası ve hayatının en büyük parıltısı olan Paralel Faaliyet arasında tek başına öylece dururken en ağır melankoli nöbetlerini yaşamış ama o günden bu yana durumu, gayet tabiî bir şekilde yeniden toparlanmıştı. Sevme gücü kuvvetle bir araya gelmiş ve âdeta vücuda geri dönmüş, "benzer" çabalar alabildiğine bencil ve bariz bir hâl almıştı. Bir eylemin ön safhasında bulunduğuna ve Arnheim'la arasında henüz hayal etmek istemediği bir şeyin gerçekleşmek üzere olduğuna dair öncelikle kuzeninin ortaya çıkardığı bu tasavvur şimdiye kadar zihnini meşgul eden diğer bütün tasavvurlardan öylesine yüksek bir yoğunluğa sahipti ki hissiyatı tamamıyla rüyadan uyanıklığa geçmiş gibiydi. Bu sayede Diotima'nın içinde, ilk anda bu geçişe mahsus olan bir boşluk da meydana gelmişti ve okuduğu tasvirlerden hatırlayabildiği kadarıyla bu boşluk, başlangıç hâlindeki büyük tutkuların bir belirtisiydi. Arnheim'ın son zamanlarda söylediği çoğu şeyi bu minvalde anlayabildiğini sanıyordu. Arnheim'ın, konumu ve hayatı için gerekli olan erdemler ile yükümlülükler hakkındaki haberleri esasen önüne geçilemez bir şey için hazırlık mahiyetindeydi ve Diotima şu âna dek ideali olan her şeyi gözlemleyerek eylemdeki ruhanî kötümserliğini, tıpkı birinin bavullarını topladıktan sonra kendisine yıllarca mesken olmuş yarı cansız odalara son kez bakışı misali hissetmişti. Beklenmedik bir şekilde bu durum, Diotima'nın ruhunun geçici bir süreyle ve yüce güçlerin kontrolü olmaksızın, anlamsız serbestliğinin hüznü üzerine çökene kadar etrafta kudurup duran haşarı bir mektep çocuğu gibi davranmasıyla sonuçlandı ve bu garip durumdan ötürü kocasıyla ilişkilerinde, aralarındaki mesafenin artmasına rağmen kısa süreliğine, ikinci bahar denemese de aşkın her mevsiminden bir parça barındıran bir karışıma şaşırtıcı derecede benzeyen bir şeyler hâsıl oldu.

Esmer ve kuru tenlerin o bilindik hoş kokusuna sahip kısa boylu şube müdürü olanları kavrayamıyordu. Birkaç kez konuk-

ları gelmeye başladığı sırada karısının garip hâli dikkatini çekmişti; mahmur, içine kapanık, uzaklardaymış gibi ve aşırı gergin, gerçekten gergin ve bir şekilde de kafası başka yerlerdeymiş gibi bir intiba bırakıyor ama ikisi yalnız kaldıklarında ve biraz ürkerek biraz da garipseyerek bu hâlinin sebebini sormak için karısına yanaştığında Diotima anlamsız bir neşeyle birden boynuna atılıyor ve berberin bıyıkları kıvırırken saç maşasını tene fazla yaklaştırdığında hissedilen o sıcaklığı anımsatacak kadar hararetli dudaklarını alnına bastırıyordu. Tuzzi bu beklenmedik şefkatten hazzetmiyor ve Diotima yüzünü başka tarafa çevirince gizlice alnını siliyordu. Ama karısını kollarına alacak veya almış olsa ki bu ikincisi karısını daha da kızdırıyordu, Diotima asabi asabi kendisinin onu hiç sevmediğinden ve yalnızca hayvan gibi üstüne atılmasından dert yanıyordu. Gerçi bir nebze hassasiyet ve kapris, gençliğinden beri kafasında oluşturduğu arzulanacak ve erkeğin özünü tamamlayacak kadın imajına tamamıyla uyuyordu ve Diotima'nın bir fincan çay uzatırken, yeni bir kitabı eline alırken veya kocasının kanaatine göre bir şey anlamasının imkânsız olduğu herhangi bir mesele hakkında hükmünü belirtirken takındığı baştanbaşa zekâ kokan edası onu sahip olduğu mükemmel biçimiyle hep mest etmişti. Bu, üzerinde çok sevdiği iddiasız yemek müzikleri misali bir etki yaratıyordu ama şüphe yoktu ki Tuzzi müziğin yemekten (veya kilisedeki ibadetten) koparılmasının ve kişinin müziği kendisi için icra etme gayretinin bir burjuva fodulluğu olduğu fikrindeydi, bunun yüksek sesle söylenemeyeceğini biliyordu, ayrıca zaten böyle düşüncelerle asla derinlemesine meşgul olmamıştı. Öyleyse Diotima kâh ona sarıldığında kâh hiddetle onun yanındayken ruhlu bir insanın hakiki özüne yükselme özgürlüğünü bulamadığını iddia ettiğinde Tuzzi'nin ne yapması gerekirdi? Karısının, vücuduyla uğraşmaktansa içindeki güzellik deryasının derinlerini düşünmesi yönündeki taleplerine ne cevap vermeliydi? Birdenbire içinde aşka has arzuların yüküyle ezilmeksizin serbestçe salındığı şehvetli bir adam ile seks düşkünü biri arasındaki farkı kafasında netleştirmesi gerekti. Elbette bunlar gülüp geçilecek bilmişliklerdi ama bunları söyleyen bir kadınsa, o meyanda da soyunu-

yorsa –dudaklarından böyle hikmetler dökülürken hem de!– diye düşündü Tuzzi, o zaman bu bilmişlikler incitici oluyordu. Çünkü Diotima'nın iç çamaşırlarının belli ölçüde monden bir hafifmeşrepliğe doğru ilerlediği gözünden kaçmıyordu. Diotima aslında daima özenli ve düşünüp tartarak giyinirdi, çünkü toplumdaki konumu hem zarif olmasını hem de yüksek tabakadan hanımefendilerle rekabet etmemesini gerektiriyordu ama çamaşırların namuslu yırtılmazlık ile şehvetin örümcek ağı arasında yer alan kademelerinde Diotima, eskiden zeki bir kadına yakışmaz diye niteleyeceği güzellik uğruna artık taviz verir olmuştu. Fakat Giovanni (Tuzzi'nin adı Hans'tı ama tarzla alâkalı sebeplerden adı soyadına uygun olarak değiştirilmişti) bunu fark edince Diotima omuzlarına kadar kızarıyor ve Goethe'ye bile taviz vermemiş olan Frau von Stein hakkında bir şeyler anlatıyordu! Yani Şube Müdürü Tuzzi artık vaktin geldiğini düşününce, mahremiyete geçit vermeyen önemli devlet işlerini bırakıp rahatlığı evinin kucağında aramayacaktı, bunun yerine kendisini Diotima'nın insafına kalmış gibi hissediyordu ve ruhun gerilimi ile vücudun dinlendirici kendinden geçişi gibi birbirinden tertemiz bir biçimde ayrılan şeyler âdeta yeniden, orman horozlarında veya şiirler yazan delikanlılarda olduğu gibi damatlık zamanının kür yapıp duran o yorucu ve biraz da gülünç yeknesaklığına koyulacaktı.

Ara sıra tâ içinde bir yerlerde bundan iksinti duyduğunu öne sürmek pek de abartılı olmazdı ve bununla alâkalı olarak karısının o sıralarda kamuoyunun gözünde yakaladığı başarı da neredeyse canını yakıyordu. Diotima herkesin nabzını yakalamıştı ve bu, Şube Müdürü Tuzzi'nin her halükârda o kadar saygı duyduğu bir şeydi ki Diotima'nın, bir türlü anlayamadığı kaprislerine buyurgan sözlerle veya fazla keskin bir alayla karşı çıkacak olursa anlayışsız görünmekten endişe ediyordu. Önemli bir kadının kocası olmanın acı veren ve özenle gizlenmesi gereken bir ızdıraba, hatta bir bakıma bir kazada erkekliğini kaybetmeye benzediği yavaş yavaş kafasına dank ediyordu. Bunu belli etmemek için büyük gayret gösteriyor, Diotima'nın misafiri veya biriyle bir görüşmesi olduğunda sevimli bir resmiyetin opak bulutuna sarmalanmış, sessiz ve dikkat çekmeyecek bir şekilde gidip geliyor, ara

sıra nazikçe amaca hizmet eden veya avutucu ve ironik ifadelerde bulunurken ömrünü başı sonu belli dostane bir komşu âlemde geçiriyormuş gibi görünüyor, daima Diotima'yla hemfikirmiş gibi duruyor, hatta baş başa kaldıkları zamanlar hâlâ bazen onun için ufak bir görevi oluyor, Arnheim'ın evlerine girip çıkmasını hoş gördüğünü açıkça belli ediyor ve işinin önem arz eden acele detaylarından arta kalan boş saatlerde Arnheim'ın yazdıklarını inceleyip yazı yazan adamları ızdıraplarının sebebi olarak gördüğü için onlardan nefret ediyordu.

Çünkü bu, Arnheim'ın, evine hangi sebepten girip çıktığına yönelik ana meselenin bazen doruğa ulaştığı bir noktaydı. Arnheim neden yazıyordu? Yazmak gevezeliğin özel bir biçimidir; geveze adamlar Tuzzi'nin nezdinde dayanılmaz kimselerdi. Böylelerine denk geldiğinde dişlerini sıkarak bahriyeliler misali kenetli dişlerinin arasından tükürmeye şiddetli bir ihtiyaç duyuyordu. Tabiî ki bazen istisnalara da izin veriyordu. Tanıdığı bazı kıdemli memurlar emekliye ayrıldıktan sonra hatıratlarını kaleme almışlardı, yine bazıları da vardı ki ara sıra gazetelerde yazıyorlardı; Tuzzi'nin açıklamasına göre, bir memur ancak memnuniyetsizse veya Yahudiyse yazı yazardı, çünkü onun fikrine göre Yahudiler muhteris ve memnuniyetsiz kimselerdi. Ayrıca büyük ve pratik adamlar da tecrübeleri hakkında kitaplar yazmışlardı ama ancak âhir ömürlerinde ve Amerika'da veya olsun olsun İngiltere'de. Tuzzi aslında edebiyat bakımından eğitimliydi ve tüm diplomatlar gibi insanın ruhlu vecizeler ve insan sarraflığını öğrenebileceği hatıratları tercih ederdi ama günümüzde artık böyle eserlerin pek bulunmamasının bir anlamı olmalıydı ve muhtemelen burada yeni bir objektiflik çağına artık uymayan eskimiş bir ihtiyaç söz konusuydu. Son olarak da insan meslek icabı yazabilirdi; bundan yeterince para kazanılıyor veya her nasılsa ortaya çıkmış bulunan şair kavramının kapsamına giriliyorsa Tuzzi bunu da tamamıyla takdirle karşılıyordu; şimdiye kadar hariciyenin sürüngenler fonundan beslenen yazarları dâhil ettiği bu mesleğin şahikalarını yanında görünce şeref duyuyor ama fazla düşünmeden, her ikisine de çok saygı duyduğu İlyada ile Dağdaki Vaaz'ı da, ortaya çıkışları gönüllülük veya bağımlılıkla icra

edilmiş bir meslek üzerinden açıklanabilecek başarılardan sayıyordu. Fakat böyle şeylere hiç ihtiyacı olmayan Arnheim gibi bir adam nasıl olup da bu kadar çok yazıyordu, işte bu soru Tuzzi'nin hiçbir surette aklının ucundan geçmeyecek bir şeydi ve daha yeni yeni işin içinde bir bit yeniği olduğunu tahmin ediyordu.

79

SÜLEYMAN ÂŞIK OLUR

Küçük zenci köle veya zenci prens Süleyman bu zaman zarfında, küçük odacı veya Diotima'nın arkadaşı Rachel'in, vakti gelince Arnheim'ın karanlık planının önüne geçmek için evdeki olayları gözetlemek zorunda olduklarına kanaat getirmesini sağlamıştı. Daha doğrusu, Süleyman onu gerçi ikna etmemişti ama ikisi de müttefikmişçesine dikkat kesiliyor ve ne zaman ziyaretçi gelse kapıya kulak kabartıyorlardı. Süleyman hiç durmadan sağa sola seyahat eden ulaklardan ve otelde efendisinin yanına girip çıkan esrarengiz kişilerden bahsediyor, bunun gizli anlamını keşfedeceğine dair Afrikalı prens yemini etmeye hazır olduğunu ifade ediyordu: Afrikalı prens yemini dediği, ant içerken Rachel'in elini, ceket ve gömleğinin düğmelerinin arasından çıplak göğsüne koymasından ve Rachel'in yaptığını Süleyman'ın da kendi eliyle yapmasından ibaretti ama Rachel isteksizdi. Ne de olsa hanımını giydirip soyan ve onun adına telefon açabilen, her sabah ve akşam Diotima'nın siyah saçlarının arasından parmaklarını geçiren ve o sırada kulaklarına altın değerinde konuşmaların aktığı küçük Rachel, yani Paralel Faaliyet ortaya çıktı çıkalı bir sütunun tepesinde yaşayan ve her gün gözlerinden tanrıya denk tutulabilecek bu kadına doğru yükselen huşu dalgaları arasında titreyen

bu küçük muhterisin eğlencesi birkaç zamandır Diotima'yı doğrudan doğruya gözetlemek olmuştu.

Yan odaların açık kapılarından veya bir kapı kapanırken tereddütle bırakılan bir aralıktan veya hanımı, yakınlarında bir işini görürken o, Diotima ile Arnheim'ı, Tuzzi ile Ulrich'i dinliyor; bakışları, iç geçirmeleri, el öpmeleri, kelimeleri, gülüşleri ve hareketleri parçalarını birleştiremediği yırtık pırtık bir belgenin kırpıntıları gibi olan himayesine alıyordu. Ancak tuhaftır ki bilhassa anahtar deliğinin küçük boşluğu Rachel'e, namusunu kaybettiği o çoktan unutulmuş zamanı hatırlatan bir servet bahşediyordu. Bakışları odaların içlerine kadar nüfuz ediyordu; kişiler yanlamasına parçalara ayrılmış hâlde yüzüyorlardı bu odalarda; seslerse artık sözlerin dar çerçevesine sokulmuyor, anlamsız tınılar hâlinde etrafta kol geziyordu; Rachel'i bu kişilere bağlayan çekince, hürmet ve hayranlık, vahşice bir çözülme tarafından parçalanıyordu ve bu durum, tıpkı bir âşığın maşukuna aniden bütün varlığıyla, gözlerin kararacağı ve tenin kapalı perdesi ardında ışığın alevleneceği kadar derinlerden nüfuz etmesi gibi heyecan vericiydi. Küçük Rachel anahtar deliğinin önüne çömeliyor, siyah elbisesi diz, boyun ve omuzların etrafında geriliyor, Süleyman'sa içinde, koyu yeşil kâsedeki bir fincan sıcak çikolata gibi göründüğü uşak kıyafetiyle onun yanına çömeliyor, ara sıra da dengesini kaybedince bir anlığına süren, sonra parmak uçlarına kadar ilerleyen ve narince duraksayarak sonunda parmak uçlarını da serbest bıraktığı bir jestle Rachel'in omzuna, dizine veya eteğine tutunuyordu çabucak. Sonra kıkırdayacağı tutuyor, Rachel de küçük yumuşak parmaklarını Süleyman'ın dolgun etli dudaklarının üzerine kapatıyordu.

Üstelik Rachel'den farklı olarak Süleyman konsülü ilginç bulmuyor, Rachel'le birlikte konuklara hizmet etme vazifesinden elinden geldiğince kaytarıyordu. Arnheim tek başına ziyarete geldiğinde ona eşlik etmeyi tercih ediyordu. O zaman da şüphesiz mutfakta oturup Rachel boşa çıkana kadar beklemesi gerekiyor, ilk gün kendisiyle gayet güzel sohbet eden aşçı kadınsa, Süleyman o günden sonra âdeta dilini yuttuğu için, sinirleniyordu.

Ama Rachel'in asla mutfakta uzun uzun oturmaya vakti olmuyor ve mutfaktan ayrılınca da otuzlarında bir kız olan aşçı, Süleyman'a anne şefkatinde muhabbet gösteriyordu. Süleyman aşçıya kısa bir müddet en kibirli çikolata yüzüyle sabrediyor ama sonrasında çoğunlukla ayağa kalkıp sanki bir şeyler unutmuş veya arıyormuş gibi rol yaparak gözlerini dalgın dalgın tavana dikiyor ve sırtını kapıya verip sanki böylelikle tek niyeti tavanı daha iyi görmekmiş gibi geri geri yürümeye başlıyordu; Süleyman daha ayağa kalkıp da gözlerinin akı göründüğü anda aşçı, o beceriksiz tiyatronun oynanacağını hemencecik anlıyor ama sinirden ve kıskançlıktan hiç umursamıyormuş gibi davranıyor, Süleyman ise aydınlık mutfağın eşiğinde durup da alabildiğine saf bir yüz ifadesiyle kısa bir süreliğine daha duraksadığı âna kadar çoktandır kısaltılmış bir formül hâlini alan temsili için pek bir zahmete katlanmaz oluyordu. Aşçı da artık o yana bakmıyordu. Süleyman karanlık bir resmin karanlık sulara dalması gibi sırtıyla zifirî karanlık sofaya kayıyor ve lüzumsuzca bir saniye daha kulak kabarttıktan sonra da aniden hayalî sıçrayışlarla bu yabancı evin içinde Rachel'in izini sürmeye başlıyordu.

Şube Müdürü Tuzzi hiç evde olmuyor, Süleyman da zaten, kulaklarının ancak birbirlerini duyduğunu bildiği için Arnheim ve Diotima'dan korkmuyordu. Hatta birkaç kez bir şeyleri devirme denemesine girişmiş ve gerçekten fark edilmemişti. Ormandaki bir geyik gibi bütün odaların efendisiydi. Kanı, on sekiz tane hançer misali keskin uçlu bir boynuzmuşçasına başından dışarı fırlıyordu. Geyik boynuzunun uçlarıysa âdeta duvarları ve tavanı yalıyordu. O an kullanılmadığı takdirde mobilyaların rengi güneşten zarar görmesin diye her odanın perdelerinin kapalı durması evin âdetlerindendi, Süleyman da loş ışığın içinde yapraklı bir fundalığın içindeymiş gibi kürek çekiyordu. Bunu abartılı hareketlerle yapmak Süleyman'a zevk veriyordu. Elde etmeye çalıştığı, zorbalıktı. Kadınların ilgisiyle şımaran bu oğlan, gerçekte şimdiye kadar hiçbir kadınla beraber olmamış, yalnızca Avrupalı oğlanların sıkıntılarıyla tanışmıştı ve arzuları henüz tecrübeyle o kadar yumuşatılmamış, o kadar dizginlenmemiş ve her şeye o kadar açtı ki şehvetinin, Rachel'in kanıyla mı, öpücükleriyle mi

yoksa sevgilisini görür görmez bedenindeki tüm damarların donup kalmasıyla mı doyuma ulaşacağını bilmiyordu.

Rachel her nerede saklanırsa saklansın, Süleyman birden ortaya çıkıp başarıyla sonuçlanan numarasından ötürü gülümsüyordu. Rachel'in yolunu kesiyor, ne efendisinin çalışma odasını ne Diotima'nın yatak odasını mahrem sayıyordu; perdelerin, yazı masasının, dolap ve yatakların arkasından fırlıyor ve böylesi bir küstahlık ve yol açtığı böylesine tehlikelerle ne zaman herhangi bir yerde loş ışık yoğunlaşıp iki sıra beyaz dişin parıldadığı kara bir surat hâlini alsa Rachel'in yüreğini hoplatıyordu. Ama Süleyman gerçek Rachel'le karşı karşıya kalır kalmaz ahlâkı baskın çıkıyordu. Bu kız ondan o kadar büyükken ve daha yeni yıkanmışken hemencecik mahvetmeye vicdanın el vermeyeceği narin bir gömlek misali öylesine güzel ve özünde öylesine gerçekti ki Rachel'in yanındayken bütün fanteziler solup gidiyordu. Rachel terbiyesiz davranışlarından ötürü ona sitem ediyor; Diotima'yı, Arnheim'ı ve Paralel Faaliyet'te etkide bulunabilmekten duyduğu şerefi övüyordu ama Süleyman, yanında Rachel için hep küçük hediyeler getiriyor ve Rachel'e kâh efendisinin Diotima'ya yolladığı demetten kopardığı bir çiçek kâh evden çaldığı sigara veya yanından geçerken bir kâseden aşırdığı bir avuç şekerlemeyi veriyordu; bu esnada yalnızca Rachel'in parmaklarına dokunuyor ve ona armağanını uzatırken kızın elini kara vücudunda karanlık bir gecedeki kırmızı bir meşale gibi yanan kalbine götürüyordu.

Hatta Süleyman bir defasında Rachel'in, önceki gün Arnheim geldiğinde sofadaki bir patırtıdan ötürü rahatsız olan Diotima'nın kesin emriyle, eline bir dikiş işi verilerek çekilmek zorunda kaldığı odasına dalmıştı. Rachel oda hapsine başlamadan önce çabucak Süleyman'a bakınmış, onu bulamamıştı, gel gör ki üzgün üzgün küçük odasına girdiğinde Süleyman güleç yüzüyle yatağına oturmuş ona bakıyordu. Rachel kapıyı kapatmakta tereddüt etti ama Süleyman ayağa fırlayıp o işi kendi yaptı. Sonra ceplerini karıştırdı, bir şey çıkarıp üzerine üfleyerek onu temizledi ve sıcak bir ütü gibi kıza yanaştı.

"Elini ver!" diye emretti.

Rachel elini uzattı. Süleyman elinde birkaç tane renkli gömlek düğmesi tutuyordu ve düğmeleri Rachel'in manşetine tutturmaya çalıştı. Rachel bunların cam olduğunu sandı.

Süleyman gururla, "Mücevher!" diye açıkladı.

Bu sözü duyunca içine kötü şeyler doğan kız kolunu süratle geri çekti. Aklında belirli bir şey yoktu; çalınmış bile olsa Habeşli bir prens, gizlice gömleğinin içine diktiği birkaç tane mücevhere sahip olabilirdi, bu konuda kimsenin kesin bilgisi yoktur ama kız sanki Süleyman ona zehir uzatıyormuşçasına elinde olmadan bu düğmelerden korktu ve birdenbire Süleyman'ın daha önce hediye ettiği bütün çiçekler ve şekerlemeler ona oldukça tuhaf gelmeye başladı. Ellerini beline koyup Süleyman'a bön bön baktı. Ona ciddi bir şeyler söylemek zorunda olduğunu hissediyordu, zira yaşça Süleyman'dan büyüktü ve iyi niyetli efendilere hizmet etmekteydi. Ama o an aklına ancak, "Doğrunun işi rast gider" veya "Sadakat ve dürüstlükten ayrılma" gibi sözler geldi. Rengi attı; bu sözler bir an gözüne çok basit göründü. Hayatın bilgeliklerini babaevinde öğrenmişti, bu bilgelikler katıydı, eski ev eşyaları kadar güzel ve basitti ama pek bir işe yaramıyordu, zira böyle sözler hep tek cümlelik oluyor, ardından da hemen bir nokta konuyordu. O an bu çocukça bilgelikten, insanın tıpkı eski ve yıpranmış kıyafetlerden utanması misali utandı. Fakir kimselerin evlerinde yerde duran eski sandığın yüz sene sonra zenginlerin salonunda süs olduğunu bilmiyor, bütün dürüst ve sade insanlar gibi yeni bir hasır sandalye gördü mü ona hayran oluyordu. Bu yüzden hafızasında yeni hayatının sonuçlarını bulmaya çabaladı. Ama Diotima'dan aldığı kitaplardan onca muhteşem aşk ve korku sahnesi hatırlamasına rağmen hiçbiri burada kullanabileceği cinsten değildi, bütün o güzel söz ve duyguların kendilerine has durumları vardı ve bir anahtar nasıl yabancı bir kilide uymazsa bunlar da o an Rachel'in içinde bulunduğu duruma uymuyordu. Aynısı Diotima'nın söylediği o harika vecizeler ve ihtarlarda da oluyordu. Rachel kor gibi bir sisin etrafını çevrelediğini hissedince ağlamaklı oldu. Sonunda hiddetle şöyle söyledi: "Ben efendilerimden çalmam!"

"Neden çalmayasın?" Süleyman dişlerini gösterdi.

"Çalmam da ondan!"

"Ben de çalmadım. Onlar benim!" diye haykırdı Süleyman.

"İyi efendiler biz zavallılara bakarlar," diye hissetti Rachel. Diotima'ya sevgi duyuyordu. Arnheim'a sınırsız saygı. İyi bir polisin bozguncu unsurlar dediği o ortalığı katıp katıştıran insanlardansa tiksiniyor; – ama bütün bunlar için doğru kelimeleri bulamıyordu. Bu koca duygu balyası, frenlerin ve takozların tutamadığı, tepeleme kuru ot ve meyve yüklü devasa bir araba gibi içinde yuvarlanmaya başladı.

Tekrardan Rachel'in eline uzanan Süleyman, "Bu benim! Alsana!" dedi. Rachel kolunu koparırcasına çekti, Süleyman kolu tekrar tutmak istedi, gittikçe daha da öfkeleniyordu ve çocuksu kuvveti, vücudunun bütün ağırlığıyla kendini onun ellerinden kurtaran Rachel'in direncine yetmediği için kolu serbest bırakmak zorunda kalacakken kendini kaybederek eğildi ve bir hayvan gibi kızın kolunu ısırdı.

Rachel çığlığı bastı, aslında çığlığını tutması lazımdı, onun için Süleyman'ın yüzünü ittirdi.

Ama daha o an Süleyman'ın gözleri yaşarmıştı bile, diz çöküp dudaklarını Rachel'in elbisesine bastırarak öyle ihtiraslı ağladı ki Rachel bu sıcak ıslaklığın uyluklarına kadar geçtiğini hissetti.

Eteğine tutunup başını bedenine gömen dizleri üstündeki bu çocuk karşısında âciz, kalakaldı. Ömründe hiç böyle bir hisle tanışmamıştı ve parmaklarıyla hafifçe Süleyman'ın perçemlerinin yumuşak tellerini okşadı.

80

SÜRPRİZ YAPARAK KONSÜLE KATILAN GENERAL STUMM'LA TANIŞMA

Bu arada konsül garip bir zenginleşme yaşamıştı: Çağırılacaklar iyice elenmesine rağmen bir akşam general çıkagelmiş, davetinden duyduğu şereften ötürü Diotima'ya canı gönülden teşekkür etmişti. General, toplantı odalarında askerlere mütevazı bir rol biçildiğini açıkladı ama böylesine mümtaz bir toplantıya sessiz bir dinleyici olarak katılabilmek bile gençliğinden beri şahsî özlemi olmuştu. Diotima ses çıkarmadan generalin başının üzerinden etrafa bakıp suçluyu aradı; Arnheim kont hazretleriyle, bir devlet adamının başka bir devlet adamıyla konuşması gibi konuşuyor, Ulrich tarifsiz bir can sıkıntısıyla büfeye bakıyordu, büfedeki turtaları sayıyor gibi bir hâli vardı; alışılmış manzaranın cepheleri tastamamdı ve böylesine alışılmadık bir şüphenin içeri sızmasına hiç mahal bırakmıyordu. Fakat Diotima, generali davet edenin kendisi olmadığına adı gibi emindi, aksi takdirde uyurgezer olduğunun veya bilinç kaybı nöbetleri geçirdiğinin farz edilmesi gerekecekti. Tekinsiz bir andı bu. Tıknaz general, karşısında dikiliyordu ve şüphesiz, unutmabeni çiçeği rengindeki üniformasının göğüs cebinde davetiyesi vardı, aksi takdirde gelmesi küstahlığa varan bir cüretkârlık olur ve onun konumundaki bir adamdan

böylesi bir hareket beklenemezdi; öte yandan kütüphane odasında Diotima'nın zarif yazı masasının kilitli çekmecesinde de Diotima'dan başka pek kimsenin erişemeyeceği fazladan basılmış davetiyeler bulunuyordu. Tuzzi olabilir mi? diye geçti aklından; yalnız bunun da pek imkân ihtimali yoktu kendisi için. Davet ile generalin nasıl bir araya geldikleri âdeta spritüal bir bilmece olarak kaldı ve Diotima şahsî meselelerinde tabiatüstü güçlere inanmaya çok meyilli olduğundan tepeden tırnağa ürperdi. Ama generale hoş geldin demekten başka çaresi kalmadı.

Esasında general de davete biraz hayret etmişti; davetiyenin sonradan gelmesi onu şaşırtmıştı, çünkü iki ziyaretinde de Diotima maalesef böyle bir niyetinin olduğunu uzaktan bile hissettirmemişti, üstelik başka birine yazdırıldığı anlaşılan mektubun hitap kısmında ve rütbesi ile görevinin nitelendirilmesi bölümlerinde Diotima'nın sosyal konumundaki bir hanımefendiye yakışmayacak kusurlar ihtiva ettiği gözüne çarpmıştı. Ama general şen şakrak bir adamdı ve tabiatüstü bir takım olaylar şöyle dursun aklına kolay kolay alışılmadık bir şeyler dahi gelmezdi. Küçük bir yanlışlık yapıldığını farz ediyor ama bu, başarısının keyfini sürmesine engel olmuyordu.

Çünkü Harbiye Nezareti'ndeki Askerî Talim ve Terbiye Dairesi müdürü olan Tümgeneral Stumm von Bordwehr kendisine verilen bu resmî görevden bir hayli memnundu. Paralel Faaliyet'in büyük kurucu toplantısının arifesindeyken başkanlık şubesi müdürü onu yanına çağırtmış ve demişti ki: "Bak, Stumm, sen âlim kılıklı duruyorsun, bir tavsiye mektubu yazacağız, sen de bizim adımıza toplantıya gideceksin. Birazcık bakın, asıl niyetleri neymiş bize anlat." General sonradan ne kadar karşı çıktıysa bir işe yaramadı; Paralel Faaliyet'te yer edinmesinin mümkün olmaması, Diotima'ya yaptığı ziyaretlerle sicil kâğıdından boş yere silmeye uğraştığı bir leke anlamına geliyordu. Bu yüzden de davetiye gelince dosdoğru başkanlık şubesine koşmuş ve hoş, biraz da özensiz bir küstahlıkla nefes nefese bir hâlde ancak göbeğinin altından ayak ayak üstüne atmayı ihmal etmeden kendisinin başlattığı ve beklemekte olduğu hadisenin artık tabiî bir biçimde gerçekleştiğini bildirmişti.

Bunun üzerine Korgeneral Frost von Aufbruch, "Demek öyle," dedi, "başka türlüsünü beklemezdim zaten." Stumm'a yer gösterip sigara ikram etti, kapısındaki ışıklı "Önemli Görüşme – Girmek Yasaktır" ikazını açtı ve Stumm'a, esas itibariyle gözlem ve rapora dayanan görevini açıkladı. "Anlıyorsundur, özel bir beklentimiz yok ama elinden geldiği kadar sık oraya gidecek ve varlığımızı göstereceksin; komitelerde olmamamız belki bir yere kadar sorun olmaz ama zatıâlileri başkumandanımızın doğum günü için deyiş yerindeyse manevî bir hediye konusunda toplantı yapılırken bizim orada olmamamız için bir sebep yoktur. Ekselansları bakan beyefendiye tutup seni tavsiye etmem de bundandır, kimse buna laf edemez; haydi sağlıcakla, işini iyi yap!" Korgeneral Frost von Aufbruch nazikçe başını salladı, bunun üzerine General Stumm von Bordwehr askerin heyecanını belli etmemesi gerektiğini unuttu, mahmuzlarını âdeta yüreğinden taşarcasına birbirine vurdu ve "Şükranlarımı arz ederim, ekselans!" dedi.

Savaşçı siviller varsa neden barış sanatını seven subaylar da olmasındı? Kakanya'da böyle bir yığın asker vardı. Bunlar resim çizer, böcek toplar, pul koleksiyonu yapar veya dünya tarihi okurlardı. Küçük küçük birçok garnizon bulunması ve subayların, üstlerinin izni olmadan aklî başarılarıyla ortaya çıkmasının yasak olması durumu onların uğraşlarına çoğunlukla özel bir mahremiyet katardı, General Stumm'un da eskiden böyle meşgaleleri olmuştu. Aslen süvari birliğinde hizmet görmüştü ama işe yaramaz bir biniciydi; küçük elleri ve kısa bacakları, at gibi çok akılsız bir hayvanı kavrayıp dizginlemeye elverişli değillerdi, ayrıca kumandanlık yönünden de öyle eksikleri vardı ki o sıralarda üstleri onun hakkında atıp tutar, kışlanın avlusunda bir süvari bölüğü, ahırın duvarına her zaman olduğu gibi atların kuyrukları değil de başları gelecek şekilde sıralanacak olsa, bölüğü kışla kapısından çıkarmayı bile beceremeyeceğini iddia ederlerdi. Kısa boylu Stumm da bunun üzerine öç almak için kara yağız ve yuvarlak kesilmiş bir çevre sakal bırakmıştı; imparatorluk süvari birliğinin çevre sakallı tek subayıydı ama çevre sakal açıkça yasaklanmış değildi. Sonra da teknik bir meşgale edinip çakı koleksiyonu yapmaya başlamıştı; silah koleksiyonuna geliri yetmiyordu ama

çok geçmeden tirbuşonu ve törpüsü olup olmamasına, imal şekline, çeliğine, menşeine, dış malzemesine vesaire göre dizilmiş bıçaklardan epey topladı; odasında da yüksek yüksek dolaplar duruyordu, çekmecelerinin üstlerine etiketler yapıştırılmış, bu da ona âlim unvanını kazandırmıştı. Şiir de yazabiliyordu, harp okulundayken din ve kompozisyon derslerinde hep "pekiyi" almıştı. Derken bir gün albay tarafından alay yazıhanesine çağırtıldı. Albay ona, "Asla işe yarar bir süvari subayı olamayacaksınız," dedi. "Süt çocuğunun birini ata bindirip cepheye sürsem sizden daha farklı davranamaz. Bu arada bölük ne zamandır kimseyi harp okuluna göndermemişti ama sen başvurabilirsin, Stumm!"

Böylelikle Stumm başkentteki genelkurmay okulunda iki muhteşem yıl geçirme fırsatına kavuştu. Okulda da ata binmek için gerekli keskin zekâyı gösteremedi ama bütün askerî konserlere gitti, müzeleri ziyaret etti ve tiyatro biletleri topladı. Sivile geçmeyi tasarlıyor ama tasarısını nasıl uygulayacağını bilmiyordu. Nihai sonuç onun genelkurmay hizmeti için ne uygun ne de tam anlamıyla yetersiz bulunması oldu; becerikli ve hırslı olmasa da filozof sayılıyordu, denenmek üzere iki sene daha bir piyade bölüğü kumandanlığı için genelkurmaya tayin edildi ve bu süre bittikten sonra, genelkurmayın acil durum yedeği olarak çok sıradışı şartların yaşanması hariç bir daha asla bölükten ayrılmayan diğer birçok askerin arasına süvari yüzbaşısı rütbesiyle dâhil oldu. Süvari Yüzbaşısı Stumm artık başka bir alayda hizmet veriyor ve artık askerî bakımdan da bilgili sayılıyordu ama şu süt çocuğu ve pratik yetenekler davasını çok geçmeden yeni üstleri de anladı. Yarbay rütbesine erişene kadar kariyeri tam bir çileye döndü ama daha binbaşı olduğunda bile tek hayali, fahrî albay olarak, yani bir albayın emekli maaşını almayacak olsa da o unvan ve üniformayla emekliye yollanacağı güne ulaşmak için yarım maaşla uzunca bir tatile çıkmaktı. Bölükte yavaşlığı tarif edilemeyecek bir saat gibi rütbe listesine göre ilerleyen terfii, daha gün doğarken baştan aşağı kalaylanarak idman sahasından dönülen ve daha da uzayacak günün boşluğunu boş şarap şişeleriyle doldurmak için tozlu çizmelerle gazinoya girilen kuşluk vakitlerini, o sözümona cana yakınlığı, bölük hikâyelerini ve hayatlarını kocalarının yanında,

onların rütbe dizilerini tıpa tıp aynı ve amansız bir narinlikle zar zor işitilebilen ses dizileriyle tekrarlayarak geçiren bölük ilahelerinin seslerini duymak istemiyordu; yine toz, şarap ve can sıkıntısını, baştanbaşa at sürülerek geçilmiş engin tarlaları ve sohbetlerin değişmeyen mecburi konusu olan atları, hem evli hem de evlenmemiş adamları, eteklerine şampanya dökmek için amuda kaldırılan kadınların pencereleri perdelerin ardına gizlenmiş bir sosyal hayata sürüklediği geceleri de, aşktan tutun eyer sabununa kadar her şeyin kredi ve faiz ödenerek alınabildiği; saygı, korku ve meraktan titreyen kızların sürükleyerek getirilebildiği küçük ve çarpık çurpuk bir bonmarşeye benzeten kahrolası Galiçya garnizonu yurtlarının evrensel Yahudi'sini de duymak istemiyordu. O zamanlardaki tek tesellisi özenle çakı ve tirbuşon toplamaya devam etmekti; Yahudi bu mallardan kaçık yarbayın evine de yığınla getiriyor, onları sanki tarihöncesi kazılarda çıkan buluntularmışçasına saygılı bir yüz ifadesiyle masaya koymadan önce kıyafetinin koluyla parlatıyordu.

Harp okulundan bir devresi, Stumm'u hatırlayıp eğitim dairesinin müdürü için sivil dünyadan çok iyi anlaması şart koşulan bir yardımcının arandığını bildirip de Harbiye Nezareti'ne onun görevlendirilmesini teklif edince beklenmedik dönüm noktası gelip çatmış oldu. İki yıl sonra, bu aralıkta albaylığa yükselen Stumm'a artık bütün daire emanet edilmişti. Altında süvari birliğinin kutsal hayvanı yerine bir koltuk olduğundan beri Stumm bambaşka biri olmuştu. Daha sonra generalliğe yükseldi; korgeneral olacağı konusunda da kendine hayli güveniyordu. Elbette sakalını çok zaman önce kestirmişti ama yaşının da ilerlemesiyle alnı açıldı; tıknazlığa olan meyli de görünüşüne genel kültürü yüksek bir hava katmaktaydı. Stumm mutlu da oldu, zaten iş yapma becerisini katlayan şey mutluluktur. Ait olduğu yerde şartlar iyiydi ve bu her detayda fark ediliyordu. Sıradışı giyimli bir kadının elbisesinde, Viyana'nın o sıralar yeni olan mimarî üslubunun cesur zevksizliklerinde, büyük bir sebze pazarının ortalığa yayılmış tezgâhlarında, caddelerin kurşuni kahverengi asfalt havasında; o miyasma, koku ve rayihalarla dolu yumuşak asfalta hâkim olan ve tek bir sesin aradan sıyrılabilmesi için birkaç sa-

niyeliğine durulan gürültüde, sivillerin sayısız çeşitliliğinde ve hatta hepsinin aynı göründüğü su götürmez bir gerçek olsa da benzersiz bir biçimde münferit kabul edilen küçük beyaz lokanta masalarında – işte bütün bunlarda insanın zihninde mahmuz tıkırtısına benzer sesler canlandıran bir mutluluk vardı. Sivillerin ancak açık havaya çıkmak için yaptıkları tren seyahatlerinde buldukları cinsten bir mutluluktu bu; nasıl olacağı bilinmese de bu seyahatlerde gün yeşillik içinde, mutlu ve bir şeylerin etrafı kubbe gibi sarmalamasıyla geçer. Stumm'un kendisinin, Harbiye Nezareti'nin, eğitimin ve her bir bireyin önemi bu duyguya hapsolunmuştu, hem de öyle güçlü hapsolunmuştu ki Stumm buraya geldiğinden beri bir kez bile yeniden müzelere veya tiyatrolara gitmeyi düşünmemişti. Bu nadiren farkına varılan ama generallerin sırma şeritlerinden tutun saat kulelerine kadar her şeye nüfuz eden ve eksikliği hâlinde hayat dansının o anda duracağı bir müzik kadar çok anlamı olan bir olguydu.

Stumm her şeye rağmen kendi yolunda ilerlemişti! Gerisini umursamıyordu. Bütün gereksizliklere ilaveten bir de burada, böylesine meşhur bir zekâ meclisinde ve birçok odanın tam ortasında dururken kendisi hakkında bunları düşüyordu. – İşte artık buradaydı! Zekâyla dolup taşan bu çevredeki tek üniformalıydı! Üstüne, onu şaşırtan bir şey daha oldu. Gök mavisi yerküreyi düşünün, rengi biraz Stumm'un üniformasının unutmabeni mavisiyle açılsın ve tamamıyla mutluluktan, arz ettiği önemden, manevî aydınlanmanın esrarengiz beyin fosforundan ibaret olsun: Bu kürenin ortasında generalin yüreği, bu yürekte de Meryem'in yılanın başı üzerinde durması gibi ilahî bir kadın olsun ve gülümsemesi bütün her şeye karışsın; her şeyin gizli ağırlığı olsun. İşte ancak bu tasavvur; Diotima'nın sunduğu resmin Stumm von Bordwehr'in yavaşça hareket eden gözlerini doldurduğu ilk saatten bu yana onun üzerinde bıraktığı izlenime yaklaşık olarak ulaşabilir. General Stumm aslında atları sevmediği gibi kadınları da sevmezdi. Şişman ve biraz kısa bacakları kendilerini eyerde yersiz yurtsuz hissetmiş ve çalışmadığı zamanlarda da atlardan bahsetmesi gerektiğinde geceleri rüyasında, ata binmekten kemiklerinin bile yara bere içinde kaldığını, buna rağmen attan bir türlü

inemediğini görmüştü. Keza rahatına düşkün mizacı sebebiyle de ezelden beri sevda taşkınlıklarını ayıplamıştı ve çalışmak bile onu yeterince yorduğu için gücünü gecenin vanalarından akıtmaya ihtiyacı yoktu. Elbette vaktiyle oyunbozanlık da etmemişti ama akşamlarını bıçaklarıyla değil de ahbaplarıyla geçirdiği zamanlarda çoğunlukla bilgece bir kurtuluş çaresine başvuruyordu, çünkü bedenî ahenk anlayışı ona çok geçmeden içkinin insanı hızla taşkınlık safhasından uyku safhasına geçirebileceğini öğretmişti, bu da ona aşkın tehlikelerinden ve yarattığı hüsranlardan daha rahat gelmişti. Evlenmenin baştan çıkarıcılığına mağlup düşmeden önceki yaşam alışkanlıklarının ne kadar akıllıca olduğunun ancak daha sonra evlenip de kısa sürede muhteris analarıyla birlikte iki çocuğun geçimini sağlamak zorunda kalınca farkına vardı, onu evlenmeye sevk eden şey hiç şüphesiz evli savaşçı tasavvuruyla bağlantılı görünen şu kısmen askerilikten uzak hava olmuştu. O zamandan beri içinde, anlaşılan daha önceleri de farkına varmadan taşımış olduğu gayrimeşru bir kadın ideali hararetli bir şekilde gelişmekteydi. Bu ideal, onu ürkütüp bu sayede her türlü uğraştan da azleden kadınlara duyduğu hafif bir ilgiden ibaretti. Bekâr zamanlarında resimli dergilerden kestiği kadın portrelerine baktığında –gerçi bu daima, koleksiyonculuğunun ancak bir yan dalı olmuştu– onların hepsinde bu yüz hatlarını görüyordu; ama elbette eskiden bundan bîhaberdi, bu durumun dayanılmaz bir tutkunluğa dönüşmesi ancak Diotima'ya rastlamasıyla oldu. Güzelliğinin bıraktığı izlenim bir yana, daha en başta onun ikinci bir Diotima olduğunu işittiğinde, Diotima kelimesinin anlamını öğrenmek için ansiklopediye başvurması gerekmişti; okuyunca tarifi tam anlayamadı; ancak şu kadarını farketti ki kelimenin büyük sivil eğitim alanıyla alâkası vardı ve konumuna rağmen kendisi bu alan hakkında hâlâ çok az şey biliyordu; dünyanın manevî güç üstünlüğü ise bu kadının bedenin alımlı havası karşısında eriyip gidiyordu. Karşı cinslerin ilişkilerinin bu denli basitleştiği günümüzde herhâlde bunun bir erkeğin yaşayabileceği en yüce şey olduğunu vurgulamak lazımdır. General Stumm'un kolları, düşünceler âleminde Diotima'nın o dolgunluğunu kavrayamayacak kadar kısa olduklarını duyum-

sarken, zihni de aynı anda dünyaya ve onun kültürüne karşı aynı hisleri besliyor ve böylelikle bütün olup bitenlere masum bir ilgi, generalin toparlak bedenineyse yerkürenin süzülüp giden yuvarlaklığına benzer bir şeyler ekleniyordu.

Diotima onu yanından uzaklaştırdıktan kısa zaman sonra Stumm von Bordwehr'i buraya geri döndüren de işte bu meftunluktu. Başka kimseyi tanımadığı için hayranı olduğu kadının yakınında bir yerde dikiliyor, konuşmalarına kulak kabartıyordu. Not alabilse çok iyi olacaktı, çünkü Diotima'nın farklı farklı ünlüleri selamlarken yaptığı konuşmalara kulağıyla tanık olmasa böylesine bir zihin zenginliğiyle, inci bir kolyeyle oynarmış gibi gülümseyerek oynanabileceğini aklının ucundan geçirmezdi. Ancak Diotima'nın birkaç kez hoşnutsuzlukla yan tarafa dönerek attığı bakışlar, bir generalin başkalarının konuşmalarını dinlemesinin yakışık almayacağını hissetmesini sağladı ve General derhal oradan uzaklaştı. Kalabalık evin içinde birkaç defa tek başına tur attı, bir kadeh şarap içti ve tam odanın bir duvarında dekoratif bir konum bulmak niyetindeydi ki o sıra ilk toplantıda da gördüğü Ulrich'i keşfetti ve içinde bulunduğu an hafızasını aydınlattı, çünkü Ulrich, General Stumm'un vaktiyle yarbay rütbesiyle mülayimce idare ettiği iki süvari bölüğünden birinde orijinal fikirlere sahip ve yerinde duramayan bir teğmendi.

"Bana benzeyen birisi," diye düşündü Stumm, "daha bu genç yaşında böyle yüksek bir konuma erişmiş!" Ona yöneldi, birbirlerini tanıdıklarına emin olduktan ve bu arada yaşanan değişiklikler hakkında bir süre lafladıktan sonra Stumm, etraflarındaki kalabalığı işaret ederek şöyle konuştu: "Sivil dünyanın en önemli problemleriyle tanışmam için harika bir fırsat!"

Ulrich ona, "Şaşıracaksın, General," diye cevap verdi.

Bir müttefik arayan General, Ulrich'in elini samimiyetle sıktı: "Dokuzuncu Mızraklı Süvari Alayı'nda teğmendin sen," dedi manidar bir biçimde, "şu an başkaları bu durumu benim kadar iyi idrak edemese de bu durum bir gün bizim için büyük bir şeref kaynağı olacak!"

NİTELİKSİZ ADAM

ROBERT MUSIL

Çeviren
M. Sami Türk

Kayıp Zamanın İzinde ve *Ulysses*'le birlikte modernist roman türünün ve aynı zamanda Dünya Edebiyatı'nın başyapıtlarından olan *Niteliksiz Adam* tam metniyle 4 cilt halinde, M. Sami Türk'ün çevirisiyle Türkçede! Musil'in 1920'lerin başından 1942 yılında ölümüne değin üzerinde çalıştığı ancak tamamlamayı başaramadığı *Niteliksiz Adam*, görünürde ana karakter Ulrich'in nitelik kazanma çabalarını ve bir grup Avusturyalı entelektüelin Paralel Faaliyet adını verdikleri bir oluşum içerisinde "önemli bir şeyler" yapma teşebbüsünü anlatırken, özünde "hiçbir şey yapamamanın" romanıdır; herkes eyleme geçmek ister ama geçemez, herkes çok ciddidir ama bu ciddiyet zamanla trajikomik bir hal alır, kitapta aslında çok şey anlatılır ancak bir yandan da hiçbir şey anlatılmaz; *Niteliksiz Adam*, her şeyin ve hiçbir şeyin romanıdır. Hem kesinlik hem de belirsizliklerle doludur. Fikirsizlik üzerine yazılmış, fikirlerle dolu devasa bir eserdir.

"Bu kitap bir hiciv değil pozitif bir konstrüksiyondur. Bu, bir psikoloğun kitabı değildir. Bir düşünürün kitabı değildir. Bir şarkıcının kitabı değildir. Başarılı olan, başarılı olmayan bir yazarın kitabı değildir. Kolay da zor da bir kitap değildir, çünkü bu tamamen okura bağlıdır. Böyle devam etmek zorunda kalmadan, bu kitabın ne olduğunu bilmek isteyen herkesin onu bizzat okumasının (benim veya başkalarının hükmüne güvenmeyip bizzat okumasının) en iyisi olacağını söyleyebileceğimi zannederim."

Robert Musil

9 786052 060667

aylakadamdukkan.com.tr
aylakadamyayin
aylakadamyayinlari

AYLAK ADAM